

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.

www.

www.

www.

Ghaemiyeh

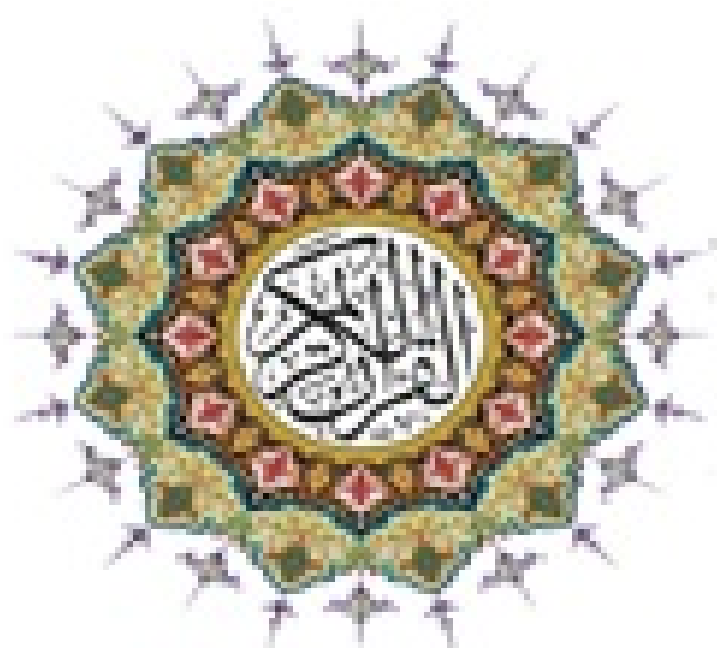
.com

.org

.net

.ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 3

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۸	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۳
۴۸	مشخصات کتاب
۴۸	۱- احیای مردگان
۴۸	۱- مشخصات کتاب
۴۸	۲- احیای مردگان
۵۱	۳- احیای مردگان
۷۲	۴- احیای مردگان در قیامت
۷۲	۵- اسباب احیای مردگان
۷۲	۶- استبعاد احیای مردگان
۷۳	۷- استهزای احیای مردگان
۷۴	۸- بی ثمری احیای مردگان
۷۴	۹- تشبیه احیای مردگان
۷۴	۱۰- تکذیب احیای مردگان
۷۶	۱۱- چهل به احیای مردگان
۷۶	۱۲- حتمیت احیای مردگان
۷۹	۱۳- درخواست احیای مردگان
۷۹	۱۴- دلایل احیای مردگان
۸۳	۱۵- زمینه احیای مردگان
۸۳	۱۶- زیان احیای مردگان
۸۴	۱۷- سرعت احیای مردگان
۸۴	۱۸- سهولت احیای مردگان
۸۴	۱۹- شگفتی احیای مردگان
۸۶	۲۰- شگفتی تکذیب احیای مردگان

۸۶	۲۱- عجز از احیای مردگان
۸۷	۲۲- عظمت احیای مردگان
۸۷	۲۳- عمومیت احیای مردگان
۸۷	۲۴- فلسفه احیای مردگان
۸۹	۲۵- قدرت بر احیای مردگان
۸۹	۲۶- کافران و احیای مردگان
۹۰	۲۷- کیفیت احیای مردگان
۹۰	۲۸- معجزه احیای مردگان
۹۲	۲۹- مکذبان احیای مردگان
۹۳	۳۰- مکذبان قیامت و احیای مردگان
۹۳	۳۱- منشأ احیای مردگان
۹۵	۳۲- ویژگیهای احیای مردگان
۹۶	۲- اختلاف
۹۶	۱- مشخصات کتاب
۹۶	۲- اختلاف
۹۹	۳- آثار اجتماعی اختلاف
۹۹	۴- آثار اجتناب از اختلاف
۱۰۰	۵- آثار اختلاف
۱۰۵	۶- آثار اختلاف افکنی
۱۰۶	۷- آثار اختلاف دینی
۱۰۸	۸- آثار اختلاف کافران
۱۰۸	۹- آثار اختلاف یهود
۱۰۹	۱۰- اجتناب از اختلاف
۱۱۲	۱۱- اجتناب از اختلاف دینی
۱۱۲	۱۲- اختفای اختلاف فرعونیان
۱۱۳	۱۳- اختلاف ادیان

- ۱۱۳ ۱۴- اختلاف اصحاب کهف
- ۱۱۴ ۱۵- اختلاف افکنی با جادو
- ۱۱۴ ۱۶- اختلاف افکنی بنی اسرائیل
- ۱۱۵ ۱۷- اختلاف افکنی دشمنان انبیا
- ۱۱۵ ۱۸- اختلاف افکنی شیطان
- ۱۱۵ ۱۹- اختلاف افکنی فرعون
- ۱۱۶ ۲۰- اختلاف افکنی منافقان
- ۱۱۶ ۲۱- اختلاف افکنی همسر ابو لهب
- ۱۱۷ ۲۲- اختلاف امت ها
- ۱۱۷ ۲۳- اختلاف امت های پیشین
- ۱۱۷ ۲۴- اختلاف انسان ها
- ۱۱۹ ۲۵- اختلاف اهل کتاب
- ۱۲۰ ۲۶- اختلاف اهل کتاب با مسلمانان
- ۱۲۰ ۲۷- اختلاف اهل مدین
- ۱۲۲ ۲۸- اختلاف باطنی کافران
- ۱۲۲ ۲۹- اختلاف باطنی منافقان
- ۱۲۲ ۳۰- اختلاف بنی اسرائیل
- ۱۲۴ ۳۱- اختلاف بنی اسرائیل دوران عیسی(ع)
- ۱۲۴ ۳۲- اختلاف پیروان انبیا
- ۱۲۴ ۳۳- اختلاف جامعه دینی
- ۱۲۶ ۳۴- اختلاف خانوادگی
- ۱۲۷ ۳۵- اختلاف داود(ع) و سلیمان(ع)
- ۱۲۷ ۳۶- اختلاف در ادیان آسمانی
- ۱۲۸ ۳۷- اختلاف در باطل
- ۱۲۸ ۳۸- اختلاف در بنی اسرائیل
- ۱۲۸ ۳۹- اختلاف در تعداد اصحاب کهف

- ۴۰- اختلاف در توحید ۱۳۰
- ۴۱- اختلاف در توحید عبادی ۱۳۰
- ۴۲- اختلاف در تورات ۱۳۱
- ۴۳- اختلاف در جهاد ۱۳۱
- ۴۴- اختلاف در خانواده ۱۳۱
- ۴۵- اختلاف در دین ۱۳۳
- ۴۶- اختلاف در دین ابراهیم(ع) ۱۳۳
- ۴۷- اختلاف در دین حق ۱۳۴
- ۴۸- اختلاف در ربوبیت خدا ۱۳۴
- ۴۹- اختلاف در صراط مستقیم ۱۳۴
- ۵۰- اختلاف در صفات خدا ۱۳۴
- ۵۱- اختلاف در عیسی(ع) ۱۳۶
- ۵۲- اختلاف در کتب آسمانی ۱۳۶
- ۵۳- اختلاف در مجاهدان ۱۳۶
- ۵۴- اختلاف در مدت خواب اصحاب کهف ۱۳۸
- ۵۵- اختلاف در مسیحیان ۱۳۸
- ۵۶- اختلاف در معاد ۱۳۹
- ۵۷- اختلاف درباره اصحاب کهف ۱۳۹
- ۵۸- اختلاف درباره خدا ۱۴۰
- ۵۹- اختلاف درباره عیسی(ع) ۱۴۰
- ۶۰- اختلاف درباره محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۴۰
- ۶۱- اختلاف درباره معاد ۱۴۱
- ۶۲- اختلاف دینی ۱۴۱
- ۶۳- اختلاف دینی امت ها ۱۴۴
- ۶۴- اختلاف دینی امت های پیشین ۱۴۴
- ۶۵- اختلاف دینی انسان های نخستین ۱۴۵

- ۶۶- اختلاف دینی بنی اسرائیل - ۱۴۵
- ۶۷- اختلاف ستیزی ادیان - ۱۴۷
- ۶۸- اختلاف طبقاتی در حکومت فرعون - ۱۴۸
- ۶۹- اختلاف طبقاتی در دوران نوح(ع) - ۱۴۸
- ۷۰- اختلاف طبقاتی در کافران - ۱۴۸
- ۷۱- اختلاف طبقاتی در مشرکان - ۱۴۹
- ۷۲- اختلاف عقیدتی - ۱۵۰
- ۷۳- اختلاف علما - ۱۵۰
- ۷۴- اختلاف فرعونیان - ۱۵۰
- ۷۵- اختلاف قوم ثمود - ۱۵۱
- ۷۶- اختلاف کاشفان اصحاب کهف - ۱۵۱
- ۷۷- اختلاف کافران - ۱۵۱
- ۷۸- اختلاف کافران مکه با محمد(صلی الله علیه و آله) - ۱۵۳
- ۷۹- اختلاف گروه های اجتماعی - ۱۵۳
- ۸۰- اختلاف گروههای نه گانه قوم ثمود - ۱۵۵
- ۸۱- اختلاف محمد(صلی الله علیه و آله) با کافران - ۱۵۵
- ۸۲- اختلاف محمد(صلی الله علیه و آله) با مشرکان - ۱۵۵
- ۸۳- اختلاف مخالفان انبیا - ۱۵۷
- ۸۴- اختلاف مردم دوران مریم(س) - ۱۵۷
- ۸۵- اختلاف مسلمانان - ۱۵۷
- ۸۶- اختلاف مسلمانان صدر اسلام - ۱۵۹
- ۸۷- اختلاف مسیحیان - ۱۵۹
- ۸۸- اختلاف مشرکان با موحدان - ۱۶۰
- ۸۹- اختلاف مشرکان در قیامت - ۱۶۰
- ۹۰- اختلاف مشرکان مکه با محمد(صلی الله علیه و آله) - ۱۶۲
- ۹۱- اختلاف مکذبان معاد - ۱۶۲

- ۹۲- اختلاف منافقان ۱۶۲
- ۹۳- اختلاف موحدان با مشرکان ۱۶۳
- ۹۴- اختلاف مؤمنان ۱۶۴
- ۹۵- اختلاف یهود ۱۶۴
- ۹۶- اختلاف یهود با مسیحیان ۱۶۷
- ۹۷- اختلاف یهود دوران عیسی(ع) ۱۶۸
- ۹۸- اصلاح اختلاف ۱۶۸
- ۹۹- امکان حلّ اختلاف عقیدتی ۱۶۹
- ۱۰۰- اهمیت اجتناب از اختلاف ۱۶۹
- ۱۰۱- اهمیت حل اختلاف ۱۶۹
- ۱۰۲- اهمیت حل اختلاف انسان ها ۱۷۲
- ۱۰۳- اهمیت حل اختلاف خانوادگی ۱۷۲
- ۱۰۴- اهمیت حلّ اختلاف دینی ۱۷۲
- ۱۰۵- اهمیت حل اختلاف عقیدتی ۱۷۳
- ۱۰۶- اهمیت رفع اختلاف ۱۷۳
- ۱۰۷- تاریخ اختلاف طبقاتی ۱۷۳
- ۱۰۸- تبیین اختلاف ۱۷۳
- ۱۰۹- تبیین اختلاف بنی اسرائیل ۱۷۴
- ۱۱۰- تداوم اختلاف دینی ۱۷۵
- ۱۱۱- تداوم اختلاف دینی امت ها ۱۷۶
- ۱۱۲- تداوم اختلاف یهود ۱۷۶
- ۱۱۳- ترک اختلاف دینی ۱۷۶
- ۱۱۴- تهمت اختلاف افکنی به هارون(ع) ۱۷۷
- ۱۱۵- حتمیت اختلاف طبقاتی ۱۷۷
- ۱۱۶- حتمیت رفع اختلاف در قیامت ۱۷۷
- ۱۱۷- حتمیت عذاب اخروی اختلاف افکنان ۱۷۹

- ۱۱۸- حرمت اختلاف افکنی ۱۷۹
- ۱۱۹- حرمت اختلاف افکنی در مؤمنان ۱۷۹
- ۱۲۰- حرمت اختلاف فکنی بین همسران ۱۷۹
- ۱۲۱- حکمیت در اختلاف ۱۸۱
- ۱۲۲- حل اختلاف ۱۸۱
- ۱۲۳- حل اختلاف انسان ها ۱۸۱
- ۱۲۴- حل اختلاف خانوادگی ۱۸۳
- ۱۲۵- حل اختلاف خانواده ۱۸۴
- ۱۲۶- حل اختلاف در قیامت ۱۸۶
- ۱۲۷- حل اختلاف دینی ۱۸۸
- ۱۲۸- حل اختلاف عقیدتی ۱۸۹
- ۱۲۹- خطر اختلاف ۱۸۹
- ۱۳۰- خطر اختلاف بنی اسرائیل ۱۸۹
- ۱۳۱- ذکر اختلاف جهنمیان ۱۹۱
- ۱۳۲- رفع اختلاف اجتماعی ۱۹۱
- ۱۳۳- رفع اختلاف در آخرت ۱۹۱
- ۱۳۴- رفع اختلاف در قیامت ۱۹۱
- ۱۳۵- روش برخورد با اختلاف ۱۹۳
- ۱۳۶- زمینه اجتناب از اختلاف دینی ۱۹۳
- ۱۳۷- زمینه اختلاف ۱۹۳
- ۱۳۸- زمینه اختلاف بنی اسرائیل ۱۹۵
- ۱۳۹- زمینه اختلاف دینی ۱۹۵
- ۱۴۰- زمینه اختلاف فرعونیان ۱۹۵
- ۱۴۱- زمینه اختلاف مؤمنان ۱۹۷
- ۱۴۲- زمینه حل اختلاف خانوادگی ۱۹۷
- ۱۴۳- زمینه حل اختلاف فرعونیان ۱۹۸

۱۹۹	۱۴۴- سرزنش اختلاف
۱۹۹	۱۴۵- سرزنش اختلاف افکنی
۲۰۱	۱۴۶- سرزنش اختلاف دینی
۲۰۱	۱۴۷- ظلم اختلاف
۲۰۱	۱۴۸- ظلم اختلاف افکنان
۲۰۱	۱۴۹- عذاب اخروی اختلاف افکنان
۲۰۳	۱۵۰- علما و اختلاف
۲۰۳	۱۵۱- عوامل اختلاف
۲۱۳	۱۵۲- عوامل اختلاف اجتماعی
۲۱۳	۱۵۳- عوامل اختلاف اخروی
۲۱۵	۱۵۴- عوامل اختلاف امت ها
۲۱۵	۱۵۵- عوامل اختلاف بنی اسرائیل
۲۱۵	۱۵۶- عوامل اختلاف خانوادگی
۲۱۶	۱۵۷- عوامل اختلاف دینی
۲۱۹	۱۵۸- عوامل اختلاف قوم ثمود
۲۱۹	۱۵۹- عوامل حل اختلاف
۲۲۱	۱۶۰- عوامل رفع اختلاف
۲۲۲	۱۶۱- عوامل رفع اختلاف طبقاتی
۲۲۲	۱۶۲- فرجام اختلاف افکنان
۲۲۲	۱۶۳- فرجام اخروی اختلاف افکنان
۲۲۲	۱۶۴- فلسفه اختلاف طبقاتی
۲۲۳	۱۶۵- فلسفه اختلاف یهود
۲۲۴	۱۶۶- فلسفه تأخیر عذاب اختلاف افکنان
۲۲۴	۱۶۷- کیفر اختلاف
۲۲۷	۱۶۸- کیفر اختلاف افکنان
۲۲۷	۱۶۹- کیفر اختلاف دینی

- ۱۷۰- کیفر اخروی اختلاف افکنی ۲۲۷
- ۱۷۱- گناه اختلاف افکنی ۲۲۷
- ۱۷۲- گناه اختلاف افکنی در خانواده ها ۲۲۹
- ۱۷۳- مبارزه اختلاف طبقاتی ۲۲۹
- ۱۷۴- مبارزه با اختلاف اجتماعی ۲۲۹
- ۱۷۵- محمد(صلی الله علیه و آله) و حلّ اختلاف ۲۳۱
- ۱۷۶- مرجع حل اختلاف ۲۳۱
- ۱۷۷- مرجع حل اختلاف اجتماعی ۲۳۵
- ۱۷۸- مرجع حل اختلاف دینی ۲۳۵
- ۱۷۹- مشمولان رحمت و اختلاف دینی ۲۳۵
- ۱۸۰- منشأ اختلاف ۲۳۷
- ۱۸۱- منشأ اختلاف دینی ۲۳۷
- ۱۸۲- منشأ اختلاف دینی امت های پیشین ۲۳۸
- ۱۸۳- منشأ حل اختلاف ۲۳۹
- ۱۸۴- منشأ حل اختلاف دینی ۲۳۹
- ۱۸۵- مواخذه اخروی اختلاف افکنان ۲۴۰
- ۱۸۶- موانع اختلاف ۲۴۰
- ۱۸۷- موجبات حل اختلاف ۲۴۲
- ۱۸۸- مهلت به اختلاف افکنان ۲۴۲
- ۱۸۹- ناپسندی اختلاف دینی ۲۴۲
- ۱۹۰- نشانه های اختلاف دینی ۲۴۴
- ۱۹۱- اختلاف افکنان ۲۴۴
- ۱۹۲- حتمیت عذاب اخروی اختلاف افکنان ۲۴۴
- ۱۹۳- ظلم اختلاف افکنان ۲۴۵
- ۱۹۴- عذاب اخروی اختلاف افکنان ۲۴۵
- ۱۹۵- فرجام اختلاف افکنان ۲۴۵

- ۱۹۶- فرجام اخروی اختلاف افکنان ۲۴۵
- ۱۹۷- فلسفه تأخیر عذاب اختلاف افکنان ۲۴۶
- ۱۹۸- کیفر اختلاف افکنان ۲۴۷
- ۱۹۹- مواخذه اخروی اختلاف افکنان ۲۴۷
- ۲۰۰- مهلت به اختلاف افکنان ۲۴۷
- ۲۰۱- آثار اختلاف افکنی ۲۴۷
- ۲۰۲- اختلاف افکنی با جادو ۲۴۹
- ۲۰۳- اختلاف افکنی بنی اسرائیل ۲۴۹
- ۲۰۴- اختلاف افکنی دشمنان انبیا ۲۵۰
- ۲۰۵- اختلاف افکنی شیطان ۲۵۰
- ۲۰۶- اختلاف افکنی فرعون ۲۵۰
- ۲۰۷- اختلاف افکنی منافقان ۲۵۱
- ۲۰۸- اختلاف افکنی همسر ابو لهب ۲۵۱
- ۲۰۹- تهمت اختلاف افکنی به هارون (ع) ۲۵۳
- ۲۱۰- حرمت اختلاف افکنی ۲۵۳
- ۲۱۱- حرمت اختلاف افکنی در مؤمنان ۲۵۳
- ۲۱۲- سرزنش اختلاف افکنی ۲۵۳
- ۲۱۳- کیفر اخروی اختلاف افکنی ۲۵۵
- ۲۱۴- گناه اختلاف افکنی ۲۵۵
- ۲۱۵- آثار اختلاف دینی ۲۵۶
- ۲۱۶- اجتناب از اختلاف دینی ۲۵۸
- ۲۱۷- اختلاف دینی ۲۵۸
- ۲۱۸- اختلاف دینی امت ها ۲۶۰
- ۲۱۹- اختلاف دینی امت های پیشین ۲۶۱
- ۲۲۰- اختلاف دینی انسان های نخستین ۲۶۱
- ۲۲۱- اختلاف دینی بنی اسرائیل ۲۶۱

- ۲۲۲- اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی ۲۶۴
- ۲۲۳- اهمیت حل اختلاف دینی ۲۶۴
- ۲۲۴- تداوم اختلاف دینی ۲۶۴
- ۲۲۵- تداوم اختلاف دینی امت ها ۲۶۴
- ۲۲۶- ترک اختلاف دینی ۲۶۶
- ۲۲۷- حل اختلاف دینی ۲۶۶
- ۲۲۸- زمینه اجتناب از اختلاف دینی ۲۶۷
- ۲۲۹- زمینه اختلاف دینی ۲۶۷
- ۲۳۰- سرزنش اختلاف دینی ۲۶۹
- ۲۳۱- عوامل اختلاف دینی ۲۶۹
- ۲۳۲- کیفر اختلاف دینی ۲۷۲
- ۲۳۳- مرجع حل اختلاف دینی ۲۷۲
- ۲۳۴- مضمولان رحمت و اختلاف دینی ۲۷۴
- ۲۳۵- منشأ اختلاف دینی ۲۷۴
- ۲۳۶- منشأ اختلاف دینی امت های پیشین ۲۷۵
- ۲۳۷- منشأ حل اختلاف دینی ۲۷۶
- ۲۳۸- ناپسندی اختلاف دینی ۲۷۶
- ۲۳۹- نشانه های اختلاف دینی ۲۷۶
- ۲۴۰- اختلاف طبقاتی در حکومت فرعون ۲۷۸
- ۲۴۱- اختلاف طبقاتی در دوران نوح(ع) ۲۷۸
- ۲۴۲- اختلاف طبقاتی در کافران ۲۷۸
- ۲۴۳- اختلاف طبقاتی در مشرکان ۲۸۰
- ۲۴۴- تاریخ اختلاف طبقاتی ۲۸۰
- ۲۴۵- حتمیت اختلاف طبقاتی ۲۸۰
- ۲۴۶- عوامل رفع اختلاف طبقاتی ۲۸۲
- ۲۴۷- فلسفه اختلاف طبقاتی ۲۸۲

۲۴۸	مبارزه اختلاف طبقاتی	۲۸۲
۳	اختیار	۲۸۲
۱	مشخصات کتاب	۲۸۲
۲	اختیار	۲۸۳
۳	آثار اختیار	۲۸۴
۴	آثار اختیار انسان	۲۸۶
۵	اختیار ابلیس	۲۸۶
۶	اختیار اخروی موحدان	۲۸۸
۷	اختیار اخروی مؤمنان	۲۸۹
۸	اختیار انسان	۲۹۰
۹	اختیار انسان ها	۳۲۹
۱۰	اختیار پیروان ابلیس	۳۳۰
۱۱	اختیار جن	۳۳۰
۱۲	اختیار جنیان	۳۳۲
۱۳	اختیار حیوانات	۳۳۲
۱۴	اختیار خدا	۳۳۴
۱۵	اختیار در ایمان	۳۳۷
۱۶	اختیار در توحید	۳۴۰
۱۷	اختیار در دین	۳۴۰
۱۸	اختیار در شرک	۳۴۳
۱۹	اختیار در عبادت	۳۴۳
۲۰	اختیار در عبودیت	۳۴۴
۲۱	اختیار در عقیده	۳۴۴
۲۲	اختیار در عمل	۳۴۵
۲۳	اختیار در کفر	۳۴۵
۲۴	اختیار در گمراهی	۳۴۷

- ۳۴۸ ۲۵- اختیار در هدایت
- ۳۵۳ ۲۶- اختیار رهبران شرک
- ۳۵۳ ۲۷- اختیار شوهر
- ۳۵۴ ۲۸- اختیار شیاطین
- ۳۵۴ ۲۹- اختیار شیطان
- ۳۵۴ ۳۰- اختیار کافران
- ۳۵۶ ۳۱- اختیار مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۳۵۶ ۳۲- اختیار مشرکان
- ۳۵۶ ۳۳- اختیار مطلقه
- ۳۵۸ ۳۴- اختیار موسی(ع)
- ۳۵۸ ۳۵- اختیار مؤمنان
- ۳۵۸ ۳۶- اختیار همسران محمد(صلی الله علیه و آله) در زندگی
- ۳۵۹ ۳۷- اختیار همسران محمد(صلی الله علیه و آله) در طلاق
- ۳۶۱ ۳۸- اهمیت اختیار انسان
- ۳۶۱ ۳۹- تفویض اختیار به مدیران
- ۳۶۱ ۴۰- جبر و اختیار
- ۳۶۳ ۴۱- دلایل اختیار در دین
- ۳۶۴ ۴۲- سلب اختیار در قیامت
- ۳۶۵ ۴۳- فلسفه اختیار انسان
- ۳۶۵ ۴۴- محدوده اختیار انسان
- ۳۶۹ ۴۵- منشأ اختیار
- ۳۶۹ ۴۶- منشأ اختیار در دین
- ۳۶۹ ۴- اخراج
- ۳۶۹ ۱- مشخصات کتاب
- ۳۷۰ ۲- اخراج آدم(ع) از بهشت
- ۳۷۲ ۳- اخراج ابراهیم(ع)

- ۴- اخراج ابلیس ۳۷۲
- ۵- اخراج از بهشت آدم(ع) ۳۷۴
- ۶- اخراج حوا از بهشت ۳۷۴
- ۷- اخراج دشمنان از سرزمین های اسلامی ۳۷۶
- ۸- اخراج ذخایر زمین ۳۷۶
- ۹- اخراج زنده از مرده ۳۷۶
- ۱۰- اخراج شیطان ۳۷۶
- ۱۱- اخراج شیطان از بهشت ۳۷۸
- ۱۲- اخراج فرعون از مصر ۳۷۸
- ۱۳- اخراج فرعونیان از مصر ۳۸۰
- ۱۴- اخراج لوط(ع) ۳۸۰
- ۱۵- اخراج محمد(صلی الله علیه و آله) از مکه ۳۸۰
- ۱۶- اخراج مردگان در قیامت ۳۸۲
- ۱۷- اخراج مرده از زنده ۳۸۲
- ۱۸- اخراج مسلمانان ۳۸۳
- ۱۹- اخراج مسلمانان از مکه ۳۸۳
- ۲۰- اخراج مسلمانان صدراسلام ۳۸۳
- ۲۱- اخراج مسلمانان مکه ۳۸۳
- ۲۲- اخراج مشرکان از مکه ۳۸۵
- ۲۳- اخراج مطلقه از خانه ۳۸۵
- ۲۴- اخراج مؤمنان از ظلمت ۳۸۷
- ۲۵- اخراج یهود بنی قریظه ۳۸۷
- ۲۶- ترس از اخراج از وطن ۳۸۸
- ۲۷- توطئه اخراج محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۸۸
- ۲۸- تهدید به اخراج ۳۸۹
- ۲۹- زمینه اخراج آدم(ع) از بهشت ۳۸۹

- ۳۰- زمینه اخراج از بهشت آدم(ع) ۳۸۹
- ۳۱- زمینه اخراج مردگان ۳۸۹
- ۳۲- ظلم اخراج از وطن ۳۹۱
- ۳۳- عوامل اخراج آدم(ع) از بهشت ۳۹۱
- ۳۴- عوامل اخراج ابلیس ۳۹۱
- ۳۵- عوامل اخراج مسلمانان صدراسلام ۳۹۲
- ۵- اخلاص ۳۹۲
- ۱- مشخصات کتاب ۳۹۲
- ۲- اخلاص ۳۹۲
- ۳- آثار اخلاص ۳۹۳
- ۴- آثار اخلاص در تبلیغ ۴۰۶
- ۵- آثار اخلاص در دعا ۴۰۸
- ۶- آثار اخلاص در عبادت ۴۰۸
- ۷- آثار اخلاص در عبودیت ۴۱۰
- ۸- آثار اخلاص مهاجران ۴۱۲
- ۹- اخلاص ابرار ۴۱۲
- ۱۰- اخلاص ابراهیم(ع) ۴۱۲
- ۱۱- اخلاص اسحاق(ع) ۴۱۶
- ۱۲- اخلاص اسماعیل(ع) ۴۱۶
- ۱۳- اخلاص امام حسن(ع) ۴۱۸
- ۱۴- اخلاص امام حسین(ع) ۴۱۸
- ۱۵- اخلاص امام علی(ع) ۴۱۸
- ۱۶- اخلاص انبیا ۴۱۸
- ۱۷- اخلاص انسان ۴۲۰
- ۱۸- اخلاص انفاقگران ۴۲۰
- ۱۹- اخلاص اولوا الالباب ۴۲۲

- ۴۲۲ ۲۰- اخلاص بادیه نشینان
- ۴۲۲ ۲۱- اخلاص پیروان انبیا
- ۴۲۳ ۲۲- اخلاص حواریون
- ۴۲۴ ۲۳- اخلاص خانواده نوح(ع)
- ۴۲۴ ۲۴- اخلاص داود(ع)
- ۴۲۴ ۲۵- اخلاص در آغاز عمل
- ۴۲۶ ۲۶- اخلاص در انفاق
- ۴۳۱ ۲۷- اخلاص در بیعت رضوان
- ۴۳۲ ۲۸- اخلاص در تبلیغ
- ۴۳۵ ۲۹- اخلاص در تسبیح خدا
- ۴۳۵ ۳۰- اخلاص در توحید
- ۴۳۷ ۳۱- اخلاص در تهجد
- ۴۳۷ ۳۲- اخلاص در جهاد
- ۴۳۸ ۳۳- اخلاص در حج
- ۴۳۸ ۳۴- اخلاص در دعا
- ۴۴۳ ۳۵- اخلاص در دین
- ۴۴۵ ۳۶- اخلاص در زکات
- ۴۴۵ ۳۷- اخلاص در صبر
- ۴۴۶ ۳۸- اخلاص در عبادت
- ۴۵۷ ۳۹- اخلاص در عبادت خدا
- ۴۵۷ ۴۰- اخلاص در عبودیت
- ۴۵۹ ۴۱- اخلاص در عمل
- ۴۶۳ ۴۲- اخلاص در فرجام عمل
- ۴۶۳ ۴۳- اخلاص در قانونگذاری
- ۴۶۳ ۴۴- اخلاص در قیام
- ۴۶۳ ۴۵- اخلاص در گواهی

- ۴۶۵ ----- ۴۶- اخلاص در گواهی طلاق
- ۴۶۵ ----- ۴۷- اخلاص در نحر شتر
- ۴۶۵ ----- ۴۸- اخلاص در نذر
- ۴۶۶ ----- ۴۹- اخلاص در نماز
- ۴۶۷ ----- ۵۰- اخلاص در نماز شب
- ۴۶۹ ----- ۵۱- اخلاص در نیت
- ۴۶۹ ----- ۵۲- اخلاص در هجرت
- ۴۷۰ ----- ۵۳- اخلاص رهبران
- ۴۷۱ ----- ۵۴- اخلاص رهبران دینی
- ۴۷۳ ----- ۵۵- اخلاص سلیمان(ع)
- ۴۷۳ ----- ۵۶- اخلاص شعیب(ع)
- ۴۷۴ ----- ۵۷- اخلاص صالح(ع)
- ۴۷۴ ----- ۵۸- اخلاص علما
- ۴۷۴ ----- ۵۹- اخلاص فاطمه(س)
- ۴۷۴ ----- ۶۰- اخلاص لوط(ع)
- ۴۷۶ ----- ۶۱- اخلاص مبلغان
- ۴۷۶ ----- ۶۲- اخلاص متقین
- ۴۷۸ ----- ۶۳- اخلاص محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۴۸۱ ----- ۶۴- اخلاص مسلمانان
- ۴۸۱ ----- ۶۵- اخلاص مقربان
- ۴۸۳ ----- ۶۶- اخلاص ملائکه
- ۴۸۳ ----- ۶۷- اخلاص موسی(ع)
- ۴۸۵ ----- ۶۸- اخلاص مؤمنان
- ۴۸۶ ----- ۶۹- اخلاص نوح(ع)
- ۴۸۶ ----- ۷۰- اخلاص و نجات از مشکلات اجتماعی
- ۴۸۶ ----- ۷۱- اخلاص هود(ع)

- ۴۸۸ ----- ۷۲- اخلاص یعقوب(ع) -----
- ۴۸۸ ----- ۷۳- اخلاص یوسف(ع) -----
- ۴۸۸ ----- ۷۴- ارزش اخلاص -----
- ۴۹۰ ----- ۷۵- ارزش اخلاص در تسبیح خدا -----
- ۴۹۰ ----- ۷۶- ارزش اخلاص در عبادت -----
- ۴۹۰ ----- ۷۷- اظهار اخلاص در انفاق -----
- ۴۹۲ ----- ۷۸- اهمیت اخلاص -----
- ۴۹۷ ----- ۷۹- اهمیت اخلاص در انفاق -----
- ۴۹۷ ----- ۸۰- اهمیت اخلاص در دعا -----
- ۴۹۷ ----- ۸۱- اهمیت اخلاص در عبادت -----
- ۵۰۱ ----- ۸۲- اهمیت اخلاص در عمل -----
- ۵۰۱ ----- ۸۳- اهمیت اخلاص در نماز -----
- ۵۰۱ ----- ۸۴- اهمیت اخلاص رهبران دینی -----
- ۵۰۲ ----- ۸۵- درخواست اخلاص -----
- ۵۰۲ ----- ۸۶- دعوت به اخلاص -----
- ۵۰۳ ----- ۸۷- دلایل اخلاص در قربانی -----
- ۵۰۳ ----- ۸۸- زمینه اخلاص -----
- ۵۰۵ ----- ۸۹- زمینه اخلاص در عبادت -----
- ۵۰۵ ----- ۹۰- زمینه تشخیص اخلاص -----
- ۵۰۶ ----- ۹۱- عوامل اخلاص -----
- ۵۰۷ ----- ۹۲- عوامل اخلاص ابرار -----
- ۵۰۷ ----- ۹۳- عوامل اخلاص در انفاق -----
- ۵۰۷ ----- ۹۴- عوامل اخلاص در عبادت -----
- ۵۰۸ ----- ۹۵- عوامل اخلاص در عمل -----
- ۵۰۸ ----- ۹۶- عوامل اخلاص محمد(صلی الله علیه و آله) -----
- ۵۰۸ ----- ۹۷- عوامل مؤثر در اخلاص -----

۵۱۰ ۹۸- مناققان و اخلاص
۵۱۰ ۹۹- منشأ اخلاص
۵۱۱ ۱۰۰- منشأ اخلاص آدم(ع)
۵۱۱ ۱۰۱- موانع اخلاص
۵۱۱ ۱۰۲- نعمت اخلاص
۵۱۲ ۶- اخلاق
۵۱۲ ۱- مشخصات كتاب
۵۱۲ ۲- اخلاق
۵۱۳ ۳- آثار اخلاق
۵۱۳ ۴- آثار بداخلاقی
۵۱۴ ۵- آثار خوش اخلاقی
۵۱۵ ۶- آثار ردایل اخلاقی
۵۱۶ ۷- آثار صفات اخلاقی
۵۱۷ ۸- آسیب شناسی اخلاق
۵۱۷ ۹- اجتناب از ردایل اخلاقی
۵۱۷ ۱۰- احكام و اخلاق
۵۱۹ ۱۱- اخلاق ابراهيم(ع)
۵۱۹ ۱۲- اخلاق اجتماعی
۵۱۹ ۱۳- اخلاق انسان كامل
۵۲۱ ۱۴- اخلاق پسندیده
۵۲۱ ۱۵- اخلاق پسندیده شعيب(ع)
۵۲۱ ۱۶- اخلاق رهبری
۵۲۳ ۱۷- اخلاق كافرين مكه
۵۲۳ ۱۸- اخلاق محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۲۳ ۱۹- اخلاق ناپسند
۵۲۵ ۲۰- اخلاق و اقتصاد

۵۲۵	۲۱- اخلاق و حقوق
۵۲۶	۲۲- اخلاق همسر زکریا(ع)
۵۲۷	۲۳- اخلاق یحیی(ع)
۵۲۷	۲۴- ارزش خوش اخلاقی
۵۲۸	۲۵- اقتصاد و اخلاق
۵۲۹	۲۶- اهمیت اخلاق
۵۳۰	۲۷- اهمیت خوش اخلاقی
۵۳۰	۲۸- اهمیت سلامت اخلاق جنسی
۵۳۰	۲۹- تقوا در اخلاق
۵۳۲	۳۰- خوش اخلاقی
۵۳۲	۳۱- رابطه اخلاق با عقیده
۵۳۳	۳۲- ردایل اخلاقی
۵۴۱	۳۳- روش تصحیح اخلاق
۵۴۳	۳۴- زمینه اخلاق
۵۴۴	۳۵- زمینه ارزشهای اخلاقی
۵۴۴	۳۶- زمینه ردایل اخلاقی
۵۴۴	۳۷- زمینه رفع ردایل اخلاقی
۵۴۴	۳۸- زمینه فضایل اخلاقی
۵۴۶	۳۹- زمینه گسترش اخلاق
۵۴۶	۴۰- سرزنش بداخلاقی
۵۴۷	۴۱- صفات شیطانی
۵۴۷	۴۲- علم و اخلاق
۵۴۷	۴۳- عوامل فساد اخلاقی
۵۴۷	۴۴- عوامل مؤثر در اخلاق
۵۵۰	۴۵- فضایل اخلاق
۵۵۰	۴۶- فضایل اخلاقی

۵۵۳	۴۷- مبارزه با رذایل اخلاقی
۵۵۴	۴۸- منشأ رذایل اخلاقی
۵۵۴	۴۹- منشأ فضایل اخلاقی
۵۵۶	۵۰- موانع رذایل اخلاقی
۵۵۶	۵۱- ناپسندی رذایل اخلاقی
۵۵۶	۵۲- نقش صفات اخلاقی
۵۵۸	۵۳- نقش فضایل اخلاقی
۵۵۸	۵۴- اخلاق جنسی
۵۵۸	۵۵- اهمیت سلامت اخلاق جنسی
۵۶۰	۷- ادب
۵۶۰	۱- مشخصات کتاب
۵۶۰	۲- ادب ابراهیم(ع)
۵۶۰	۳- ادب انبیا
۵۶۲	۴- ادب بندگان خدا
۵۶۲	۵- ادب جادوگران فرعون
۵۶۲	۶- ادب جن
۵۶۳	۷- ادب در استماع کلام خدا
۵۶۳	۸- ادب در تبلیغ
۵۶۴	۹- ادب در ذکر خدا
۵۶۴	۱۰- ادب در سخن
۵۶۶	۱۱- ادب در گفتگو با پدر
۵۶۶	۱۲- ادب زکریا(ع)
۵۶۶	۱۳- ادب سخن
۵۶۸	۱۴- ادب قرآن
۵۶۸	۱۵- ادب مریم(س)
۵۷۰	۱۶- ادب ملانکه

- ۱۷- ادب موسی(ع)----- ۵۷۰
- ۱۸- ادب هایبیل----- ۵۷۲
- ۱۹- اهمیت ادب----- ۵۷۲
- ۲۰- تعلیم ادب در جاهلیت----- ۵۷۲
- ۲۱- زمینه ادب----- ۵۷۴
- ۸- ادراک----- ۵۷۴
- ۱- مشخصات کتاب----- ۵۷۴
- ۲- ادراک----- ۵۷۴
- ۳- آثار ادراک صحیح----- ۵۷۴
- ۴- آثار عدم ادراک----- ۵۷۶
- ۵- ابداع قوای ادراکی----- ۵۷۶
- ۶- ادراک آتش جهنم----- ۵۷۶
- ۷- ادراک اسماعیل(ع)----- ۵۷۸
- ۸- ادراک انسان----- ۵۷۸
- ۹- ادراک انسان ها----- ۵۷۸
- ۱۰- ادراک اهل بصیرت----- ۵۷۹
- ۱۱- ادراک باطنی----- ۵۸۰
- ۱۲- ادراک جن----- ۵۸۰
- ۱۳- ادراک جنیان----- ۵۸۲
- ۱۴- ادراک جهنم----- ۵۸۲
- ۱۵- ادراک حسی----- ۵۸۴
- ۱۶- ادراک حق شنوایان----- ۵۸۴
- ۱۷- ادراک حقایق----- ۵۸۴
- ۱۸- ادراک حقایق آفرینش----- ۵۸۵
- ۱۹- ادراک حیات شهیدان----- ۵۸۶
- ۲۰- ادراک دلایل قیامت----- ۵۸۶

- ۵۸۶ ۲۱- ادراک ذات خدا
- ۵۸۸ ۲۲- ادراک کافران
- ۵۸۸ ۲۳- ادراک گوش
- ۵۸۹ ۲۴- ادراک متقین
- ۵۸۹ ۲۵- ادراک محتضر
- ۵۸۹ ۲۶- ادراک محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۵۹۰ ۲۷- ادراک معبود راستین
- ۵۹۰ ۲۸- ادراک ملانکه
- ۵۹۰ ۲۹- ادراک موجبات عذاب
- ۵۹۰ ۳۰- ادراک موجودات
- ۵۹۱ ۳۱- ادراک مؤمن آل فرعون
- ۵۹۲ ۳۲- ادراک مؤمنان
- ۵۹۲ ۳۳- ادراک نوزاد
- ۵۹۳ ۳۴- ادراک هدفداری آفرینش
- ۵۹۳ ۳۵- ارزش ادراک
- ۵۹۳ ۳۶- ارزش ادراک باطنی
- ۵۹۳ ۳۷- ارزش قوای ادراکی
- ۵۹۵ ۳۸- استفاده از قوای ادراکی
- ۵۹۵ ۳۹- انسان های محروم از ادراک
- ۵۹۵ ۴۰- اهمیت ادراک
- ۵۹۶ ۴۱- اهمیت قوای ادراکی
- ۵۹۶ ۴۲- تأثیرپذیری قوای ادراکی
- ۵۹۶ ۴۳- تنوع ادراک چشم
- ۵۹۶ ۴۴- تنوع ادراک قلب
- ۵۹۸ ۴۵- جایگاه ادراک
- ۵۹۸ ۴۶- جنیان محروم از ادراک

- ۴۷- حقایق غیر قابل ادراک ۵۹۹
- ۴۸- زمینه ادراک ۵۹۹
- ۴۹- زمینه ادراک صفات خدا ۶۰۰
- ۵۰- زمینه ادراک غلط ۶۰۰
- ۵۱- زمینه ختم قوای ادراکی ۶۰۲
- ۵۲- سلب ادراک ۶۰۲
- ۵۳- سلب ادراک منافقان ۶۰۲
- ۵۴- سوء ادراک منافقان ۶۰۴
- ۵۵- صحت ادراک عقلی انسان ۶۰۴
- ۵۶- ضعف قوای ادراکی ۶۰۴
- ۵۷- عجز از ادراک بهشت ۶۰۶
- ۵۸- عجز از ادراک عوامل شکست ۶۰۶
- ۵۹- عدم ادراک بت ها ۶۰۶
- ۶۰- عوامل مؤثر در قوای ادراکی ۶۰۸
- ۶۱- فقدان ادراک ۶۰۸
- ۶۲- فلسفه قوای ادراکی ۶۰۹
- ۶۳- محدوده ادراک انسان ۶۰۹
- ۶۴- محرومان از ادراک ۶۰۹
- ۶۵- منشأ ادراک انسان ۶۱۰
- ۶۶- منشأ اعطای ادراک ۶۱۰
- ۶۷- منشأ نعمت ادراک ۶۱۰
- ۶۸- موانع ادراک ۶۱۲
- ۶۹- نشانه های ادراک صحیح ۶۱۴
- ۷۰- نشانه های سلامتی ادراک ۶۱۴
- ۷۱- نعمت ادراک ۶۱۴
- ۷۲- نقش قوای ادراکی ۶۱۵

- ۹- حضرت ادریس ۶۱۶
- ۱- مشخصات کتاب ۶۱۶
- ۲- ادریس(ع) ۶۱۶
- ۳- آثار صداقت ادریس(ع) ۶۱۶
- ۴- آثار صلاحیت ادریس(ع) ۶۱۸
- ۵- آثار نبوت ادریس(ع) ۶۱۸
- ۶- ادریس(ع) از صالحان ۶۱۸
- ۷- ادریس(ع) هنگام استماع آیات خدا ۶۲۰
- ۸- الگوگیری از ادریس(ع) ۶۲۰
- ۹- الگوگیری از ادریس(ع) ۶۲۰
- ۱۰- پیشگامی ادریس(ع) ۶۲۰
- ۱۱- تکامل ادریس(ع) ۶۲۲
- ۱۲- ذکر قصه ادریس(ع) ۶۲۲
- ۱۳- زمینه تکامل ادریس(ع) ۶۲۴
- ۱۴- سجده ادریس(ع) ۶۲۴
- ۱۵- صبر ادریس(ع) ۶۲۴
- ۱۶- صداقت ادریس(ع) ۶۲۶
- ۱۷- عبرت از قصه ادریس(ع) ۶۲۶
- ۱۸- عروج ادریس(ع) ۶۲۸
- ۱۹- عمل خیر ادریس(ع) ۶۲۸
- ۲۰- عوامل تعظیم ادریس(ع) ۶۲۸
- ۲۱- فضایل ادریس(ع) ۶۲۸
- ۲۲- قصه ادریس(ع) ۶۳۱
- ۲۳- گریه ادریس(ع) ۶۳۱
- ۲۴- مقامات ادریس(ع) ۶۳۲
- ۲۵- نبوت ادریس(ع) ۶۳۲

- ۶۳۲ - - ۲۶- نسب ادريس (ع)
- ۶۳۴ - - ۲۷- نعمتهای ادريس (ع)
- ۶۳۴ - - ۱۰- ادعا
- ۶۳۴ - - ۱- مشخصات کتاب
- ۶۳۴ - - ۲- ادعا
- ۶۳۵ - - ۳- ادعا های دروغ
- ۶۳۵ - - ۴- ادعای الوهیت
- ۶۳۷ - - ۵- ادعای باطل
- ۶۳۸ - - ۶- ادعای بی برهان
- ۶۳۹ - - ۷- ادعای خداترسی
- ۶۴۰ - - ۸- ادعای خیرطلبی
- ۶۴۰ - - ۹- ادعای دروغ
- ۶۴۰ - - ۱۰- ادعای روشنفکری
- ۶۴۱ - - ۱۱- ادعای سعادت اخروی
- ۶۴۲ - - ۱۲- ادعای ظالمانه
- ۶۴۲ - - ۱۳- ادعای علم غیب
- ۶۴۲ - - ۱۴- ادعای عهد با خدا
- ۶۴۴ - - ۱۵- اهمیت برهان در ادعا
- ۶۴۴ - - ۱۶- برهان در ادعای وحی
- ۶۴۴ - - ۱۷- شرایط اثبات ادعا
- ۶۴۵ - - ۱۸- کیفر ادعا های بیجا
- ۶۴۶ - - ۱۹- ملاک ارزش ادعا
- ۶۴۶ - - ۲۰- ملاک صحت ادعا
- ۶۴۸ - - ۲۱- ملاک قبول ادعا
- ۶۴۸ - - ۲۲- ملاکهای قبول ادعا
- ۶۴۸ - - ۲۳- مؤاخذة ادعای بی برهان

- ۱۱- ادیان - ۶۴۹
- ۱- مشخصات کتاب - ۶۴۹
- ۲- ادیان - ۶۴۹
- ۳- آثار ایمان به ادیان آسمانی - ۶۵۲
- ۴- آثار تکذیب ادیان آسمانی - ۶۵۴
- ۵- آثار نسخ ادیان - ۶۵۴
- ۶- آخرت در ادیان آسمانی - ۶۵۴
- ۷- آینده ادیان - ۶۵۴
- ۸- اتقان ادیان آسمانی - ۶۵۶
- ۹- احسان به والدین در ادیان آسمانی - ۶۵۶
- ۱۰- احکام ادیان - ۶۵۷
- ۱۱- احکام در ادیان - ۶۵۷
- ۱۲- اختلاف ادیان - ۶۵۷
- ۱۳- اختلاف در ادیان آسمانی - ۶۵۷
- ۱۴- اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی - ۶۵۸
- ۱۵- اختلاف ستیزی ادیان - ۶۵۹
- ۱۶- ادیان توحیدی - ۶۵۹
- ۱۷- ادیان در قرآن - ۶۵۹
- ۱۸- ادیان و آبادانی دنیا - ۶۶۱
- ۱۹- ادیان و جامعه قدرتمند - ۶۶۱
- ۲۰- ادیان و معاش نیکو - ۶۶۱
- ۲۱- ارزشها در ادیان - ۶۶۱
- ۲۲- ارزیابی در ادیان - ۶۶۳
- ۲۳- ارکان ادیان آسمانی - ۶۶۳
- ۲۴- ازدواج در ادیان - ۶۶۳
- ۲۵- اسارت در ادیان - ۶۶۳

- ۶۶۵ ۲۶- اساس ادیان
- ۶۶۵ ۲۷- اسلام و ادیان
- ۶۶۵ ۲۸- اصول ادیان
- ۶۶۷ ۲۹- اصول دین در ادیان
- ۶۶۷ ۳۰- اقرار به تکذیب ادیان آسمانی
- ۶۶۷ ۳۱- امداد به ادیان
- ۶۶۹ ۳۲- امر به معروف در ادیان
- ۶۶۹ ۳۳- امنیت اخروی پیروان ادیان
- ۶۶۹ ۳۴- انتساب به ادیان
- ۶۷۱ ۳۵- انحراف ادیان غیرآسمانی
- ۶۷۲ ۳۶- انفاق در ادیان
- ۶۷۲ ۳۷- اهداف ادیان
- ۶۷۴ ۳۸- اهداف ادیان آسمانی
- ۶۷۵ ۳۹- اهمیت ادیان
- ۶۷۵ ۴۰- ایمان به ادیان
- ۶۷۷ ۴۱- برهان در ادیان
- ۶۷۷ ۴۲- بقای ادیان آسمانی
- ۶۷۹ ۴۳- بی منطقی دشمنی پیروان ادیان آسمانی
- ۶۷۹ ۴۴- پلیدی زنا در ادیان آسمانی
- ۶۷۹ ۴۵- پیامبر موعود در ادیان
- ۶۸۱ ۴۶- پیروان ادیان در قیامت
- ۶۸۱ ۴۷- پیروزی ادیان
- ۶۸۱ ۴۸- پیوستگی ادیان آسمانی
- ۶۸۲ ۴۹- تاریخ ادیان
- ۶۸۶ ۵۰- تاریخ ادیان آسمانی
- ۶۸۷ ۵۱- تبعیت از ادیان

- ۵۲- تعالیم ادیان ۶۸۷
- ۵۳- تعالیم ادیان آسمانی ۶۹۴
- ۵۴- تعدد ادیان ۶۹۶
- ۵۵- تعدد ادیان آسمانی ۶۹۶
- ۵۶- تعطیلی در ادیان ۶۹۷
- ۵۷- تغییر قبله در ادیان ۶۹۸
- ۵۸- تکامل ادیان ۶۹۸
- ۵۹- تکامل در تعالیم ادیان ۶۹۸
- ۶۰- تنزیه ادیان ۶۹۸
- ۶۱- تنزیه ادیان آسمانی ۷۰۰
- ۶۲- تنوع ادیان آسمانی ۷۰۰
- ۶۳- توبه در ادیان ۷۰۰
- ۶۴- توبه در ادیان آسمانی ۷۰۲
- ۶۵- توحید در ادیان ۷۰۲
- ۶۶- توحید در ادیان آسمانی ۷۰۲
- ۶۷- توحید عبادی در ادیان ۷۰۴
- ۶۸- توحید عبادی در ادیان آسمانی ۷۰۴
- ۶۹- توصیه به پیروان ادیان آسمانی ۷۰۵
- ۷۰- تهمت به ادیان ۷۰۶
- ۷۱- جاودانگی ادیان ۷۰۶
- ۷۲- جایگزینی ادیان منسوخ ۷۰۶
- ۷۳- جهاد در ادیان ۷۰۸
- ۷۴- حامی ادیان آسمانی ۷۰۸
- ۷۵- حتمیت عذاب دشمنان ادیان آسمانی ۷۰۸
- ۷۶- حجیت ادیان آسمانی ۷۱۰
- ۷۷- حجیت ادیان آسمانی پیشین ۷۱۰

۷۱۰	۷۸- حجیت تعالیم ادیان
۷۱۰	۷۹- حق طلبی ادیان آسمانی
۷۱۲	۸۰- حقانیت ادیان
۷۱۲	۸۱- حقانیت ادیان آسمانی
۷۱۲	۸۲- حقیقت ادیان
۷۱۴	۸۳- حقیقت ادیان آسمانی
۷۱۴	۸۴- خطر انحراف در ادیان
۷۱۶	۸۵- خطر تهمت به ادیان
۷۱۶	۸۶- خیرخواهی ادیان
۷۱۶	۸۷- خیرخواهی در ادیان
۷۱۷	۸۸- دشمنی پیروان ادیان
۷۱۸	۸۹- دعوت ادیان آسمانی
۷۱۸	۹۰- رکوع در ادیان
۷۱۸	۹۱- روابط خویشاوندی در ادیان
۷۱۸	۹۲- روزه در ادیان
۷۲۱	۹۳- روزه سکوت در ادیان
۷۲۱	۹۴- روزی حلال در ادیان
۷۲۱	۹۵- ریش در ادیان
۷۲۲	۹۶- زکات در ادیان
۷۲۳	۹۷- زکات در ادیان آسمانی
۷۲۳	۹۸- زمینه اتحاد پیروان ادیان آسمانی
۷۲۳	۹۹- زمینه اعراض از ادیان
۷۲۵	۱۰۰- زمینه اعراض از ادیان آسمانی
۷۲۵	۱۰۱- زمینه فراموشی ادیان آسمانی
۷۲۶	۱۰۲- زن در ادیان
۷۲۶	۱۰۳- زیان دشمنان ادیان آسمانی

۷۲۶	۱۰۴- سجده در ادیان
۷۲۸	۱۰۵- سرور اخروی پیروان ادیان
۷۲۹	۱۰۶- سوگند در ادیان
۷۲۹	۱۰۷- شرک ستیزی ادیان آسمانی
۷۳۱	۱۰۸- شکست ادیان
۷۳۱	۱۰۹- صداقت در ادیان
۷۳۱	۱۱۰- ظلم ستیزی ادیان آسمانی
۷۳۲	۱۱۱- عبادت در ادیان
۷۳۲	۱۱۲- عبادتگاه در ادیان آسمانی
۷۳۲	۱۱۳- عجز ادیان غیرآسمانی
۷۳۴	۱۱۴- عدالت با پیروان ادیان
۷۳۴	۱۱۵- عقد شرکت در ادیان
۷۳۴	۱۱۶- عقلانیت ادیان آسمانی
۷۳۵	۱۱۷- عمل به تعالیم ادیان
۷۳۶	۱۱۸- عمل صالح در ادیان
۷۳۶	۱۱۹- عمل ناپسند در ادیان
۷۳۶	۱۲۰- عوامل ادیان
۷۳۷	۱۲۱- عوامل طرد ادیان غیرآسمانی
۷۳۸	۱۲۲- عهد در ادیان
۷۳۸	۱۲۳- فراموشاندن ادیان
۷۳۹	۱۲۴- فرجام ادیان
۷۳۹	۱۲۵- فضیلت ادیان آسمانی
۷۳۹	۱۲۶- فلسفه ادیان
۷۳۹	۱۲۷- فلسفه تعدد ادیان
۷۴۱	۱۲۸- فلسفه نسخ ادیان
۷۴۱	۱۲۹- قتل مرتد در ادیان

- ۱۳۰- قربانی حج در ادیان ۷۴۱
- ۱۳۱- قربانی در ادیان ۷۴۱
- ۱۳۲- قطع رحم در ادیان ۷۴۳
- ۱۳۳- قوانین ادیان ۷۴۳
- ۱۳۴- قوم عاد و ادیان آسمانی ۷۴۵
- ۱۳۵- قیامت در ادیان ۷۴۵
- ۱۳۶- مالکیت در ادیان ۷۴۵
- ۱۳۷- ماه های حرام در ادیان ۷۴۵
- ۱۳۸- مبارزه با ادیان ۷۴۶
- ۱۳۹- مبارزه با ادیان آسمانی ۷۴۷
- ۱۴۰- محرمات در ادیان ۷۴۷
- ۱۴۱- محمد(صلی الله علیه و آله) در ادیان ۷۴۸
- ۱۴۲- مخاطبان ادیان آسمانی ۷۴۹
- ۱۴۳- مسکن در ادیان ۷۴۹
- ۱۴۴- مسلمانان در ادیان ۷۴۹
- ۱۴۵- مسؤولیت پیروان ادیان ۷۴۹
- ۱۴۶- مشترکات ادیان ۷۵۱
- ۱۴۷- مشترکات ادیان آسمانی ۷۵۲
- ۱۴۸- معاد در ادیان آسمانی ۷۵۲
- ۱۴۹- مقبولات ادیان ۷۵۲
- ۱۵۰- مکر دشمنان ادیان آسمانی ۷۵۴
- ۱۵۱- مکمل ادیان ۷۵۴
- ۱۵۲- ملاک درستی ادیان ۷۵۴
- ۱۵۳- منشأ ادیان ۷۵۶
- ۱۵۴- منشأ ادیان آسمانی ۷۵۶
- ۱۵۵- مهمترین رکن ادیان ۷۵۶

- ۱۵۶- نسخ ادیان ----- ۷۵۷
- ۱۵۷- نقش ادیان ----- ۷۶۰
- ۱۵۸- نقش ادیان آسمانی ----- ۷۶۲
- ۱۵۹- نقش پیروان ادیان آسمانی ----- ۷۶۴
- ۱۶۰- نقض ادیان غیر آسمانی ----- ۷۶۵
- ۱۶۱- نماز در ادیان ----- ۷۶۵
- ۱۶۲- نماز در ادیان آسمانی ----- ۷۶۸
- ۱۶۳- نهی از منکر در ادیان ----- ۷۶۹
- ۱۶۴- واجبات در ادیان ----- ۷۶۹
- ۱۶۵- واقعیت ادیان آسمانی ----- ۷۷۰
- ۱۶۶- ولایت در ادیان ----- ۷۷۱
- ۱۶۷- ویژگیهای ادیان ----- ۷۷۱
- ۱۶۸- ویژگیهای ادیان آسمانی ----- ۷۷۱
- ۱۶۹- هدایتگری ادیان آسمانی ----- ۷۷۳
- ۱۷۰- هماهنگی ادیان ----- ۷۷۵
- ۱۷۱- هماهنگی ادیان آسمانی ----- ۷۸۵
- ۱۷۲- هماهنگی پیروان ادیان آسمانی ----- ۷۹۲
- ۱۷۳- یهود و ادیان ----- ۷۹۳
- ۱۷۴- ادیان آسمانی ----- ۷۹۳
- ۱۷۵- آثار ایمان به ادیان آسمانی ----- ۷۹۵
- ۱۷۶- آثار تکذیب ادیان آسمانی ----- ۷۹۵
- ۱۷۷- آخرت در ادیان آسمانی ----- ۷۹۷
- ۱۷۸- اتقان ادیان آسمانی ----- ۷۹۷
- ۱۷۹- احسان به والدین در ادیان آسمانی ----- ۷۹۷
- ۱۸۰- اختلاف در ادیان آسمانی ----- ۷۹۹
- ۱۸۱- اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی ----- ۷۹۹

- ۱۸۲- ارکان ادیان آسمانی ۷۹۹
- ۱۸۳- اقرار به تکذیب ادیان آسمانی ۸۰۰
- ۱۸۴- اهداف ادیان آسمانی ۸۰۱
- ۱۸۵- بقای ادیان آسمانی ۸۰۳
- ۱۸۶- بی منطقی دشمنی پیروان ادیان آسمانی ۸۰۳
- ۱۸۷- پلیدی زنا در ادیان آسمانی ۸۰۵
- ۱۸۸- پیوستگی ادیان آسمانی ۸۰۵
- ۱۸۹- تاریخ ادیان آسمانی ۸۰۵
- ۱۹۰- تعالیم ادیان آسمانی ۸۰۶
- ۱۹۱- تعدد ادیان آسمانی ۸۰۷
- ۱۹۲- تنزیه ادیان آسمانی ۸۰۸
- ۱۹۳- تنوع ادیان آسمانی ۸۰۹
- ۱۹۴- توبه در ادیان آسمانی ۸۰۹
- ۱۹۵- توحید در ادیان آسمانی ۸۰۹
- ۱۹۶- توحید عبادی در ادیان آسمانی ۸۱۱
- ۱۹۷- توصیه به پیروان ادیان آسمانی ۸۱۱
- ۱۹۸- حامی ادیان آسمانی ۸۱۲
- ۱۹۹- حتمیت عذاب دشمنان ادیان آسمانی ۸۱۳
- ۲۰۰- حجیت ادیان آسمانی ۸۱۳
- ۲۰۱- حجیت ادیان آسمانی پیشین ۸۱۳
- ۲۰۲- حق طلبی ادیان آسمانی ۸۱۳
- ۲۰۳- حقانیت ادیان آسمانی ۸۱۵
- ۲۰۴- حقیقت ادیان آسمانی ۸۱۵
- ۲۰۵- دعوت ادیان آسمانی ۸۱۶
- ۲۰۶- زکات در ادیان آسمانی ۸۱۷
- ۲۰۷- زمینه اتحاد پیروان ادیان آسمانی ۸۱۷

- ۲۰۸- زمینه اعراض از ادیان آسمانی ۸۱۷
- ۲۰۹- زمینه فراموشی ادیان آسمانی ۸۱۹
- ۲۱۰- زیان دشمنان ادیان آسمانی ۸۱۹
- ۲۱۱- شرک ستیزی ادیان آسمانی ۸۲۰
- ۲۱۲- ظلم ستیزی ادیان آسمانی ۸۲۰
- ۲۱۳- عبادتگاه در ادیان آسمانی ۸۲۰
- ۲۱۴- عقلانیت ادیان آسمانی ۸۲۲
- ۲۱۵- فضیلت ادیان آسمانی ۸۲۲
- ۲۱۶- قوم عاد و ادیان آسمانی ۸۲۲
- ۲۱۷- مبارزه با ادیان آسمانی ۸۲۳
- ۲۱۸- مخاطبان ادیان آسمانی ۸۲۴
- ۲۱۹- مشترکات ادیان آسمانی ۸۲۴
- ۲۲۰- معاد در ادیان آسمانی ۸۲۶
- ۲۲۱- مکر دشمنان ادیان آسمانی ۸۲۶
- ۲۲۲- منشأ ادیان آسمانی ۸۲۶
- ۲۲۳- نقش ادیان آسمانی ۸۲۶
- ۲۲۴- نقش پیروان ادیان آسمانی ۸۳۰
- ۲۲۵- نماز در ادیان آسمانی ۸۳۰
- ۲۲۶- واقعیت ادیان آسمانی ۸۳۰
- ۲۲۷- ویژگیهای ادیان آسمانی ۸۳۱
- ۲۲۸- هدایتگری ادیان آسمانی ۸۳۲
- ۲۲۹- هماهنگی ادیان آسمانی ۸۳۴
- ۲۳۰- هماهنگی پیروان ادیان آسمانی ۸۴۱
- ۲۳۱- انحراف ادیان غیرآسمانی ۸۴۲
- ۲۳۲- عجز ادیان غیرآسمانی ۸۴۲
- ۲۳۳- عوامل طرد ادیان غیرآسمانی ۸۴۲

۸۴۳	۲۳۴- نقض ادیان غیرآسمانی
۸۴۴	۱۲- اذان
۸۴۴	۱- مشخصات کتاب
۸۴۴	۲- اذان نماز جمعه
۸۴۴	۳- استهزای اذان
۸۴۶	۴- اهمیت اذان
۸۴۶	۵- گناه استهزای اذان
۸۴۶	۱۳- اذکار
۸۴۶	۱- مشخصات کتاب
۸۴۶	۲- اجتناب از تحریف اذکار
۸۴۸	۳- اذکار ابراهیم(ع)
۸۴۸	۴- اذکار بهشتیان
۸۵۰	۵- اذکار رکوع
۸۵۱	۶- اذکار سجده
۸۵۱	۷- اذکار موجودات
۸۵۱	۸- اذکار مؤمنان
۸۵۲	۹- اذکار نماز
۸۵۲	۱۰- ذکر الحمد لله رب العالمین
۸۵۲	۱۱- ذکر سبحانک اللهم
۸۵۲	۱۴- اذیت
۸۵۲	۱- مشخصات کتاب
۸۵۳	۲- اذیت
۸۵۵	۳- آثار اذیت
۸۵۷	۴- آثار اذیت انبیا
۸۵۷	۵- آثار اذیت خانواده شوهر
۸۵۸	۶- آثار اذیت رسولان خدا

- ۷- آثار اذیت زنان مؤمن ۸۵۸
- ۸- آثار اذیت سست ایمانان ۸۵۹
- ۹- آثار اذیت شتر صالح(ع) ۸۵۹
- ۱۰- آثار اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۶۰
- ۱۱- اجتناب از اذیت ۸۶۱
- ۱۲- اجتناب از اذیت اهل بیت(ع) ۸۶۱
- ۱۳- اجتناب از اذیت کافران ۸۶۲
- ۱۴- اجتناب از اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۶۲
- ۱۵- اجتناب از اذیت منافقان ۸۶۳
- ۱۶- اذیت ابرار ۸۶۴
- ۱۷- اذیت ابراهیم(ع) ۸۶۴
- ۱۸- اذیت انبیا ۸۶۴
- ۱۹- اذیت بنی اسرائیل ۸۶۶
- ۲۰- اذیت بنیامین ۸۶۶
- ۲۱- اذیت به انبیا ۸۶۸
- ۲۲- اذیت به محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۶۹
- ۲۳- اذیت به مسلمانان ۸۷۰
- ۲۴- اذیت به مسلمانان صدراسلام ۸۷۱
- ۲۵- اذیت پسنندیده ۸۷۱
- ۲۶- اذیت خدا ۸۷۱
- ۲۷- اذیت در راه خدا ۸۷۲
- ۲۸- اذیت روانی مؤمنان ۸۷۳
- ۲۹- اذیت زبانی ۸۷۳
- ۳۰- اذیت زنان گناهکار ۸۷۴
- ۳۱- اذیت زنان مؤمن ۸۷۴
- ۳۲- اذیت زنان مؤمن در مدینه ۸۷۶

- ۸۷۷ ----- ۳۳- اذیت لوط(ع) -----
- ۸۷۸ ----- ۳۴- اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) -----
- ۸۸۶ ----- ۳۵- اذیت مدعیان ایمان -----
- ۸۸۷ ----- ۳۶- اذیت مردان گناهکار -----
- ۸۸۷ ----- ۳۷- اذیت مردان مؤمن -----
- ۸۸۷ ----- ۳۸- اذیت مسلمانان -----
- ۸۹۰ ----- ۳۹- اذیت مسلمانان صدر اسلام -----
- ۸۹۱ ----- ۴۰- اذیت مسلمانان مکه -----
- ۸۹۲ ----- ۴۱- اذیت موسی(ع) -----
- ۸۹۳ ----- ۴۲- اذیت مؤمنان -----
- ۸۹۵ ----- ۴۳- اذیت مؤمنان اهل کتاب -----
- ۸۹۶ ----- ۴۴- اذیت مهاجران صدراسلام -----
- ۸۹۶ ----- ۴۵- اذیت همسر فرعون -----
- ۸۹۷ ----- ۴۶- اذیت هود(ع) -----
- ۸۹۷ ----- ۴۷- اذیت یوسف(ع) -----
- ۸۹۷ ----- ۴۸- اذیت یونس(ع) -----
- ۸۹۸ ----- ۴۹- ارزش تحمل اذیت -----
- ۸۹۹ ----- ۵۰- امتحان با اذیت -----
- ۸۹۹ ----- ۵۱- انواع اذیت -----
- ۸۹۹ ----- ۵۲- پاداش اذیت -----
- ۹۰۱ ----- ۵۳- تحمل اذیت -----
- ۹۰۱ ----- ۵۴- تهدید اذیت کنندگان -----
- ۹۰۱ ----- ۵۵- حتمیت عذاب اذیت کنندگان والدین -----
- ۹۰۳ ----- ۵۶- رفع اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) -----
- ۹۰۳ ----- ۵۷- زمینه اذیت زنان -----
- ۹۰۳ ----- ۵۸- زمینه اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) -----

- ۵۹- سرزنش اذیت ۹۰۴
- ۶۰- سرزنش اذیت همسایه ۹۰۵
- ۶۱- سرزنش اذیت یتیم ۹۰۵
- ۶۲- شگفتی اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۰۷
- ۶۳- عذاب اذیت کنندگان محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۰۸
- ۶۴- عوامل اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۰۸
- ۶۵- عوامل اذیت مؤمنان بنی اسرائیل ۹۱۰
- ۶۶- فلسفه اذیت مدعیان ایمان ۹۱۰
- ۶۷- کیفر اذیت ۹۱۰
- ۶۸- کیفر اذیت زنان مؤمن ۹۱۰
- ۶۹- کیفر اذیت شتر صالح(ع) ۹۱۲
- ۷۰- کیفر اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۱۲
- ۷۱- گناه اذیت ۹۱۲
- ۷۲- گناه اذیت والدین ۹۱۲
- ۷۳- مبارزه با اذیت ۹۱۳
- ۷۴- مبعوضیت اذیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۱۴
- ۷۵- موانع اذیت مؤمنان ۹۱۵
- ۷۶- ناپسندی اذیت ۹۱۵
- ۷۷- ناپسندی اذیت رسولان خدا ۹۱۵
- ۷۸- ناپسندی اذیت یتیم ۹۱۵
- ۷۹- نهی از اذیت شتر صالح(ع) ۹۱۷
- ۱۵- اراده ۹۱۷
- ۱- مشخصات کتاب ۹۱۷
- ۲- اراده ۹۱۷
- ۳- آثار اراده ابرار ۹۲۴
- ۴- آثار اراده بهشتیان ۹۲۴

- ۹۲۴ ۵- آثار اراده خدا
- ۹۸۰ ۶- آثار اراده متقین
- ۹۸۰ ۷- آثار اراده محسنان
- ۹۸۲ ۸- آثار اراده مؤمنان
- ۹۸۲ ۹- آثار ذکر حاکمیت اراده خدا
- ۹۸۲ ۱۰- احاطه اراده خدا
- ۹۸۲ ۱۱- اراده آسمان
- ۹۸۴ ۱۲- اراده ابلیس
- ۹۸۴ ۱۳- اراده اخروی انسان
- ۹۸۴ ۱۴- اراده الله
- ۹۸۶ ۱۵- اراده انبیا
- ۹۸۷ ۱۶- اراده انسان
- ۹۸۹ ۱۷- اراده تکوینی خدا
- ۹۹۱ ۱۸- اراده جن
- ۹۹۱ ۱۹- اراده جنیان
- ۹۹۱ ۲۰- اراده جهنمیان
- ۹۹۲ ۲۱- اراده حیوانات
- ۹۹۳ ۲۲- اراده خدا
- ۱۰۳۸ ۲۳- اراده خدا و تدبیر امور
- ۱۰۳۸ ۲۴- اراده خدا و عوامل طبیعی
- ۱۰۳۸ ۲۵- اراده در جرم
- ۱۰۴۰ ۲۶- اراده زمین
- ۱۰۴۰ ۲۷- اراده فرعون
- ۱۰۴۰ ۲۸- اراده قوی در سختی
- ۱۰۴۲ ۲۹- اراده مطلق خدا
- ۱۰۴۲ ۳۰- اراده موسی(ع)

- ۳۱- ارزش اراده ۱۰۴۲
- ۳۲- استقلال اراده خدا ۱۰۴۲
- ۳۳- انکار اراده خدا ۱۰۴۴
- ۳۴- اهمیت اراده ۱۰۴۴
- ۳۵- اهمیت اراده خدا ۱۰۴۴
- ۳۶- اهمیت ذکر اراده خدا ۱۰۴۶
- ۳۷- ایمان به اراده خدا ۱۰۴۸
- ۳۸- تحقق اراده خدا ۱۰۴۸
- ۳۹- تذکر اراده خدا ۱۰۵۰
- ۴۰- تسلیم به اراده خدا ۱۰۵۰
- ۴۱- تقدم اراده خدا ۱۰۵۰
- ۴۲- حاکمیت اراده خدا ۱۰۵۲
- ۴۳- حتمیت اراده خدا ۱۰۸۳
- ۴۴- حتمیت تحقق اراده خدا ۱۰۹۱
- ۴۵- خواسته های انسان و اراده خدا ۱۰۹۱
- ۴۶- دلایل حتمیت اراده خدا ۱۰۹۱
- ۴۷- ذکر حاکمیت اراده خدا ۱۰۹۲
- ۴۸- زمینه اراده خدا ۱۰۹۳
- ۴۹- زمینه تحقق اراده خدا ۱۰۹۳
- ۵۰- سرعت اراده خدا ۱۰۹۴
- ۵۱- عظمت اراده خدا ۱۰۹۴
- ۵۲- عقیده به حاکمیت اراده خدا ۱۰۹۵
- ۵۳- علو اراده خدا ۱۰۹۵
- ۵۴- عینیت اراده و فعل خدا ۱۰۹۵
- ۵۵- غفلت از اراده خدا ۱۰۹۶
- ۵۶- قانونمندی اراده خدا ۱۰۹۶

- ۵۷- قدرت اراده اولیاء الله ۱۰۹۷
- ۵۸- متعلق اراده خدا ۱۰۹۷
- ۵۹- مجاری اراده خدا ۱۰۹۸
- ۶۰- مجاری تحقق اراده خدا ۱۱۲۷
- ۶۱- مجریان اراده خدا ۱۱۲۷
- ۶۲- محدوده اراده خدا ۱۱۲۸
- ۶۳- مراد از اراده خدا ۱۱۲۸
- ۶۴- منشأ اراده انسان ۱۱۲۸
- ۶۵- منشأ اراده خدا ۱۱۲۹
- ۶۶- موانع ذکر اراده خدا ۱۱۲۹
- ۶۷- مؤمنان و اراده خدا ۱۱۳۱
- ۶۸- نشانه های اراده خدا ۱۱۳۱
- ۶۹- نشانه های تحقق اراده خدا ۱۱۳۴
- ۷۰- نشانه های حاکمیت اراده خدا ۱۱۳۴
- ۷۱- نشانه های قوت اراده ۱۱۳۶
- ۷۲- نقش اراده ۱۱۳۶
- ۷۳- نقش اراده خدا ۱۱۳۶
- ۷۴- ویژگیهای اراده خدا ۱۱۴۲
- ۱۶- ارتباط با خدا ۱۱۴۲
- ۱- مشخصات کتاب ۱۱۴۲
- ۲- آثار ارتباط با خدا ۱۱۴۲
- ۳- ارتباط با خدا ۱۱۴۲
- ۴- روش ارتباط با خدا ۱۱۴۴
- ۵- زمینه ارتباط با خدا ۱۱۴۴
- ۶- نقش ارتباط با خدا ۱۱۴۵
- ۱۷- ارتجاع ۱۱۴۵

- ۱- مشخصات کتاب ۱۱۴۵
- ۲- ارتجاع ۱۱۴۵
- ۳- آثار ارتجاع ۱۱۴۵
- ۴- ارتجاع اشراف قوم نوح ۱۱۴۷
- ۵- ارتجاع رهبران کفر ۱۱۴۹
- ۶- ارتجاع قوم الیاس ۱۱۴۹
- ۷- ارتجاع مردم صدر اسلام ۱۱۴۹
- ۸- ارتجاع مرفهان ۱۱۴۹
- ۹- تهمت ارتجاع به دین ۱۱۵۱
- ۱۰- تهمت ارتجاع به هود(ع) ۱۱۵۱
- ۱۱- حرکت ارتجاعی ۱۱۵۱
- ۱۲- خطر ارتجاع ۱۱۵۲
- ۱۳- روش ارتجاعی ۱۱۵۲
- ۱۴- عوامل ارتجاع ۱۱۵۴
- ۱۵- موارد ارتجاع ۱۱۵۴
- ۱۶- موانع ارتجاع ۱۱۵۶
- درباره مرکز ۱۱۵۷

علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 3

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 3

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- احیای مردگان

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

احیای مردگان از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

2- احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 252 - 1

1 - میراندن و زنده کردن خداوند، جمعیتی را که به سبب ترس مرگ از دیارشان گریختند، از آیات الهی

الم تر الى الذین خرجوا... تلک آیات الله

کلمه «تلک» علاوه بر اینکه اشاره به داستان طالوت و جالوت است، می تواند اشاره به قصه سابق بر آن نیز باشد؛ یعنی قصه آنان که از مرگ گریختند و... .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 10

10 - استدلال ابراهیم (ع) به امامت (میراندن) و احیاء (زنده کردن) پروردگار، بر وحدانیت و ربوبیت وی

اذ قال ابرهیم ربّی الّذی یحیی و یمیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 -

2,3,4,5,6,7,15,17,20,21,22

2 - عبور فردی (عزیز) در ضمن سفر از قریه ویران شده ای که دیوار های آن روی سقفهایش فروریخته و مشاهده مردگان و پرسش وی از خداوند درباره چگونگی زنده شدن آنان

او کالذی مرّ علی قریه و هی خاویه علی عروشها

بسیاری از مفسّران بر آنند که داستان ذکر شده درباره عزیز پیامبر است؛ گر چه برخی آن را به ارمیا

ص: 1

نسبت داده اند. گفتنی است که جمله «خاویه علی عروشها» را برخی به معنای خالی از سکنه و برخی مخروبه و فروپاشیده دانسته اند.

3 - پیچیدگی کیفیت زنده شدن مردگان

قال اَنِّي يحيي هذه اللّٰه بعد موتها

«اَنِّي»، متضمّنِ معنای کَيْفَ و آيَنَ است؛ یعنی چگونه و کجا. ولی به قرینه این که در جواب وی تنها به چگونگی زنده شدن مردگان اشاره شده است، می توان گفت که در این آیه «اَنِّي» تنها به معنای کَيْفَ استعمال شده است. 4 - آگاهی عزیر به اصل زنده شدن مردگان در رستاخیز و پرسش وی از چگونگی زنده شدن آنان

قال اَنِّي يحيي هذه اللّٰه بعد موتها

«اَنِّي يحيي» که استفهام است، دلالت دارد بر اینکه عزیر، اصل احیا را اذعان داشته و از کیفیت آن پرسش کرده است.

5 - خداوند، عزیر را میراند و پس از صد سال وی را زنده کرد تا پاسخی باشد به پرسش وی از چگونگی زنده شدن مردگان

قال اَنِّي .. فاماته اللّٰه مائه عام ثمّ بعثه

6 - امکان زنده شدن مردگان در دنیا

فاماته اللّٰه مائه عام ثمّ بعثه

7 - خداوند میراننده موجودات و زنده کننده آنان

اَنِّي يحيي هذه اللّٰه بعد موتها فاماته اللّٰه مائه عام ثمّ بعثه

15 - مرگ صد ساله عزیر و حیات وی پس از آن، شاهد و نشانه ای است برای همگان بر زنده شدن مردگان در رستاخیز

قال اَنِّي يحيي هذه اللّٰه .. ولنجعلك ايه للنّاس

17 - زنده شدن

ص: 2

الاع عزیز پس از جمع آوری استخوان های آن و پوشاندن گوشت بر آنها ، پاسخی به پرسش وی از کیفیت و امکان حیات مردگان

و انظر الى العظام كيف ننشزها ثم نكسوها لحمًا

مراد از «العظام» به قرینه «و انظر الى حمارك»، استخوانهای همان الاغ است ؛ چون صرف نگاه به حمار، نشانه ای برای احیای مردگان نیست.

20 - درک عزیز از چگونگی معاد و توانایی خدا بر احیای مردگان ، پس از مشاهده زنده شدن خویش و عدم فساد طعام و نوشیدنی ها و زنده شدن الاغ

قال ائی یحیی . . . قال اعلم ان الله على كل شیء قدير

21 - مشاهده زنده شدن مردگان ، موجب شناخت قدرت مطلق خداوند

فلما تبين له قال اعلم ان الله على كل شیء قدير

22 - میرانده شدن عزیز و زنده شدن وی پس از صد سال و سالم ماندن خوردنی و آشامیدنی او از فساد و حیات مجدد الاغش ، پرتویی از قدرت مطلق الهی

فلما تبين له قال اعلم ان الله على كل شیء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 49 - 14

14 - حیات بخشیدن به مردگان در پرتو اذن خدا ، معجزه عیسی (ع)

و احي الموتى باذن الله

3- احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 12، 13

12 - آفرینش موجودات زمین و آسمان های هفتگانه ، دلیل توانایی خدا بر

زنده کردن مردگان است .

ثم يحييكم ثم إليه ترجعون. هو الذي خلق لكم ... فسويهن سبع سمواتجملة «هو الذي ..» می تواند مرتبط با ذیل آیه قبل باشد و نیز می تواند با صدر آن آیه در ارتباط باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

13 - باور به علم مطلق خدا و قدرت گسترده و همه جانبه او ، زایل کننده هر گونه شبهه در راستی و درستی تحقق معاد و زنده شدن مردگان

ثم يحييكم ثم إليه ترجعون. هو الذي خلق ... و هو بكل شيء علیم

جملة «هو الذي .. سبع سماوات» اشاره به قدرت بی انتهای خداوند دارد و جمله «و هو بكل شيء علیم» حاکی از علم مطلق الهی است. از هدفهای بیان قدرت و علم همه جانبه خداوند - پس از بیان معاد و زنده کردن مردگان (ثم يحييكم ثم إليه ترجعون) - بر طرف کردن هرگونه شبهه در راستی و درستی آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 7

7 - خداوند ، همه مردگان را حیاتی دوباره خواهد بخشید .

كذلك يحيى الله الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 243 - 1،2،4،8،17،18

1 - فرار هزاران تن از اقوام گذشته از دیار خویش به خاطر ترس از مرگ ، و میرانده شدن و دوباره زنده شدن آنان پس از مدتی از سوی خداوند

الم تر الى الذين .

ص: 4

.. ثم احياهم

2- واقعه تاریخی آن قومی که از دیارشان خارج شدند و به امر خداوند مردند و سپس زنده شدند ، آیات الهی است .

يبين الله لكم آياته .. الم تر الى الذين خرجوا

4- امکان زنده شدن مردگان در دنیا (رجعت)

فقال لهم الله موتوا ثم احياهم

8- دعوت خداوند به تعقل در واقعه قومی که مُردند و دوباره زنده شدند . (حوادث تاریخی)

الم تر الى الذين خرجوا من ديارهم وهم ألوف حذر الموت

17- مُردگانی که به فرمان الهی زنده شدند ، در بُرهه ای دیگر از زمان به زندگی خویش ادامه دادند .

ثم احياهم ان الله لذو فضل على الناس

آنگاه زنده شدن فضل الهی است که زنده شده برای مدتی به حیات خویش ادامه دهد؛ بنابراین اگر بلافاصله پس از زنده شدن می مُردند، بعید به نظر می رسد که زنده شدن نشان تفضلی بر آنان باشد.

18- خداوند به درخواست حضرت حزقیل ، چندین هزار نفر از مُردگان را زنده ساخت .

و هم الوف حذر الموت فقال لهم الله موتوا ثم احياهم

امام باقر (ع): .. فمر بهم نبی ... يقال له حزقیل ... قال رب لو شئت لاحييتهم ... فاوحى الله تعالى اليه افتحبت ذلك قال نعم يا رب ... فعادوا احياء ...

کافی، ج 8، ص 198، ح 237؛ عیون اخبار الرضا (ع)، ج 1، ص 160، ح 1.

جلد - نام سوره -

ص: 5

1,2,3,4,5,6,12,14,16,19,20,23,24,25,28

1 - خداوند با نشان دادن کیفیتِ احیای مردگان ، ابراهیم (ع) را به نور ، هدایت کرد .

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ . . . وَاذَقَالَ اِبْرٰهِيْمَ رَبِّ

داستان ابراهیم (ع) در آیه شریفه، مثال و ارائه نمونه ای دیگر است برای ولایت الهی و ثمره آن. یعنی این داستان، نمونه ای برای هدایت مؤمنان پذیرای ولایت به نور و خارج ساختن آنان از ظلمات و تاریکی است.

2 - یادآوری ماجرای ابراهیم (ع) و زنده شدن مرغان ، باعث اطمینان به قدرت الهی ، بر احیای مردگان

وَاذَقَالَ اِبْرٰهِيْمَ رَبِّ اَرْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتِي

3 - پرسش ابراهیم (ع) از خداوند ، درباره نشان دادن کیفیتِ احیای مردگان برای آرامش خاطر خویش

وَاذَقَالَ اِبْرٰهِيْمَ رَبِّ اَرْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتِي . . . لَطْمَنَّ قَلْبِي

4 - احیای مردگان ، از شؤون ربوبیت خداوند

رَبِّ اَرْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتِي

5 - خداوند ، احیاکننده مردگان

كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتِي

6 - ایمان ابراهیم (ع) به اصل معاد و احیای مردگان

قَالَ اَوْلَمَ تُوْمِنُ قَالَ بَلٰی

12 - دانایی به چگونگی احیای مردگان از جانب خداوند ، شرط ایمان به اصل معاد نیست .

رَبِّ اَرْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتِي قَالَ اَوْلَمَ تُوْمِنُ قَالَ بَلٰی

14 - امر خدا به ابراهیم (ع) ، برای نشان دادن کیفیتِ احیای مردگان

، به گرفتن چهار مرغ و کشتن و در هم کوبیدن آنها و قرار دادن هر جزئی بر کوهی و فراخواندنشان تا زنده گردند و شتابان به سوی او روند .

قال فخذ . . . ثم ادعهم يأتينك سعياً

مفرد آوردن کلمه جزء (منهّن جزءاً)، حکایت از این معنا دارد که مرغان را در هم کوبید و مخلوط کرد و الاً باید گفته شود: «(منهّن اجزاء)»، نه جزءاً.

16 - بازگشت پرندگان ذبح شده به جانب ابراهیم (ع) ، پس از فراخوانی آنها

ثم ادعهم يأتينك سعياً

19 - امکان زنده شدن مردگان در دنیا

فخذ اربعة من الطير . . . ثم ادعهم يأتينك سعياً

20 - خداوند ، جمع کننده اجزای پراکنده شده قلبی مردگان ، و زنده کننده آنان در هنگامه رستاخیز

قال فخذ اربعة من الطير . . . ثم ادعهم يأتينك سعياً

23 - جمع میان اجزای پراکنده مردگان و احیای آنان ، بر اساس حکمت خداوندی

ثم اجعل . . . ثم ادعهم ... ان الله عزيز حكيم

24 - حاکمیت و تسلط خداوند بر عالم مرگ و حیات ، دانایی او به کیفیت ترکیب اجزای مردگان و زنده کردن آنان

واعلم ان الله عزيز حكيم

25 - توجه به عزّت و حکمت الهی ، هموارکننده شناخت چگونگی زنده شدن مردگان

واعلم ان الله عزيز حكيم

28 - پرسش ابراهیم (ع) از خداوند درباره کیفیت زنده شدن مردگان ، به انگیزه اطمینان قلب خود به خلیل الله بودنش

قال ابراهيم

ص: 7

رَبِّ ارْنِي... لِيَطْمئنَّ قَلْبِي

امام رضا (ع) درباره «لِيَطْمئنَّ قَلْبِي» در آیه فوق فرمود: ... وَلَكِنْ لِيَطْمئنَّ قَلْبِي عَلِي الخَلَّة

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 1، ص 198، ح 1؛ نور الثقلین، ج 1، ص 276، ح 1088.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 266 - 5

5 - داستان ابراهیم (ع) و نمرود و قصه عزیر و یا ارمیای پیامبر و زنده شدن مرغان کوبیده شده و نیز تمامی احکام و مقررات انفاق، از آیات الهی است.

الم تر... او کالذی مرّ... فخذ اربعه من الطیر... مثل الذین... کذلک یبین ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 41، 31، 27، 25

25 - توانایی حضرت مسیح بر زنده کردن مردگان مدفون شده در خاک

و اذ تخرج الموتی باذنی

مراد از اخراج مردگان (تخرج الموتی) زنده کردن آنهاست و به کارگیری کلمه اخراج برای رساندن این معناست که عیسی (ع) قادر بود حتی مردگان مدفون در خاک را نیز زنده کند و از خاکها بیرون کشد.

27 - عیسی (ع)، ارائه کننده معجزات خویش (حیات بخشی به اجسام بی جان، درمان کوری و پستی و زنده کردن مردگان)، در بسیاری از مواقع

اذ تخلق... و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج

برداشت فوق از فعل مضارع «تخلق» و «تبری» و

ص: 8

«تخرج» که حاکی از استمرار انجام کار می باشد، استفاده شده است.

31- توانایی عیسی (ع) بر ارائه معجزاتی همانند روح بخشی به مجسمه ها، درمان کوری و پسی و احیای مردگان، از نعمت های ویژه خداوند به آن حضرت

اذکر نعمتی... و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

41- معجزه حضرت عیسی (ع) در شفای بیماران و زنده کردن مردگان متناسب با شیوع بیماری در آن زمان و نیاز شدید مردم به طب بود.

و تبری الاکمه و الابرص باذنی و اذ تخرج الموتی باذنی

امام رضا(ع):... «ان الله تبارک و تعالی بعث عیسی فی وقت ظهرت فيه الزمانات و احتاج الناس الی الطب فاتاهم من عند الله تعالی بما لم یکن عندهم مثله، و بما احیی الهم الموتی و ابرء الاکمه و الابرص باذن الله...»

عیون اخبار الرضا، ج 2، ص 80، ح 12، ب 32؛ نورالثقلین، ج 1، ص 342، ح 145.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 7

7 - خداوند مردگان را در قیامت برخوهد انگیخت.

و الموتی یبعثهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 6

6 - قدرت خداوند بر رویاندن گیاه زنده از دل دانه و هسته مرده، نمودی از قدرت او بر زنده ساختن آدمی پس از مرگ است. لقد

ص: 9

جئتمونا فردى كما خلقنكم اول مره .. ان الله فالىق ... مخرج الميى من الحى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 57 - 10، 9

9 - خداوند در قيامت مردگان را از جايگاهشان بيرون خواهد كشيىد و آنان را زنده خواهد كرد .

كذلك نخرج الموتى

مراد از بيرون كشيىدن مردگان، زنده كردن آنهاست و به كارگيرى «اخراج» به جاي «احياء» مى تواند اشاره به اين باشد كه مردگان در هر كجا مدفون باشند و يا به چيزى در زمين و آسمان و يا درياها آميخته باشند، از آنجا بيرون آورده مى شوند و زنده مى گردند.

10 - حياتبخشى دوباره به مردگان به هنگام برپايى قيامت ، همانند رويش گياهان مرده و به ثمر نشانىدن آنهاست .

فاخر جنا به من كل الثمرى كذلك نخرج الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - حجر - 15 - 25 - 3

3- احياءى اخروى انسان ها ، تنها به دست خداوند است .

ان ربك هو يحشرهم

ذكر ضمير فصل «هو» در آيه، براى بيان حصر فعل حشر به فاعل است و احياء لازمه حشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 40 - 10

10- مشركان ، خداوند را قادر به احياءى مجدد انسان ها پس از مرگ نمى دانستند .

و اقسما بالله .. لا يبعث الله من يموت بلى وعدا عليه

ص: 10

... إنما قولنا لشيء إذا أ

ذکر «إنما قولنا لشيء..» - که برای اثبات قدرت مطلق خداوند است - پس از بیان دیدگاه مشرکان درباره عدم احیای دوباره انسانها می تواند تعریض به مشرکان باشد؛ چون آنان دارای چنین دیدگاهی بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 99 - 6

6- قیامت ، با دمیده شدن دوباره روح ها در اجساد و صورت های پیشین ، برپا می شود . *

و نفخ فی الصور فجمعهم جمعاً

برداشت بالا، بدان احتمال است که «صور» جمع «صوره» باشد؛ یعنی: در «صورت ها (اجساد) روح، دمیده می شود.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 15 - 8

8- انسان ها در روز رستاخیز دوباره زنده خواهند شد .

يوم يموت و يوم يبعث حياً

«حياً» حال است. تصریح به آن پس از اشاره به مرگ هر انسان در «يوم يموت» بیانگر آن است که روز بعث، انسان ها دوباره زنده خواهند

شد. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 3

3 - قیامت ، روز دمیده شدن دوباره روح ها در اجساد و صورت های مردگان *

يوم ينفخ فی الصور

برداشت یاد شده بر اساس احتمالی در معنای «صور» است که جمع «صورت» و به معنای «تمثال ها و پیکرها» باشد.

جلد - نام سوره - سوره -

4- خداوند ، خاندان (زن و فرزند) درگذشته ایوب (ع) را احیا و به او بازگردانید .

و ءاتینه أهله

در این که مقصود از اعطای خاندان ایوب(ع) به آن حضرت چیست، دو دیدگاه وجود دارد: 1- احیای زن و فرزندان درگذشته ایوب(ع) و بازگردانیدن آنان به ایشان؛ 2- اعطای زن و فرزندان جدید به جای زن و فرزندان از دست رفته او. برداشت یاد شده مبتنی بر دیدگاه اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 16 - 1

1 - قیامت ، روز زنده شدن مجدد انسان ها پس از مرگ

ثم إنکم یوم القیمه تبعثون

«بعث» (مصدر مجهول «تبعثون») به معنای برانگیخته شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 3 - 6

6 - مخلوق نبودن ، قدرت بر آفرینندگی ، جلب منفعت ، دفع ضرر ، میراندن ، حیات بخشیدن و احیای مردگان ، از نشانه های معبود واقعی و شایسته پرستش (الله)

و اتّخذوا من دونه ءالهه لایخلقون شیئاً و هم یخلقون . . . و لانشوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 9 - 3

3 - اعتقاد به عزت و شکست ناپذیری خدا ، هموار کننده راه ایمان به رستاخیز و توانایی خدا بر

و ما كان أكثرهم مؤمنين . وإن ربك لهو العزيز

با توجه به مفاد آیات پیش (انکار معاد از سوی کافران و ارائه نشانه های قدرت خدا بر برپا ساختن رستاخیز و پایان بخشیدن موضوع یاد شده با ذکر عزت خدا) برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 19 - 3,5,8,10

3 - حیات بخشی خداوند به مرده و زمین ، از دلایل لزوم تسبیح خداوند است . فسبحن الله . . . يخرج الحي من الميت ... ويحي الأرض بعد موتها

«يخرج الحي» می تواند تعلیل برای «فسبحان الله» باشد.

5 - نظام حیات و مرگ در جهان هستی ، دلیلی آشکار بر امکان معاد و احیای مجدد انسان ها است .

يخرج الحي من الميت . . . و كذلك تخرجون

8 - حیات مجدد انسان ها در عالم آخرت ، به دست خداوند بوده و خارج از اختیار انسان ها است .

و كذلك تخرجون

مجهول آورده شدن فعل «تخرجون» می تواند اشاره به اختیاری نبودن بعث اخروی انسان ها داشته باشد و فعل های «يخرج الحي من . . .» و «ويخرج الميت . . .» قرینه است بر این که فاعل فعل محذوف «تخرجون» خداوند است.

10 - پدید آوردن موجود جان دار از موجود بی جان و موجود بی جان از جان دار ، نشانه قدرت مندی خداوند بر احیای مجدد انسان ها است .

يخرج الحي من الميت . . . و كذلك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 20 - 6

6 - پدید آوردن موجودی زنده مانند انسان از دل خاک مرده ، از نشانه های توان مندی خداوند بر احیای مجدد انسان ها است .

و كذلك تخرجون . و من آئته أن خلقكم من تراب

از این آیه به بعد، چندین آیه، در صدد شمارش آیات الهی است. از میان آن آیات، ذکر مناسب ترین آیه با «و کذالک تخرجون» پس از آن، می تواند در ضمن بیان آیات الهی، اشاره به نکته فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 25 - 9

9 - احیای زمین موات با نزول باران ، دلیل قدرت خداوند بر احیای مجددانسان ها در قیامت است .

و من آئته .. و ينزل من السماء ماء فيحيي به الأرض بعد موتها ... ثم إذا دعاك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 6

6 - فرمان برداری محض موجودات عالم از خداوند ، دلیل اطاعت انسان ها از ندای او برای زنده شدن مجدد در قیامت است .

إذا دعاكم دعوه .. إذا أنتم تخرجون . و له من في السموت ... كل له قنتون

جمله «كل له قانتون» عطف به جمله «و له من في ..» است و جمله «و له من في...» را می توان به

منزله دلیلی برای آیه قبل تلقی کرد. بنابراین، معنای آیه چنین می شود: به دلیل این که همه، از جمله انسان ها تسلیم محض خدایند، با صدور فرمان خداوند به برخاستن از قبر، زنده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 27 - 14، 13، 2، 3

2 - خداوند ، آغازکننده آفرینش انسان و بازآفریننده او پس از مرگ است .

و هو الذی بیدؤا الخلق ثم یعیده

«ال» در «الخلق» به قرینه «تخرجون»، در آیات قبل، می تواند عهد باشد و منظور از آن انسان است. 3 - بازآفرینی انسان ها (معاد) در قیامت برای خداوند بسی سهل و آسان است .

ثم یعیده و هو أهون علیه

مرجع ضمیر «هو» مصدر فعل «یعید» و مرجع ضمیر مجرور «علیه» خداوند است که از «هو الذی» مستفاد است. لازم به ذکر است که افعال تفضیل «أهون» به معنای «هین» است. افعال تفضیل آوردن آن، احتمالاً، برای تقریب به ذهن مخاطبان است.

13 - آفرینش نخست انسان ها و بازآفرینی آنان پس از مرگ ، مقتضای حکمت و عزت خداوند است .

و هو الذی بیدؤا الخلق ثم یعیده .. و هو العزیز الحکیم

14 - عالی ترین صفات را داشتن ، دلیل توانایی خداوند بر بازآفرینی آسان انسان هادر قیامت است .

ثم یعیده و هو أهون علیه و له المثل الأعلى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 40 - 3

- مرگ انسان ها و حیات مجدد آنها، به دست خداوند است .

ثم يميتكم ثم يحييكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 19، 12، 8، 6

6 - خداوند، زمین را حیات می بخشد و بر احیای مردگان، توانا است .

كيف يحيى الأرض بعد موتها إن ذلك لمحي الموتى

8 - احیای مجدد زمین مرده با باران، نشانه ای گویا بر توان مندی خداوند در بازآفرینی انسان ها، در قیامت است .

يحيى الأرض بعد موتها إن ذلك لمحي الموتى

12 - بازآفرینی انسان ها در قیامت، ناشی از رحمت خداوند است .

إلى ءاثر رحمت الله كيف يحيى الأرض بعد موتها إن ذلك لمحي الموتى

19 - بازآفرینی انسان ها در قیامت، برخاسته از قدرت مطلق خداوند است .

إن ذلك لمحي الموتى و هو على كل شىء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 54 - 12

12 - رساندن انسان ها از دوران ناتوانی جنینی و نوزادی به توان مندی دوران جوانی و سپس فرتوت ساختن آنان، نشانه توان مندی خداوند

بر باز آفرینی انسان ها در قیامت است . *

الله الذى خلقكم .. . يخلق ما يشاء

عبارت «يخلق ما يشاء» به قرینه آیه پنجاه - که در آن، بر توان مندی خداوند بر معاد انسان ها، برهان اقامه شده بود - و نیز آیه پنجاه و پنج

- که درباره برپایی قیامت است - می تواند درباره معاد و بازآفرینی انسان ها، در قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 5

5 - کافران ، زنده شدن خود را در قیامت ، معلول فاصله زیاد نداشتن مرگ شان تا روز قیامت می دانند . *

و یوم . . . یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعها احتمال دارد قسم خوردن کافران بر طولانی نبودن حضورشان در برزخ و نیز جواب صاحبان علم و ایمان به آنان، برای طولانی بودن آن مدت، به خاطر ذکر این نکته باشد که کافران، با چنین ادعایی، در پی اثبات این امر باشند که بدن شان، هنوز آمادگی حیات داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 7، 12

7 - روز قیامت ، روز برانگیخته شدن مردگان و احیای آنها است .

فهذا یوم البعث

12 - کافران ، از حقیقت روز قیامت و برانگیختگی مردگان در آن ، همواره ، در جهل و بی اطلاعی اند .

یقسم المجرمون . . . فهذا یوم البعث و لکنکم کنتم لاتعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 10 - 5

5 - از نظر کافران ، پیوستن اجزای پراکنده بدن مردگان ، در قیامت ، امری مستبعد است .

وقالوا أءذا ضللنا فی الأرض أءتآ لفی خلق جدید

«ضللنا» دو معنا دارد:

ص: 17

یکی دفن شدن در قبر و دیگری، تبدیل به خاک شدن به گونه ای که از دیگر اجزای خاک نتوان تمیز داد. طبق معنای دوم، اجزای بدن انسان از هم جدا شده و در میان خاک ها پراکنده خواهد شد. بازآفرینی چنین حالتی، برای کافران، مستبعد بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 11 - 35

15 - آفرینش انسان در قالب زن و مرد و آگاهی از بارداری و زایمان زنان و مقدار عمر آدمی ، نشانه توانایی خداوند بر برپایی قیامت و احیای مجدد انسان ها

والله خلقکم من تراب ثم من نطفه .. إن ذلک علی الله یسیر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که این آیه، در سلسله آیاتی قرار دارد که در صدد اثبات قدرت مطلق خدا و نیز توانایی او بر احیای مردگان می باشد؛ مانند آیه «و الله الذی أرسل الریح .. فأحیینا به الأرض بعد موتها کذلک النشور»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 33 - 3

3 - پدیده حیات و احیای زمین مرده ، نشانه راستی قیامت و دلیل توانایی خداوند بر احیای مردگان است .

و آیه لهم الأرض المیتة أحيینها و أخرجنا منها حثثاً

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه پس از طرح مسأله برانگیختن انسان ها - که کافران آن را انکار می کردند - آمده است. و در حقیقت، این

ص: 18

آیه درصدد اثبات قیامت و نشان دادن جلوه ای از قدرت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 79 - 7

7- آگاهی خداوند بر آفرینش و پدید آوردن هر چیزی، دلیل و نشانه امکان برپایی قیامت و توانایی خداوند بر احیای مجدد انسانها

و هو بکلّ خلقِ علیم

جمله «و هو بکلّ خلقِ علیم» ادامه استدلال برای امکان معاد و رد شبهه منکران قیامت است؛ یعنی، بعید شمردن برپایی قیامت، ممکن است ناشی از این شبهه باشد که چگونه اجزای پوسیده و پراکنده بشر، شناسایی و جمع خواهد شد. خداوند در پاسخ آن، مسأله علم مطلق خویش بر آفرینش جهان هستی را یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 81 - 8

8 - خداوندِ خالقِ آسمان ها و زمین، بر آفرینش مجدد انسان ها و نوسازی آدمی از ذرات پوسیده و پراکنده دنیایی او در قیامت، توانا است.

قال من يحيى العظم و هي رميم .. أوليس الذی خلق السموت و الأرض بقدر علی أن ی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 83 - 6

6 - حاکمیت و مالکیت خداوند بر همه چیز و بازگشت همه انسان ها به سوی او، دلیل و نشانه توانایی او بر برپا کردن قیامت و احیای مجدد انسان ها

فسبحن الذی بیده ملکوت کلّ شیء

ص: 19

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه در ردیف سلسله آیاتی قرار دارد که درباره اثبات قیامت و ارائه جلوه های قدرت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 16 - 1

1 - انسان ها پس از مردن و تبدیل شدن به خاک و استخوان ، دوباره زنده شده و آفرینشی جدید خواهند یافت .

أءذا متنا و کنا ترابا و عظما ءنا لمبعوثون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 17 - 2

2 - مشرکان ، حیات مجدد نیاکان اولیه خود را در روز رستاخیز ، بعیدتر و غیرممکن تر از تجدید حیات خود می دانستند .

أءنا لمبعوثون . أو اباؤنا الأوّلون

از عطف «أو اباؤنا..» بر «أءنا لمبعوثون» - که برای ارتقای اظهار استحاله امر معاد است - و نیز از اختصاص به ذکر یافتن «آباء»، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 18 - 2

2 - مشرکان و منکران قیامت ، با وضعیتی ذلت بار و تحقیر شده در روز قیامت زنده خواهند شد .

و أنتم دخرون

«داخر» (مفرد «دخرون») به معنای «صغیر» و «ذلیل» است و جمله «أنتم دخرون» حال برای فاعل فعل مقدر (تبعثون) میباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - جسم بی جان افکنده شده بر تخت سلیمان ، پس از مدتی زنده شد و جان گرفت .

و ألقینا علی کرسیه جسدًا ثم أناب

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «أناب» در معنای اصلی خود («رجع»؛ یعنی، رجوع کرد و بازگشت) باشد. بر این اساس مقصود از رجوع و بازگشت در آیه شریفه، می تواند رجوع جسد بی روح به حالت قبلی و بازگشت جان به این جسد باشد که بدین وسیله سلیمان(ع) مورد آزمایش الهی قرار گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 1

1 - خداوند ، خانواده از دست رفته ایوب را زنده کرد و به او بازگرداند .

و وهبنا له أهله

در این که مقصود از «و وهبنا له أهله» چیست؛ میان مفسران دو دیدگاه وجود دارد: 1- برخی برآنند که خانواده ایوب، مرده بودند و خداوند آنان را زنده کرد و به او بازگردانید. 2- برخی دیگر برآنند که خانواده ایوب(ع) زنده بودند؛ ولی از اطراف او - که به امراض و بلیه های گوناگون مبتلا بود - پراکنده شده بودند. اما خداوند با شفا دادن ایوب(ع) و رفع گرفتاری از آن حضرت، آنان را به او بازگردانید. برداشت یاد شده مبتنی بر دیدگاه اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 9

9 - بازگشت روح به بدن

ص: 21

، پس از مرگ در دنیا ممکن نیست .

فيمسك الّتي قضى عليها الموت

برداشت یاد شده با توجه به معنای امساک است که به معنای چنگ زدن به چیزی و حفظ آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 44 - 9

9 - انسان ها با مرگ از بین نمی روند ; بلکه دوباره زنده خواهند شد .

ثمّ إليه ترجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 17

17 - حیات زمین در دنیا و رستاخیز مردگان در قیامت ، نمادی از قدرت بی بدیل خداوند است .

إنّ الذی أحيّاها لمحيّ الموتى إنّّه على كلّ شيء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 61 - 11 - معجزه عیسی (ع) در احیای مردگان ، دلیلی آشکار بر امکان معاد

وإنّه لعلم للساعه

ضمیر در «إنّه» به عیسی (ع) بر می گردد. آن حضرت از آن جهت دلیل بر امکان معاد است که می توانسته مردگان را زنده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 33 - 9

9- عظمت آفرینش آسمان ها و زمین ، نمایانگر قدرت مطلقه خداوند بر هر چیز ; علاوه بر قدرت او بر احیای مردگان

خلق السموت و الأرض ... بلی إنّّه على كلّ

از ارتباط بخش های این آیه، مطلب بالا استفاده می شود؛ زیرا در مرحله نخست از آفرینش آسمان ها و زمین، قدرت خداوند بر احیای مردگان استفاده شده است؛ ولی در مرحله بعد، نتیجه ای کلی تر (قدرت مطلقه الهی) مطرح گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 18 - 6

6 - رویش نباتات در زمین و سپس خشک شدن و تبدیل شدن آنها به خاک ، نشانه قدرت خداوند بر احیای مردگان در قیامت

و الله أنبتکم من الأرض نباتاً . . . و یخرجکم إخراجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 4 - 3,4

3 - بیرون آمدن اجساد مردگان از قبرها ، پیش در آمدی بر احضار انسان ها در صحنه قیامت است .

و إذا القبور بعثرت

مراد از زیر و رو شدن قبرها - به قرینه آیه بعد - فراهم شدن مقدمات حضور انسان ها در محشر است.

4 - قیامت ، روز زنده شدن مردگان

و إذا القبور بعثرت

بیرون ریخته شدن آنچه در قبرها هست، کنایه از زنده شدن مردگان در قیامت است. تعبیر «قبر» در این آیه، ممکن است هر نقطه ای از جهان را - که از بقایای انسان در آن اثری باشد - شامل گردد. بنابراین، آیه شریفه، شامل تمامی انسان ها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق

ص: 23

3 - تمام انسان ها پس از مرگ ، دوباره زنده خواهند شد .

إِنَّهٗ عَلِيٌّ رَجَعَهُ لِقَادِرٍ

آیه شریفه صرفاً در مقام بیان توانمندی خداوند نیست؛ بلکه در صدد دفع پندار منکران معاد نیز می باشد.

4- احیای مردگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 11 - زنده شدن مردگان در قیامت ، حتمی است .

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشُرَهُ

«إنشأ» (مصدر «أنشأ») به معنای احیا است (لسان العرب). حرف شرط «إذا» در مواردی به کار می رود که وقوع کار، مسلم گرفته شده است.

5- اسباب احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 9

9 - خداوند ، با به کارگیری اسباب ، مردگان را برای حضور در قیامت زنده می کند . *

فَقَلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا كَذَلِكَ يَحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى

برداشت فوق بدان احتمال است که «وجه شبهه» میان زنده شدن مقتول بنی اسرائیل و زنده شدن مردگان در قیامت، به کارگیری اسباب باشد.

6- استبعاد احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 40 - 4

4 - استبعاد و تردید در توانایی خداوند ، مشکل و بهانه کافران در پذیرش مسأله معاد و احیای مردگان

أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَدْرِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي مُوَيْثَةَ

طرح مسأله توانایی خداوند بر احیای مردگان به صورت سؤال، نشان دهنده حقیقت یاد شده است.

7- استهزای احیای مردگان

جلد - نام سوره

ص: 24

- سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 35 - 1

1 - حیات مجدد انسان ها و بیرون آوردن آنان از گورهایشان در روز رستاخیز ، مورد انکار و استهزای اشراف کافر جامعه پس از نوح

أیعدکم .. أنکم مخرجون

استفهام در «أیعدکم» برای تهکم و استهزا است.

8- بی ثمری احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 12 - 2

2 - منکران معاد ، حیات دوباره انسان ها را پس از مرگ ، حیاتی بی ثمر و سراسر زیان وانمود می کنند .

قالوا تلك إذاً كره خاسره

«کره»؛ یعنی، رجوع. نسبت دادن زیان کاری به رجوع - نه رجوع کنندگان - مبالغه در ترسیم زیان کاری است.

9- تشبیه احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 10

10 - شباهت رستاخیز انسان ها در قیامت ، به رویش گیاهان پس از ریزش باران

و من ءایته أنك تری الأرض خشعه .. إنّ الذی أحیاهم لمحی الموتی

10- تکذیب احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 4،6

4- جد و جهد مشرکان برای مورد انکار قرار دادن احیای مجدد انسان ها پس از مرگ

و أقسموا بالله جهد أیمنهم لایبعث الله من یموت

«جهد» مفعول مطلق نوعی برای فعل محذوف است که برای تأکید انجام فعل می باشد. و نیز جمع آورده شدن «ایمان» (سوگندها)

ص: 25

می تواند مؤید برداشت فوق باشد.

6- منکران معاد ، بر این پندار بودند که خداوند خود ، انسان های مرده را زنده نمی کند .

و أقسموا بالله .. لا یبعث الله من یموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 35 - 2

2 - تبدیل دوباره خاک و استخوان به شکل انسان و دمیده شدن حیات در آن ، امری غیر قابل قبول برای اشراف کفر پیشه

أیعدکم .. أنکم مخرجون

11- جهل به احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 38 - 109،9- اکثریت انسان ها ، از قدرت خداوند در احیای مجدد انسان ها ناآگاهند .

بلی وعداً علیه حقاً و لكنّ أكثر الناس لا یعلمون

ممکن است به قرینهء تناسب موضوع - که انکار و اثبات معاد است - متعلق «لا یعلمون» قدرت خداوند بر احیای مجدد انسانها باشد.

10- اکثر مشرکان مکه ، از قدرت خداوند بر احیای مجدد انسان ها بی خبر بودند .

بلی وعداً علیه حقاً و لكنّ أكثر الناس لا یعلمون

برداشت فوق، بر اساس این نکته است که «ال» در «الناس» عهد ذکری بوده و مراد از آن مشرکانی باشند که در آیات قبل از آنها سخن به میان آمده است.

12- حتمیت احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 38 - 8

8- وعده قطعی و تخلف ناپذیر خداوند به حیات مجدد انسان ها پس از

لايبيعث الله .. بلى وعداً عليه حقاً

«وعداً» و «حقاً» مفعول مطلق برای فعلهای محذوف می باشند و دلالت بر تأکید می کنند. بنابراین معنای «بلى وعداً عليه حقاً» چنین می شود: آری خبر رستاخیز انسانها، وعده ای است حق و باطل در آن راه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 40 - 9

9- قدرت مطلق خداوند ، ضامن تحقق وعده او در زنده کردن دوباره انسان ها و برپایی قیامت

و أقسموا بالله .. لا يبعث الله من يموت بلى وعداً عليه ... إنما قولنا لشيء إذا أ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 9

9 - رستاخیز مردگان ، امری حتمی و غیر قابل تردید است .

إنّ الذی أحيها لمحي الموتى

از کلمه «إنّ» و «لام» در «لمحي» حتمی بودن احیای مردگان استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 41 - 3

3 - توانایی قطعی خداوند ، بر احیای مردگان

على أن نبدل خيراً منهم . و ما نحن بمسبوقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 11 - زنده شدن مردگان در قیامت ، حتمی است .

ثمّ إذا شاء أنشره

«إنشأ» (مصدر «أنشأ») به معنای احیا است (لسان العرب). حرف شرط «إذا»

در مواردی به کار می رود که وقوع کار، مسلم گرفته شده است.

13- درخواست احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 36 - 1

1- مشرکان برای پذیرش درستی معاد، زنده شدن نیاکانشان را از پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواستار شدند.

فأتوا بابائنا إن كنتم صدقین

14- دلایل احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 11

11 - زنده شدن گیاهان مرده، دلیل امکان معاد و زنده شدن مردگان

كذلك نخرج الموتی لعلکم تذكرون

تشبیه زنده کردن مردگان به چگونگی رویش گیاهان و تبدیل دانه های بی جان به موجوداتی زنده، استدلالی است بر امکان معاد و زنده شدن مردگان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 2

2 - گوناگونی نباتات، از زمینه های مطالعه برای پی بردن به امکان معاد و قدرت خدا بر احیای مردگان

فسیأتیهم أنبؤا .. یستهزءون . أولم یروا إلی الأرض کم أنبتنا فیها

در این جا روی سخن با کسانی است که منکر معاد بوده و پذیرفتن آن برای آنان دشوار می نمود. آیه یاد شده برای برطرف کردن استبعاد کافران و ارائه نشانه های امکان معاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 8 - 1

1 - رویش گیاهان و تنوع و زیبایی آنها، نشانی از

قدرت خدا برای ایجاد رستاخیز و احیای مجدد مردگان .

أولم يروا إلى الأرض كم أنبتنا .. إن في ذلك لآية

واژه «ذلک» اشاره به رویش گیاهان و انواع متنوع آن دارد. چنان که در آیه پیش گفته شد، این آیات درصدد ارائه نشانه های امکان معاد و برطرف کردن استبعاد کافران است. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 81 - 10

10 - آفرینش انبوه پدیده های جهان و آگاهی همه جانبه از احوال آنها ، دلیل و شاهد توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها در روز قیامت

أوليس الذي خلق السموت والأرض بقدر على أن يخلق مثلهم بلى و هو الخلق - ق العليم

یادآوری آفرینش و علم گسترده خداوند، در پایان آیه و در شرایطی که آیه شریفه در مقام بیان توانایی خداوند بر احیای مجدد انسان ها است؛ می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 15

15 - مرگ و نزول باران حیات آفرین (رویش کشت ها و خشک و خرد شدن آنها) ، نشانه قدرت خداوند بر حیات بخشیدن دوباره انسان ها در قیامت

ألم تر أن الله أنزل من السماء ماء .. ثم يخرج به زرعا ... ثم يجعله حطما

طبق نظر برخی از مفسران از آن جایی که آیه شریفه پس از آیات مربوط به معاد و بهشت و جهنم آمده است، می تواند درصدد اثبات

ص: 29

قدرت خداوند بر آفرینش مجدد انسان ها در قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 9 - 10

10 - قدرت نامحدود و بی کران خداوند ، دلیل توان مندی او بر احیای مردگان و برپایی قیامت

و هو یحیی الموتی و هو علی کل شیء قدير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 6 - 3

3- آفرینش شگفت ، زیبا و متقن آسمان ، نشانی از قدرت خداوند بر احیای مجدد مردگان

ذلک رجع بعید . . . أفلم ينظروا إلى السماء فوقهم كيف بنینها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 7 - 8

8- رویش گیاهان زنده از دل مرده زمین ، نمودی از رستاخیز دوباره انسان از درون خاک

ذلک رجع بعید . . . و أنبتنا فیها من کل زوج بهیج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 40 - 2،5

2 - آفرینش آغازین انسان ، از نطفه و علقه به همراه ساختاری معتدل و هماهنگ ، دلیل قدرت خداوند بر برپایی قیامت و احیای مردگان

ألم یک نطفه من منی یمنی . . . فخلق فسوی . . . ألیس ذلک بقدر علی أن یحیی الموتی

5 - مطالعه در مبدأ و مراحل آفرینش انسان ، از راه های شناخت معاد و پی بردن به احیای مردگانالم یک

نطفه من منى يمنى . . . فخلق فسوى . . . أليس ذلك بقدر على أن يحيى الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - نازعات - 79 - 28 - 4

4 - برافراشتن آسمان و تعدیل آن ، دلیل قدرت خداوند بر احیای دوباره انسان ها است .

ءأتم أشد . . . رفع سمكها فسويها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - طارق - 86 - 8 - 2

2 - آفرینش انسان از منی ، برهان قدرت خداوند بر معاد و تجدید حیات انسان است .

خلق من ماء . . . يخرج . . . إله على رجعه لقادر

15- زمینه احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 9

9- کارایی و تأثیر وسایط طبیعی ، در تحقق معاد و حیات مجدد انسان ها *

و أحيينا به بلده ميتاً كذلك الخروج

از این که در «مشبه به» تعبیر «به» آمده است - که واسطه بودن باران در حیات زمین را می رساند - این احتمال جان می گیرد که در «مشبه» نیز وسایط مؤثر باشند؛ یعنی، معاد انسان ها نیز، در نتیجه تحولاتی طبیعی به تدبیر و اراده خداوند صورت می گیرد.

16- زیان احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - نازعات - 79 - 12 - 2

2- منکران معاد ، حیات دوباره انسان ها را پس از مرگ ، حیاتی بی ثمر و سراسر

زیان وانمود می کنند .

قالوا تلک إذا کره خاسره

«کره»؛ یعنی، رجوع. نسبت دادن زیان کاری به رجوع - نه رجوع کنندگان - مبالغه در ترسیم زیان کاری است.

17- سرعت احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 19 - 22 - زنده شدن انسان ها در قیامت ، بسیار سریع و ناگهانی خواهد بود .

فإنّما هی زجره وحده

از این که انسان ها تنها با یک صیحه، زنده خواهند شد، برداشت یاد شده به دست می آید.

18- سهولت احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 8

8 - زنده کردن مردگان برای خداوند امری سهل و آسان است .

کذلک یحی الله الموتی

به نظر می رسد «وجه شبهه» میان زنده کردن مقتول بنی اسرائیل و سایر مردگان، سهولت و آسانی آن باشد؛ یعنی، خداوند به همان آسانی و سهولت که آن مرده را زنده کرد، سایر مردگان را نیز زنده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 19 - 3

3 - زنده شدن انسان ها پس از مرگ شان در قیامت ، امری آسان برای خداوند

فإنّما هی زجره وحده

زنده شدن انسان ها تنها با یک صیحه، می تواند حاکی از حقیقت یاد شده باشد.

19- شگفتی احیای مردگان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

15 - یس - 36 - 78 - 3

ص: 32

3- زنده شدن انسان ها پس از تبدیل شدن به استخوان کهنه و پوسیده ، امری شگفت آور و ناممکن در دیدگاه کافران

قال من يحي العظم و هي رميم

«من» در آیه شریفه برای استفهام انکاری و تعجیبی است و «رمیم» به معنای کهنه و پوسیده است.

20- شگفتی تکذیب احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 81 - 5

5- شگفت آور بودن انکار معاد و احیای مجدد انسان ها ، به قدرت خدای خالق آسمان ها و زمین

أوليس الذي خلق السموت والأرض بقدر على أن يخلق مثلهم

برداشت یاد شده از آن جا است که استفهام در «أوليس . . .» استفهام انکاری و تعجیبی است.

21- عجز از احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 4

4- عجز و ناتوانی خدایان مشرکان از احیای مردگان

أم اتخذوا ءالهه من الأرض هم ينشرون

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که جمله «هم ينشرون» جمله استثنافیه است و یا در محل نصب و صفت برای «آلهه» می باشد. در هر دو صورت همزه استفهامیه انکاری، پیش از آن در تقدیر است و انکار هم از نوع انکار وقوعی است؛ یعنی، احیای مردگان توسط معبودهای مشرکان محال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 3 - 2، 1

1 - انکار قیامت ، برخاسته از پندار کافران به ناتوان بودن خداوند

بر گردآوری استخوان های مردگان و احیای مجدد آنها

أیحسب الإنسان أن نجتمع عظامه

مقصود از انسان در این آیه - برابر نظر مفسران و به قرینه مقام - انسان کافر است؛ نه همه انسان ها.

2- پندار عدم توانایی خداوند بر جمع آوری استخوان های مردگان و زنده کردن آنها ، باطل و بی اساس است .

أیحسب الإنسان أن نجتمع عظامه

22- عظمت احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 12 - 2

2- برپا ساختن رستاخیز و زنده کردن مردگان ، کاری بزرگ و باعظمت است ؛ اما در برابر عظمت قدرت خداوند ناچیز می باشد .

إنا نحن نحي الموتى

برداشت یاد شده، از آمدن دو ضمیر جمع (إنا و نحن) استفاده شده است.

23- عمومیت احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 49 - 2

2- زنده شدن مجدد انسان ها در روز رستاخیز ، مربوط به همه آنها از اولین تا آخرین

أءنّا لمبعوثون . . . قل إنّ الأوّلین و الآخرینجلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 50 - 2

2- زنده و جمع شدن همه انسان های تاریخ در قیامت

إنّ الأوّلین و الآخرین . لمجموعون إلى میقت یوم معلوم

24- فلسفه احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 8، 2، 1

1- خداوند،

ص: 34

انسان ها را پس از مرگ زنده می کند تا حقایق را برای آنان تبیین نماید .

بلی وعداً علیه حقاً . . . لیبّین لهم الذی یختلفون فیه

2- ظهور حقیقت امور اختلافی ، از دلایل زنده شدن انسان ها در قیامت است .

بلی وعداً علیه حقاً . . . لیبّین لهم الذی یختلفون فیه

8- آگاهی یافتن کافران بر دروغ گویی خویش ، از جمله دلایل احیای مجدد انسان ها در قیامت

بلی وعداً علیه حقاً . . . و لیعلم الذین کفروا أنهم کانوا کذبین

25- قدرت بر احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 8 - 1

1 - خداوند ، بر اعاده مجدد انسان پس از مرگ او ، توانمند است .

إنّهُ علی رجعه لقادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 13 - 3

3 - گفتار خداوند درباره معاد و توان او بر احیای دوباره انسان ، گفتار نهایی و فیصله دهنده تمام گفتگوها است .

إنّهُ لقول فصل

ضمیر «إنّهُ» چه به قرآن برگردد و چه به محتوای آیات پیشین - که درباره قدرت خداوند بر معاد بود - برداشت یاد شده استفاده می شود.

«قول فصل»، به کلامی گفته می شود که «فصل الخطاب» باشد و به گفتگوها خاتمه دهد.

26- کافران و احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 82 - 22 - تبدیل دوباره استخوان های پوسیده

مردگان به انسانی کامل ، امری ناممکن در نظر کافران

قالوا أءذا متنا .. أءنّا لمبعوثون

27- کیفیت احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 19 - 1

1 - برپایی قیامت و احیای مجدد انسان ها ، تنها با یک صیحه و فریاد سخت خواهد بود .

فإنّما هی زجره وحده

«زجره» به معنای «صیحه» است و آمدن آن بر وزن «فعله»، بر «مَرّه» دلالت می کند. آمدن «واحد» نیز برای تأکید مفاد آن است. پس «فإنّما هی زجره...»؛ یعنی، تنها یک صیحه و فریاد سخت.

28- معجزه احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 11

11 - داستان کشته شدن فردی از قوم موسی و احیای دوباره او ، معجزه و رخدادی سزاوار به خاطر سپردن و به یادداشتن

و إذ قتلتم نفساً .. فقلنا اضربوه ببعضها كذلك یحی الله الموتی

«إذ» مفعول برای فعل مقدر «اذکروا» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 31 - 1

1- نزول قرآنی که کوه ها را به حرکت درآورد ، زمین را قطعه قطعه کند ، مردگان را زنده سازد ، نمی تواند مایه هدایت کسانی شود که خدا هدایت آنان را نخواهد .

ولو أن قرءاناً سیّرت به الجبال أو قَطّعت به الأرض أو کَلّم به الموتی

«تسییر» (مصدر سیّرت) به معنای حرکت دادن است و «تقطیع» (مصدر قَطّعت)

به معنای شکافتن عمیق یا قطعه قطعه کردن می باشد و حرف باء در جمله های سه گانه فوق به معنای استعانت است. عبارت «بل لله الأمر» و نیز «أن لو يشاء الله لهدى الناس» گویای این است که جواب شرط «لو أن...» جمله ای نظیر «لم يهتدوا إن لم يشأ الله» است.

29- مکذبان احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 78 - 4,5

4- تبدیل شدن انسان ها به استخوان کهنه و پوسیده ، دلیل و شاهد مثال کافران برای دور شمردن برپایی قیامت و زنده شدن مجدد انسان ها

و ضرب لنا مثلاً .. قال من يحي العظم و هی رمیم

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که جمله «قال من يحيی ..» استتلاف بیانی است؛ یعنی، بیان برای جمله «ضرب لنا مثلاً» است.

5- کافران ، خدا را از احیای مجدد انسان ها پس از مرگ ، ناتوان می دانستند .

و ضرب لنا مثلاً .. قال من يحي العظم و هی رمیم

مقصود از «ضرب لنا مثلاً» (برای ما مثل آورد) می تواند این معنا باشد که: کافران، قدرت خدا را با قدرت دیگران یکی می دانستند؛ یعنی، همان گونه که همه از احیای استخوان کهنه ناتوان اند، او نیز مانند همه ناتوان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 81 - 7

7- مشرکان و کافران در عصر بعثت - علی رغم انکار قیامت

ص: 37

و تجدید حیات انسان ها - به آفرینش آسمان ها و زمین به وسیله خدا و نیز به عظمت این آفرینش اعتقاد داشتند .

أوليس الذي خلق السموت والأرض بقدر على أن يخلق مثلهم

برداشت یاد شده با توجه به این حقیقت است که استدلال خداوند بر اثبات معاد، از راه آفرینش نخستین جهان طبیعت، مبتنی بر این حقیقت است که کافران، جهان طبیعت را جلوه ای از خالقیت و قدرت خدا بدانند.

30- مکذبان قیامت و احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 5 - 3

3- منکران قیامت ، زنده شدن مردگان خاک گشته را امری بس بعید می شمردند .

أءذا كُنَّا ترَبًا أءنا لفي خلق جديد

استفهام در جمله «أءذا ..» استفهام انکاری است و تکرار آن دلالت بر شدت انکار و استبعاد دارد.

31- منشأ احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 21 - 5

5- زنده کردن مردگان و برپایی قیامت ، تنها در توانایی خداوند است .

له من في السموت والأرض .. أم اتَّخذوا ءالهه من الأرض هم ينشرون

خداوند با اثبات مالکیت و قدرت مطلق خود بر جهان هستی (له من في السماوات ..) و نفی توانایی خدایان ادعایی بر احیای مردگان، در صدد بیان این نکته است که زنده کردن آنها، تنها در قلمرو قدرت خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 15 - یس - 36 - 12 - 1

- 1

ص: 38

احیای مردگان به قدرت خدا است .

إِنَّا نَحْنُ نَحْيُ الْمَوْتَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 7,8

7 - آن کس که حیات دهنده زمین است ، حیات دهنده مردگان نیز خواهد بود .

إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمَحْيِ الْمَوْتَى

8 - قدرت خداوند در حیات بخشیدن به زمین ، نشانگر قدرت او در حیات بخشیدن به مردگان است .

إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمَحْيِ الْمَوْتَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 9 - 8

8 - تنها خداوند ، زنده کننده مردگان است .

وَهُوَ يَحْيِي الْمَوْتَى

تقديم مسنداليه «هو» بر فعل «يحيى» افاده حصر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 40 - 1

1 - توانایی خداوند بر احیای مردگان

أليس ذلك بقدر على أن يحيى الموتى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 22 - 3

3 - حیات اخروی انسان ، به دست خدا است .

32- ویژگیهای احیای مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 50 - 3

3 - زنده شدن انسان ها - از اولین تا آخرین - در قیامت در یک زمان صورت می گیرد ; نه مانند دنیا که در طول تاریخ و

ص: 39

نسل به نسل می باشد .

إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ . لِمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ

مفاد آیه شریفه این است که انسان ها - از اولین تا آخرین - نگه داشته شده و در وقتی معین همگی محشور خواهند شد.

2- اختلاف

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اختلاف از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 18

18 - خداوند ، مرجع و حاکم حلّ اختلافات یهود و نصارا در قیامت

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 14، 13، 26

13 - مسلمانان قبل از پذیرش اسلام ، گرفتار پراکندگی ، تفرقه ، جنگ و خصومت

اذ كنتم اعداء فالف بين قلوبكم

14 - اسلام ، تبدیل کننده دشمنی ها و خصومت های میان دو قبیله اوس و خزرج ، به وحدت و عطوفت و برادری

اذ كنتم اعداء فالف بين قلوبكم فاصبحتم بنعمته اخواناً

با توجه به شأن نزولی که در مجمع البیان ذیل آیه آمده است.

26 - ایجاد وحدت پس از تفرقه ، و اُلفت میان دل ها و برادری میان افراد جامعه پس از دشمنی ها ، از آیات خداوند برای بندگان

اذ كنتم اعداء .. كذلك يبين الله لكم اياته

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

ص: 40

8 - اتحاد و برادری میان مؤمنین ، از مصادیق « معروف » است و تفرقه و دشمنی اهل ایمان با یکدیگر ، از مصادیق « منکر » .

و اعتصموا بحبل اللّٰه جميعاً و لا تفرّقوا . . . و لتكن منكم امة يدعون الى الخير و

«ال» در «المعروف» و «المنکر»، می تواند عهد ذکری و اشاره به معروف ها و منکرها در آیه سابق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 14،1614 - اختلاف و پراکندگی جوامع ایمانی با وجود دلایل روشن (اتمام حجّت) ، گناهی است بزرگ

و اختلفوا من بعد ما جاءهم البينات و اولئك لهم عذاب عظيم

بزرگی عذاب، دلالت بر بزرگی گناه دارد.

16 - عذاب سخت اهل کتاب (یهود و نصارا) ، به خاطر تفرقه و اختلاف

و لا تكونوا كالذين تفرّقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البينات و اولئك لهم عذاب ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 11

11 - اختلاف نظر مسلمانان در تعیین محل جنگ احد *

و اذ غدوت . . . و اللّٰه سمیع علیم

یادآوری شنوایی خداوند نسبت به گفتار و دانایی او نسبت به کردار و اندیشه ها پس از بیان خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه

برای آماده سازی محلّ دفاع، حکایت از بگو مگوها و اندیشه

های مخالف نظر پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره محل برخورد با دشمن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 10، 18

10 - سستی ، تفرقه و سرپیچی برخی پیکارگران احد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پیروزی ابتدایی بر دشمنان

حتی اذا فشلتم .. من بعد ما اریکم ما تحبّون

گر چه ظاهر خطاب در «فشلتم و تنازعتم .. و عصیتم» به تمامی مسلمانان در جنگ احد است، ولی به قرینه تقسیم آنان در دنباله آیه به دو گروه دنیا طلب و آخرت طلب، معلوم می شود مراد از مخاطبین «فشلتم ...»، گروهی از مسلمانان بوده اند و نه همه آنان.

18 - دنیا طلبی و دلدادگی به مادیات ، از عوامل نزاع و اختلاف در صفوف مبارزان و شکست آنان

و تنازعتم فی الامر .. منکم من یرید الدّنیاء

3- آثار اجتماعی اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 13

13 - تفرقه میان مردم و افزایش بسیار و نامتعادل زنان بر مردان در یک جامعه ، از عوامل فساد و تباهی آن جامعه و مردم

جعل أهلها شیعاً يستضعف طائفة منهم یدبّح أبناءهم و يستحیی نساءهم إنّهم کان من المف

4- آثار اجتناب از اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 13

13 - التزام به حقایق حکمت آمیز و دست برداشتن از اختلافات ، جلوه ای از

تقواى الهى است. قد جئتكم بالحكمه و لأئین لكم بعض الذی تختلفون فيه فاتقوا الله و أطيعون

5- آثار اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 7

7 - بعثت پیامبران از سوی خداوند ، به دنبال بروز اختلاف در جامعه نخستین

كان الناس امه واحده فبعث الله النبيين . . . ليحكم . . . فيما اختلفوا فيه

جمله «ليحكم . . .» بیان می کند که انبیا به هنگام بروز اختلاف در جوامع ابتدایی مبعوث شدند؛ نه قبل از آن. بنابراین جمله «فاختلفوا» پس از «كان الناس . . .» مقدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 16، 9

9 - اختلافات اعتقادی میان پیروان مذاهب ، از عوامل وقوع جنگها

و لو شاء الله ما اقتتل . . . و لكن اختلفوا

16 - پیروان انبیا پس از ایشان اختلاف کردند ؛ برخی ایمان و بعضی کفر را برگزیدند و با یکدیگر پیکار نمودند .

من بعدهم . . . و لكن اختلفوا . . . و لو شاء الله ما اقتتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 22، 23

22 - جامعه جزیره العرب در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به خاطر تفرقه و نزاع ، در معرض نابودی و هلاکت

و كنتم على شفا حفرة من النار

بنابراینکه «النار»، استعاره از هلاکت و نابودی باشد.

23 - تفرقه و

دشمنی افراد یک جامعه با یکدیگر، قراردنده آن جامعه، بر لبه پرتگاه نابودی و هلاکت

اذ کنتم اعداء فآلف بین قلوبکم . . . و کنتم علی شفا حفرة من النار

بنابراینکه «النار»، استعاره از هلاکت و نابودی به واسطه نزاعها و کشمکشها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 10, 11, 12, 16

10 - تفرقه و اختلاف مؤمنان، موجب عذابی بزرگ برای آنان

و لا تکونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا . . . و اولئک لهم عذاب عظیم

11 - پیروان ادیان پیشین به دلیل تفرقه و اختلاف میان خویش، دچار عذابی بزرگ

کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البینات و اولئک لهم عذاب عظیم

12 - تفرقه و اختلاف، رمز سقوط و هلاکت ملتها *

تفرقوا و اختلفوا . . . و اولئک لهم عذاب عظیم

بنابراینکه مراد از «عذاب عظیم»، عذاب در دنیا باشد. 16 - عذاب سخت اهل کتاب (یهود و نصارا)، به خاطر تفرقه و اختلاف

و لا تکونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البینات و اولئک لهم عذاب ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 7, 8, 9

7 - تفرقه و اختلاف در میان جامعه ایمانی پس از اتمام حجّت، موجب کفر و ارتداد

و لا تکونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا . . . اکفرتم بعد ایمانکم

گویا ارتداد (اکفرتم).

..)، نتیجه تفرقه و اختلاف است که در آیه قبل از آن نهی شده است.

8- تفرقه و اختلاف در میان جامعه ایمانی پس از اتمام حجّت، کفر و ارتداد است. *

و لا تكونوا كالذين تفرقوا و اختلفوا .. اکفرتم بعد ایمانکم

ارتداد (اکفرتم ..)، به قرینه آیه قبل، می تواند همان تفرقه و اختلاف مسلمانان پس از اتحاد آنان باشد.

9- اختلاف و تفرقه در جامعه ایمانی، مستلزم روسیاهی و عذاب در قیامت

و لا تكونوا كالذين تفرقوا .. فاما الذين اسودّت وجوههم ... فذوقوا العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 108 - 8

8- عذاب سیه رویان (کافران)، ناشی از اعمال ناپسند (تفرقه و پراکندگی و کفر) خود آنان است و نه از ناحیه خداوند

فاما الذين اسودّت وجوههم .. و ما الله يريد ظلماً للعالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 152 - 7,8

7- سستی، اختلاف در کار جنگ و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از عوامل شکست مسلمانان در پیکار احد

حتّى اذا فشلتم و تنازعتم فى الامر و عصيتم

8- سستی، نزاع و تفرقه و سرپیچی از فرماندهی، از عوامل شکست جنگجویان

حتّى اذا فشلتم و تنازعتم فى الامر و عصيتم

جلد - نام سوره -

ص: 45

18 - مسیحیان بر اثر نقض پیمان الهی و اختلافات داخلی، زندگی فلاکت باری را برای خویش خواهند ساخت.

فاغرینا .. و سوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون

بر اساس این احتمال که «سوف ینبئهم»، بیان کیفر دنیوی مسیحیان باشد. بر این مبنا، «ما کانوا یصنعون»، اشاره به گرفتاریهایی است که آنان به خاطر کینه و دشمنی با یکدیگر برای خویش به وجود می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 5

5 - گروه گروه شدن، زمینه درگیری و خونریزی و نشانه عذاب الهی است.

أو یلبسکم شیعا و یذیق بعضکم بأس بعضجلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 12

12 - تفرقه جوامع موجب دور شدن و فاصله گرفتن آنان از راه خداست.

و لا تتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبيله

«عن» برای مجاوزه است و مقتضای آن در جمله های مانند «فتفرق بکم عن سبيله»، این است که مفعول «کم» به سبب فعل «تفرق» از مجرور «سبيله» فاصله گرفته و دور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 4

4 - نزاع و اختلاف اهل ایمان موجب سست شدن آنان در پیکار با دشمنان دین

و لاتنزعوا فتشلوا و تذهب ریحکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 8

8 - اگر استمرار زندگی نوع انسان در زمین خواسته خدا نبود ، اختلاف پدید آمده در میان جامعه نخستین ، نسل بشر را منقرض می کرد .

و لو لا کلمه سبقت من ربک لقضی بینهم فیما فیہ یختلفون

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «لو لا- کلمه سبقت من ربک» اشاره به مضمون جمله «و لکم فی الأرض مستقر و متاع إلی حین» داشته باشد ؛ که در این صورت مراد از «لقضی بینهم» حکم به هلاکت و نابودی آنان خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 5

5 - پیدایش اختلاف بین مردم ، عامل بعثت رسولان الهی بوده است .

فإذا جاء رسولهم قضی بینهم بالقسط

جمله «قضی بینهم ..» - که دلالت بر وجود اختلاف بین مردم دارد؛ چون قضاوت در جایی است که اختلافی باشد - ممکن است اشاره به اختلاف موجود پیش از آمدن رسول باشد و محتمل است اشاره به پیدایش اختلاف بعد از بعثت رسول باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 110 - 5

5- اختلاف انسان ها در پذیرش و عدم پذیرش کتاب های آسمانی ، مقتضی داوری خداوند میان آنان و زمینه ساز پیامد های آن داوری (پاداش و

ص: 47

کیفر) است .

فاختلف فیہ و لولا کلمہ سبقت من ربک لقضی بینہم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 1010 - اختلافات و ناهمگونی ها ، شاخص جوامع محروم از حکمت و آگاهی

قال قد جئکم بالحکمہ و لأبئین لکم بعض الذی تختلفون فیہ

حضرت عیسی (ع) می فرماید: من با حکمت آمدم و به دنبال آن در جهت رفع اختلافات شما قدم برمی دارم. این گفتار نشان می دهد که جامعه اختلاف زده یهودیان آن روز فاقد حکمت بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 13

13 - تفرقه و اختلاف در جامعه اسلامی به بی تفاوتی در قبال آن ، مایه محرومیت از رحمت الهی

فأصلحوا بین أخویکم و اتقوا اللہ لعلکم ترحمون

فرمان «اتقوا الله» هم نظر به کسانی دارد که با یکدیگر اختلاف دارند و هم کسانی که موظف به رفع اختلاف اند. از این نکته، استفاده می شود که اگر مسلمانان به وظیفه خود عمل نکنند و به اختلاف ها پایان ندهند، نباید دل به رحمت الهی ببندند.

6- آثار اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 10

10 - تفرقه افکنی و اختلاف دینی ، عامل استحقاق عذاب دنیوی از سوی خداوند

و لولا کلمہ سبقت من ربک إلى أجل مسمی لقضی بینہم

از یادآوری مهلت برای مجرمان، می توان استفاده

کرد که آنان مستحق عذاب اند؛ ولی مهلت از پیش تعیین شده الهی، مانع نزول عذاب بر آنان است.

7- آثار اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 9

9- اختلاف انسان ها در دین ، مایه پوشیده شدن حقیقت بر عموم آنان می شود .

و لایزالون مختلفین

چون «إلاّ من رحم» در آیه بعد استثنا از «لایزالون مختلفین» است معلوم می شود همه اختلاف کنندگان در دین - جز کسی که مورد رحمت الهی قرار گیرد - بر طریق ناصوابند بنابراین اختلاف در دین باعث می شود که حق بر همه گروهها پوشیده بماند و همگان بیراهه بروند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 5,10

5- اختلافات دینی و مذهبی و دور شدن از حق به خاطر آن ، مانع نیل انسان ها به هدف خلقتشان است .

و لایزالون مختلفین. إلاّ من رحم ربک و لذلک خلقهم 10- دوزخی شدن جن و انس به سبب اختلاف در دین ، گواه راستی و درستی سخن خداوند (جهنم را از جن و انس پر خواهم کرد) است .

و لایزالون مختلفین . . . و تمت کلمه ربک لأملأنّ جهنم

سخن از تحقق یافتن فرموده خداوند (تمت کلمه ربک . . .) پس از بیان اختلافهای مردم و پوشیده شدن حق بر آنان، گویای این نکته است که: همان اختلافها - که مخفی ماندن حق را در پی داشت - موجب دوزخی شدن انسانها

ص: 49

و جنیان شده و حقانیت کلمه خدا (لأملأن ...) را به طور کامل محقق ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 5

5 - اختلاف دینی ، از عوامل دسته بندی و گروه بندی های اجتماعی است .

فرّقوا دینهم و کانوا شیعاً

احتمال دارد ذکر «و کانوا شیعاً» پس از «فرّقوا» به خاطر توجه به این واقعیت است که: اختلاف دینی، گروه بندی اجتماعی را به دنبال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 19

19 - اختلافات پیروان شریعت ، مانع حیات و قوام دین در جامعه .

أن أقیموا الدین و لاتتفرّقوا فیه

برداشت بالا- بر این اساس است که عطف جمله «لاتتفرّقوا فیه» بر «أقیموا الدین»، عطف تفسیری و از نوع یکی از متلازمین بر دیگری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 18

18 - فرقه سازی های مذهبی از سوی نسل های پیشین اهل کتاب ، موجب رواج شک و تردید در میان آیندگان آنان

و ما تفرّقوا .. و إنّ الذین أورثوا الکتب من بعدهم لفی شک منه مریب

«من» در «لفی شک منه» نشویه است و ضمیر «منه» به «تفرّق» - که از «و ما تفرّقوا» استفاده می شود - باز می گردد؛ یعنی، تردید سختی که میراث بران کتاب به آن گرفتار آمده اند، برخاسته از

ص: 50

اختلافات و دسته بندی های مذهبی است که پیشینیان آنان به آن دامن می زدند.

8- آثار اختلاف کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 3 - 2

2- اختلاف نظر کافران درباره معاد ، دلیل نابه جا بودن موضع گیری استهزاآمیز آنان است .

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ .. الذی هم فیه مختلفون

توصیف منکران معاد به کسانی که با هم اختلاف نظر دارند، اشاره به این است که نباید آنان درباره چیزی که خود درباره آن آرایگونگون دارند، موضع انکارآمیز برگزینند؛ بلکه باید آن را محتمل دانسته و از استهزای معتقدان به آن دست بردارند.

9- آثار اختلاف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 3

3- اختلاف یهود در تعیین روز تعطیلی ، عامل معین شدن روز شنبه برای آنان

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

برداشت فوق بنابرین نکته است که «جعل السبت» معلول و پیامد «اختلفوا فیه» باشد و ضمیر «فیه» به معنای لغوی سبت - که روز تعطیل است - باز گردد و نه به معنای اصطلاحی آن که روز شنبه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 13

13 - تهدید یهود از سوی خداوند ، به خاطر اختلاف های مغرضانه و جاه طلبانه آنان در امر رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) *

بیت من الأمر .. إن ربک یقضی بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیه

10- اجتناب از اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 102 - 2

2- پرهیز از اطاعت کافران و بر حذر بودن از نزاع و تفرقه ، نشانه تقوای اهل ایمان

ان تطیعوا فریقاً من الذین أوتوا الكتاب .. اتقوا الله حق تقاته

پرهیز از تفرقه و نزاع، از شأن نزول آیه «ان تطیعوا ..» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 1,2,27

1 - لزوم تمسک همگانی به ریسمان الهی و پرهیز از تفرقه

و اعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا

2- لزوم اتحاد همه اهل ایمان و پرهیز آنان از هر گونه تفرقه در میان صفوفشان

و اعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا

27 - دعوت به تقوای شایسته و تسلیم کامل در برابر خدا و اعتصام به او و هشدار به پرهیز از تفرقه ، شیوه قرآن در زمینه سازی برای وحدت

و نیل به هدایت

یا ایها الذین امنوا .. کذلک یبین الله لکم آیاته لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - 2 - آل عمران - 3 - 105 - 1

1 - هشدار خداوند به اهل ایمان جهت پرهیز از تفرقه و اختلاف ، پس از ارائه دلایل روشن به آنان

ولا تكونوا کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البینات

جلد - نام سوره -

2 - آل عمران - 3 - 107 - 3

3 - پرهیزکنندگان از تفرقه و اختلاف ، مورد تشویق و ترغیب خداوند

و لا تكونوا كالذين تفرقوا و اختلفوا .. و اما الذين ابصت وجوههم

بنابراینکه روسفیدان، به دلیل آیات قبل، کسانی باشند که از تفرقه پرهیز می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 108 - 3

3 - فرمان به اعتصام به حبل الهی ، پرهیز از تفرقه ، دستور به دعوت خیر ، امر به معروف و نهی از منکر ، از آیات بحق الهی

و اعتصموا بحبل الله جميعاً و لا تفرقوا .. و لتكن منكم امة ... تلک ايات اللّ

بنابراینکه مشارالیه «تلک»، تمامی مطالب گذشته در آیات قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 3

3 - تحقق احکام و مقررات الهی در خانواده و پرهیز زن و شوهر از ناسازگاری ، زمینه ساز عبادت خداوند *

الرجال قوامون .. و ان خفتنم ... و اعبدوا الله

امر به عبادت و پرستش خداوند پس از بیان احکام خانواده، اشاره به این دارد که عبادت خالصانه خداوند در پرتو تنظیم صحیح روابط خانوادگی امکان پذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 9

9 - لزوم پرهیز از

اشاعه اختلافات همسران به بیرون از محیط خانه *

فلاجناح علیهما ان یصلحا بینهما صلحاً

از این که فعل «یصلحا» به خود زن و شوهر نسبت داده شده است و همچنین از تعبیر «بینهما» استفاده می شود که حل و فصل مسایل خانوادگی میان خود همسران، بهتر است از مطرح ساختن نزد دیگران.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 10

10 - شعیب (ع) از مؤمنان و کافران قوم خویش خواست با وانهادن داوری به خداوند از تعرض به یکدیگر پرهیز کنند .

إن کان طائفه منکم ءامنوا . . . و طائفه لم یؤمنوا ... فاصبروا حتی یحکم اللہ بیننا

برداشت فوق بر این اساس است که خطاب در «فاصبروا» علاوه بر مؤمنان متوجه کافران نیز باشد. در این صورت مراد از صبر در «فاصبروا» عدم تعرض به یکدیگر است. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 2,3

2 - لزوم پرهیز اهل ایمان از نزاع و کشمکش با یکدیگر

و لاتنزعوا

3 - پرهیز از نزاع و اختلاف به هنگام رویارویی با دشمنان دین ، وظیفه ای ضروری بر عهده مجاهدان

و لاتنزعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 4

4 - باید از هرگونه اختلاف در دین و بر هم زدن وحدت اجتماعی ، پرهیز کرد .

و لاتکونوا من المشرکین

ص: 54

. من الذین فرّقوا دینهم و کانوا شیعاً

«من الذین فرّقوا» بدل از «من المشرکین» است. بنابراین، نهی «و لاتکونوا» آن را هم شامل می شود.

11- اجتناب از اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 4

4- باید از هرگونه اختلاف در دین و بر هم زدن وحدت اجتماعی ، پرهیز کرد .

و لاتکونوا من المشرکین . من الذین فرّقوا دینهم و کانوا شیعاً

«من الذین فرّقوا» بدل از «من المشرکین» است. بنابراین، نهی «و لاتکونوا» آن را هم شامل می شود.

12- اختفای اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 4,5

4- فرعونیان ، اختلاف نظر خویش در باره موسی (ع) را به شدت از مردم پنهان می کردند .

فتنزعوا .. و أسرّوا النجوى

«نجوا» به معنای سخن پنهانی و درگوشی است. «أسرّوا» نیز؛ یعنی، پنهان ساختند. پنهان ساختن نجوا - که خود نیز پنهان است - نشان از شدت پنهان کاری فرعونیان در امور مربوط به موسی (ع) دارد.

5- فرعونیان ، با پنهان نگه داشتن اختلاف نظر خود در باره موسی (ع) ، از دست یابی مردم به گفته های محرمانه آنان ، پیشگیری کردند .

فتنزعوا .. و أسرّوا النجوى

«ال» در «النجوى» عهد ذکری و اشاره به نزاع و گفته های رد و بدل شده بین فرعونیان دارد و فعل «أسرّوا»، می رساند که آن را از دیگران پوشیده داشته

ص: 55

و نگذاشتند کسی به آن پی ببرد. اختلاف اجتماعی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 4

4 - اختلاف بنی اسرائیل در مسائل دینی و اجتماعی ، اختلافی آگاهانه و معلول جاه طلبی و تجاوزگری آنان

فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بينهم

«فاء» در «فما اختلفوا» اختلاف بنی اسرائیل را بر «آئینا بنی اسرائیل الكتاب والحکم..» تفریع کرده است؛ یعنی، ما به بنی اسرائیل هم شریعت دادیم و هم اقتدار و حکومت اما آنان به اختلاف گراییدند. این اختلاف در آیه شریفه مطلق است که می تواند شامل مسائل دینی و اجتماعی (کتاب و حکومت) باشد.

13- اختلاف ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 48 - 33

33 - آزمون انسان ها ، فلسفه ایجاد شریعت های گوناگون و امت های متعدد

لکل جعلنا منکم شرعه و منهاجاً .. لیلوکم

14- اختلاف اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 12 - 3

3 میان اصحاب کهف ، در برآورد مدّت خواب خویش ، دو دستگی به وجود آمد . *

أیّ الحزین أحصى لما لبثوا

با توجه به آیات بعد - که گفت و گوی اصحاب کهف را با هم نقل کرده است (قالوا لبثنا) - چنین برمی آید که آنان، خود، به دو گروه (الحزین) تقسیم شده بودند و درباره مدّت زمان خواب خویش اختلاف نظر داشتند.

15- اختلاف افکنی با جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 28

28 - جدایی انداختن بین زن و شوهر به وسیله سحر، گناهی در حد کفر است .

إنما نحن فتنه فلا تكفر فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته

16- اختلاف افکنی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 5,6,8

5 - بنی اسرائیل در عین برخورداری از زندگی مناسب، به جای اتحاد و حفظ حقوق یکدیگر، آگاهانه به اختلافات داخلی دامن زده و به حقوق یکدیگر تجاوز می کردند .

و لقد بؤأنا بنی إسرئیل مَبْؤأ صدق . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

6 - بنی اسرائیل، با وجود در اختیار داشتن تورات و برخورداری از زندگی مناسب، کفران نعمت کرده و به اختلاف و تجاوز به حقوق یکدیگر پرداختند .

و لقد بؤأنا بنی إسرئیل مَبْؤأ صدق . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «العلم» کتاب آسمانی تورات باشد.

8 - بنی اسرائیل در تفسیر معارف الهی و دستورات تورات، آگاهانه به اختلاف پرداختند .

و لقد بؤأنا بنی إسرئیل . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق محذوف «اختلفوا»، تورات باشد؛ یعنی، «فما اختلفوا فی التورات حتی جائهم العلم به؛ بنی اسرائیل با اینکه به محتوای تورات آگاه بودند در عین حال آن را تفسیرهای مختلف کردند».

17- اختلاف افکنی دشمنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 1

1 - اقدام انسان ها به شکستن وحدت طریقه پیامبران ، علی رغم توصیه های اُکید خدا بر حفظ آن

وإن هذه أمتكم أمّة وحده .. فتقطّعوا امرهم بینهم زبراً

«فاء» در «فتقطّعوا»، برای تعقیب و بیان فرجام کار توصیه های خداوند به مردم در رابطه با پیروی از طریقه پیامبران و پرهیز از ایجاد دگرگونی در آن است. ضمیرهای غایب جمع در «تقطّعوا»، «أمرهم» «بینهم»، «لديهم» و «فرحون» به امت ها و پیروان انبیا باز می گردد. کلمه «تقطع» (مصدر «تقطّعوا») و به معنای قطعه قطعه کردن است «أمر» به معنای شأن و کنایه از شیوه زندگی مطرح شده در آیات پیشین است. «زبر» (جمع «زبور») و به معنای قطعه ها است.

18- اختلاف افکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 7,8

7- شیطان ، برای ایجاد اختلاف و گفتار ناشایست و برخورد خشن میان انسان ها ، پیوسته در تلاش است .

يقولوا التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ بينهم

8- انسان ها حتی مؤمنان ، از فسادانگیزی ها و اختلاف افکنی های شیطان ، در امان نیستند .

إن الشيطان ينزغ بينهم

19- اختلاف افکنی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 3

3 - اقدام فرعون به دسته دسته کردن مردم سرزمین مصر و ایجاد تفرقه میان آنان

و جعل

ص: 58

20- اختلاف افکنی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 1,6

1 - اقدام منافقان به ساختن مسجدی برای هدف های زیانبار و کفرآمیز و تفرقه افکن میان مؤمنان

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً بین المؤمنین

6 - ترویج کفر ، تفرقه افکنی و تجمع بخشیدن به دشمنان خدا و رسول ، مهمترین اهداف زیانبار منافقان از ساختن مسجد ضرار

مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً بین المؤمنین و إرساداً

قید «ضراراً» می تواند هدف کلی و عام منافقان و «کفراً و تفریقاً .. إرساداً» بیانگر بارزترین نمودهای آن هدف کلی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً .. و إرساداً ... فانهار به فی نار جهنم

21- اختلاف افکنی همسر ابولهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 4 - 111 - 6

6 - همسر ابولهب ، زنی سخن چین و آتش بیار نزاع های مردم و تحریک کننده آنان به مخالفت با اسلام بود .

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ

از آن جا که ابولهب، فردی ثروتمند و مشخص بود، ممکن است گفته شود که: توصیف همسر او به «حَمَّالَةَ الْحَطَبِ»، به معنای کنایه آن است که دعواها را شعلهور

می ساخت.

22- اختلاف امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 4 - مائده - 5 - 48 - 29

29 - تعدد شرایع و امت ها ، برخاسته از مشیت الهی

لکل جعلنا منکم شرعه و منهاجاً ولو شاء اللّٰه لجعلکم امه وحده

23- اختلاف امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 4 - 5

5 - بروز اختلاف در میان امت های پیشین ، با وجود دستیابی آنان به کتاب آسمانی و برهان ، نمونه ای از انفکاک ناپذیری برخی کافران از مرام خویش ؛ حتی با پی بردن به تضاد آن با برهان

لم یکن .. منفکین ... حتّٰی تأتیهم البینه ... و ما تفرّق... إلاّ من بعد ما جاء

24- اختلاف انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 28

28 - تشکل تمام آدمیان در یک امت ، خواست خداوند نیست .

و لو شاء اللّٰه لجعلکم امه وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 5,6

5- عموم انسان ها همواره بر سر دین حق اختلاف می کنند .

و لایزالون مختلفین

6- اختلاف انسان ها در دین و پرهیز آنان از پذیرش حق ، خارج از مشیت خداوند نیست .

ولو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة ولا يزالون مختلفين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

-9

ص: 60

12- خداوند، تحقیقاً حقایق مورد اختلاف انسان ها را در قیامت، بیان خواهد کرد.

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

15- درگیری و اختلاف مستمر آدمیان، در زندگی دنیوی

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

آمدن فعل «کنتم» و نظایر آن بر سر فعل دیگر، بیانگر استمرار مضمون آن فعل است.

16- مخفی ماندن برخی از حقایق و مسائل مورد اختلاف انسان ها، در دنیا

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفونتردیدید نیست که حق در پاره ای از مسائل مورد اختلاف مردم در دنیا روشن است. بنابراین تبیین حقایق مورد اختلاف در قیامت، مربوط به مسائلی است که حق در آنها روشن نیست.

25- اختلاف اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 8

8 - تورات و انجیل، راهگشای حل اختلاف مذهبی یهود و نصارا

قالت الیهود... و قالت النصری... و هم یتلون الکتب

جمله حالیه «و هم یتلون الکتب» می تواند به داعی تعجب ایراد شده باشد؛ یعنی، باعث شگفتی است که یهود و نصارا کتابهای آسمانی را می خوانند، ولی در عین حال این گونه اختلاف دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 6

6 - عالمان اهل کتاب، علی رغم آگاهی به لزوم تسلیم در برابر خدا، به اختلاف

روی آوردند .

انّ الذين عند الله الاسلام و ما اختلف الذين اوتوا الكتاب الا من بعد ما جاءهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 23 - 12

12 - وجود موضعگیری های متضاد در میان عالمان اهل کتاب در برابر دعوت به حکمیت کتاب آسمانی

ثم يتولى فريق منهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آل عمران - 3 - 105 - 16

16 - عذاب سخت اهل کتاب (يهود و نصارا) ، به خاطر تفرقه و اختلاف

و لا تكونوا كالذين تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البينات و اولئك لهم عذاب ع

26- اختلاف اهل کتاب با مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - شوری - 42 - 16 - 10

10 - اختلاف اهل کتاب با مسلمانان ، درباره خدا و صفات او *

و الذين يحاجون في الله

بنابراین که مراد از «الذین» اهل کتاب و «فی الله» خداوند و صفات او باشد، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

27- اختلاف اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 87 - 10

10 - شعيب (ع) از مؤمنان و کافران قوم خویش خواست با وانهادن داوری به خداوند از تعرض به یکدیگر پرهیز کنند .

ان کان طائفه منکم ءامنوا . . . و طائفه لم يؤمنوا ... فاصبروا حتى يحکم الله بیننا

برداشت

ص: 62

فوق بر این اساس است که خطاب در «فاصبروا» علاوه بر مؤمنان متوجه کافران نیز باشد. در این صورت مراد از صبر در «فاصبروا» عدم تعرض به یکدیگر است.

28- اختلاف باطنی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 11

11 - جبهه کفر و نفاق ، به ظاهر مجتمع و متحد ؛ اما در درون ، آکنده از تشتت و تفرقه

تحسبهم جميعاً و قلوبهم شتى

29- اختلاف باطنی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 11

11 - جبهه کفر و نفاق ، به ظاهر مجتمع و متحد ؛ اما در درون ، آکنده از تشتت و تفرقه

تحسبهم جميعاً و قلوبهم شتى

30- اختلاف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 110 - 3,4

3- قوم موسی در حقانیت تورات اختلاف کرده ؛ گروهی آن را پذیرفتند و گروهی آن را انکار کردند .

و لقد آتینا موسی الکتب فاختلف فیه

4- اختلاف پیروان موسی درباره تورات اصلی و محتوای آن *

و لقد آتینا موسی الکتب فاختلف فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 45 - 33 - قوم موسی ، گرفتار اختلاف در پذیرش تورات و حقانیت آن

ولقد آتينا موسى الكتب فاختلف فيه

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

17 - جايه

ص: 63

7 - داوری حتمی خداوند در قیامت ، نسبت به اختلاف های ناروا و تجاوزگرانه بنی اسرائیل

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

31- اختلاف بنی اسرائیل دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 1، 2

1 - بنی اسرائیل ، گرفتار اختلافات جدید پس از ظهور عیسی (ع)

فاختلف الأحزاب من بينهم

از فاء تفریع استفاده می شود که پس از ظهور عیسی (ع)، اختلافات نوینی (غیر از اختلافات قبل) بروز کرد.

2 - شخصیت عیسی (ع) ، مورد اختلاف بنی اسرائیل پس از بعثت آن حضرت *

و لما جاء عيسى .. فاختلف الأحزاب من بينهم

برداشت باشد شده بدین احتمال است که مورد اختلاف، شخصیت عیسی (ع) بوده است که عده ای درباره ایشان اندیشه های غلوآمیز پیدا کردند و گروهی وی را به بدترین اتهامات متهم کردند.

32- اختلاف پیروان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 6

6 - اختلافات دینی پیروان انبیا و مخالفان آنان با داوری خداوند خاتمه خواهد یافت .

حتى يحكم الله بيننا

33- اختلاف جامعه دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 9

9- اختلاف و نزاع در جامعه ایمانی بر سر دنیا و غنایم آن ، به دور از شأن مؤمنان واقعی

يسئلونك عن الأنفال . . . إنما المؤمنون ... وجلت قلوبهم ... و

ص: 64

بیان ویژگیهای یاد شده پس از اشاره به اختلاف و نزاع مسلمانان بر سر غنایم جنگی، اشاره به این دارد که رسیدن به مقام بلند ایمان، آدمی را از شیفتگی به مال دنیا و متأثر شدن از آن و در نتیجه نزاع کردن بر سر آن، باز خواهد داشت.

34- اختلاف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 227 - 4

4 - طلاق، آخرین راه حل مشکل ناسازگاری میان زن و شوهر است .

لذین یؤلون . . . و ان عزموا الطلاق فان الله سمیع علیم

تأخیر ذکری امر طلاق، می تواند اشاره باشد به این که باید از طلاق، برای حل مشکل در آخرین مرحله استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 23

23 - عدم مراعات حقوق متقابل زن و شوهر، از عوامل طلاق

و المطلقات یتربصن بانفسهن ثلثه قروء . . . و لهنّ مثل الذی علیهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 31

31 - جدایی انداختن بین زن و شوهر، امری نکوهیده و حرام است .

ما یفرقون به بین المرء و زوجته و ما هم بضارین . . . إلا یاذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 1,9

1 - لزوم پیشگیری از به

هم خوردن سلامت خانواده، در صورت ناسازگاری شوهر وظیفه ای بر عهده زنان

وإن امراه خافت من بعلمها .. فلا جناح علیهما ان یصلحا بینهما صلحاً

کلمه «خافت»، بیانگر ترس از وقوع است، نه خود وقوع.

9- لزوم پرهیز از اشاعه اختلافات همسران به بیرون از محیط خانه *

فلا جناح علیهما ان یصلحا بینهما صلحاً

از این که فعل «یصلحا» به خود زن و شوهر نسبت داده شده است و همچنین از تعبیر «بینهما» استفاده می شود که حل و فصل مسایل خانوادگی میان خود همسران، بهتر است از مطرح ساختن نزد دیگران.

35- اختلاف داود (ع) و سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 78 - 5

5- داوود و سلیمان (ع)، در تطبیق و چگونگی پیاده کردن حکم خدا در باره خسارت مزرعه تلف شده به وسیله گوسفندان، اختلاف نظر داشتند. و داود و سلیمان إذ یحکمان فی الحرث إذ نفثت فیه غنم القوم و کتّٰ لحکمهم شهدین

نوع مفسران برآنند که «فهمناها» می رساند که خداوند نظر سلیمان را تأیید کرد. از سوی دیگر، جمله های «کتّٰ لحکمهم شاهدین» و «و کلاً آتینا حکماً و علماً» می فهماند که نظر هر دو براساس نظارت، حکم و علم الهی بوده است. جمع میان این دو سخن، به این است که بگوییم: اختلاف آن دو در حکم الهی نبود؛ بلکه در تطبیق و چگونگی پیاده کردن آن بود.

36- اختلاف در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27

ص: 66

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان ، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقِصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

37- اختلاف در باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 14، 5

5 - وحدت راه حق و تشتت و پراکندگی راه های باطل

من الظلمات الى النور

مفرد آوردن کلمه «نور»، حاکی از وحدت نور و حق و در مقابل، جمع آوردن کلمه «ظلمات»، حاکی از تعدد و تشتت ظلمت و باطل است.

14 - اتحاد اهل ایمان به علت ولایت واحد الهی و تشتت صفوف اهل کفر ، به لحاظ حاکمیت اولیای متعدد طاغوتی بر آنان

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا .. وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ

چون مؤمنان از یک «ولی» برخوردارند، پس به وحدت می رسند، و در مقابل، کافران دارای اولیایی متعددند و در نتیجه متشتت خواهند شد.

38- اختلاف در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 9

9 - اختلاف بنی اسرائیل ، پس از رهایی از حکومت فرعون و برخورداری از مسکن و روزی مناسب ، ناسپاسی نعمت های الهی بود .

و لقد بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ... فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ

39- اختلاف در تعداد اصحاب کهف

جلد - نام سورہ - سورہ

ص: 67

10 - كهف - 18 - 22 - 3,4,2

2- نزول داستان اصحاب كهف در قرآن ، زمينه ساز اظهار نظرهایی گوناگون در میان مردم عصر بعثت ، در باره تعداد آنان شد .

سیقولون ... و یقولون ... و یقولون

حرف «سین» در «سیقولون» نشانه صدور آن گفته و گفته های بعدی در زمان آینده است و به قرینه «فلا تمار فیهم» این اقوال، در زمان حیات رسول الله (صلی الله علیه و آله) پیدا شده بود.

3- مردم عصر بعثت ، با اظهار سه نظریه متفاوت ، اصحاب كهف را سه ، یا پنج و یا هفت نفر می پنداشتند .

سیقولون ثلثه رابعهم کلبهم و یقولون خمسہ . . . و یقولون سبعة

4- سگ اصحاب كهف ، چهارم یا ششم و یا هشتمین عضو گروه اصحاب كهف در نظر مردم بود .

سیقولون ثلثه رابعهم کلبهم و یقولون خمسہ سادسهم کلبهم . . . و یقولون سبعة و ثامنہ

40- اختلاف در توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 2

2- اختلافات دینی پیروان ادیان الهی در مسأله توحید ، تا خروج یاجوج و ماجوج (انقراض دنیا) ادامه خواهد داشت .

و تقطعوا امرهم بینهم . . . حتی إذا فتحت یاجوج و ماجوج

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «حتی» غایت برای «و تقطعوا امرهم بینهم» باشد.

41- اختلاف در توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 84 - 3

3 - توحید

و یکتاپرستی، محور اصلی اختلاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان

قل إن كان للرحمن ولد... فذرهم يخوضوا... وهو الذي في السماء إله وفي الأرض

آیات پیشین به ضمیمه تکرار واژه «إله»، نشانگر آن است که سخن اصلی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر مشرکان، تأکید بر توحید و یکتا پرستی بوده است.

42- اختلاف در تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 45 - 3

3- قوم موسی، گرفتار اختلاف در پذیرش تورات و حقانیت آنو لقد ءاتینا موسی الکتب فاختلف فیه

43- اختلاف در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 26

26 - سستی در نبرد با دشمن، نزاع و پراکندگی و تخلف از دستورات فرماندهی، گناه و موجب استحقاق عقاب

حتی اذا فشلتم... ولقد عفا عنکم

ظاهر کلمه عفو این است که گناهی صورت گرفته باشد و گناه در این مورد همان سستی و نزاع و سرپیچی از دستورات فرماندهی است.

44- اختلاف در خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 8,9

8 - قصد قاضیان تحکیم بر اصلاح بین زن و شوهر، موجب سازگار شدن آنان

ان یریدا اصلاحاً یوفق الله بینهما

بنابر اینکه مراد از فاعل در «یریدا» حکمین باشد و ضمیر در «بینهما» به زن و شوهر برگردد.

9 - نقش اصلاح طلبی قاضیان تحکیم در اراده الهی به

ایجاد سازش بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاً یوقق الله بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 3

3- تحقق احکام و مقررات الهی در خانواده و پرهیز زن و شوهر از ناسازگاری، زمینه ساز عبادت خداوند *

الرجال قوامون... وان خفتم... و اعبدوا الله

امر به عبادت و پرستش خداوند پس از بیان احکام خانواده، اشاره به این دارد که عبادت خالصانه خداوند در پرتو تنظیم صحیح روابط خانوادگی امکان پذیر است.

45- اختلاف در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 8

8 - تفرقه گرایان در دین و راه انبیا، انسان هایی ستمگر و مستحق عذاب اخروی

إنّ الله هوربّی وربکم... فاختلف الأحزاب من بینهم فویل للذین ظلموا من عذاب

46- اختلاف در دین ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 2

2- قانون تعطیلی روز شنبه حکمی علیه یهودیان، به جرم اختلافشان درباره دین توحیدی ابراهیم (ع) بود.

إنما جعل السبت علی الذین اختلفوا فیه

آیه شریفه، پاسخی است از این سؤال که: در دین ابراهیم (ع) و ادیان پس از آن حضرت، روز جمعه به عنوان روز تعطیل تعیین شده بود، پس چرا در دین یهود روز شنبه اعلان شد؟ پاسخ این است که: این حکم مختص به یهودیان بود که به جرم اختلافشان

در دین ابراهیم(ع) وضع گردید. گفتنی است ضمیر «فیه» به حضرت ابراهیم(ع) با تقدیر مضاف؛ یعنی، ملته باز می گردد.

47- اختلاف در دین حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 8

8- اختلافات یهود درباره دین حق و صراط مستقیم ، اختلافاتی دامنه دار و بی فرجام است .

وإن ربك ليحكم بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به ابراهیم(ع) و دین او برگردد.

48- اختلاف در ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 7

7 - ربوبیت الهی ، محور اصلی اختلافات یهودیان در عصر عیسی (ع)

الذی تختلفون فيه .. إن الله هو ربی وربکم فاعبدوه

از ارتباط این آیه با آیه قبل، به دست می آید که آنچه مورد اختلاف یهودیان بوده است، مسأله ربوبیت الهی می باشد.

49- اختلاف در صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 8

8- اختلافات یهود درباره دین حق و صراط مستقیم ، اختلافاتی دامنه دار و بی فرجام است .

وإن ربك ليحكم بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به ابراهیم(ع) و دین او برگردد.

50- اختلاف در صفات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 16 - 10

10 - اختلاف اهل کتاب

ص: 71

با مسلمانان ، درباره خدا و صفات او *

و الذین یحاجّون فی اللّٰه

بنابراین که مراد از «الذین» اهل کتاب و «فی اللّٰه» خداوند و صفات او باشد، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

51- اختلاف در عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 1

1- طایفه هایی از مردم زمان مریم ، پیروان علی رغم سخنان روشن عیسی (ع) در باره او به اختلاف نظر و کشمکش پرداختند .

فاختلف الأحزاب من بینهم

با توجه به آیات گذشته که در باره فرزند مریم (س) بودن عیسی (ع) و نفی گزینش فرزند از جانب خداوند بود، چنین برمی آید که اختلاف طایفه ها و گروه ها در باره ماهیت حضرت مسیح (ع) بوده است.

52- اختلاف در کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 110 - 5

5- اختلاف انسان ها در پذیرش و عدم پذیرش کتاب های آسمانی ، مقتضی داوری خداوند میان آنان و زمینه ساز پیامد های آن داوری (پاداش و کیفر) است .

فاختلف فیه و لولا کلمه سبقت من ربک لقضی بینهم

53- اختلاف در مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 10، 18

10 - سستی ، تفرقه و سرپیچی برخی پیکارگران احد از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پس از پیروزی ابتدایی بر دشمنان

حتّٰی اذا فشلتم .. من بعد ما اریکم ما تحبّون

چه ظاهر خطاب در «فشلمت و تنازعتم .. و عصیتم» به تمامی مسلمانان در جنگ احد است، ولی به قرینه تقسیم آنان در دنباله آیه به دو گروه دنیاطلب و آخرت طلب، معلوم می شود مراد از مخاطبین «فشلمت ...»، گروهی از مسلمانان بوده اند و نه همه آنان. 18 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات، از عوامل نزاع و اختلاف در صفوف مبارزان و شکست آنان

و تنازعتم فی الامر .. منکم من یرید الدنیا

54- اختلاف در مدت خواب اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 26 - 1

1- مدّت درنگ اصحاب کهف در غار، میان مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) مورد اختلاف بود.

قل الله أعلم

جمله «قل الله ..» نشانه آن است که برخی از مردم، در باره مدّت بیان شده در آیه قبل، تشکیک کرده و نظری غیر آن را مطرح ساخته بودند. پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پاسخ آنان، با بیان علم برتر الهی به زمان بندی یاد شده، تأکید کرده و تردید در آن را مردود دانسته است.

55- اختلاف در مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 18

18 - مسیحیان بر اثر نقض پیمان الهی و اختلافات داخلی، زندگی فلاکت باری را برای خویش خواهند ساخت.

فاغرینا .. و سوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون

بر اساس این احتمال که «سوف ینبئهم»، بیان کیفر دنیوی مسیحیان باشد. بر این مبنا، «ما کانوا یصنعون»، اشاره به گرفتاریهایی

ص: 73

است که آنان به خاطر کینه و دشمنی با یکدیگر برای خویش به وجود می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 73 - 3

3 - اختلاف عقاید مسیحیان درباره الوهیت

قالوا إنّ الله هو المسيح .. لقد كفر الذين قالوا إنّ الله ثالث ثلثه

56- اختلاف در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 3 - 2، 1

1 - منکران معاد در عصر بعثت، درباره وضعیت انسان پس از مرگ، تحلیل های گوناگون و متناقضی ارائه می کردند.

الذی هم فیه مختلفون

2 - اختلاف نظر کافران درباره معاد، دلیل نابه جا بودن موضع گیری استهزاآمیز آنان است.

عمّ يتساءلون .. الذی هم فیه مختلفون توصیف منکران معاد به کسانی که با هم اختلاف نظر دارند، اشاره به این است که نباید آنان درباره چیزی که خود درباره آن آرای گوناگون دارند، موضع انکارآمیز برگزینند؛ بلکه باید آن را محتمل دانسته و از استهزای معتقدان به آن دست بردارند.

57- اختلاف درباره اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 21

21- بیداری اصحاب کهف با بروز مشاجره میان مردم، درباره هویت و اهداف آنان، هم زمان بود.

أعثرنا علیهم .. إذ یتنزعون بینهم أمرهم

به قرینه «ربهم أعلم بهم» می توان گفت که نزاع مردم، در باره اصحاب کهف بوده و به دلیل مضارع

بودن «یتنازعون» این مشاجره دیرینه، حتی با مشاهده آنان نیز پایان نیافته بود، بلکه گروهی از مردم، شناخت حقیقی آنان را به خداوند، احاله کردند و از پی بردن به هویت واقعی آنان، اظهار عجز کردند. بر این اساس، ضمیر در «أمرهم» به اصحاب کهف مربوط می شود. حرف «فاء» در «فقالوا» این احتمال را تأیید می کند.

58- اختلاف درباره خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 16 - 10

10 - اختلاف اهل کتاب با مسلمانان، درباره خدا و صفات او *

و الذین یحاجون فی اللّٰه

بنابراین که مراد از «الذین» اهل کتاب و «فی اللّٰه» خداوند و صفات او باشد، می توان مطلب بالا را استفاده کرد.

59- اختلاف درباره عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 2

2 - شخصیت عیسی (ع)، مورد اختلاف بنی اسرائیل پس از بعثت آن حضرت *

و لَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ... فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

برداشت باشد شده بدین احتمال است که مورد اختلاف، شخصیت عیسی (ع) بوده است که عده ای درباره ایشان اندیشه های غلوآمیز پیدا کردند و گروهی وی را به بدترین اتهامات متهم کردند.

60- اختلاف درباره محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - جاایه - 17 - 45 - 17 - 14، 13، 12

12 - اختلاف یهود درباره رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، اختلافی مغرضانه و جاه طلبانه *

و ءاتینهم بینه من الأمر فما اختلفوا إلا من بعد

ما جاءهم العلم . . . إن ربك

برداشت بالا- بدان احتمال است که «الأمر» نظر به رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) داشته باشد. در این صورت اختلاف بنی اسرائیل نیز مربوط به همین مسأله می شود.

13 - تهدید یهود از سوی خداوند ، به خاطر اختلاف های مغرضانه و جاه طلبانه آنان در امر رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) *

بیت من الأمر . . . إن ربك يقضى بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

14 - اختلاف یهود درباره رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) اختلافی ریشه دار و دیر پا *

وأتینهم بیت من الأمر . . . فيما كانوا فيه يختلفون

در صورتی که «الأمر» اشاره به رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) داشته باشد؛ اختلاف مستمری که از «كانوا فيه يختلفون» استفاده می شود، ریشه دار بودن اختلافات آنان را درباره رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می رساند.

61- اختلاف درباره معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 35 - 2

2- مسأله معاد ، از محور های اختلاف مشرکان مکه با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن هؤلاء ليقولون . إن هي إلا موتتنا الأولى

62- اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 211 - 6

6 - بنی اسرائیل ، مصداق بارز تفرقه افکنان و تحریفگران دین خداوند و مشمول عذاب شدید الهی

ادخلوا فی السلم کافه . . . فان زلتم من بعد ما . . . سل بنی اسرائیل کم اتیناهم م

پس از امر به دخول در «سلم» (تسلیم در برابر خداوند

و اتحاد جامعه ایمانی)، و عدم تبعیت از شیطان، بنی اسرائیل را به عنوان نمونه ذکر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 26, 27, 31, 35, 44

26 - اختلافات دینی در بین جوامع از طرف علمای دین ، پس از ارسال پیامبران

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم

مراد از «الذين اوتوه» (یعنی کسانی که به آنها کتاب داده شد)، عالمان دین هستند.

27 - پیدایش اختلافات جدید (اختلافات دینی) در جوامع ، پس از بعثت انبیا و حل اختلافات اولیه

لیحکم .. و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه 31 - عالمان آگاه به کتاب های آسمانی ، تنها اختلاف کنندگان در آن

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات

35 - هدایت مؤمنان توسط خداوند ، در عرصه اختلافات دینی

فهدى الله الذين امنوا

44 - هدایت خاص الهی نسبت به مؤمنان ، به هنگام بروز اختلافات دینی

و ما اختلف فيه الا الذين .. و الله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 9

9 - اختلافات اعتقادی میان پیروان مذاهب ، از عوامل وقوع جنگها

و لو شاء الله ما اقتتل .. و لكن اختلفوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 -

12 - اختلاف انگیزی در دین ، پس از درک حقیقت آن ، کفر است .

و ما اختلف . . . و من یکفر بایات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 4

4 - لزوم تمسک به دین واحد الهی و پرهیز از گرایش به ادیان و مذاهب گوناگون

و اعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا

به قرینه آیه صدم که سخن از گرایش به کفر بود، تفرقه در این آیه می تواند اشاره به تفرقه های دینی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 16

16 - عن أبي جعفر (ع) فی قوله: «.. عذابا من فوقکم» هو الدخان و الصیحه «او من تحت ارجلکم» و هو الخسف «او یلبسکم شیعا» و هو اختلاف فی الدین و طعن بعضکم علی بعض «و یذیق بعضکم بأس بعض» و هو ان یقتل بعضکم بعضا و کل هذا فی أهل القبلة ...

از امام باقر (ع) روایت شده است: مراد از «عذابا من فوقکم»، دود و صیحه آسمانی و مراد از «أو من تحت أرجلکم»، فرورفتن در زمین و مراد از «یلبسکم شیعا»، اختلاف در دین و بدگویی بعضی از شما نسبت به بعض دیگر می باشد، و مراد از «و یذیق بعضکم بأس بعض» این است که گروهی از شما گروه دیگر را بکشد و تمام اینها مربوط به اهل قبله است . . .

ص: 78

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 5,6

5- عموم انسان ها همواره بر سر دین حق اختلاف می کنند .

و لایزالون مختلفین

6- اختلاف انسان ها در دین و پرهیز آنان از پذیرش حق ، خارج از مشیت خداوند نیست . و لو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة و لایزالون مختلفین

63- اختلاف دینی امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 1

1- امت های پیامبران گذشته ، پس از یک دوره وحدت دینی ، به اختلاف و پراکندگی در پرستش خدای واحد مبتلا شدند .

أمة واحدة و أنا ربكم فاعبدون . و تقطعوا أمرهم بینهم

برداشت بالا مبتنی بر این است که ضمیرهای جمع در «تقطعوا أمرهم بینهم» به امت های پیامبران گذشته بازگردد و در حقیقت بیانگر چگونگی واکنش مردم و وضعیت دین توحیدی پس از مرگ انبیا در میان پیروانشان باشد. گفتنی است «أمر» به معنای «شان» است و بر تمامی رفتارها و سخنان اطلاق می شود؛ ولی در این آیه - به تناسب مقام - مقصود از آن دین است.

64- اختلاف دینی امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 1

1 - پیدایش اختلافات دینی در میان امت های پیشین ، با وجود توصیه مکرر خداوند بر حفظ وحدت و پرهیز از تفرقه

شرع لكم . . . و لا تتفرقوا . . . و ما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم

ص: 79

تأکید ادیان بر حفظ وحدت دینی، از آیه قبل (أقیموا الدین و لا تتفرقوا فیه) استفاده شده است.

65- اختلاف دینی انسان های نخستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 4

4- امت واحد و یکتا پرست نخستین، دیری نپایید که گرفتار تفرقه دینی شده و به دو دسته موحد و مشرک انشعاب یافتند.

و ما کان الناس إلا أمه و حده فاختلفوا

قید «دیری نپایید» از طرف «فاء» در «فاختلفوا»، بدست می آید.

66- اختلاف دینی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 54 - 2

2- تکیه فرعونیان بر عدم انسجام نیروی بنی اسرائیل، به منظور آسان شمردن مقابله با آنان

إنّ هؤلاء لشردمه قلیلون «قلیلون» (جمع قلیل) به معنای چند دسته اندک است. آمدن تعبیر «قلیلون» به جای «قلیله» می تواند بیانگر این نکته باشد که: گر چه بنی اسرائیل یک طایفه اند، اما همین یک طایفه با هم اتحاد ندارند؛ بلکه به چند دسته کوچک و غیر منسجم تقسیم شده اند. بنابراین مقابله با آنان کاری بسیار ساده و بدون زحمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 4,7,9

4- بنی اسرائیل، گرفتار اختلافات فراوان در مبانی و معارف دینی، به هنگام ظهور اسلام

إنّ هذا القرآن یقضّ علی بنی اسرائیل اکثر الذی هم فیه یختلفون

پرداختن قرآن به حل مسائل مهم و مورد اختلاف بنی اسرائیل،

نشان دهنده عمق اختلافات آنان در آن عصر است.

7- ناتوانی تورات و انجیل عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از رفع اختلافات فکری و عقیدتی بنی اسرائیل

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْضِي عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

اقدام قرآن به حل اختلافات بنی اسرائیل، نشان می دهد که آنچه به عنوان تورات و انجیل در دست آنان بوده، برای تبیین حقایق مورد اختلافشان کافی نبوده است.

9- برخی اختلافات دینی بنی اسرائیل، فاقد ارزش تبیین و نقادی از نظر قرآن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْضِي عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

این که قرآن به همه مسائل مورد اختلاف بنی اسرائیل پرداخته است، می تواند از آن جهت باشد که قرآن به مسائل ضروری و مورد نیاز توجه داشته و اختلافات فاقد ارزش را مسکوت گذاشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 4,5

4- بنی اسرائیل، به رغم حضور هدایت کنندگانی در میان آنان، باز هم اختلافات دینی داشتند.

و جعلنا منهم أئمةً يهدون .. . إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ

احتمال دارد که ربط میان این آیه و آیه پیش در این باشد که وقتی که خداوند، برگزیدگان از بنی اسرائیل را برای هدایت مردم مطرح می کند، این پرسش پیش می آید که «پس چرا اختلاف کردند؟». در این آیه پاسخ داده می شود که خداوند میان دو گروه اختلاف کننده، داوری خواهد کرد.

5- اختلافات دینی بنی

ص: 81

اسرائیل، اختلافاتی ادامه دار بود.

هدی لبنی اسرائیل... فیما كانوا فيه یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 4

4 - اختلاف بنی اسرائیل در مسائل دینی و اجتماعی، اختلافی آگاهانه و معلول جاه طلبی و تجاوزگری آنان

فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم

«فاء» در «فما اختلفوا» اختلاف بنی اسرائیل را بر «آئینا بنی اسرائیل الكتاب و الحکم...» تفریع کرده است؛ یعنی، ما به بنی اسرائیل هم شریعت دادیم و هم اقتدار و حکومت اما آنان به اختلاف گراییدند. این اختلاف در آیه شریفه مطلق است که می تواند شامل مسائل دینی و اجتماعی (کتاب و حکومت) باشد. اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 6

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إنّ هذا القرآن یقضّ علی بنی اسرائیل اکثر الذی هم فیہ یختلفون

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

67- اختلاف ستیزی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 6

6 - شریعت های الهی برای رفع اختلاف میان مردم و برقراری قسط و عدل بوده است.

فإذا جاء رسولهم قضی بینهم

ص: 82

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «بینهم» اختلاف موجود بین افراد امت با یکدیگر باشد.

68- اختلاف طبقاتی در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4- وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه

و إذ يتحاجون في النار فيقول الضعفوا للذين استكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 2

2- جامعه فرعونى ، دارای نظامى طبقاتى و مبتنى بر اشرافى گرى

أم أنا خير من هذا الذى هو مهين

69- اختلاف طبقاتی در دوران نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 7

7- وجود تبعيض هاى اجتماعى ، در نخستين جوامع بشرى (عصر نوح)

و اتبعك الأردلون

70- اختلاف طبقاتی در کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 9

9- پیدایش دو قشر مستضعف و مستکبر و حاکمیت نظام طبقاتی ، از ویژگی های جامعه کفر و شرک پیشه

تدعونى لأكفر بالله و أشرك به .. فيقول الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم

71- اختلاف طبقاتی در مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 9

9- پیدایش دو قشر مستضعف و مستکبر و حاکمیت نظام طبقاتی ، از ویژگی های جامعه کفر و

ص: 83

تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به .. فبقول الضعفوا للذین استکبروا إنا کنا لکم

72- اختلاف عقیدتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 4 - 15

15 - تضاد جبهه ایمان و شرک ، تضادی عقیدتی است ؛ نه طبقاتی ، نژادی و ...

و بدا بیننا و بینکم ... حتی تؤمنوا بالله وحده

73- اختلاف علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 8، 11

8 - حسادت و نارسایی های اخلاقی ، از عوامل ستیز عالمان

و ما اختلف ... بغیاً بینهم

11 - ستیز عالمان حسود با یکدیگر ، نشان بی دینی و تسلیم نبودن آنان در برابر خداست .

انّ الذین عندالله الاسلام و ما اختلف الذین ... بغیاً بینهم

74- اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - طه - 20 - 62 - 7

7 - فرعونیان ، با اتفاق نظر بر لزوم مقابله با موسی (ع) ، در باره روش آن اختلاف نظر داشتند . *

فتنزعوا أمرهم ... و أسروا

از فعل «أسروا» استفاده می شود که طرفین نزاع، خواهان مخفی ماندن گفتوگوهای خود بودند و آنچه رسماً به مردم اعلام شد - چنانچه مطالب آیه بعد گفته فرعونیان به مردم باشد - گفته مشترک آنان بوده که به منظور مقابله با موسی (ع) و خنثی سازی فعالیت او، القا شده بود.

کلمه «أمرهم» -

که نزاع را در مورد امور فرعونیان قرار داده - تأییدی براین نکته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 2

2- اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع)، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان، در میدان مقابله بود.

ویلکم... قالوا... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده، جمله‌گی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی (ع) است و از زاویه دیگر، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف، آنان را تهدید می کرده است.

75- اختلاف قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 45 - 7,8

7- دو دستگی قوم ثمود در مواجهه با پیام توحیدی صالح (ع)

فإذا هم فریقان

8- دودستگی ثمودیان در برابر دعوت صالح (ع)، همراه با خصومت مستمر میان آنان بود.

فإذا هم فریقان یختصمون

فعل مضارع «یختصمون» افاده استمرار می کند.

76- اختلاف کاشفان اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 26

26- کاشفان اصحاب کهف، در ساختن بنای عادی و یا مسجد در جایگاه اصحاب کهف، اختلاف کردند.

فقالوا ابنوا علیهم بنیناً... قال الذین... لتتخذنّ علیهم مسجدًا

77- اختلاف کافران

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

-4

ص: 85

مانده - 5 - 41 - 2121 - عالمان یهود با اعزام گروهی از منافقان و یهودیان به حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جویای حکم وی درباره قضیه مورد اختلاف در بین یهودیان شدند .

سمعون لقوم آخرین لم یأتوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 9

9 - جبهه کفر و نفاق ، درگیر تعارضات سخت و دشوار میان خویش

بأسهم بینهم شدید تحسبهم جمیعاً و قلوبهم شتی

برداشت بالا، بر پایه این احتمال است که ضمائر «هم» به کافران و منافقان بازگردد.

78- اختلاف کافران مکه با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 28 - 9

9 - کافران مکه ، در انتظار وقوع روزی برای حل و فصل شدن اختلاف شان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند . *

و یقولون متی هذا الفتح

احتمال دارد مراد از «الفتح» فصل و قضا میان کافران و پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد. در این صورت، «یوم الفتح»، روزی خواهد بود که چنین ایده ای، جامه عمل بپوشد.

79- اختلاف گروه های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 4

4 - تقسیم شدن مردم به فرقه های مختلف و درگیری و جنگ بین آنان، از انواع عذاب الهی بر مردم است.

أو یلبسکم شیعا و یذیق بعضکم بأس بعض

«شیع»، جمع «شیعه»، به معنی گروهها و فرقه هاست و «بأس» نیز به معنی جنگ و یا شدت

جنگ است. (لسان العرب). جمله «و یذیق...» عطف تفسیر و یا عطف سبب بر مسبب است، یعنی نتیجه گروه گروه شدن جنگ و درگیری است.

80- اختلاف گروههای نه گانه قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 49 - 4

4- مبارزه با صالح پیامبر و از میان بردن وی ، محور اتحاد و همکاری گروه های فسادگر علی رغم داشتن اختلاف

و كان في المدينة تسعة رهط . . . تقاسموا بالله لنبیتته و أهله

نه گانه بودن گروه های مزبور، خود دلیل تمایزات و وجود نقطه های افتراق میان آنان است؛ با این حال برای از میان بردن صالح با هم متحد شدند.

81- اختلاف محمد(صلی الله علیه و آله) با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 10

10- شرکورزی و انحراف از توحید ، محور و اساس اختلاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان و کافران

قل ربّ . . . علی ماتصفون

82- اختلاف محمد(صلی الله علیه و آله) با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 10

10- شرکورزی و انحراف از توحید ، محور و اساس اختلاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان و کافران

قل ربّ . . . علی ماتصفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 84 - 3

3- توحید و یکتاپرستی ، محور اصلی اختلاف پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مشرکان

قل إن كان للرحمن ولد . . فذرهم

ص: 87

يخوضوا ... و هو الذى فى السماء إله و فى الأرض

آیات پیشین به ضمیمه تکرار واژه «إله»، نشانگر آن است که سخن اصلی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر مشرکان، تأکید بر توحید و یکتا پرستی بوده است.

83- اختلاف مخالفان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 6

6 - اختلافات دینی پیروان انبیا و مخالفان آنان با داوری خداوند خاتمه خواهد یافت .

حتى يحكم الله بيننا

84- اختلاف مردم دوران مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 11 - طایفه هایی از مردم زمان مریم ، پیروان علی رغم سخنان روشن عیسی (ع) در باره او به اختلاف نظر و کشمکش پرداختند .

فاختلف الأحزاب من بينهم

با توجه به آیات گذشته که در باره فرزند مریم (س) بودن عیسی (ع) و نفی گزینش فرزند از جانب خداوند بود، چنین برمی آید که اختلاف طایفه ها و گروه ها در باره ماهیت حضرت مسیح (ع) بوده است.

85- اختلاف مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 121 - 11

11 - اختلاف نظر مسلمانان در تعیین محل جنگ احد *

و اذ غدوت . . . و الله سمیع علیم

یادآوری شنوایی خداوند نسبت به گفتار و دانایی او نسبت به کردار و اندیشه ها پس از بیان خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه برای آماده سازی محلّ دفاع، حکایت از بگو مگوها و اندیشه های مخالف نظر پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره محل

برخورد با دشمن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 30 - 5

5 - جنگ های داخلی میان مسلمین ، ظلم و تجاوز و موجب استحقاق عذاب اخروی است .

و لا تقتلوا انفسکم . . . و من يفعل ذلك عدواناً و ظلماً فسوف نُصلیه ناراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 1,2

1 - اختلاف مسلمانان صدر اسلام ، در شیوه برخورد با منافقان

فما لكم في المنافقين فئتين

2 - نکوهش مسلمانان صدر اسلام از سوی خداوند ، به جهت اختلافشان در روش برخورد با منافقان

فما لكم في المنافقين فئتين

86- اختلاف مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 2

2 - تعیین مالک غنایم جنگ و چگونگی تقسیم آن ، مایه اختلاف و مشاجره مسلمانان صدر اسلام

يسئلونك عن الأنفال قل الأنفال لله والرسول . . . وأصلحوا ذات بينكم

با توجه به آیات بعد که سخن از نبرد و مبارزه با دشمن دارد، و نیز شأن نزولهای نقل شده درباره آیه، معلوم می شود مراد از انفال در جمله «یسئلونک عن الأنفال» اموالی بوده که در معرکه نبرد از دشمن به جای مانده و به دست مسلمانان افتاده بود. و توصیه خداوند به ترک مشاجره پس از بیان حکم انفال می رساند که آن اموال به جای مانده منشأ اختلاف مسلمانان بوده است.

87- اختلاف مسیحیان

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 18

18 - خداوند ، مرجع و حاکم حلّ اختلافات یهود و نصارا در قیامت

ثمّ الّی مرجعکم فاحکم بینکم فیما کنتم فیہ تختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 1

1- طایفه هایی از مردم زمان مریم ، پیروان علی رغم سخنان روشن عیسی (ع) در باره او به اختلاف نظر و کشمکش پرداختند .

فاختلف الأحزاب من بینهم

با توجه به آیات گذشته که در باره فرزند مریم(س) بودن عیسی(ع) و نفی گزینش فرزند از جانب خداوند بود، چنین برمی آید که اختلاف طایفه ها و گروه ها در باره ماهیت حضرت مسیح(ع) بوده است.

88- اختلاف مشرکان با موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 6

6- اختلاف دائمی مشرکان با موحدان

لیبّین لهم الذی یختلفون فیہ

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که متعلق اختلاف تعالیمی باشد که انبیا آورده اند و مشرکان آنها را مورد انکار قرار داده اند. لازم به ذکر است که مضارع آمدن فعل «یختلفون» دائمی بودن اختلاف را می رساند.

89- اختلاف مشرکان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 1

1 - میان مشرکان به هنگام بر پایی قیامت تفرقه و جدایی می افتد .

و یوم تقوم الساعة یومئذ

برداشت فوق، بنابراین است که مرجع ضمیر فاعلی «یتفرّقون» مطابق آیه قبل، مشرکان باشد.

90- اختلاف مشرکان مکه با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 35 - 2

2- مسأله معاد، از محور های اختلاف مشرکان مکه با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ هَؤُلَاءَ لَيَقُولُونَ . إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتْنَا الْأُولَى

91- اختلاف مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 3 - 3

1 - منکران معاد در عصر بعثت، درباره وضعیت انسان پس از مرگ، تحلیل های گوناگون و متناقضی ارائه می کردند .

الذی هم فیه مختلفون

3- منکران معاد، در خودداری از پذیرش آن بر هیچ شیوه و دستاوردی، اتفاق نظر ندارند .

الذی هم فیه مختلفون

اختلاف منکران معاد، ممکن است در انگیزه ها و روش ها باشد؛ به این که برخی با تردید و دسته ای با استبعاد، موضع گیری می کنند و جمعی عناد ورزیده و گروهی محال بودن آن را معتقداند.

92- اختلاف منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 9

9- جبهه کفر و نفاق، درگیر تعارضات سخت و دشوار میان خویش

بأسهم بینهم شدید تحسبهم جميعاً و قلوبهم شتى

برداشت بالا، بر پایه این احتمال است که ضمائر «هم» به کافران و منافقان بازگردد.

93- اختلاف موحدان با مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39

ص: 91

13 - وجود نزاع و اختلاف مستمر میان موحدان و مشرکان در طول تاریخ

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیه یختلفون

آمدن فعل «کانوا» و نیز کاربرد فعل «یختلفون» (به صیغه مضارع) دلالت بر استمرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 16 - فصلت - 41 - 30 - 3

3 - توحید در ربوبیت ، از محور های عمده اختلاف یکتاپرستان و مشرکان

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ

خداوند پس از بیان حال کافران، به بیان ویژگی ها و سرنوشت مؤمنان پرداخته و در این راستا شعار «توحید ربوبی» را به عنوان اولین ویژگی آنان مطرح می کند. از این مطلب برداشت بالا به دست می آید.

94- اختلاف مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 4

4 - نزاع و اختلاف اهل ایمان موجب سست شدن آنان در پیکار با دشمنان دین

و لا تنزعوا فتشلوها و تذهب ریحکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 5

5 - منافقان ، همواره منتظر بروز شکاف و اختلاف در صفوف مؤمنان و شکست و نابودی آنان بودند .

قالوا بلی و لکنکم . . . ترّبصتم

«تربص» (مصدر «تربصتم») به معنای انتظار چیزی را کشیدن است. حذف مفعول «تربصتم» بیانگر آن است که منافقان، آرزوی بروز همه گونه گرفتاری را برای مؤمنان و جامعه اسلامی داشتند.

95- اختلاف یهود

جلد - نام

سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 8

8 - اختلاف یهود ، در اصل رخداد قتل و به دار آویخته شدن عیسی (ع)

إِنَّ الَّذِينَ اختلفوا فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 2,5

2- قانون تعطیلی روز شنبه حکمی علیه یهودیان ، به جرم اختلافشان درباره دین توحیدی ابراهیم (ع) بود .

إنما جعل السبت على الذين اختلفوا فيه

آیه شریفه، پاسخی است از این سؤال که: در دین ابراهیم(ع) و ادیان پس از آن حضرت، روز جمعه به عنوان روز تعطیل تعیین شده بود، پس چرا در دین یهود روز شنبه اعلان شد؟ پاسخ این است که: این حکم مختص به یهودیان بود که به جرم اختلافشان در دین ابراهیم(ع) وضع گردید. گفتنی است ضمیر «فیه» به حضرت ابراهیم(ع) با تقدیر مضاف؛ یعنی، ملته باز می گردد.

5- خداوند در قیامت ، نسبت به اختلافات و انحرافات یهود ، داوری خواهد کرد . و این ربّک لیحکم بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیه یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 14

14 - اختلاف یهود درباره رسالت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) اختلافی ریشه دار و دیرپا *

وَأَتَيْنَهُم بَيْنْتِ مِنَ الْأَمْرِ . . . فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

در صورتی که «الامر» اشاره به رسالت پیامبراکرم(صلی الله علیه و آله) داشته باشد؛ اختلاف مستمری که از «کانوا فیه

ص: 93

یختلفون» استفاده می شود، ریشه دار بودن اختلافات آنان را درباره رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 8

8 - یهودیان ، گرفتار تفرقه و دسته بندی های سخت میان خویش

بأسهم بینهم شدید تحسبهم جميعاً و قلوبهم شتى

برداشت یاد شده در صورتی است که ضمایر به یهودیان بازگردد و بأس اشاره به عداوت و دشمنی داشته باشد.

96- اختلاف یهود با مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 8

8 - تورات و انجیل ، راهگشای حل اختلاف مذهبی یهود و نصارا

قالت اليهود ... و قالت النصری ... و هم يتلون الكتب

جمله حالیه «و هم يتلون الكتاب» می تواند به داعی تعجب ایراد شده باشد؛ یعنی، باعث شگفتی است که یهود و نصارا کتابهای آسمانی را می خوانند، ولی در عین حال این گونه اختلاف دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 135 - 2

2 - توافق و اتحاد یهود و نصارای عصر بعثت علیه مسلمانان ، علی رغم اختلافات شدید ایشان با یکدیگر

وقالوا کونوا هوداً أو نصری تهتدوا

هدف از «لَفَّ اجمالی» در آیه و بیان دو جمله در یک کلام، رساندن اتحاد و توافق یهود و نصارا علیه مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 140

3 - یهود و نصارا - علی رغم داشتن اختلاف های اساسی با یکدیگر - بر ضد اسلام و مسلمانان همسو و هم آوا هستند .

أم تقولون إن إبراهيم .. كانوا هوداً أو نصری

روشن است که یهودیان اظهار نمی داشتند که ابراهیم و .. نصرانی بودند و همچنین نصارا نمی گفتند که ابراهیم و ... یهودی بودند. بنابراین آوردن «لفّ اجمالی» و بیان نکردن عقیده هر کدام به صورت تفصیلی، حاوی این نکته است که: آنان - علی رغم اختلافاتشان - بر ضد اسلام و مسلمین هم آوا و همسو هستند.

97- اختلاف یهود دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 7

7- ربوبیت الهی ، محور اصلی اختلافات یهودیان در عصر عیسی (ع)

الذی تختلفون فیہ .. إنّ اللّٰه هوربّی و ربکم فاعبدوه

از ارتباط این آیه با آیه قبل، به دست می آید که آنچه مورد اختلاف یهودیان بوده است، مسأله ربوبیت الهی می باشد.

98- اصلاح اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 40، 13، 11

11 - جامعه بشری ، نیازمند بعثت پیامبران برای حل اختلافات (هدایت جامعه)

فبعث اللّٰه النبیّن .. لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیہ

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق لیحکم بین الناس

40 - کتاب های الهی ،

ارائه دهنده راه حل صحیح اختلافات جوامع انسانی

و انزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه

99- امکان حل اختلاف عقیدتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 1

1- از میان رفتن اختلافات عقیدتی و فکری بشر و تبدیل امت ها به امتی واحد ، در مشیت الهی امری ممکن است .

و لو شاء الله لجعلکم أمة واحدة

مقصود از «أمة واحدة» - به قرینه جمله «یضلل من یشاء و یهدی...» - وحدت امت در عقیده و دین است؛ چنان که واژه «امت» از نظر لغت در گروهی که دین واحدی داشته باشند، استعمال شده است (مفردات راغب).

100- اهمیت اجتناب از اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 9 - 11 - مسلمانان ، موظف به برقراری صلح و از میان بردن جنگ ها و درگیری های داخلی گروه های مسلمان

وإن طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فأصلحوا بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 22

22 - لزوم پرهیز مؤمنان ، از هر حرکت منفی و برهم زنده اخوت اجتماعی

إنما المؤمنون إخوة... لایسخر قوم من قوم... ولاتلمزوا أنفسکم ولاتتأزوا

با الغای خصوصیت از موارد سه گانه یاد شده در آیه، برداشت بالا استفاده می شود.

101- اهمیت حل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 7

7- آشکار شدن حق در امور اختلافی و برطرف شدن اختلاف ها ، از جمله حکمت های بعثت انبیا

و لقد بعثنا فی کلّ أمّہ رسولاً .. لیبین لهم الذی یختلفون فیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «لام» تعلیل در «لیبین» تعلیل آیه «و لقد بعثنا فی کلّ أمّہ رسولاً» باشد. فعل مضارع «یختلفون» - که دلالت بر زمان حال می کند - می تواند قرینه ای باشد بر اینکه تبیین در همین دنیا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 10

10 - مسلمانان ، موظف به انتخاب بهترین روش ها در جهت کاستن و یا زدودن دشمنی ها و تش های اجتماعی

ادفع بالتی هی أحسن .. کأنّہ ولیّ حمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 4

4 - رفع اختلافات و نزاع های بشر ، از اهداف شریعت های الهی است .

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمه إلی اللّٰه

چنانچه «حکم» در آیه شریفه به معنای شریعت باشد، از این که رفع اختلافات منوط به حکم الهی شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 10 - 4

4 - ستیز میان مؤمنان ، ناسازگار با روح ایمانی و برادری و نیازمند زدایش هر چه سریع تر آن

إتّما المؤمنون إخوة

ص: 97

102- اهمیت حل اختلاف انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 11

11 - تنها خداوند داور نهایی در حل اختلاف های بندگان است .

أنت تحکم بین عبادک فی ما کانوا فیہ یختلفون

تقدیم مسندالیه (أنت)، بر خبر فعلی (تحکم) افاده حصر می کند.

103- اهمیت حل اختلاف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 16

16 - سیاست اسلام در اختلاف و نزاع میان همسران ، کوتاه کردن مدت آن و یا رفع کامل آن است .

فإن أرضعن لكم فاتوهن أجورهنّ و أتمروا بینکم بمعروف و إن تعاسرتم فسترضع له أخ

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند - پس از توصیه به خوش رفتاری با زنان مطلقه و پرداختن اجرت شیردادن نوزادان به آنان - فرمان داد که در صورت بالا گرفتن اختلاف میان همسران، آنان به مشورت و هم فکری پردازند و در صورت عدم توافق، بدون فوت وقت از دایگان مدد گیرند.

104- اهمیت حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 2

2- رفع اختلافات دینی و زدودن شک و تردید درباره حقایق آن ، از اهداف رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و ما تفرّقوا .. لفی شک منه مریب . فلذلک فادع

«ذلک» می تواند اشاره به شک و تردیدهایی باشد که از تفرقه افکنی های پیشینیان اهل کتاب، دامنگیر آنان شده بود (و این

الذین أورثوا الكتاب لفی شک منه مریب).

105- اهمیت حل اختلاف عقیدتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 4

4- تبیین اختلاف های عقیدتی مردم ، از امور بسیار مهم و بایسته مورد توجه قرار دادن

و ما أنزلنا علیک الکتب إلا لتبیین لهم الذی اختلفوا فیه

106- اهمیت رفع اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 10

10 - مؤمنان وظیفه دارند برای از میان بردن کدورت ها ، درگیری ها و اختلافات خویشان تلاش کنند .

و أصلحوا ذات بینکم

107- تاریخ اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 7

7- وجود تبعیض های اجتماعی ، در نخستین جوامع بشری (عصر نوح)

و اتبعک الأردلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4- وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه

و إذ یتحاجون فی النار فیقول الضعفوا للذین استکبروا

108- تبیین اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 3

3- هدف از نزول قرآن کریم ، تبیین اختلافات عقیدتی مردم است .

و ما أنزلنا عليك الكتاب إلا لتبين لهم الذي اختلفوا فيه

109- تبیین اختلاف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 13

ص: 99

1 - قرآن ، بیانگر حقیقت بسیاری از مسائل مورد اختلاف بنی اسرائیل ، برای آنان

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

2 - تشریح سخن حق در قرآن در زمینه موضوعات مورد اختلاف بنی اسرائیل ، نمود حقانیت آن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

از مضمون آیه استفاده می شود که بیان حق، نشانگر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. علاوه بر این که سیر آیات گذشته به این صورت است که از مسأله توحید آغاز شده و سپس به حقانیت معاد و اکنون به حقانیت قرآن پرداخته شده است. گفتنی است که حقانیت قرآن مستلزم حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز هست.

8 - پرداختن خداوند به تبیین حق در زمینه های معرفتی مورد اختلاف بنی اسرائیل ، نمودی از علم گسترده او

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ .. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ

برداشت یاد شده، توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین - که در زمینه علم گسترده خداوند است - به دست می آید.

110- تداوم اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 8

8 - اختلاف های دینی ، در دنیا ادامه دارد و حل شدنی نیست .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

این که می گوید: «خدا در قیامت اختلافات دامنه دار را حل و فصل خواهد کرد»

- به خصوص با توجه به ذکر این نکته که پیشوایان دینی، منصوب شدند تا مردم را هدایت کنند - نشان دهنده این واقعیت است که اختلاف های یاد شده، در دنیا حل شدنی نیست.

111- تداوم اختلاف دینی امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 2

2- اختلافات دینی پیروان ادیان الهی در مسأله توحید، تا خروج یاجوج و ماجوج (انقراض دنیا) ادامه خواهد داشت.

و تقطعوا أمرهم بینهم . . . حتی إذا فتحت یاجوج و ماجوج

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «حتی» غایت برای «و تقطعوا أمرهم بینهم» باشد.

112- تداوم اختلاف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 7,8

7- اختلاف یهود درباره روز تعطیلی، اختلافی دامنه دار و بی فرجام

و إن ربك لیحكم بینهم یوم القیمه فیما كانوا فیه یختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به «سبت» برگردد. گفتنی است فعل مضارع «یختلفون» همراه با فعل «كانوا» دلالت بر استمرار و دوام مضمون آن دارد.

8- اختلافات یهود درباره دین حق و صراط مستقیم، اختلافاتی دامنه دار و بی فرجام است.

و إن ربك لیحكم بینهم یوم القیمه فیما كانوا فیه یختلفون

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که ضمیر «فیه» به ابراهیم(ع) و دین او برگردد.

113- ترک اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 1

- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به دعوت مردمان به اقامه دین و پرهیز از اختلافات و تفرقه در آن

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ .. فلذلك فادع

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «ذلک» اشاره به جمله «أَقِيمُوا الدِّينَ وَ ..» باشد. گفتنی است که بر این مبنا لام «ذلک» به معنای «إِلَى» خواهد بود.

114- تهمت اختلاف افکنی به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 20

20 - اتهام تفرقه افکنی ، اتهامی سخت و غیر قابل تحمل برای هارون بود .

إِنِّي خشيت أن تقول فرقت بين بني إسرائيل

ترس هارون(ع) از اتهام تفرقه افکنی، با توجه به واژه «خشیت» - که خوفی همراه با بزرگ شماری است - بر شدت ناگواری آن برای وی دلالت دارد.

115- حتمیت اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 10

10 - جامعه بی طبقه ، امری خیالی و موجب اختلال و به هم ریختن نظام اجتماعی است .

ورفعنا بعضهم .. ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً

این که خداوند اصل تفاوت را به خویشتن نسبت می دهد و سپس فایده آن را در گردش نظام اجتماعی بیان می دارد، سستی و بی پایگی اندیشه جامعه بی طبقه را می رساند.

116- حتمیت رفع اختلاف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 4

4 - برپایی قیامت و رفع اختلافات در آن

، حتمی و تردیدناپذیر است .

این یوم الفصل کان میقتاً مشخص بودن زمان برپایی قیامت - که کلمه «میقات» بر آن دلالت دارد - حاکی از قطعی بودن آن است.

117- حتمیت عذاب اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب حتمی و گریزناپذیر در آخرت ، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افکنان در دین

لولا کلمه . . . إلى أجل مسمی لقضی بینهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

118- حرمت اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 2

2 - مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تفرقه افکنی حرام و گناهی بزرگ است .

و من یشاقق الرسول . . . و یتبع غیر سبیل المؤمنین نوله ما تولی و نصله جهنم

119- حرمت اختلاف افکنی در مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 2

2 - حرمت انجام هر گونه عملی که مایه تأیید کفر و نفاق و تقویت کافران و منافقان محارب و زمینه زیان و تفرقه مؤمنان باشد .

و الذین اتخذوا مسجداً . . . لا تقم فیہ أبداً

120- حرمت اختلاف فکنی بین همسران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 31

31 - جدایی انداختن بین زن و شوهر ، امری نکوهیده و حرام است .

ما یفرقون به بین المرء و زوجته و ما هم بضارین

ص: 103

121- حکمیت در اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 10، 6، 4

4 - لزوم گزینش و فرستادن دو داور از خانواده زن و شوهر برای حل اختلاف بین آن دو

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

6 - ضرورت اطاعت زن و شوهر از نظر و پیشنهاد داوران تحکیم در اختلافات میان آنان

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

اگر تبعیت از داوران لازم نبود، موکول کردن حل اختلاف به آنان لغو بود. علاوه بر اینکه انتخاب کلمه «حکم» به معنای حاکم، بیانگر لزوم تبعیت است.

10 - قصد اصلاح از سوی زن و شوهر، موجب موفقیت قاضیان تحکیم در حل اختلافات آنان است.

و ان خفتم شقاق بینهما .. ان یریدا اصلاحاً یوقق الله بینهما

بنابر اینکه ضمیر در «یریدا» به زن و شوهر برگردد و ضمیر در «بینهما» به حکمین.

122- حل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 7

7 - حل همه اختلافات بشری، خارج از محدوده رسالت پیامبران

و لایئین لکم بعض الذی تختلفون فیه

عیسی (ع) نقش خود را رفع برخی از اختلافات می داند. از این نکته استفاده می شود که رفع تمامی اختلافات بشری، در راستای اهداف انبیا نیست.

123- حل اختلاف انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ربوبیت و پروردگاری خدا مقتضی حلّ نهایی اختلافات بشر است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

124- حل اختلاف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 4، 8، 15

4- تردید مسلمانان صدر اسلام در جواز مصالحه زن و شوهر نسبت به حقوق یکدیگر و این امر اخفاقت .. فلا جناح علیهما ان یصلحا

کلمه «لا جناح» حاکی است که مسلمانان صدر اسلام بر آن گمان بودند که حقوق تعیین شده برای زن و شوهر، قابل مصالحه و گذشت نیست.

8 - حسن حل و فصل مسایل خانوادگی ، توسط خود زن و شوهر

فلا جناح علیهما ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

در آیه فوق، صلح به خود خانواده واگذار شده و نه به افراد خارج آن. کلمه «بینهما»، بیانگر این مسأله است.

15 - انتخاب صلح در مسائل و اختلافات خانوادگی ، از مصادیق احسان و تقواست . *

و الصلح خیر .. و ان تحسنوا و تتقوا

سفارش به تقوا و احسان، پس از ارزشمند شمردن صلح و مسالمت، می رساند که صلح در مسایل همسری، نمودی از احسان و تقواست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 1

1 - طلاق ، آخرین راه برای شکستن بن بست اختلافات مسالمت ناپذیر خانوادگی

و ان یتفرقا یغن الله

پس از به نتیجه نرسیدن راه حلهای قبلی که در

آیات قبل اشاره شد، طلاق به عنوان راه پایان اختلافات پیشنهاد شده است.

125- حل اختلاف خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 1,3,4,5,6,7,10,13,19,20,21

1 - لزوم تعیین داورانی برای حکمیت، در صورت بروز علائم ناسازگاری و دشمنی بین زن و شوهر

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً

«شقاق»، به معنی دشمنی و اختلاف است. برداشت فوق را فرمایش امام باقر (ع) تأیید می کند که فرمود: ... و اذا نشز الرجل مع نشوز المرأه فهو الشقاق.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 240، ح 122؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 368، ح 7.

3 - مسؤولیت تمامی افراد جامعه در برابر اختلافات خانوادگی زن و شوهر

و ان خفتم شقاق... فابعثوا

ظاهراً مراد از مخاطبان جمله «فابعثوا»، عموم مسلمانان هستند.

4 - لزوم گزینش و فرستادن دو داور از خانواده زن و شوهر برای حل اختلاف بین آن دو

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

5 - مسؤولیت بیشتر خویشاوندان زن و شوهر، در نظارت بر سلامت خانواده و حل اختلاف های آنان

فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

6 - ضرورت اطاعت زن و شوهر از نظر و پیشنهاد داوران تحکیم در اختلافات میان آنان

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

اگر تبعیت از داوران لازم نبود، موکول کردن حل اختلاف به آنان لغو بود. علاوه بر اینکه

انتخاب کلمه «حکَم» به معنای حاکم، بیانگر لزوم تبعیت است.

7- داوران تحکیم، دارای اختیار در حکم به سازش یا جدایی بین زن و مرد و یا تعیین شروط بر هر یک از آن دو

و ان خفتم شقاق بینهما فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

کلمه «حکَم» بیانگر این است که داور می تواند بر اساس آنچه به مصلحت زن و شوهر است، حکم کند.

10- قصد اصلاح از سوی زن و شوهر، موجب موقیّت قاضیان تحکیم در حل اختلافات آنان است.

و ان خفتم شقاق بینهما .. ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

بنابر اینکه ضمیر در «یریدا» به زن و شوهر برگردد و ضمیر در «بینهما» به حکمین.

13- قصد اصلاح رفتار از سوی زن و شوهر، شرط بهره مندی آنان از توفیق الهی در سازگاری با یکدیگر *

ان یریدا اصلاحاً یوفّق اللّٰه بینهما

19- نفوذ حکم داوران برگزیده به سازش یا جدایی زن و شوهر، در گرو تقویض اختیار دآوری از سوی زن و شوهر به آنان

فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: لیس للحکمین ان یفرقا حتی ... و یشرطا علیهما: ان شئنا جمعنا و ان شئنا فرّقنا.

کافی، ج 6، ص 146، ح 2؛ نورالثقلین، ج 1، ص 478، ح 233؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 367، ح 1؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 241، ح 126.

ص: 107

0 - نفوذ حکم دو داور برگزیده بر جدایی زن و شوهر ، در گرو توافق هر دو داور بر آن حکم است .

فابعثوا حکماً من اهلہ و حکماً من اهلها

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از نفوذ حکم یکی از حکمین به جدایی زن و شوهر فرمود: لا- یكون تفریق حتی یجتمعاً جمیعاً علی التفریق فاذا اجتمعاً علی التفریق جاز تفریقهما.

کافی، ج 6، ص 147، ح 4؛ نورالثقلین، ج 1، ص 478، ح 235.

21 - حاکم ، وظیفه دار برگزیدن دو داور برای حل اختلاف میان زن و شوهر

فابعثوا حکماً

از ائمه معصومین (ع) در مورد تعیین مخاطب آیه فوق آمده است: هو السلطان الذی یترافعان الیه.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 192؛ مجمع البیان، ج 3، ص 70.

126- حل اختلاف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 9

9 - قیامت ، روز پایان اختلافات و حل شدن نهایی آنها است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 1717 - قیامت ، روز پایان و فیصله یافتن اختلافات فکری و عقیدتی بشر

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 2

2- قیامت، صحنه

ص: 108

روشن شدن حقایق و حل اختلافات انسان ها به وسیله خداوند

و ما اختلفتم فيه من شيء فحكمه إلى الله

برداشت یاد شده بنا بر این نکته است که حکم الهی در «فحکمه» جنبه عینی و واقعی داشته باشد؛ یعنی، آشکار کردن حقایق در مورد اختلافات، با توجه به آیات پیشین - که در زمینه قیامت بود - به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 17 - 1

1 - قیامت روز داوری بین مردم و رفع اختلافات آنان

یوم الفصل

«فصل»؛ یعنی، جداسازی دو چیز از یکدیگر به گونه ای که میان آن دو فاصله افتد. اطلاق این کلمه بر روز قیامت، به اعتبار روشن شدن حق از باطل و یا پایان دادن به اختلاف مردم و قضاوت در میان آنان است. (مفردات راغب)

127- حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 20، 8

8 - تورات و انجیل ، راهگشای حل اختلاف مذهبی یهود و نصارا

قالت اليهود... وقالت النصری... وهم يتلون الكتب

جمله حالیه «وهم يتلون الكتاب» می تواند به داعی تعجب ایراد شده باشد؛ یعنی، باعث شگفتی است که یهود و نصارا کتابهای آسمانی را می خوانند، ولی در عین حال این گونه اختلاف دارند.

20 - اختلافات مذهبی جز به دست خدا و داوری او حل نخواهد شد . *

فأله يحكم بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

ص: 109

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 152 - 2

2 - ایمان به همه پیامبران و از بین بردن زمینه اختلافات مذهبی ، مورد دعوت و تأکید خداست .

و الذین ءامنوا باللّٰه و رسله و لم یفرقوا بین أحد منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 6

6 - اختلافات دینی پیروان انبیا و مخالفان آنان با داوری خداوند خاتمه خواهد یافت . حتی یحکم الله بیننا

128- حل اختلاف عقیدتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 64 - 5،7

5- تبیین قرآن برای حل اختلاف های عقیدتی مردم ، از جمله وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما أنزلنا علیک الکتب إلاّ لتبیّن لهم الذی اختلفوا فیه

7- بشر ، برای رفع اختلاف های عقیدتی و نیل به عقیده ای سالم و برتر ، محتاج به وحی و تعالیم آسمانی است .

و ما أنزلنا علیک الکتب إلاّ لتبیّن لهم

129- خطر اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 11

11 - جامعه ایمانی در معرض خطر سستی ، تفرقه و سرپیچی از رهبری صالح خویش ، پس از نیل به پیروزی

حتّٰی اذا فشتلتم .. من بعد ما اریکم ما تحبّون

130- خطر اختلاف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - بنی اسرائیل در خطر تشمت و تفرقه ، در صورت اقدام عملی و جدی هارون (ع) برای مقابله با گوساله پرستان

إِنِّي خشيت أن تقول فرقت بين بني إسرائيل

131- ذکر اختلاف جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 2

2 - پدید آمدن اختلاف میان مستضعفان و مستکبران ، در آتش دوزخ و احتجاج و دلیل آوردن هر یک از آنان ، حادثه ای شایسته یاد و یادآوری

و إذ يتحاجون في النار فيقول الضعفوا للذين استكبروا

«إذ» متعلق به فعل محذوف (أذكر) می باشد.

132- رفع اختلاف اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 13

13 - اطاعت از خدا و رسول او ، تلاش برای رفع اختلافات جامعه ایمانی و رعایت تقوا ، لازمه ایمان به خدا و رسول اوست .

فأتقوا الله وأصلحوا .. و أطيعوا الله ورسوله إن كنتم مؤمنين

133- رفع اختلاف در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 4 - 6

6 - جهان آخرت ، جایگاه کشف حقایق و رفع اختلافات است .

مختلفون .. سيعلمون

134- رفع اختلاف در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 3

3 - با وقوع معاد در آینده ای نزدیک ، حقایق برای کافران کشف شده و اختلاف آنان درباره حوادث پس از مرگ

ص: 111

، برطرف خواهد شد .

الذی هم فیہ مختلفون . . . ثم کلاً سيعلمون

135- روش برخورد با اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 9

9- خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در برخورد مناسب با اختلاف آرای مردم ، تعلیم می دهد .

قل ربی أعلم بعدتهم . . . فلاتمار فیهم

136- زمینه اجتناب از اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 44- قیامت و بازگشتن تمامی انسان ها به پروردگار واحد ، مقتضی پرهیز از اختلاف و پراکندگی در دین است .

أُمَّه وَحِدَهُ وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون . وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كَلِّإِلَيْنَا رَجْعُونَ

جمله «كَلِّإِلَيْنَا رَجْعُونَ» مستأنفه بیانی است؛ یعنی، بیانگر پاسخ سؤال مقدر است که عاقبت این پراکندگی چیست؟ تذکر و یادآوری این نکته می تواند هشدار و تعریضی باشد به غافلان از قیامت که به اختلاف در دین پرداخته اند.

137- زمینه اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 29 - 12

12 - روابط نامشروع اقتصادی ، زمینه بروز خونریزی و جنگ های داخلی

لا تاكلوا اموالکم بینکم بالباطل . . . و لا تقتلوا انفسکم

عطف جمله «لا تقتلوا» بر جمله «لا تاكلوا»، می تواند بیانگر ترتب قتل و خونریزی بر تصرفات نامشروع باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 8

8 - شرک زمینہ

ص: 112

ساز نزول عذابهای گوناگون و پیدایش جنگ و اختلاف در جامعه

ثم أنتم تشركون. قل هو القادر على أن يبعث عليكم عذابا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 6

6 - شرکت ، زمینه ساز ناسازگاری و اختلاف

ضرب الله مثلاً رجلاً فيه شركاء متشكسون

138- زمینه اختلاف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 17 - 3

3 - پدید آمدن اختلاف در میان بنی اسرائیل ، در پی اتمام نعمت و حجت الهی بر آنان

و لقد آتينا بنی إسرائيل الكتب والحکم . . . و آتینهم بیئت من الأمر فما اختلف

139- زمینه اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 7

7- اختیار انسان ها و برخورداری آنان از آزادی در گزینش دین ، زمینه بروز اختلافات دینی و مذهبی در میان ایشان است . و لو شاء ربک

لجعل الناس أمة واحدة و لایزالون مختلفین

مراد از اختلاف به قرینه «إلا من رحم» اختلافات دینی و مذهبی است و جمله «لا یزالون . . .» (پیوسته با یکدیگر اختلاف دارید) به منزله

نتیجه ای برای مفهوم «لو شاء ...» می باشد؛ یعنی، چون نخواسته که شما را مجبور کند - بلکه خواسته که مختار باشید - پیوسته اختلاف

دارید.

140- زمینه اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 62 - 1

1 - هشدار

ص: 113

های موسی (ع) به فرعونیان در صحنه مقابله، موجب بروز اختلاف و تنش در میان آنان گردید.

ویلکم لاتفتروا... فتنزعوا أمرهم بینهم

«فاء» در «فتنازعوا» دال بر این نکته است که بلافاصله پس از هشدارهای موسی (ع) در صحنه مقابله، در بین فرعونیان نزاع و کشمکش به وجود آمد گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 1

1 - برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع)، به آن حضرت گرایش پیدا کرده، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند.

فتنزعوا... قالوا إن هذین لسنحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت و گو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

141- زمینه اختلاف مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 9

9 - رواج بدگمانی در جامعه مؤمنان، تهدیدی برای اخوت ایمانی آنان

إئما المؤمنون إخوه... یاأیها الذین ءامنوا اجتنبوا کثیراً من الظنّ

با توجه به ارتباط این آیه با آیه «إئما المؤمنون إخوه»، برداشت یاد شده قابل استفاده است.

142- زمینه حل اختلاف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 -

1 - 207، 7 - نقش سازنده خداترسی و تقوایبشگی ، در تضمین حقوق همسران و رفع اختلاف های آنان

إذا طَلَّقتُم النساءَ .. و اتَّقوا اللهَ ربَّكم

مطلب یاد شده، از توصیه خداوند به تقوایبشگی در بیان اولین حکم مربوط به طلاق استفاده می شود.

20 - بشارت و امید دادن خداوند به همسران مؤمن ، مبنی بر پایان یافتن مناقشات آنان و پدید آمدن زمینه های رجوع و بازگشت آنها به زندگی مشترک خویش در ایام عدّه

فطلَّقوهنَّ لعدَّتِهِنَّ .. لا تدری لعلَّ اللهَ یحدث بعد ذلک امرًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که ذیل آیه شریفه، درصدد دلداری به همسران و ایجاد امید در جان و روح آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 13

13 - خداترسی و تقوایبشگی مردان و زنان مطلقه ، موجب رهایی آنان از مشکلات در روابط زناشویی و خروج از تنگنا های زندگی

إذا طَلَّقتُم النساءَ .. و من یتَّق اللهَ یجعل له مخرجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 4 - 10

10 - خداترسی و تقوایبشگی از مردان و زنان مطلقه ، موجب رهایی آنان از مشکلات زناشویی و آسان شدن زندگی برای آنها

والّئی یسنن من المحیض .. و من یتَّق اللهَ یجعل له من أمره یسرًا

143- زمینه حل اختلاف فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20

ص: 115

6 - نجوا های فرعونیان با یکدیگر ، برای رفع اختلاف و تشش و ایجاد وحدت در صفوف خود بود .

فتنزعوا .. و أسروا النجوى

144- سرزنش اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 11

11 - ستیز عالمان حسود با یکدیگر ، نشان بی دینی و تسلیم نبودن آنان در برابر خداست .

انّ الدين عندالله الاسلام و ما اختلف الدين .. بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 11

11 - جامعه ایمانی در معرض خطر سستی ، تفرقه و سرپیچی از رهبری صالح خویش ، پس از نیل به پیروزیحتی اذافشلتتم .. من بعد ما اریکم ما تحبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 17 - 8

8 - اختلاف و تفرقه با انگیزه زیاده خواهی و تجاوزگری ، نکوهیده و مورد تهدید خداوند

فما اختلفوا الاّ من بعد ما جاءهم العلم بغياً بينهم إنّ ربک یقضی بینهم یوم القی -

ذکر «انّ ربک ..» - در پی یادآوری اختلافات آگاهانه و تجاوزگرانه بنی اسرائیل - می تواند هشدار برای تمامی جوامع تفرقه گرا و تجاوزپیشه باشد.

145- سرزنش اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 31

31 - جدایی انداختن بین زن و شوهر

، امری نکوهیده و حرام است .

ما یفرقون به بین المرء و زوجته و ما هم بضارین . . . إلا یاذن الله

146- سرزنش اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 8

8- اختلافات دینی و مذهبی ، امری ناروا و نکوهیده است .

و لو شاء ربک لجعل الناس أمة واحدة و لایزالون مختلفین

147- ظلم اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 23

23 - هر حرکت منفی و تهدیدکننده اخوت اجتماعی مؤمنان ، ظلم و ستم کاری است . *

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ . . . و من لم یتب فأولئک هم الظالمون

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که اطلاق گناه و ظلم بر استهزا و ..، نه صرفاً به لحاظ احترام فردی مؤمن نباشد؛ بلکه به لحاظ خدشه دار شدن اخوت ایمانی جامعه نیز باشد.

148- ظلم اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 8

8 - تفرقه گرایان در دین و راه انبیا ، انسان هایی ستمگر و مستحق عذاب اخروی

إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ . . . فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابَ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ

149- عذاب اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تفرقه گرایان در دین و راه انبیا، انسان هایی ستمگر و مستحق عذاب اخروی

إِنَّ اللَّهَ

ص: 117

هوربى و ربكم .. فاختلف الأحزاب من بينهم فويل للذين ظلموا من عذاب

150- علما و اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 26,28,29,31

26 - اختلافات دینی در بین جوامع از طرف علمای دین ، پس از ارسال پیامبران

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم

مراد از «الذين اوتوه» (یعنی کسانی که به آنها کتاب داده شد)، عالمان دین هستند.

28 - سرکشی و ظلم (بغی) عالمان دین ، مانع تحقق اهداف انبیا (اتحاد مردم بر اساس دین حق)

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

29 - نکوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغياً بينهم

«بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

31 - عالمان آگاه به کتاب های آسمانی ، تنها اختلاف کنندگان در آن

و ما اختلف فيه الا الذين اوتوه من بعد ما جاءتهم البينات

151- عوامل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 10

10 - اهل کتاب به خاطر اختلاف در کتب آسمانی (پذیرش برخی و انکار و کتمان برخی دیگر) از حق فاصله گرفته و با یکدیگر به

دشمنی و ستیز

ص: 118

پرداختند. مفسران برآند که مصداق مورد نظر برای «الذین» اهل کتاب می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 208 - 7,8,13,14

7 - تبعیت از شیطان، عامل اختلاف و تفرقه

ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشیطان

ظاهراً جمله «و لا- تتبعوا...»، بیانگر مانع صلح و اتحاد در میان جامعه ایمانی است. یعنی تبعیت از شیطان، عامل اختلاف و تفرقه است.

8 - شیطان، دشمن همبستگی مؤمنان

ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشیطان انه لکم عدو مبین

13 - هشدار الهی بر اینکه شیطان، عامل ایجاد تفرقه و مخالف صلح و وحدت جامعه ایمانی است.

ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشیطان انه لکم عدو مبین

14 - نغمه هایی که باعث تفرقه و اختلاف میان مسلمین شود، نغمه هایی شیطانی است.

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 11

11 - متابعت از شیطان و ایجاد تفرقه، ضرری به خداوند و دین او نمی زند.

ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا... فان زللتم... ان الله عزیز حکیم

با توجه به توضیح فیش قبل.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 -

6 - بنی اسرائیل ، مصداق بارز تفرقه افکنان و تحریفگران دین خداوند و مشمول عذاب شدید الهی

ادخلوا فی السِّلْمِ کافه . . فان زللتم من بعد ما ... سَلْ بنی اسرائیل کم اتیناهم م

پس از امر به دخول در «سلم» (تسلیم در برابر خداوند و اتحاد جامعه ایمانی)، و عدم تبعیت از شیطان، بنی اسرائیل را به عنوان نمونه ذکر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 31، 32، 26، 24

24 - بروز اختلاف در زندگی اجتماعی انسان ها ، امری طبیعی

لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه

26 - اختلافات دینی در بین جوامع از طرف علمای دین ، پس از ارسال پیامبران

و ما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم

مراد از «الذین اوتوه» (یعنی کسانی که به آنها کتاب داده شد)، عالمان دین هستند.

29 - نکوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات بغیاً بینهم «بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

31 - عالمان آگاه به کتاب های آسمانی ، تنها اختلاف کنندگان در آن

و ما اختلف فیه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات

32 - حسد و خودخواهی (بغی) عالمان ناشایسته ، ریشه اختلافات دینی

و ما اختلف . . . بغیاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 246 - 27

27 - فقدان زمامدار الهی در یک جامعه ، موجب پراکندگی صفوف آن جامعه و تسلط اجانب بر آنان *

من بعد موسی . . . و قد أخرجنا من دیارنا

درخواست بنی اسرائیل از پیامبر خویش برای تعیین زمامداری الهی ، حاکی است که چنین مقامی در میان آنها نبوده و در نتیجه، سلطه ستمگرانی را به دنبال داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 10، 15، 16

10 - دین ، منشأ اختلاف نیست ؛ بلکه مردم ، خود ، اختلاف می کنند .

من بعد ما جاءتهم البیّنات و لکن اختلفوا

15 - اختلافات و کشمکش های اجتماعی ، برخاسته از اختیار و آزادی انسان

و لکن اختلفوا فمنهم من امن و منهم من کفر

16 - پیروان انبیا پس از ایشان اختلاف کردند ؛ برخی ایمان و بعضی کفر را برگزیدند و با یکدیگر پیکار نمودند .

من بعدهم . . . و لکن اختلفوا . . . و لو شاء الله ما اقتتلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 14

14 - اتحاد اهل ایمان به علّت ولایت واحد الهی و تشتت صفوف اهل کفر ، به لحاظ حاکمیت اولیای متعدد طاغوتی بر آنان

الله ولیّ الذین امنوا . . . و الذین کفروا اولیاءهم الطّاغوت

چون

مؤمنان از یک «ولی» برخوردارند، پس به وحدت می‌رسند، و در مقابل، کافران دارای اولیایی متعدّدند و در نتیجه متشتت خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 19 - 7,8,9,13

7- اختلافات دینی، نشأت یافته از ناحیه عالمان متجاوز و حسود

و ما اختلف... الا من بعد ما جاءهم العلم بغياً

کلمه «بغياً»، به معنای تجاوز است و به معنای حسد نیز آمده است (مجمع البيان).

8- حسادت و نارسایی های اخلاقی، از عوامل ستیز عالمان

و ما اختلف... بغياً بينهم

9- حسادت و تجاوز، عامل مخالفت اهل کتاب (یهود و نصارا) با دین مورد پذیرش خدا و ما اختلف الذین اوتوا الكتاب... بغياً بينهم

13- بروز تضاد های فکری و اجتماعی و دینی، معلول تجاوز از قوانین عادلانه ادیان الهی

و ما اختلف الذین... بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 99 - 5

5- کوشش یهود در تفرقه افکنی میان مؤمنان

قل یا اهل الكتاب لم تصدّون... من امن

برخی از مفسران برآنند که آیه درباره یهود نازل شده است، که سعی در اختلاف افکنی بین اوس و خزرج را داشتند. (مجمع البيان ج 2).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران -

6 - تباری و تلاش یهودیان برای برانگیختن نزاع های قومی زمان جاهلیت ، میان اهل ایمان (اوس و خزرج)

یا ایها الذین امنوا ان تطیعوا

شاش بن قیس یهودی از وحدت مؤمنان (اوس و خزرج) به خشم آمد و فردی یهودی را مأمور کرد تا فتنه های جاهلیت را میان آنها برانگیزاند. (المیزان، ج3).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 105 - 3،8

3 - سرانجام ترک دعوت به نیکی ها و ترک امر به معروف و نهی از منکر ، تفرقه و اختلاف در جامعه

و لتکن منکم امه یدعون . . . و لا تکنوا کالذین تفرقوا

8 - پیروان ادیان پیشین ، به دلیل بی اعتنایی به بیّنات « پیام های الهی » ، دچار تفرقه و اختلاف شدند .

کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البیّنات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 16،18

16 - دنیاطلبی برخی از پیکارگران احد ، موجب سستی ، اختلاف و سرپیچی از فرمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکست در آن کارزار

حتّی اذا فشلتم و . . . منکم من یرید الدّنیاء

به نظر می رسد جمله «منکم من یرید الدّنیاء»، دلیل «اذا فشلتم و تنازعتم فی الامر و عصیتم» باشد.

18 - دنیاطلبی و دلدادگی به مادیات ، از عوامل نزاع و اختلاف در صفوف مبارزان

ص: 123

و تنازعتهم فی الامر . . . منکم من یرید الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 15

15 - تعالیم و معارف تدوین شده توسط بشر ، همواره قرین اختلافات و تضاد های بسیار است .

و لو کان من عند غیر الله لوجدوا فیه اختلافاً کثیراً مراد، تعالیم و معارف انبوهی است که در شرایطی همچون شرایط قرآن تدوین می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 10

10 - مخالفت با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی ، سرآغازی برای شکستن وحدت جامعه ایمانی *

و من یشاقق الرسول . . . و یتبع غیر سبیل المؤمنین

جمله «و یتبع . . .» می تواند به عنوان نتیجه ای برای «من یشاقق . . .» باشد؛ یعنی کسی که با رسول خدا مخالفت کند در نتیجه راهی غیر از روش اهل ایمان پیموده و باعث تفرقه در صفوف مسلمانان گشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 9

9 - جهل ، عامل اختلاف

وإن الذین اختلفوا فیه لفی شک منه ما لهم به من علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 11

11 - پیروی از قوانین غیر الهی موجب تشتت و تفرقه جوامع و مانع

وحدت آنان است.

و لا تتبعوا السبل فتفرق بكم

ضمیر در «فتفرق» به «السبل» برمی گردد و «باء» در «بکم» برای تعدیه است. بنابراین «فتفرق بکم» یعنی آن راهها شما را گروه گروه ساخته و متفرق می سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 2

2 - تعیین مالک غنایم جنگ و چگونگی تقسیم آن ، مایه اختلاف و مشاجره مسلمانان صدر اسلام

یسئلونک عن الأنفال قل الأنفال لله و الرسول . . . و أصلحوا ذات بینکم

با توجه به آیات بعد که سخن از نبرد و مبارزه با دشمن دارد، و نیز شأن نزولهای نقل شده درباره آیه، معلوم می شود مراد از انفال در جمله «یسئلونک عن الأنفال» اموالی بوده که در معرکه نبرد از دشمن به جای مانده و به دست مسلمانان افتاده بود. و توصیه خداوند به ترک مشاجره پس از بیان حکم انفال می رساند که آن اموال به جای مانده منشأ اختلاف مسلمانان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 2 - 9

9 - اختلاف و نزاع در جامعه ایمانی بر سر دنیا و غنایم آن ، به دور از شأن مؤمنان واقعی

یسئلونک عن الأنفال . . . إنما المؤمنون . . . و جلت قلوبهم . . . و علی ربهم

بیان ویژگیهای یاد شده پس از اشاره به اختلاف و نزاع مسلمانان بر سر غنایم جنگی، اشاره به این دارد که رسیدن به مقام بلند ایمان،

ص: 125

آدمی را از شیفتگی به مال دنیا و متأثر شدن از آن و در نتیجه نزاع کردن بر سر آن، باز خواهد داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 6 - انفال - 8 - 43 - 8

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در صورتی که کافران بدر را در رؤیای خویش لشکری بزرگ می دید، مسلمانان در تصمیم بر نبرد سست شده و بر سر آن اختلاف می کردند .

و لو أریکهم کثیرا لفشلتم و لتنزعتن فی الأمر

«فی الأمر» متعلق به «لتنزعتن» و نیز «فشلتم» است و «ال» در آن عهدیه و اشاره به جنگ بدر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 14، 8، 7

7- شیطان، برای ایجاد اختلاف و گفتار ناشایست و برخورد خشن میان انسان ها، پیوسته در تلاش است .

يقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

8- انسان ها حتی مؤمنان، از فسادانگیزی ها و اختلاف افکنی های شیطان، در امان نیستند .

إن الشیطن ینزغ بینهم

14- دشمنی شیطان با انسان ها، عامل نفوذ و تلاش وی برای فتنه انگیزی در میان آنهاست .

إن الشیطن ینزغ بینهم إن الشیطن کان للإنسن عدوًّا مبینًا

جمله «إن الشیطان کان للإنسان ..» - که به منزله تعلیل برای جمله قبل (إن الشیطان ینزغ ...) است - بیانگر این نکته می باشد که عامل تلاش شیطان برای فتنه گری، دشمنی اوست.

جلد -

ص: 126

نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 8

8 - وجود چند معبود در جهان - بر فرض امکان آن - موجب نزاع میان آنان بر سر حاکمیت می شود .

ضرب الله مثلاً رجلاً فیه شرکاء متشکسون

برداشت یاد شده مبتنی بر دیدگاه برخی از مفسران است که گفته اند: پیام آیه شریفه مانند پیام دو آیه زیر است، با این تفاوت که آیه مورد بحث مثالی است قابل فهم برای عموم مردم و در محدوده زندگی بشری؛ ولی این دو آیه مسأله را در مقیاس کل جهان مورد بحث قرار می دارد: 1- «لوکان فیهما آلهه إلاّ الله لفسدتا. ..»، (سوره انبیا(21) آیه 22). 2- «لذهب کلّ إله بما خلق و لعلا بعضهم علی بعض...»، (سوره مؤمنون(23) آیه 91).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 9

9 - برخورد های نامناسب ، عامل تنش و اصطکاک در جامعه

ادفع بالتی هی أحسن . . . کأنه ولیّ حمیم

از مفهوم آیه شریفه استفاده می شود که اگر محبت و مهرورزی، این قدرت را دارد که دشمن را به دوست واقعی تبدیل کند؛ پس معلوم می شود ریشه بسیاری از دشمنی ها، برخوردهای نامناسب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 17 - 5

5 - روحیه تجاوزگری و زیاده خواهی ، از عوامل عمده اختلافات بشری در طول تاریخ

فما

ص: 127

اختلفوا .. بغياً بينهم از این که خداوند، تنها علت اختلاف بنی اسرائیل را «بغی» دانسته است - با استفاده از «مفعول لاجله» بودن «بغياً»
«..» - نقش مهم این عامل در پیدایش اختلافات استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 12 - 15

15 - تجسس و غیبت مؤمنان نسبت به یکدیگر ، عامل گسستن اخوت ایمانی آنان

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ... وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا

از ارتباط «و لا تجسسوا..» با «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ...» مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 14

14 - تفاخر های قومی و نژادی ، از عوامل تفرقه و زوال وحدت مؤمنان *

و جعلنكم شعوباً و قبائل لتعارفوا إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقِيكُمْ

از ارتباط این آیه با آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» مطلب بالا استفاده می شود.

152- عوامل اختلاف اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 3

3 - تفرقه در دین موجب از میان رفتن وحدت جامعه و تشکیل گروههای مختلف بر اساس مذاهب گوناگون است.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَابًا

153- عوامل اختلاف اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 9

9 - دوستی ها و پیروی های انسان بر محور باطل ، در پی دارنده دشمنی و اختلاف در قیامت

است .

إذ تبرا الذين اتبعوا من الذين اتبعوا

154- عوامل اختلاف امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 10

10 - پیروی از تمایلات و درخواست های جاهلانه ، عامل بروز اختلاف و رخداد تفرقه میان امت ها

فما اختلفوا إلا من بعد . . . ولا تتبع أهواء الذين لا يعلمون خداوند در پی طرح اختلافات بنی اسرائیل، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را موظف به پیروی از دین و مخالفت با هواها و هوس های جاهلانه نموده است. از این نکته می توان به دست آورد که منشأ اختلافات، در پیروی از هوس ها نهفته است.

155- عوامل اختلاف بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 4

4 - اختلاف بنی اسرائیل در مسائل دینی و اجتماعی ، اختلافی آگاهانه و معلول جاه طلبی و تجاوزگری آنان

فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بينهم

«فاء» در «فما اختلفوا» اختلاف بنی اسرائیل را بر «آئینا بنی اسرائیل الكتاب و الحكم. . .» تفریع کرده است؛ یعنی، ما به بنی اسرائیل هم شریعت دادیم و هم اقتدار و حکومت اما آنان به اختلاف گراییدند. این اختلاف در آیه شریفه مطلق است که می تواند شامل مسائل دینی و اجتماعی (کتاب و حکومت) باشد.

156- عوامل اختلاف خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 24

24 - مردم بابل از هاروت و ماروت سحری را آموختند که بتوانند با آن بین زن و

شوهرش جدایی افکنند .

فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته

157- عوامل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 11

11 - دنیاطلبی ، از ریشه های بروز جنگ ها و درگیری های خونین میان گروه های معتقد به آیین الهی است .

ثم أنتم هؤلاء تقتلون أنفسكم .. أولئك الذین اشتروا الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 9

9 - پذیرش برخی از احکام و معارف کتاب های آسمانی و انکار برخی دیگر ، موجب پدید آمدن مذاهب مختلف دینی و مایه دشمنی و ستیز است .

إن الذین اختلفوا فی الکتب لفی شقاق بعید

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «شقاق» دشمنی برخی با برخی دیگر باشد؛ یعنی: شقاق بعضهم بعضاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - 2 - آل عمران - 3 - 19 - 13

13 - بروز تضاد های فکری و اجتماعی و دینی ، معلول تجاوز از قوانین عادلانه ادیان الهی

و ما اختلف الذین .. بغیاً بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 2

2- مردم ، خود عامل اختلاف در دین شدند و نه پیامبران الهی .

أُمَّه و حده .. و تقطعوا أمرهم بینهم

خداوند، اختلاف و پراکندگی را به خود مردم

نسبت داده است (و تقطعوا أمرهم بینهم) این نسبت می تواند برای رفع این توهم باشد که تعدد پیامبران موجب اختلاف میان مردم گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 5

5- وابستگی های کور فرقه ای ، باعث استمرار یافتن تفرقه های مذهبی و انحراف از سیره پیامبران

و إنّ هذه أمتکم أمّه و حده .. کلّ حزب بما لدیهم فرحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 11

11 - گروه بندی و حزب گرایی ، پیش درامدی بر اختلاف مذهبی است .

فرّقوا دینهم .. کلّ حزب بما لدیهم فرحون

احتمال دارد «کلّ حزب ..» به منزله تعلیل برای «فرّقوا دینهم» باشد؛ یعنی، آنان، دین خود را تجزیه کردند و یا در دین خود، اختلاف کردند، برای این که هر گروهی آنچه را که خود دارد، آن را می پسندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 12

12 - هواپرستی ، عامل تفرقه و دسته بندی های مذهبی *

و ما تفرّقوا .. إلاّ ... بغیاً ... و لا تتّبع أهواءهم

بنابراین که ضمیر «أهوائهم» - به قرینه آیه قبل - به اختلاف کنندگان اهل کتاب بازگردد، عبارت «لا تتّبع أهوائهم» می تواند این نکته را برساند که هواپرستی موجب تفرقه آنان شده است.

جلد - نام سوره - سوره -

ص: 131

4- ادیان آسمانی، با یکدیگر هماهنگ بوده و اختلافات دینی مردم ارتباطی به تعالیم آنها ندارد.

و ما تفرّق الذین... و ما أمرُوا إِلَّا ليعبدوا الله مخلصین له الدین

158- عوامل اختلاف قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 3

3- پدید آمدن دو دستگی و خصومت های اجتماعی در پی دعوت صالح (ع)، زمینه بدیمن خوانده شدن وی از سوی کافران

فإذا هم فریقان یختصمون... قالوا اطّیرنا بک

احتمالاً آنچه کافران به عنوان شومی و نامبارکی از آن یاد کرده اند، همان دو دستگی و اختلافات اجتماعی باشد که در پی دعوت صالح(ع) و پیدایش مؤمن و کافر به وجود آمده بود.

159- عوامل حل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 22

22- جواز برگزیدن داور برای حل تمامی مسائل مورد اختلاف در جامعه

فابعثوا حکماً من اهله

امام باقر (ع) در پاسخ اعتراضی که از خوارج در مورد پذیرش حکمیت توسط حضرت علی (ع) مطرح بود و به عنوان اقامه دلیل بر جواز نصب حکم فرمود: حکم الله تعالی فی شریعه نبیّه رجلین من خلقه فقال جلّ اسمه: فابعثوا حکماً من اهله و حکماً من اهلها... .

احتجاج طبرسی، ج 2، ص 58؛ نورالثقلین، ج 1، ص 479، ح 239.

جلد - نام سوره

- سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 12

12 - منع از طلاق با وجود اختلافات غیر قابل تحمل ، حرکتی غیر منطقی است .

وإن يتفرقا يغن الله كلا من سعته وكان الله وسعاً حكيماً

جمله «و كان الله واسعاً» می تواند بیانگر دلیل تشریح طلاق باشد، یعنی حکمت خداوند، منشأ تشریح طلاق است، بنابراین می توان گفت منع از طلاق در شرایطی خاص، نتیجه عدم واقع بینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 124 - 9

9- تبیین نهایی حق و باطل و فیصله دادن به اختلافات بشری ، مقتضای ربوبیت الهی

وإن ربك ليحكم . . . فیما كانوا فيه يختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 9

9 - همسازی ادیان آسمانی با منطق و خرد ، موجب توانمندی آنان در حل اختلافات

قال قد جئکم بالحکمه و لأبیین لکم بعض الذی تختلفون فیہارتباط دو قسمت آیه شریفه، نشانگر آن است که عیسی (ع)، با تکیه بر حکیمانه بودن دعوت خویش، نقش خود را در حل اختلافات تبیین می کند.

160- عوامل رفع اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 11

11 - رعایت تقوا با عمل به احکام خداوند عاملی نیرومند برای حفظ وحدت جامعه ایمانی و زدودن کدورت ها و اختلافات آن

فاتقوا الله و

ص: 133

أصلحوا ذات بينكم

امر به تقوا پیش از الزام اهل ایمان به زدودن کدورتها، رهنمودی است به راهی اساسی برای دستیابی به این تکلیف اجتماعی.

161- عوامل رفع اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 6

6- روش ها و تعالیم پیامبران ، از میان برنده تبعیضات غلط اجتماعی

قالوا أنؤمن لك و اتبعك الأذلون

از اعتراض اشراف به نوح(ع) استفاده می شود که روش به حق او در جهت هدایت و جذب همه مردم، برای از میان بردن بینش غلط طبقاتی بوده است.

162- فرجام اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده کیفر و سرنوشت شوم خلافکاران و تفرقه افکنان

إنما أمرهم إلى الله

163- فرجام اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب حتمی و گریزناپذیر در آخرت ، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افکنان در دین

لولا كلمة... إلى أجل مسمى لقضى بينهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

164- فلسفه اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 8

8 - طبقات مختلف اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان ، در جهت گردش نظام اجتماعی و بهره‌وری انسان ها از نیروی خدماتی یکدیگر است .

ورفعنا بعضهم . . . بعضاً سخراً

165 - فلسفه اختلاف یهود

جلد -

ص: 134

نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 12

12 - اختلاف یهود درباره رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، اختلافی مغرضانه و جاه طلبانه *

و ءاتینهم بینت من الأمر فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم . . . إن ربک

برداشت بالا- بدان احتمال است که «الأمر» نظر به رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) داشته باشد. در این صورت اختلاف بنی اسرائیل نیز مربوط به همین مسأله می شود.

166- فلسفه تأخیر عذاب اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 13

13 - سنت مهلت دادن خداوند به تفرقه افکنان در دین ، فلسفه تأخیر عذاب آنان

و لولا کلمه سبقت من ربک إلى أجل مسمی لقضى بينهم

167- کیفر اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 1

1 - تهدید الهی نسبت به کسانی که پس از اتمام حجّت ، اقدام به تفرقه در جامعه اسلامی می کنند .

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه ولا تتبعوا خطوات الشیطان . . فان زللت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 2424 - آتش دوزخ ، سرانجام تفرقه و دشمنی انسان ها نسبت به یکدیگر *

و کنتم علی شفا حفره من النار فانقذکم منها

محتمل است منظور از «النار»، آتش دوزخ باشد.

جلد - نام سوره - سوره

- آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 13، 1

1 - کیفر سخت پویندگان راه اختلاف و تفرقه، در روزی خواهد بود که چهره‌هایی سفید و چهره‌هایی سیاه می‌شود.

و اولئک لهم عذاب عظیم. یوم تبيض وجوه و تسود وجوه

«یوم تبيض» متعلق به «لهم عذاب عظیم» است.

13 - بازخواست و سرزنش مؤمنانی که پس از اتحاد در پرتو دین، به پراکندگی و تفرقه گراییدند.

و لا تکنوا کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البینات .. اکفرتم بعد ایم

ارتداد (اکفرتم ..)، به قرینه آیه قبل، همان تفرقه و اختلاف مسلمانان پس از اتحاد آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 30 - 5

5 - جنگ‌های داخلی میان مسلمین، ظلم و تجاوز و موجب استحقاق عذاب اخروی است.

و لا تقتلوا انفسکم .. و من یفعل ذلک عدواناً و ظلماً فُسوف نُصلیه ناراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 16، 11

11 - خداوند، مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تفرقه افکنان در جامعه ایمانی را از ولایت خویش خارج و به حال خودشان رها می‌سازد.

و من یشاقق الرسول .. و یتبع غیر سبیل المؤمنین نوله ما تولى

16 - تفرقه افکنی در صفوف جامعه ایمانی، موجب

ص: 136

عذاب جهنم

و من ... يتبع غير سبيل المؤمنين نوله ما تولى و نصله جهنم

168- كيفر اختلاف افكنان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده كيفر و سرنوشت شوم خلافكاران و تفرقه افكنان

إنما أمرهم إلى الله

169- كيفر اختلاف دينی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش 16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب حتمی و گریزناپذیر در آخرت ، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افكنان در دین

لولا كلمه ... إلى أجل مسمى لقضى بينهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

170- كيفر اخروی اختلاف افكنی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 16

16 - ایجاد اختلاف و بر هم زدن وحدت جامعه از روی عمد ، دارای كيفر اخروی است .

إن ربك يقضى بينهم يوم القيمة فيما كانوا فيه يختلفون

171- گناه اختلاف افكنی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 2

2 - مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تفرقه افكنی حرام و گناهی بزرگ است .

و من يشاقق الرسول . . . و يتبع غير سبيل المؤمنين نوله ما تولى و نصله جهنم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - نساء - 4 - 116 - 6

6 - دشمنی و مخالفت با رسول خدا (صلی اللہ علیہ و آلہ) و

ص: 137

شکستن وحدت جامعه ایمانی، شرک است.

و من یشاقق الرسول .. إنَّ الله لا یغفر ان یشرک به

اگر جمله «ان الله لا یغفر ..» بیانگر علت «نصله جهنم» باشد، اشاره به این معنا خواهد داشت که مخالفت و دشمنی با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و برهم زدن وحدت جامعه ایمانی، نوعی شرک به خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 28

28 - جدایی انداختن بین زن و شوهر به وسیله سحر، گناهی در حد کفر است.

إنما نحن فتنه فلا تکفر فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته

172- گناه اختلاف فکنی در خانواده ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 2828 - جدایی انداختن بین زن و شوهر به وسیله سحر، گناهی در حد کفر است.

إنما نحن فتنه فلا تکفر فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته

173- مبارزه اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 10

10 - مبارزه پیامبران و ادیان توحیدی با نظام طبقاتی و پدیده استضعاف و استکبار در جامعه

و یقوم ما لی أذعوکم إلى النجوه .. فیکول الضعفؤا للذین استکبروا إنا کنا لکم

174- مبارزه با اختلاف اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 12

12 - ضرورت از میان بردن زمینه های بروز اختلافات اجتماعی

قد علم کل أناس مشربهم

به نظر می رسد هدف از تقسیم آب و مشخص کردن هر چشمه به طایفه ای از بنی اسرائیل، جلوگیری از بروز اختلاف و تنازع بوده است.

175- محمد (صلی الله علیه و آله) و حلّ اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 5

5 - مردم ، وظیفه دار مراجعه به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داوری و حلّ کلیّه مشاجرات

فلا وربک لا یؤمنون حتیّ یحکموک فیما شجر بینهم

176- مرجع حل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 10,11,12,16,17,18,26,29,33

10 - لزوم مراجعه به خدا و رسول (کتاب و سنت) ، برای حلّ اختلافات

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله و الرّسول

11 - تحقق اطاعت کامل از خدا و رسول ، در گرو مراجعه به آنها به هنگام اختلافات و کشمکشها

اطیعوا الله .. فان تنازعتم فی شیء 12 - لزوم مراجعه به خدا و رسول (کتاب و سنت) ، در تعیین اولوالامر و اختلافات مربوط به آن *

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله و الرّسول

با توجه به اینکه «اولی الامر» در آیه، مرجع حل اختلافات قرار نگرفته است به نظر می رسد از مصادیق مهم و مورد نظر از «تنازع»، اختلافات مربوط به مسأله اولوالامر باشد.

16 - قرآن و سنت ، حاوی قانون برای حلّ و فصل کلیّه اختلافات و کشمکشها

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله

لازمه مرجعیت قرآن و سنّت در تمام امور مورد نزاع، که از کلمه «فی شیء» به دست می آید، این است که نسبت به همه چیز، راه حل و فصل و قانون مناسب داشته باشد.

17 - ارجاع اختلافات و کشمکش ها به خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) (قرآن و سنت) ، از نشانه های @ایمان به خدا و قیامت

فان تنازعتم .. ان کنتم تؤمنون بالله و الیوم الاخر

18 - ارجاع نمودن داوری اختلافات به خدا و رسول (قرآن و سنت) ، حاکی از بی ایمانی به خدا و قیامت است .

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله و الرّسول ان کنتم تؤمنون بالله و الیوم الاخر

26 - مراجعه به خدا و رسول (صلی الله علیه و آله) در نزاع ها و کشمکش ها ، امری پسندیده و دارای بهترین فرجام

فان تنازعتم .. ذلک خیر و احسن تاویلا

29 - سعادت دنیا و آخرت ، در گرو اطاعت از خدا و رسول و مراجعه به آنها در حل کشمکشها *

اطیعوا الله .. ذلک خیر و احسن تاویلا

بدان احتمال که جمله «ذلک خیر» مربوط به دنیا و جمله «احسن تاویلا» مربوط به آخرت باشد.

33 - محکّمات آیات قرآن و سنّت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، مرجع اصلی حلّ اختلافات

فان تنازعتم فی شیء فردّوه الی الله و الرّسول

علی (ع) در عهدنامه مالک اشتر، در توضیح آیه فوق فرمود: فالردّ الی الله الاخذ بمحکم کتابه و الردّ

نهج البلاغه، نامه 53 (عهدنامه مالک اشتر)؛ نورالثقلین، ج 1، ص 506، ح 355؛ بحارالانوار، ج 2، ص 244، ح 48؛ نهج البلاغه، خطبه 125.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 3، 2، 1

1 - تصمیم بر ارجاع داوری به طاغوت، ناسازگار با ایمان به قرآن و دیگر کتب آسمانی است.

الم تر الی الذین یزعمون ... یریدون ان یتحاکموا الی الطّاغوت

1 - جمله «یریدون ...» دلالت می کند که حتی تصمیم بر چنین کاری نیز خطاست؛ چه رسد به انجام آن. 2 - کلمه «طاغوت»، مصدر و به معنای اسم فاعل است؛ یعنی: هر انسان متجاوز، ظالم و جبار.

2 - ناسازگاری ایمان به قرآن و کتب آسمانی، با ارجاع داوری به طاغوتها

الم تر الی الذین یزعمون ... یریدون ان یتحاکموا الی الطّاغوت

3 - مراجعه به طاغوتها برای داوری، علی رغم ادعای ایمان مایه شگفتی و تعجب

الم تر الی الذین یزعمون ... ان یتحاکموا الی الطّاغوت

استفهام در جمله «الم تر»، برای تعجب ایراد شده است. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 61 - 2

2 - وجوب مراجعه به قرآن و رسول، برای حل و فصل اختلافات

و اذا قیل لهم تعالوا الی ما انزل اللّٰه و الی الرسول

جلد - نام سوره

ص: 141

- سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 8,9

8 - پذیرش حاکمیت قضایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مشاجرات و التزام قلبی به حکم آن حضرت، از علایم ایمان

فلا وربک لا يؤمنون حتی یحکموا فیما شجر بینهم ثم لا یجدوا فی انفسهم حرجاً مم

9 - مراجعه به غیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای حل اختلافات، نشانه بی ایمانی است.

فلا وربک لا يؤمنون حتی یحکموا فیما شجر بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 1,3,5,6,7

1 - خداوند، مرجع نهایی حل اختلافات بشری است.

و ما اختلفتم فیہ من شیء فحکمه الی الله

3 - لزوم مراجعه به حکم خداوند در رفع اختلافات

و ما اختلفتم فیہ من شیء فحکمه الی الله

5 - انسان ها بدون استمداد از شریعت الهی، از حل اختلافات خویش ناتوان اند.

و ما اختلفتم فیہ من شیء فحکمه الی الله

چنانچه جمله «فحکمه..» در مقام انشا باشد از ارجاع حکم به خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

6 - مقام ولایت و سرپرستی خداوند، مقتضی مرجعیت نهایی او برای رفع تنازعات بشری است.

فالله هو الولی .. و ما اختلفتم فیہ من شیء فحکمه الی الله

از ارتباط این آیه با آیه قبل، می توان استفاده کرد که ولایت خداوند، مقتضی مرجعیت او در حل اختلافات است.

- توان مندی بر رفع اختلافات و داوری بایسته، از شؤون ولایت

فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ .. و ما اختلفتم فيه من شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 42 - 3

3 - خداوند، مرجع نهایی داوری و قضاوت میان انسان ها در قیامت

وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى

در صورتی که آیه شریفه، ادامه آیات پیشین باشد - که در مورد جزای اخروی سخن می گفت - برداشت بالا استفاده می شود.

177- مرجع حل اختلاف اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 16 - شوری - 42 - 17 - 8

8 - قرآن، مرجع حل اختلافات اجتماعی و اعتقادی

وَالَّذِينَ يَحَابُّونَ .. أَنْزَلَ الْكُتُبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

طرح حقانیت و میزان بودن قرآن، پس از ذکر اختلافات و مباحثات بی اساس مخالفان، می تواند ناظر به مطلب یاد شده باشد.

178- مرجع حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 8

8 - قرآن، مرجع حل اختلافات اجتماعی و اعتقادی

وَالَّذِينَ يَحَابُّونَ .. أَنْزَلَ الْكُتُبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

طرح حقانیت و میزان بودن قرآن، پس از ذکر اختلافات و مباحثات بی اساس مخالفان، می تواند ناظر به مطلب یاد شده باشد.

179- مضمونان رحمت و اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 1

1- تنها مضمونان رحمت الهی ، درگیر و دار اختلافات

ص: 143

دینی و مذهبی راه درست را می یابند و بر طریق حق گام می نهند .

و لایزالون مختلفین. إلا من رحم ربک

180- منشأ اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 36 - 2

2- شیطان ، محرک انسان ها به نزاع ، دشمنی و کشمکش

ادفع بالتی هی أحسن . . . و إنما یزغنک من الشیطن نزع

181- منشأ اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 2

2- بی تقوایی مردمان ، عامل برهم زدن وحدت رویه پیامبران و پیدایش تفرقه های دینی

و إن هذه أمتکم أمة وحده . . . فتقطّعوا أمرهم بینهم زبراً جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 10

10 - اختلافات به وجود آمده در ادیان الهی ، از ناحیه پیروان آنها بود و نه تعالیم پیامبران

الذی هم فیه یختلفون

ضمیر «هم» به اصطلاح فاعل معنوی و تقدیم آن مفید حصر است. بنابراین نسبت داده شدن اختلاف به خود بنی اسرائیل، بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 4

4- خوی تجاوزگری و فزونی طلبی ، سرچشمه اصلی دسته بندی های مذهبی و فرقه گرایی

و ما تفرّقوا إلا . . . بعیا بینهم

182- منشأ اختلاف دینی امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

ص: 144

3 - اختلافات دینی امت های پیشین ، ناشی از روح تجاوزگری بود ؛ نه از جهالت و نادانی

و ما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بينهم

183- منشأ حل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 32

32 - خداوند برترین حاکم و فیصله دهنده درگیری ها و کشمکش های طرفداران حق و باطل

و أنت خیر المفتحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 77 - 3

3 - بیان حق از سوی خدا برای رفع اختلافات فکری و سرگردانی های عقیدتی ، هدایت و رحمتی است بزرگ .

إنّ هذا القرآن یقضّ . . . و إنّه لهدی و رحمه

با توجه به ارتباط این آیه به آیه قبل که در زمینه رفع اختلافات بنی اسرائیل است - و نیز با توجه به این که نکره آمدن «هدی» و «رحمه» عظمت و بزرگی آن دورا می رساند، مطلب یاد شده را می توان استفاده کرد.

184- منشأ حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 18 - 5

5 - بعثت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، در ادامه تبیین حقایق و زدایش اختلافات دیرین دینی *

فما اختلفوا إلا من بعد . . . ثم جعلناک علی شریعه من الأمر

طرح رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) (جعلناک علی شریعه) در پی یادکرد اختلاف بنی اسرائیل، می تواند پیامدار

این معنا باشد که: پیدایش و گسترش آن اختلاف‌ها، مقتضی آمدن رسول جدید و به منظور تبیین حقایق و پایان بخشیدن به تفرقه‌ها بوده است.

185- مواخذه اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 5

5- اختلاف کنندگان در دین توحیدی، در قیامت مورد بازخواست خداوند قرار خواهند گرفت.

و تقطعوا أمرهم بینهم کلّ إلینا رجعون

186- موانع اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 105 - 2

2- دعوت به نیکی‌ها، امر به معروف و نهی از منکر، مانع بروز تفرقه و اختلاف در جامعه

و لتکن منکم امّه یدعون الی الخیر . . . و لا تکنونوا کالذین تفرّقوا

جمله «لا تکنونوا . . .»، احتمالاً بیان نتیجه آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 12

12- به کارگیری کلمات نیک و رفتار شایسته، مانع نفوذ شیطان و از بین برنده زمینه‌های اختلاف و خصومت است.*

و قل لعبادی یقولوا الی الّٰهی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

بنابر اینکه امر الهی به گفتار نیک، به منظور پیشگیری از نفوذ شیطان باشد، این برداشت به دست می‌آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 14 - 15

15 - خردورزی و فهم درست، راهنمای جامعه

به همدلی و همبستگی و پرهیز از تفرقه و تشتت

و قلوبهم شتى ذلک بانهم قوم لا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 20 - بینه - 98 - 4 - 3

3 - کتاب های آسمانی و برهان های روشن الهی ، فاقد هرگونه زمینه تفرقه ، و محوری شایسته برای وحدت

و ما تفرق الذین أوتوا الکتب إلا من بعد ما جاءتهم البینه

187- موجبات حل اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 6

6 - اختلافات دینی پیروان انبیا و مخالفان آنان با داوری خداوند خاتمه خواهد یافت .

حتى یحکم الله بیننا

188- مهلت به اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 13 ، 11

11 - مهلت خداوند ، به عوامل اختلاف و دسته بندی های دینی ، سنت الهی است .

ولولا کلمه سبقت من ربک . . . لقضی بینهم

13 - سنت مهلت دادن خداوند به تفرقه افکنان در دین ، فلسفه تأخیر عذاب آنان

ولولا کلمه سبقت من ربک إلى أجل مسمى لقضی بینهم

189- ناپسندی اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 8

8 - اختلافات دینی و مذهبی ، امری ناروا و نکوهیده است .

ولو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة ولا يزالون مختلفين

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - روم

ص: 147

6- اختلاف در دین و ایجاد دسته بندی ، امری نکوهیده و مذموم است .

بل اتبع الذين ظلموا أهواءهم .. ولا تكونوا من ... الذين فرقوا دينهم وكانوا ش

190- نشانه های اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 1

1 - شرک و بت پرستی در کنار کعبه (خانه توحید) ، نمونه ای بارز از اقدام انسان ها برای تغییر آیین پیامبران و انحراف از طریقه آنان

فتقطعوا أمرهم بینهم .. فذرهم فی غمرتهم

«وَذُرُّ» (مصدر «ذرهم») به معنای ترک کردن و وا نهادن است. ضمیر «هم» - به قرینه مقام - کنایه از مردم مگه و پیرامون آن است؛ که سیره یکتاپرستی حضرت ابراهیم(ع) را تغییر دادند و به شرک ورزی روی آوردند و بر آن پافشاری کردند «غمره» به معنای غرقاب است و در این جا استعاره از ورطه جهل و گمراهی می باشد.

191- اختلاف افکنان

{ اختلاف افکنان }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً .. و إرصاداً ... فانهار به فی نار جهنم

192- حتمیت عذاب اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب

حتمی و گریزناپذیر در آخرت ، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افکنان در دین

لولا کلمه . . . إلى أجل مسمى لقضی بینهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

193- ظلم اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 8

8 - تفرقه گرایان در دین و راه انبیا ، انسان هایی ستمگر و مستحق عذاب اخروی

إنّ الله هوربّی وربکم . . . فاختلف الأحزاب من بینهم فویل للذین ظلموا من عذاب

194- عذاب اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 8

8 - تفرقه گرایان در دین و راه انبیا ، انسان هایی ستمگر و مستحق عذاب اخروی

إنّ الله هوربّی وربکم . . . فاختلف الأحزاب من بینهم فویل للذین ظلموا من عذاب

195- فرجام اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده کیفر و سرنوشت شوم خلافکاران و تفرقه افکنان

إنما أمرهم إلى الله

196- فرجام اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب حتمی و گریزناپذیر در آخرت ، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افکنان در دین

لولا کلمه ... إلى أجل مسَمَّى لقضی بینهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

197- فلسفه تأخیر عذاب اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 149

13 - سنت مهلت دادن خداوند به تفرقه افکنان در دین ، فلسفه تأخیر عذاب آنان

و لولا کلمه سبقت من ربک إلى أجل مسمی لقضی بینهم

198- کیفر اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 8

8 - خداوند تعیین کننده کیفر و سرنوشت شوم خلافکاران و تفرقه افکنانینما أمرهم إلى الله

199- مواخذه اخروی اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 5

5- اختلاف کنندگان در دین توحیدی ، در قیامت مورد بازخواست خداوند قرار خواهند گرفت .

و تقطعوا أمرهم بینهم کلُّ إلینا رجعون

200- مهلت به اختلاف افکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 13، 11

11 - مهلت خداوند ، به عوامل اختلاف و دسته بندی های دینی ، سنت الهی است .

و لولا کلمه سبقت من ربک . . . لقضی بینهم

13 - سنت مهلت دادن خداوند به تفرقه افکنان در دین ، فلسفه تأخیر عذاب آنان

و لولا کلمه سبقت من ربک إلى أجل مسمی لقضی بینهم

اختلاف افکنی

201- آثار اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 10

10 - تفرقه افکنی و اختلاف دینی ، عامل استحقاق عذاب دنیوی از سوی خداوند

و لولا کلمه سبقت من ربک إلى أجل مسمی لقضی بینهم

ص: 150

از یادآوری مهلت برای مجرمان، می توان استفاده کرد که آنان مستحق عذاب اند؛ ولی مهلت از پیش تعیین شده الهی، مانع نزول عذاب بر آنان است.

202- اختلاف افکنی با جادو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 28

28 - جدایی انداختن بین زن و شوهر به وسیله سحر، گناهی در حد کفر است .

إنما نحن فتنه فلا تكفر فيتعلمون منهما ما يفرقون به بين المرء و زوجته

203- اختلاف افکنی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 5,6,8

5 - بنی اسرائیل در عین برخورداری از زندگی مناسب، به جای اتحاد و حفظ حقوق یکدیگر، آگاهانه به اختلافات داخلی دامن زده و به حقوق یکدیگر تجاوز می کردند .

و لقد بؤأنا بنی إسرئیل مبعوآ صدق . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

6 - بنی اسرائیل، با وجود در اختیار داشتن تورات و برخورداری از زندگی مناسب، کفران نعمت کرده و به اختلاف و تجاوز به حقوق یکدیگر پرداختند .

و لقد بؤأنا بنی إسرئیل مبعوآ صدق . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «العلم» کتاب آسمانی تورات باشد.

8 - بنی اسرائیل در تفسیر معارف الهی و دستورات تورات، آگاهانه به اختلاف پرداختند .

و لقد بؤأنا بنی إسرئیل . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

برداشت فوق مبتنی بر این است که متعلق محذوف «اختلفوا»، تورات باشد

یعنی، «فما اختلفوا فی التورات حتی جائهم العلم به؛ بنی اسرائیل با اینکه به محتوای تورات آگاه بودند در عین حال آن را تفسیرهای مختلف کردند».

204- اختلاف افکنی دشمنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 1

1 - اقدام انسان ها به شکستن وحدت طریقه پیامبران ، علی رغم توصیه های اُکید خدا بر حفظ آن

وإن هذه أممكم أمه وحده .. فتقطعوا امرهم بینهم زبراً

«فاء» در «فتقطعوا»، برای تعقیب و بیان فرجام کار توصیه های خداوند به مردم در رابطه با پیروی از طریقه پیامبران و پرهیز از ایجاد دگرگونی در آن است. ضمیرهای غایب جمع در «تقطعوا»، «امرهم» «بینهم»، «لدیهم» و «فرحون» به امت ها و پیروان انبیا باز می گردد. کلمه «تقطع» (مصدر «تقطعوا») و به معنای قطعه قطعه کردن است «امر» به معنای شأن و کنایه از شیوه زندگی مطرح شده در آیات پیشین است. «زبر» (جمع «زبور») و به معنای قطعه ها است.

205- اختلاف افکنی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 7,8

7- شیطان ، برای ایجاد اختلاف و گفتار ناشایست و برخورد خشن میان انسان ها ، پیوسته در تلاش است .

يقولوا التي هي أحسن إن الشيطان ينزغ بينهم

8- انسان ها حتی مؤمنان ، از فسادانگیزی ها و اختلاف افکنی های شیطان ، در امان نیستند . إن الشيطان ينزغ بينهم

206- اختلاف افکنی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

ص: 152

3 - اقدام فرعون به دسته دسته کردن مردم سرزمین مصر و ایجاد تفرقه میان آنان

و جعل أهلها شیعاً

207- اختلاف افکنی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 107 - 6, 1

1 - اقدام منافقان به ساختن مسجدی برای هدف های زیانبار و کفرآمیز و تفرقه افکن میان مؤمنان

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً بین المؤمنین

6 - ترویج کفر ، تفرقه افکنی و تجمع بخشیدن به دشمنان خدا و رسول ، مهمترین اهداف زیانبار منافقان از ساختن مسجد ضرار

مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً بین المؤمنین و إرساداً

قید «ضراراً» می تواند هدف کلی و عام منافقان و «کفراً و تفریقاً .. إرساداً» بیانگر بارزترین نمودهای آن هدف کلی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 13

13 - منافقان ، زیان زننده به جامعه اسلامی ، مروج کفر ، تفرقه افکن میان مؤمنان ، ظالم و دوزخی اند .

اتخذوا مسجداً ضراراً و کفراً و تفریقاً .. و إرساداً ... فانهار به فی نار جهنم

208- اختلاف افکنی همسر ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 4 - 111 - 6

6 - همسر ابولهب ، زنی سخن چین و آتش بیار نزاع های مردم و تحریک کننده آنان به مخالفت با اسلام بود .

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ

از آن

جا که ابولهب، فردی ثروتمند و متشخص بود، ممکن است گفته شود که: توصیف همسر او به «حمّاله الحطب»، به معنای کنایه آن است که دعوای او را شعله‌ور می ساخت.

209- تهمت اختلاف افکنی به هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 20

20 - اتهام تفرقه افکنی، اتهامی سخت و غیر قابل تحمل برای هارون بود.

اِتی خشیت ان تقول فرقت بین بنی اسرائیل

ترس هارون (ع) از اتهام تفرقه افکنی، با توجه به واژه «خشیت» - که خوفی همراه با بزرگ شماری است - بر شدت ناگواری آن برای وی دلالت دارد.

210- حرمت اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 2

2 - مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تفرقه افکنی حرام و گناهی بزرگ است.

و من یشاقق الرسول . . . و یتبع غیر سبیل المؤمنین نوله ما تولى و نصله جهنم

211- حرمت اختلاف افکنی در مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 2

2 - حرمت انجام هر گونه عملی که مایه تأیید کفر و نفاق و تقویت کافران و منافقان محارب و زمینه زیان و تفرقه مؤمنان باشد.

و الذین اتخذوا مسجداً . . . لا تقم فيه أبداً

212- سرزنش اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 31

و حرام است .

ما یفرقون به بین المرء و زوجته و ما هم بضارین . . . إلا یاذن الله

213- کیفر اخروی اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 1616 - ایجاد اختلاف و بر هم زدن وحدت جامعه از روی عمد ، دارای کیفر اخروی است .

إن ربک یقضی بینهم یوم القیمه فیما کانوا فیہ یختلفون

214- گناه اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 28

28 - جدایی انداختن بین زن و شوهر به وسیله سحر ، گناهی در حد کفر است .

إنما نحن فتنه فلا تکفر فیتعلمون منهما ما یفرقون به بین المرء و زوجته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 2

2 - مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تفرقه افکنی حرام و گناهی بزرگ است .

و من یشاقق الرسول . . . و یتبع غیر سبیل المؤمنین نوله ما تولی و نصله جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 116 - 6

6 - دشمنی و مخالفت با رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و شکستن وحدت جامعه ایمانی ، شرک است .

و من یشاقق الرسول . . . إن الله لا یغفر ان یشرک به

اگر جمله «ان الله لا یغفر . . .» بیانگر علت «نصله جهنم» باشد، اشاره به این

معنا خواهد داشت که مخالفت و دشمنی با رسول خدا(صلی الله علیه و آله) و برهم زدن وحدت جامعه ایمانی، نوعی شرک به خداست.

اختلاف دینی

215- آثار اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 9

9- اختلاف انسان ها در دین ، مایه پوشیده شدن حقیقت بر عموم آنان می شود .

و لایزالون مختلفین

چون «إلاّ من رحم» در آیه بعد استثنا از «لایزالون مختلفین» است معلوم می شود همه اختلاف کنندگان در دین - جز کسی که مورد رحمت الهی قرار گیرد - بر طریق ناصوابند بنابراین اختلاف در دین باعث می شود که حق بر همه گروهها پوشیده بماند و همگان بیراهه بروند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 105، 5- اختلافات دینی و مذهبی و دور شدن از حق به خاطر آن ، مانع نیل انسان ها به هدف خلقتشان است .

و لایزالون مختلفین. إلاّ من رحم ربک و لذلک خلقهم

10- دوزخی شدن جن و انس به سبب اختلاف در دین ، گواه راستی و درستی سخن خداوند (جهنم را از جن و انس پر خواهم کرد) است .

و لایزالون مختلفین . . . و تمت کلمه ربک لأملأنّ جهنم

سخن از تحقق یافتن فرموده خداوند (تمت کلمه ربک . . .) پس از بیان اختلافهای مردم و پوشیده شدن حق بر آنان، گویای این نکته است که: همان اختلافها - که مخفی ماندن حق را در پی داشت

ص: 156

- موجب دوزخی شدن انسانها و جنیان شده و حقانیت کلمه خدا (لأملأن...) را به طور کامل محقق ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 5

5 - اختلاف دینی، از عوامل دسته بندی و گروه بندی های اجتماعی است.

فرّقوا دینهم و كانوا شیعاً

احتمال دارد ذکر «و كانوا شیعاً» پس از «فرّقوا» به خاطر توجه به این واقعیت است که: اختلاف دینی، گروه بندی اجتماعی را به دنبال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 19

19 - اختلافات پیروان شریعت، مانع حیات و قوام دین در جامعه.

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ

برداشت بالا- بر این اساس است که عطف جمله «لا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ» بر «أَقِيمُوا الدِّينَ»، عطف تفسیری و از نوع یکی از متلازمین بر دیگری باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 18

18 - فرقه سازی های مذهبی از سوی نسل های پیشین اهل کتاب، موجب رواج شک و تردید در میان آیندگان آنان

و ما تفرّقوا .. و إنّ الذين أورثوا الكتب من بعدهم لفي شك منه مريب

«من» در «لفي شك منه» نشویه است و ضمیر «منه» به «تفرّق» - که از «و ما تفرّقوا» استفاده می شود - باز می گردد؛ یعنی، تردید سختی که میراث بران کتاب به آن

ص: 157

گرفتار آمده اند، برخاسته از اختلافات و دسته بندی های مذهبی است که پیشینیان آنان به آن دامن می زدند.

216- اجتناب از اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 4

4 - باید از هرگونه اختلاف در دین و بر هم زدن وحدت اجتماعی، پرهیز کرد. ولاتکونوا من المشرکین. من الذین فرقوا دینهم وکانوا شیعاً

«من الذین فرقوا» بدل از «من المشرکین» است. بنابراین، نهی «ولاتکونوا» آن را هم شامل می شود.

217- اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 6

6 - بنی اسرائیل، مصداق بارز تفرقه افکنان و تحریفگران دین خداوند و مشمول عذاب شدید الهی

ادخلوا فی السلم کافه... فان زلتم من بعد ما... سل بنی اسرائیل کم اتیناهم م

پس از امر به دخول در «سلم» (تسلیم در برابر خداوند و اتحاد جامعه ایمانی)، و عدم تبعیت از شیطان، بنی اسرائیل را به عنوان نمونه ذکر می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 26، 27، 31، 35، 44

26 - اختلافات دینی در بین جوامع از طرف علمای دین، پس از ارسال پیامبران

و ما اختلف فیہ الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم

مراد از «الذین اوتوه» (یعنی کسانی که به آنها کتاب داده شد)، عالمان دین هستند.

27 - پیدایش اختلافات جدید (اختلافات دینی) در

جوامع ، پس از بعثت انبیا و حل اختلافات اولیه

لیحکم .. و ما اختلف فیہ الا الذین اوتوه

31 - عالمان آگاه به کتاب های آسمانی ، تنها اختلاف کنندگان در آن

و ما اختلف فیہ الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات

35 - هدایت مؤمنان توسط خداوند ، در عرصه اختلافات دینی

فهدی اللّٰه الذین امنوا

44 - هدایت خاص الهی نسبت به مؤمنان ، به هنگام بروز اختلافات دینی

و ما اختلف فیہ الا الذین .. و اللّٰه یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 9

9 - اختلافات اعتقادی میان پیروان مذاهب ، از عوامل وقوع جنگها

و لو شاء اللّٰه ما اقتتل .. و لکن اختلفوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 12

12 - اختلاف انگیزی در دین ، پس از درک حقیقت آن ، کفر است .

و ما اختلف .. و من یکفر بایات اللّٰه جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 4

4 - لزوم تمسک به دین واحد الهی و پرهیز از گرایش به ادیان و مذاهب گوناگون

و اعتصموا بحبل اللّٰه جمیعاً و لا تفرّقوا

به قرینه آیه صدم که سخن از گرایش به کفر بود، تفرقه در این آیه می

تواند اشاره به تفرقه های دینی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 16

16 - عن أبي جعفر (ع) في قوله: «.. عذابا من فوقكم» هو الدخان والصيحة «او من تحت ارجلكم» و هو الخسف «او يلبسكم شيئا» و هو اختلاف في الدين و طعن بعضكم على بعض «و يذيق بعضكم بأس بعض» و هو ان يقتل بعضكم بعضا و كل هذا في أهل القبلة ...

از امام باقر (ع) روایت شده است: مراد از «عذابا من فوقکم»، دود و صیحه آسمانی و مراد از «أو من تحت ارجلكم»، فرو رفتن در زمین و مراد از «یلبسکم شیعا»، اختلاف در دین و بدگویی بعضی از شما نسبت به بعض دیگر می باشد، و مراد از «و یذیق بعضکم بأس بعض» این است که گروهی از شما گروه دیگر را بکشد و تمام اینها مربوط به اهل قبله است ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 5,6

5- عموم انسان ها همواره بر سر دین حق اختلاف می کنند .

و لایزالون مختلفین

6- اختلاف انسان ها در دین و پرهیز آنان از پذیرش حق ، خارج از مشیت خداوند نیست .

و لو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة و لایزالون مختلفین

218- اختلاف دینی امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 1

1- امت های

ص: 160

پیامبران گذشته، پس از یک دوره وحدت دینی، به اختلاف و پراکندگی در پرستش خدای واحد مبتلا شدند.

أُمَّه وَحِدَهُ وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون . وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ

برداشت بالا مبتنی بر این است که ضمیرهای جمع در «تَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ» به امت های پیامبران گذشته بازگردد و در حقیقت بیانگر چگونگی واکنش مردم و وضعیت دین توحیدی پس از مرگ انبیا در میان پیروانشان باشد. گفتنی است «أمر» به معنای «شان» است و بر تمامی رفتارها و سخنان اطلاق می شود؛ ولی در این آیه - به تناسب مقام - مقصود از آن دین است.

219- اختلاف دینی امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 16 - شوری - 42 - 14 - 1

1 - پیدایش اختلافات دینی در میان امت های پیشین، با وجود توصیه مکرر خداوند بر حفظ وحدت و پرهیز از تفرقه

شرع لكم . . . و لا تتفرقوا . . . و ما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم

تأکید ادیان بر حفظ وحدت دینی، از آیه قبل (أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه) استفاده شده است.

220- اختلاف دینی انسان های نخستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 4

4 - امت واحد و یکتاپرست نخستین، دیری نپایید که گرفتار تفرقه دینی شده و به دو دسته موحد و مشرک انشعاب یافتند.

و ما كان الناس إلا أمة وحده فاختلَفوا

قید «دیری نپایید» از طرف «فاء» در «فاختلَفوا»، بدست می آید.

221- اختلاف دینی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره

ص: 161

2- تکیه فرعونیان بر عدم انسجام نیروی بنی اسرائیل، به منظور آسان شمردن مقابله با آنان

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشُرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ

«قلیلون» (جمع قلیل) به معنای چند دسته اندک است. آمدن تعبیر «قلیلون» به جای «قلیله» می تواند بیانگر این نکته باشد که: گر چه بنی اسرائیل یک طایفه اند، اما همین یک طایفه با هم اتحاد ندارند؛ بلکه به چند دسته کوچک و غیر منسجم تقسیم شده اند. بنابراین مقابله با آنان کاری بسیار ساده و بدون زحمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بنی اسرائیل، گرفتار اختلافات فراوان در مبانی و معارف دینی، به هنگام ظهور اسلام

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْضَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلَفُونَ

پرداختن قرآن به حل مسائل مهم و مورد اختلاف بنی اسرائیل، نشان دهنده عمق اختلافات آنان در آن عصر است.

7- ناتوانی تورات و انجیل عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از رفع اختلافات فکری و عقیدتی بنی اسرائیل

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْضَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلَفُونَ

اقدام قرآن به حل اختلافات بنی اسرائیل، نشان می دهد که آنچه به عنوان تورات و انجیل در دست آنان بوده، برای تبیین حقایق مورد اختلافشان کافی نبوده است.

9- برخی اختلافات دینی بنی اسرائیل، فاقد ارزش تبیین و نقادی از نظر قرآن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ

يقصّ على بنی اسرائیل أكثر الذی هم فيه یختلفون

این که قرآن به همه مسائل مورد اختلاف بنی اسرائیل پرداخته است، می تواند از آن جهت باشد که قرآن به مسائل ضروری و مورد نیاز توجه داشته و اختلافات فاقد ارزش را مسکوت گذاشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 4,5

4 - بنی اسرائیل ، به رغم حضور هدایت کنندگانی در میان آنان ، باز هم اختلافات دینی داشتند .

و جعلنا منهم أئمة یهدون .. إن ربک هو یفصل بینهم

احتمال دارد که ربط میان این آیه و آیه پیش در این باشد که وقتی که خداوند، برگزیدگان از بنی اسرائیل را برای هدایت مردم مطرح می کند، این پرسش پیش می آید که «پس چرا اختلاف کردند؟». در این آیه پاسخ داده می شود که خداوند میان دو گروه اختلاف کننده، داوری خواهد کرد.

5 - اختلافات دینی بنی اسرائیل ، اختلافاتی ادامه دار بود .

هدی لبنی اسرائیل .. فیما کانوا فیه یختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 4

4 - اختلاف بنی اسرائیل در مسائل دینی و اجتماعی ، اختلافی آگاهانه و معلول جاه طلبی و تجاوزگری آنان

فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم

«فاء» در «فما اختلفوا» اختلاف بنی اسرائیل را بر «آئینا بنی اسرائیل الكتاب و الحکم ..» تفریع کرده است؛ یعنی، ما به بنی

ص: 163

اسرائیل هم شریعت دادیم و هم اقتدار و حکومت اما آنان به اختلاف گراییدند. این اختلاف در آیه شریفه مطلق است که می تواند شامل مسائل دینی و اجتماعی (کتاب و حکومت) باشد.

222- اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 6

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان ، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

223- اهمیت حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 6

6 - رفع اختلافات دینی ، از اهداف عمده رسالت عیسی (ع)

لَأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ

224- تداوم اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 25 - 8

8 - اختلاف های دینی ، در دنیا ادامه دارد و حل شدنی نیست .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

این که می گوید: «خدا در قیامت اختلافات دامنه دار را حل و فصل خواهد کرد» - به خصوص با توجه به ذکر این نکته که پیشوایان دینی، منصوب شدند تا مردم را هدایت کنند - نشان دهنده این واقعیت است که اختلاف های یاد شده، در دنیا حل شدنی نیست.

225- تداوم اختلاف دینی امت ها

جلد

ص: 164

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 96 - 2

2- اختلافات دینی پیروان ادیان الهی در مسأله توحید، تا خروج یاجوج و ماجوج (انقراض دنیا) ادامه خواهد داشت.

و تقطعوا امرهم بینهم ... حتی إذا فتحت یاجوج و ماجوج

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «حتی» غایت برای «و تقطعوا امرهم بینهم» باشد.

226- ترک اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور به دعوت مردمان به اقامه دین و پرهیز از اختلافات و تفرقه در آن

أن أقیموا الدین و لا تتفرقوا فیه .. فلذلک فادع

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «ذلک» اشاره به جمله «أقیموا الدین و ..» باشد. گفتمی است که بر این مبنا لام «لذلک» به معنای «إلی» خواهد بود.

227- حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 20، 8

8 - تورات و انجیل، راهگشای حل اختلاف مذهبی یهود و نصارا

قالت اليهود .. و قالت النصری ... و هم یتلون الکتبجمله حالیه «و هم یتلون الکتاب» می تواند به داعی تعجب ایراد شده باشد؛ یعنی، باعث شگفتی است که یهود و نصارا کتابهای آسمانی را می خوانند، ولی در عین حال این گونه اختلاف دارند.

20 - اختلافات مذهبی جز به دست خدا و داوری او حل نخواهد شد.

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِىمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 152 - 2

2- ایمان به همه پیامبران و از بین بردن زمینه اختلافات مذهبی ، مورد دعوت و تأکید خداست .

وَالَّذِيْنَ ءَامَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسَلِهِ وَّلَمْ يَفْرُقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 87 - 6

6 - اختلافات دینی پیروان انبیا و مخالفان آنان با داوری خداوند خاتمه خواهد یافت .

حتى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا

228- زمینه اجتناب از اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 4

4- قیامت و بازگشتن تمامی انسان ها به پروردگار واحد ، مقتضی پرهیز از اختلاف و پراکندگی در دین است .

اُمّهُ وَحَدَهٗ وَاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْنَ . وَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كَلُّۙ اِلَيْنَا رَجْعُوْنَ

جمله «كَلُّۙ اِلَيْنَا رَجْعُوْنَ» مستأنفه بیانی است؛ یعنی، بیانگر پاسخ سؤال مقدر است که عاقبت این پراکندگی چیست؟ تذکر و یادآوری این نکته می تواند هشدار و تعریضی باشد به غافلان از قیامت که به اختلاف در دین پرداخته اند.

229- زمینه اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 7

7- اختیار انسان ها و برخورداری آنان از آزادی در گزینش دین ، زمینه بروز اختلافات دینی و مذهبی در میان ایشان است .

لو شاء ربك لجعل الناس أمة وحده و لايزالون مختلفين

مراد از اختلاف به قرینه «إلا من رحم» اختلافات دینی و مذهبی است و جمله «لايزالون . . .» (پیوسته با یکدیگر اختلاف دارید) به منزله نتیجه ای برای مفهوم «لو شاء...» می باشد؛ یعنی، چون نخواسته که شما را مجبور کند - بلکه خواسته که مختار باشید - پیوسته اختلاف دارید.

230- سرزنش اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 8

8- اختلافات دینی و مذهبی ، امری ناروا و نکوهیده است .

و لو شاء ربك لجعل الناس أمة وحده و لايزالون مختلفين

231- عوامل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 4

4- ادیان آسمانی ، با یکدیگر هماهنگ بوده و اختلافات دینی مردم ارتباطی به تعالیم آنها ندارد .

و ما تفرّق الذین . . . و ما أمرُوا إِلَّا ليعبدوا اللَّهَ مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 86 - 11

11 - دنیاطلبی ، از ریشه های بروز جنگ ها و درگیری های خونین میان گروه های معتقد به آیین الهی است .

ثم أتمم هؤلاء تقتلون أنفسكم . . . أولئك الذین اشتروا الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 9

9- پذیرش برخی از احکام و معارف کتاب های

آسمانی و انکار برخی دیگر، موجب پدید آمدن مذاهب مختلف دینی و مایه دشمنی و ستیز است.

إن الذين اختلفوا فى الكتب لفى شقاق بعيد

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «شقاق» دشمنی برخی با برخی دیگر باشد؛ یعنی: شقاق بعضهم بعضاً.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 19 - 13

13 - بروز تضاد های فکری و اجتماعی و دینی، معلول تجاوز از قوانین عادلانه ادیان الهی

و ما اختلف الذين... بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 93 - 2

2- مردم، خود عامل اختلاف در دین شدند و نه پیامبران الهی.

أُمَّه وَحده... و تقطعوا أمرهم بينهم

خداوند، اختلاف و پراکندگی را به خود مردم نسبت داده است (و تقطعوا أمرهم بينهم) این نسبت می تواند برای رفع این توهم باشد که تعدد پیامبران موجب اختلاف میان مردم گردید. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 5

5 - وابستگی های کور فرقه ای، باعث استمرار یافتن تفرقه های مذهبی و انحراف از سیره پیامبران

وإن هذه أُمَّتكم أُمَّه وَحده... کلّ حزب بما لَدِیْهِمْ فرحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 11

11 - گروه بندی

ص: 168

و حزب گرایی، پیش درآمدی بر اختلاف مذهبی است.

فَرَّقُوا دِينَهُمْ... كَلَّ حِزْبٌ بَمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

احتمال دارد «كَلَّ حِزْبٌ...» به منزله تعلیل برای «فَرَّقُوا دِينَهُمْ» باشد؛ یعنی، آنان، دین خود را تجزیه کردند و یا در دین خود، اختلاف کردند، برای این که هر گروهی آنچه را که خود دارد، آن را می پسندد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 12

12 - هواپرستی، عامل تفرقه و دسته بندی های مذهبی *

و ما تفرَّقوا... إلا... بغيًا... ولا تتبع أهواءهم

بنابراین که ضمیر «أهواءهم» - به قرینه آیه قبل - به اختلاف کنندگان اهل کتاب بازگردد، عبارت «لا تتبع أهواءهم» می تواند این نکته را برساند که هواپرستی موجب تفرقه آنان شده است.

232- کیفر اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 16

16 - عذاب حتمی و گریزناپذیر در آخرت، سرنوشت تفرقه آفرینان و اختلاف افکنان در دین

لولا كلمة... إلى أجل مسمى لقضى بينهم

برداشت فوق از مفهوم غایت استفاده شده است.

233- مرجع حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 8

8 - قرآن، مرجع حل اختلافات اجتماعی و اعتقادی

والذين يحاجون... أنزل الكتب بالحق والميزان

طرح حقانیت و میزان بودن قرآن، پس از ذکر اختلافات

و مباحثات بی اساس مخالفان، می تواند ناظر به مطلب یاد شده باشد.

234- مضمون رحمت و اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 119 - 1

1- تنها مضمون رحمت الهی، در گیر و دار اختلافات دینی و مذهبی راه درست را می یابند و بر طریق حق گام می نهند.

و لایزالون مختلفین. إلا من رحم ربک

235- منشأ اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 53 - 2

2- بی تقوایی مردمان، عامل برهم زدن وحدت رویه پیامبران و پیدایش تفرقه های دینی

و این هذۀ اُمَّتکم اُمَّه و حده .. فتقطَّعوا امرهم بینهم زبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 10

10 - اختلافات به وجود آمده در ادیان الهی، از ناحیه پیروان آنها بود و نه تعالیم پیامبران

الذی هم فیہ یختلفون

ضمیر «هم» به اصطلاح فاعل معنوی و تقدیم آن مفید حصر است. بنابراین نسبت داده شدن اختلاف به خود بنی اسرائیل، بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 4

4- خوی تجاوزگری و فزونی طلبی، سرچشمه اصلی دسته بندی های مذهبی و فرقه گرایی

و ما تفرَّقوا إلا .. بعیا بینهم

236- منشأ اختلاف دینی امت های پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 16

ص: 170

3- اختلافات دینی امت های پیشین ، ناشی از روح تجاوزگری بود ؛ نه از جهالت و نادانی

و ما تفرقوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بینهم

237- منشأ حل اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 5

5- بعثت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) ، در ادامه تبیین حقایق و زدایش اختلافات دیرین دینی *

فما اختلفوا إلا من بعد . . . ثم جعلناک علی شریعه من الأمر

طرح رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) (جعلناک علی شریعه) در پی یادکرد اختلاف بنی اسرائیل، می تواند پیامدار این معنا باشد که: پیدایش و گسترش آن اختلاف ها، مقتضی آمدن رسول جدید و به منظور تبیین حقایق و پایان بخشیدن به تفرقه ها بوده است.

238- ناپسندی اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 8

8- اختلافات دینی و مذهبی ، امری ناروا و نکوهیده است .

و لو شاء ربک لجعل الناس أمة واحدة و لایزالون مختلفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 6

6- اختلاف در دین و ایجاد دسته بندی ، امری نکوهیده و مذموم است .

بل اتبع الذین ظلموا أهواءهم . . . و لا تکتونوا من ... الذین فرّقوا دینهم و کانوا ش

239- نشانه های اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- شرک و بت پرستی در کنار کعبه (خانه توحید) ، نمونه ای بارز از اقدام انسان ها برای تغییر آیین پیامبران و انحراف از طریقه آنان

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ... فذَرَهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ

«وَذَرُ» (مصدر «ذره») به معنای ترک کردن و وا نهادن است. ضمیر «هم» - به قرینه مقام - کنایه از مردم مگه و پیرامون آن است؛ که سیره یکتاپرستی حضرت ابراهیم(ع) را تغییر دادند و به شرک ورزی روی آوردند و بر آن پافشاری کردند «غمره» به معنای غرقاب است و در این جا استعاره از ورطه جهل و گمراهی می باشد.

اختلاف طبقاتی

240- اختلاف طبقاتی در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4- وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه

و إذ يتحاجون في النار فيقول الضعفاء للذين استكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 2

2- جامعه فرعونی ، دارای نظامی طبقاتی و مبتنی بر اشرافی گری

أم أنا خير من هذا الذي هو مهين

241- اختلاف طبقاتی در دوران نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 7

7- وجود تبعیض های اجتماعی ، در نخستین جوامع بشری (عصر نوح)

و اتبعك الأذلون

242- اختلاف طبقاتی در کافران

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16

ص: 172

9- پیدایش دو قشر مستضعف و مستکبر و حاکمیت نظام طبقاتی ، از ویژگی های جامعه کفر و شرک پیشه
تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به .. . فيقول الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم

243- اختلاف طبقاتی در مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 9

9- پیدایش دو قشر مستضعف و مستکبر و حاکمیت نظام طبقاتی ، از ویژگی های جامعه کفر و شرک پیشه
تدعوننی لأکفر بالله و أشرك به .. . فيقول الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم

244- تاریخ اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 7

7- وجود تبعیض های اجتماعی ، در نخستین جوامع بشری (عصر نوح)

و اتبعك الأذلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4- وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه
و إذ يتحاجون في النار فيقول الضعفوا للذين استكبروا

245- حتمیت اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 10

10 - جامعه بی طبقه ، امری خیالی و موجب اختلال و به هم ریختن نظام اجتماعی است .

ورفعنا بعضهم... ليتخذ بعضهم بعضاً سخرياً

این که خداوند اصل تفاوت را به

ص: 173

خویشتن نسبت می دهد و سپس فایده آن را در گردش نظام اجتماعی بیان می دارد، سستی و بی پایگی اندیشه جامعه بی طبقه را می رساند.

246- عوامل رفع اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 111 - 6

6- روش ها و تعالیم پیامبران ، از میان برنده تبعیضات غلط اجتماعی

قالوا أنؤمن لك واتبعك الأذلون

از اعتراض اشراف به نوح(ع) استفاده می شود که روش به حق او در جهت هدایت و جذب همه مردم، برای از میان بردن بینش غلط طبقاتی بوده است.

247- فلسفه اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 8

8 - طبقات مختلف اجتماعی و تفاوت سطح زندگی آنان ، در جهت گردش نظام اجتماعی و بهره‌وری انسان ها از نیروی خدماتی‌کدیگر است .

ورفعنا بعضهم .. بعضًا سخريًا

248- مبارزه اختلاف طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 10

10 - مبارزه پیامبران و ادیان توحیدی با نظام طبقاتی و پدیده استضعاف و استکبار در جامعه

و يقوم ما لي أذعوكم إلى النجوه .. فيقول الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم

3- اختیار

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اختیار از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- اختیار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 30

30

ص: 174

- اختیار و آزادی انسان ، در پذیرش هدایت و عدم پذیرش آن

لعلکم تهتدون

3- آثار اختیار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 4

4- انتخاب دین از سر آزادی و اختیار ، مایه رشد و تعالی انسانهاست .

و لو شاء ربک لجعل الناس أمة وحده

از اینکه عدم اجبار در گزینش دین به «رب» استناد یافته است و «رب» به معنای مدبر و مربی است ، می توان به برداشت فوق دست یافت؛ یعنی ، تدبیر و تربیت انسانها اقتضا می کند که دین را از روی اختیار بپذیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 51 - 10

10- کیفر و پاداش الهی تنها در برابر مکتسبات و اعمال ارادی انسان است ، نه در مقابل امور ذاتی و فطری

لیجزی الله کلّ نفس ما کسبت

تصریح به اینکه کیفر و پاداش الهی در برابر کسب و تلاش خود انسان است (ما کسبت)، می تواند بیانگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 55- نقش انتخاب و اختیار خود انسان ، در شکل گیری روحیات و ملکات نفسانی وی

و ننزل من القرآن .. کلّ يعمل علی شاکلته

در آیه های قبل، مؤمنان مورد تمجید و ظالمان مورد نکوهش قرار گرفتند و در این آیه علت موضع گیری دوگانه مؤمنان و ظالمان، تفاوت ملکات نفسانی

ص: 175

آنان بیان شده است. اکنون مدح و مذمت انسان بر اساس ملکات نفسانی او در صورتی صحیح است که در ساختن ملکات خویش، مؤثر و انتخابگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 163 - 3

3 - نقش اختیار و انتخاب انسان ، در بدفرجامی و دوزخی شدن خود

إلا من هو صال الجحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 5

5 - تقسیم انسان ها به بهشتی و دوزخی ، نتیجه برخورداری آنان از اختیار و حق انتخاب

فريق في الجنة وفريق في السعير . ولو شاء الله لجعلهم أمة وحده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 28 - 5

5- انحراف و کفر انسان های دوزخی ، ناشی از سوء اختیار خود آنان است ; نه معلول عوامل جبری .

وقد قدمت إليكم بالوعيد

تعبیر «قد قدمت إليكم بالوعيد» بدان معنا است که بر گمراهان، قبلاً اتمام حجت شده است و دیگر مجالی برای جدال و تخاصم نیست.

لازمه اتمام حجت و مجرم بودن فرد، این است که او مجبور نبوده و به سوء اختیار خود، علیه حجت الهی اقدام کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 14

14 - راه یابی انسان به کمال ، در پرتو

عنصر اختیار ، همراه با تذکر و هشدار

و ما أنت عليهم بجبار فذکر بالقرءان

خداوند از یک سو پیامبر(صلی الله علیه و آله) را از اعمال فشار برای هدایت کافران باز داشته و از سوی دیگر، آن حضرت را موظف به تذکر و هشداردهی کرده است.

4- آثار اختیار انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 7

7- اختیار انسان ها و برخورداری آنان از آزادی در گزینش دین ، زمینه بروز اختلافات دینی و مذهبی در میان ایشان است .

و لو شاء ربك لجعل الناس أمة واحدة و لا يزالون مختلفينمراد از اختلاف به قرینه «إلا من رحم» اختلافات دینی و مذهبی است و جمله «لا يزالون ...» (پیوسته با یکدیگر اختلاف دارید) به منزله نتیجه ای برای مفهوم «لو شاء ...» می باشد؛ یعنی، چون نخواستی که شما را مجبور کند - بلکه خواسته که مختار باشید - پیوسته اختلاف دارید.

5- اختیار ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 12

12 - ابلیس ، دارای اختیار تکوینی و انتخاب اطاعت خدا ، یا معصیت او

فسجدوا إلا ابلیس أبی و استکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 31 - 4

4- ابلیس ، موجودی دارای اختیار و اراده

فسجد الملائكة کلهم .. إلا ابلیس أبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 -

9- ابلیس ، موجودی سنجشگر و دارای اختیار است .

فسجدوا إلاّ ابلیس قال ءأسجد لمن خلقت طیباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 3

3- خداوند ، به مهلت خواهی ابلیس جواب مثبت داد و او را در منحرف ساختن آدمیان آزاد گذاشت .

لئن أآخرتن . . . لأحتتکن ذرّیته ... قال اذهب ... و استفرز من استطعت منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 9

9- انسان به خاطر استعداد های گسترده و شایستگی های ذاتی اش ، برتر از فرشتگان است .

للملئکه اسجدوا لأدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 74 - 5

5- ابلیس ، موجودی مختار و با اراده

إلاّ ابلیس استکبر

6- اختیار اخروی موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 11

11 - مؤمنان موحد ، در صحنه قیامت دارای کرامت و برخوردار از اختیار

أفمن یلقى . . . أم من یأتی

تقابل فعل معلوم «یأتی» با فعل مجهول «یلقى»، افاده می کند که حرکت مؤمنان یکتاپرست در قیامت، جبری و ناخواسته نیست. برخلاف

منحرفان از آیات الهی که آنان حقیر و مجبوراند.

7- اختیار اخروی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40

ص: 178

11 - مؤمنان موحد ، در صحنه قیامت دارای کرامت و برخوردار از اختیار

أفمن یلقى . . . أم من یأتی

تقابل فعل معلوم «یأتی» با فعل مجهول «یلقى»، افاده می کند که حرکت مؤمنان یکتاپرست در قیامت، جبری و ناخواسته نیست. برخلاف منحرفان از آیات الهی که آنان حقیر و مجبوراند.

8- اختیار انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 15

15 - انسان در عین دارا بودن اختیار در عبادت خدا ، بدون اعانت او بر انجام آن توانا نیست .

إیاک نعبد و إیاک نستعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 18

18 - انسان موجودی مختار در اطاعت و معصیت خداوند

و لاتقربا هذه الشجرة فتكونا من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 195 - 8

8 - انسان ، موجودی برخوردار از اختیار انتخاب راه نجات یا هلاکت خویش

و لاتلقوا بأیدیکم إلى التهلكه

آوردن کلمه «بأیدیکم» (با دستان خویش) رسای به این است که آدمی در نجات و هلاکت خویش، برخوردار از انتخاب و اختیار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 219 - 21

كذلك يبين الله... لعلكم تتفكرون. في الدنيا والاخره

اگر انسان در رقم

ص: 179

زدن سرنوشت خویش مجبور بود، تبیین آیات و ارائه راه صحیح از غلط، بی معنا بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 240 - 2

2 - مرگ، به اراده و اختیار انسان نیست. *

یتوقون منکم

مجهول آوردن کلمه «یتوقون» اشاره به اختیاری نبودن مرگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 15, 18, 19, 20

15 - اختلافات و کشمکش های اجتماعی، برخاسته از اختیار و آزادی انسان

و لکن اختلفوا فمنهم من امن و منهم من کفر

18 - ایمان یا کفر، انتخاب آدمی در برابر روشنگری انبیای الهی

من بعد ما جاءتهم الیّنات . . . و لکن اختلفوا فهمنهم من امن و منهم من کفر

19 - حاکمیت اراده الهی بر افعال اختیاری انسان و تحولات اجتماعی - تاریخی

و لو شاء الله ما اقتتل . . . و لکن الله یفعل ما یرید

20 - اختیار و آزادی انسان، پرتویی از مشیت و اراده الهی

و لو شاء الله ما اقتتل . . . و لکن اختلفوا . . . و لکن الله یفعل ما یرید

جمله «و لو شاء الله ما اقتتل»، دلالت بر اختیار آدمی دارد؛ و جمله «و لکن الله» دلالت بر این دارد که هیچ چیز از اراده و خواست خدا خارج نیست. بنابراین اختیار آدمی نیز به اراده و خواست خداست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

2 - بقره - 2 - 268 - 9

9 - آزادی انسان در پذیرش دعوت خدا و یا وسوسه شیطان

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ . . . وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 6 - 12

12 - اختیار کافران در انتخاب کفر خارج از مشیت الهی نیست .

انَّ الَّذِينَ كَفَرُوا . . . وَاللَّهُ عَزِيزٌ . . . هُوَ الَّذِي يَصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 20 - 17، 9

9 - انسان با اختیار خویش ، دین را می پذیرد و یا نفی می کند .

فَإِنْ اسْلَمُوا فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا

17 - هدایت یافتن انسان با انتخاب خود ، ارزشمند است .

ءاسلمتم فإن اسلموا فقد اهتدوا و ان تولّوا فانما عليك البلاغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 10، 9

9 - اختیاری بودن اعمال انسان ، مورد پذیرش او در قیامت

تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

از اینکه انسان دوست دارد میان او و عملش فاصله باشد و نمی گوید مجبور بودم، معلوم می شود که انسان می پذیرد اعمالش، اختیاری بوده است.

10 - انسان در انجام اعمال نیک و بد ، مجبور نیست .

تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا

روز قیامت که روز کشف حقایق است، قبول عمل به عنوان کرده خویش، دلیل بر عدم جبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 30

30 - اختیار و آزادی انسان، در پذیرش هدایت و عدم پذیرش آن

لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 182 - 11

11 - اختیار آدمی، در اعمال و رفتار خویش

ذلک بما قدّمت ایدیکم و انّ اللّٰه لیس بظلام للعبید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 11، 12، 17

11 - آزادی انسان در انتخاب راه سعادت و شقاوت

فامنوا خیراً لکم و ان تکفروا فان لله ما فی السموت و الارض

12 - کفرورزی مردمان و اختیار کفر از سوی آنان، خارج از خواست خداوند و سیطره او نیست.

و ان تکفروا فان لله ما فی السموت و الارض

بدیهی است که فرمانروایی خداوند بر هستی مترتب بر کفرورزی مردمان نیست؛ بنابراین جواب شرط (ان تکفروا) محذوف است و جمله «فان لله...» جانشین و بیانگر آن می باشد؛ بر این اساس معنای «وان تکفروا...» چنین می شود: تمام هستی و از جمله کفرورزی کافران مملوک خداوند است و خارج از خواست و اراده او نیست.

17 - اختیار انسان ها در انتخاب ایمان و کفر، برخاسته

از علم و حکمت خداوند فامنوا خیراً لکم و إن تکفروا .. و کان الله علیماً حکیماً

یادآوری علم و حکمت خداوند در ذیل آیه اشاره به این است که تمامی معارف یاد شده در آیه و از جمله آنها اختیار آدمی، عالمانه و حکیمانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 11، 10، 8

8 - مشیت خداوند بر هدایت جبری مردم قرار نگرفته است.

و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

حرف «لو» برای امتناع است؛ یعنی خدا این چنین هدایتی را نمی خواهد، در صورتی که مسلماً هدایت اختیاری و تشریحی را خداوند خواهان است، پس ناچار باید این هدایت، هدایت جبری باشد.

10 - خواست خداوند، آزادی و اختیار انسان در انتخاب راه هدایت است.

و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

11 - انسان در انتخاب راه هدایت و ضلالت آزاد است.

فإن استطعت أن تتبغی .. و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

از اینکه خداوند می فرماید اگر هر گونه معجزه بیاید ایمان نمی آورند و اگر خداوند می خواست می توانست هدایت کند، معلوم می شود که انسان در انتخاب راه آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 11، 6

6 - آدمی برخوردار از حق انتخاب و گزینش، پس از رویارویی با حق و باطل است.

قد جاءکم بصائر من ربکم فمن أبصر فلنفسه و من عمی فعلیها

- پیامبر (صلی الله علیه و آله) روشنگر و ارائه دهنده بینش صحیح به مردم است، نه نگهبان و وادارکننده مردم به پذیرش آن.

قد جاءكم بصائر من ربكم . . . و ما انا عليكم بحفيظ

«حفيظ» به معنای «حافظ» و متعلق آن محذوف است. با توجه به اینکه بحث درباره بینشها و عقاید است، متعلق آن متناسب با همین مضمون است که مضمون عقیدتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 107 - 5، 3، 1

1 - اگر مشیت الهی بر مشرک نبودن آدمیان تعلق می گرفت، هیچکس به شرک گرایش نمی یافت.

و لو شاء الله ما أشركوا

3 - خداوند خواهان ایمان آزادانه و انتخابی آدمیان

و لو شاء الله ما أشركوا

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسؤول وادار ساختن مردم به ایمان و رها ساختن آنان از شرک نیست.

و ما جعلنك عليهم حفيظا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 1515 - اختیار تکوینی انسان در انتخاب مسیر شرک و توحید

و لو شاء الله ما فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 -

4 - سنت خداوند، هدایت آزادانه و از روی اختیار انسانها با دلایل محکم و رساست.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

مفهوم جمله امتناعیه «لو شاء ..» آن است که خداوند هدایت آزادانه آدمیان را خواسته است، نه جبر آنان بر هدایت. چگونگی این هدایت در جمله «فله ...» بیان گردیده است. یعنی اینکه خداوند چنین خواسته که با حجت‌های بالغه آدمیان را هدایت کند.

5 - انسان در انتخاب مسیر هدایت یا ضلالت مختار است.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

6 - اگر مشیت خداوند اجبار انسان بر هدایت بود، همگان راه بی استثنا، هدایت می کرد.

فلو شاء لهديكم أجمعين

9 - سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهديكم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 9

9 - انسانها بر انتخاب راه هدایت و یا گمراهی توانا هستند.

حق عليهم الضلله إنهم اتخذوا الشيطان أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 10

10 - انسان در عین حاکمیت مشیت خدا بر وی، در تعیین سرنوشت خویش دخیل است.

ولو شئنا لرفعنه بها و لکنه أخلد إلى الأرض

جمله «ولو شئنا ..» می رساند که سرنوشت انسان با مشیت الهی رقم می خورد. جمله «و لکنه ...»

« تعلیل برای مفهوم جمله قبل است و دلالت می کند که مشیت الهی در تعیین سرنوشت انسان، منوط به عملکرد خود آدمی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 4

4 - انسان در افعال خویش نه مستقل از اراده خداوند است و نه از سوی او مجبور به انجام افعال خویش

و ما رمیت إذ رمیت و لكن الله رمی چون از یکسو فعل پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خود او استناد داده شده و از سوی دیگر همان فعل به خداوند نسبت داده شده است، معلوم می شود انسان در انجام افعال، نه از استقلال کامل برخوردار است و نه مجبور به انجام افعال خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 19

19 - اختیار انسان و نقش خود وی در رقم زدن سرنوشت خویش

فما كان الله ليظلمهم و لكن كانوا أنفسهم يظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 3

3 - محیط اجتماعی، در عین تأثیر گذاشتن بر خصلت های روحی و گرایش های عقیدتی انسان، از وی سلب اختیار و انتخاب نمی کند

الأعراب أشد كفراً ونفاقاً .. و من الأعراب من يؤمن بالله

تصريح به وجود مؤمنان راستین در میان اعراب بادیه نشین به دنبال بیان خصلت کفر ورزی و نفاق شدید آنان، می تواند إشعار به

ص: 186

مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 17

17 - ضرورت اختیار بندگی و پرستش خداوند یکتا

ذلکم اللّٰه ربکم فاعبدوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 44 - 5

5 - انسان موجودی آزاد ، مختار و تعیین کننده سرنوشت خویش است .

ولکن الناس أنفسهم یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 96 - 6

6 - دچار شدن به سنت محرومیت از ایمان ، برخاسته از اراده و اختیار خود انسان است .

ولا تكونن من الذین کذبوا بآیت اللّٰه .. الذین حقت علیهم کلمت ربک لایؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 99 - 2,3

2 - خداوند ، انسان را موجودی مختار و انتخاب گر آفریده است .

ولو شاء ربک لأمن من فی الأرض کلهم جمیعاً

مفعول «شاء» محذوف است و به قرینه «أفأنت تکره الناس» - که متفرع بر «لو شاء ربک» است - تقدیرش «لو شاء ربک أن یکره الناس» می شود؛ یعنی، اگر خدا خواسته بود که مردم را بر ایمان مجبور کند .. و مفهومش این است که خداوند نخواستهمردم مجبور بر ایمان آوردن باشند؛ بلکه خواسته است که خودشان انتخاب گر باشند.

3 - انسان ها ، در

پذیرش و عدم پذیرش دین الهی مختارند .

ولو شاء ربك لأمن من في الأرض كلهم جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 8،10

8 - مردم در پذیرش و عدم پذیرش قرآن ، آزاد و مختارند .

قد جاءكم الحق من ربكم فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضل فإنما يضل عليها و ما أ

10 - انسان ، موجودی آزاد و مختار است .

فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضل فإنما يضل عليها و ما أنا عليكم بوكيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 7

7- نفس آدمی بر آراستن کار های زشت و ناروا و واداشتن او به ارتکاب آنها تواناست .

قال بل سؤلت لكم أنفسكم أمراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 3 - 7

7- آدمی در کردار و عمل خویش ، مختار و آزاد است .

الذين يستحبون الحيوه الدنيا على الآخرة .. أولئك في ضلل بعيد

در تعریف «اختیار» گفته اند: اختیار، توان و قدرت بر تصمیم گیری است. اینکه در آیه آمده است: آنان که تصمیم بر ترجیح دنیا بر آخرت می گیرند، در گمراهی هستند، حکایت از اختیار آدمی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 -

9- دعوت و القای شیطان از انسان سلب اختیار نمی کند و او مسؤول اعمال خویش خواهد بود .

و ما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبتم لي فلا تلوموني و لو مواتمفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 51 - 10، 8

8- انسان ، موجودی مختار و در برابر تمامی حرکت ها ، تلاش ها و رفتار خویش ، مسؤول است .

ليجزى الله كل نفس ما كسبت

از اینکه خداوند از رفتار انسان بازخواهی می کند، استفاده می شود که آدمی موجودی مختار و مسؤول است؛ چون بازخواهی هگامی معقول است که اختیار و مسؤولیتی وجود داشته باشد.

10- کيفر و پاداش الهی تنها در برابر مکتسبات و اعمال ارادی انسان است ، نه در مقابل امور ذاتی و فطری

ليجزى الله كل نفس ما كسبت

تصريح به اینکه کيفر و پاداش الهی در برابر کسب و تلاش خود انسان است (ما کسبت)، می تواند بیانگر مطلب فوق باشد. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 3، 2

2- ابليس ، هیچ گونه سلطه ای بر بندگان خداوند ندارد و نمی تواند آنان را به اجبار به گمراهی بکشاند .

إن عبادي ليس لك عليهم سلطان

«سلطان» دست یافتن به چیزی از طریق قهر و اجبار است.

3- انسان ، در برابر اغواگری و سلطه طلبی ابليس ، آزاد و مختار و توانا بر مخالفت است .

ص: 189

إن عبادی لیس لک علیهم سلطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 60 - 4

4- انسان ، در برابر محیط اجتماعی و عوامل تأثیرگذار ، مجبور نیست و در تعیین سرنوشت خویش مختار است .

إلا امرأته قدّرتنا إنها لمن الغبرین

خداوند، همسر لوط(ع) را به خاطر اینکه همنشین قوم بدکار لوط بود، عذاب کرد. این می رساند که همسر لوط(ع) در همنشینی و یا ترک آن آزاد بود و می توانست خود را از آلوده شدن نجات دهد و گرنه عذاب وی غیر معقول و به دور از اقتضای حکمت خداوند حکیم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 8

8- انسان در پذیرش مسیر زندگی آزاد است و خواست خداوند بر هدایت جبری او تعلق نگرفته است .

و لو شاء لهدیکم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 33 - 13

13- انکار حقانیت کتاب های آسمانی ، چیزی بود که خود منکران آن را برگزیدند و خداوند آنان را بر آن وادار نکرد .

كذلك فعل الذین من قبلهم و ما ظلمهم الله و لكن كانوا أنفسهم یظلمون

این برداشت، مبتنی بر این احتمال است که مراد از ظلم به نفس، انحراف از مسیر حق باشد که خداوند آن را به منحرفان اسناد می دهد و نقش خود را نفی می کند.

ص: 190

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 35 - 13

13- انسان ها در پذیرش دین و یارد آن ، مختارند .

وقال الذين أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء . . . فهل على الرسل إلا

آوردن عبارت «فهل على الرسل إلا البلاغ . . .» در پایان آیه، می تواند جواب ادعای مشرکان درباره جبری بودن عقیده شان باشد؛ به این صورت که خداوند در جواب آنان می فرماید: پیامبران فقط برای ابلاغ پیام خداوند فرستاده شده اند و جبری در کار نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - 9 - نحل - 16 - 43 - 9

9- بنای خداوند ، در هدایت مردم ، استفاده از قدرت قاهره و مجبور ساختن آنان نیست .

لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شيء . . . و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً نوحى إل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 5,8

5- مشیت الهی ، در قرار گرفتن انسان ها در مسیر اختیار و مسؤولیت است نه جبر و ناگزیری .

يضلّ من يشاء . . . ولتسئلنّ عما كنتم تعملون

بیان مسؤولیت انسان (ولتسئلنّ . . .) پس از طرح مشیت الهی، اشاره به این حقیقت دارد که مشیت خداوند مایه سلب مسؤولیت انسان نیست؛ بلکه مسؤولیت آفرین است.

8- هدایت و گمراهی انسان ها توسط خداوند ، تابع

ص: 191

خواست و انتخاب خود آنان است .

يضلّ من يشاء ويهدى من يشاء

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که فاعل «يشاء»، ضمیری باشد که به «من» برگردد و با فاعل «يضلّ» متحد نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 99 - 6

6- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنه ليس له سلطان على الذين آمنوا و على ربهم يتوكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 100 - 2

2- انسان در برابر وسوسه ها و توطئه های شیطان ، مختار و بر مخالفت با او تواناست .

إنما سلطنه على الذين يتوكلونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 104 - 3

3- راهیابی به هدایت ، نیازمند خواست خود انسان و بسته به اختیار اوست .

إن الذين لا يؤمنون بأيت الله لا يهديهم الله

از «لایؤمنون» استفاده می شود: آنان که نمی خواهند ایمان بیاورند از لطف و هدایت الهی محرومند؛ پس راهیابی به لطف و هدایت او مشروط به خواست خود انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 3

3- انسان در انتخاب راه هدایت یا گمراهی مختار است .

من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 10 - اسراء - 17 - 38 - 4

4- انسان ها ، حتی در برابر اعمال ناپسند و مورد نفرت خداوند ، آزادی و اختیار عمل دارند .

كَلَّ ذَلِكْ كَان سَيِّئَهٗ عِنْد رَّبِّكَ مَكْرُوْهًا

از اینکه خداوند، پس از برشمردن کارهای زشت، از آنها نهی کرده و سپس فرموده است: «سئیه عند ربک مکروهاً» به دست می آید که منفور خداوند بودن باعث جلوگیری تکوینی از وقوع آنها به دست بشر نمی کند. و این، خود حکایت از اختیار عمل انسان می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 8

8- انسان در پیروی و عدم پیروی از ابلیس ، توانا و مختار است .

فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ

نسبت دادن تبعیت به انسان از یکسو و مورد تهدید قرار دادن او از سوی دیگر، نشانگر اختیار انسان در انتخاب راه خود است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 69 - 9

9- خداوند ، پیش آورنده زمینه ها و عامل های تصمیم گیری خود انسان در گام نهادن به خطرات

أَمْ أَمْنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ . . . فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ

آوردن فعل متعدی «یعیید» و «یرسل» - که فاعل آنها خداوند است - حکایت از آن دارد که خداوند، مقدمه و زمینه های رفتن به سمت خطر را فراهم می آورد.

جلد -

ص: 193

نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 5

5- نقش انتخاب و اختیار خود انسان ، در شکل گیری روحیات و ملکات نفسانی وی

و نزل من القرآن .. کلّ يعمل علی شاکلته

در آیه های قبل، مؤمنان مورد تمجید و ظالمان مورد نکوهش قرار گرفتند و در این آیه علت موضع گیری دوگانه مؤمنان و ظالمان، تفاوت ملکات نفسانی آنان بیان شده است. اکنون مدح و مذمت انسان بر اساس ملکات نفسانی او در صورتی صحیح است که در ساختن ملکات خویش، مؤثر و انتخابگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 3،2

2- گرایش به ایمان و کفر ، متکی به اراده و تصمیم خود انسان است .

ءامنوا به أو لاتؤمنوا

3- انتخاب راه کفر یا ایمان ، پس از ابلاغ و تبیین تعالیم دین ، با خود مردم است .

و قرءاناً فرقنه لتقرأه علی الناس علی مکث .. قل ءامنوا به أو لاتؤمنوا

ذکر «قل ءامنوا به أو لاتؤمنوا» پس از بیان فلسفه نزول تدریجی قرآن و تبیین حق و باطل برای مردم، می تواند بیانگر نکته یاد شده باشد. جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 9،7

7- وظیفه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی ، هموارساختن راه هدایت و واگذاری انتخاب به خود مردم است .

فلعلک بئع نفسک .

ص: 194

.. إنا جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم

بیان فریبندگی زمین و بستر امتحان بودن آن پس از بیان رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در محدوده انذار و تبشیر، می تواند گویای این مطلب باشد که وظیفه رهبران دینی، هدایت است و انتخاب، با خود مردم است.

9- انتخاب راه، براساس اختیار و آگاهی، از هدف های ارائه قرآن به انسان و ایجاد شرایط مناسب برای زندگی وی در زمین است.

لم يؤمنوا بهذا الحديث .. جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم

در آیه قبل، خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از پافشاری بی حد برای ایمان آوری مردم به قرآن، بازداشته است و در این آیه، بیان می دارد که دنیا و جلوه های آن، برای آزمایش انسان ها برپا شده است، بنابراین، خداوند، گرچه قرآن را مایه آگاهی انسان قرار داده، ولی نمی خواهد او را بر پذیرش آن اجبار کند، بلکه می خواهد که او با آگاهی کامل و با اختیار خود، در این آزمون شرکت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 7، 11

7- تصمیم و خواست خود انسان، محور و اساس ایمان و کفرش است.

فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر

11- برخورداری انسان از حق انتخاب ایمان و کفر، به معنای بی تفاوتی ایمان و کفر در فرجام اخروی او، نیست.

فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارا

امر در «فليكفر» برای تهدید است و جمله «إنا أعتدنا..»

ص: 195

گویای این معنا است که اختیار انسان در انتخاب ایمان یا کفر، بدان معنا نیست که او، بر انتخاب خویش، مؤاخذه و یا تشویق نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 57 - 8

8- اعمال انسان ، اختیاری وی و دستاورد خود او است .

ما قَدِّمت یداه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 13

13 - شیطان ، نمی تواند انسان را به خواسته های خویش مجبور سازد .

فوسوس . . . هل اذلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 15

15 - انسان ، دارای اختیار در انتخاب راه هدایت و یا گمراهی

فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِّنِّي هُدًى فَمَن اتَّبَعَ هُدَايَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 11 - انبیاء - 21 - 74 - 8

8- تأثیر جامعه بر فرد ، جبری و غیر قابل اجتناب نیست و حفظ سلامت اخلاقی در محیط کاملاً فاسد و آلوده ، ممکن است .

و نَجِّينَهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَثَ

برداشت یاد شده به خاطر این است که حضرت لوط(ع) توانسته بود در محیط آلوده و فاسد قومش، پاک و بی گناه بماند و سرانجام نجات یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 27 - 9

- انسان در انتخاب راه و روش زندگی و عقیده و دیانت ، مختار است .

يَلِيْتَنِي اَتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيْلًا

این که ظالمان عمل نپیمودن راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به خود نسبت می دهند (اتخذت ..) و از این کار اظهار پشیمانی و تأسف می کنند، حاکی از مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 9

9 - انسان در انتخاب دین ، آزاد و مختار است .

اِلَّا مَنْ شَاءَ اَنْ يَّتَّخِذَ اِلَى رَبِّهِ سَبِيْلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 9

9 - انسان ، دارای اراده و موجودی آزاد و مختار

لَمَنْ اَرَادَ اَنْ يَذَّكَّرَ اَوْ اَرَادَ شَكُوْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 9

9 - استفاده و یا عدم استفاده از ابزار و حواس شناخت ، در اختیار خود انسان ها است .

وَلَا تَسْمَعُ الصَّمَّ الدَّعَاءَ اِذَا وُلُّوا مَدْبِرِيْنَ

«اِذَا وُلُّوا» قرینه است بر این که مراد از «الصَّمَّ» کسانی اند که خود را به کری می زنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 3

3 - خداوند ، خواهان حرکت اختیاری انسان با ابزار و زمینه های معرفتی خویش ، برای رسیدن به هدایت است .

ولو

استدراک «و لکن حقّ..» در برگیرنده معنایی است که حاوی جواب «لو» است؛ یعنی، آیه، چنین معنایی را القا می کند: «اگر ما می خواستیم هدایت هر کسی را برای او مسلم می کردیم، اما چنین نمی خواهیم، بلکه می خواهیم که خود او تصمیم بگیرد. در نتیجه، کسانی که تصمیم به گمراهی می گیرند، به جهنم خواهند رفت». جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 11

11 - بازگشت گناهکاران از گناه خویش، اجباری نبوده و به اراده خود آنان است.

لعلّهم یرجعون

معلوم آورده شدن فعل «یرجعون» مخصوصاً با حرف ترجی «لعلّ» گویای این نکته است که در نظام دینی، حتی برای مجرمان و فاسقان نیز اجباری وجود ندارد و این خود آنان اند که باید تصمیم به بازگشت بگیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 2،8

2 - ابلیس، سلطه گریزناپذیر بر مردم ندارد.

و ما کان له علیهم من سلطان

8 - مبادی شک و معرفت، در اختیار خود انسان است.

إلّا لنعلم من یؤمن بالأخره ممّن هو منها فی شکّ

از این که در آیه، شک و تردید مذموم شمرده شده و پی آمد آن، تبعیت از ابلیس معرفی گردیده است؛ نشان می دهد که حصول چنین معرفتی برای انسان در اختیار خود او است. در غیر این صورت، نباید امر مذمومی باشد.

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 6

6 - مبادی ایمان ، امری اختیاری است .

لن نؤمن

از این که مشرکان ادعا کرده اند «ما هرگز ایمان نمی آوریم»، به دست می آید که ایمان آوردن در اختیار خود انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 10

10 - گمراهی و هدایت ، در اختیار خود انسان است .

إن ضللت فإتّما أضلّ .. و إن اهتدیت فبما یوحى إلیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 10 - 6,7

6 - عزت و ذلت انسان ها ، به انتخاب و به دست خود او است .

من کان یرید العزّه فللّه العزّه جمیعاً

برداشت یاد شده، از واژه «یرید» به دست می آید.

7 - انسان ، موجودی مختار و انتخاب گر

من کان یرید العزّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 45 - 55 - انسان ، موجودی مختار بوده و رفتار او تعیین کننده سرنوشت او است .

و لو یؤاخذ الله الناس بما کسبوا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که «با» در «بماکسبوا» برای سببیت است؛ یعنی، اگر خدا آنان را به سبب رفتارشان مؤاخذه کند. . .

جلد - نام سوره

ص: 199

- سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 30 - 5

5- انسان ، موجودی مختار و توانا بر آزاد شدن از هرگونه جبر اجتماعی - فرهنگی

و ما كان لنا عليكم من سلطان بل كنتم قومًا طغين

برداشت یاد شده از آن جا است که پیشوایان کفر، اجبار کردن مشرکان به گمراهی را از خود سلب کرده و خود آنان را مقصّر معرفتی خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 163 - 3

3- نقش اختیار و انتخاب انسان ، در بدفرجامی و دوزخی شدن خود

إلا من هو صال الجحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 5

5- آزادی و اختیار انسان ، در عرضه افکار و عقاید و انتخاب صحیح آنها

الذين يستمعون القول فيتبعون أحسنه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته که لازمه شنیدن سخنان، وجود افکار و عقاید گوناگون و آزادی در بیان آنها است و لازمه گزینش بهترین سخنان و پیروی از آنها، وجود آزادی انتخاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 12، 13

12 - خدا ، تنها فراهم آورنده وسایل و زمینه های هدایت به قرآن است و مردم در پذیرش و عدم پذیرش آن آزاد و مختاراند .

إنا أنزلنا عليك الكتاب .. فمن اهتدى فلنفسه

و من ضلّ فإتّما یضلّ علیها

13 - انسان ، موجودی آزاد و مختار و مسؤول هدایت و گمراهی خویش

فمن اهتدی فلنفسه و من ضلّ فإتّما یضلّ علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 59 - 8

8 - انسان ، خود تعیین کننده سرنوشت خویش است .

قد جاء تک ءایتی فکذّبت بها و استکبرت و کنت من الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 16 - غافر - 40 - 17 - 4

4 - انسان ، موجودی مختار و در برابر تمامی تلاش ها و رفتارهایش ، مسؤول است .

الیوم تجزی کلّ نفس بما کسبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 12

12 - انسان ، دارای اختیار و آزادی در انتخاب هدایت و گمراهی و تعیین سرنوشت خویش

فاستحبّوا العمی . . . فأخذتهم . . . بما کانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 8 - 2,4

2 - مشیت خداوند ، حرکت انسان ها به سوی فرجام ، براساس اختیار و انتخاب خود آنان

و لو شاء اللّهُ لجعلهم أُمَّه و حده

4 - انسان در انتخاب دین و تعیین سرنوشت خویش ، دارای اختیار است .

فریق فی الجنّه و فریق فی السعیر . و لو شاء اللّهُ . . . یدخل من یشاء . . . و الظلمون

ز این که خداوند نخواستهمگان به اجبار آیین واحدی داشته باشند، می توان استفاده کرد که انتخاب آیین و سرنوشت، به اختیار انسان واگذار شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 4

4 - آزادی در انتخاب راه و عقیده ، حق مسلم هر انسان است .

فما أرسلنک علیهم حفیظًا

این که حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه ای جز تبلیغ دین ندارد و در فرض روی گردانی باید مشرکان را به حال خود واگذارد، نشان می دهد که انسان در انتخاب عقیده آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 10 - 7

7 - خداوند ، فراهم آورنده زمینه های هدایت و انسان خود انتخاب کننده آن است .

الذی جعل لکم .. لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 8

8 - تعلق اراده الهی ، به هموار ساختن راه بیداری و هدایت ، برای انسان ها و نه اجبار ایشان

فإنما یسرّنه بلسانک لعلهم یتذکرون

تعبیر «لعلهم...» از سوی خداوند، نظر به «ترجی» حقیقی ندارد. از این رو پیام «لعلهم...»، حرکت انتخابی و بدون اجبار خلق است. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 12 - 14

14 - خداوند ، خواهان شکرگزاری اختیاری انسان ها در برابر نعمت های او

خَر لَكُمْ الْبَحْرَ . . . وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

تعبیر «لعلّ» از سوی خداوند، بیانگر تردید او نیست؛ بلکه پیامدار این معنا است که آدمیان با مشاهده نعمت های خداوند، زمینه شکرگزاری را پیدا می کنند و البته ممکن است در این راه گام بگذارند و یا راه ناسپاسی را پیشه کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 14

14 - راه یابی انسان به کمال ، در پرتو عنصر اختیار ، همراه با تذکر و هشدار

و ما أنت عليهم بجبار فذکر بالقرءان

خداوند از یک سو پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از اعمال فشار برای هدایت کافران باز داشته و از سوی دیگر، آن حضرت را موظف به تذکر و هشداردهی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 6

6 - همه موجودات ، ناگزیر از اطاعت خداوند و تنها انسان دارای حق انتخاب آگاهانه

والنجم والشجر يسجدان . . . ووضع الميزان . ألا تطغوا في الميزان

خداوند، در آیات پیشین «نجم» و «شجر» را تسلیم بی چون و چرای فرمان حق شمرده و هستی را مسخر قوانین دانسته است؛ اما تنها از انسان می خواهد که خود با اختیار و انتخاب سر بر آستان معیارها بساید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16 - 4

4 - انسان در گرایش به کفر ، دارای آزادی

ص: 203

و اختیارات بوده و وسوس های شیطان ، فقط در حد دعوت و انگیزش است .

إذ قال للإِنسَنِ اكْفِرْ فَلَمَّا كَفَرَ

امر «اکفر»، نشانگر نقش شیطان در انگیزش انسان است و معنای «کفر» با انتساب آن به خود انسان، بیانگر اختیار آدمی در انتخاب راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 2 - 5, 4

4 - انسان ، مجبور آفریده نشده ، بلکه آزاد و مختار است .

هو الذی خلقکم فمَنکُم کافر و منکم مؤمن

یادآوری این نکته که انسان ها پس از آفرینش، به دو دسته کافر و مؤمن تقسیم می شوند، گویای حقیقت یاد شده است.

5 - انسان ، موجودی انتخاب گر و توانا بر تشخیص حق از باطل و پیمودن راه آن

فمَنکُم کافر و منکم مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - 19 - مزمل - 73 - 19 - 4

4 - انسان ، موجودی است مختار و انتخاب گر .

فمن شاء اتَّخَذْ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا

مطلب یاد شده، از تعبیر «من شاء» (هر کس بخواهد) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 18

18 - انسان ، بهوجودآورنده زمینه های گمراهی یا هدایت خویش از سوی خداوند

کذلک یضِلُّ اللّٰهُ من یشاء و یهدی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر

1 - انسان ، موجودی است مختار و با اراده .

لمن شاء منكم أن يتقدم أو يتأخر

جمله «لمن شاء..» خبر مقدم و عبارت «أن يتقدم...» مبتدای مؤخر است. این مبتدا و خبر، جمله ای خبری و در مقام انشا است؛ مانند «فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر»، (کهف، آیه 29). بر این اساس مفاد آیه شریفه چنین است: هر کس خواست، پیش تازد و هر کس خواست، واپس رود.

2 - پیشرفت و تکامل معنوی یا سقوط و انحطاط انسان ، در دست خود او است .

لمن شاء منكم أن يتقدم أو يتأخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 55 - 2

2 - انسان ، موجودی مختار و با اراده ، در عقیده ، اندیشه و رفتار

فمن شاء ذكره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 1،2

1 - اختیار و خواست انسان مستقل نیست ؛ بلکه منوط به مشیّت و خواست خداوند به داشتن این اختیار و خواست است .

و ما يذكرون إلاّ أن يشاء الله

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند در آیه قبل (فمن شاء ذكره)، برای بشر خواست و اختیار قائل شده است و در آیه مورد بحث فرمود: این خواست و اختیار، بسته به مشیّت و خواست خداوند است. بنابراین بشر در اختیار و خواست خود،

ص: 205

مستقل نیست.

2 - تعلق مشیت الهی ، به مختار و آزاد بودن بشر

فمن شاء ذكره . و ما يذكرون إلا أن يشاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 133، 3 - انسان ، موجودی است مختار و با اراده .

إمّا شاکراً و إمّا کفوراً

13 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله « . . . إنا هدیناه السبیل إمّا شاکراً و إمّا کفوراً » قال : عرفناه فإمّا آخذ ، و إمّا تارک . . . »

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند « . . . إنا هدیناه السبیل إمّا شاکراً و إمّا کفوراً » روایت شده که فرمود: [معنای آیه این است که] ما راه [سعادت] را به انسان نشان دادیم، یا آن را انتخاب می کند و یا ترک می کند (اختیار انتخاب با او است)».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 29 - 6

6 - انسان ، موجودی است مختار و انتخاب گر .

فمن شاء اتّخذ إلى ربّه سبیلًا

برداشت یاد شده از تعبیر «من شاء» (هر کس بخواهد) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 5

5 - انسان فرجام نیک یا بد را به خواست خود ، انتخاب می کند و بر آن مجبور نیست .

فمن شاء اتّخذ إلى ربّه ماباً

ص: 206

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 12 - 5

5 - انسان ، در انتخاب دین ، دارای اختیار تکوینی است .

فمن شاء ذكره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 8

8 - انسان ، موجودی انتخابگر و توانمند بر پذیرش یا ردّ دین

لمن شاء منكم أن يستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 10

10 - انسان در خواسته ها و کار های خود ، نه فاقد اراده است و نه دارای استقلال مطلق .

و ما تشاءون إلاّ أن يشاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 22 - 2

2 - پذیرش دین ، اجباری نیست .

لست عليهم بمصيطر جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 5

5 - انسان ، موجودی مختار و توانا بر حرکت در راه خیر یا شر و دارای ابزار لازم آن

ألم نجعل له .. و هدینه النجدین

بیان برخورداری انسان از چشم و زبان - پیش از اشاره به آشناسازی او با راه های خیر و شر - به منظور اتمام حجت بر او است که برای شناخت راه صحیح و انتخاب آن، ابزار لازم در اختیار او

نهاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 4 - 3

3 - انسان به طبع خویش ، دارای تلاش هایی متفاوت (سودمند و زیان بخش) و برخوردار از نیروی انتخاب است .

إِنَّ سَعِيكُم لَشَتَّى

مفاد آیه شریفه ممکن است اختلاف تلاش برخی از انسان ها، با دسته ای دیگر باشد و نیز می تواند نشانگر اختلاف تلاش های گوناگون هر انسان باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین احتمال است. آیات بعد - که تلاش های خوب و بد را مشخص ساخته - در حقیقت بیانگر قدرت انتخاب و توصیه به برگزیدن تلاش های نیک است.

9- اختیار انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 100 - 1,2

1 - انسان در عین مختار بودن ، بدون اذن خداوند قادر بر انتخاب و انجام هیچ کاری نیست .

و لو شاء ربك لأمن من في الأرض . . . و ما كان لئنفس أن تؤمن إلا بإذن الله

خداوند در آیه قبل (و لو شاء ربك) مختار بودن انسانها را بیان فرمود. این آیه شریفه نیز برای دفع توهّم تقویض است؛ یعنی، گر چه آدمیان در پذیرش ایمان و کفر آزادند، لکن باید متوجه باشند که انتخاب هر یک از آنها بی اذن خداوند ممکن نیست. برداشت فوق با الغای خصوصیت از ایمان، آورده شده است.

2 - انسان در عین مختار بودن ، توانایی انتخاب ایمان بدون رخصت و اذن خداوند را نخواهد

ص: 208

داشت .

ولو شاء ربك لأمن من في الأرض . . . و ما كان لنفس أن تؤمن إلا بإذن الله

10- اختیار پیروان ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 21 - 3

3- پیروی تابعان ابلیس از وی ، بر اساس اختیار و تصمیم خود آنان است .

فَاتَّبِعُوهُ . . . و ما كان له عليهم من سلطناختيار تكويني انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 9

9- انسان ، دارای اختیار تکوینی در پذیرش هدایت و ضلالت

لعلکم تهتدون

11- اختیار جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 14

14- « جن » ، موجودی دارای شعور و اختیار است .

كان من الجنّ ففسق عن أمر ربّه

تمرد و سرپیچی ، نشانه انتخاب گری است و حق انتخاب گری، به موجودی قابل اعطا است که از قدرت تشخیص برخوردار باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 8

8 - جن ، همانند انسان ، موجودی دارای شعور و اختیار و تکلیف و کیفر است .

لأملأنّ جهنّم من الجنّه والناس أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 12 - 16

16 - جتّیان ، موجوداتی مختار و توانمند بر

ص: 209

سرپیچی از فرمان خداوند

و من یزغ منهم عن امرنا نذقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 2

2- ایمان و کفر جن ، به اختیار و انتخاب خود آنان و نه معلول جبر

و من لایجب داعی الله

از سیاق این آیات - که در آن جنیان تشویق و تهدید شده اند و اجابت و عدم اجابت به خود آنان نسبت داده شده است - مطلب بالا استفاده می شود.

12- اختیار جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 44 - جنیان موجوداتی دارای اراده و اختیار و تکلیف هستند.

یمعشر الجن قد استکثرتم من الإنس

بازخواست شدن جنیان در قیامت، بیانگر مکلف بودن آنان و برخوردار بودن آنان از اختیار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 5

5 - جن دارای شعور و اختیار و نیازمند هدایت رسولان الهی است.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل منکم

مقتضای بازخواست و درست بودن توبیخ آن است که مورد دارای شعور اختیار و تکلیف باشد. در غیر این صورت بازخواست و توبیخ و کیفر موجه نیست.

13- اختیار حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 38 - 9

9- حیوانات دارای نوعی اراده، اختیار، شعور و تکلیف و جزا و پاداش در قیامت

أمم أمثالکم .

ص: 210

.. ثم إلى ربهم يحشرون

14- اختیار خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 2 - 7

7 - خداوند، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن جبر و اضطراری ندارد.

الحمد لله رب العلمین

در صحت اطلاق حمد، علاوه بر زیبایی فعل و صفت، اختیاری بودن فعل و صفت نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا، می توان حمد کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 142 - 16

16 - خداوند، در هدایت انسان ها و تشریح قوانین دین مختار است.

یهدی من یشاء إلى صرط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 33 - 7

7- وعید های خداوند و تهدید های او، حتی پس از ابلاغ آنها به مردم، هرگز خدا را به تحقق بخشیدن آنها ملزم نمی کند. فأتنا بما تعدنا .
.. قال إنما یأتیکم به الله إن شاء

نوح(ع) با مقید ساختن نزول عذاب به مشیت الهی (إن شاء) درصدد بیان این نکته است که: اعلام آن وعیدها و تهدیدها، هر چند از ناحیه خداوند بوده، ولی این امر موجب نمی شود که خداوند در تحقق بخشیدن به آنها ملزم باشد او در هر حال مختار است: اگر خواست آن وعیدها را تحقق می بخشد و

اگر نخواست چنین نخواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 107 - 9

9- خداوند هر آنچه را بخواهد ، انجام می دهد .

إن ربك فعال لما يريد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 50 - 2

2- آفرینش ، فعل اختیاری خداوند و عطای او است .

الذی أعطی کلّ شیء خلقه

از تأمل در موارد کاربرد «عطا» و «إعطا» برمی آید که کاربرد این ریشه، درجایی است که اولاً دادن چیزی از روی جبر نباشد و ثانیاً در برابر چیز دیگر نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 182 - 7

7 - خداوند ، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن ، جبر و اضطراری ندارد .

الحمد لله رب العلمین

در صحت اطلاق حمد - علاوه بر زیبایی فعل و صفت - اختیاری بودن آن دو نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا می توان حمد کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 18

18 - خداوند ، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن جبر و اضطراری ندارد .

وقالوا الحمد لله ..

وقیل الحمد لله رب العلمین

در صحت اطلاق حمد، علاوه بر زیبایی فعل و صفت، اختیاری بودن آن دو نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا، می توان حمد کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 16

16 - خداوند، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن جبر و اضطراری ندارد.

الحمد لله رب العلمین

در صحت اطلاق حمد، علاوه بر زیبایی فعل و صفت، اختیاری بودن آن دو نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا می توان سپاس کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

15- اختیار در ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 88 - 13

13 - دور شدن از رحمت خدا و گرفتار آمدن به لعنت او، مستلزم جبر به عدم ایمان نخواهد شد.

لعنهم الله بکفرهم فقلیلا ما يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 18

18 - ایمان یا کفر، انتخاب آدمی در برابر روشنگری انبیای الهی

من بعد ما جاءتهم الیّنات . . . و لكن اختلفوا فهمنهم من امن و منهم من کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 -

17 - اختیار انسان ها در انتخاب ایمان و کفر ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فامنوا خيراً لكم وإن تكفروا... و كان الله عليماً حكيماً

یادآوری علم و حکمت خداوند در ذیل آیه اشاره به این است که تمامی معارف یاد شده در آیه و از جمله آنها اختیار آدمی، عالمانه و حکیمانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 3

3 - ایمان ثمربخش و مورد قبول خداوند ، ایمانی است که از روی اختیار و پیش از نزول عذاب استیصال باشد .

إن الذين حقت عليهم... لا يؤمنون... حتى يروا العذاب الأليم. فلولا كانت قريه عام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 4 - 2

2 - خداوند ، خواهان ایمان اختیاری مردم است ، نه گرایش جبری آنان به دین .

إن نشأ نزل عليهم... فظلمت أعتقهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 6

6 - مبادی ایمان ، امری اختیاری است .

لن تؤمن

از این که مشرکان ادعا کرده اند «ما هرگز ایمان نمی آوریم»، به دست می آید که ایمان آوردن در اختیار خود انسان است. جلد - نام سوره

- سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 2

2- ایمان و کفر جن

، به اختیار و انتخاب خود آنان و نه معلول جبر

و من لا یجب داعی الله

از سیاق این آیات - که در آن جنیان تشویق و تهدید شده اند و اجابت و عدم اجابت به خود آنان نسبت داده شده است - مطلب بالا استفاده می شود.

16- اختیار در توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 15

15 - اختیار تکوینی انسان در انتخاب مسیر شرک و توحید

و لو شاء الله ما فعلوه

17- اختیار در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 1,2

1 - تحمیل و اجباری در پذیرش دین نیست .

لا اکراه فی الدین

2 - عقیده و مرام ، جبربردار نیست .

لا اکراه فی الدین

نفی «اکراه» در دین و عقیده به صورت مطلق، این مطلب را می رساند که سنخ مسائل عقیدتی که با قلب و فکر انسان سر و کار دارد، قابل تحمیل نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 107 - 3,5,8,9

3 - خداوند خواهان ایمان آزادانه و انتخابی آدمیان

و لو شاء الله ما أشركوا

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسؤول وادار ساختن مردم به ایمان و رها ساختن آنان از شرک نیست.

و ما جعلنک علیهم حفیظا

8- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مسؤول تبلیغ و رساندن پیام الهی است، نه وادار ساختن مردم بر ایمان

و ما جعلنک

ص: 215

عليهم حفيظا و ما أنت عليهم بوكيل

9- مبلغان دين وظيفه دار دعوت مردم به دين خدا، نه وادار كننده مردم به آن

و ما جعلنك عليهم حفيظا و ما أنت عليهم بوكيل جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7- يونس - 10 - 99 - 3

3- انسان ها ، در پذيرش و عدم پذيرش دين الهی مختارند .

و لو شاء ربك لأمن من فى الأرض كلهم جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7- يونس - 10 - 108 - 15

15- هيچ كس حتى پيامبر (صلى الله عليه و آله) حق تحميل عقیده و دين خویش بر ديگران - هر چند بر حق باشد - ندارد .

قد جاءكم الحق .. فمن اهتدى فإنما يهتدى لنفسه .. و ما أنا عليكم بوكيل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- نحل - 16 - 35 - 13

13- انسان ها در پذيرش دين و يارد آن ، مختارند .

وقال الذين أشركوا لو شاء الله ما عبدنا من دونه من شىء .. فهل على الرسل إلا

آوردن عبارت «فهل على الرسل إلا البلاغ ..» در پايان آيه، می تواند جواب ادعای مشركان درباره جبرى بودن عقیده شان باشد؛ به اين صورت كه خداوند در جواب آنان می فرماید: پيامبران فقط برای ابلاغ پيام خداوند فرستاده شده اند و جبرى در كار نيست.

جلد - نام سوره -

ص: 216

سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 22 - 2

2 - پذیرش دین ، اجباری نیست .

لست علیهم بمصیطر

18- اختیار در شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 15

15 - اختیار تکوینی انسان در انتخاب مسیر شرک و توحید

و لو شاء الله ما فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 18

18 - خداوند کسی را به پذیرش عقیده شرک مجبور نساخته است.

لو شاء الله ما أشركنا . .. إن أنتم إلا تخرصون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 13 - قصص - 28 - 63 - 10

10 - پیشوایان شرک منکر مجبور کردن مردم به پرستش خویش

ما كانوا إيانا يعبدون

19- اختیار در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 15

15 - انسان در عین دارا بودن اختیار در عبادت خدا ، بدون اعانت او بر انجام آن توانا نیست .

إياك نعبد و إياك نستعين

20- اختیار در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 17

17 - ضرورت اختیار بندگی و پرستش خداوند یکتا

ذلکم اللّٰه ربکم فاعبدوه

21- اختیار در عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11، 18

ص: 217

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل

18 - خداوند کسی را به پذیرش عقیده شرک مجبور نساخته است.

لو شاء الله ما أشركنا .. إن أنتم إلا تخرصون

22- اختیار در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است.

كذلك كذب الذين من قبلهم حتى ذاقوا بأسنا قل

23- اختیار در کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 13، 18

13 - آزادی انسان ها در انتخاب کفر و ایمان به رسالت انبیا، سُنّت الهی

و لو شاء الله ما اقتتل .. و لكن اختلفوا فمنهم من امن و منهم من كفر

18 - ایمان یا کفر، انتخاب آدمی در برابر روشنگری انبیای الهی

من بعد ما جاءتهم الیّنات .. و لكن اختلفوا فهمنهم من امن و منهم من كفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 12، 17

12 - کفرورزی مردمان و اختیار کفر از سوی آنان، خارج از خواست خداوند و سیطره او نیست .

و إن تکفروا فان لله ما فی السموت و الارض

بدیهی است که فرمانروایی خداوند بر هستی مترتب بر کفرورزی مردمان نیست؛ بنابراین جواب شرط

(ان تکفروا) محذوف است و جمله «فان لله . . .» جانشین و بیانگر آن می باشد؛ بر این اساس معنای «وان تکفروا . . .» چنین می شود: تمام هستی و از جمله کفرورزی کافران مملوک خداوند است و خارج از خواست و اراده او نیست.

17 - اختیار انسان ها در انتخاب ایمان و کفر ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فامنوا خيراً لكم وإن تکفروا . . . و كان الله عليماً حكيماً

یادآوری علم و حکمت خداوند در ذیل آیه اشاره به این است که تمامی معارف یاد شده در آیه و از جمله آنها اختیار آدمی، عالمانه و حکیمانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 2

2- ایمان و کفر جن ، به اختیار و انتخاب خود آنان و نه معلول جبر

و من لا یجب داعی الله

از سیاق این آیات - که در آن جنیان تشویق و تهدید شده اند و اجابت و عدم اجابت به خود آنان نسبت داده شده است - مطلب بالا استفاده می شود.

24- اختیار در گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 9

9- انسان ، دارای اختیار تکوینی در پذیرش هدایت و ضلالت

لعلکم تهتدونجلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 30

30 - اختیار و آزادی انسان ، در پذیرش هدایت و عدم پذیرش آن

لعلکم

ص: 219

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 11

11 - انسان در انتخاب راه هدایت و ضلالت آزاد است.

فإن استطعت أن تتبغى . . . ولو شاء الله لجمعهم على الهدى

از اینکه خداوند می فرماید اگر هر گونه معجزه بیاید ایمان نمی آورند و اگر خداوند می خواست می توانست هدایت کند، معلوم می شود که انسان در انتخاب راه آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 5,9

5 - انسان در انتخاب مسیر هدایت یا ضلالت مختار است.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

9 - سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهديكم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 3

3 - انسان در انتخاب راه هدایت یا گمراهی مختار است .

من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما يضلّ عليها

25- اختیار در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 9

9 - انسان ، دارای اختیار تکوینی در پذیرش هدایت و ضلالت

لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 30

30 - اختیار و آزادی انسان ،

ص: 220

در پذیرش هدایت و عدم پذیرش آن

لعلکم تهتدون جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 99 - 1

1 - پیامبر تنها، وظیفه دار ابلاغ پیام رسالت نه اجبار مردم به پذیرش آن

ما علی الرسول الا البلغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 10، 8

8 - مشیت خداوند بر هدایت جبری مردم قرار نگرفته است.

و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

حرف «لو» برای امتناع است؛ یعنی خدا این چنین هدایتی را نمی خواهد، در صورتی که مسلماً هدایت اختیاری و تشریحی را خداوند خواهان است، پس ناچار باید این هدایت، هدایت جبری باشد.

10 - خواست خداوند، آزادی و اختیار انسان در انتخاب راه هدایت است.

و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

11 - انسان در انتخاب راه هدایت و ضلالت آزاد است.

فإن استطعت أن تتبغی . . . و لو شاء الله لجمعهم علی الهدی

از اینکه خداوند می فرماید اگر هر گونه معجزه بیاید ایمان نمی آورند و اگر خداوند می خواست می توانست هدایت کند، معلوم می شود که انسان در انتخاب راه آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 2

2 - الزام قهری مردم به ایمان وظیفه پیامبران نیست.

و ما نرسل المرسلین إلا مبشرین و منذرین

چون در آیات قبل سخن از

ص: 221

درخواست نزول آیات ورد آن بود، لاجرم این سؤال مطرح می‌گردد که مسؤلیت پیامبران در برابر هدایت مردم چیست و تا کجاست؟ این آیه با محدود دانستن وظیفه تبلیغی پیامبران در انداز و تبشیر، اجبار مردم به ایمان را خارج از حیطه مسؤلیت پیامبران می‌داند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 4,5,9

4 - سنت خداوند، هدایت آزادانه و از روی اختیار انسانها با دلایل محکم و رساست.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

مفهوم جمله امتناعیه «لو شاء ..» آن است که خداوند هدایت آزادانه آدمیان را خواسته است، نه جبر آنان بر هدایت. چگونگی این هدایت در جمله «فله ...» بیان گردیده است. یعنی اینکه خداوند چنین خواسته که با حجت‌های بالغه آدمیان را هدایت کند.

5 - انسان در انتخاب مسیر هدایت یا ضلالت مختار است.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

9 - سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهديكم أجمعينجلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 3

3 - انسان در انتخاب راه هدایت یا گمراهی مختار است .

من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما يضلّ عليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 13 - 3,7

3 - خداوند ، خواهان

ص: 222

حرکت اختیاری انسان با ابزار و زمینه های معرفتی خویش ، برای رسیدن به هدایت است .

و لو شننا لأتینا کلّ نفس هدیها

استدراک «و لکن حقّ..» در برگرنده معنایی است که حاوی جواب «لو» است؛ یعنی، آیه، چنین معنایی را القا می کند: «اگر ما می خواستیم هدایت هر کسی را برای او مسلم می کردیم، اما چنین نمی خواهیم، بلکه می خواهیم که خود او تصمیم بگیرد. در نتیجه، کسانی که تصمیم به گمراهی می گیرند، به جهنم خواهند رفت».

7- رهیدن از دوزخ ، تنها در پرتو هدایت پذیری اختیاری در دنیا ممکن است .

و لو شننا لأتینا کلّ نفس هدیها و لکن حقّ القول منّی لأملأنّ جهنّم

26- اختیار رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 30 - 3

3- سران شرک در قیامت ، بدون اجبار به نقش خود در گمراهی مشرکان اقرار خواهند کرد .

و ما کان لنا علیکم من سلطن بل کنتم قومًا طغین

برداشت یاد شده از آن جا است که پیشوایان شرک، در پاسخ به اتهام داشتن نقش در گمراهی مشرکان، تنها به اجبار نکردن بر گمراهی اکتفا کرده و اصل نقش داشتن خود را نفی نخواهند کرد. پذیرش دست داشتن در گمراهی مشرکان در دو آیه بعد (فأغویناکم إنا کنا غاویین)، مؤید این برداشت است.

27- اختیار شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 28 - 11

11 - امر طلاق ، به

ص: 223

دست مرد است .

فَتَعَالَيْنِ أُمْتَعَكْنَ وَأَسْرَحَكْنَ سَرَاخًا جَمِيلًا

28- اختیار شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 19 - ملک - 67 - 5 - 14

14 - شیطان ها ، موجوداتی مختار و مکلف

لِلشَّيْطَانِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که عذاب و کیفر شدن، دلیل مکلف بودن و تکلیف شدن نشانه آزاد و مختار بودن است؛ زیرا تکلیف اجباری، نه کیفر دارد و نه ثواب.

29- اختیار شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 63 - 7

7- شیطان ، موجودی مختار و مکلف است .

أَذْهَبَ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا

وعده جهنم به ابلیس و پیروان وی حکایت از این دارد که ابلیس مکلف به انجام تکلیفهایی است. چون اصولاً کیفر، برای تمرد از انجام وظیفه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 75 - 7

7 - شیطان ، موجودی مختار و با اراده

مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدِيَّ

سؤال از انگیزه تمرد ابلیس، گویای مختار و با اراده بودن او است؛ زیرا تنها موجودات مختار و با اراده دارای انگیزه اند.

30- اختیار کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- در جامعه اسلامی، کافران در پذیرش اسلام، آزاد و مختاراند و کسی حق تحمیل و

ص: 224

اجبار آن را بر آنان ندارد .

فإن تولّيتم فإنّما على رسولنا البلغ المبین

31- اختیار مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری ، از زمینه مساعدی برخوردار بودند .

أما من ظلم .. و أما من ءامن و عمل صلحاً

32- اختیار مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 9

9- اقدام آزادانه پیروان شرک به پرستش پیشوایان خود

ما كانوا إيانا يعبدون

با توجه به بخش های قبلی آیه، مفاد جمله «ما كانوا..» نفی پرستش نیست؛ بلکه نفی اجبار به پرستش است. بنابراین تقدیر جمله یاد شده چنین است: «ما كانوا إيانا يعبدون یا لجاؤننا»؛ یعنی، آنها از روی اجبار ما را عبادت نمی کردند؛ بلکه این عملی بود که خودشان آزادانه به آن مبادرت میورزیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 30 - 1

1 - پیشوایان شرک در قیامت ، هرگونه اعمال زور و سلطه از ناحیه خود را برای به گمراهی کشاندن مشرکان ، مردود خواهند دانست .

و ما كان لنا عليكم من سلطان

33- اختیار مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 7

7- زنان مطلقه ، در شیردادن به نوزاد خویش و یا نپذیرفتن

ص: 225

آن ، مختار و آزاداند .

فإن أَرْضَعْنَكُمْ فَاتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ

34- اختیار موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 28 - 2

2- موسی (ع) خواهان ملزم نشدن از سوی شعیب به ادامه کار ، پس از اتمام مدت اول (هشت سال) در صورت عدم تمایل به ادامه کار و مجبور نشدن به ترک کار در صورت تمایل به اتمام مدت دوم (ده سال)

أَيُّمًا الْأَجْلِينَ قَضَيْتَ فَلَا عُدُونَ عَلَيَّ

جمله «لاعدوان علی» انشا در قالب اخبار است. بنابراین مقصود این است که من هر یک از دو مدت را بخواهم پایان ببرم، نباید برخلاف خواسته ام مرا مجبور کنی.

35- اختیار مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 15

15 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : إنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فَوَّضَ إِلَى الْمُؤْمِنِ أُمُورَهُ كُلَّهَا وَلَمْ يَفُوضَ إِلَيْهِ أَنْ يَكُونَ ذَلِيلًا أَمَا تَسْمَعُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ يَقُولُ : « وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ » . . . »

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: خدای عزوجل تمام امور مؤمن را به شخص وی واگذار نموده؛ ولی [اختیار] ذلیل بودن و ذلت کشیدن را به او نداده است. آیا نشنیده ای سخن خدای عزوجل را که می فرماید: «و لله العزّه و لرسوله و للمؤمنین...».

36- اختیار همسران محمد (صلی الله علیه و آله) در زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 28 - 7، 2

ص: 226

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) طبق فرمان خداوند ، همسران خود را مخیر کرد که یا دنیا و امکانات اش را انتخاب کنند و از پیامبر جدا شوند و یا آن حضرت را برگزینند و چنین خواسته هایی نداشته باشند .

قل لأزواجك إن كنتن تردن الحيوه الدنيا وزينتها فتعالين أمتّعنّ وأسرحنّ سراحاً

7 - صرف انتخاب دنیا از سوی همسران پیامبر (صلی الله علیه و آله) - با مخیر بودن آنان به انتخاب یکی از دو امر دنیا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) - برای طلاق کافی نبود ، بلکه آن حضرت ، باید درباره آنان تصمیمی هم اتخاذ می کرد .

قل لأزواجك إن كنتن تردن الحيوه الدنيا.. فتعالين أمتّعنّ وأسرحنّ سراحاً جمی

تصریح به «تسریح» نشان می دهد که صرف انتخاب دنیا از سوی همسران پیامبر برای طلاق کافی نبوده است.

37- اختیار همسران محمد (صلی الله علیه و آله) در طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 28 - 12، 7، 5، 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) طبق فرمان خداوند ، همسران خود را مخیر کرد که یا دنیا و امکانات اش را انتخاب کنند و از پیامبر جدا شوند و یا آن حضرت را برگزینند و چنین خواسته هایی نداشته باشند .

قل لأزواجك إن كنتن تردن الحيوه الدنيا وزينتها فتعالين أمتّعنّ وأسرحنّ سراحاً

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) طبق فرمان خداوند ، موظف بود که در صورت انتخاب طلاق از سوی همسران اش ، به آنها متاعی پرداخت کرده و با رویی خوش آنان را

ص: 227

قل لأزواجك إن كنتن تردن الحيوه الدنيا .. أمتعنك وأسرحك سراحاً جميلاً

«سراح» در لغت، به معنای «رها کردن» است (مفردات راغب).

7 - صرف انتخاب دنیا از سوی همسران پیامبر (صلی الله علیه و آله) - با مخیر بودن آنان به انتخاب یکی از دو امر دنیا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) - برای طلاق کافی نبود ، بلکه آن حضرت ، باید درباره آنان تصمیمی هم اتخاذ می کرد .

قل لأزواجك إن كنتن تردن الحيوه الدنيا. .. فتعالين أمتعنك وأسرحك سراحاً جمي

تصريح به «تسريح» نشان می دهد که صرف انتخاب دنیا از سوی همسران پیامبر برای طلاق کافی نبوده است. 12 - « عیص بن قاسم عن أبي عبد الله (ع) قال : سألته عن رجل خیر امرأته فاختارت نفسها بانت منه ؟ قال : لا ، إنما هذا شیء کان لرسول الله (صلی الله علیه و آله) خاصه ، أمر بذلك ففعل ولو اخترن أنفسهن لطلقهنّ و هو قول الله عزّوجلّ : « قل لأزواجك إن كنتن تردن الحياه الدنيا وزینتها فتعالين أمتعنك وأسرحك سراحاً جميلاً » ؛

عیص بن قاسم گوید: از امام صادق(ع) پرسیدم: اگر مردی اختیار را به همسر خود بدهد که نزد او بماند یا از او جدا شود و زن، جدایی را انتخاب کند، آیا (بدون اجرای طلاق) زن از او جدا می شود؟ فرمود: نه. این حکم، مخصوص رسول الله(صلی الله علیه و آله) بود. وی مأمور شد تا همسران خود را مخیر سازد و اگر همسران ایشان خود را اختیار می کردند (و نه ماندن نزد

رسول خدا را) پیغمبر(صلی الله علیه و آله) آنان را رها می کرد. آن، این سخن خدا است که می فرماید: قل لأزواجکم...».

38- اهمیت اختیار انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 33 - 4

4 - پیشگیری خداوند از گسترش فضای کفر و بی اختیار شدن انسان ها و برهم خوردن زمینه های انتخاب

و لولا أن یکون الناس أمه وحده

مراد از «أمه واحده» شدن مردم، ممکن است تمایل یافتن آنان به کفر باشد.

39- تفویض اختیار به مدیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 86 - 14

14- تفویض برخی اختیارات به مدیران و رهبران، در محدوده وظایف شان، امری لازم است.

قلنا یذا القرنین إِمّا أن تعذب و إِمّا أن تتخذ فیهم حسناً

خداوند ذوالقرنین را در تصمیم گیری برای نحوه برخورد با اقوام مغرب، مخیر گذاشت، دیگران نیز باید این را سرمشق خود قرار دهند.

40- جبر و اختیار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 35 - 18

18 - انسان موجودی مختار در اطاعت و معصیت خداوند

و لا تقربا هذه الشجرة فتکونا من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 148 - 11، 18

11 - انسان دارای اختیار در عقیده و عمل، و جبرگرایی اندیشه ای باطل است. کذلک کذب الذین من قبلهم حتی ذاقوا بأسنا قل

18 - خداوند کسی را به پذیرش عقیده شرک

ص: 229

مجبور نساخته است.

لو شاء الله ما أشركنا .. إن أتمم إلا تخرصون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 6،9

6 - اگر مشیت خداوند اجبار انسان بر هدایت بود، همگان را، بی استثنا، هدایت می کرد.

فلو شاء لهدیکم أجمعین

9 - سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهدیکم أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 116 - 9

9 - انسان به خاطر استعداد های گسترده و شایستگی های ذاتی اش ، برتر از فرشتگان است .

للملئکه اسجدوا لأدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 15

15 - انسان ، دارای اختیار در انتخاب راه هدایت و یا گمراهی

فإمّا یأتینکم منّی هدّی فمن اتبع هدای

41- دلایل اختیار در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 99 - 5

5 - ایمان نیاوردن گروه های بسیاری از انسان ها ، نشان آزادی آدمیان و مجبور نبودنشان از سوی خداوند در پذیرش دین الهی است .

و لو شاء ربک لأمن من فی الأرض کلهم جمیعاً

42- سلب اختیار در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 3

3- اختیار و انتخاب در روز قیامت ،

ص: 230

از انسان ها سلب می شود .

یوم یأت لاتکلم نفس إلاّ بإذنهمقرین بودن هر گونه سخن در قیامت با اذن خداوند، می تواند به این معنا باشد که: صحنه قیامت مانند دنیا نیست که انسانها با اراده خویش سخن بگویند و یا افعال دیگری انجام دهند و احیاناً کاری کنند که مورد رضایت خدا نباشد؛ بلکه اختیار از آنها سلب می شود و نمی توانند هر چه را می خواهند بگویند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 19 - 2

2- قیامت ، روز سلب مالکیت و اختیار از همه انسان ها است .

یوم لاتملک نفس لنفس شیئاً

43- فلسفه اختیار انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 37 - 5

5- هدف از اعطای آزادی به انسان ها برای اختیار کفر و ایمان و تلاش در راه آن ، جداسازی ناپاکان از پاکان است . *

فسینفقونها .. و الذین کفروا إلى جهنم یحشرون. لیمیز الله الخبیث من الطیب

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «لیمیز الله» متعلق به معنای ضمنی آیه قبل (اعطای آزادی برای اختیار کفر و ایمان و مهلت دادن به انسانها در دنیا) باشد. قابل ذکر است که گرایش به این معنا بدان جهت است که تعلق «لیمیز» به «إلی جهنم یحشرون»، با توجه به جمله «فیجعله فی جهنم»، خالی از ابهام نیست.

44- محدوده اختیار انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء

ص: 231

12- « عن موسى بن جعفر (ع) . . . قال علي بن الحسين (ع) : . . . و ليس لك أن تتكلم بما شئت لأن الله تعالى قال : « و لا تقف ما ليس لك به علم » . . . »

امام موسی بن جعفر(ع) . . . از امام سجاد(ع) روایت کرده است که فرمود: تو حق نداری هر چه می خواهی بگویی؛ چون خداوند متعال فرمود: و لا تقف ما لیس لك به علم...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 26 - 8

8 - انسان ها - به رغم داشتن اختیار - مقهور قوانین و سنت های تکوینی عالم آفرینش اند .

كَلِّ لَه قَنْتُون

با توجه به این واقعیت روشن که انسان ها از دستوره های تشریحی خداوند تهررد می کنند، «كَلِّ لَه قَنْتُون» تکوینی است. بنابراین، مراد از اطاعت خاضعانه همه موجودات - از جمله انسان ها - از خداوند، می تواند این باشد که آنان، پیوسته تابع علل و اسباب تکوینی عالم اند و نمی توانند از آنها فراتر بروند. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 15 - 10

10 - بازگشت آدمیان به زندگی در عالم آخرت ، بازگشتی قهری و بدون اختیار

ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ

مجهول آمدن فعل «تُرْجَعُونَ»، نشانگر آن است که آدمیان بدون اختیار و انتخاب، ناگزیر به حیات اخروی اند و کافران برخلاف

تمایلشان، به صحنه آخرت احضار خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 38 - 1, 2

1 - هیچ کتاب آسمانی، آدمیان را در انتخاب راه درست و نادرست، آزاد ندانسته؛ بلکه همگان را به گزینش راه درست مکلف ساخته است.

إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ

2 - انسان در دیدگاه کتاب های آسمانی، موجودی مکلف و مسؤول است؛ نه آزاد مطلق و عنان گسیخته.

إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 39 - 1, 2

1 - هیچ انسانی برای آزادی مطلق و عنان گسیخته خویش در برابر گزینش راه درست یا نادرست، از خداوند تضمین و تعهد نگرفته است.

أَمْ لَكُمْ أَيْمَنَ عَلَيْنَا بَلِغَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ

2 - خداوند، برای آزادی مطلق و عنان گسیخته هیچ انسانی، تعهد نسپرده و تضمین نکرده است.

أَمْ لَكُمْ أَيْمَنَ . . . إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 40 - 2

2 - هیچ کس نمی تواند ضامن درستی این اندیشه شود که خداوند، سرنوشت مسلمانان و تبهکاران را یکسان دانسته و آزادی مطلق انسان ها را در برابر گزینش راه درست و نادرست، تعهد کرده است.

أَفَنْجَعِلَ الْمُسْلِمِينَ كَالْمَجْرِمِينَ . . . إِنَّ لَكُمْ فِيهِ

لما تختیرون ... سلهم ائهم بذلک زعیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 30 - 2

2 - انسان در برابر خداوند ، موجودی مستقل و کاملاً آزاد و مختار نیست ؛ بلکه در محدوده مشیت و خواست او ، دارای آزادی و اختیار است .

و ما تشاءون إلا أن یشاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 20 - نبأ - 78 - 37 - 14، 12

12 - خداوند در امور جهان آخرت ، به هیچ کس اختیار تصمیم گیری و اظهار نظر نداده است .

لا یملکون منه خطاباً

ممکن است «منه» به «لا یملکون» متعلق باشد؛ یعنی، آن موجودات از جانب خداوند، مالک هیچ خطاب و اظهار نظری درباره حوادث قیامت قرار داده نشده اند. به قرینه آیه بعد، مراد از آن، استقلال در تصمیم گیری است.

14 - خداوند ، در تدبیر امور عالم و گستراندن رحمت خویش ، به احدی از مخلوقات خود حق اعتراض نداده است .

ربّ السموت .. الرحمن لا یملکون منه خطاباً

به قرینه صدر آیه، می توان گفت: مراد از خطاب، اعتراض به کارهایی است که از ربوبیت و رحمانیت خداوند نشأت گرفته است. بنابراین محتوای آیه شریفه، به نظام کنونی جهان نیز ارتباط داشته و اختصاص به جهان آخرت ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 10 - 4

4 - بسته ماندن و باز شدن نامه اعمال

ص: 234

انسان در قیامت ، در اختیار او نیست .

و إذا الصحف نشرت

مجهول بودن «نشرت»، گویای برداشت یاد شده است.

45- منشأ اختیار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 2، 1

1 - اختیار و خواست انسان مستقل نیست؛ بلکه منوط به مشیت و خواست خداوند به داشتن این اختیار و خواست است .

و ما یذکرون إلاّ أن یشاء الله

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند در آیه قبل (فمن شاء ذکره)، برای بشر خواست و اختیار قائل شده است و در آیه مورد بحث فرمود: این خواست و اختیار، بسته به مشیت و خواست خداوند است. بنابراین بشر در اختیار و خواست خود، مستقل نیست.

2 - تعلق مشیت الهی ، به مختار و آزاد بودن بشر

فمن شاء ذکره . و ما یذکرون إلاّ أن یشاء الله

46- منشأ اختیار در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 99 - 8

8 - مختار و آزاد بودن انسان در پذیرش و عدم پذیرش دین ، مقتضای ربوبیت خداست .

ولو شاء ربک لأمن من فی الأرض کلهم جمیعاً أفأنت تکره الناس حتی یکونوا مؤمنین

4- اخراج

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اخراج از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- اخراج آدم(ع) از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 22، 4، 3

- 3

ص: 235

شیطان و اغواگری های او سبب خروج آدم (ع) و حوا از بهشت شد .

فأخرجهما مما كانا فيه

4- خداوند ، پس از سلب شایستگی آدم (ع) و حوا برای سکونت در بهشت ، آنان را به خروج از بهشت و فرود آمدن به زمین فرمان داد .

و قلنا اهبطوا

هبوط (مصدر اهبطوا) به معنای فرود آمدن است. مفعول «اهبطوا» به دلیل جمله بعد، «الأرض» می باشد.

22- از امام رضا (ع) روایت شده: «... فتسلط علیه (آدم (ع)) الشیطان... و تسلط علی حوا... فأخرجهما الله عز و جل عن جنته فاهبطهما عن جواره إلى الأرض...» ;

... پس شیطان بر آدم (ع) ... و حوا مسلط گشت ... پس خدا آنان را از بهشت خود بیرون راند و از جوار خود به زمین فرو فرستاد ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 4، 1

1 - خداوند ، پس از نافرمانی آدم (ع) و حوا ، از آنان خواست تا از بهشت خارج شوند .

قلنا اهبطوا منها

درباره دلیل تکرار جمله «قلنا اهبطوا» (آمدنش در این آیه و آیه 36) چند نظر ایراد شده است. نبودن واو و دیگر حروف عطف در آیه مورد بحث، این نظر را تقویت می کند که: «قلنا اهبطوا» در آیه فوق، تأکید جمله «قلنا اهبطوا»

ص: 236

در آیه 36 است.

4- خداوند، به هنگام خروج آدم (ع) و حوا از بهشت، آنان و نسلشان را به بهره مند ساختن از هدایت‌ها و رهنمودهایی از جانب خودش، بشارت داد.

فإما يأتينكم منى هدى «إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زائیده است. شرطیه بودن جمله از یکسو و تأکید آن با «ما»ی زائیده و نون تأکید در «یأتین» از سوی دیگر، اقتضا می‌کند که جمله چنین معنا شود: اگر هدایتی از جانب من آمد که البته خواهد آمد ...

3- اخراج ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 46 - 4,6

4- آزر، با سوگند بر سنگسار کردن ابراهیم (ع)، در صورت ادامه مبارزه با بت پرستی، او را برای مدتی طولانی از خانه اش بیرون کرد.

واهجرنی ملیاً

«ملیاً» به معنای مدت طولانی است (لسان العرب).

6- آزر با تهدید ابراهیم (ع) به سنگسار کردن و نیز دور ساختن او از خود، در صدد تحمیل عقیده خویش بر ابراهیم (ع) و بازداشتن او از توحید بود.

لئن لم تنته لأرجمنک واهجرنی ملیاً

4- اخراج ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 34 - 1,2

1- فرمان خداوند به ابلیس برای خروج از آسمان، در پی تمرد وی از دستور سجده بر آدم (ع)

قال فاخرج منها

برداشت فوق، مبتنی بر

ص: 237

دو احتمال است: 1. مرجع ضمیر «منها» «سماوات» باشد، اگرچه در کلام ذکر نشده است. 2. به قرینه اینکه ابلیس از زمره ملائکه بوده و جایگاه آنان هم در آسمانهاست.

2- خداوند، در پی تمرد ابلیس از فرمان خدا، او را از زمره فرشتگان بیرون راند.

قال فاخرج منها

این برداشت، مبتنی بر این احتمال است که مرجع ضمیر «منها» - همان گونه که مفسران احتمال داده اند - «زمره الملائکه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 77 - 6، 1

1 - فرمان خداوند به خروج ابلیس از صف ملائکه، در پی تمرد او از فرمان سجده بر آدم (ع)

قال فاخرج منها

در این که مرجع ضمیر «منها» چیست و مقصود از آن چه می باشد؛ میان مفسران بحث و گفت و گو درگرفته است. برخی آن را صف فرشتگان دانسته اند؛ چون ابلیس پیش از آن با فرشتگان بود و به همراه آنان مکلف به سجده بر آدم شده بود. برخی دیگر آن را منزلت و مقامی دانسته اند که ابلیس و فرشتگان در آن قرار داشتند؛ یعنی، منزلت و مقام مقربان درگاه الهی. گفتنی است که در این باره تعبیر «هبوط» در سوره دیگری (قال فاهبط منها) به کار رفته و مؤید همین دیدگاه است.

6 - طرد شدن ابلیس از درگاه الهی، باعث اخراج وی از صف ملائکه

فاخرج منها فإتک رجیم

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «فإتک رجیم» تعلیل برای

ص: 238

جمله «فاخرج منها» می باشد.

5- اخراج از بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 2,3

2 - خداوند ، شیطان را به دلیل وسوسه گری و فریب دادن آدم ، از بهشت اخراج کرد و به فرود آمدن به زمین فرمان داد .

فوسوس إليه الشیطن . . . قال اهبطا منها جميعاً

برداشت یاد شده بر این مبنا است که مخاطب در «اهبطا» آدم و شیطان باشند.

3 - آدم و حوا (ع) ، در پی عمل به وسوسه شیطان و نادیده گرفتن هشدار های خداوند در بهشت ، از آن مکان عالی اخراج شدند و به زمین فرود آمدند .

فأكلا منها . . . وعصى آدم . . . قال اهبطا منها جميعاً

«هبوط»؛ یعنی، نزول (مصباح). فرمان «اهبطا» فرمانی تکوینی بوده است؛ زیرا هبوط به زمین برای انسان، عادتاً مقدور نیست.

6- اخراج حوا از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 3,4,22

3 - شیطان و اغواگری های او سبب خروج آدم (ع) و حوا از بهشت شد .

فأخرجهما مما كانا فيه

4 - خداوند ، پس از سلب شایستگی آدم (ع) و حوا برای سکونت در بهشت ، آنان را به خروج از بهشت و فرود آمدن به زمین فرمان داد .

وقلنا اهبطوا

هبوط (مصدر اهبطوا) به معنای فرود آمدن است. مفعول «اهبطوا» به دلیل جمله بعد، «الأرض» می باشد.

- از امام رضا (ع) روایت شده: «... فتسلط علیه (آدم (ع)) الشيطان... و تسلط على حوا... فأخرجهما الله عز و جل عن جنته فاهبطهما عن جواره إلى الأرض...»;

... پس شیطان بر آدم (ع) ... و حوا مسلط گشت ... پس خدا آنان را از بهشت خود بیرون راند و از جوار خود به زمین فرو فرستاد ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 4 - 1

1 - خداوند ، پس از نافرمانی آدم (ع) و حوا ، از آنان خواست تا از بهشت خارج شوند . قلنا اهبطوا منها

درباره دلیل تکرار جمله «قلنا اهبطوا» (آمدنش در این آیه و آیه 36) چند نظر ایراد شده است. نبودن واو و دیگر حروف عطف در آیه مورد بحث، این نظر را تقویت می کند که: «قلنا اهبطوا» در آیه فوق، تأکید جمله «قلنا اهبطوا» در آیه 36 است.

4 - خداوند ، به هنگام خروج آدم (ع) و حوا از بهشت ، آنان و نسلشان را به بهره مند ساختن از هدایت ها و رهنمودهایی از جانب خودش ، بشارت داد .

فإما يأتينكم منى هدى

«إما» مرکب از «إن» شرطیه و «ما»ی زایده است. شرطیه بودن جمله از یکسو و تأکید آن با «ما»ی زایده و نون تأکید در «یأتین» از سوی دیگر، اقتضا می کند که جمله چنین معنا

ص: 240

شود: اگر هدایتی از جانب من آمد که البته خواهد آمد

7- اخراج دشمنان از سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 5

5- ضرورت باز پس گیری سرزمین های اسلامی از دست دشمنان دین و بیرون راندن ایشان از آن جا

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم

8- اخراج ذخایر زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 4 - 2

2- زمین در قیامت ، پس از لرزش شدید و بیرون ریختن دفینه های خویش ، اطلاعات ذخیره شده خود را برملا خواهد ساخت .

یومئذ تحدّث أخبارها

9- اخراج زنده از مرده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 10،11

10 - پیدایش مستمر و بیوقفه موجودات جاندار از پدیده های بی جان و موجودات بی جان از پدیده های جاندار ، از نشانه های ربوبیت

خدا

و من ینخرج الحی من المیت و ینخرج المیت من الحی . . . فسیقولون الله

11 - خداست که پیوسته موجود زنده را از جسم مرده و مرده را از جسم زنده پدید می آورد .

و من ینخرج الحی من المیت و ینخرج المیت من الحی . . . فسیقولون الله

به کارگیری فعل مضارع در «ینخرج الحی» و «ینخرج المیت» بیانگر استمرار پیدایش مرگ و حیات است.

10- اخراج شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 2

ص: 241

- خداوند ، شیطان را به دلیل وسوسه گری و فریب دادن آدم ، از بهشت اخراج کرد و به فرود آمدن به زمین فرمان داد .

فوسوس إليه الشیطن . . . قال اهبطا منها جميعاً

برداشت یاد شده بر این مبنا است که مخاطب در «اهبطا» آدم و شیطان باشند.

11- اخراج شیطان از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 8

8 - خداوند به شیطان فرمان داد تا از بهشت خارج شود و به زمین فرود آید .

وقلنا اهبطوا

«اهبطوا» - به صورت صیغه جمع - می نمایند که: خطاب در آن، علاوه بر آدم(ع) و حوا متوجه شخص و یا اشخاص دیگری نیز هست. برخی بر این نظر هستند که شیطان نیز مخاطب آن امر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 3

3 - خداوند ، شیطان را نیز از بهشت خارج کرد . *

قلنا اهبطوا منها جميعاً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که: خطاب در «اهبطوا» علاوه بر آدم(ع) و حوا، شامل شیطان نیز باشد.

12- اخراج فرعون از مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 3

3 - برنامه ریزی و توطئه برای بیرون راندن فرعون و فرعونیان از مصر و تلاش برای رسیدن به حکومت ، اتهام فرعون به حضرت موسی (ع)
(

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک

13- اخراج فرعونیان از مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 3,43 - برنامه ریزی و توطئه برای بیرون راندن فرعون و فرعونیان از مصر و تلاش برای رسیدن به حکومت ، اتهام فرعون به حضرت موسی (ع)

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک یموسی

4- فرعون آیات و معجزات الهی موسی (ع) را سحر خواند و آن را وسیله ای برای بیرون راندن فرعونیان از مصر دانست .

لتخرجنا من أرضنا بسحرک یموسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 5

5- متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر ، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

14- اخراج لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 167 - 1

1 - تهدید شدن لوط (ع) از سوی قوم خود ، به اخراج و تبعید در صورت دست برداشتن از تبلیغ

قالوا لئن لم تنته . . . من المخرجین

ضمیر فاعل در «قالوا» به قوم لوط باز می گردد «إنتهاء» (مصدر تنته) یعنی دست برداشتن و پایان دادن.

15- اخراج محمد (صلی الله علیه و آله) از مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 13 - 6

مشرکان، در راستای خاموش کردن آوای توحید، تصمیم گرفته بودند پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را از مکه اخراج کنند.

و همّوا باخراج الرسول

16- اخراج مردگان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 4 - 3

3 - زمین پس از تحولاتی در سه مرحله (« لرزش ویرانگر در پایان عمر دنیا ») ، « اخراج مردگان از درون خود در آغاز قیامت » و « اظهار اطلاعات بایگانی شده در خود ») ، مکان حسابرسی اعمال انسان ها خواهد شد .

إذا زلزلت ... و أخرجت ... تحدّث أخبارها

آیات این سوره می تواند بیانگر حوادث آخرت باشد که از پایان نظام موجود، شروع می شود. تعبیر «یومئذ» - در این احتمال - نشانگر وقوع تمام آن حوادث، در یک زمان گسترده است.

17- اخراج مرده از زنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 10،11

10 - پیدایش مستمر و بیوقفه موجودات جاندار از پدیده های بی جان و موجودات بی جان از پدیده های جاندار، از نشانه های ربوبیت خدا

و من یخرج الحی من المیت و یخرج المیت من الحی . . . فسیقولون اللّٰه

11 - خداست که پیوسته موجود زنده را از جسم مرده و مرده را از جسم زنده پدید می آورد .

و من یخرج الحی من المیت و یخرج المیت من الحی . . . فسیقولون اللّٰه

به کارگیری فعل مضارع در «یخرج الحی» و «یخرج

ص: 244

المیت» بیانگر استمرار پیدایش مرگ و حیات است.

18- اخراج مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 11

11 - آواره ساختن مسلمانان از دیارشان از مصداق های فتنه انگیزی کافران است .

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم و الفتنه أشد من القتل

19- اخراج مسلمانان از مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 4

4 - مشرکان مکه ، مسلمانان صدر اسلام را از مکه اخراج و آنان را به هجرت وادار کردند .

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم

20- اخراج مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 8 - 7

7 - ناگزیری مسلمانان به ترک اموال و خانه های خویش و اقدام به هجرت و رهایی از ستم مشرکان

أخرجوا من ديارهم و أموالهم

از ماده «إخراج» و نیز مجهول آمدن فعل «أخرجوا»، اضطرار و ناگزیری استفاده می شود.

21- اخراج مسلمانان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 1

1 - اخراج ظالمانه مسلمانان صدر اسلام از زادگاهشان (مکه) ، تنها به جرم اعتقاد آنان به یگانگی خدا

بأنهم ظلموا .. الذين أُخرجوا من ديارهم بغير حقّ

«الذين أُخرجوا» بدل از «الذين يقاتلون» و به تقدیر اذن القتال للذين أُخرجوا. «.. می باشد. «ديار» جمع «دار» است و «دار»؛ یعنی، خانه و جایی که انسان در آن جا سکونت دارد. بنابراین

ص: 245

معنای جمله یاد شده چنین می شود: به کسانی که به ناحق از خانه و کاشانه خود بیرون رانده شدند، رخصت پیکار داده شد.

22- اخراج مشرکان از مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 3

3 - مسلمانان صدر اسلام به نبرد با مشرکان مکه و بیرون راندن آنان از آن سرزمین موظف شدند .

و أخرجهم من حیث أخرجهکم

مراد از «من حیث أخرجهکم» بنا به گفته مفسران، مکه است و به مجبور شدن مسلمانان به ترک مکه و هجرت به مدینه و حبشه اشاره دارد.

23- اخراج مطلقه از خانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 13، 24، 26، 27

13 - مردان ، می توانند زنان مطلقه خود را در صورت ارتکاب عملی بسیار زشت و روشن (مانند زنا و . . .) از خانه های خویش بیرون کنند .

و لا یخرجن إلا أن یأتین بفحشه مبینة

به هر عمل و گناهی که زشتی آن شدید و بزرگ باشد، «فاحشه» اطلاق می شود؛ مانند زنا در مورد زنان (برگفته از قاموس المحيط و مفردات راغب).

24 - « عن سعد بن أبي خلف قال : سألت أبا الحسن موسى بن جعفر (ع) : . . . أليس الله عز وجل يقول : « لا تخرجوهن من بيوتهن و لا یخرجن » قال : فقال إنما عنی بذلك التي تطلق تطيقه بعد تطيقه فتلك التي لا تخرج و لا تخرج حتی تطلق الثالثة فإذا طلقت الثالثة فقد بانت منه و لانفقه لها ، و

ص: 246

المرأه التي يطلّقها الرجل تطليقه ثم يدعها حتّى يخلوا أجلها فهذا أيضاً يقعد في منزل زوجها ولها النفقه والسكنى حتّى تنقضى عدّتها ;

سعدبن ابى خلف گوید: از امام کاظم (ع) پرسیدم.. [و] گفتم: آیا خداوند عزوجلّ نفرموده: «لاتخرجهنّ ولايخرجن» حضرت فرمود: خداوند [در این دستور] زنی را قصد کرده که دو بار [به طلاق رجعی] طلاق داده می شود. این زن [نباید در زمان عدّه] از خانه خارج شود و نباید شوهر او را خارج کند تا این که طلاق سوم واقع شود. پس آن گاه که برای بار سوم، طلاق داده شد از شوهر جدا می شود و برای او نفقه نیست. و زنی که شوهر او یک بار طلاق داده و او را رها نموده تا این که عدّه اش تمام شود، او نیز در منزل شوهرش می نشیند [و نباید خارج شود] و حق نفقه و سکنی دارد تا عدّه اش تمام شود».

26 - « و سئل الصادق (ع) عن قول الله عزوجلّ : « و اتقوا الله ربكم لاتخرجهنّ من بيوتهنّ و لا يخرجن إلاّ أن يأتين بفاحشه مبينه » قال : إلاّ أن تزني فتخرج و يقام عليها الحدّ ;

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزوجلّ: «.. لاتخرجهنّ من بيوتهنّ إلاّ أن يأتين بفاحشه مبينه» سؤال شد فرمود: [زن در عدّه طلاق رجعی نباید از خانه خارج شود] مگر این که مرتکب زنا شود. در این صورت او را از خانه بیرون می برند و بر او حد جاری می گردد».

27 - « عن الرضا)

ص: 247

ع) فی قول اللّٰه عزّوجلّ: « لا تخرجهنّ من بیوتهنّ و لا یخرجنّ إلاّ أن یأتین بفاحشه مبینه » قال: أذاها لأهل الرجل و سوء خلقها ;

از امام رضا(ع) درباره سخن خداوند عزّوجلّ «لا تخرجهنّ من بیوتهنّ و لا یخرجنّ إلاّ أن یأتین بفاحشه مبینه» روایت شده که فرمود: [مراد از فاحشه مبینه] آزار دادن زن به خانواده شوهر و بد خلقی او است».

24- اخراج مؤمنان از ظلمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 43 - 2,6

2- اعطای رحمت ویژه خداوند به مؤمنان ، به منظور بیرون بردن آنان از ظلمت ها و رساندن شان به نور است .

هو الذی یصلّی علیکم .. لیخرجکم من الظلمت إلى النور

6- دعا و تحیت ملائکه بر مؤمنان ، زمینه ساز بیرون بردن آنان از ظلمت ها به نور است .

هو الذی یصلّی علیکم و ملئکتہ لیخرجکم من الظلمت إلى النور

25- اخراج یهود بنی قریظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 26 - 1,2,7

1 - خداوند ، یهود بنی قریظه را از قلعه های مستحکم خود بیرون کشید تا در دسترس مسلمانان مدینه قرار گیرند .

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الکتب من صیاصیهم .. فریقاً تقتلون

«صیاصی» جمع «صیصیه» است و «صیصیه» به دژ و قلعه و هر آنچه را که بتوان در پناه آن خود را حفظ کرد، گفته می شود (مفردات راغب).

2- توان مندی و شکست ناپذیری خداوند ، یهودیان را از قلعه های

ص: 248

مستحکم خویش ، فرود آورد .

و كان الله قویاً عزیزاً . و أنزل الذین ظهروا من أهل الکتب من صیاصیهم

7 - چیره شدن ترس بر یهود بنی قریظه ، موجب شد که آنان ، بدون هیچ گونه زحمتی از قلعه های مستحکم خارج شوند . *

و أنزل الذین ظهروهم . . . و قذف فی قلوبهم الرعب

ممکن است - چنان چه در کتاب های سیره و تاریخ آمده است - واقعیت امر ، چنین باشد که بر یهودیان ، ترس چیره شد و باعث گردید که آنها ، از قلعه های مستحکم خود بیرون بیایند و به راحتی در دست رس سپاه مسلمانان قرار بگیرند . بنابراین ، ذکر «أنزل» پیش از «قذف» ممکن است به خاطر اهمیت خارجی آن باشد .

26- ترس از اخراج از وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 2

2 - ترس رבוده شدن از سرزمین مکه به وسیله مشرکان عرب (کوچ اجباری و از دست دادن ملک و خانه و اموال) ، بهانه شرک پیشگان مکه در نپذیرفتن دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و قالوا إن نَتَّبِعِ الهدی معک نتخطف من أرضنا

27- توطئه اخراج محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 1

1 - منافقان ، در جنگ « بنی المصطلق » سوگند یاد کردند پس از بازگشت به مدینه ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از آن شهر اخراج کنند .

يقولون لئن رجعنا إلى المدینه لیخرجنَّ الأعزَّ منها الأذلَّ

«لام» در

ص: 249

«لئن رجعنا» توطئه برای قسم و «ليخرجنَّ الأعزَّ..» جواب قسم است. طبق نظر مفسران، سخن یاد شده را رئیس منافقان (عبدالله بن ابي) در غزوه بنی المصطلق گفته بود.

28- تهدید به اخراج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 167 - 1

1 - تهدید شدن لوط (ع) از سوی قوم خود، به اخراج و تبعید در صورت دست برداشتن از تبلیغ

قالوا لئن لم تنته... من المخرجين

ضمیر فاعل در «قالوا» به قوم لوط باز می گردد «إنتهاء» (مصدر تنته) یعنی دست برداشتن و پایان دادن.

29- زمینه اخراج آدم(ع) از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 3

3 - شیطان با وسوسه آدم در بهشت، سعی در زمینه سازی برای اخراج آنان از بهشت داشت.

فلايخرجنكما... فوسوس إليه الشيطان

30- زمینه اخراج از بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 4

4 - شیطان با وسوسه و اغواگری خود، زمینه ساز اخراج آدم و حوا از بهشت و هبوط آنان به زمین گردید.

فوسوس إليه الشيطان... قال اهبطا منها

31- زمینه اخراج مردگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - زلزله - 99 - 2 - 1

1 - زمین ، بر اثر زلزله فراگیر خود همه مردگان را ، بیرون خواهد ریخت .

وأخرجت الأرض أثقالها

«أثقال» جمع «ثقل» و

ص: 250

«ثَقَل» است؛ نظیر «أمثال» که جمع «مِثْل» و «مَثَل» می باشد. «ثَقَل» به معنای بار سنگین است. «ثَقَل» نیز به همان معنا و یا به معنای «شیء نفیس» است (لسان العرب). «بارهای سنگین زمین»، کنایه از ذخایر آن و نیز اجساد مردگان است. برداشت یاد شده، به مصداق دوم نظر دارد.

32- ظلم اخراج از وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 2

2 - اخراج ناروای مردم از موطن و سرزمین خویش ، از آشکارترین ظلم ها

بأنهم ظلموا .. الذين أخرجوا من ديارهم

با توجه به این که از میان تمام اذیت و آزارهای مسلمانان صدراسلام، آوارگی آنان اختصاص به ذکر شده، برداشت فوق استفاده می شود.

33- عوامل اخراج آدم (ع) از بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 117 - 2

2 - ابلیس ، برای بیرون راندن آدم و حوا (ع) از بهشت ، در کمین آنان بود .

إنّ هذا عدوّ لك ولزوجك فلا يخرجنكما

34- عوامل اخراج ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 77 - 2،4

2 - ابلیس ، در پی سرپیچی از فرمان سجده بر آدم (ع) از جایگاه مقربان و منزلت والای خویش رانده شد و سقوط کرد .

قال فاخرج منها

4 - تکبر و خودبرتربینی ابلیس و تمرد او از سجده بر آدم ، عامل سقوط وی از منزلت و مقام رفیع

إلاّ ابلیس استکبر ..

أستكبرت... قال فاخرج منها

35- عوامل اخراج مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 1 - 10

10 - ایمان مسلمانان به ربوبیت خدای یگانه ، علت اصلی اخراج ایشان از مکه به وسیله مشرکان *

یخرجون الرسول و ایاکم أن تؤمنوا بالله ربکم

5- اخلاص

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اخلاص از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 67 - 9

9 - خلوص ابراهیم (ع) و پیراستگی وی از پرستش بتها

ولکن کان حنیفاً مسلماً

خالصاً مخلصاً لیس فیہ شیء من عباده الاوثان.

کافی، ج 2، ص 15، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 352، ح 179.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 11

11 - حج باید تنها برای خدا باشد .

و لله على الناس حج البيت

3- آثار اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 265 - 12

12 - عمل خالصانه ، موجب رشد و تکامل انسان

و مثل الذین . . . کمثل جنّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 42 - 11، 9

9 - پاک گشتن مریم ، در پرتو خالص

ص: 252

گردانیدن اوانّ الله اصطفيك و طهرک و اصطفيك على نساء العالمين

از اینکه جمله «و طهرک . . .» پس از «اصطفيك» آمده، به نظر می رسد خالص گرداندن مریم، دخیل در تطهیر وی بوده است. گفتنی است که معنای «اصطفاء» خالص گرداندن از پلیدیهای است که دیگران به آن مبتلا هستند (مفردات راغب).

11 - خلوص و پاکی مریم و برگزیدگی او، زمینه سرآمد شدن او بر زنان جهان

انّ الله اصطفيك و طهرک و اصطفيك على نساء العالمين

به نظر می رسد تقدیم جمله «اصطفيك و طهرک» بر «اصطفيك على نساء العالمين»، دلالت داشته باشد بر دخالت برگزیدگی و طهارت مریم برای سرآمد شدن او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 5

5 - توجه خالصانه به خداوند در دعا، از شرایط استجاب آن

بل إياه تدعون فيكشف ما تدعون إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 2

2 - خداوند به دلیل خلوص موسی (ع)، وی را برگزید و بر همگان برتری داد.

قال يموسى إني اصطفيتك على الناس

چون «اصطفا» به معنای گزینش خالص یک چیز است، جمله «اصطفيتك» می رساند که موسی انسانی خالص بوده و همین خلوص وی دلیل اختیار و انتخاب وی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 91 - 8

ص: 253

8- پذیرفته شدن عذر مکلف از سوی خداوند ، مشروط به خلوص و حسن نیت است .

لیس علی . . . حرج إذا نصحوا لله ورسوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 12 - 7

7- نیایش خالصانه به درگاه خدا ، عامل جلب رحمت او و مایه رفع گرفتاریهاست .

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا . . . فلما كشفنا عنه ضرّه

تفریع جمله «لما كشفنا» بر «دعانا» بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 23 - 1

1- دعای خالصانه و بی شائبه مشرکان مورد اجابت خداوند

دعوا لله مخلصین له الدین . . . فلما أنجیهم إذا هم یبغون

تفریع جمله «أنجیهم» بر «دعوا لله مخلصین له الدین» می تواند بیانگر برداشت فوق باشد. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 40 - 2

2- بندگی خداوند و نداشتن هیچ گونه ناخالصی ، شرط رهایی از اغواگری ابلیس

إلا عبادک منهم المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 8

8- ارزش اعمال ، در پرتو صداقت و خلوص و عدم آمیختگی آن به ریا است .

أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف

8- توحید و یگانگی خدا ، شاخص ترین پیام های عقیدتی وحی شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

یوحی الیٰ آتٰما الٰهکم الٰه وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 51 - 7

7- خلوص ، زمینه ساز دستیابی به رتبه های معنوی است .

إنّٰه کان مخلصًا و کان رسولًا نبیًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 41 - 6

6 - شایستگی برای رسالت و نبوت ، وابسته به اخلاص کامل برای خداوند است .

واصطنعتک لنفسی

این آیه، تفسیر آخرین بخش آیه قبل است و بیانگر قدر و میزانی است که پیامبران باید دارای آن باشند و موسی(ع) با رسیدن به آن رتبه و مقام به کوه طور آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 7

7- وعده خداوند به نجات مؤمنان از غم و گرفتاری ، در صورت دعای خالصانه آنان

فنادی .. و کذلک ننجی المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 21

21 - عبادت خالصانه خدای یکتا ، زمینه ساز حاکمیت ، پیروزی و امنیت مؤمنان

وعد الله الذین ءامنوا .. یعبدوننی لایشركون بی شیئًا جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تأثیر بهینه تبلیغات دینی و بشارت و اخطار به مردمان ، در گرو خلوص و اظهار بی نیازی و درخواست نکردن مزد از مردم

قل ما أسئلكم عليه من أجر إلا من شاء أن يتخذ إلى ربه سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 110 - 2

2 - نقش اخلاص مبلغان دینی ، در گرایش مردم به تقوا و پیروی از حق

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . فاتقوا الله و أطيعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 3

3 - نقش دعای خالصانه در حل مشکلات و رفع گرفتاری ها

أمن يجيب المضطر إذا دعاه و يكشف السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 69 - 2

2 - اخلاص ، جان مایه ارزش هر تلاشی است .

و الذين جهدوا فينا

«فينا» به معنای «لوجهنا» و «لأجلنا» است و از آن، اخلاص فهمیده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 10

10 - دعای خالصانه ، زمینه ساز برخورداری انسان از رحمت الهی است .

دعوا ربهم منيبين إليه ثم إذا أذاقهم منه رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 15، 12

12 - ارزش اعمال ، در گرو اخلاص است .

ذلک خیر للذین یریدون وجه اللّٰه

15 - کسانی که به خاطر خداوند ، انفاق می کنند ، قطعاً رستگارند .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . یریدون وجه اللّٰه و أولئک هم المفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 5، 6

5 - شایسته است که انسان ، اموال خود را در راه تقرب به خداوند ، مصرف کند .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . ذلک خیر للذین یریدون وجه اللّٰه . . . و ما ءاتیتم من زکوٰه یاد آوری این نکته که اموال خرج شده در غیر راه جلب رضای خدا، ثمر الهی ندارد و سپس ذکر این نکته که طالبان رضای خدا، در راه او انفاق می کنند، تشویقی است به این که خوب است، که انسان، مال اش را در راه تقرب به خدا، مصرف کند.

6 - ارزش اعمال ، در گرو اخلاص است .

و ما ءاتیتم من زکوٰه یریدون وجه اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 22 - 2

2 - اخلاص و عمل نیک ، تضمین کننده فرجامی نیک است .

و من یرسلم وجهه الی اللّٰه و هو محسن فقد استمسک . . . و الی اللّٰه عقبه الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ

ص: 257

12 - مشورت و هم فکری در راستای اقدام خالصانه برای خدا، امری شایسته و اطمینان بخش تر از کار فردی است.

أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِيَارِكُمْ

تقدیم «مثنی» بر «فردی» - بنابراین که «مثنی» کنایه از استعانت باشد - اشاره به این نکته دارد که استعانت برای فهمیدن حقیقت، بهتر از اقدام فردی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 10

10 - اخلاص و انگیزه خدایی داشتن، شرط انفاق مقبول و دارای پاداش

وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً

از این که عالمان خداترس، در همه حال (نهان و آشکار) انفاق می کنند، نشانگر اخلاص آنان است و خداوند از چنین انفاقی ستایش کرده و برای آن پاداش مقرر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 10، 3

3 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن، دو ملاک و معیار برای سنجش درستی ادعای رسالت و پیامبری در دیدگاه مؤمن انطاکیه (حبیب نجار)

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ . اتَّبِعُوا مِنْ لَإِيسْئَلِكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

10 - تأثیر سازنده اخلاص و نداشتن چشم داشت مادی، در تبلیغ دین و گرایش دادن مردم به دین داری

اتَّبِعُوا مِنْ لَإِيسْئَلِكُمْ أَجْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 40

3- عبودیت خالص برای خدا، موجب رهایی از عذاب الهی است .

إتکم لذائقوا العذاب الأليم . . . إلاّ عباد الله المخلصین

4- عبودیت خالص برای خدا، موجب جلب فضل او و بهره مندی از پاداش برتر در برابر اعمال و رفتار خویشو ما تجزون إلاّ ما کنتم تعملون . إلاّ عباد الله المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 61 - 4

4- منافات نداشتن عمل برای نیل به بهشت جاودانه، با اخلاص و رسیدن به مقام شامخ عبودیت

إلاّ عباد الله المخلصین . . . و ما نحن بمعذبین . إنّ هذا لهو الفوز العظيم . لم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 83 - 3

3- عبودیت خالصانه خدا، موجب رهایی و مصونیت از وسوسه ها و اغواگری های شیطان

لأغویبهم . . . إلاّ عبادک منهم المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 24

24 - « إنّ رجلاً قال یا رسول الله إنا نعطي أموالنا التماس الذكر ، فهل لنا فی ذلك من أجر فقال رسول الله (صلى الله عليه وآله) : إنّ الله لا يقبل إلاّ من أخلص له ، ثمّ تلا رسول الله هذه الآية : « ألاّ لله الدين الخالص » ؛

مردی به رسول خدا(صلى الله عليه وآله) عرض کرد: ما اموالمان را به دیگران می دهیم (انفاق می

ص: 259

کنیم) تا ما را به نیکی یاد کنند، آیا برای ما پاداشی نزد خدا هست؟ رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: خداوند قبول نمی کند مگر از کسی که خالصانه برای او انجام داده باشد. سپس آن حضرت آیه «ألا لله الدين الخالص» را تلاوت کردند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 8

8 - تنها کسانی که با توبه و اخلاص به سوی خدا روی می آورند ، شایسته درس آموختن و هوشیار شدن از آیات الهی اند .

هو الذی یریکم ءایته . . . و ما یتذکر إلا من ینیب

«إنابه» (مصدر «ینیب») به معنای رجوع است و انابه به درگاه خداوند، به معنای بازگشت به او با توبه و اخلاص است (بر گرفته از مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 6

6 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است .

فادعوا الله مخلصین له الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 9

9 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است .

فادعوه مخلصین له الدین

از توصیه خداوند به این که عبادت او را با اخلاص انجام دهند، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 -

ص: 260

8- در راه خدا بودن، ملاک ارزش هر جهاد و ایثار

و جهدوا بأمولهم و أنفسهم فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 17

17 - نقش خلوص و نداشتن چشمداشت مادی، در ارزشمندی و باروری جهاد و انفاق

لا یستوی منکم من أنفق من قبل الفتح و قتل

تفاوت جهاد و انفاق پیش از فتح مکه و پس از آن، می تواند به این خاطر باشد که مسلمانان پیش از فتح، بدون چشمداشت مادی (به دست آوردن غنایم جنگی و ..) و با خلوص به جهاد و انفاق روی آوردند؛ ولی کسانی که پس از فتح مکه چنین اقدامی کردند، شاید به غنایم و دیگر منافع مادی آن امید داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 3

3 - خلوص و جهت خدایی داشتن، شرط ارزشمندی ایثار و انفاق به محرومان جامعه است.

إِنَّمَا نَطْعَمُكُمْ لَوَجْهِ اللّٰهِ لِأَنزِيدَ مِنْكُمْ جَزَاءً وَ لَا شُكُورًا

قید «لوجه الله..» حکایت از این حقیقت دارد که ستایش خداوند از ابرار (و يطعمون الطعام علی حبه...)، صرفاً به جهت اطعام و انفاق آنان نیست؛ بلکه به دلیل توأم بودن آن، با اخلاص و جهت خدایی داشتن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 2

2 - بندگی خالص خداوند

ص: 261

، مایه رسیدن به مقامی والاتر از رتبه انسان های مطمئن ، راضی و مورد پسند خداوند

فادخلی فی عبدی

انتساب بندگان به خداوند در «عبادی»، انتساب تشریفی است و این که به صاحبان دل آرام، اذن ملحق شدن به آنان داده می شود، بیانگر برتری رتبه آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 5 - 4

4 - انفاق ، پرهیز از ثروت اندوزی ، تزکیه خواهی ، سخاوت مندی و اخلاص ، از نشانه های تقواییست .

أعطی و اتقی

فعل «اتقی» در مقابل فعل «استغنی» (در آیات بعد)، قرار گرفته و نقطه مقابل استغنا (ثروت اندوزی) را «تقوا» نامیده است. از طرف دیگر عطف «اتقی» بر «أعطی» - که با عطف تفسیری یا سبب بر مسبب و یا عکس آن سازگار است - انفاق را نشانه تقوا قرار داده است. آیات آخر سوره - که از عنوان «من أعطی و اتقی» با نامی دیگر (الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی ...) یاد کرده - مصادیق دیگر تقوا را بر شمرده است.

4- آثار اخلاص در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 109 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ و رسالت الهی

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا . و ما أسئلكم علیه من أجر إن أجری إلا علی رب العلمین

برداشت یاد شده از تصریح حضرت نوح(ع) به مطلب

ص: 262

فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت هود(ع) به مطلب فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ دین و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت صالح(ع) به مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن به همگان ، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ دین و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلا على رب العلمين

برداشت یاد شده از تصریح حضرت لوط(ع) به مطلب مزبور استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 6

6 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم و اعلام آن

به همگان، دارای تأثیر مثبت و سازنده در تبلیغ دین و رسالت الهی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلاّ على ربّ العلمین

برداشت یاد شده از تصریح حضرت شعیب(ع) به مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 7 - 4

4 - ارزشمندی صبر و پایداری در انجام دادن رسالت الهی و تبلیغ دین، بسته به خلوص و جهت خدایی آن است.

و لربّك فاصبر

5- آثار اخلاص در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 7

7 - نیایش خالصانه به درگاه خدا، عامل جلب رحمت او و بر طرف کننده گرفتاری ها است.

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه منیباً إلیه ثمّ إذا خوّله نعمه منه

«تخویل» (مصدر «خول») به معنای اعطا و بخشش است و مقصود از جمله «إذا خوّله نعمه منه»، رفع گرفتاری و اعطای نعمت آسودگی است که پس از دعا و نیایش بندگان به درگاه الهی تحقق می پذیرد.

6- آثار اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 9

9 - ایمان به خدای یگانه و پرستش خالصانه او، دستیابی به اوج هدایت، نور و روشنایی است.

حنفاء لله غیر مشرکین به... فتخطفه الطیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40

4- استجاب دعا و قبولی نیایش انسان به درگاه الهی ، مشروط به عبادت به دور از شرک و خالصانه او است .

فادعوا الله مخلصین له الدین

برداشت یاد شده از توصیه خداوند به اخلاص در عبادت - پس از فراخواندن به دعا و نیایش - استفاده می شود.

7- آثار اخلاص در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 41 - 3

3- عبودیت خالص برای خدا ، موجب بهره مند شدن از رزق و روزی ویژه و ممتاز الهی

إلاّ عباد الله المخلصین . أولئک لهم رزق معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 42 - 3

3- عبودیت خالص برای خدا ، موجب برخوردار شدن از اکرام و گرمی داشت خداوند

إلاّ عباد الله المخلصین . . . هم مکرمونجلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 128 - 4

4- عبودیت خالصانه برای خدا ، موجب نجات از بازخواست و عذاب الهی در قیامت

فإنّهم لمحضرون . إلاّ عباد الله المخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 160 - 4

4- عبودیت خالصانه برای خدا ، موجب رهایی و معافیت از احضار شدن برای کیفر و مجازات در قیامت

إنّهم لمحضرون . . . إلاّ عباد الله المخلصین

جلد - نام

سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 9

9- عبودیت و بندگی خالصانه خدا، زمینه ساز قدرت و توانمندی انسان است.

و اذکر عبدنا داود ذا الأید

از تقدم وصف عبودیت (عبدنا) بر نیرومندی (ذاالأید) برداشت یاد شده استفاده می شود.

8- آثار اخلاص مهاجران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 1

1- خداوند، به مسلمانهایی که مورد ستم واقع شده و به خاطر او هجرت کردند، جایگاه و مکانی شایسته در دنیا و پاداشی بس بزرگ تر در آخرت عطا می کند.

و الذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا لنبوئناهم فی الدنيا حسنه و لأجر الآخره أ

«فی» در «فی الله» به معنای «لام» و برای تعلیل است. بنابراین معنای عبارت «هجرت برای کسب رضای خداوند» است.

9- اخلاص ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 1

1 - اطعام و انفاق ابرار به مستمندان، یتیمان و اسیران، کاملاً خالصانه و تنها برای جلب رضای خداوند است.

و یطعمون .. و أسیرًا . إنما نطعمکم لوجه الله

10- اخلاص ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - بقره - 2 - 127 - 8

8 - توجه و خلوص کامل ابراهیم و اسماعیل (ع) به خداوند، هنگام ساختن کعبه

و إذ یرفع إبرهیم القواعد من البیت و إسمعیل

سیاق جمله فوق مقتضی این است که «ربنا تقبل منا» با کلمه ای همانند «قالا» آورده شود. حذف این کلمه اشاره به این نکته دارد که: توجه ابراهیم و اسماعیل (ع) به خداوند هنگام بنای کعبه، چنان بود که گویا از مرحله سخن گذشته و به یک حالت و صفت برای آنان تبدیل شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 9، 10

9 - ابراهیم (ع) از بندگان خالص خداوند

و لقد اصطفیناه فی الدنیا

«اصطفاء» به معنای گزینش کردن صفوه (خالص و نیکوی) هر چیزی است.

10 - اخلاص ابراهیم (ع) و گزینشش از سوی خداوند و نیز شایستگی او برای ملحق شدن به صالحان سرای آخرت، دلیل های لزوم پیروی از آیین اوست.

و من یرغب .. لقد اصطفیناه فی الدنیا و إنه فی الآخره لمن الصالحین

جمله های «لقد اصطفیناه» و «إنه فی الآخره ..» به منزله دلیلی برای «و من یرغب ...» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 67 - 9

9 - خلوص ابراهیم (ع) و پیراستگی وی از پرستش بتها

و لکن کان حنیفاً مسلماً

خالصاً مخلصاً لیس فیه شیء من عباده الاوثان.

کافی، ج 2، ص 15، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 352، ح 179.

جلد - نام سوره - سوره -

4- عبادت های مستمر و خالصانه و دوری از افراط و تفریط و کج روی ، از ویژگی های مهم حضرت ابراهیم (ع)

إن إبرهیم . . قانتاً لله حنیفاً

برداشت فوق مبتنی بر دو نکته است: 1- «قنوت» به معنای استمرار اطاعت خالصانه است. 2- «الحنف» به معنای میل از گمراهی به سوی هدایت و درستی است (مفردات راغب) و در آن معنای دوری از افراط و تفریط و گرایش به حد وسط و اعتدال نهفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- عبادت و بندگی مداوم و مخلصانه ، از اوصاف حضرت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع)

و كانوا لنا عبدین فعل «کون» - که مفید استقرار وصف است - بیانگر دائمی بودن عبادت ابراهیم (ع) است و تقدم جار و مجرور (لنا)، نشانگر انحصار عبادت آنان، برای خداوند متعال است که از آن به خالصانه بودن یاد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آشکار شدن درجه ایمان و خلوص ابراهیم (ع) و اسماعیل (ع) در جریان قربانی

إنّ هذا لهو البلاء المبین

برداشت یاد شده از آن جا است که آزمایش مؤمنان برای نمایاندن درجه ایمان و اخلاص آنان است و ابراهیم (ع) و اسماعیل (ع) با سربلند بیرون آمدن از این

آزمایش بزرگ الهی، خلوص خود را در بلندترین مرتبه نشان دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 46 - 2

2- ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) از هرگونه آلودگی های مادی و متضاد با آخرت اندیشی پاک و منزّه بود.

إِنَّا أَخْلَصْنَهُمْ بِخَالِصَةِ ذِكْرِي الدار

11- اخلاص اسحاق (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 15

15- عبادت و بندگی مداوم و مخلصانه، از اوصاف حضرت ابراهیم، اسحاق و یعقوب (ع)

و كانوا لنا عبدین

فعل «کون» - که مفید استقرار وصف است - بیانگر دائمی بودن عبادت ابراهیم(ع) است و تقدم جار و مجرور (لنا)، نشانگر انحصار عبادت آنان، برای خداوند متعال است که از آن به خالصانه بودن یاد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 46 - 2

2- ابراهیم، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) از هرگونه آلودگی های مادی و متضاد با آخرت اندیشی پاک و منزّه بود.

إِنَّا أَخْلَصْنَهُمْ بِخَالِصَةِ ذِكْرِي الدار

12- اخلاص اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 8

8- توجه و خلوص کامل ابراهیم و اسماعیل (ع) به خداوند، هنگام ساختن کعبه

و إذ یرفع إبرهیم القواعد من البیت و إسمعیل ربنا

تقبل مناسیاق جمله فوق مقتضی این است که «رینا تقبل منا» با کلمه ای همانند «قالا» آورده شود. حذف این کلمه اشاره به این نکته دارد که: توجه ابراهیم و اسماعیل (ع) به خداوند هنگام بنای کعبه، چنان بود که گویا از مرحله سخن گذشته و به یک حالت و صفت برای آنان تبدیل شده بود.

13- اخلاص امام حسن (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر اخلاص و خداجویی در عرصه زندگی اجتماعی

إِنَّمَا نَطْعَمَكُم لَوَجْهِ اللَّهِ لَانْرِيدَ مِنكُم جَزَاءً وَ لَا شُكُورًا

14- اخلاص امام حسین (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر اخلاص و خداجویی در عرصه زندگی اجتماعی

إِنَّمَا نَطْعَمَكُم لَوَجْهِ اللَّهِ لَانْرِيدَ مِنكُم جَزَاءً وَ لَا شُكُورًا

15- اخلاص امام علی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر اخلاص و خداجویی در عرصه زندگی اجتماعی

إِنَّمَا نَطْعَمَكُم لَوَجْهِ اللَّهِ لَانْرِيدَ مِنكُم جَزَاءً وَ لَا شُكُورًا

16- اخلاص انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 8، 7، 2

2 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته

بودن ، دلیل لزوم پیروی از پیامبران در دیدگاه مؤمن انطاکیه (حبیب نجار)

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ . اتَّبِعُوا مِنْ لَيْسَتَكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

جمله «اتَّبِعُوا مِنْ لَيْسَتَكُمْ أَجْرًا..» تأکید برای جمله «اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ» در آیه پیش و نیز در مقام تعلیل برای آن جمله است.

7- اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، از ویژگی ها و اوصاف پیامبران الهی است . اتَّبِعُوا مِنْ لَيْسَتَكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

8- اخلاص و مزد نخواستن در برابر ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، دلیل لزوم پیروی از پیامبران الهی است .

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ . اتَّبِعُوا مِنْ لَيْسَتَكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 4,7

4- خلوص و نداشتن هیچ چشمداشتی در انجام رسالت ، از ویژگی های پیامبران

قل ما أسئلكم عليه من أجر

7- پرهیز از هرگونه تکلف و ظاهرسازی در زندگی ، از ویژگی های پیامبران

و ما أنا من المتكلفين

تعبیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) به این که او از زمره «متکلفان» نیست، می رساند که اصولاً پیامبران اهل تکلف نبودند.

17- اخلاص انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 63 - 11

11 - احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعونه تضرعا و خفيه لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

18- اخلاص انفاقگران

جلد - نام سوره

- سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 3

3 - مرغوب بودن کالای مورد انفاق و خلوص نیت انفاق کننده، دو عنصر لازم در انفاق

إن ترضوا الله قرضاً حسناً

در صورتی که وصف «حسناً» تخصیصی باشد، ناظر به حسن فاعلی (خلوص نیت انفاق کننده) و حسن فعلی (مرغوب بودن کالای مورد انفاق) خواهد بود.

19- اخلاص اولوا الالباب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 3

3- صبر و استقامت برای کسب رضایت خدا، از ویژگی های خردمندان است .

إنما يتذكر أولوا الألباب .. الذين صبروا ابتغاء وجه ربهم

20- اخلاص بادیه نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 5

5- برخی از بادیه نشینان، دارای انفاق های خالصانه جهت تقرب به خدا و جلب دعا و درود پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای خویش

و من الأعراب .. و يتخذ ما ينفق قربت عند الله و صلوات الرسول

21- اخلاص پیروان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 74 - 4

4- پیامبران الهی، همواره در بستر تاریخ، برخوردار از پیروانی مخلص و اهل بندگی خدا

و لقد أرسلنا فيهم منذرين . فانظر كيف كان عقبه المنذرين . إلا عباد الله المخلص

22- اخلاص حوار يون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 111 - 6

ص: 272

6 - ایمان خالصانه حواریون از جمله نعمت های ارزانی شده خداوند بر حضرت مسیح (ع)

اذکر نعمتی . . . و اذ اوحیت إلی الحواریون ان ءامنوا بی و برسولی قالوا ءامنا

امام رضا(ع) در پاسخ سؤال از سبب نامگذاری حواریون به این نام فرمود: . . . لانهم كانوا مخلصین فی انفسهم و مخلصین لغيرهم من اوساخ الذنوب بالوعظ و التذکیر . . . «

عیون اخبار الرضا، ج 2، ص 79، ح 10، ب 32؛ نورالثقلین، ج 1، ص 690، ح 435.

23- اخلاص خانواده نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 76 - 6

6 - نوح (ع) و خاندانش، از بندگان مخلص و برگزیده خدا بودند .

إلّا عباد الله المخلصین . و لقد نادینا نوح... و نجّینه و أهله من الكرب العظیم

ذکر داستان نوح(ع) و خاندانش پس از یاد کردن از بندگان خالص خدا در طول تاریخ، می تواند به منظور بیان الگو و نمونه ای از آن بندگان مخلص باشد.

24- اخلاص داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 7

7 - داوود (ع)، بنده خالص و ارجمند خدا

عبدنا داود

از اضافه «عبد» به ضمیر «نا» (الله) - که اضافه تشریفیه و مفید تکریم است - برداشت یاد شده به دست می آید.

25- اخلاص در آغاز عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 -

12- آغاز به کار از روی صداقت و اخلاص ، تضمین کننده به پایان رساندن آن همراه آن دو نیست .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

26- اخلاص در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 4

4 - مرغوبیت کالای مورد انفاق و خلوص نیت انفاق کننده ، دو عنصر لازم در انفاق

من ذا الذي يقرض الله قرضاً حسناً

نیکو بودن قرض «قرضاً حسناً»، عبارت است از حُسنِ فاعلی (خلوص در نیت و ...) و حُسنِ فعلی (پرداخت کالای مرغوب)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 4

4 - خلوص ، شرط ارزشمندی انفاق

و الذين ينفقون اموالهم رياء الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 10، 13

10 - انفاق مخلصانه و به دور از هرگونه ریا ، خیر و دارای ارزشی والا است .

فأنت ذا القربى .. ذلك خير للذين يريدون وجه الله

13 - شایسته است که ادای حقوق مالی ، همراه با قصد قربت باشد .

فأنت ذا القربى .. خیر للذین یریدون وجه اللّٰهجلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 10

10 - اخلاص و انگیزه خدایی داشتن ، شرط انفاق مقبول و دارای پاداش

أنفقوا ممّا رزقنهم سرّاً وعلانيه

از این که عالمان خداترس، در همه حال (نهان و آشکار) انفاق می کنند، نشانگر اخلاص آنان است و خداوند از چنین انفاقی ستایش کرده و برای آن پاداش مقرر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 6

6 - اعتقاد به تضمین پاداش کامل و بیش از استحقاق از سوی خداوند، موجب برانگیخته شدن انسان به انجام خالصانه اعمال نیک (همچون انفاق)

الذین يتلون كتب الله... و أنفقوا ممّا رزقنهم سرّاً وعلانيه... ليؤفّيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 4

4 - ارزش انفاق و پرداخت مال، در گرو در راه خدا بودن آن است.

تدعون لتنفقوا في سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 11 - 4

4 - مرغوب بودن کالای مورد انفاق و خلوص نیت انفاق کننده، دو عنصر لازم در انفاق

من ذا الذي يقرض الله قرضاً حسناً

در صورتی که وصف «حسناً» قید تخصیصی باشد، ناظر به حسن فاعلی (خلوص نیت) انفاق کننده و حسن فعلی (پرداخت کالای مرغوب) خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 6

6 - مرغوب بودن کالای مورد انفاق و خلوص نیت

انفاق کننده، دو عنصر لازم در صدقه و انفاق

و أقرضوا الله قرضًا حسنًا

در صورتی که وصف «حسنًا» قید تخصیصی باشد، ناظر به حسن فاعلی (خلوص نیت) و حسن فعلی (پرداخت کالای مرغوب) خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 11

11 - انفاق نمودن به منظور دستیابی به پاداش الهی، امری جایز و قابل جمع با نیت خالص و انگیزه الهی است.

أنفقوا... إن تقرضوا الله... يضعفه لكم و يغفر لكم

توصیه به انفاق، همراه با مقرر داشتن پاداش مضاعف - که موجب ایجاد انگیزه در انسان برای انفاق می شود - بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 27، 28

27 - انفاق، باید در راه خدا باشد.

و أقرضوا الله

28 - مرغوبیت مال و کالای مورد انفاق و خلوص نیت انفاق کننده، دو عنصر لازم در انفاق

و أقرضوا الله قرضًا حسنًا

نیکو بودن قرض (قرضًا حسنًا)، عبارت است از حسن فاعلی (خلوص نیت و...) و حسن فعلی (پرداخت کالای مرغوب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 11 - 5

5 - وفای به نذر، ایثار و انفاق خالصانه به نیازمندان و بیم از روز قیامت، موجب مصونیت از سختی های قیامت و شادمانی

در آخرت است .

یوفون بالنذر و یخافون یومًا .. . إنّما نطعمکم لوجه اللّٰه ... فوقیهم اللّٰه ... و

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آیه شریفه ناظر به مجموع آیات مربوط به ابرار و ویژگی های آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 22 - 7

7 - وفای به نذر ، خوف از قیامت و دستگیری خالصانه از بینوایان ، یتیمان و اسیران ، موجب بهره مندی از پاداش های بهشتی و مورد ستایش و قدردانی خداوند

یوفون بالنذر و یخافون یومًا .. . إنّ هذا کان لکم جزاء و کان سعیکم مشکورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 18 - 4,6

4 - جود و انفاق و صرف اموال شخصی خود برای رضای خداوند ، زمینه ساز پاک سازی نفس و مایه پاک ثروت است .

الذی یؤتی ماله یتزکی

آیات بعد، انگیزه انفاق گران با تقوای را، جلب رضایت خداوند معرفی کرده است.

6 - انفاق ، در صورتی نشان تقوای پیشگی است که به قصد تزکیه نفس و پاک سازی ثروت انجام گیرد .

الأتقی . الذی یؤتی ماله یتزکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 19 - 2

2 - بذل مال بدون چشمداشت ، از عوامل دور ماندن از آتش جهنم است .

سیجّنہا .. . یؤتی

ص: 277

ماله ... و ما لأحد عنده من نعمه تجزى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 20 - لیل - 92 - 20 - 4,10,2

2- بذل مال در صورتی نشانه برترین تقوا و مایه تزکیه نفس و نجات از آتش است که تنها به نیت دستیابی به لطف خداوند باشد.

الأتقی . الذی یؤتی ماله ... إلا ابتغاء وجه ربّه

4- ارجمندی انفاق گران ، در گرو خداپسند بودن مصارف انفاق های آنان است .

إلا ابتغاء وجه ربّه

عبارت «ابتغاء وجه ربه»، بیانگر دو ویژگی است؛ 1. انفاق گر باید تنها به قصد تقرب به خداوند انفاق کند؛ 2. موارد انفاق باید، راه های خداپسندانه باشد. برداشت یاد شده، ناظر به دومین ویژگی است.

10 - توجّه به ناچیز بودن همه موجودات در برابر علوّ خداوند ، زمینه ساز خلوص نیت و قصد تقرب به او در انفاق ها است .

یؤتی ماله . . . ابتغاء وجه ربّه الأعلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 2

2- انفاق همراه با تقوا و اخلاص ، مایه رسیدن به تمام خواسته ها و آرزو ها در قیامت است .

و لسوف یرضی

رسیدن به مرحله رضایت، به معنای دست یافتن به تمام اموری است که شخص به آن رغبت دارد.

27- اخلاص در بیعت رضوان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 7

7- خداوند ،

ص: 278

آگاه از خلوص و صداقت باطنی مؤمنان در بیعت رضوان

لقد رضی الله... فعلم ما فی قلوبهم

مراد از «ما» در «ما فی قلوبهم» - به قرینه «رضی الله...» می تواند صداقت و خلوص مؤمنان باشد؛ زیرا این امور است که رضایت و خشنودی را در پی دارد.

28- اخلاص در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 51 - 9

9- توجه به خالقیت خدا، زمینه ساز اخلاص در تبلیغ دین و چشم ندوختن به اجر و پاداش های مردمی است .

إن أجرى إلا على الذی فطرنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 6

6 - تأثیر بهینه تبلیغات دینی و بشارت و اخطار به مردمان، در گرو خلوص و اظهار بی نیازی و درخواست نکردن مزد از مردم مقل ما
أسئلكم علیه من أجر إلا من شاء أن يتخذ إلى ربّه سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 109 - 1

1 - تصریح نوح (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم علیه من أجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 1

1 - تصریح هود (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم، در قبال رسالت خویش

ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 1

1 - تصریح صالح (ع) ، به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 1

1 - تصریح لوط (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از قومش ، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 1،2

1 - تصریح شعیب (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم ، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 47 - 6

6 - مبلغان دین ، در قبال انجام رسالت دینی ، نباید چشمداشتی مادی از مخاطبان داشته باشند .

ما سألتکم من أجر فهو لکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 6,7,8

6 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، دلیل درستی ادعای رسالت و پیامبر یا تبعوا المرسلین . اتبعوا من لایستلکم أجزاً و هم مهتدون

7 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، از ویژگی ها و اوصاف پیامبران الهی است .

اتبعوا من لایستلکم أجزاً و هم مهتدون

8 - اخلاص و مزد نخواستن در برابر ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، دلیل لزوم پیروی از پیامبران الهی است .

اتبعوا المرسلین . اتبعوا من لایستلکم أجزاً و هم مهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 5

5 - تأثیر بهینه تبلیغات دینی و بشارت و اخطار به مردم ، در گرو خلوص و اظهار بی نیازی و درخواست نکردن مزد از مردم

قل ما أسئلكم علیه من أجر

29- اخلاص در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 5

5 - اخلاص کامل فرشتگان ، در تسبیح و عبادت خداوند

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

از این که به جای «یسبِّحونه»، عبارت «یسبِّحون له» آمده و «لام» برای اختصاص می باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

30- اخلاص در توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 3

- توحید خالص و پیراسته از هر گونه شرک، ایمان به قرآن و وحی، راه رسیدن به خداست.

و ما أكثر الناس ولو حرصت بمؤمنين... و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون.

31- اخلاص در تهجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 9

9 - « عن هشام بن سالم عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عز وجل: «إن ناشئة الليل هي أشد وطناً وأقوم قبلاً» قال: يعني بقوله: «و أقوم قبلاً» قيام الرجل عن فراشه يريد به الله لا يريد به غيره؛

هشام بن سالم از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزوجل: «إن ناشئة الليل هي أشد وطناً وأقوم قبلاً» روایت نموده که فرمود: مقصود از «و أقوم قبلاً» برخاستن شخص از رختخواب خود است در حالی که قصدش خدا باشد و غیر او را اراده نکند».

32- اخلاص در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 1,2

1 - جهاد خالصانه و همه جانبه (جهاد با جان و مال) در راه خدا، توصیه الهی به اهل ایمان

و جهدوا في الله حق جهاده

تقیید «جاهدوا» به «حق جهاده»، ظهور در این معنا دارد که مؤمنان باید تمامی توان خود را در راه خدا به کار گیرند و هرچه دارند (جان و مال) در این راه نثار کنند.

2 - ارزش جهاد، به در راه

ص: 282

خدا بودن آن است .

و جهدوا فی اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 6

6- ارزش جهاد به این است که در راه خدا و جلب رضای او باشد و نه دستیابی به منافع مادی .

الذین یقتلون فی سبیله

قید «فی سبیله» می رساند که انگیزه کسی که در جهاد شرکت می کند، تنها باید برای اعتلا بخشیدن به دین خدا بوده و از انگیزه های مادی (مانند غنیمت و ..) مبرا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 8

8- ارزش جهاد ، به این است که در راه خدا و برای جلب رضای او باشد .

تجهدون فی سبیل اللّٰه

قید «فی سبیل اللّٰه» بیانگر مطلب یاد شده است.

33- اخلاص در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 11

11 - حجّ باید تنها برای خدا باشد .

و لله علی الناس حجّ البیت

34- اخلاص در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 186 - 66 - خلوص در دعا (تنها خداوند را خواندن و از او درخواست کردن) شرط اجابت دعاست .

أجيب دعوه الداع إذا دعان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

5 - انعام - 6 - 41

ص: 283

5- توجه خالصانه به خداوند در دعا، از شرایط استجاب آن

بل ایاه تدعون فیکشف ما تدعون إلیه

7- یأس از غیر خداوند و دعای خالصانه به درگاه او، از اسباب استجاب سریع دعا

بل ایاه تدعون فیکشف ما تدعون إلیه

حرف «فاء» برای افاده معنی ترتیب بدون انفصال است. بنابراین میان «تدعون» و «فیکشف» فاصله ای فرض نشده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 8

8 - ارزش والا و اهمیت نیایش خالصانه به درگاه خداوند

و لا تطرد الذین یدعون ربهم ... یریدون وجهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 7

7 - ضرورت اخلاص در دعا و عبادت

و ادعوه مخلصین له الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 55 - 5

5 - لزوم اخلاص در دعا

ادعوا ربکم تضرعاً و خفیه

ترغیب به نمان ساختن دعاها می تواند برای پیشگیری از نفوذ ریا در دعا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 29، 14

14- دعا ، باید خالصانه ، و تنها برای جلب رضایت خداوند و توجه او باشد .

يدعون ربهم بالغدوة والعشي يريدون وجهه

29- دعای خالصانه در سپیده دم و پسین

ص: 284

، نشانه حضور یاد خدا در قلب انسان است .

الذین یدعون ربّهم بالغدوه و العشیّ . . . و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 88 - 7

7- وعده خداوند به نجات مؤمنان از غم و گرفتاری ، در صورت دعای خالصانه آنانفنادی . . . و کذلک ننجی المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 65 - 8، 6

6 - اخلاص در دعا و پرهیز از هرگونه شرک ، امری بایسته و لازم است .

دعوا اللّٰه مخلصین له الدّین

8 - دعای مخلصانه به هنگام اضطراب و احساس خطر ، مورد اجابت خداوند است .

فإذا ركبوا فی الفلک دعوا اللّٰه مخلصین له الدّین فلما نجّیهم

«فا» در «فلما نجّاهم» تفریع است بر «دعوا اللّٰه» و مفید حقیقت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 10

10 - دعای خالصانه ، زمینه ساز برخورداری انسان از رحمت الهی است .

دعوا ربّهم منیبین إلیه ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 1، 6، 11

1 - انسان ها ، هنگام ابتلا به امواج متلاطم و خروشان دریا ، خالصانه به خدا روی می آورند .

و إذا غشیهم موج کالظلل دعوا

«غشى» به معنای «پوشاندن» است (مفردات راغب) و در آیه، معنای «فراگیری» را می دهد. «ظلل» جمع «ظله» است که به معنای «ابر سایه انداز» است (مفردات راغب) «موج» اسم جنس است و نکره آورده شدن اش، به منظور کثرت و عظمت آن می باشد.

6 - لازم است که رویکرد به خداوند خالصانه باشد .

دعوا اللّٰه مخلصين له الدين

از این که خداوند، چنین وصفی را برای گرفتاران در امواج متلاطم دریا آورده، نشان می دهد که این صفت، مورد پسند خداوند است.

11 - دعای خالصانه به درگاه خداوند ، اجابت می شود .

دعوا اللّٰه مخلصين له الدين فلما نجّهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 1

1 - نیایش خالصانه انسان با خداوند ، به هنگام گرفتاری ها و مصیبت ها

و إذا مسّ الإنسان ضرّ دعا ربّه

«ضرّ» (ضد «نفع») به معنای مطلق آسیب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 11 - نیایش خالصانه انسان با خدا ، به هنگام گرفتاری ها و مصیبت ها

فإذا مسّ الإنسان ضرّ دعانا

«ضرّ» (ضد «نفع») به معنای مطلق آسیب است.

35- اخلاص در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 65 - 5

5 - پابندی مخلصانه به دین و پرهیز از هرگونه شرک و التقاط ، امری لازم است

دعوا الله مخلصين له الدين

چون جمله «دعوا الله مخلصين له الدين» در مقام تعريف گرفتاران در خطر است، استفاده مي شود كه داشتن حالت اخلاص در دين و نداشتن هيچ گونه شركي، مطلوب خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 32 - 6

6 - لازم است كه رويكرد به خداوند خالصانه باشد .

دعوا الله مخلصين له الدين

از اين كه خداوند، چنين وصفي را براي گرفتاران در امواج متلاطم دريا آورده، نشان مي دهد كه اين صفت، مورد پسند خداوند است.

36- اخلاص در زكات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - مؤمنون - 23 - 60 - 4

4 - پرداخت زكات، فقط بايد براي جلب رضاي خدا و دستيابي به سعادت اخروي باشد .

و الذين يؤتون .. و قلوبهم و جله اَنَّهُم اِلى رَبِّهم رجعون

37- اخلاص در صبر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 22 - 2,3

2- ارجمندي صبر و شكيبايي در گرو جهت خدائي داشتن آن است .

والذين صبروا ابتغاء وجه ربهم

3- صبر و استقامت براي كسب رضاي خدا، از ويژگي هاي خردمندان است .

إنما يتذكر أولوا الألباب .. الذين صبروا ابتغاء وجه ربهم

38- اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 14

14 - انسان در پرستش خدا و خلوص در آن

ص: 287

، نیازمند امداد الهی است .

ایاک نعبد و ایاک نستعین

متعلق «نستعین» همه وظایفی است که از سوره حمد می توان استفاده کرد و از آنها لزوم یکتا پرستی است که از «ایاک نعبد» به دست می آید؛ یعنی: نستعینک علی عبادتک و خلوصها.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 196 - 2

2 - آدای حج و عمره ، باید برای خداوند باشد .

و اتمّوا الحج و العمره لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 6,7

6 - لزوم بجا آوردن نماز برای خدا ، همراه خضوع و توجه کامل به پروردگار

حافظوا علی الصلوات . . . و قوموا لله قانتین

«قنوت» به معنای خضوع در اطاعت و خضوع مستلزم توجه کامل می باشد و مراد از قیام در «قوموا لله»، یا خصوص نماز است و یا نماز مصداقی بارز برای آن.

7 - لزوم بجا آوردن نماز برای خداوند ، از روی اطاعت و بندگی او

حافظوا علی الصلوات . . . و قوموا لله قانتین

«قنوت»، علاوه بر خضوع، بر اطاعت و بندگی نیز دلالت دارد؛ زیرا «قنوت» به معنای خضوع در اطاعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 97 - 11

11 - حجّ باید تنها برای خدا باشد .

و لله علی الناس حج البيت

جلد -

ص: 288

نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 2

2 - عبادت خداوند باید خالصانه و دور از هر گونه شائبه شرک باشد .

و اعبدوا الله و لا تشركوا به شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - 4 - نساء - 4 - 142 - 12

12 - لزوم اخلاص در عبادت و ضرورت پرهیز از ریاکاری

و إذا قاموا إلى الصلوة قاموا كسالى يراءون الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 10

10 - باور به ربوبیت مطلق خداوند برانگیزنده انسان به اخلاص در عبادت و انجام همه امور برای او

إن صلاتى و نسكى . . . لله رب العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 163 - 2

2 - نبودن شریک برای خدا در ربوبیت، دلیل لزوم اخلاص در پرستش او

إن صلاتى و نسكى . . . لله رب العلمين. لا شريك له

توصیف «الله» به ربوبیتش بر هستی (رب العالمین) و نبودن شریک برای او (لا شریک له) تعلیل برای «إن صلاتى . . . لله» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 7

7 - ضرورت اخلاص در دعا و عبادت

و ادعوه مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

10 - كهف - 18 - 110 - 19

19- اعتقاد به یگانگی خداوند ، (توحید نظری) باید با عبادت خالصانه او و ترک پرستش غیر او (توحید عملی) همراه باشد .

إلهکم إله وحد فمن كان . . . ولا یشرك بعباده ربّه أحدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 16

16 - نماز و عبادات دیگر ، باید خالصانه و فقط برای یاد خدا باشد .

فاعبدنی و اقم الصلوه لذكری

اختصاص یافتن «ذکر» در «لذکر» - به یاء متکلم، گویای نکته یاد شده است؛ یعنی «لذکر لالذکر غیر»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 16

16- اخلاص در عبادت و استمرار آن ، از مراتب کمال عبودیت و بندگی برای خداوند

و کانوا لنا عبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 11 - حج - 22 - 26 - 7

7- اخلاص در عبادت و پرهیز از آلوده کردن آن از هر عمل غیر الهی ، توصیه خداوند به حضرت ابراهیم (ع)

أن لاشرک بی شیئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 38 - 7

7- انجام عبادت به قصد رسیدن به پاداش اخروی ، با قصد قربت و الهی بودن آن ، سازگار است .

یسبّح له فیها

... رجال لاتلهيهم تجره ولابيع عن ذكر الله وإقام الصلوه وإيتا

برداشت یاد شده، بر این اساس است که «لام» در «لیجزیهم» برای غایت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 21,24

21 - عبادت خالصانه خدای یکتا، زمینه ساز حاکمیت، پیروزی و امنیت مؤمنان

وعد الله الذين ءامنوا... يعبدوننى لايشركون بى شيئاً

24 - عبادت خدای یگانه، باید خالصانه و منزّه از هر گونه شرک باشد.

يعبدوننى لايشركون بى شيئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 40 - 3,4

3 - عبودیت خالص برای خدا، موجب رهایی از عذاب الهی است.

إنکم لذاتقوا العذاب الأليم... إلاّ عباد الله المخلصين

4 - عبودیت خالص برای خدا، موجب جلب فضل او و بهره مندی از پاداش برتر در برابر اعمال و رفتار خویش

و ما تجزون إلاّ ما كنتم تعملون. إلاّ عباد الله المخلصين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 6,7,8,9

6 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر عبادت و فرمان بری خالصانه آن حضرت

فاعبد الله مخلصاً له الدين

واژه «دین» در معانی جزا، عادت، ملت، اسلام، عبادت و طاعت، به کار می رود (قاموس المحيط); ولی در این جا - با توجه به این

که مخاطبان آیات مورد بحث، مشرکان می باشند و نیز در این آیات واژه عبادت به کار رفته - ممکن است به معنای عبادت و طاعت استعمال شده باشد.

7 - نزول کتاب آسمانی (قرآن)، نعمتی است درخور شکر و شایسته عبادت خالصانه خدا و اطاعت محض از او.

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

برداشت یاد شده از تفریع جمله «فاعبد الله مخلصاً له الدين»، بر جمله «إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ» به دست می آید.

8 - اخلاص، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است.

فاعبد الله مخلصاً له الدين

این که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توصیه فرموده که عبادت را در حال اخلاص انجام دهد، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد. 9 - لزوم عبادت خالصانه خداوند

فاعبد الله مخلصاً له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 3 - 1,2,3

1 - تنها خداوند، شایسته عبادت خالصانه و اطاعت بی چون و چرا است.

أَلَا لِلَّهِ الدِّينَ الْخَالِصَ

«الدين» مبتدا و مسنداليه و «لله» خبر و مسند است. تقدیم مسند بر مسنداليه، مفید حصر و اختصاص است.

2 - اختصاص داشتن عبادت خالصانه و اطاعت محض به خداوند، مستلزم طرد اطاعت دیگران و ترک شرک و ریا در عبادت است.

فاعبد الله مخلصاً له الدين . ألا لله الدين الخالص

برداشت بالا به خاطر این نکته است که جمله «ألا لله الدين

ص: 292

الخالص» در مقام تعلیل برای امر به عبادت خالصانه (فاعبد الله مخلصاً له..). است؛ یعنی، به این دلیل باید خدا را خالصانه عبادت کرد که چون عبادت خالصانه اختصاص به او دارد.

3 - لزوم اخلاص در عبادت

لله الدين الخالص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 11 - 4, 3, 2

2 - فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر عبادت و فرمان بری خالصانه او

أمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

واژه «دین» در چند معنا (جزا، عادت، ملت، اسلام، عبادت و طاعت) به کار می رود (قاموس المحيط)؛ ولی در این جا - با توجه به این که مخاطبان آیات مورد بحث مشرکان هستند و نیز در این آیه واژه عبادت به کار رفته است - ممکن است به معنای عبادت و طاعت استعمال شده باشد.

3 - اخلاص، شرط پذیرش عبادت و رکن آن است.

أمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) توصیه فرمود که عبادت را در حال اخلاص انجام دهد. از این مطلب می توان برداشت بالا را به دست آورد.

4 - لزوم عبادت خالصانه خدا

أمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 14 - 3, 2

2 - عبادت خالصانه خدا، تکلیفی الهی برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل الله أعبد مخلصاً له ديني

3 - اخلاص

، شرط پذیرش عبادت و رکن آن است .

قل الله أعبد مخلصاً له ديني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 3,53 - خداوند ، فراخوان انسان ها به عبادت خالصانه او

مخلصين له الدين

طبق گفته مفسران، واژه «دين» در این آیه، به معنای عبادت است. آمدن این واژه در معنای یاد شده از کاربردهای رایج در لغت عرب است.

5 - نزول رزق انسان (باران) از سوی خداوند ، مقتضی دعا و عبادت به دور از شرک و خالصانه او است .

و ينزل لكم من السماء رزقاً .. فادعوا الله مخلصين له الدين

با توجه به تفریح جمله «فادعوا الله ..» بر جملات پیشین (ينزل لكم من السماء رزقاً) برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 9

9 - اخلاص ، شرط پذیرش عبادت و رکن اساسی آن است .

فادعوه مخلصين له الدين

از توصیه خداوند به این که عبادت او را با اخلاص انجام دهند، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 6

6 - خداوند ، در تمام ادیان آسمانی انسان ها را به بندگی خالصانه و به دور از انحراف ، فرمان داده است .

و ما

ص: 294

أَمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ

«حنیف» (مفرد «حنفاء»)، به معنای کسی است که به سوی دین درست و راست، تغییر جهت داده است (مقایس اللغه).

39- اخلاص در عبادت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 4

4 - لزوم داشتن اخلاص کامل در عبادت خدا

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 5

5 - اخلاص کامل فرشتگان، در تسبیح و عبادت خداوند

فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

از این که به جای «یسبِّحونه»، عبارت «یسبِّحون له» آمده و «لام» برای اختصاص می باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

40- اخلاص در عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 8

8 - لزوم حرکت برای خداوند، توأم با خضوع و اطاعت در برابر وی

وَقَوْمًا لِلَّهِ قَانِتِينَ

چنانچه گذشت، «قنوت»، اطاعتی است همراه خضوع و خشوع.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10 - استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا عليها اباؤنا.. وادعوه مخلصين له الدين

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

15 - ص - 38 - 83 - 3

3 - عبوديت خالصانه خدا،

ص: 295

موجب رهایی و مصونیت از وسوسه ها و اغواگری های شیطان

لأغوينهم . . . إلاّ عبادك منهم المخلصين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 29 - 2

2- بندگی خالص خداوند ، مایه رسیدن به مقامی والاتر از رتبه انسان های مطمئن ، راضی و مورد پسند خداوند

فادخلی فی عبدی

انتساب بندگان به خداوند در «عبادی»، انتساب تشریفی است و این که به صاحبان دل آرام، اذن ملحق شدن به آنان داده می شود، بیانگر برتری رتبه آنان است.

41- اخلاص در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 5 - 22

22 - از امام رضا (ع) روایت شده : . . . «ایاک نعبد» رغبه و تقرب إلى الله تعالى ذكره و إخلاص له بالعمل دون غيره و «ایاک نستعین» «إستزاده من توفيقه و عبادته و إستدامه لما أنعم الله عليه و نصره . . .» ;

. . . «ایاک نعبد» ابراز رغبه و تقرب جستن عبد به سوی خدای تعالی و اظهار اخلاص در عمل برای اوست و نه غیر او و «ایاک نستعین» در خواست زیاده توفیق خدا و زیاده عبادت او و درخواست ادامه نعمتهای داده شده و یاری خداوند است . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 238 - 9

9 - اعمال و رفتار آدمی ، باید برای خدا و در

ص: 296

جهت او باشد. و قوموالله قانتين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 2,5

2 - اعمال انسان باید برای خدا باشد .

يأيتها الذين ءامنوا كونوا قومين لله

مراد از «قيام» می تواند انجام تمامی اعمالی باشد که خداوند به آنها امر کرده است.

5 - شهادت به قسط ، در گرو عادت آدمی به انجام اعمال برای خداوند است .

كونوا قومين لله شهداء بالقسط

تقديم ذكرى «قومين» بر «شهداء» اشاره به این حقیقت دارد که شهادت به قسط، متفرع بر قیام لله است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 7

7 - لزوم داشتن اخلاص و تقوا، از نخستین مراحل انجام هر کار

أفمن أسس بنيانه على تقوى

تعبير «أسس بنيانه» تصریح به مراحل آغازین هر عمل دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 5,8,11

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام ، بر اساس نیتی خالص و

آمیخته با صدق و راستی

وقل رب أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

8- ارزش اعمال ، در پرتو صداقت و خلوص و عدم آمیختگی آن به ریا است .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

11- همه انسان ها، حتی پیامبر (

ص: 297

ص) برای داشتن اخلاص و صداقت در عمل، به امداد ویژه الهی نیازمندند.

وقل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 4, 5, 3, 2

2 - اخلاص در هر کاری، شایسته و لازم است.

أن تقوموا لله

3 - مردم، موظف اند هر کاری را - چه جمعی باشد و چه فردی - فقط برای رضای خدا انجام دهند.

أن تقوموا لله مثنی و فردی

«مثنی و فرادی» حال برای ضمیر فاعلی «تقوموا» است و کلمه «مثنی» کنایه از تعدد می باشد.

4 - مردم، موظف اند همدیگر را در انجام هر کار خالصانه، یاری دهند.

أن تقوموا لله مثنی و فردی

احتمال دارد «مثنی» اشاره به این نکته باشد که مردم دو نفری به همدیگر کمک کنند. 5 - مردم، موظف اند کارهای خود را برای رضای خدا، یک و یا دو نفره و به دور از غوغا سالاری و هیاهو انجام دهند.

أن تقوموا لله مثنی و فردی

احتمال دارد سفارش به قیام برای خدا به صورت دو نفری (اقل جمع) و یا یک نفری، به خاطر پرهیز از هیاهو و هرچه خالصانه تر شدن آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 9 - 4

4 - اعمال کافران، به دلیل نداشتن انگیزه الهی،

ص: 298

فاقد پاداش در نزد خداوند

كروهوا ما أنزل الله فأحبط أعمالهم

از مجموع آیه استفاده می شود که خداوند، در مقام بیان فلسفه حبط اعمال نیک کافران است؛ فلسفه ای که برای بشر معقول و قابل فهم است و آن این که وقتی کافران به انگیزه های نفسانی و غیر الهی کاری را انجام داده اند، چگونه ممکن است که در قبال آن از خداوند پاداش دریافت کنند.

42- اخلاص در فرجام عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 12

12- آغاز به کار از روی صداقت و اخلاص ، تضمین کننده به پایان رساندن آن همراه آن دو نیست .

أدخلني مدخل صدق وأخرجني مخرج صدق

43- اخلاص در قانونگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 37 - 8

8- معارف و قوانینی ، شایسته و بایسته پذیرش و پیروی است که از هوا های نفسانی پیراسته و بر پایه علم بنا شده باشد .

ولئن اتبعت أهواءهم بعد ما جاءك من العلم

44- اخلاص در قیام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 1

1 - رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، پیام بسیار مهمی برای مردم داشت و آن قیام مخلصانه برای خدا است .

قل إنما أعظكم بوحده أن تقوموا لله

«واحدة» به صورت نکره آمده و دلالت بر اهمیت و عظمت موعظه می کند.

45- اخلاص در گواهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

ص: 299

4 - نساء - 4 - 135 - 7

7 - ادای شهادت ، باید بر اساس حق ، به خاطر خدا و تقرب به او باشد .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلّٰهِ

حرف لام در «لله» برای غایت است و دلالت می کند که شهادت باید برای خدا باشد نه برای دستیابی به اغراض دنیوی.

46- اخلاص در گواهی طلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 7

7 - گواهی شاهدان در امر طلاق زنان و یا رجوع همسران به آنان ، باید برای خدا و خالصانه و به دور از چشمداشت مادی باشد .

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ

47- اخلاص در نحر شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 8

8 - قربانی کردن شتر و قصد انجام دادن فرمان الهی ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وانحر

قید «لربك» درباره «صلّ»، قرینه بر وجود چنین قیدی برای «انحر» نیز می باشد. «نحر»؛ یعنی، مقداری از سینه که جای گلوبند است و از جمله معانی که برای فعل «انحر»، بیان کرده اند، فرمان به کشتن شتر قربانی است. (مفردات)

48- اخلاص در نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 24

24- در نذر ، قصد قربت لازم است .

إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ

49- اِخْلَاصٌ فِي نَمَازٍ

جِلْد - نَامِ السُّورَةِ - سُوْرَةُ - آيَةُ - فَيْشِ

11 - طه - 20

ص: 300

16 - نماز و عبادات دیگر ، باید خالصانه و فقط برای یاد خدا باشد .

فاعبدنی و أقم الصلوه لذكری

اختصاص یافتن «ذکر» در «لذکر» - به یاء متکلم، گویای نکته یاد شده است؛ یعنی «لذکر لالذکر غیر»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 4,5

2 - اخلاص در نماز و انجام دادن آن تنها به جهت فرمان خدا ، وظیفه ای برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فصل لربک

4 - خداوند ، به دلیل مدبر و مالک بودن بر امور انسان ها ، سزاوار پرستش و نماز خالصانه بندگان به درگاه او است .

فصل لربک

5 - سپاسگزاری از خداوند در برابر نعمت کوثر ، وادارسازنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نماز و اخلاص در آن

إنا أعطینک الکوثر . فصل لربک

حرف «فاء» در «فصل»، لزوم نماز را بر آیه قبل تقریر کرده است.

50- اخلاص در نماز شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 6 - 2

2 - ایستادن در پیشگاه خدا با گامی استوارتر و گفتوگو در محضر او با سخنانی راست تر و ریشه دارتر ، دو امتیاز برجسته نماز و عبادت

شبانه

هی أشدّ وطءاً و أقوم قیلاً

ضمیر «هی» به «ناشئه» بازمی گردد. «أشدّ» معادل «أثبت» (با ثبات تر، استوارتر) و «وطء» مرادف «قیام» (ایستادن) است (لسان العرب). «أقوم» نیز به معنای «أسدّ» (محکم تر) و «قیلاً»

همتای «مقال» (سخن گفتن) است؛ یعنی، آن (پدیده شب) از حیث ایستادن (ایستادن در پیشگاه خدا) استوارتر و از حیث سخن (سخن گفتن در محضر خدا) محکم تر است.

51- اخلاص در نیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 245 - 4

4- مرغوبیت کالای مورد انفاق و خلوص نیت انفاق کننده، دو عنصر لازم در انفاق

من ذا الذی یقرض الله قرضاً حسناً

نیکو بودن قرض «قرضاً حسناً»، عبارت است از حُسنِ فاعلی (خلوص در نیت و ...) و حُسنِ فعلی (پرداخت کالای مرغوب) جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 35 - 7,8

7- خلوص نیت همسر عمران، در نذر فرزندش برای خدمت در راه خدا

ربّ ائی نذرت لک

«لک»، بیانگر خلوص نیت است.

8- نذر مخلصانه همسر عمران، زمینه برگزیدن آل عمران برای نبوت از سوی خداوند

انّ الله اصطفی . . . ال عمران ... اذ قالت امرات عمران ربّ ائی نذرت لک

«اذ» متعلق به «اصطفی» است؛ یعنی آنگاه خداوند آل عمران را برگزید که همسر عمران، نذری مخلصانه کرد. و اخلاص، از «لک» استفاده شده است.

52- اخلاص در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 3

3- ارزش هجرت، به در راه خدا بودن و جهت خدایی داشتن آن است.

وقال ائی ذاهب ائی ربی

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 9 - 21 - 36 - 9

9- تنها انسان های با اخلاص و به دور از چشم داشت مادی و ره یافته ، شایسته رهبری و پیروی اند .

اتَّبِعُوا مِنْ لَاسِئَلِكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مَهْتَدُونَ

54- اخلاص رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی

و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلاّ على ربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی است . و ما أسئلكم عليه من أجر إن أجرى إلاّ على ربّ

العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی است .

و ما أسئلكم عليه من أجر .. إلاّ على ربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 180 - 2

2 - تلاش رهبران الهی برای هدایت خلق ، تنها برای خدا و به دور از مطامع مادی

ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

55- اخلاص سليمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 11

11 - توجه دائمی سلیمان (ع) به خدایی بودن امکانات خویش

فلما رءاه مستقرّاً عنده قال هذا من فضل ربّي

از آیه یاد شده و نیز آیات پیشین استفاده می شود که سلیمان در اوج قدرت و شوکت نیز، از یاد خدا غافل نبوده، او را یاد می کند و بر نعمت های او سپاس می گزارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 44 - 14

14 - توحید ناب و بی شائبه سلیمان (ع) و تسلیم بودن او در برابر خدای یگانه ، مورد اذعان و اعتراف بلقیس

و أسلمت مع سلیمان لله ربّ العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 32 - 3

3 - سان دیدن طولانی سلیمان (ع) از اسب ها ، به خاطر خدا و یاد او بود .

فقال إني أحببت حبّ الخير عن ذكر ربّي

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که «عن» در «عن ذکر ربّي» برای تعلیل باشد؛ یعنی، دوستی من نسبت به اسب ها، به خاطر خدا و ناشی از فرمان او است؛ نه برخاسته از هوا و هوس و تفریح کردن من.

56- اخلاص شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 304

1 - تصریح شعیب (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر... إلا على ربّ العلمين

57- اخلاص صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 145 - 1

1 - تصریح صالح (ع)، به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر... إلا على ربّ العلمين

58- اخلاص علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 29 - 11

11 - اخلاص و انگیزه خدایی داشتن، از اوصاف عالمان راستین و اهل معرفت

إِثْمًا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادَةِ الْعُلَمَاءِ... إِنَّ الَّذِينَ... وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا

59- اخلاص فاطمه (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 6

6 - حضرت علی، فاطمه، حسن و حسین (ع)، مظهر اخلاص و خداجویی در عرصه زندگی اجتماعی

إِثْمًا نَطَعْمَكُم لَوْجَه اللَّهِ لِأَنْ تَرِيدَ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا

60- اخلاص لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 164 - 1

1 - تصریح لوط (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از قومش ، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . .

ص: 305

61- اخلاص مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 110 - 2

2- نقش اخلاص مبلغان دینی، در گرایش مردم به تقوا و پیروی از حق

و ما أسئلكم عليه من أجر .. فأتقوا الله و أطيعون

62- اخلاص متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 4

4- تقوایبندگان، بندگان خالص خدا و رها شده از وسوسه و سلطه ابلیس

إن المتقين في جنّات و عیون

در آیه های قبل، مردم به دو گروه تقسیم شدند: 1. پیروان گمراه ابلیس؛ 2. بندگان خالص خدا و سپس جایگاه گروه اول در قیامت، روشن گردید و در این آیه به سرنوشت گروه دوم پرداخته است و از «مخلصین» به «المتقین» تعبیر کرده که بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 1

1 - عبادت خالصانه خدا، اجتناب از عبادت طاغوت، توبه، پیروی از بهترین سخن و خردورزی، از اوصاف تقوایبندگان

و الذین اجتنبوا الطغوت أن یعبدوها و أنابوا إلى الله .. الذین یستمعون القول .

«الذین اتّقوا ربّهم» بیان تفصیلی برای آن دسته از افراد مؤمنی است که در آیات قبل توصیف شده اند؛ یعنی، «الذین اجتنبوا الطاغوت.. .. الذین یستمعون القول...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 -

1 - برخورداران در جه والای تقوا، تنها برای جلب توجه و عنایت خداوند، اموال خود را انفاق می کنند.

الأتقی . . . إلا ابتغاء وجه ربّه

استثنا در این آیه، منقطع است؛ یعنی، حق نعمتی بر گردن او نیست؛ لکن «ابتغاء» وجود دارد؛ یعنی، شخص «أتقی» در انفاق خود، نمی خواهد پاسخ نعمت دیگران را داده باشد. او تنها به این انگیزه انفاق می کند که خداوند، به او رو کرده و وی را مورد لطف خود قرار دهد. «وجه» به معنای «صورت و چهره» و کنایه از توجه و عنایت است.

63- اخلاص محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 6، 9، 5، 2، 1

1 - نماز خواندن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، عبادت کردنش و انجام امور زندگانی و مرگش تنها برای خدا بود.

إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله

«محیا» و «مات» مصدر میمی و به معنای زنده ماندن و مردن است. چون زنده ماندن و مردن در اختیار انسان نیست تا آن را برای خدا قرار دهد، می توان گفت مقصود از آن چگونه زندگی کردن و چگونه مردن است و یا مراد انجام امور مربوط به زندگی و مرگ است.

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخوردار از اخلاصی تام و همه جانبه

إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العلمین

5 - اخلاص کامل (انجام همه امور تنها برای خدا)، آیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

دینا قیما . . . قل إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله

ص: 307

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) می بایست اخلاص خویش را در همه امور به مردم اعلام کند.

قل إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله

9- ایمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ربوبیت خدا بر تمام هستی، علت اخلاص کامل و همه جانبه او

إن صلاتی و نسکی .. لله رب العلمین

توصیف «الله» به «رب العالمین» دلیل برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 108 - 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر عقیده توحیدی خویش و نفی شرک و نیز لزوم فراخوانی مردم به توحید و مبارزه با شرک، از دلیل و حجّتی روشن برخوردار بود.

قل هذه سبیلی ادعوا إلی الله علی بصیره أنا و من اتبعنی

«بصیره» به معنای حجّت و دلیل روشن است (لسان العرب). آیات قبل و نیز آیه مورد بحث، بیانگر متعلق «بصیره» است که در برداشت، برخی از آنها آورده شد. قابل ذکر است که در ترکیب این فراز چند نظر ابراز شده است. از جمله اینکه «علی بصیره» خبر برای «أنا» و «من اتبعنی» عطف بر «أنا» است؛ یعنی: «أنا و من اتبعنی علی بصیره».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 57 - 5

5 - خلوص و نداشتن هیچ چشم داشتی در انجام رسالت، از ویژگی های پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

ما أسئلكم علیه من أجر إلا من شاء أن يتخذ إلی ربّه سبیلاً

جلد

ص: 308

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 6،10

6 - اجتناب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از تکلف و ظاهر سازی در مسیر رسالت خویش

و ما أنا من المتكلفين

«تکلیف» (ریشه «متکلفین») به معنای تصنع و ظاهر سازی و تعهد به انجام کاری است که شخص شایستگی انجام آن را ندارد. 10 -
نداشتن چشمداشت مادی از مردم در امر رسالت و بی تکلف و تصنع بودن پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، نشانه حقانیت آن حضرت
است.

قل ما أسئلكم عليه من أجر و ما أنا من المتكلفين

از آیه بعد که قرآن را تنها مایه ذکر برای جهانیان معرفی می کند (إن هو إلا ذكر للعالمين)، استفاده می شود که آیه مورد بحث - با طرح
مسأله نداشتن چشم داشت مادی و بی تکلف بودن پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) - در صدد اثبات رسالت و راستی آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 6

6 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مبنی بر عبادت و فرمان بری خالصانه آن حضرت

فاعبد الله مخلصاً له الدين

واژه «دین» در معانی جزا، عادت، ملت، اسلام، عبادت و طاعت، به کار می رود (قاموس المحيط)؛ ولی در این جا - با توجه به این که
مخاطبان آیات مورد بحث، مشرکان می باشند و نیز در این آیات واژه عبادت به کار رفته - ممکن است به معنای عبادت و طاعت استعمال
شده باشد.

ص: 309

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 11 - 2

2- فرمان خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر عبادت و فرمان بری خالصانه او

أمرت أن أعبد الله مخلصاً له الدين

واژه «دین» در چند معنا (جزا، عادت، ملت، اسلام، عبادت و طاعت) به کار می رود (قاموس المحيط); ولی در این جا - با توجه به این که مخاطبان آیات مورد بحث مشرکان هستند و نیز در این آیه واژه عبادت به کار رفته است - ممکن است به معنای عبادت و طاعت استعمال شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 14 - 2

2- عبادت خالصانه خدا ، تکلیفی الهی برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل الله أعبد مخلصاً له ديني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 2

2- اخلاص در نماز و انجام دادن آن تنها به جهت فرمان خدا ، وظیفه ای برعهده پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فصل لربك

64- اخلاص مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 139 - 88 - اخلاص مسلمانان و باور توحیدی آنان ، دلیل ناروا بودن محاجه اهل کتاب با مسلمانان درباره خداوند و انتخاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) از میان آنان

أتحاجوننا في الله . . . ونحن له مخلصون

65- اخلاص مقربان

جلد - نام سوره

- سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 206 - 5,7

5 - مقربان درگاه خداوند همواره و خالصانه بر آستان او سجده می برند .

إن الذین عند ربک . . له یسجدون

تقدیم «له» بر «یسجدون» دلالت بر حصر و حکایت از خلوص دارد.

7 - لزوم اقتدا به مقربان الهی و الگوقرار دادن آنان در عبادت خالصانه خدا و تنزیه او از هر عیب و نقص

اذکر ربک . . إن الذین عند ربک لا یتکبرون عن عبادته

66- اخلاص ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 12

12 - خلوص فرشتگان در تسبیح و ستایش خداوند

نحن نسبح بحمدک و نقدر لک

«لک» علاوه بر تعلقش به «نقدس»، متعلق به «نسبح» نیز می باشد. خلوص از لام «لک» استفاده شده است؛ یعنی: تقدسک لک لا لغیرک.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 5

5 - اخلاص کامل فرشتگان ، در تسبیح و عبادت خداوند

فالذین عند ربک یتسبحون له باللیل و النهار

از این که به جای «یتسبحونه»، عبارت «یتسبحون له» آمده و «لام» برای اختصاص می باشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

67- اخلاص موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 2

2 - خداوند به دلیل خلوص موسی (ع)، وی را برگزید

ص: 311

و بر همگان برتری داد .

قال یموسی إني اصطفيتك على الناس چون «اصطفا» به معنای گزینش خالص یک چیز است، جمله «اصطفیتک» می رساند که موسی انسانی خالص بوده و همین خلوص وی دلیل اختیار و انتخاب وی شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 41 - 7، 4

4 - موسی (ع) ، از مقامی والا و بلند مرتبه نزد خداوند و از اخلاصی کامل در برابر او برخوردار بود .

واصطنعتک لنفسی

7 - اخلاص کامل موسی (ع) ، یکی از نعمت های خداوند به آن حضرت بود .

واصطنعتک لنفسی

این آیه ممکن است عطف به جملاتی از قبیل «قتلت نفساً» باشد که بیانگر منت ها و نعمت های خداوند بود است.

68- اخلاص مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 2

2 - عنایت خداوند به پاکیزه و خالص کردن اهل ایمان ، با قرار دادن ایشان در هنگامه های دشوار

و تلك الايام نداولها بين الناس . . . و ليمحص الله الذين امنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 18 - 7

7 - خداوند ، آگاه از خلوص و صداقت باطنی مؤمنان در بیعت رضوان

لقد رضی الله . . . فعلم ما فی قلوبهم

مراد از «ما» در «ما فی قلوبهم» - به قرینه «رضی الله . . .» می تواند

صداقت و خلوص مؤمنان باشد؛ زیرا این امور است که رضایت و خشنودی را در پی دارد.

69- اخلاص نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 109 - 1

1 - تصریح نوح (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت مادی از مردم، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 76 - 6

6 - نوح (ع) و خاندانش، از بندگان مخلص و برگزیده خدا بودند. **إلاّ عباد الله المخلصين . و لقد نادينا نوح... و نجّينه و أهله من الكرب العظيم**

ذکر داستان نوح(ع) و خاندانش پس از یاد کردن از بندگان خالص خدا در طول تاریخ، می تواند به منظور بیان الگو و نمونه ای از آن بندگان مخلص باشد.

70- اخلاص و نجات از مشکلات اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 26 - 25

25- قصد قربت با قصد رهایی از ناملازمات اجتماعی منافاتی ندارد .

إني نذرت للرحمن صوماً فلن أكلم اليوم إنسيّاً

مریم(س) به منظور عذر آوردن نزد مردم برای سکوت خویش، روزه را نذر کرد، ولی با جمله «انّی نذرت للرحمان» نذر خود را وسیله تقرب به خدا قرار داد.

71- اخلاص هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 127 - 1

1- تصریح هود (ع) به نداشتن کمترین چشمداشت

ص: 313

مادی از مردم ، در قبال رسالت خویش

و ما أسئلكم عليه من أجر . . . إلا على ربّ العلمين

72- اخلاص یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 73 - 15

15- عبادت و بندگی مداوم و مخلصانه ، از اوصاف حضرت ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع)

و كانوا لنا عبدین

فعل «کون» - که مفید استقرار وصف است - بیانگر دائمی بودن عبادت ابراهیم(ع) است و تقدم جار و مجرور (لنا)، نشانگر انحصار عبادت آنان، برای خداوند متعال است که از آن به خالصانه بودن یاد می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 46 - 2

2- ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (علیهم السلام) از هرگونه آلودگی های مادی و متضاد با آخرت اندیشی پاک و منزّه بود .

إنا أخلصنهم بخالصه ذکری الدار

73- اخلاص یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 10

10- یوسف (ع) از بندگان مطیع خدا و از خالص شدگان برای او بود .

إنه من عبادنا المخلصین

مراد از «مخلصین» (خالص شدگان) این است که غیر خدا در آنان نصیبی ندارد و کاملاً در اختیار خداوند و اوامر او هستند. نه شیطان بر ایشان فرمان روایی می کند و نه اسیر هواهای نفسانی اند.

74- ارزش اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ارزش هجرت، به در راه خدا بودن و جهت خدایی داشتن آن است.

وقال إني ذاهب إلی ربِّي

75- ارزش اخلاص در تسبیح خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 10

10 - اخلاص در تسبیح و عبادت، امری شایسته و ارزشمند است.

فالدین عند ربِّک یسبِّحون له

از آمدن عبارت «یسبِّحون له» به جای «یسبِّحونه»، اخلاص فرشتگان فهمیده می شود و از این که خداوند اخلاص فرشتگان را به رخ انسان ها می کشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

76- ارزش اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 38 - 10

10 - اخلاص در تسبیح و عبادت، امری شایسته و ارزشمند است.

فالدین عند ربِّک یسبِّحون له

از آمدن عبارت «یسبِّحون له» به جای «یسبِّحونه»، اخلاص فرشتگان فهمیده می شود و از این که خداوند اخلاص فرشتگان را به رخ انسان ها می کشد، مطلب بالا قابل برداشت است.

77- اظهار اخلاص در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 5

5 - حسن اظهار اخلاص و نداشتن چشمداشت در عرصه انفاق و ایثار به نیازمندان جامعه

إِنَّمَا نَطْعَمُكُمْ لَوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا

برداشت یاد شده، با توجه به دو نکته ذیل است: 1. جمله «إِنَّمَا نَطْعَمَكُم...» مقول قول محذوف و در موضع حال برای فاعل «يطعمون»

ص: 315

باشد که تقدیر آن چنین است: «يقولون لهم إنّما نطعمكم لوجه الله...». 2. این گفته به زبان قال باشد نه به زبان حال؛ یعنی، ابرار به وقت اطعام به نیازمندان، به آنان می گویند که این اتفاق صرفاً برای خدا است و... .

78- اهمیت اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 2

2 - پاداش های الهی (بهشت) از آن کسانی است که با تمام وجود تسلیم خدا شده و از سر اخلاص کار های نیک انجام دهند .

من أسلم وجهه لله و هو محسن فله أجره عند ربه

از مصادیق «أجر» - به دلیل آیه قبل - «بهشت» است. «وجه» به معنای صورت است و مراد از آن در آیه شریفه، وجود و ذات آدمی است. «محسن» به کسی گفته می شود که کار نیک انجام دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 127 - 8

8 - توجه و خلوص کامل ابراهیم و اسماعیل (ع) به خداوند ، هنگام ساختن کعبه

و إذ يرفع إبراهيم القواعد من البيت وإسماعيل ربنا تقبل منا

سیاق جمله فوق مقتضی این است که «ربنا تقبل منا» با کلمه ای همانند «قالا» آورده شود. حذف این کلمه اشاره به این نکته دارد که: توجه ابراهیم و اسماعیل (ع) به خداوند هنگام بنای کعبه، چنان بود که گویا از مرحله سخن گذشته و به یک حالت و صفت برای آنان تبدیل شده بود.

ص: 316

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 6

6 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) می بایست اخلاص خویش را در همه امور به مردم اعلام کند.

قل إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 109 - 7

7 - لزوم داشتن اخلاص و تقوا، از نخستین مراحل انجام هر کار

أفمن أسس بنینه علی تقوی

تعبیر «أسس بنیانه» تصریح به مراحل آغازین هر عمل دارد. جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 22 - 2

2 - ارجمندی صبر و شکیبایی در گرو جهت خدایی داشتن آن است .

والذین صبروا ابتغاء وجه ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 41 - 1

1 - عبودیت و پاک بودن از هرگونه ناخالصی ، صراط مستقیم الهی است .

إلا عبادک منهم المخلصین . قال هذا صراط علیّ مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام ، بر اساس نیتی خالص و

آمیخته با صدق و راستی

وقل رب أدخلنی مدخل صدق و أخرجنی مخرج صدق

جلد - نام سورہ - سورہ

ص: 317

- آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 12

12 - بازگشت به خداوند ، همراه با توبه و عمل ناب و خالص ، امری پسندیده و شایسته است .

و اتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ

سفارش به پیروی از منیبان، نشان دهنده اهمیت انابه است. گفتنی است که «الإنابة إلى الله» رجوع به خداوند با توبه و اخلاص عمل معنا شده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 2

2 - اخلاص در هر کاری ، شایسته و لازم است .

أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 29 - 7

7 - تسلیم بودن و اخلاص داشتن در برابر پروردگار ، امری مهم و بایسته است .

ضرب الله مثلاً .. ورجلاً سلماً لرجل

از تشبیه شدن وضعیت یکتاپرستان به برده ای که تنها مملوک یک شخص است، می توان برداشت یاد شده را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 66 - تزکیه نفس ، در گرو نیت خالص و قصد قربت است .

یتزکى . . ابتغاء وجه ربّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 6

6 - خداوند ، در تمام ادیان آسمانی انسان

ها را به بندگی خالصانه و به دور از انحراف، فرمان داده است.

و ما أمرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مخلصين له الدين حنفاء

«حنيف» (مفرد «حنفاء»)، به معنای کسی است که به سوی دین درست و راست، تغيير جهت داده است (مقایس اللغه).

79- اهمیت اخلاص در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 21 - 6

6 - رضایت خداوند از انسان، در گرو تقوا و اخلاص در انفاق است.

الأتقى . الذی یؤتی ماله ... ابتغاء وجه ربّه الأعلى . ولسوف یرضی

چنانچه فاعل «یرضی» خداوند باشد، آیات پیشین در مقام بیان زمینه های رضایت او خواهد بود.

80- اهمیت اخلاص در دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 7

7 - اخلاص، در دعا و توجه به خدا، اهمیت زیادی دارد.

دعوا لله مخلصين له الدين

81- اهمیت اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 5

5 - اخلاص کامل (انجام همه امور تنها برای خدا)، آیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

دینا قیما... قل إن صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 163 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) به یگانه پرستی، اخلاص در عبادت و ایمان به یکتایی خدا در ربوبیت مأمور بود.

إن صلاتی

ص: 319

... لله رب العلمين. لا شريك له وبذلك أمرتجلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 110 - 12

12- تنها راه رسيدن به رضاي خداوند و پاداش هاي او ، انجام دادن اعمال صالح و پرستش خالصانه او است .

فمن كان يرجو لقاء ربه فليعمل عملاً صالحاً ولا يشرك بعبادة ربه أحداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 14 - 8

8 - عبادت خالصانه ، مهم ترين وظيفه در برابر خداوند ، حتى براي پيامبران است .

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - زمر - 39 - 14 - 4

4 - لزوم عبادت خالصانه خدا

قل الله أعبد مخلصاً له ديني

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 14 - 7

7- لزوم يكتاپرستي و دوري از شرک در عبادت و نيايش ، در عين ناخوشايندي کافران و مشرکان از اين عمل

فادعوا الله مخلصين له الدين و لو كره الكفرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - غافر - 40 - 65 - 8

8 - لزوم عبادت خالصانه براي خداوند

مخلصين له الدين

«دين» در لغت به چند معنا مي آيد؛ يکي از آنها اطاعت است و مقصود از اطاعت

- به قرینه آیه بعد (قل إنی نهیت أن أعبد الذین تدعون من دون الله.. - عبادت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 51 - 2

2 - لزوم توحید و اخلاص در عبادت به هنگام روی آوردن به خداوند

ففرّوا إلى الله... ولا تجعلوا مع الله إلهاء آخر

82- اهمیت اخلاص در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش 20 - لیل - 92 - 20 - 15

15 - « عن عبد الله بن مسعود قال: ... قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): ... يابن مسعود! إذا عملت عملاً فاعمله لله خالصاً، لأنه لا يقبل من عباده الأعمال إلا ما كان خالصاً فإنه يقول: «و ما لأحد عنده من نعمه تجزى . إلا ابتغاء وجه ربّه الأعلى . . .» ;

از عبد الله بن مسعود روایت شده که گفت: ... رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: ... ای پسر مسعود! اگر کاری انجام دادی، آن را خالصانه برای خدا انجام ده. چرا که او اعمال بندگان را قبول نمی کند؛ مگر آنچه را که خالص باشد؛ زیرا او می فرماید: «و ما لأحد عنده من نعمه تجزى . إلا ابتغاء وجه ربّه الأعلى»...».

83- اهمیت اخلاص در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 6

6 - لزوم اخلاص و قصد قربت در نماز

فویل للمصلّين... الذين هم يراءون

84- اهمیت اخلاص رهبران دینی

جلد - نام سوره -

ص: 321

5- اهمیت روحیه توحیدی (ضد شرک) و اخلاص کامل در عبادت خدا، در نهاد رهبران الهی

فلاتدع مع الله إلهًا اخر

لزوم پرهیز از شرک و داشتن اخلاص کامل در عبادت خدا، اختصاص به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ندارد؛ بلکه این ها وظیفه همه انسان ها است. بنابراین توجه خطاب به شخص رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) (فلاتدع مع الله...)، بیانگر اهمیت آن در رهبران الهی می باشد.

85- درخواست اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 9، 5

5- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به درخواست از خداوند برای توفیق انجام هر عملی از آغاز تا فرجام، بر اساس نیتی خالص و آمیخته با صدق و راستی

و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

9- لزوم درخواست توفیق و خلوص و صداقت کامل از خداوند در نوافل شب

و من الیل فتهجد به .. و قل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

از اینکه خداوند، در پی توصیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تهجد، از او خواسته است که برای اخلاص در هر کاری به درگاه او دعا کند، می تواند مشعر به معنای فوق باشد.

86- دعوت به اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 2

2- ادیان آسمانی، از تعالیم انحرافی مبرا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند، اخلاص، اعتدال

در دین ، اقامه نماز و پرداخت زکات ، فرمان داده اند .

و ما تفرّق الذین أُوتوا الکتب . . . و ما أُمروا إلاّ لیعبدوا الله مخلصین له الد

حصر در «إلاّ لیعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

87- دلایل اخلاص در قربانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 10

10 - مالک و مدبّر بودن خداوند ، دلیل لزوم اخلاص و قصد قربت در قربانی کردن به درگاه او است .

فصلّ لربّک وانحر

88- زمینه اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 38,40

38 - حوادث ایّام جنگ ، سختی ها و مصیبت های در راه خدا ، زمینه خالص شدن اندیشه مؤمنان از عقاید جاهلیّت و پالایش درون آنان از خواسته های دنیایی و مادی

یظنّون بالله غیر الحقّ . . . و لیبتلی الله ما فی صدورکم و لیمحصّ ما فی قلوبکم

«لیمحصّ» از ماده تمحیص به معنای خالص سازی از عیبه و نقصهاست و این جمله بیانگر هدفی دیگر از اهداف شکست در نبرد احد است.

40 - خلوص و پاکیزگی درون ، در گرو حضور آدمی در هنگامه های دشوار

و لیمحصّ ما فی قلوبکم

جلد - نام سوره -

ص: 323

5 - اعراف - 7 - 29 - 15

15 - توجه به معاد، پشتوانه رعایت قسط و اخلاص در دین

أمر ربی بالقسط . . . مخلصین له الدین کما بدأکم تعودون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش - 8 - هود - 11 - 51 - 9

9- توجه به خالقیت خدا، زمینه ساز اخلاص در تبلیغ دین و چشم ندوختن به اجر و پاداش های مردمی است .

إن أجرى إلا على الذى فطرني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 65 - 1

1 - مشرکان به هنگام حادثه ای مخاطره آمیز در دریا، خداوند را مخلصانه می خوانند .

فإذا ركبوا فى الفلك دعوا الله مخلصين له الدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 30 - 6

6 - اعتقاد به تضمین پاداش کامل و بیش از استحقاق از سوی خداوند، موجب برانگیخته شدن انسان به انجام خالصانه اعمال نیک (همچون انفاق)

الذين يتلون كتب الله . . . وأنفقوا مما رزقهم سرًا وعلانية . . . ليؤفيمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 6

6 - توجه به علم و بصیرت الهی، بازدارنده انسان از بی صداقتی در عقیده و ناخالصی در عمل

يؤمنون عليكم أن أسلموا .

.. إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ ... وَاللَّهُ بِصَبْرِ بَمَا تَعْمَلُونَ

تذکره به علم و بصیرت الهی، در پایان آیاتی که مدعیان ایمان را به سبب بی صداقتی ملامت کرده است، می تواند پیامدار معنای یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 4

4 - ایمان به قیامت و بیم از آن، زمینه ساز گرایش و عامل انگیزش به نیکوکاری و نیک کرداری (اخلاص، ایثار، انفاق و ...)

و يطعمون الطعام ... أسیراً ... لانريد منكم جزاءً ولاشكوراً . إنا نخاف من ربّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 20 - 10

10 - توجّه به ناچیز بودن همه موجودات در برابر علوّ خداوند، زمینه ساز خلوص نیت و قصد تقرّب به او در انفاق ها است .

یؤتی ماله ... ابتغاء وجه ربّه الأعلى

89- زمینه اخلاص در عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 2323 - محیطی آرام و بی اضطراب و جامعه ای امن و خالی از ترس و بیم ناکی، زمینه ساز روی کرد مردم و

توفیق یافتن آنان برای عبادت خالصانه خدای یکتا

و لیبذلّهم من بعد خوفهم أمناً یعبدوننی لایشركون بی شیئاً

90- زمینه تشخیص اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 4

- اعمال آدمی، دارای جوهی پیچیده و بازشناسی خلوص و ناخالصی آن، نیازمند بصیرتی الهی است.

والله بصیر بما تعملون

به کار رفتن واژه «بصیر» (شناخت عمیق) در مورد اعمال، بیانگر این نکته است که عمل ظاهری دارد و ژرفایی؛ که خداوند با بصیرت مخصوص خویش، لایه های پنهان عمل را از پوسته ظاهری آن متمایز می سازد.

91- عوامل اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 12

12 - نشاط در عبادت، اخلاص، ذکر فراوان خدا و استواری در ایمان، پرتویی از هدایت الهی است.

و إذا قاموا إلى الصلوة .. و من یضلل الله فلن تجد له سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 11

11 - احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعونه تضرعا و خفیه لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 162 - 9، 10

9 - ایمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ربوبیت خدا بر تمام هستی، علت اخلاص کامل و همه جانبه او

إن صلاتی و نسکی .. لله رب العلمین

توصیف «الله» به «رب العالمین» دلیل برداشت فوق است.

10 - باور به ربوبیت مطلق خداوند برانگیزنده انسان به اخلاص در عبادت و انجام همه امور برای او

إن صلاتی و نسکی . . . لله رب العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 169 - 44 - بنده خالص و برگزیده خدا شدن ، روح ادیان الهی و ثمره اصلی کتاب های آسمانی

لو أنّ عندنا ذكراً من الأوّلین . لكنا عباد الله المخلصین

از این که مشرکان گفته اند: اگر کتاب آسمانی برای ما نازل می شد، ما هم بنده خالص و برگزیده خدا می بودیم؛ می توان استفاده کرد که این بندگی بر اثر تعالیم کتاب های آسمانی به وجود می آید.

92- عوامل اخلاص ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 3

3 - بیمنای از قیامت ، عامل انگیزش ابرار به اطعام و انفاق خالصانه و بی چشمداشت

لانريد منكم جزاء ولا شكورا . انا نخاف من ربنا يوماً عبوساً قمطيراً

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إنا نخاف..» تعلیل برای «لانريد منكم...» است؛ یعنی، به این دلیل از شما انتظار پاداش و سپاس گزاری نداریم که چون از روز قیامت دل نگرانیم.

93- عوامل اخلاص در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 7

7 - ایمان واقعی به خدا و قیامت ، موجب داشتن اخلاص در عمل و انفاق کردن با میل و رغبت

و من الأعراب من يؤمن بالله و اليوم الآخر و يتخذ ما ينفق قربت عند الله

94- عوامل اخلاص در عبادت

جلد -

ص: 327

نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 20

20- توجه به ربوبیت خداوند ، برانگیزاننده انسان به عبادت خالصانه او و پرهیز از شرکوری است .

و لا یشرک بعباده ربّه أحداً

95- عوامل اخلاص در عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 7

7 - ایمان واقعی به خدا و قیامت ، موجب داشتن اخلاص در عمل و انفاق کردن با میل و رغبت

و من الأعراب من یؤمن بالله و الیوم الآخر و یتخذ ما ینفق قربت عند اللّٰه جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 14

14- حفظ صداقت و راستی در انجام کارها از آغاز تا انجام ، نیازمند قدرت و توانی خدادادی

أدخلنی . . . و اجعل لی من لدنک سلطناً نصیراً

96- عوامل اخلاص محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 2 - 5

5 - سپاسگزاری از خداوند در برابر نعمت کوثر ، وادارسازنده پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نماز و اخلاص در آن

إِنَّا أعطینک الکوثر . فصل لربک

حرف «فاء» در «فصل» ، لزوم نماز را بر آیه قبل تقریر کرده است.

97- عوامل مؤثر در اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 1,3,4

1 - شکست و پیروزی مؤمنان در جنگ با کافران ، عاملی برای خالص سازی

ص: 328

و تلك الايام نداولها .. و ليمحص الله الذين امنوا

فعل «يحص» از مصدر «تمحص» به معنای خالص کردن از ناخالصیها و نقصهاست.

3- ایمان آدمی تبدیل کننده رنج ها و شکست ها به عوامل سازنده و خالص کننده

و تلك الايام نداولها بين الناس .. و ليمحص الله الذين امنوا

مؤمنین به خاطر ایمانشان در هنگامه های فشار، به جای خردشدن، از آن عوامل برای رشد و ساخته شدن و خلوص خود کمک می گیرند.

4- بروز نقطه های ضعف در جنگ و آگاهی از آن، زمینه مناسبی برای خالص شدن مؤمنان از عیب ها و نقصها

ان یمسکم قرح .. نداولها بين الناس ... و ليمحص الله الذين امنوا

چون «تمحص» به معنای خالص سازی از عیب و نقص است و این خالص سازی نتیجه شکست مؤمنان فرض شده، می توان گفت که شکست مسلمانان باعث می شود که آنها عیبها و نقصهای خود را بشناسند و در رفع آن بکوشند.

98- منافقان و اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 75 - 6

6- اقرار منافقان صدر اسلام به ناخالصی و صالح نبودن خویشو منهم من عهد الله .. لنكونن من الصالحين

99- منشأ اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 80 - 11

11- همه انسان ها، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای داشتن اخلاص و صداقت در عمل، به امداد ویژه الهی

نیازمندند .

وقل رب ادخلنی مدخل صدق و اخرجنی مخرج صدق

100- منشأ اخلاص آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 122 - 2

2- خداوند ، برای تربیت و رشد آدم ، علاقه های غیر الهی را از او دور ساخت و وی را برای خود خالص گردانید .

ثم اجتبه ربه فتاب علیه

101- موانع اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 29 - 10

10 - استناد به سنن پیشینیان در تعیین ارزشها، مخالف اخلاص در عبودیت خداوند است.

قالوا وجدنا علیها اباؤنا .. و ادعوه مخلصین له الدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 9 - 4

4- چشمداشت مادی و معنوی از مردم در برابر انفاق و ایثار ، ناسازگار با اخلاص

إنما نطعمکم لوجه الله لانرید منکم جزاءً و لا شکورًا

102- نعمت اخلاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 41 - 7

7- اخلاص کامل موسی (ع) ، یکی از نعمت های خداوند به آن حضرت بود .

واصطنعتک لنفسیاین آیه ممکن است عطف به جملاتی از قبیل «قتلت نفساً» باشد که بیانگر منت ها و نعمت های خداوند بود است.

6- اخلاق

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اخلاق از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

2- اخلاق

جلد - نام

ص: 330

سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 207 - 10

10 - تفاوت عمیق میان انسان ها و تقسیم بندی آنها بر مبنای جهانبینی ، عقیده ، عمل و اخلاق

و من الناس من يقول ... ربنا اتنا ... من يعجبك ... من يشرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 10

10 - نقش ویژه خوش خلقی و مهربانی رهبران الهی با امت خویش ، به هنگامه های دشوار

فبما رحمه من الله لنت لهم و لو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك

قرار گرفتن این آیه در ضمن آیات مربوط به نبرد احد و مشکلات ناشی از آن، اشاره به این حقیقت دارد که خوش خلقی و مهربانی رهبران به هنگام رخ نمودن سختیها و مشکلات برای مردم، از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

3- آثار اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 12

12 - نیل به حقیقت ، مولود امتزاج علم ، عبادت و اخلاق

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

4- آثار بد اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 3

3 - تکذیب عمدی دین و رد ذایل اخلاقی (همچون سوگند دروغ ، پستی ، عیب جویی ، سخن چینی ، مانع خیر شدن ، گناه پیشگی ، درشت خوئی و بی تباری) ، از

زمینه های ابتلا به عذاب خفت بار الهی

فلاتطع المكذبین... كل حلاف مهين... عتل بعد ذلك زنيماً... سنسمه على الخرطوم

5- آثار خوش اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 10

10 - نقش ویژه خوش خلقی و مهربانی رهبران الهی با امت خویش، به هنگامه های دشوار

فبما رحمه من الله لنت لهم ولو كنت فظاً غليظ القلب لانفضوا من حولك

قرار گرفتن این آیه در ضمن آیات مربوط به نبرد احد و مشکلات ناشی از آن، اشاره به این حقیقت دارد که خوش خلقی و مهربانی رهبران به هنگام رخ نمودن سختیها و مشکلات برای مردم، از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 6,8

6 - تأثیر شگرف حسن خلق و برخورد نیک، در تبدیل دشمنی ها به دوستی ها

فإذا الذی بینک و بینہ عدوه كأنه ولیّ حمیم

8 - تأثیر پذیری سریع انسان ها، از اخلاق نیک دیگران

ادفع بالتی هی أحسن فإذا الذی بینک و بینہ عدوه كأنه ولیّ حمیم

با توجه به این که «إذا»ی فجائیة برای بیان ناگهانی بودن امری به کار می رود و نوعی ملازمه با سرعت و شتاب وقوع آن دارد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 3

- برخورد شایسته و نیکو در برابر رفتار ناپسند دیگران ، نشانه بهره مندی فرد از کمالات و ارزش های والای انسانی است .

ادفع بالتی هی أحسن . . . و ما یلقیها إلاّ ذوحظّ عظیم

6- آثار رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 5

5- غلبه رذایل اخلاقی بر روح انسان ، مانع حق پذیری او

قالوا ربّنا غلبت علینا شقوتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 14

14 - خصلت های منفی و رسوخ یافته در روح آدمی ، مؤثر بر قوای ادراکی و حسی او *

اتّخذ إلهه هویه و أضلّه الله علی علم و ختم علی سمعه و قلبه و جعل علی بصره غشو

در صورتی که تقدم «من اتّخذ. . .» بر «أضله. . .» از قبیل تقدم سبب بر مسبب باشد؛ از آیه شریفه استفاده می شود که هواپرستی به عنوان یک روحیه سبب می گردد که ابزار شناخت آدمی، کارایی و تأثیر خویش را در مسیر حق و حقیقت یابی از دست بدهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 7 - 3

3- موضع گیری علیه آیات الهی ، ناشی از خصلت های منفی خود انسان است ؛ نه ابهام و نارسایی پیام وحی . *

ءایتنا بیئت قال الذین کفروا للحقّ . . . هذا سحر مبین

ماضی بودن فعل «کفروا»، نشان می دهد که

پیش زمینه های فکری و روحی در جهت گیری ها و موضع گیری های کافران علیه آیات الهی، تأثیری بسزا و تعیین کننده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 12

12- قلب آدمی، در سرشت خود، پذیرای حق و عملکرد و روحیات منفی او، عامل جمود آن

طبع الله علی قلوبهم واتبعوا أهواءهم

از تعبیر «طبع الله علی قلوبهم» استفاده می شود که قلب آدمی در ابتدا، پذیرای سخن حق و قادر به فهم پیام الهی است؛ ولی در نتیجه عواملی از سوی خود انسان، طبق اراده الهی، قلب کارایی اصلی خود را از دست می دهد و در برابر حق نفوذناپذیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 3

3 - تکذیب عمدی دین و ردایب اخلاقی (همچون سوگند دروغ، پستی، عیب جویی، سخن چینی، مانع خیر شدن، گناه پیشگی، درشت خوئی و بی تباری)، از زمینه های ابتلا به عذاب خفت بار الهی

فلاتطع المكذبین... كل حلاف مهين... عتل بعد ذلك زنيتم... سنسمه علی الخرطوم

7- آثار صفات اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 37 - 12

12 - تأثیر خصلت های درونی و روحیات انسان، در دیدگاه و شناخت وی

كذلك زين لفرعون سوء عمله

جلد - نام

ص: 334

سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 56 - 9

9- انگیزه ها و خصلت های درونی انسان ها ، عامل تأثیرگذار در مجموعه رفتار ها و شکل دهنده چگونگی آنها

إِنَّ الَّذِينَ يَجِدُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بَغِيرَ سُلْطَنٍ أَتِيهِمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 7

7- ویژگی ها و خصایل اخلاقی (چون صبر و شکر) ، مؤثر در فهم معارف توحیدی

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

با توجه به این که صبر و شکر از فضایل اخلاقی می باشد، از تعلیق فهم آیات الهی بر صبر و شکر استفاده می شود که ویژگی های اخلاقی، دارای نقشی مهم و اساسی برای درک معارف است.

8- آسیب شناسی اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 9

9- اشرافیت و رفاه ، زمینه های ابتلا به خود برترینی و خوی استکباری است .

فَقَالَ الْمَلَأُ .. مَا نَرِيكَ اتَّبِعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادْنَا

9- اجتناب از رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 7

7- اهمیت برتر پرهیز از رذایل اخلاقی با تقوا، نسبت به نهان ساختن زشتیهای ظاهری با لباس

و لباس التقوی ذلک خیر

10- احکام و اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2

ص: 335

11 - پیوند و آمیختگی احکام فقهی اسلام با مسائل اخلاقی

فامساک بمعروف او تسریح باحسان

11- اخلاق ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 84 - 2

2- ابراهیم (ع)، برخوردار از قلبی سالم و پاک از آفت‌ها و امراض روحی، اخلاقی و شخصیتی

إذ جاء ربّه بقلب سليم

«سلیم» صفت مشابه و مشتق از «سلامت» (پاکی از امراض دردها و آفت‌ها) است. توصیف قلب به «سلیم» بودن، اشاره به انواع امراض و آفت‌های روحی، اخلاقی و شخصیتی دارد.

12- اخلاق اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 17 - 3

3- تقوا، مستلزم داشتن اخلاق و منش نیک اجتماعی

لذّین اتقوا.. الصابرين و الصادقين و القانتين و المنفقين

از صفات مذکور در آیه، انتزاع اخلاق و منش نیک اجتماعی شده است.

13- اخلاق انسان کامل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 14

14 - انسان کامل، در بینش دین، همپای عقیده صحیح و بایسته از اخلاق شایسته برخوردار است.

بینی لا تشرك بالله.. واقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

با توجه به این که هر پدری - و از جمله لقمان - خواهان رساندن فرزند خود به بالاترین مراحل کمال است و برای این به فرزند خود رهنمودهایی ارائه می کند، مطلب بالا قابل

ص: 336

14- اخلاق پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 201 - 6

6 - حسنه در دنیا، وسعت روزی و اخلاق نیک و در آخرت، رضوان الهی و بهشت است.

رَبَّنَا اتِّنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

امام صادق (ع) درباره آیه «رَبَّنَا اتِّنَا...»، فرمود: رضوان الله و الجنة في الآخرة و السعة في الرزق و المعاش و حسن الخلق في الدنيا

معانی الاخبار، ص 175؛ نورالثقلین، ج 1، ص 199، ح 725 و 728.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 149 - 9

9 - عفو، در عین قدرت بر انتقام، تخلق به اخلاق الهی است.

أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءِ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «فان الله...»، جانشین جواب شرط بوده و تقدیر کلام را این گونه بدانیم «ان تعفوا عن سوء فقد تخلقتم باخلاق الله ان الله كان عفوا قديرا» یعنی اگر خطای دیگران را نادیده انگارید، به صفتی از صفات خداوند متخلق شده اید که آن، عفو در عین قدرت است.

15- اخلاق پسندیده شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 15

15- شعيب (ع)، حتی در میان کافران قومش، به دارا بودن اخلاق نیکو شهرت داشت.

إنك لأنت الحليم الرشيد

16- اخلاق رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه

ص: 337

3 - آل عمران - 3 - 159 - 10

10 - نقش ویژه خوش خلقی و مهربانی رهبران الهی با امت خویش ، به هنگامه های دشوار

فبما رحمه من الله لنت لهم ولو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

قرار گرفتن این آیه در ضمن آیات مربوط به نبرد احد و مشکلات ناشی از آن، اشاره به این حقیقت دارد که خوش خلقی و مهربانی رهبران به هنگام رخ نمودن سختیها و مشکلات برای مردم، از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

17- اخلاق کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 2

2 - کفرپیشگان مکه با سرمستی و خودنمایی ، از دیار مکه رهسپار منطقه بدر شدند .

و لا تكونوا كالذين خرجوا من ديرهم بطرا

18- اخلاق محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 69 - 3،4

3 - شخصیت ارزشی و اخلاقی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خود گواه صداقت آن حضرت بود .

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مَنكَرُونَ

4 - سرزنش کافران از سوی خداوند ، به خاطر انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آگاهی آنان از شخصیت ارزشی و اخلاقی (صداقت ، امانت و ...) آن حضرت

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مَنكَرُونَ

19- اخلاق ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 9

علاقه به دنیا و آرزوی عمر طولانی به خاطر آن، خوبی ناپسند و نکوهیده است.

ولتجدنهم أحرص الناس على حياة... يود أحدهم لو يعمر الف سنة

لحن آیه گویای مذمت یهود به خاطر علاقه به دنیا و درخواست عمر طولانی به خاطر آن است.

20- اخلاق و اقتصاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 17 - 2

2- ارتباط اخلاق و اقتصاد در اسلام

لَّذِينَ اتَّقَوْا... وَ الْمُنْفِقِينَ وَ الْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ

ذکر «المنفقين» به عنوان صفتی برای متّقين، بیانگر این رابطه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- نساء - 4 - 32 - 11

11 - آمیختگی مسائل اقتصادی اسلام با اخلاق

لا تاكلوا... و لا تتمنوا ما فضل الله... للرجال نصيب... و للنساء نصيب

قرآن در این آیه و آیات گذشته، مسأله اقتصادی (لا تاكلوا... للرجال نصيب) را با مسأله اخلاقی (لا تتمنوا) مرتبط دانسته و یکی را ریشه دیگری معرفی کرده است.

21- اخلاق و حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 236 - 18

18 - نظام اخلاقی، پایگاه و پشتوانه برای عمل به نظام حقوقی، در اسلام

حقاً على المحسنين

با توجه به اینکه خداوند، احسان - که از مقوله اخلاق است - را زمینه پذیرش احکام حقوقی و عمل به آنها قرار داده است.

22- اخلاق همسر زكريا (ع)

جلد - نام

ص: 339

8- خداوند، اخلاق و رفتار همسر زکریا (ع) را اصلاح و او را همسری شایسته برای ایشان قرار داد.*

فاستجبنا له و وهبنا له یحیی و أصلحنا له زوجه

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که جمله «أصلحنا له زوجه» عطف بر «فاستجبنا له» باشد. در این صورت اصلاح همسر جز خواسته زکریا(ع) نبود؛ بلکه خدا از روی تفضل و افزون بر خواسته او، آن را به ایشان عطا فرمود. هم چنین اصلاح در معنای عام و گسترده خود استعمال شده است نه اصلاح نازایی. گفتنی است طرح مسأله اصلاح همسر پس از بخشیدن فرزند، مؤید همین برداشت است.

23- اخلاق یحیی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 14 - 11

11- حضرت یحیی (ع)، فرزند دلخواه زکریا (ع) و دارای اخلاق و رفتاری رضایت بخش

و كان تقياً . و براً بولدیه و لم یکن جبّاراً عصیاً

برشمردن ویژگی های یحیی پس از بیان دعاهاى زکریا که در آن آمده بود: «واجعله ربّ رضیاً»، می تواند گویای مطابقت اوصاف یحیی، با خواسته زکریا باشد.

24- ارزش خوش اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 6

6 - حسن خلق و سعه صدر، دارای ارزشی والا و توصیف ناپذیر در میان مکارم اخلاقی است .

و ما یلقیها إلاّ الذین

صبروا و ما یلقیها إلا ذوحظّ عظیم

از انحصار فضیلت بالا به صابران و بهره‌وران از ارزش‌های انسانی و نیز تکرار «و ما یلقاها»، برداشت یاد شده استفاده می‌شود.

25- اقتصاد و اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 4

4 - هماهنگی اخلاق و اقتصاد ، در نظام تعالیم دین

لا یتبعون ما انفقوا متناً ولا اذی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 54

54 - هماهنگی اخلاق و اقتصاد در اسلام

اذا تداینتم ... ولا یأب کاتب ... و استشهدوا ... و لا تسئموا ... و اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 283 - 8

8 - هماهنگی نظام اخلاقی و روابط اقتصادی در اسلام

فرهان مقبوضه فان امن بعضکم بعضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 7

7 - فرمان‌های دین در رسیدگی مالی به دیگران ، با عواطف طبیعی انسان ، هماهنگ است .

فأت ذا القربی حقه و المسکین و ابن السبیل

تقدم ادای حقوق خویشان بر دیگران، می‌تواند با توجه به این نکته باشد که انسان، به صورت فطری و طبیعی، رسیدگی به خویشان را در اولویت قرار می‌دهد.

26- اهميت اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - ممتحنه

ص: 341

12 - پایبندی به اصول اخلاقی ، شرط ایمان به خدای یگانه و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

علی أن لا یشرکن بالله شیئاً ولا یسرقن

یاد کرد «و لایسرقن...» - که جنبه عملی ایمان را می نمایاند - در پی «علی أن لا یشرکن...»، بیانگر مطلب بالا است.

27- اهمیت خوش اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 4,8

4 - ضرورت خوش خلقی ، نرمش و رأفت رهبران الهی با مردم

فبما رحمہ من اللہ لنت لهم و لو کنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولک

8 - ترغیب به خوش خلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت ، در برخورد های اجتماعی

و لو کنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولک

28- اهمیت سلامت اخلاق جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 33 - 31

31 - اهتمام اسلام به رواج اخلاق سالم جنسی و ایجاد روابط سالم زناشویی در جامعه و برچیده شدن زمینه فساد جنسی

و لیستعفف الذین لایجدون نکاحاً . . . و لا تکرهوا فیتیکم علی البغاء إن أردن تحصن

29- تقوا در اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 93 - 7

7 - لزوم تقوای پیشگی اهل ایمان در سه بعد رفتاری ، اعتقادی و اخلاقی

إذا ما اتقوا وءامنوا و عملوا الصلحت ثم اتقوا وءامنوا ثم اتقوا و احسنوا

با توجه به

ص: 342

تکرار «اتقوا» به همراه هر یک از جملات «عملوا الصلحت» (بعد رفتاری) و «ءامنوا» (بعد اعتقادی) و «احسنوا» (بعد اخلاقی)، می توان گفت مراد از «اتقوا» در هر فراز، فرمان به تقوایی مناسب با سایر جملات آن فراز است.

30- خوش اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 5,6,13

5 - خُلُق و خوی خوش و مدارای با مردم ، برخاسته از رحمت الهی

فبما رحمه من اللّٰه لنت لهم

6 - مدارا ، خوش خُلُق و مهربانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) با مردم ، از عوامل گرایش آنان به جانب آن حضرت

و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

13 - گذشت از خطای مردم و طلب آموزش برای آنان و نیز مشورت با مسلمانان در مسائل اجتماعی ، نمودی از مهربانی و خُلُق خوش پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لو كنت فظًا غليظ القلب .. فاعف عنهم و استغفر لهم و شاورهم فی الامر

تقریب جمله «فاعف عنهم و ..» بر جمله های پیشین، که بیانگر خُلُق خوش پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، در حقیقت اشاره به مصادیق و نمونه هایی از خوی نیکوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارد. گفتنی است که امر به عفو و ... به معنای ادامه دادن آن است.

31- رابطه اخلاق با عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 36 - 5

5- میان اخلاق و عقاید انسان ، نوعی همگونی و رابطه وجود دارد .

أنا أكثر منك مالاً .

ص: 343

.. و ما أظنّ الساعة قائمه

تعبیر «أنا أكثر..» نشان دهنده روحیه خودبرتربینی و استکبار است. تعبیر «و ما أظنّ الساعة...» نشان دهنده بینش و عقیده ای است که از آن روحیه، ناشی شده است.

32- رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 10 - 3

3 - نفاق ، خدعه گری و دروغ پردازی ، رذایلی هستند برخاسته از بیماری دل

و من الناس من يقول ءامنا .. یخدعون الله ... فی قلوبهم مرض

«فی قلوبهم مرض» بیانگر ریشه رذایلی است که در آیات قبل و فرازهای بعد، برای منافقان بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 15

15 - خود بزرگ بینی از خصلت های نکوهیده و شیطانی

أبی و استکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 90 - 14

14 - حسادت ، از رذایلی است که آدمی را به گناهان بزرگ و حتی کفر می کشاند .

أن یکفروا بما أنزل الله بغياً أن ینزل الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 75 - 4

4 - مشروط نمودن انجام فرایض و صالح شدن ، به برخورداری از مال و ثروت ، خصلتی است منافقانه .

و منهم من عهد الله .. لنکوننّ من الصالحین

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 6

6 - بخل ورزیدن از پرداخت صدقات پس از برخورداری از مال و فضل الهی ، خصلتی است منفی و منافقانه .

فلما اتیهم من فضله بخلوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

4- تکبر ، فخر فروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش ، ردایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته . . . إنّه لفرح فخور

آیه بعد (إلا الذین . . .) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس ، کفور و . . .) مجرد اخبار از چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 49 - 8

8- روحیه استکباری ، امری ناپسند و زشت است .

و هم لایستکبرون

نفی استکبار از فرشتگان برای توصیف آنان، حکایت از مذموم بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 13

13- انسان ها ، دارای روحیه خست و بخلند .

و کان الإنسن فتورًا

(«قتور» صیغه مبالغه از «قتر» به معنای خودداری از پرداخت نفقه و اکتفا کردن به حداقل و

قُوت ناچیز است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 24 - 6

6 - طغیان گری ، خصلتی بسیار ناروا است و طغیان گران در تعارض با راه خدایند .

اذهب إلى فرعون إنه طغى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 10

10 - تکبر و فخر فروشی ، دو صفت اخلاقی مذموم و ناپسند است .

إنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 8

8 - تلاش در غلبه بر دیگران با فریاد ناهنجار و خشن ، تلاشی ابلهانه و به دور از منش انسانی است . *

واغضض من صوتك إنَّ أنكر الأصوات لصوت الحمير

آیه، می تواند به واقعیت خارجی اشاره داشته باشد که معمولاً افراد بی منطق با جنجال آفرینی و سر و صدا، در پی غلبه دادن نظر خود هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 31 - 7

7 - برتری جویی و اسراف ، از پدیده های منفی و مورد نکوهش در زندگی انسان ها

إنَّه كان عاليًا من المسرفين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 34 - 6

6- امساک و بخل در ایثار مال ، از صفات

ص: 346

نکوهیده برای انسان

و أعطی قلیلاً و اُکدی

واژه «اُکدی» از «کُدیه» به معنای صلابت و سختی زمین است (مفردات راغب). و در مورد افراد ممسک و بخیل به کار می رود با توجه به این مطلب برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 24 - 4

4 - بخلورزی و توصیه مردم به آن ، امری بس ناپسند و نکوهیده

و الله لایحبّ . . . الذین یبخلون و یأمرون الناس بالبخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 6

6 - فرومایگی و پستی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ حلافّ مهین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 3,6

3 - عیب جوئی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ . . . همّاز

6 - سخن چینی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ . . . مسّاء بنمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 4,7

4 - مانع خیر شدن و بخل ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع كلّ . . . مناع للخير

7- تجاوزگری ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع كلّ . . . معتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 19

ص: 347

3- درشت خویی و بدخلقی، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ... عتلّ

8- درشت خویی و بی تباری، صفتی بس زشت و بسیار ناپسند، در مقایسه با دیگر اوصاف زشت و ناخوشایند

و لاتطع کلّ حلافّ مهین... عتلّ بعد ذلک زنیّم

بعدیت در این آیه (بعد ذلک) رتبی است و بیانگر این نکته است که اوصاف «عتلّ» و «زنیّم» از اوصاف پیشین (همچون حلافّ، مهین، همّاز و...) زشت تر و ناپسندتر است. گفتنی است در برداشت بالا، عبارت «بعد ذلک» متعلق به «عتلّ» دانسته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 3

3- منت نهادن و چشم داشت داشتن در انفاق ها و عطایا، از مصادیق اخلاق و اوصاف پلید و آلوده

و الرجز فاهجر . و لاتمنن تستکثر

برداشت یاد شده، از مناسبت عطف جمله «لاتمنن تستکثر» به «و الرجز فاهجر» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 15 - 3

3- طمعورزی و افزون خواهی در به چنگ آوردن ثروت و قدرت بیشتر، خصلتی ناپسند و محکوم است .

ثمّ یطمع أن أزیّد

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که این دسته از آیات - که درباره افراد کافر و دین ستیزی همچون ولیدبن مغیره است - درصدد

بیان

خصلت های زشت آنان و محکوم کردن آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 35 - 9

9 - دروغ گویی و تکذیب گفتار تقوایندگان ، خصلت هایی ناروا و مذموم است .

و لا كذّابًا

پاکیزه خواندن فضای بهشت از کذب و تکذیب، نشانگر منفور بودن آن در پیشگاه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 17 - 5

5 - طغیان گری ، خصلتی ناروا است و طغیان گران در تعارض با راه خدایند .

اذهب إلى فرعون إنّه طغى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 30 - 2

2 - عیب جوئی از مؤمنان و اشاره های تمسخرآمیز به آنان و نشان دادن عیوب ایشان به دیگران ، خوی ناپسند و برخاسته از گنه پیشگی است .

إنّ الذین أجزموا .. و إذا مرّوا بهم یتغامزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 5 - 1

1 - حسادت به دیگران ، حالتی ناپسند و عملی ساختن آن ، شرّ آفرین و ضربه زننده به آنان است .

و من شرّ حاسد إذا حسد

33- روش تصحیح اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 15

15 - شکوفایی اخلاق و تعالی منش های اجتماعی

ص: 349

، در گرو تصحیح جهان بینی و مبانی عقیدتی است .

بینی لا تشرك بالله .. و اغضض من صوتك

با توجه به این که لقمان حکیم، ابتدا به تصحیح مبانی عقیدتی فرزند خود همت گمارد و سپس به بُعد اخلاقی وی پرداخت، مطلب بالا قابل استفاده است.

روش تفهیم تعالیم اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 9

9 - تبیین فلسفه مذمومیت رفتار های اخلاقی ، برای تفهیم دقیق آن از شیوه های تربیتی قرآن کریم است .

و لا تصعّر خدک للناس و لا تمش فی الأرض مرحاً إنّ الله لایحبّ کلّ مختال فخور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 12

12 - استفاده از استعاره قابل فهم و عرفی ، برای تبیین مفاهیم اخلاقی از روش های تعلیمی قرآن کریم است .

إنّ أنکر الأصوت لصوت الحمیر

34- زمینه اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 36 - 4

4- مال و ثروت و سطح معیشت انسان ، از زمینه های شکل گیری اخلاق و جهان بینی او است .

أنا أكثر منك مالاً .. و هو ظالم لنفسه قال ما أظنّ أن تبید هذه أبداً . و ما أظنّ

از مرد ثروت مند، دو گونه برخورد در آیات نقل گردیده است: 1- در مسائل اخلاقی، به تفاخر (أنا أكثر منك مالاً) پرداخته است. 2-

در مسائل اعتقادی درباره قیامت اظهار تردید کرده است. بیان ورود مرد ثروت مند به باغ خویش و غرور و سرمستی او از دیدن آن همه نعمت، گویای نقش تمول در پدیدار شدن آن عقاید و برخوردها است.

35- زمینه ارزشهای اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 10

10- پایبندی به ارزش های اخلاقی - اجتماعی ، تنها در پرتو توحید و پرهیز از شرک ، امکان پذیر است . *

ذلک ممّا أوحى إليك ربّک من الحکمه و لاتجعل مع الله إلهًا اخر

آورده شدن تعالیم اخلاقی و اجتماعی اسلام در این آیات بین دو نهی از شرک، می تواند بیانگر این معنا باشد.

36- زمینه رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 37 - 6

6- غفلت از ضعف و ناتوانی خویش ، زمینه گرفتار آمدن به خصلت های ناپسند است .

و لاتمش فی الأرض مرحًا إنک لن تخرق الأرض و لن تبلغ الجبال طولاً

37- زمینه رفع رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 5

5- ایمان به معاد ، زمینه ساز از بین رفتن خصلت های ناروا است .

لکنود... أفلا یعلم إذا بعثر ما فی القبور

38- زمینه فضایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 12

12 - برخورداری انسان از فضایل اخلاقی ، نیازمند استمداد از درگاه الهی

ص: 351

يقولون ربّنا .. و لاتجعل في قلوبنا غلاً

39- زمینه گسترش اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 12

12 - نقش اساسی عالمان و دانشمندان دینی در ساختار دینی و اخلاقی جامعه

لبس ما كانوا يصنعون

40- سرزنش بد اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 3،8،11

3 - درشت خویی و بد خلقی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع كلّ .. عتلّ

8 - درشت خویی و بی تباری ، صفتی بس زشت و بسیار ناپسند ، در مقایسه با دیگر اوصاف زشت و ناخوشایند

و لاتطع كلّ حلافّ مهين .. عتلّ بعد ذلك زنيم

بعديت در اين آيه (بعد ذلك) رتبی است و بيانگر اين نکته است که اوصاف «عتلّ» و «زنيم» از اوصاف پيشين (همچون حلافّ، مهين، همّاز و ..) زشت تر و ناپسندتر است. گفتنی است در برداشت بالا، عبارت «بعد ذلك» متعلق به «عتلّ» دانسته شده است.

11 - « و روى أنّه سئلَ النبيُّ (صلى الله عليه وآله) عن « العتلّ الزنيم » فقال : هو الشديدُ الخُلُق ، الشحيح ، الأكل ، الشروب ، الواجد للطعام و الشراب ، الظلوم للنّاس ، الرحيب الجوف ؛

روایت شده که از پیامبر (صلى الله عليه وآله) درباره معنای «عتلّ زنيم» سؤال شد فرمود: او تندخو، بخيل، پر خور و پر نوش است؛ همواره دارای خوراکی و نوشیدنی است بسیار به مردم ستم می کند و شکم بزرگ است (به آسانی شکمش از غذا پر

ص: 352

نمی شود».

41- صفات شیطانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 15

15 - خود بزرگ بینی از خصلت های نکوهیده و شیطانی

أبی و استکبر

42- علم و اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 82 - 12

12 - نیل به حقیقت ، مولود امتزاج علم ، عبادت و اخلاق

ذلک بان منهم قسیسین و رهباناً و انهم لایستکبرون

43- عوامل فساد اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 28 - 6

6- زنان در پیدایش روابط نامشروع جنسی و انحرافات اخلاقی ، نقشی عمده و بسزا دارند .

إنه من کیدکنّ

برداشت فوق ، با توجه به این احتمال است که ضمیر در «إنه» به مراوده وصال - که از «هی رودنتی . . .» به دست می آید - باز گردد.

44- عوامل مؤثر در اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 23 - 3

3 - تأثیرگذاری یاد خدا در روح و اخلاق بشر ، در گرو استمرار آن است .

«دائمون» (به معنای «ثابتون») ممکن است نشانگر دوام یاد خدا - که فلسفه و روح نماز است - باشد، نه صورت ظاهری نماز؛ زیرا یاد دائمی خدا، می تواند در روح و خلق و خوی انسان ها تأثیر سازنده داشته باشد؛ نه یاد موقتی خدا در اوقات مخصوص نماز. شاید به همین

سبب

در آیه 10 از سوره «جمعه» بر یاد همواره خدا - پس از ادای نماز جمعه - تأکید شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 24 - 4

4 - انفاق و اختصاص دادن مقدار معینی از اموال خویش به نیازمندان جامعه ، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در اخلاق بشر (حرص ، بخل ، ناشکیبایی و ...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 26 - 2

2 - اعتقاد به روز جزا ، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خُلق و خوی بشر (حرص ، بخل ، ناشکیبایی و ...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 27 - 2

2 - هراس و نگرانی از عذاب الهی ، تعدیل کننده غرایز و تأثیرگذار در خلق و خوی بشر (حرص ، بخل ، ناشکیبایی و ...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا... إِلَّا الْمَصْلِينَ... وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 29 - 2

2 - تأثیر پاکدامنی و دوری از

آلودگی های جنسی، در تعدیل غرایز و تأثیرگذار در خلق و خوی بشر (بخل، آزمندی، ناشکیبایی و...)

إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلْقٌ هَلُوعًا... إِلَّا... وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَفْظُونَ

45- فضایل اخلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 38 - 13

13 - جواز و مطلوبیت غبطه (مشاهده خوبی دیگران و آرزوی همانند آن برای خویش)

هنا لك دعا زكريا ربه

چون زکریا پس از پی بردن به مقام مریم، برای خویش فرزندی پاک - همچون مریم - درخواست کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 39 - 15

15 - کنترل تمایلات جنسی، مورد ستایش خداوند

سَيِّدًا وَحَصْرًا

امام باقر (ع): «وسيداً و حصوراً» الحصور الذى يابى النساء.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 172، ح 45؛ مجمع البیان، ج 2، ص 742.

46- فضایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 16

16 - صبر و استقامت، دارای جایگاهی ویژه و اهمیتی خاص در میان دیگر فضیلتها

و الصبرين فى البأساء والضراء و حين البأس

سیاق کلام اقتضا می کرد که «الصابرین» همانند «الموفون» مرفوع باشد. منصوب آوردن آن بیانگر تقدیر فعل «امدح» (ستایس می کنم)

است؛ یعنی: و الصابرون امدح الصابرين. چنین تقدیری در کلام عرب گویای اهتمام متکلم به موردی است که

ص: 355

برای آن، فعل «امدح» را در تقدیر گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 15

15- خشیت و ترس از خداوند، از ویژگی های بندگان مقرب و از اوصاف پسندیده است.

بل عباد مکرمون... و هم من خشیته مشفقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 49 - 3

3- خشیت و ترس آگاهانه و آمیخته با تعظیم در خلوت و نهان از پروردگار، از ارزش ها و اوصاف پسندیده است.

و ذکراً للمتّقین . الذین یخشون ربّهم بالغیب

برخی از اهل لغت گفته اند: «خشیت» به معنای ترس آمیخته با تعظیم است و این ترس نوعاً با آگاهی به چیزی است که از آن می ترسند (مفردات راغب). گفتنی است این معنا مناسب با آیه شریفه است؛ زیرا خداوند شایسته تعظیم است و تقواییشان نیز با آگاهی از مقام خداوند از او می ترسند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 22 - 17

17 - عفو و گذشت کریمانه، اخلاقی الهی و رفتاری خدا گونه

و لیعفوا و لیصفحوا ألا تحبّون أن یغفر الله لکم

جمله «والله غفور رحیم» به منزله تعلیل برای جمله «و لیعفوا و لیصفحوا» است؛ یعنی، چون خدا غفور و رحیم است پس شما هم خود را متخلق به اخلاق او کنید و از دیگران درگذرید.

جلد -

ص: 356

نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 34 - 7

7 - رعایت اخلاق نیک و برخورد مناسب با دشمنان ، امری پسندیده و نیکو

ادفع . . . فإذا الذی بینک و بینہ عدوہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 35 - 4،6

4 - « صبر و شکیبایی » ، از برجسته ترین ارزش ها و کمالات وجودی انسان است .

و ما یلقیها إلا الذین صبروا و ما یلقیها إلا ذو حظّ عظیم

در قسمت اول آیه گفته شده که تنها صابران توانایی برخورد شایسته با بدرفتاران را دارند و در قسمت نهایی آیه مطرح شده که تنها بهرهوران از ارزش های انسانی قادر بدان رفتار هستند. از این مطلب به دست می آید که صابران همان بهره مندان از کمالات والای انسانی اند.

6 - حسن خلق و سعه صدر ، دارای ارزشی والا و توصیف ناپذیر در میان مکارم اخلاقی است .

و ما یلقیها إلا الذین صبروا و ما یلقیها إلا ذو حظّ عظیم

از انحصار فضیلت بالا به صابران و بهرهوران از ارزش های انسانی و نیز تکرار «و ما یلقاها»، برداشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 35 - 4

4 - پرهیز از گوش دادن به سخنان یاوه و دروغین ، حالتی پسندیده است .

لا یسمعون فیها لغواً

47- مبارزه با رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره

ص: 357

- آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 3

3 - دشمنی و کینه توزی، رذایلی ریشه دار و مبارزه با آن نیازمند سعی و تلاش است.

و نزعنا ما فی صدورهم من غل

به کارگیری «نزع»، به معنای کندن، برای رهاسازی انسان از کینه و عداوت، می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

48- منشأ رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 6

6 - رذیلت های اخلاقی، دارای ریشه در نوع رفتار و انتخاب های پیشین انسان

إذ جعل الذین كفروا فی قلوبهم الحمیة الحمیة الجهلیة

با توجه به این که فاعل «جعل»، «الذین كفروا» است و با الغای خصوصیت، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 9

9 - بی تباری و بی اصل و ریشه بودن، منشأ رذایل اخلاقی و اوصاف ناپسند و زشت است.

بعد ذلک زنیم

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «بعد ذلک» متعلق به «زنیم» باشد.

49- منشأ فضایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 13 - 11

11 - تقوا، روح اصلی همه ارزش ها و خصلت های متعالی *

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ

با این که ضرورتاً صفات و خصلت های فراوانی از نظر بشر و به حکم عقل ارزش

ص: 358

به شمار می آید؛ ولی خداوند با مطرح کردن (تقوا) به عنوان تنها ملاک، این حقیقت را یادآور شده که هر خصلت ارزشمند، از آن جهت ارزنده است که روح تقوا در آن جاری باشد.

50- موانع رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 26 - 9

9- تقوا و خداترسی، مانع آلوده شدن آدمی به گناه و بروز رذایل اخلاقی در وی است.

و لباس التقوی ذلک خیر

برتر شمردن تقوا پس از تشبیه آن به پوشاک، می تواند ناظر به این حقیقت باشد که پوشاک زشتیهای موجود را مستور می سازد و

تقوا مانع از به وجود آمدن پلیدیها در روح آدمی می شود.

51- ناپسندی رذایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 1

1- همه انحراف های عقیدتی، اخلاقی و رفتاری، ناپسند بوده و مورد نفرت خداوند است.

كَلْ ذَلِكْ كَانِ سَيِّئَةً عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهاً

مشارالیه «ذلک»، مجموعه عقاید و دستوره های اخلاقی است که در آیه های پیشین (آیه 22 - 37) آمده است.

52- نقش صفات اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 30 - 6

6- روحیات و خصلت های درونی انسان، دارای ظهوری آشکار در سبک گفتار وی

و لتعرفنهم فی لحن القول

خداوند با تأکید بیان کرده است که: می توان منافقان را از شکل و محتوای سخنشان شناخت، از این سخن معلوم می شود که

منافق، با تمام تلاش برای پنهان داشتن اسرار خود، ناخود آگاه سرّ درونش بر شیوه گفتارش تأثیر می گذارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 22،24

22- حکیمانه بودن افعال خدا و آگاهی او به ویژگی های یوسف (ع) ، موجب شد تا او را برگزیند و تعبیر رؤیا و تحلیل حوادث را به آن حضرت بیاموزد .

یجتیبیک ربک . . . این ربک علیم حکیم

24- حکمت خدا و علم او به خصلت های یوسف (ع) موجب شد تا نعمت خویش را بر خاندان یعقوب کامل کند .

و یتیم نعمته علیک و علی ءال یعقوب . . . این ربک علیم حکیم

53- نقش فضایل اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 4 - 5

5- نقش سازنده اخلاق و منش والا ، در هدایت و رهبری جامعه اسلامی

إِنِّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ

54- اخلاق جنسی

{ اخلاق جنسی }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 15

15 - ارزش و اهمیت پاکیزگی و پاکدامنی ، در زندگی و روابط خانوادگی

و ازواج مطهره

55- اهمیت سلامت اخلاق جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

31 - اهتمام اسلام به رواج اخلاق سالم جنسی و ایجاد روابط سالم زناشویی در جامعه و برچیده شدن زمینه فساد جنسی

ص: 360

ليستعفف الذين لا يجدون نكاحاً .. ولا تکرهوا فتيتکم علی البغاء إن أردن تحصنً

7- ادب

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

ادب از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکيان اصفهانی

2- ادب ابراهيم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 36 - 14

14- ادب والا و عالمانه حضرت ابراهيم (ع) در سخن گفتن با خداوند متعال

و من عصانی فانک غفور رحيم

از اینکه حضرت ابراهيم (ع) تکلیف مخالفان خود را به خدا واگذاشته است استفاده می شود که عصیان از فرمان آن حضرت در حقیقت عصیان از امر خداست، پس حق تعیین تکلیف بندگان هم با اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 80 - 4

4- نسبت ندادن شرور، به خداوند و انتساب رحمت ها و نعمت ها، به او ادب حضرت ابراهيم نسبت به خداوند

و إذا مرضت فهو يشفين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که ابراهيم (ع) مریضی را به خود و شفا را به خدا نسبت داده است.

3- ادب انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 11 - 8

8- انبیا دارای تواضع خاص و ادبی ویژه در اعلام برخوردارند خویش از موهبت بزرگ الهی

إِن نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ مَن عَبَادَهُ

از اینکه انبیا برای بیان برخوردارند خود از نعمت خداوند به

ص: 361

جای اینکه بگویند: ما دارای چنین مقام و نعمتی هستیم، می گفتند: خداوند چنین تفضلی کرده است، برداشت فوق به دست می آید.

4- ادب بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 63 - 9

9 - بندگان خالص خدا، به هنگام روبه رو شدن با گفتار جاهلانه و به دور از ادب و منطق افراد جاهل، با گفتار شایسته و عالمانه و به دور از بیهودگی و بی ادبی به آنان پاسخ می گویند.

و إذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلماً

برداشت فوق، بر این مبنا است که «سلاماً» صفت برای مفعول به مقدر باشد؛ یعنی، «قالوا قولاً سلاماً» در این صورت معنای «سلاماً» - به قرینه جمله قبل که سخن از گفتار جاهلانه و ناشایست افراد جاهل است - سخن عالمانه و شایسته و دور از بیهودگی و بی ادبی می باشد.

5- ادب جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 65 - 4

4 - برخورد و گفت و گوی ساحران فرعون با موسی (ع) در میدان مبارزه، همراه با نزاکت و اظهار ادب نسبت به آن حضرت بود.

یموسی إِمَّا أَنْ تَلْقَىٰ وَ إِمَّا

احاله انتخاب آغازگر به موسی (ع) و پرهیز از تحکم در این زمینه، خالی از ابراز ادب و نزاکت از سوی ساحران نیست.

6- ادب جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 10 - 6

6 - رعایت ادب،

ص: 362

از سوی جن نسبت به خداوند

وَأَنَا لَأَنْدَرِي أُشْرُّ أُرِيدُ بَمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبِّهِمْ رَشْدًا

برداشت یاد شده، از آمدن فعل مجهول درباره شرّ و نسبت ندادن آن به خداوند از یک سو و نسبت دادن خیر به خداوند از سوی دیگر، به دست می آید.

7- ادب در استماع کلام خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 5

5- رعایت ادب و احترام در محضر پروردگار و هنگام گوش دادن به سخنان او، لازم است.

إِنِّي أَنَا رَبِّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ

تفریع «فاخلع» بر جمله «إِنِّي أَنَا رَبِّكَ» چنین افاده می کند که هنگام تکلم خداوند باید ادب را کاملاً مراعات کرد. باتوجه به این که در تکلم خداوند با انسان همواره وسایطی در کار است می توان گفت هنگام تلاوت شدن قرآن و یا دیگر کلمات خداوند نیز باید کاملاً ادب را رعایت کرد.

8- ادب در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 10

10- لزوم به کارگیری ملاطفت و رعایت ادب همراه با استدلال های منطقی در گفتگو های عقیدتی و دعوت به توحید

يَأْتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ

حضرت ابراهیم(ع) آزر را با تعبیر (ای پدر من) مورد خطاب قرار داد که در آن ملاطفت و مهرورزی وجود دارد. جملات بعدی نیز که در مقام استدلال بیان گردیده، همگی دارای مقدمات روشن و نتایج منطقی است. از روش برخورد ابراهیم(ع) می توان نتیجه گرفت که در برخوردهای عقیدتی، این دو

ص: 363

رکن باید ملاحظه گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 9

9- لزوم برخورد محبت آمیز و مؤدبانه در مقام ارشاد و تبلیغ

يَأْتِ إِتَى أَخَافُ أَنْ يَمْسَكَ عَذَابَ

9- ادب در ذکر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 13

13 - حواریون عیسی مورد سرزنش وی به خاطر رعایت نکردن ادب در یادکردن از نام خدا

هل يستطيع ربك . . . قال اتقوا الله

رعایت ادب در مورد آیه این بود که حواریون به جای «ربک» (پروردگارت) بگویند: ربنا

10- ادب در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 14

14 - لزوم برخورد شایسته و سازنده در گفتار و رفتار با سفیهان

وقولوا لهم قولاً معروفاً

در برداشت فوق کلمه «قولاً» به معنای کنایی آن، یعنی مطلق معاشرت (سخن و رفتار)، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 8 - 4

4 - لزوم رعایت ادب در گفتار

وقولوا لهم قولاً معروفاً

«قول معروف»، به معنای گفتاری است که در شرع و عرف مردم پسندیده باشد، که از آن به گفتار مؤدبانه تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 26, 27

26 - رعایت ادب در قرآن نسبت به

ص: 364

بیان مسائل جنسی و مانند آن

او جاء احد منکم من الغائط او لمستم النساء

27- یاد کردن از مسائل جنسی و مانند آن ، باید با زبان کنایه و در لفافه باشد .

او جاء احد منکم من الغائط او لمستم النساء

11- ادب در گفتگو با پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 45 - 10

10- لزوم رعایت ادب و ملاحظت در گفتار با پدر ، اگر چه مشرک باشد . *

یأبت . . . یأبت إتی أخاف أن یمسک

12- ادب زکریا(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 40 - 4

4- ادب زکریا در مقام تکلم با خداوند

وقد بلغنی الکبر

جمله «وقد بلغنی الکبر»، کنایه از ناتوانی بر آمیزش جنسی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 8 - 9

9- زکریا (ع) ، در مقام تکلم با خداوند به شیوه ای مؤدبانه ، سخن می گفت .

قد بلغت من الکبر عتیا

جمله «قد بلغت من الکبر عتیا» کنایه از ناتوانی بر آمیزش جنسی است.

13- ادب سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 22

22 - رعایت ادب در قرآن نسبت به بیان مسائل جنسی و مانند آن

او جاء أحد منكم من الغائط أو لمستم النساء

«غائط» به معنای گودال است و

ص: 365

آمدن از گودال، کنایه از خروج بول و مدفوع است و «المس» به معنای تماس، کنایه از جماع و نزدیکی است. برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که درباره «او لامستم النساء» فرمود: هو الجماع و لكن الله ستير يحب الستر فلم يسم كما تسمون.

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 9.

14- ادب قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 26

26 - رعایت ادب در قرآن نسبت به بیان مسائل جنسی و مانند آن

او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 6 - 22

22 - رعایت ادب در قرآن نسبت به بیان مسائل جنسی و مانند آن

او جاء أحد منكم من الغائط او لمستم النساء

«غائط» به معنای گودال است و آمدن از گودال، کنایه از خروج بول و مدفوع است و «المس» به معنای تماس، کنایه از جماع و نزدیکی است. برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که درباره «او لامستم النساء» فرمود: هو الجماع و لكن الله ستير يحب الستر فلم يسم كما تسمون.

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 9.

15- ادب مریم(س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 47 - 8

8 - ادب

حضرت مریم (ع)، در مقابل تکلم با خداوند

قالت ربّ . . . ولم يمسنی بشر

از آمیزش، تعبیر به ملاقات و مسّ شده است.

16- ادب ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 1

1- خضوع و ادب فرشتگان در برابر خداوند، تا آن جا است که آنان در سخن گفتن از او پیشی نمی گیرند .

لایسبقونه بالقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 12

12- ترس فرشتگان از خداوند، آمیخته با تعظیم، احترام و توجه ویژه به خداوند است .

و هم من خشیته مشفقون

«خشیت» ترس توأم با تعظیم و احترام و «اشفاق» ترس آمیخته با عنایت است (مفردات راغب).

17- ادب موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 69 - 4

4- موسی (ع) کمال ادب و متانت را در برابر معلّم خویش (خضر) اظهار کرد .

هل أتبعك . . . ستجدنی ... و لا أعصی

موارد فراوانی از ادب و متانت در کلام موسی (ع) دیده می شود: الف) درخواست خود را با استفهام آغاز کرد (هل أتبعك); ب) مبدأ علم خضر را به جهت تکریم، با صیغه مجهول آورد (عُلِّمت); ج) علم او را رشدآفرین دانست (رشداً); د) تنها، بخشی از علم او را طلب کرد (مِمَّا عُلِّمت); ه) وعده صریح به صبر نداد، بلکه به

صورت «ستجدنی ان شاء الله...» ذکر کرد؛ و) توصیه های او را به عنوان امر تلقی کرد و متعهد شد که با او در هیچ فرمانی مخالفت نکند. (المیزان، ج 13).

18- ادب هاییل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 22

22 - هاییل، انسانی خدانشناس، پرهیزگار، آگاه به معارف الهی و برخوردار از ادب و منطق در روابط اجتماعی

قال انما يتقبل الله من المتقين

تصریح نکردن هاییل به بی تقوایی قایل، حاکی از ادب اوست و تبیین علت پذیرش و رد اعمال، حاکی از اندیشه منطقی و آشنایی او با معارف الهی است.

19- اهمیت ادب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 5

5 - رعایت ادب در سخن گفتن و پرهیز از بیهوده گویی، امری ستوده و مورد توصیه خداوند

و إذا سمعوا اللغو أعرضوا عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 4 - 6

6 - رعایت ادب و حرمت افراد در روابط اجتماعی، نشانگر میزان اندیشه و خرد انسان

إنّ الذين ينادونك من وراء الحجرت أكثرهم لا يعقلون

از مفهوم «اکثرهم...»، استفاده می شود که هر جا اندیشه باشد، آداب صحیح روابط اجتماعی نیز خواهد بود.

20- تعلیم ادب در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 5 - 4

خداوند ، به اعراب در معاشرت با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لا تَقْدَمُوا... لا تَرْفَعُوا... و لا تَجْهَرُوا له... إِنَّ الَّذِينَ يَغْضُّونَ... و لو أَنَّهُمْ ص

21- زمینه ادب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 2 - 3

3- ایمان ، مستلزم فروتنی در برابر رهبر الهی و پرهیز از گستاخی

لا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ

با الغای خصوصیت از مورد آیه، مطلب بالا قابل برداشت است.

8- ادراک

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

ادراک از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 259 - 11، 12

11 - عدم درک انسان مرده از گذشت زمان

قال لبثتُ يوماً أو بعض يوم

12 - تفاوت تلقی انسان از زمان ، در دو عالم دنیا و پس از مرگ

فاماته الله مائه عام .. قال لبثت يوماً أو بعض يوم

3- آثار ادراک صحیح

6 - یافتن راه درست زندگی ، در گرو درک صحیح از حقیقت زندگی و آخرت

يقوم اتبعون اهدكم سبيل الرشاد .. إنما هذه الحيوه الدنيا متع وإنّ الآخره

برداشت یاد شده از آن جا است که مؤمن آل فرعون در نخستین برنامه هدایتی خود (نشان دادن راه درست زندگی)، به مسأله حقیقت زندگی دنیایی و اخروی

پرداخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 13 - 7

7- برخورداری از درک عمیق، مستلزم بیم از خدا است و نه خلق.

لَأْتِمُّوا أَشَدَّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ

برداشت یاد شده با توجه به مفهوم آیه شریفه است که هراس از مردم و خداترسی را، به عدم درک عمیق (فقاہت) مستند کرده است.

4- آثار عدم ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 2

2- درک نکردن و غوطهور بودن در تاریکی جهل و گمراهی، ریشه تکذیب آیات الهی است.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ

«صم و بکم» (کری و لالی)، علاوه بر بیان حقیقت حال تکذیب کنندگان، اشاره به ریشه تکذیب آیات نیز می تواند باشد.

5- ابداع قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 78 - 2

2- دستگاه شنوایی، بینایی و تعقل انسان، دستگاهی بدیع و بی مانند در نظام خلقت

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمْ السَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ

«إنشاء» (مصدر «أنشأ») به ایجاد بدون طرح و الگوی قبلی، گفته می شود.

6- ادراک آتش جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 12 - 3

3 - آتش جهنم ، دارای نوعی ادراک و احساس

إذا رأتهم من مكان بعيد سمعوا لها تعيظًا و

ص: 370

7- ادراک اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 102 - 15

15 - اسماعیل ، مأموریت پدرش در رؤیا را مبنی بر ذبح کردن وی درک کرد .

إِنِّي أُرِي فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ .. قَالَ يَا بُتِ أَفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که حضرت ابراهیم(ع) تنها خواب خود را برای اسماعیل نقل کرد و از مأمور بودن خود سخنی به میان نیاورد؛ ولی اسماعیل(ع) این خواب را مأموریت الهی تلقی کرد و به پدر گفت: پدرجان مأموریت خود را انجام بده.

8- ادراک انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 2

2 - توان یادگیری حقایق هستی ، حکمت آفرینش انسان و راز لیاقت او برای خلافت در زمین

إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً .. وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 44 - 2

2 - قوای ادراکی انسان تحت سلطه و نفوذ اراده الهی

إِذْ يَرِيكَمُوهُمْ .. وَيَقُلُّ لَكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ

9- ادراک انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 10

10 - تمام مردم ، حتی کافران ، در اصل آفرینش خویش ، از قدرت درک حقایق و قلبی روشن و فهمیده برخوردارند .

بل ران علی قلوبہم ما کانوا یکسبون

10- ادراک اہل بصیرت

جلد - نام سورہ

ص: 371

- سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 7

7- برخورداران از بصیرت الهی ، دلالت تورات بر حقانیت قرآن را ، به خوبی درمی یابند .

أفمن كان على بينة من ربه... ومن قبله كتب موسى

11- ادراک باطنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 8

8 - انسان ، از دو عنصر (جسم و روح) است .

ثم سوّيه و نفخ فيه من روحه

12- ادراک جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 5, 4, 2

2- جنیان ، قادر به شنیدن و درک کلمات انسان

و إذ صرفنا إليك نفرًا من الجنّ يستمعون القرآن

استماع جنیان نسبت به قرآن، آنگونه که از ظاهر آیه استفاده می شود امری اعجازگونه نبوده و به شکل طبیعی صورت گرفته بود.

4- جنیان ، همانند انسان نیازمند سکوت و آرامش برای درک مفاهیم

فلما حضروه قالوا أنصتوا

تعبیر «أنصتوا» و فراخواندن به سکوت برای فهم بهتر و دقیق تر سخن است؛ هرچند تلاش برای فهم بهتر، خود احترام نهادن بر سخن و گوینده نیز می باشد.

5- کلمات و مفاهیم قرآن ، قابل فهم برای جنیان

يستمعون القرآن فلما حضروه قالوا أنصتوا

کلمات «یستمعون»، «أنصتوا» و «ولّوا .. مندرین» نشانگر فهم و درک جنیان نسبت به مفاهیم قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن -

ص: 372

4 - جن ، همانند انسان ، بهره مند از نعمت های زمین و دارای درک و مسؤولیت

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

در صورتی که خطاب در آیه شریفه، متوجه جن و انس باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 1 - 5

5 - قرآن ، قابل درک و فهم برای جن

إنا سمعنا قرءانا عجبا

13- ادراک جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 5,6

5 - جنیان ، مانند انسان ها ، دارای ابزار ادراک (قلب ، چشم و گوش) هستند .

لهم قلوب لا یفقهون بها و لهم أعین لا یبصرون بها و لهم اذان لا یسمعون بها

6 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم داشتن قلب و ابزار درک ، خویشان را از فهم حقایق و معارف الهی محروم می سازند .

لهم قلوب لا یفقهون بها

جمله «لهم قلوب» (آنها قلب دارند) می رساند که انسانها و جنیان گمراه ابزار درک دارند و جمله «لا یفقهون بها» توضیح می دهد که آنان از ابزار شناختی که در اختیار دارند بهره نمی گیرند.

14- ادراک جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 30 - 5

5 - جهنم ، دارای نوعی ادراک در عالم قیامت *

يوم نقول لجهنم هل امتلأت و تقول هل من مزيد

ص: 373

برداشت بالا بدان احتمال است که گفتوگوی مطرح در آیه شریفه، گفتوگویی واقعی باشد و نه در مقام بیان نمادین حقیقت.

15- ادراک حسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 101 - 6

6- بینش ، حقیقتی فراتر از ادراکات حسی است .

أعينهم في غطاء عن ذكرى و كانوا لا يستطيعون سمعاً

زیرا، کافران، از حواس ظاهری سالم برخوردارند و با این حال، از درک حقایق ناتوان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 8

8- انسان ، از دو عنصر (جسم و روح) است .

ثم سوّيه و نفخ فيه من روحه

16- ادراک حق شنوایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 65 - 8

8- آیت خداوند بودن آب باران و حیات موجودات ، برای مردم حق شنو قابل درک است .

و الله أنزل من السماء ماء .. إن في ذلك لآية لقوم يسمعون

17- ادراک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 3

3- اندیشه بشر ، ناتوان از درک برخی حقایق عالم

إذ يغشى السدره ما يغشى

از این که پوشش «سدره المنتهی»، به صورت مبهم (آنچه می پوشاند) آمده است; مطلب بالا استفاده می شود.

18- ادراک حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154

ص: 374

6- وجود حقایقی در عالم ، فراتر از فکر و اندیشه آدمی

بل أحياء و لكن لا تشعرون

19- ادراک حیات شهیدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 5

5- اندیشه ها ، از درک زنده بودن شهیدان ناتوان است .

بل أحياء و لكن لا تشعرون

20- ادراک دلایل قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 4

4- ناباوران به قیامت از درک دلالت عذاب های دنیوی ، بر قیامت و عذاب های اخروی ناتوانند .

إن فی ذلک لآیه لمن خاف عذاب الآخره

روشن است که دلالت عذابهای دنیوی بر حقانیت قیامت، اختصاص به گروهی خاص ندارد. بنابراین لام در «لمن خاف ...» لام انتفاع است و بیانگر این نکته می باشد که: هر چند آیت بودن عذابها اختصاص به کسی ندارد؛ ولی ناباوران به قیامت از فهم آن محرومند.

21- ادراک ذات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 103 - 8، 3، 2

2- ناتوانی قوای باطنی انسان از درک حقیقت و ذات خداوند.

لا تدرکه الأبصر

بنابراین که «بصر» به معنای بصیرت باشد، چنانکه راغب می گوید: «... و يقال لقوه القلب المدرکه بصیره و بصر... و جمع البصر الأبصار». همچنین وی می گوید ادراک یعنی رسیدن به عمق و نهایت چیزی.

3 - آنچه در حس و تصور و وهم انسان بگنجد خدا نیست.

لا تدركه الأبصر

ص: 375

چون خداوند «ابصار» را ناتوان از ادراک خدا دانسته است. بنابراین آنچه به عنوان او درک و تصور شود، خدا نخواهد بود.

8 - چون خداوند لطیف است، قابل رؤیت و ادراک نیست.

لا تدركه الأبصر . . . و هو اللطيف الخبير

جمله «و هو اللطيف الخبير» تعلیل برای صدر آیه به صورت لف و نشر است. راغب در معنی لطیف گوید: لطیف به چیزی گفته می شود که حواس آن را درک نمی کند، و اطلاق صفت لطیف بر خداوند از همین جهت می تواند باشد.

11 - عن أبي الحسن الرضا(ع): . . . قال الله: «لا تدركه الابصار ...» هذه الابصار ليست هي الأعين إنما هي الأبصار التي في القلب لا يقع عليه الأوهام ولا يدرك كيف هو.

از امام رضا(ع) روایت شده است: «ابصار» در آیه «لا تدركه الابصار . . .»، به معنای چشم نیست، بلکه مراد چشم دل و قدرت دریافت قلبی است، زیرا اوهام بر خداوند احاطه پیدا نمی کند و ذات او آنگونه که هست قابل ادراک قلبی نیست.

22- ادراک کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 14 - 10

10 - تمام مردم ، حتی کافران ، در اصل آفرینش خویش ، از قدرت درک حقایق و قلبی روشن و فهمیده برخوردارند .

بل ران علی قلوبهم ما كانوا یکسبون

23- ادراک گوش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 13

13 - دریافت های ادراکی

ص: 376

انسان ، از طریق گوش ، تنها به یک کیفیت است ، ولی از طریق چشم و قلب ، متنوع است .

و جعل لكم السمع والأبصر والأفئده

مفرد آورده شدن «سمع» و جمع آورده شدن «أبصار» و «أفئده» شاید به خاطر این واقعیت خارجی باشد که انسان از طریق گوش ، تنها صدا را می شنود در حالی که از طریق چشم ، رنگ ها ، جسم ها ، سکون و حرکت و .. و نیز از طریق قلب ، دریافت های گوناگونی دارد .

24- ادراک متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 201 - 5

5- اهل تقوا توانا بر تشخیص وسوسه های شیطان به هنگام مواجه شدن با آن وسوسه ها هستند .

إن الذين اتقوا إذا مسهم طئف من الشيطان تذكروا

25- ادراک محتضر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 28 - 1

1 - درک نشانه های جدایی کامل از دنیا از سوی محتضر ، پیش از فرارسیدن لحظه نهایی مرگ وی

و ظنَّ أَنَّهُ الفراق

26- ادراک محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 24 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پیشتاز در درک معارف دینی و دارای نقش الگویی در آن

ألم تر كيف ضرب الله مثلاً كلمه طيبه كشجره طيبه

استفهام «ألم تر» تقریری است. یعنی تو می بینی ... از اینکه خداوند، به جای عموم مردم پیامبر(صلی الله علیه و آله) را مورد خطاب

قرار داده است می تواند به این نکته اشاره داشته باشد که وقتی پیامبر(صلی الله علیه و آله) در مثالهای خداوند دقت می کند، مردم باید آن حضرت را سرمشق خود قرار دهند.

27- ادراک معبود راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 7

7- شنوایی، بینایی (ادراک) و قدرت بر رفع نیاز، از شروط بدیهی معبود حقیقی است.

لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

28- ادراک ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 30 - 11

11 - فرشتگان دارای ادراک و آگاهی و توانا بر اظهار نظر و تحلیل وقایع

قالوا أتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء

29- ادراک موجبات عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 30 - 6

6- استحقاق عذاب الهی به خاطر طرد مؤمنان، حقیقتی که همگان به دریافت و فهم آن توانایند.

من ینصرنی من الله إن طردتهم أفلاتذکرون

30- ادراک موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 11

11 - همه موجودات جهان، دارای نوعی ادراک نسبت به مقام آفریدگار خویش

یسبّح له ما فی السموت و الأرض

چنانچه مراد از تسبیح، بیانی و گفتاری باشد - و نه صرفاً به زبان حال - برداشت بالا استفاده می شود.

31- ادراک مؤمن آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 378

10 - مؤمن آل فرعون، برخوردار از شجاعت، ایمان استوار و فهم درست از دین

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

اظهار ایمان و موضع گیری علنی مؤمن آل فرعون، علیه مواضع فرعونیان و نیز محتوا و چگونگی استدلال های او برای درستی مواضع خود، نشانگر برداشت یاد شده است.

32- ادراک مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 3 - 5

5 - اهل ایمان و حق جویان، قادر به درک نمود های اقتدار و حکمت خداوند در هستی

العزیز الحکیم . إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ

آیات الهی در هستی، برای همه انسان ها است تا از آن نشانه ها، رو به ایمان آورده و یا در طریق ایمان استوار بمانند. با توجه به این نکته گفتنی است وصف «المؤمنین» نظر به کسانی دارد که اهل ایمان به حق و در جستجوی آنند.

33- ادراک نوزاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 3

3- عدم برخورداری فرزند انسان از علم و آگاهی از طریق ابزار شنوایی، بینایی و قلب به هنگام تولد، از نشانه های تدبیر و حکمت الهی *

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بَطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَاتَعْلَمُونَ شَيْئًا

این آیه در مقام اثبات توحید و توجه دادن انسانها به آثار و نشانه های الهی است. بنابراین عالم نبودن فرزندان و عدم توجه آنان به موقعیت خویش، در مراحل تولد و پس

از آن، می تواند اشاره به حکمت الهی و اهمیت این موضوع در زندگی انسانها داشته باشد.

34- ادراک هدفداری آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 19 - 4

4- هدفمندی عالم آفرینش برای بشر قابل درک است .

ألم تر أن الله خلق السموت والأرض بالحقّ

خداوند برای دعوت به مطالعه در آسمانها و زمین، از ماده «رؤیت» با هیأت «ألم تر» و استفهام انکاری استفاده کرده است و مراد از آن، همان گونه که مفسران گفته اند، علم و آگاهی قطعی پیدا کردن است که حکایت از قابل درک بودن آن می کند.

35- ارزش ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 14

14 - فهمیدن و اندیشه کردن ، از ارزش های والاست .

و یریکم ءآیته لعلکم تعقلون

از اینکه ارائه آیات با هدف ایجاد زمینه فهم و اندیشه در بشر مطرح شده، ارجمندی اندیشه کردن و فهمیدن، به دست می آید.

36- ارزش ادراک باطنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 6

6 - ارزش والای قلب و ادراکات باطنی ، در مقایسه با دیگر منابع شناخت

ما کذب الفؤاد مارأی

با توجه به این که در این آیه، رؤیت معارف والا به قلب نسبت داده شده است؛ ارزش بی مانند قلب در میان منابع شناخت استفاده می شود.

37- ارزش قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 380

8- درک حقایق و معارف دین و پذیرش آنها، تعیین کننده میزان ارزش قوای ادراکی است.

صم بکم عمی فهم لایعقلون

کر، لال و کور خواندن کفرپیشگان علی رغم اینکه آنان از ابزار شنوایی و... برخوردار هستند، می تواند اشاره به این حقیقت باشد که: اگر ابزار و قوای ادراکی وسیله فهم معارف دین قرار نگیرند، در حقیقت با نبودشان یکسانند و ارزشی ندارند.

38- استفاده از قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 68 - 9

9- لزوم بهره گیری از استعداد ها و قوای جسمی و عقلی، به هنگام شکوفایی آن و در دوران پیری

و من نعمته ننگسه فی الخلق أفلا یعقلون

39- انسان های محروم از ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 6

6- بسیاری از انسان ها و جنیان، علی رغم داشتن قلب و ابزار درک، خویشان را از فهم حقایق و معارف الهی محروم می سازند.

لهم قلوب لایفقهون بها

جمله «لهم قلوب» (آنها قلب دارند) می رساند که انسانها و جنیان گمراه ابزار درک دارند و جمله «لایفقهون بها» توضیح می دهد که آنان از ابزار شناختی که در اختیار دارند بهره نمی گیرند.

40- اهمیت ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 8

8- توجه به اهمیت شنوایی، بینایی و ادراک

، مستلزم سپاسگزاری انسان از خداوند

و جعل لكم السمع والأبصر والأفئدة لعلكم تشكرون

41- اهمیت قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 7

7- اهمیت ویژه بینایی ، شنوایی و نیروی ادراکی انسان ، در مقایسه با سایر نعمت های الهی

و لقد مکّنهم... و جعلنا لهم سمعاً وأبصاراً وأفئدة

از اختصاص به ذکر یافتن چشم، گوش و قلب، مطلب بالا استفاده می شود.

42- تأثیرپذیری قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 31 - 21

21- قوای ادراکی بشر ، تحت تأثیر مشاهده اوج زیبایی و جلوه های جمال ، کارآیی خود را از دست می دهد .

و قَطَّعْنِ أَيْدِيَهُنَّ

43- تنوع ادراک چشم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 13

13 - دریافت های ادراکی انسان ، از طریق گوش ، تنها به یک کیفیت است ، ولی از طریق چشم و قلب ، متنوع است .

و جعل لكم السمع والأبصر والأفئدة

مفرد آورده شدن «سمع» و جمع آورده شدن «أبصار» و «أفئدة» شاید به خاطر این واقعیت خارجی باشد که انسان از طریق گوش، تنها صدا را می شنود در حالی که از طریق چشم، رنگ ها، جسم ها، سکون و حرکت و .. و نیز از طریق قلب، دریافت های گوناگونی دارد.

44- تنوع ادراک قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 382

13 - دریافت های ادراکی انسان ، از طریق گوش ، تنها به یک کیفیت است ، ولی از طریق چشم و قلب ، متنوع است .

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئده

مفرد آورده شدن «سمع» و جمع آورده شدن «أبصار» و «أفئده» شاید به خاطر این واقعیت خارجی باشد که انسان از طریق گوش ، تنها صدا را می شنود در حالی که از طریق چشم ، رنگ ها ، جسم ها ، سکون و حرکت و .. و نیز از طریق قلب ، دریافت های گوناگونی دارد.

45- جایگاه ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 194 - 3

3 - قلب ، از کانون های ادراک و شناخت در وجود انسان

نزل به الروح الامین . علی قلبک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 37 - 5

5 - «قلب» (در اصطلاح قرآنی) ، کانون درک و خرد آدمی است .

لذکری لمن کان له قلب

46- جنیان محروم از ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 6،8،11

6 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم داشتن قلب و ابزار درک ، خویشتن را از فهم حقایق و معارف الهی محروم می سازند .

لهم قلوب لا یفقهون بها

جمله «لهم قلوب» (آنها قلب دارند) می رساند که انسانها

و جنیان گمراه ابزار درک دارند و جمله «لایفقهون بها» توضیح می دهد که آنان از ابزار شناختی که در اختیار دارند بهره نمی گیرند.

8 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم برخورداری از چشمهایی بینا و گوشهایی شنوا ، خویشتن را از دیدن و شنیدن آیات الهی محروم می سازند .

و لهم أعین لایبصرون بها و لهم آذان لایسمعون بها

11 - جهنم فرجام انسان ها و جنیانی است که خود را از درک معارف و حقایق دین محروم ساخته اند .

و لقد ذرأنا لجهنم .. لهم قلوب لایفقهون بها

47- حقایق غیر قابل ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 5,6

5 - اندیشه ها ، از درک زنده بودن شهیدان ناتوان است .

بل أحياء و لكن لاتشعرون

6 - وجود حقایقی در عالم ، فراتر از فکر و اندیشه آدمی

بل أحياء و لكن لاتشعرون

48- زمینه ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 16

16 - هدف از نقل داستان ها در قرآن ، ایجاد زمینه های درک و اندیشه در انسانهاست .

و یریکم آیته لعلکم تعقلون

مراد از «آیات» گاهی حقایق و وقایع خارجی است و گاهی مقصود از آن بیان و نقل حقایق می باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال دوم است. بر اساس این احتمال از مصادیق «آیاته»، داستان گاو بنی اسرائیل و داستان زنده شدن مقتول آنان می

باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 7

7- حس و تجربه (شنیدن و دیدن) ، زمینه شکوفایی ادراک و دانش های بشر *

و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفنده

این برداشت بدان احتمال است که تقدم «السمع و الأبصار» بر «الأفنده» اشاره به مطلب مذکور داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 4

4- جنیان ، همانند انسان نیازمند سکوت و آرامش برای درک مفاهیم

فلما حضروه قالوا أنصتوا

تعبیر «أنصتوا» و فراخواندن به سکوت برای فهم بهتر و دقیق تر سخن است؛ هرچند تلاش برای فهم بهتر، خود احترام نهادن بر سخن و گوینده نیز می باشد.

49- زمینه ادراک صفات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 13

13 - مطالعه جهان طبیعت ، زمینه پرورش روح توحیدی و درکی ژرف از صفات خداوند است .

فانظر إلیء اثر رحمت اللہ . . . و هو علی کل شیء قدير

50- زمینه ادراک غلط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 41 - 6

6- لجاجت و حق ناپذیری ، باعث برداشت و تفسیر غلط از روشن ترین دلایل حق و گریز و اجتناب از آنهاست .

و لقد صرفنا في هذا القرآن ليدّكروا و ما يزيدهم إلا نفورًا

سخن حق، به خودی خود چیزی

ص: 385

نیست که نفرت آفرین باشد. با توجه به این نکته، تنفر مشرکان از آیات روشن قرآن، عاملی جز موضع‌گیری پیشین و لجاجت آنها نخواهد داشت.

51- زمینه ختم قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 9

9- ارتباط مستقیم مهر شدن راه های ادراکی ، با غفلت کامل انسان

طبع الله على قلوبهم وسمعهم وأبصرهم وأولئك هم الغفلون

52- سلب ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 5,8

3 - توانایی خداوند بر گرفتن قوه شنوایی و بینایی و از کار انداختن قوه درک انسان

إن أخذ الله سمعكم وأبصركم وختم على قلوبكم

5 - اگر خداوند نعمت بینایی، شنوایی و ادراکی انسان را سلب کند، معبودهای باطل قدرت بازگرداندن آنها را ندارند.

إن أخذ الله سمعكم . . . من إله غير الله يأتيكم به

8 - توانمندی بر آفرینش و اعطای قوای ادراکی و اقتدار بر سلب آن، نشانه الوهیت است.

قل أرءيتم . . . من إله غير الله يأتيكم به

53- سلب ادراک منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 20 - 4,5

4 - خداوند با سلب درک و فهم از برخی منافقان ، آنان را حق ناپذیر کرده و برخی دیگر را برای انتخاب هدایت ، مهلت می دهد .

ولو شاء الله لذهب بسمعهم وأبصرهم

5 - منافقان ، سزاوار محروم شدن از توانایی

ص: 386

شناخت معارف الهی هستند .

و لو شاء الله لذهب بسمعهم و أبصرهم

54- سوء ادراک منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 3,4

3- منافقان ، از درک و تشخیص معارف الهی و حقایق دینی ناتوانند .

صم بکم عمی

4- عجز و ناتوانی از شنیدن ، دیدن و گفتن حقایق ، ظلمتهایی است که منافقان در آن گرفتارند .

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

آیه مورد بحث می تواند تفسیری برای کلمه «ظلمات» و جمله «لایبصرون» در آیه قبل باشد.

55- صحت ادراک عقلی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شهادت دهنده و تأکیدکننده بر درستی ادراکات عقلی و گرایش فطری انسان *

إنا أرسلناک شهیداً و مبشراً

برداشت بالا-بدان احتمال است که منظور از «شاهداً»، شهادت دادن به درستی ارزش هایی باشد که انسان با عقل و فطرت آن را درک کرده یا می تواند درک کند. قرینه بر درستی این احتمال، تقدم «شاهداً» بر «مبشراً و نذیراً» است؛ چه این که اول باید ارزش تبیین گردد؛ سپس بر اجرای آن تأکید شود.

56- ضعف قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 67 - 9

9- منحنی صعود ، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول ، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است .

ثم لتبلغوا أشدكم ثم لتكونوا شيوخًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 19

19- منحنی صعود، قوس رشد و تکامل قوای جسمی و عقلی انسان و منحنی نزول، قوس ضعف و انحطاط آن قوا است.

لتبلغوا أشدكم. .. منكم من یرد إلى أرذل العمر

57- عجز از ادراک بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 35 - 7

7- آدمیان در حیات دنیا از تصور و درک صحیح بهشت و ویژگی های آن، ناتوانند.

مثل الجنة التي وعد المتقون

برخی برآنند که کلمه «مثل» در آیه شریفه به معنای شبیه و مانند می باشد و به این نکته اشاره دارد که آنچه در بیان بهشت ذکر

می شود به عنوان مشابه است و گرنه واقعیت و حقیقت آن چیز دیگری است که نمی توان آن را توصیف کرد؛ زیرا بشر در تنگنای حیات دنیا از ادراک آن ناتوان است.

58- عجز از ادراک عوامل شکست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 26 - 11

11- توطئه گران، از درک عوامل شکست و ناکامی خود در توطئه علیه دین، عاجزند.

قد مکر الذین من قبلهم... و أتهم العذاب من حیث لا یسعون

59- عدم ادراک بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 42 - 6

6- فقدان ادراک بت‌ها و ناتوانی آنها در برآورده

ص: 388

ساختن نیازها و جلوگیری از گزندها، استدلال ابراهیم (ع) بر نارو بودن بت پرستی

يَأْت لِمَ تَعْبُد مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

«إغناء» (مصدر «لايغني») به معنای کفایت کردن و بازداشتن است. (برگرفته از «لسان العرب») و جمله «لايغني عنك شيئاً»، یعنی از تو چیزی را دفع نکرده و تو را از آن کفایت نمی کند.

60- عوامل مؤثر در قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 7

7- تأثیر عقیده و عمل گمراهان حق ناپذیر، در قوای ادراکی و حسی (چشم، گوش و زبان) آنان به هنگام حشر در قیامت

و نحشروهم يوم القيمة على وجوههم عمياء و بكما و صمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 14

14 - خصلت های منفی و رسوخ یافته در روح آدمی، مؤثر بر قوای ادراکی و حسی او *

اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَ خَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَ جَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشْوًا

در صورتی که تقدم «من اتَّخَذَ...» بر «أضله...» از قبیل تقدم سبب بر مسبب باشد؛ از آیه شریفه استفاده می شود که هواپرستی به عنوان یک روحیه سبب می گردد که ابزار شناخت آدمی، کارایی و تأثیر خویش را در مسیر حق و حقیقت یابی از دست بدهد.

61- فاقدان ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 -

ص: 389

9- عالمانی که مردم را به نیکی ها فرا می خوانند و خود به آنها عمل نمی کنند ، مردمی فاقد فهم و درک هستند .

أتأمرون الناس بالبر .. أفلا تعقلون

62- فلسفه قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 78 - 10

10- هدف از آفرینش انسان و اعطای نعمت (قوای ادراکی و ...) به او ، شناخت خداوند و شکر اوست .

والله أخرجكم من بطون .. و جعل لكم السمع ... لعلكم تشكرون

63- محدوده ادراک انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 2 - 49 - 11

11 - بی احترامی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبری الهی ، دارای آثار ویرانگر و فراتر از درک و تحلیل خود انسان *

لاترفعوا أصوتكم ... و لاتجهروا له بالقول ... أن تحبط أعمالكم و أنتم لاتشعرون

برداشت بالا-بدان احتمال است که «وأنتم لاتشعرون» نظر به اصل تأثیر داشته باشد؛ یعنی، شما درک نمی کنید که بی احترامی به پیامبر(صلی الله علیه و آله) تا چه میزان تأثیر منفی دارد.

64- محرومان از ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 179 - 11، 8

8 - بسیاری از انسان ها و جنیان ، علی رغم برخورداری از چشمهایی بینا و گوشهایی شنوا ، خویشان را از دیدن و شنیدن آیات الهی محروم می سازند .

و لهم أعین لایبصرون بها و

لهم اذان لا يسمعون بها

11 - جهنم فرجام انسان ها و جنیانی است که خود را از درک معارف و حقایق دین محروم ساخته اند .

و لقد ذرأنا لجهنم . . . لهم قلوب لا يفقهون بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 91 - 1

1- مردم مدین ، از درک کردن و فهمیدن بسیاری از تعالیم شعیب (ع) محروم بوده و بدان اعتراف می کردند .

قالوا يشعيب ما نفقه كثيرًا مما تقول

65- منشأ ادراک انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 9 - 11

11 - قدرت شنوایی و بینایی و درک انسان ، از روح او است .

نفخ فيه من روحه و جعل لكم السمع و الأبصر و الأفئدة

التفات از غیبت به خطاب، در آیه می تواند به این جهت باشد که پس از دمیده شدن روح، انسان، لایق خطاب می شود و این حکایت کننده آن است که روح، چنین توانی را برای انسان ایجاد می کند.

66- منشأ اعطای ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 8

8 - توانمندی بر آفرینش و اعطای قوای ادراکی و اقتدار بر سلب آن، نشانه الوهیت است.

قل أرأيتم . . . من إله غير الله يأتيكم به

67- منشأ نعمت ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6- 46- 6

-6

ص: 391

تنها خداوند یکتا، قادر بر بازگرداندن و اعطای شنوایی، بینایی و ادراک به انسان است.

إن أخذ الله سمعكم . . . من إله غير الله يأتيكم به

68- موانع ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 12 - 5

5- بیماردلی منافقان ، مانع از درک فسادگری خویش

فی قلوبهم مرض . . . ألا إنهم هم المفسدون و لكن لا يشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 3

3- درک نکردن و غوطهور شدن در تاریکیهای جهل و گمراهی، پیامد تکذیب آیات الهی است.

و الذين كذبوا بآياتنا صم و بكم فى الظلمت من يشاء الله يضلله

کری و لالی تکذیب کنندگان، کنایه از درک نکردن و سردرگمی آنان است. محتمل است این حالت کیفری از جانب خداوند برای آنان باشد؛ چنانچه جمله «من يشاء الله» شاهد بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 110 - 2,4

2- قلب و ادراک انسان در نتیجه کفر و لجاجت مسخ می گردد.

لئن جاءتهم آية . . . لا يؤمنون. و نقلب أفئدتهم و أبصرهم

«فؤاد» به معنی قلب است و وارونه ساختن معنی فیزیکی ندارد، بلکه منقلب شدن خصوصیات و واژگون شدن آن است. لذا می توان از آن به مسخ تعبیر کرد.

4- کفر و عنادورزی در برابر حق دارای رابطه متقابل با عدم درک صحیح حقایق است.

و نقلب أفئدتهم

.. کما لم یؤمنوا به أول مره

رابطه متقابل از آن جهت که میان «عناد» و وارونگی دل و دیده پیوندی برقرار شده که هرکدام از آن دو قابلیت تأثیر در دیگری دارد. از یکسو کفر موجب وارونگی دل می شود و از سوی دیگر این حالت نیز آدمی را به کفر و طغیان بیشتر سوق می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 101 - 5

5- کفر ، در نیروی برداشت و ادراک انسان ، تأثیر دارد .

کانت أعینهم فی غطاء عن ذکری و کانوا لایستطیعون سمعاً

69- نشانه های ادراک صحیح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 10

10 - باور به معارف الهی و حقایق دینی ، نشانه فهم و درک صحیح است .

أفلا تعقلون

70- نشانه های سلامتی ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 10

10 - ایمان به آیات الهی ، نشانه سلامت درک و اندیشه

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت .. یجعله علی صرط مستقیم

71- نعمت ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 4

4 - شنوایی ، بینایی و عقل و درک آدمی ، از مهمترین نعمتهای الهی در وجود انسان

إن أخذ الله سمعكم وأبصركم وختم على قلوبكم

72- نقش قوای ادراکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 393

6- ابزار حسی و تعقلی انسان ، وسیله راه یابی او به شناخت حق و صراط مستقیم

و إنا لندعوهم إلى صراط مستقیم . . . أنشأ لكم السمع والأبصر والأفئده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 26 - 5

5- بینایی ، شنوایی و نیروی ادراک ، از پایه های مهم شناخت

و جعلنا لهم سمعًا وأبصرًا وأفئده فما أغنى عنهم

در آیه شریفه «سمع»، «أبصار» و «أفئده» عواملی کافی برای رهیابی انسان به حقایق معرفی شده است و قوم عاد به خاطر بهره نگرفتن از آنها، مورد سرزنش قرار گرفته اند.

9- حضرت ادیسی

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

حضرت ادیسی در قرآن براساس تفسیرراهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- ادیسی (ع)

آثار صبر ادیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 2

2- مقام صبر در اسماعیل ، ادیسی و ذالکفل (ع) ، زمینه ساز بهره مندی آنان از رحمت ویژه الهی

وإسمعیل . . . کلّ من الصبرین . و أدخلنهم فی رحمتنا

3- آثار صداقت ادیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 5

5- صداقت و راستی کامل ادريس (ع) و نبوت آن حضرت ، مایه گرمی داشت یاد و خاطره او در قرآن است .

واذکر فی الکتب إدریس إله

ص: 394

كان صَدِيقًا نَبِيًّا

«إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا» به منزله علت برای «واذکر . . .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 2

2- صداقت کامل حضرت ادریس (ع) ، زمینه ساز نیل او به مقامی رفیع

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا . و رفعنه مکائناً علیاً

4- آثار صلاحیت ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 5

5- صالح و شایسته بودن اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) ، موجب بهره مند شدن آنان از رحمت خاص الهی

و إسمعیل . . . و أدخلنهم فی رحمتنا إِيَّهم من الصالحین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِيَّهم من الصالحین» تعلیل برای جمله پیشین است؛ یعنی، چون آنان از صالحان بودند، در رحمت بی کران خود قرارشان دادیم.

5- آثار نبوت ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 5

5- صداقت و راستی کامل ادریس (ع) و نبوت آن حضرت ، مایه گرامی داشت یاد و خاطره او در قرآن است .

واذکر فی الکتب ادریس إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

«إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا» به منزله علت برای «واذکر . . .» است.

6- ادریس (ع) از صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اسماعيل ، ادريس و ذالكفل (ع) ، در زمرة صالحان اند .

ص: 395

و أدخلنهم فی رحمتنا إناهم من الصالحین

7- ادریس (ع) هنگام استماع آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا ، یحیی ، مریم (س) ، عیسی ، ابراهیم ، اسحق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل ، و ادریس (ع) ، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئک . . . إذا تتلی علیهم آیت الرحمن خرّوا سجّداً و بکیّاً

8- الگوگیری از ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 3

3- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) ، الگو و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

و إسمعیل و ادریس و ذوالکفل کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف «صابران» معرفی کرده است.

9- الگوگیری از ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 3

3- اسماعیل ، ادریس و ذوالکفل (ع) ، الگو و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

و إسمعیل و ادریس و ذوالکفل کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف «صابران» معرفی کرده است.

10- پیشگامی ادریس (ع)

جلد - نام سورہ -

ص: 396

14- پیامبران الهی، موسی، هارون، ابراهیم، لوط، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، اسماعیل، ادريس، ذالكفل، یونس، زکریا و یحیی (علیهم السلام)، پیشگامان در کارهای خیر

و لقد آتینا موسی و هرون... یحیی... إثمهم كانوا یسرعون فی الخیرت

برداشت بالا مبتنی بر این است که ضمیرهای جمع در جمله «إثمهم كانوا یسرعون...» به پیامبرانی بازگردد که در سلسله آیات پیشین (48 - 90) از آنان یاد شده است.

11- تکامل ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 1

1- خداوند، ادريس (ع) را به مقام ارجمند و والایی ترقی داد.

و رفعنه مکاناً علیاً

12- ذکر قصه ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 1

1- خداوند، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به یادکردن سرگذشت ادريس (ع) در قرآن فرمان داد.

واذکر فی الکتب ادريس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 2

2- سرگذشت اسماعیل، ادريس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است.

و اسمعیل... کلّ من الصبرین

برداشت

یاد شده مبتنی بر این است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

13- زمینه تکامل ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 2

2- صداقت کامل حضرت ادريس (ع) ، زمینه ساز نیل او به مقامی رفیع

إِنَّهٗ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا . وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا

14- سجده ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا ، یحیی ، مریم (س) ، عیسی ، ابراهیم ، اسحق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل ، و ادريس (ع) ، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أُولَئِكَ .. إِذَا تَتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتِ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

15- صبر ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 1،2،3

1- اسماعیل ، ادريس و ذوالکفل (ع) از صابران و بردباران بودند .

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

2- سرگذشت اسماعیل ، ادريس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان ، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است .

وإسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

3- اسماعیل ، ادريس و ذوالکفل (ع) ، الگو

و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

و إسمعیل و إدريس و ذوالکفل کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف «صابران» معرفی کرده است.

16- صداقت ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 3,4

3- حضرت ادريس (ع)، از صدیقان و دارای مقام نبوت بود.

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

4- ادريس (ع)، شخصیتی در اوج راستی و درستی و یگانگی در گفتار و عمل

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

«صدیق» صیغه مبالغه است؛ یعنی کسی که از او صداقت بسیاری سر زده است و برخی گفته اند: صدیق کسی است که در گفتار و اعتقاد صادق باشد و راستی خود را در عمل محقق سازد (مفردات راغب).

17- عبرت از قصه ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 2

2- زندگی ادريس (ع) و خصوصیات او، سازنده و درس آموز است.

واذکر فی الکتب ادريس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 2

2- سرگذشت اسماعیل، ادريس و ذوالکفل (ع) و صبر و شکیبایی آنان، درس آموز و شایسته یاد و یادآوری است.

و إسمعیل .. کلّ من الصبرین

برداشت یاد شده مبتنی بر این است

ص: 399

که نصب «اسماعیل» به وسیله عامل مقدری چون «أذکر» یا «أذکروا» باشد.

18- عروج ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 4

4- خداوند، ادریس (ع) را به جایگاهی بلند بالا برد . *

ورفعنه مکاناً علیاً

محتمل است مقصود از «مکان»، مکانی مادی باشد که در این صورت، مقصود عروج او به آسمان، همانند حضرت عیسی (ع) است.

19- عمل خیر ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 90 - 15

15- انجام کار های خیر، مورد علاقه و سیره مستمر پیامبران الهی، موسی، هارون، ابراهیم، لوط، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، اسماعیل، ادریس، ذوالکفل، یونس، زکریا، و یحیی (علیهم السلام) بود .

ولقد آتینا موسی و هرون ... یحیی ... إثمهم كانوا یسرعون فی الخیرت

20- عوامل تعظیم ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 5

5- صداقت و راستی کامل ادریس (ع) و نبوت آن حضرت، مایه گرمی داشت یاد و خاطره او در قرآن است .

واذکر فی الکتب ادریس إثمه کان صدیقاً نبیاً

«إثمه کان صدیقاً» به منزله علت برای «واذکر ..» است.

21- فضایل ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 56 - 4

-4

ص: 400

ادریس (ع) ، شخصیتی در اوج راستی و درستی و یگانگی در گفتار و عمل

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

«صدیق» صیغه مبالغه است؛ یعنی کسی که از او صداقت بسیاری سر زده است و برخی گفته اند: صدیق کسی است که در گفتار و اعتقاد صادق باشد و راستی خود را در عمل محقق سازد (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 1

1- زکریا ، یحیی ، مریم ، عیسی ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل و ادريس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

«وُولَئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ . . .» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 85 - 1,3

1- اسماعیل ، ادريس و ذوالکفل (ع) از صابران و بردباران بودند .

وإسمعیل . . . کلّ من الصبرین

3- اسماعیل ، ادريس و ذوالکفل (ع) ، الگو و سرمشق برای مردمان در صبر و شکیبایی

وإسمعیل و إدريس و ذوالکفل کلّ من الصبرین

برداشت

ص: 401

یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند در مقام تربیت و هدایت مردم عصر بعثت، هر سه پیامبر را با وصف «صابران» معرفی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 86 - 1,4

1- اسماعیل، ادريس و ذالكفل (ع)، از رحمت خاص الهی برخوردار بودند.

وإسمعیل... وأدخلنهم فی رحمتنا

از اختصاص به ذکر یافتن اسماعیل، ادريس و ذالكفل (ع) به بهره مند شدن از رحمت الهی، برداشت یادشده به دست می آید؛ زیرا رحمت خداوند شامل همه موجودات است و همه به نحوی از رحمت خداوند بهره مندند.

4- اسماعیل، ادريس و ذالكفل (ع)، در زمره صالحان اند.

و أدخلنهم فی رحمتنا إئتهم من الصالحین

22- قصه ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 4

4- خداوند، ادريس (ع) را به جایگاهی بلند بالا برد.*

ورفعنه مکاناً علیاً

محتمل است مقصود از «مکان»، مکانی مادی باشد که در این صورت، مقصود عروج او به آسمان، همانند حضرت عیسی (ع) است.

23- گریه ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن

آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك ... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

24- مقامات ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 3

3- حضرت ادريس (ع) ، از صدیقان و دارای مقام نبوت بود .

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 57 - 1، 4

1- خداوند ، ادريس (ع) را به مقام ارجمند و والایی ترقی داد .

و رفعنه مکاناً علیاً

4- خداوند ، ادريس (ع) را به جایگاهی بلند بالا برد . *

و رفعنه مکاناً علیاً

محتمل است مقصود از «مکان»، مکانی مادی باشد که در این صورت، مقصود عروج او به آسمان، همانند حضرت عیسی (ع) است.

25- نبوت ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 56 - 3

3- حضرت ادريس (ع) ، از صدیقان و دارای مقام نبوت بود .

إِنَّهٗ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا

26- نسب ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- قرآن در بیان دودمان برخی از پیامبران (ادریس) ، تنها از انتساب آنان به آدم (ع) سخن گفته است .

من النبیین من ذریّہ اءادم

«من» در «من ذریّہ آدم» برای

ص: 403

تبعیض است و بیانگر آن است که «ذریه آدم» یکی از چهار ویژگی است که در آیه برای «النبیین» ذکر شده است، سه دسته دیگر عبارتند از: «من حملنا مع نوح» و «ذریه ابراهیم» و [ذریه] اسرائیل؛ گرچه همه پیامبران «ذریه آدم» هستند، ولی تنها «ادریس» است که گفته می شود قبل از نوح می زیسته و نسب مطرح شده ای جز انتساب به آدم ندارد، اما سه گروه دیگر به نزدیک ترین فرد برجسته در نیاکان خود انتساب یافته اند.

27- نعمتهای ادریس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 1

1- زکریا، یحیی، مریم، عیسی، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل و ادریس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أولئك الذين أنعم الله عليهم

«وَأُولَئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ...» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

10- ادعا

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

ادعا از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

2- ادعا

اجتناب از ادعای بی گناهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 18

18 - لزوم اجتناب از دعوی بی گناهی

و پاکی ، در برابر خداوند آگاه به آشکار و نهان انسان ها

هو أعلم بكم .. فلا تزكوا أنفسكم

3- ادعا های دروغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 9

9- ادعای مشکران در شریک داشتن خداوند ، دروغین و غیر واقعی است .

و من الناس من يجدل ... و إذا قيل لهم اتبعوا ... و من كفر فلا يحزنك ... و لئن س

فرمان خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای ادای سپاس و ستایش در پی ذکر پاسخ صریح مشرکان، مبنی بر معرفی خداوند به عنوان خالق عالم، این نکته را می رساند که «آنان خود معترف اند که عقیده شان باطل است. بنابراین، تو حمد خدای را به جای آور!». .

4- ادعای الوهیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 2

2- فرعون ، مدعی الوهیت یگانه خویش

قال لئن اتخذت إلهًا غيري

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 38 - 11، 3

3- فرعون ، مدعی مقام خدایی برای خود

وقال فرعون .. ما علمت لكم من إله غيري

11 - « قال رسول الله (صلی الله علیه و آله) : كلمتان قالهما فرعون « ما علمت لكم من إله غيري » و قوله « أنا ربكم الأعلى » قال كان بينهما أربعون عاماً ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: فرعون دو جمله گفت: یکی «ما علمت

لکم من إله غیری» و دیگری «أنا ربکم الأعلى» و بین گفتن این دو جمله چهل سال فاصله بود».

5- ادعای باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 3

3- کفر را موجب دستیابی به مال و فرزند دانستن ، سخنی بی مبنا و ادعایی پوچ است .

کفر بأیتنا .. أطلع الغیب أم اتّخذ عندالرحمن عهداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 150 - 6

6 - ادعای بدون دلیل و شاهد در مسائل اعتقادی و معارف الهی ، مردود و محکوم است .

أم خلقنا الملائکه إثناً و هم شهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 17 - 10

10 - تأکید خداوند ، بر عدم صداقت اعراب بدوی در ادعای ایمان

بل الله یمنّ علیکم أن هدیکم للإیمان إن کنتم صدقین

تعبیر «إن کنتم صدقین» در حقیقت ایمان اعراب را زیر سؤال برده است؛ یعنی، شما صادق نیستید و چنان که قبلاً یادآور شدیم، شما تنها تسلیم شده اید؛ ولی ایمان نیاورده اید. بر فرض که واقعاً ایمان آورده باشید، شایسته این است که خدا بر شما منت نهد؛ نه شما بر او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 87 - 3

3 - ادعای در کار نبودن پاداش و کیفر پس از مرگ ، ادعایی دروغین

و بی اساس است .

فلولا إن كنتم غير مدینین . ترجعونها إن كنتم صدقین

خطاب در «إن كنتم صادقین»، متوجه کسانی است که منکر پاداش و کیفر در سرای دیگر بودند.

6- ادعای بی برهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 13، 14

13 - اهل بهشت دانستن فرد یا طایفه ای خاص بدون داشتن برهان ، باوری است باطل .

فتمنوا الموت إن كنتم صدقین

14 - ادعای بدون دلیل ، شایسته پذیرش نیست .

فتمنوا الموت إن كنتم صدقین

خداوند، در پی ادعای یهودیان با جمله «فتمنوا الموت» از آنان مطالبه دلیل می کند و این درسی است به انسانها که ادعاهای بدون دلیل مناسب را نپذیرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 111 - 9

9 - ادعاهای بدون برهان ، فاقد ارزش و اعتبار است .

قل هاتوا برهنكم إن كنتم صدقین

مفهوم جمله شرطیه «إن كنتم صادقین» (اگر در ادعای خویش صادق هستید) این است که: نبود برهان، حاکی از بی ارزشی ادعاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 6

6 - نسبت دادن جنسیتی خاص به فرشتگان ، ادعایی بی دلیل و غیرقابل اثبات

و جعلوا الملائكة .. . إنثا شهدوا خلقهم

7- ادعای خداترسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 16

ص: 407

7- شیطان ، مدعی خداترسی

قال .. إني أخاف الله

8- ادعای خیر طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 4

4- کافران ، مدعی ارزش گرایی و خیر طلبی

لو کان خیرًا ما سبقونا إليه

9- ادعای دروغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 16

16 - ادعای نبود نشانه ای بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز سایر پیامبران ، ادعایی گزاف و دروغین است .

لولا .. تأتینا آیه ... قد بیّنا الأیت لقوم یوقنون

جمله «قد بیّنا الأیات» پاسخ به ادعایی است که جمله «لولا .. تأتینا آیه» آن را بیان می دارد.

10- ادعای روشنفکری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 17

17- انکار حقایق دین از سوی کافران ، در قالب روشن فکری و ارزش گرایی

وقال الذین کفروا .. لو کان خیرًا ما سبقونا إليه ... فسیقولون هذا إفک قدیم

کافران با دعوی «لو کان خیرًا» خود را ارزش خواه و با اتهام «هذا إفک قدیم» خود را روشن فکر و ضد ارتجاع معرفی می کنند و با این ادعاها، بدون تأمل در حقایق قرآن (إذ لم یهتدوا به) به کفر و انکار می پردازند.

11- ادعای سعادت اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 10

- 10

ص: 408

ادعای بهشتی بودن ، علی رغم ارتکاب گناه ، ادعایی ظالمانه است .

قل إن كانت لكم الدار الآخرة . . . و الله عليم بالظلمين

علت ستمگر خواندن یهود، علاوه بر گنهکار بودنشان، می تواند به خاطر ادعای ناروای آنان نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 10

10 - هواپرستی ، حسد ، نژادپرستی ، خود بزرگ بینی و خویشتن را بدون هیچ دلیل اهل بهشت پنداشتن ، از مصادیق فسق است .

و ما یکفر بها إلا الفسقون

12- ادعای ظالمانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 95 - 10

10 - ادعای بهشتی بودن ، علی رغم ارتکاب گناه ، ادعایی ظالمانه است .

قل إن كانت لكم الدار الآخرة . . . و الله عليم بالظلمين

علت ستمگر خواندن یهود، علاوه بر گنهکار بودنشان، می تواند به خاطر ادعای ناروای آنان نیز باشد.

13- ادعای علم غیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 78 - 2

2- کسی که کفرورزی را مایه فراوانی مال و اولاد می داند ، مانند کسی سخن گفته است که یا به غیب آگاه شده و یا از خداوند پیمان گرفته است .

کفر بآیتنا و قال . . . أطلع الغیب أم اتّخذ عند الرحمن عهدًا

14- ادعای عهد با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 78 - 2

-2

ص: 409

کسی که کفرورزی را مایه فراوانی مال و اولاد می داند ، مانند کسی سخن گفته است که یا به غیب آگاه شده و یا از خداوند پیمان گرفته است .

کفر بآیتنا و قال .. اطلع الغیب أم اتخذ عند الرحمن عهدًا

15- اهمیت برهان در ادعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 13 - 9

9- اثبات راستی و درستی ادعاها ، منوط به ارائه دلیل و برهان است .

قل فأتوا بعشر سور مثله .. إن كنتم صدقین

«فأتوا بعشر سور» در حقیقت جواب شرط (إن كنتم ..) است؛ یعنی ، اگر در ادعای خویش راستگو هستید ، آن را با آوردن ده سوره همانند آن ثابت کنید.

16- برهان در ادعای وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 38 - 3

3 - ادعای دریافت وحی و ارتباط با عالم غیب ، نیازمند دلیل قاطع و روشن

فلیأت مستمعهم بسلطن مبین

17- شرایط اثبات ادعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 13 - 9

9- اثبات راستی و درستی ادعاها ، منوط به ارائه دلیل و برهان است .

قل فأتوا بعشر سور مثله .. إن كنتم صدقین

«فأتوا بعشر سور» در حقیقت جواب شرط (إن كنتم ..) است؛ یعنی ، اگر در ادعای خویش راستگو هستید ، آن را با آوردن ده سوره همانند آن ثابت کنید.

18- کیفیت ادعای بیجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

ص: 410

10 - مریم - 19 - 79 - 4

4- گفته ها و ادعا های بی اساس در مورد کفر و ایمان و آثار آنها ، دارای عقوبت و عذاب

سنکتب ما یقول و نمذ له من العذاب

19- ملاک ارزش ادعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 111 - 9

9 - ادعا های بدون برهان ، فاقد ارزش و اعتبار است .

قل هاتوا برهنکم إن کنتم صدقین

مفهوم جمله شرطیه «إن کنتم صادقین» (اگر در ادعای خویش صادق هستید) این است که: نبود برهان، حاکی از بی ارزشی ادعاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 20 - 9

9 - هرگونه ادعا ، باید مستند به علم و آگاهی باشد .

وقالوا لو شاء الرحمن . . . ما لهم بذلک من علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 38 - 5

5 - ارزش و اعتبار هر عقیده و ادعا ، مبتنی بر ارائه دلیل و اقامه برهان

فلیأت . . . بسلطن مبین

20- ملاک صحت ادعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 15 - 10

10 - ثبات در باور های دینی و جهاد همه جانبه در راه خداوند ، گواه صداقت انسان در ادعای ایمان

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ . . . ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهِدُوا ... أَوْلَئِكَ

ص: 411

هم الصدقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 18 - 3

3 - اعمال آدمیان ، نشانگر میزان صداقت آنان در ادّعی ایمان

یَمْتُونُ عَلَیْكَ اَنْ اَسْلَمُوا .. و اللّٰه بصیر بما تعملون

با توجه به این که سیاق آیات، در زمینه کسانی است که به گزاف مدعی ایمان اند؛ تعبیر «و اللّٰه بصیر بما تعملون» می تواند نظر به مطلب بالا داشته باشد.

21- ملاک قبول ادعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 6 - 7

7 - ادعا های بی دلیل ، شایسته پذیرش نیست .

اِنْ زَعَمْتُمْ اَنْكُمْ اَوْلِیَاءُ .. فَتَمَتُّوا الْمَوْتَ

22- ملاکهای قبول ادعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 14

14 - ادعای بدون دلیل ، شایسته پذیرش نیست .

فَتَمَنُوا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِیْنَ

خداوند، در پی ادعای یهودیان با جمله «فتمنوا الموت» از آنان مطالبه دلیل می کند و این درسی است به انسانها که ادعاهای بدون دلیل مناسب را نپذیرند.

23- مؤاخذه ادعای بی برهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - ادعا ها و گواهی های بدون پشتوانه علمی ، دارای مسئولیت و مورد بازخواست

ستکتب شهدتهم و یسلون

11- ادیان

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

ادیان از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- ادیان

جلد - نام

ص: 412

سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 6

6 - آیین یهود، نصارا و صابئان، از ادیان الهی و آسمانی است.

إن الذین ءامنوا .. و الصبئین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 35 - 6

6 - ولایت مادر نسبت به فرزند، در ادیان گذشته *

ربّ ائی نذرت لک ما فی بطنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 41 - 9

9 - وجود روزه سکوت (خودداری از سخن گفتن) در ادیان گذشته *

قال ایتک الا تکلم الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 14, 21, 10

10 - وجود سجده و رکوع (نماز) در ادیان گذشته

و اسجدی و ارکعی

14 - عبادت دستجمعی و نماز جماعت در ادیان گذشته

و ارکعی مع الزاکعین

21 - تشریح اجتماع مردان و زنان برای عبادت، در ادیان گذشته

و ارکعی مع الزاکعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - پیروان ادیان پیشین ، به دلیل بی اعتنایی به بیانات « پیام های الهی » ، دچار تفرقه و اختلاف شدند .

كالذین تفرّقوا و اختلفوا من

ص: 413

بعد ما جاءهم البيئات

11 - پیروان ادیان پیشین به دلیل تفرقه و اختلاف میان خویش ، دچار عذابی بزرگ

کالذین تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البيئات و اولئك لهم عذاب عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 110 - 18

18 - اسلام ، ناسخ ادیان گذشته

و لو آمن من اهل الكتب لكان خيراً لهم

بنابر اینکه «خیر»، اسم تفضیل نباشد و منظور از ایمان، ایمان به اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 3

3 - آیین یهود ، نصارا و صابئین ، از ادیان رسمی و الهی

إنّ الذين آمنوا و الذين هادوا و الصبئون و النصرى . . فلا خوف عليهم

درباره آیین صابئین نظرات مختلفی بیان شده است، علامه طباطبائی در تفسیر «المیزان» پس از اشاره به اقوالی گوناگون تأیید می کند که

آیین صابئی آیینی ممزوج از دین یهود، مجوس و حرانیه بوده است.

3- آثار ایمان به ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 5 - 98 - 5

5 - انجام دادن وظیفه بندگی در برابر خداوند ، در گرو منحصر دانستن شریعت ، به ادیان آسمانی است .

ليعبدوا الله مخلصين له الدين

«دین»، اسم تمام کارهایی است که خداوند با آن عبادت می شود. این کلمه، در معانی دیگر؛ از قبیل «جزاء»، «اسلام»، «عادت»،

«عبادت» و

«طاعت» (قاموس) و به صورت استعاره در معنای شریعت (مفردات راغب) نیز استعمال شده است. سیاق آیه با معانی عبادت، طاعت و شریعت تناسب بیشتری دارد.

4- آثار تکذیب ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 9 - 6

6 - دروغ پنداشتن ادیان آسمانی ، زمینه ساز آلودگی به گناهان است . *

كَلَّا بَلْ تَكْذِبُونَ بِالَّذِينَ

کلمه «دین» ممکن است به معنای شریعت باشد.

5- آثار نسخ ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 108 - 3

3 - نسخ ادیان و نیز نسخ برخی از آیات و احکام قرآن ، برانگیزنده مسلمانان به طرح پرسشهایی نا به جا از پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أَمْ تَرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ

برداشت فوق بر این مبناست که «آن تسألوا» به معنای پرسش کردن باشد. از آن جا که لحن آیه گویای مذمت است، از آن پرسشها به پرسشهای نا به جا تعبیر شده است.

6- آخرت در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 36 - 7

7 - توحید عبادی و در پی آخرت بودن ، دو امر اعتقادی مهم ، در تعالیم ادیان آسمانی است .

يَقُومُوا عِبَادُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ

7- آینده ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تاریخ بشریت، در آینده، شاهد شکست تمامی ادیان و پیروزی و حاکمیت دین

ص: 415

اسلام خواهد بود .

هو الذی أرسل رسوله . . . لیظهره علی الدین کله

خداوند در آیه فوق از پیروزی قطعی اسلام بر تمام ادیان جهان، خبر داده و پیشگویی کرد و چون چنین چیزی در دوران رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) اتفاق نیفتاد به دست می آید که این پیروزی مربوط به آینده تاریخ بشریت است.

8- اتقان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 8 - 10

10 - دین الهی ، استوارترین آیین ها و متقن ترین آنها است .

فما یکذبک بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 9

9- ادیان آسمانی ، دارای استقامت و مایه پایدار ماندن مردم است .

و ذلك دین القیمه

«قیمه»، در معانی «قوام بخش» و «مستقیم» هر دو استعمال شده است. در عبارت «دین القیمه»، موصوف به صفت خود اضافه شده و حرف «تاء» در «قیمه» برای مبالغه است. برخی آن را صفت برای موصوف محذوف و اصل تعبیر را «دین الکتب القیمه» (اشاره به «کتب قیمه» در آیات قبل) یا «دین المله القیمه» (دین امت استوار) می دانند. در این صورت، حرف «تاء» نشانه تأنیث خواهد بود.

9- احسان به والدین در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 4

4- انسان ها در همه ادیان آسمانی ، موظف به رعایت حقوق والدین و احسان به ایشان

و

وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَلَدِيهِ إِحْسَانًا

ماضی آمدن واژه «وصّینا» و نیز اطلاق و شمول واژه «الإنسان»، می رساند که این فرمان مخصوص نسل یا امتی نیست؛ بلکه مطلق انسان ها مأمور به آن بوده و هستند.

10- احکام ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 183 - 3

3 - وجوب روزه در ادیان پیش از اسلام

کما کتب علی الذین من قبلکم

11- احکام در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 2

2 - حرمت گرفتن اسیر پیش از غلبه بر دشمن ، سنت تمام انبیای الهی و حکمی لازم الاجرا در تمام ادیان آسمانی

ما کان لنبی أن یکون له أسری حتی یتخن فی الأرض

12- اختلاف ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 33

33 - آزمون انسان ها ، فلسفه ایجاد شریعت های گوناگون و امت های متعدد

لکل جعلنا منکم شرعه و منهاجاً .. لیلوکم

13- اختلاف در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 6

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان ، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إنّ هذا القرآن يقصّ علی بنی اسرائیل أكثر الذی هم فیہ یختلفون

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

14- اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی

ص: 417

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 6

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان ، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

15- اختلاف ستیزی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 6

6 - شریعت های الهی برای رفع اختلاف میان مردم و برقراری قسط و عدل بوده است .

فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قَضَىٰ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «بینهم» اختلاف موجود بین افراد امت با یکدیگر باشد.

16- ادیان توحیدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 14

14- توحید ، روح و رکن اصیل آیین ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب و یوسف (ع)

وَاتَّبَعَتْ مَلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ . . . مَا كَانَ لَنَا أَنْ نَشْرَكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

جمله «ما كان لنا . . .» توصیف «ملّه آبای . . .» می باشد. تفسیر و تبیین یک آیین به یکی از حقایق آن ، می رساند که حقیقت

یاد شده رکن و پایه اصلی آن آیین است.

17- ادیان در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- دین یهود، نصارا و صابئان از آیین های به رسمیت شناخته شده در قرآن

إن الذین ءامنوا و الذین هادوا و النصری و الصبئین

از نکته هایی که می تواند توجیه کننده آوردن عناوین مذکور باشد، اعلام رسمیت آیینهای یاد شده است.

18- ادیان و آبادانی دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 15

15- آبادانی و برخوردار شدن جامعه های بشری از نعمت ها و موهبت های دنیوی، از اهداف پیامبران و ادیان الهی است.

یرسل السماء علیکم مدرارًا و یزدکم قوه إلی قوتکم

19- ادیان و جامعه قدرتمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 14

14- به وجود آوردن جامعه های نیرومند و توانا، از هدف های پیامبران و ادیان الهی است.

و یزدکم قوه إلی قوتکم

20- ادیان و معاش نیکو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 8

8- رساندن انسان ها به معیشتی نیکو در دنیا، از هدف های قرآن و ادیان الهی است.

ألاّ تعبدوا إلاّ الله... و أن استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه یمتعکم متعًا حسنًا

21- ارزشها در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - هماهنگی ادیان الهی و کتاب های آسمانی در بیان اصول عقیدتی و ارزشی

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم .

ص: 419

.. وعداً عليه حقاً في التوريه و الإ

22- ارزیابی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 31 - 12

12- محور ارزیابی انسان ها در مکتب انبیا ، جنبه باطنی و نفسانی آنهاست نه ویژگی های ظاهری و مادی .

و لأقول للذين تزدرى أعينكم .. الله أعلم بما في أنفسهم

نوح(ع) در بیان نگرش کافران درباره انسانها، کلمه «أعينكم» رابه کار برد و در بیان بینش خود «أنفسهم» را محور قرارداد تا به این نکته اشاره کند که: انسانهای غیر الهی در ارزش گذاری، نظر به جنبه های مادی و ظاهری انسان دارند و پیامبران نظر به جان و روان انسانها دوخته اند.

23- ارکان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 8

8 - اعتقاد به جهان آخرت ، از ارکان و اصول آیین توحیدی است .

و ويل للمشرکين .. هم بالأخره هم كفرون

24- ازدواج در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 7

7 - مقررات ازدواج و بهره گیری های جنسی در اسلام ، متفاوت با احکام و مقررات سایر ادیان الهی *

و أحلّ لكم ما وراء ذلكم

کلمه «لکم» می تواند اشاره به این معنا باشد که مجموع مقررات بیان شده در این آیه و آیات گذشته، ویژه شما بوده و برای ادیان گذشته به صورتی دیگر مطرح بوده است.

25- اسارت در ادیان

جلد - نام سورہ - سورہ

ص: 420

- آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 2

2 - حرمت گرفتن اسیر پیش از غلبه بر دشمن ، سنت تمام انبیای الهی و حکمی لازم الاجرا در تمام ادیان آسمانی

ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض

26- اساس ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 4

4 - آیین ابراهیم (ع) ، تار و پود تمامی ادیان الهی است .

و من احسن ديناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن و اتبع مله ابراهيم حنيفاً

27- اسلام و ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 5,6

5 - تشابه احکام اسلام با مقررات ادیان گذشته *

و يهدىکم سنن الذين من قبلکم

چون خداوند با بیان احکام اسلام، سنت صحیح گذشتگان را می شناساند، معلوم می شود آن سنتها همانند احکام اسلام بوده است.

6 - لزوم بررسی تطبیقی قوانین و سنن پیشینیان با احکام اسلام *

و یرید الله لیبئن لکم و یهدیکم سنن الذين من قبلکم

عطف جمله «یهدیکم» بر جمله «یبئن لکم» و تعلق اراده خداوند به آن دو، بیانگر نوعی ارتباط میان تبیین احکام و بیان سنتهای پیشینیان است و به قرینه «یرید الله ان یخفف عنکم» در آیات بعد می توان گفت که ارتباط مورد نظر همان تطبیق و مقایسه آن دو با یکدیگر می باشد.

28- اصول ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

1 - بقره - 2 - 133 - 16

16 - اعتقاد به یکتایی خدا و پرستش او، مهمترین اصل در ادیان الهی و زیر بنای دیگر اصول و احکام دین

ما تعبدون من بعدی قالوا نعبد .. إلهاً وحداً

روشن است که یعقوب(ع) از میان تمامی اصول و احکام دین، تنها پرستش خداوند را نجات بخش نمی دانست. بنابراین تنها از پرستش خدا یاد کردن (ماتعبدون) می تواند حاکی از آن باشد که: اولاً، توحید عبادی از مهمترین اصلهاست و ثانیاً، انسان با پرستش خدا، به دیگر اصول و احکام دین گرایش پیدا کرده بدانها ملتزم خواهد شد.

29- اصول دین در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 20

20 - هماهنگی ادیان الهی و کتاب های آسمانی در بیان اصول عقیدتی و ارزشی

إن الله اشترى من المؤمنين أنفسهم وأموالهم .. وعداً عليه حقاً في التوریه و الإ

30- اقرار به تکذیب ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 4

4 - اعتراف کافران در دوزخ، به تکذیب عمدی و آگاهانه خویش، نسبت به پیامبران و ادیان الهی

قالوا بلی قد جاءنا نذیر فكذبنا و قلنا ما نزل الله من شیء

31- امداد به ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 47 - 5

5- رسولان الهی و ادیان توحیدی، برخوردار از حمایت و نصرت خداوند

فلاتحسبن الله مخلف

32- امر به معروف در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 1,3

1 - یہودیان ساکن در ایله متشکل از سه گروه بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظه گر و نہی کنندہ از منکرات ، تارکان نہی از منکر

إذ قالت أمه منہم لم تعظون قوماً

مقصود از موعظہ، بہ دلیل «الذین ینہون عن السوء» در آیہ بعد، نہی از منکر است.

3 - موعظہ گران یہود در آبادی ایله ، ہمکیشان خویش را از نافرمانی خدا (شکستن احکام روز شنبہ) بر حذر می داشتند .

لم تعظون قوماً

33- امنیت اخروی پیروان ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقرہ - 2 - 38 - 7

7 - سرای آخرت برای پیروان ادیان الہی ، سرایی بہ دور از عوامل ترس آور و نگران کنندہ و ایمن از حادثہ های حزن آور و اندوہبار

فلاخوف علیہم و لاہم یحزنون

بہ دلیل آیہ بعد - کہ جزای اخروی کفرپیشگان را بیان می دارد - می توان گفت: آیہ مورد بحث نیز بیانگر پاداش اخروی ہدایت یافتگان است. بنابراین «لاخوف...» مربوط بہ سرای آخرت خواهد بود.

34- انتساب بہ ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقرہ - 2 - 62 - 3

3 - انتساب بہ ادیان الہی بدون ایمان واقعی و انجام اعمال نیک ، سعادت آفرین نیست .

إن الذین ءامنوا .. من ءامن باللّٰہ و الیوم الآخر و عمل صلحاً

با توجه به اینکه در جمله «من آمن . . .» ضمیری نیست تا به «الذین ...» ارجاع شود و جمله «من آمن ...» را مخصوص مسلمانان، یهودیان و ... کند؛ معلوم می شود: هر کس از هر ملتی به خدا و قیامت ایمان راستین داشته باشد و عمل صالح انجام دهد، سعادتمند خواهد شد. بنابراین آوردن عنوانهای مذکور اشاره به نکاتی دارد، از جمله آنها اینکه: عنوان مسلمانان یا یهودی و یا ... داشتن کافی نیست؛ آنچه کارساز است ایمان واقعی و عمل صالح می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 112 - 4

4 - مجرد انتساب به ادیان الهی (یهودیت، نصرانیت و یا هر آیینی دیگر)، آدمی را به بهشت نخواهد رسانید.

قالوا لن يدخل الجنة إلا من كان هوداً أو نصری . . . بلی من أسلم ... فله أجره

آیه شریفه پس از نفی ادعای یهود و نصارا - که معیار ورود به بهشت را یهودی یا نصرانی بودن می دانستند - انتساب به دینی خاص حتی اسلام را شرط برخوردار شدن از پادشاهای الهی نشمرد تا به این نکته اشاره کند که: منتسب بودن به ادیان الهی کار ساز نیست؛ بلکه معیار «تسلیم خدا بودن» است. البته پس از بعثت پیامبر و نزول قرآن انسان نمی تواند مدعی تسلیم خدا بودن باشد و دین اسلام را نپذیرد.

35- انحراف ادیان غیرآسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 7

ص: 424

7- مکاتب غیر الهی، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صرط مستقیم . صرط الله الذی

از این که «صرط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

36- انفاق در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 3

3- نماز، زکات و انفاق، دارای سابقه ای دیرینه در ادیان الهی

و کان یأمر أهله بالصلوه و الزکوه

37- اهداف ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 18

18 - اتحاد و تشکّل جوامع بشری، از اهداف پیامبران و ادیان الهی

فبعث الله... و انزل... لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 111 - 12

12 - تسلیم در برابر فرمان های خداوند، یکی از اهداف ادیان الهی

و اشهد باننا مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 3 - 8

8- رساندن انسان ها به معیشتی نیکو در دنیا، از هدف های قرآن و ادیان الهی است.

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ . . . وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَعًا حَسَنًا

جلد - نام

ص: 425

سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 14، 15

14- به وجود آوردن جامعه های نیرومند و توانا ، از هدف های پیامبران وادیان الهی است .

و یزدکم قوه إلی قوتکم

15- آبادانی و برخوردار شدن جامعه های بشری از نعمت ها و موهبت های دنیوی ، از اهداف پیامبران وادیان الهی است .

یرسل السماء علیکم مدرارًا و یزدکم قوه إلی قوتکم

38- اهداف ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 4

4- قسط اقتصادی و عدالت اجتماعی ، از اهداف اصیل و دیرین ادیان آسمانی

أوفوا الکیل و لاتکونوا من المخرسین . وزنوا بالقسطاس المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 13

13 - دل نیستن به دنیا ، آخرت خواهی ، ترک رفتار زشت و نیک کرداری ، بخشی از اهداف ادیان الهی

إتما هذه الحیوه الدنیا متع . . . من عمل سیئه . . . و من عمل صلحًا . . . یرزقون ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 4

4- رفع اختلافات و نزاع های بشر ، از اهداف شریعت های الهی است .

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمہ إلی اللّٰه

چنانچه «حکم» در آیه شریفه به معنای شریعت باشد، از این که رفع اختلافات منوط به حکم الهی شده است،

مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 8

8 - همگرایی دینی و اعتقادی ، نخستین هدف ادیان آسمانی و همزیستی اجتماعی ، کمترین انتظار دین از بشر

فاصفح عنهم و قل سلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 3

3 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

و الذین ءامنوا باللّٰه و رسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 14

14 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

أعدت للذین ءامنوا باللّٰه و رسله

39- اهمیت ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 21 - 7

7 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، جلوه های رحمت خدا بر مردم

و إذا أذقنا الناس رحمه

«رحمه» در «و إذا أذقنا الناس رحمه» - به قرینه فرازهای پیشین - می تواند کنایه از ادیان آسمانی باشد که توسط پیامبران برای نجات بشر از مشکلات و مصایب آورده شده اند. گفتنی است که جمله «إذا لهم مكر فی آیاتنا» نیز مؤید این برداشت می باشد.

40- ایمان به ادیان

جلد - نام سورہ -

ص: 427

سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 4 - 3، 2

2 - تقوا پیشگان ، مؤمن به کتاب های آسمانی ادیان گذشته و معارف و احکام آنها

و الذین یؤمنون بما انزل الیک و ما انزل من قبلک

3 - لزوم ایمان به همه معارف و احکام نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و انبیای پیشین

و الذین یؤمنون بما انزل الیک و ما انزل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 4

4 - لزوم ایمان به تمامی دستورات و معارفی که بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و یا دیگر پیامبران نازل شده است .

الم تر الی الذین یزعمون انهم امنوا بما انزل الیک و ما انزل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 162 - 4

4 - نقش ایمان واقعی به ادیان گذشته در پذیرش قرآن و دیگر کتب آسمانی

و المؤمنون یؤمنون بما أنزل الیک و ما أنزل من قبلک

41- برهان در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 14

14 - ادیان الهی و پیام رسولان خدا ، متکی بر برهان و دلایل روشن است .

أتتهم رسلهم بالبینت

42- بقای ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 16

16 - ثبات

ص: 428

و بقای دین توحیدی، به خاطر هماهنگی آن با فطرت انسانی است.

فطرت الله الّتی فطر الناس علیها .. ذلک الدین القیم

«ذلک» اشاره به دینی است که از هرگونه انحراف و کجی به دور بوده و مطابق با فطرت انسان ها است و خداوند، آنان را مأمور به رویگرد تمام عیار به سمت آن کرده است.

43- بی منطقی دشمنی پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 27

27 - خصومت و ستیز پیروان ادیان توحیدی با توجه به وحدت پروردگار و بازگشت عمل هر انسان به خودش، فاقد منطق و توجیه

الله ربّنا وربکم لنا عملنا و لکم عملکم لا حجّه بیننا و بینکم

بنابراین که مراد از «لا حجّه»، نفی خصومت و نزاع باشد، برداشت بالا به دست می آید.

44- پلیدی زنا در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 20 - 7

7- زنا، عملی نامشروع و منفور در تمام ادیان الهی است.

و لم اک بغیاً

45- پیامبر موعود در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 7

7 - تغییر یافتن قبله از بیت المقدس به مسجدالحرام، از نشانه های بیان شده در ادیان پیشین برای حقانیت پیامبر موعود

فول وجهک شطر المسجدالحرام .. لئلا یکون للناس علیکم حجه

تعلیل «لئلا یکون ..» گویای این است که: استمرار مسلمانان بر قبله سابق (بیت المقدس) موجب می

شد که مخالفان اسلام علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان احتجاج کنند. بنابراین باید تغییر قبله از نشانه های مطرح شده در کتابهای آسمانی پیشین، به عنوان نشانه ای بر حقانیت پیامبر موعود شمرده شده باشد.

46- پیروان ادیان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 7

7- سرای آخرت برای پیروان ادیان الهی، سرایی به دور از عوامل ترس آور و نگران کننده و ایمن از حادثه های حزن آور و اندوهبار

فلاخوف علیهم و لاهم یحزنون

به دلیل آیه بعد - که جزای اخروی کفرپیشگان را بیان می دارد - می توان گفت: آیه مورد بحث نیز بیانگر پاداش اخروی هدایت یافتگان است. بنابراین «لاخوف...» مربوط به سرای آخرت خواهد بود.

47- پیروزی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 46 - 7

7- شریعت ها و ادیان توحیدی، در برابر دین ستیزان، استوارتر از کوه، پایدار و جاودانه خواهند ماند.

فیقول الذین ظلموا ربنا اُخْرنا .. نجب دعوتک و نتبع الرسل ... و قد مکروا ... و

از اینکه خداوند فرمود: مکر و نقشه های ستمگران در برابر نیروی حق و رسولان الهی، هر چند در قدرت و توانمندی کوه شکن باشد، مؤثر نخواهد بود، به دست می آید که ادیان توحیدی و شرایع رسولان الهی استوارتر از کوه بوده و پایدار و ضربه ناپذیرند.

48- پیوستگی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57

ص: 430

4- ادیان آسمانی ، سلسله ای واحد و به هم پیوسته است .

و الذین ءامنوا باللّٰه و رسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 15

15 - ادیان آسمانی ، سلسله ای واحد و به هم پیوسته است .

للذین ءامنوا باللّٰه و رسله

49- تاریخ ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 9

9 - سیر تکاملی ادیان در طول زمان

ما ننسخ من ءایه أو ننسها نأت بخیر منها أو مثلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 3,6,7,45

3 - همگونی اعتقادات و گرایش های انسان های نخستین *

كان الناس امة واحدة

لازمه امت واحد بودن این است که از لحاظ فکری، افرادی همگون و دارای گرایشهای یکسان باشند.

6 - عدم بعثت پیامبر به سوی جوامع نخستین تا زمان پیدایش اختلاف بین آنها

كان الناس امة واحدة فبعث الله النبيين .. ليحكم .. فيما اختلفوا

جمله «ليحكم بين الناس فيما اختلفوا»، بیانگر این معناست که قبل از بروز اختلاف در بین جوامع نخستین، پیامبری مبعوث نشده بود.

7 - بعثت پیامبران از سوی خداوند ، به دنبال بروز اختلاف در جامعه نخستین

كان الناس امه واحده فبعث الله النبيين . . . ليحكمم ... فيما اختلفوا فيه

جمله «ليحكمم . . .» بيان

ص: 431

می کند که انبیا به هنگام بروز اختلاف در جوامع ابتدایی مبعوث شدند؛ نه قبل از آن. بنابراین جمله «فاختلقوا» پس از «کان الناس ...» مقدر است.

45 - مردم، قبل از حضرت نوح، امت واحده ای بودند که بر فطرت (بدون هدایت انبیا) می زیستند.

کان الناس امه واحده

امام باقر (ع): کانوا قبل نوح امه واحده علی فطره الله لا مهتدین و لا ضلّالا «فبعث الله النبیین»

مجمع البیان، ج 2، ص 543؛ نورالثقلین، ج 1، ص 209، ح 783 و 784.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 14، 11، 3

3 - خداوند، پیامبران بسیاری را پس از نوح (ع) مبعوث کرد و بدان ها وحی فرستاد.

كما أوحینا إلی نوح و النبیین من بعده

11 - نوح، نخستین پیامبر دارای کتاب و شریعت *

إنا أوحینا إلیک كما أوحینا إلی نوح و النبیین من بعده

چون مسلم است که قبل از نوح (ع) نیز پیامبری وجود داشته، بنابراین ذکر حضرت نوح (ع) بدون اشاره به پیامبر پیش از او می تواند به این جهت باشد که او اولین پیامبر دارای شریعت بوده است.

14 - حضرت داود (ع) از پیامبران پس از نوح (ع) و دارای کتابی از جانب خدا به نام زبور

و ءاتینا داود زبوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده

ص: 432

23 - تاریخ ادیان الهی و سیر تحولات اعتقادی پیروان آن ، در خور اندیشه و تأمل است .

لقد اخذنا ميثق بنی اسرئیل . . . ثم انظر انی یؤفکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 7

7 - باور به وجود خداوند ، باوری ریشه دار در تاریخ بشر

قال یقوم اعبدوا اللّٰه ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 7,8

7 - باور به وجود خداوند ، باوری ریشه دار در تاریخ بشر

قال یقوم اعبدوا اللّٰه ما لکم من إله غیره

8 - انسان از گذشته های دور تاریخ برخوردار از روحیه پرستش بود .

قال یقوم اعبدوا اللّٰه ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 3

3 - دین و شریعت آسمانی برای تمامی امت ها در همه اعصار ، وجود داشته است .

و لكل أمه رسول فإذا جاء رسولهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 11

11 - وجود مذاهب و ادیان گوناگون در جزیره العرب به هنگام بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لیظهره علی الدین کلّه

50- تاریخ ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 433

2 - پیشینه و قدمت تاریخی ادیان توحیدی و شریعت های آسمانی

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا

51- تبعیت از ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 9

9 - پیروی از ادیان الهی ، به سود خود آدمی است .

اصطفی لكم الدين

برداشت فوق از «لام» در «لكم» استفاده می شود.

52- تعالیم ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 13

13 - کشتن مرتدان ، از قوانین کیفری در آیین حضرت موسی (ع) *

فتوبوا إلى بارئكم فاقتلوا أنفسكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 7

7 - انجام اعمال صالح ، خواسته تمامی ادیان الهی است .

إن الذين آمنوا و الذين هادوا .. و عمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 93 - 19

19 - کتاب های آسمانی و ادیان الهی ، هرگز آدمیان را به کار های ناروا فرامی خوانند .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 8

8 - رعایت تقوا، خواسته و توصیه تمامی ادیان الہی است .

و

ص: 434

لقد وصينا الذين اوتوا الكتب من قبلكم و اياكم ان اتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 69 - 5

5 - لزوم انجام اعمال صالح ، از دستورات تمامی ادیان الهی

إنّ الذين ءامنوا .. من ءامن بالله و اليوم الاخر و عمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 81 - 8

8 - ادیان الهی در بردارنده حد و مرز روابط و مناسبات اجتماعی با دیگر ملتها

و لو كانوا يؤمنون .. ما اتخذوهم اولياء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 102 - 1

1 - پرسش و تحقیق درباره احکام ناگفته الهی ، مورد نهی خداوند در تمامی ادیان

لا تسئلوا عن اشیاء .. قد سألها قوم من قبلکم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 62 - 9

9 - خیرخواهی برای مردم ، از ارزش های متعالی در ادیان الهی

و أنصح لكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 71 - 12

12 - خداوند در هیچ آیینی به پرستش معبودی جز خود فرمان نداده است .

ما نزل الله بها من سلطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود -

ص: 435

7- وجوب نهی از منکر در ادیان پیشین

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 11

11- مشروعیت سوگند به خدا و پیمان بستن با او در ادیان گذشته و لزوم پایبندی به آنها

حتى تؤتون موثقا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 51 - 4

4- دعوت به توحید و نفی شرک ، روح ادیان الهی

وقال الله لاتتخذوا الهین اثنین إنما هو إله وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 2

2- معارف و قوانین ادیان آسمانی ، مظهر « سبیل الله » است .

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 3

3- نماز ، زکات و انفاق ، دارای سابقه ای دیرینه در ادیان الهی

و كان يأمر أهله بالصلوة و الزکوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 7,8

7- لزوم توبه از گناه و داشتن صداقت در ایمان ، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی

فخلف من بعدهم .. . إلا من تاب وءامن

8- لزوم انجام اعمال صالح

ص: 436

، از دستورات تمامی ادیان الهی

فخلف من بعدهم .. إلا من ... عمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 1

1 - تکلیف قربانی ، از احکام مشترک تمامی ادیان آسمانی

و لكل أمة جعلنا منسكاً

«منسک» مشتق از مصدر «نُسک» است. «نُسک»؛ یعنی، اظهار کردن طاعت و انقیاد خود به خدا، به وسیله قربانی کردن دام. بنابراین «منسک» در آیه یاد شده، می تواند مصدر میمی باشد؛ یعنی، ما برای هر امتی از امت های پیشین، عبادتی قرار دادیم که با قربانی کردن دام های خود به ما تقرب جویند. هم چنین می تواند اسم مکان باشد؛ یعنی، برای هر امتی محلی برای قربانی کردن قرار دادیم و نیز می تواند اسم زمان باشد؛ یعنی، برای هر امتی، زمانی برای انجام مراسم قربانی مشخص ساختیم برداشت فوق، بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 21، 15

15 - دفاع ، حقی مشروع در تمامی شریعت های آسمانی

و لولا دفع الله ... لهدمت ... و مسجد

21 - ذکر و یاد خدا ، روح ادیان الهی و فریضه مشترک میان همه آنها است .

صومع ... مسجد یذکر فیها اسم الله كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 9

9 - توجه ادیان الهی ، به

ص: 437

امکانات رفاهی و آسایش در زندگی دنیوی

و ءاوينهما إلی ربوه ذات قرار و معین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 4

4 - اهمیت دادن به تغذیه سالم و بهره گیری از نعمت های الهی ، وجه مشترک همه ادیان آسمانی

يَأْتِيهَا الرِّسَلُ كُلُّهَا مِنَ الطَّيِّبَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 74 - 2

2 - ایمان به معاد و روز جزا ، از شاخصه های اندیشه اعتقادی ادیان آسمانی

و إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنُكَبُونَ

53- تعالیم ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 6,7,9

6 - لزوم توبه از گناه ، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی است .

وإني لغفار لمن تاب

7 - لزوم انجام عمل صالح ، از دستور های تمامی ادیان الهی

وإني لغفار لمن تاب وءامن و عمل صلحاً

9 - بشارت و انداز ، مکمل یکدیگر در روش تربیتی ادیان آسمانی

و لا تطغوا فيه فيحلّ عليكم غضبي . . . و إني لغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 36 - 7

7- توحید عبادی و در پی آخرت بودن ، دو امر اعتقادی مهم ، در تعالیم ادیان آسمانی است .

يقوم اعبدوا الله و ارجوا اليوم الآخر

جلد -

ص: 438

نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 4

4- توحید ، اساس همه ادیان آسمانی و مبارزه با شرک ، سرلوحه مبارزات پیامبران الهی

و لقد أوحى إليك وإلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطن عملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 4

4- وحی و ادیان الهی ، پیام آور نیکی ها و ارزش ها برای انسان ها

و المرسلت عرفاً

54- تعدد ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 32، 29

29 - تعدد شرایع و امت ها ، برخاسته از مشیت الهی

لكل جعلنا منكم شرعه و منهاجاً ولو شاء الله لجعلكم امه و حده

32 - خداوند آزمایش کننده جوامع انسانی با جعل شرایع متعدد و اختلاف امتهما

لكل جعلنا منكم شرعه و منهاجاً ولو شاء الله لجعلكم امه و حده و لكن لیبلوکم

55- تعدد ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 12 - 5

5- شرایع آسمانی ، متعدد و متنوع بودند .

هدینا سبیلنا

مراد از اضافه جمع «سبیل» به «نا» می تواند به معنای راههای هر کدام از انبیا باشد و مراد از راهها، طبق گفته صاحب المیزان، شریعتهایی

است که به انبیا إعطا شده است.

56- تعطیلی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 -

ص: 439

4- تعطیلی یک روز در هفته، دارای دیرینه تاریخی و پیشینه در مذاهب توحیدی

إنما جعل السبت على الذين اختلفوا فيه

برداشت فوق به خاطر این است که در آیه شریفه، اصل تعطیل شدن یک روز در هفته در آیین الهی، مورد بحث قرار نگرفته است؛

بلکه از علت و فلسفه اختصاص یافتن تعطیلی روز شنبه برای یهودیان، سخن به میان آمده است.

57- تغییر قبله در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 74

58- تکامل ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 9

9 - سیر تکاملی ادیان در طول زمان

ما ننسخ من آیه أو ننسها نأت بخیر منها أو مثلها

59- تکامل در تعالیم ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 19

19 - نزول تورات مرحله ای جدید و تکاملی در بیان معارف از طریق وحی بوده است. *

و علمتم ما لم تعلموا أنتم و لا آباؤکم

جمله «و لا آباؤکم» ظاهراً شامل همه طبقات پدران یهود می گردد. و چون آباء بنی اسرائیل از انبیای الهی بوده و به ابراهیم (ع) و نوح (ع) منتهی می شوند، محتمل است آنچه در تورات بیان شده به مقتضای مضمون جمله «و لا آباؤکم» در کتب گذشته بیان نشده باشد، لذا تورات مرحله ای تکاملی در این رشته محسوب می گردد.

60- تنزیه ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 440

4- ادیان الهی منزّه از تضاد و ناسازگاری با یکدیگر

و الذین یؤمنون بما انزل إلیک و ما انزل من قبلک

61- تنزیه ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 2

2- ادیان آسمانی، از تعالیم انحرافی مبرّا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند، اخلاص، اعتدال در دین، اقامه نماز و پرداخت زکات، فرمان داده اند.

و ما تفرّق الذین أوّتوا الکتب . . . و ما أمرُوا إِلَّا لیعبدوا الله مخلصین له الد

حصر در «إِلَّا لیعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

62- تنوع ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 12 - 5

5- شرایع آسمانی، متعدد و متنوع بودند.

هدینا سبلنا

مراد از اضافه جمع «سبل» به «نا» می تواند به معنای راههای هر کدام از انبیا باشد و مراد از راهها، طبق گفته صاحب المیزان، شریعتهایی است که به انبیا اعطا شده است.

63- توبه در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 7

7- لزوم توبه از گناه و داشتن صداقت در ایمان

، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی

فخلف من بعدهم .. إلا من تاب وءامن

64- توبه در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 6

6- لزوم توبه از گناه ، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی است .

وإني لعقار لمن تاب

65- توحید در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 11

11 - یکتا پرستی و توحید عبادی ، از مهمترین اصول در ادیان الهی است .

وإذ أخذنا ميثق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله

تقدیم «لاتعبدون إلا الله» بر دیگر عهدها و پیمانها، بیانگر اهمیت خاص این عهد و پیمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 151 - 8

8 - توحید مهمترین اصل اعتقادی در ادیان الهی است.

أتل ما حرم ربکم علیکم ألا تشرکوا به شیئا

به کارگیری فعل ماضی «حرم» اشاره به این حقیقت دارد که اصول یاد شده در این بخش از آیات، اصولی مشترک میان ادیان الهی است ؛ و از آنجا که اصل توحید و پرهیز از شرک در سرلوحه بیان محرمات و تکالیف مذکور یاد شده، اهمیت برتر آن معلوم می شود.

66- توحید در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 46 - 12

12 - ادیان آسمانی ، در توحید مشترک اند .

لا تجدلوا أهل الكتب إلاّ

ص: 442

... و قولوا ... وإلهنا وإلهكم وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 92 - 3

3- توحید ، اساس وحدت ادیان الهی است .

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 5

5- هم آوایی و هماهنگی ادیان آسمانی در دعوت به توحید ، از نشانه های صدق مکتب توحیدی اسلام

و سئل من أرسلنا

67- توحید عبادی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 4

4 - دعوت به پرستش خدای یگانه ، در رأس برنامه تبلیغی نوح (ع)

فَقَالَ يَوْمَ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 14

14 - خداوند در هیچ آیینی به پرستش معبودی جز خود، فرمان نداده است.

وَأَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا

68- توحید عبادی در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 36 - 7

7- توحید عبادی و در پی آخرت بودن ، دو امر اعتقادی مهم ، در تعالیم ادیان آسمانی است .

يقوم اعبدوا الله و ارجوا اليوم الآخر

69- توصیه به پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 16

ص: 443

16 - عنیت بخشیدن به تعالیم شریعت در جامعه ، توصیه خداوند به تمامی پیروان ادیان آسمانی

شرع لکم . . . أن أقیموا الدین

«إقامه» (مصدر «أقیموا») - که به معنای به پاداشتن است - مطلب بالا را افاده می کند.

70- تهمت به ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 12

12 - بی پایه و اساس خواندن ادیان الهی ، سخنی برخاسته از جهل است .

کذلک قال الذین لایعلمون مثل قولهم

توصیف مشرکان به بی دانشی، پس از بیان ادعای آنان (بی اساس بودن دین یهود و نصارا) اشاره به این حقیقت دارد که: بی پایه شمردن ادیان الهی، ریشه در جهل و نادانی دارد.

71- جاودانگی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 46 - 7

7- شریعت ها و ادیان توحیدی ، در برابر دین ستیزان ، استوارتر از کوه ، پایدار و جاودانه خواهند ماند .

فیقول الذین ظلموا ربنا أخرنا . . . نجب دعوتک و تتبع الرسل . . . وقد مکروا . . . و

از اینکه خداوند فرمود: مکر و نقشه های ستمگران در برابر نیروی حق و رسولان الهی، هر چند در قدرت و توانمندی کوه شکن باشد، مؤثر نخواهد بود، به دست می آید که ادیان توحیدی و شرایع رسولان الهی استوارتر از کوه بوده و پایدار و ضربه ناپذیرند.

72- جایگزینی ادیان منسوخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - خداوند ، در پی نسخ ادیان گذشته و واداشتن مردم به ترک آن ، دینی بهتر و یا همانند آن را به مردم ارائه می کند .

ما ننسخ من ءایه أو ننسها نأت بخیر منها أو مثلها

حرف «أو» برای بیان تنويع است. بنابراین مراد از «نأت بخیر منها ...» (بهتر از آن یا همانند آنها را می آوریم) این است که احکام جایگزین شده، برخی بهتر از احکام منسوخ و برخی همانند آن است.

11 - نسخ ادیان گذشته و ارائه آیینی بهتر و یا همانند آن ، رحمت و فضلی است از جانب خدا بر بندگان .

و اللّٰه ذوالفضل العظیم. ما ننسخ من ءایه ... نأت بخیر منها أو مثلها

بیان فضل و رحمت الهی در آیه قبل و سپس بیان نسخ دینی و جایگزین کردن شریعتی دیگر، حاکی از آن است که: نسخ دینی و ارائه آیینی جدید، از مصادیق رحمت و فضل خداوند است.

15 - تشریح دینی به جای دین نسخ شده و نازل کردن حکمی به جای حکم منسوخ ، درخور دارنده قدرت مطلق است .

نأت بخیر منها أو مثلها ألم تعلم أن اللّٰه کل شیء قدیر

در برداشت فوق جمله تعلیلیه «ألم تعلم . . .» در ارتباط با «نأت بخیر ...» معنا شده است؛ یعنی، چون خداوند دارای قدرت مطلق است، بر جای گزینی شریعتی بهتر و یا همانند شریعت منسوخ، تواناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره

ص: 445

8 - توجه به قدرت مطلق خداوند و حاکمیتش بر جهان آفرینش ، موجب باور به توان خداوند بر جایگزینی دینی بهتر یا همانند دین منسوخ

نأت بخیر منها أو مثلها ألم تعلم أن الله على كل شيء قدير. ألم تعلم أن الله له م

9- نسخ ادیان و جایگزینی دینی دیگر از سوی خدا ، در جهت تدبیر امور انسان ها و به منظور یاری آنهاست .

ما ننسخ من آیه . . . و ما لکم من دون الله من ولی و لانصیر

برداشت فوق مقتضای ارتباط بین جمله «ما ننسخ من آیه . . .» با جمله «و ما لکم ...» است.

73- جهاد در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 19

19 - جهاد با جان و مال در راه خدا ، تکلیفی الهی بر همه انسان ها و در همه شرایع است نه مخصوص به مسلمانان و شریعت اسلام .

إن الله اشترى من المؤمنین أنفسهم وأموالهم . . . وعداً علیه حقاً فی التوریه و الإ

74- حامی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 6

6 - خداوند ، حافظ و نگاهبان آیین توحید در گستره تاریخ

و جعلها کلمه باقیه

بنابراین که فاعل «جعل» خداوند باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

75- حتمیت عذاب دشمنان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 10

10 - سنت و حکم الهی درباره عقوبت و عذاب حيله گران علیه ادیان الهی ، تبدیل ناپذیر بوده و قابل انتقال به دیگران نیست .

و لا یحیی المکر السیّی إلاّ بأهله . . . فلن تجد لسنّت اللّٰه تبدیلاً و لن تجد لسن

76- حجیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 1

1 - هیچ دیانتی در برابر دین الهی ، رسمیت و اعتبار ندارد .

أم لهم شركؤا شرعوا لهم من الدين ما لم يأذن به اللّٰه

77- حجیت ادیان آسمانی پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 10

10 - باقی ماندن معارف و احکام پر اهمیت ادیان پیشین در شریعت اسلام

شرع لكم . . . و ما وصّینا به إبرهیم

با توجه به معنای «وصّینا» (سفارش پیاپی و مؤکد) می توان استفاده کرد که دستورات مؤکد و مهم ادیان پیشین در شریعت اسلام باقی مانده است.

78- حجیت تعالیم ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 90 - 7

7 - عقاید و دستورهای اخلاقی و احکام شرعی ادیان آسمانی گذشته حجت و قابل عمل است. *

أولئك الذين هدى الله فبهدیهم اقتده

هدایت‌های پیامبران گذشته شامل همه محتوای دعوت آنان می شود، خصوصاً که در آیه قبل به ویژگیهای انبیای الهی - که داشتن کتاب و حکم و نبوت است - اشاره شده است.

79- حق طلبی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 447

3 - ارائه حق ، گوهر و قلمرو اصلی دین الهی

فلما جاءهم بالحقّ

مقصود از «حقّ» در آیه شریفه، دین و پیام الهی است. این تعبیر گویای مطلب یاد شده است.

80- حقانیت ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 12، 13

12 - بی پایه و اساس خواندن ادیان الهی ، سخنی برخاسته از جهل است .

كذلك قال الذين لا يعلمون مثل قولهم

توصیف مشرکان به بی دانشی، پس از بیان ادعای آنان (بی اساس بودن دین یهود و نصارا) اشاره به این حقیقت دارد که: بی پایه شمردن ادیان الهی، ریشه در جهل و نادانی دارد.

13 - تمامی ادیان آسمانی ، دارای اساسی استوار هستند .

وقالت اليهود . . . وهم يتلون الكتب كذلك قال الذين لا يعلمون

81- حقانیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7 - قرآن و ادیان الهی ، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذي جاء بالصدق

82- حقیقت ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 11

11 - تسليم خدا بودن ، روح و جوهره اديان الهی است .

إن الله اصطفى لكم الدين فلا تموتن إلا و أنتم مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4

ص: 448

3 - تسلیم در برابر خدا و برخورداری از روحیه احسان و نیکی، روح ادیان الهی است.

و من احسن دیناً ممن اسلم وجهه لله و هو محسن

از این که برای معرفی برترین دین، تنها دو ویژگی فوق یاد شده است، اهمیت بنیادین آن دو در ادیان الهی دانسته می شود.

83- حقیقت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 12 - 4

4 - تسلیم در برابر خداوند، روح اسلام و سایر ادیان توحیدی

أمرت لأن أكون أول المسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 9

9 - انقیاد و تسلیم، روح ادیان الهی و توحیدی

أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو على نور من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 36 - 2

2 - اسلام و تسلیم در برابر خداوند، روح ادیان آسمانی

فما وجدنا فيها غير بيت من المسلمين

از اطلاق «مسلم» بر ایمان آورندگان به لوط(ع)، استفاده می شود که تنها بر امت پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) «مسلم» اطلاق نشده؛ بلکه این عنوان از آن تمامی پیروان ادیان آسمانی بوده است.

84- خطر انحراف در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

22 - ادیان الهی ، در خطر آمیخته شدن به افکار و اندیشه های

ص: 449

برخاسته از هوا های نفسانی

لئن اتبعت أهواءهم

85- خطر تهمت به ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 11

11 - لزوم هشیاری در برابر جعل و منتسب سازی عقاید انحرافی و ساختگی به پیامبران و مکتب آنان

هذا إلهکم وإله موسی فَنسی

نقل افترای سامریان به موسی(ع) و مطرح ساختن عقاید انحرافی خویش، به عنوان عقاید موسی(ع)، هشداری به همه، به ویژه پاسداران ادیان الهی است که همواره خطر جعل و دروغ بستن به پیامبران الهی، در مهم ترین بنیان های جهان بینی وجود دارد.

86- خیرخواهی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 7

7 - ادیان الهی خواستار بهبود وضع اقتصادی مردم و خواهان برخورداری آنان از انواع خیر ها و برکت های مادی

لفتحنا علیهم برکت من السماء والأرض

87- خیرخواهی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 62 - 9

9 - خیرخواهی برای مردم، از ارزش های متعالی در ادیان الهی

وأنصح لکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 11

11 - خیرخواهی و امین بودن ، از ارزش های متعالی در ادیان الهی

و أنا لکم ناصح أمین

88- دشمنی پیروان ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 11

- 11

ص: 450

شکستن پیمان الهی و فراموشی تذکار های خداوند ، زمینه کینه و دشمنی میان پیروان ادیان

اخذنا میثقتهم فنسوا حظاً مما ذكروا به فاغرينا بينهم العداوه و البغضاء

89- دعوت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 2

2- ادیان آسمانی ، از تعالیم انحرافی مبرا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند ، اخلاص ، اعتدال در دین ، اقامه نماز و پرداخت زکات ، فرمان داده اند .

و ما تفرّق الذین أُوتوا الکتب . . . و ما أمروا إلاّ لیعبدوا الله مخلصین له الد

حصر در «إلاّ لیعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

90- رکوع در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 43 - 10

10 - وجود سجده و رکوع (نماز) در ادیان گذشته

و اسجدی و ارکعی

91- روابط خویشاوندی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 11

11- سلب پیوند ها و روابط خویشاوندی ، بر اثر اعمال ناشایست ، در مکاتب الهی

إنه لیس من أهلک إنه عمل غیر صلح

92- روزه در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - وجوب روزه در ادیان پیش از اسلام

كما كتب على الذين من قبلكم

4 - روزه از احکام و تکالیف مهم در اسلام و ادیان پیشین

كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم

به کارگیری فعل «کتب» برای وجوب روزه و تصریح به وجوب قضای آن و جعل فدیة و بدل برای روزه هایی که بر اثر ناتوانی ترک شده است و نیز وجوب آن در همه ادیان آسمانی، حکایت از آن دارد که روزه از احکام مهم و از ارکان دین است.

11 - حفص بن غیاث نخعی می گوید: « سمعت أبا عبد الله (ع) يقول: ان شهر رمضان لم يفرض الله صيامه على أحد من الأمم قبلنا، فقلت له: فقول الله عز وجل « يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم » قال: انما فرض الله صيام شهر رمضان على الأنبياء دون الأمم ففضل به هذه الأمة ... »؛

از امام صادق (ع) شنیدم که می فرمود: روزه ماه رمضان بر هیچ یک از امتهای پیشین واجب نبوده است. به آن حضرت عرض کردم: خداوند در قرآن می فرماید: «ای افرادی که ایمان آورده اید، روزه بر شما نوشته شد همان گونه که بر کسانی که قبل از شما بودند نوشته شد». حضرت فرمودند: روزه ماه رمضان، تنها بر پیامبران آن امتهای واجب بوده نه خود امتهای و خداوند با واجب کردن روزه رمضان بر امت اسلام، آنان را (بر دیگر امتهای) برتری داد ...».

ص: 452

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 41 - 9

9 - وجود روزه سکوت (خودداری از سخن گفتن) در ادیان گذشته *

قال ایتک الا تکلم الناس

93- روزه سکوت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 10

10 - وجود روزه سکوت در ادیان گذشته *

قال ایتک الا تکلم الناس ثلث لیل

«الّا- تکلم» فعل نفی است. برخی احتمال داده اند که نفی تکلم، خبر در مقام انشاء و ترک سخن، تکلیفی الهی و اختیاری برای زکریا و کنایه از روزه باشد و گفته اند در آن زمان، سکوت، شرط صحّت روزه بوده است.

94- روزی حلال در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 13

13- روزیهایی که در تهیه آن ظلم و اجحاف نشود و در فراهم کردن آن عدل و انصاف رعایت گردد، از نظر ادیان الهی روزی حلال و نیکوست.

ورزقنی منه رزقاً حسناً

95- ریش در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 21

21 - بلندبودن ریش، از شمایل مطلوب و سابقه دار در تاریخ پذیرندگان ادیان آسمانی

لا تأخذ بلحیتی

96- زکات در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 8

8 - پیمان الهی از بنی اسرائیل بر اقامه نماز ،

ص: 453

پرداخت زکات، ایمان به پیامبران و انفاق در راه خدا

و لقد اخذ الله ميثق بني اسرائيل .. و اقرضتم الله قرضاً حسناً

به نظر می رسد از جمله موارد میثاق و پیمان الهی با بنی اسرائیل، مسائلی است که جمله «لئن اقمتم ..» آن را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 3

3- نماز، زکات و انفاق، دارای سابقه ای دیرینه در ادیان الهی

و كان يأمر أهله بالصلوة و الزكوة

97- زکات در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 7

7 - اقامه نماز و پرداخت زکات، فرمانی الهی برای پیروان تمام ادیان آسمانی

و ما أمروا إلا .. و يقيموا الصلوة و يؤتوا الزكوة

98- زمینه اتحاد پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 33

33 - اعتقاد به توحید و معاد، محور مشترک برای وحدت و همبستگی پیروان ادیان آسمانی

الله ربنا و ربکم .. الله يجمع بيننا و بينکم

بنابراین که مخاطبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) اهل کتاب باشند، برداشت یاد شده به دست می آید.

99- زمینه اعراض از ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 130 - 3

3 - انسان ، تنها با فریب دادن خرد خویش می تواند از ادیان الهی گریزان شود .

ص: 454

من یرغب عن مله إبرهیم إلا من سفه نفسه

«نفسه» مفعول برای «سفه» است. بنابراین «من سفه نفسه»؛ یعنی، کسی که خود را به سفاهت واداشته است. در برداشت فوق از آن فریب دادن خرد، تعبیر شده.

100- زمینه اعراض از ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 4

3 - برخورداری از دانش و تجربه بشری در اداره زندگی ، موجب غرور و احساس بی نیازی برخی از اقوام قدرتمند پیشین ، از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی گردید .

فلما جاءتهم رسلهم بالبینة فرحوا بما عندهم من العلم

درباره این که مقصود از علم در این آیه چیست؟ چند احتمال از سوی مفسران ابراز شده است؛ بهترین آنها دو احتمال می باشد: 1- مقصود علوم بشری است که موجب به وجود آمدن تمدن و قدرت بسیار گردید و در نتیجه اقوام گذشته احساس می کردند که نیازی به تعالیم آسمانی برای تأمین زندگی خود ندارند. 2- مراد آگاهی هایی است که آن اقوام درباره عقاید خویش داشتند؛ آن چنان که موجب غرور آنان شده و خود را از تعالیم آسمانی بی نیاز می دانستند. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

4 - آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی ، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

101- زمینه فراموشی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 -

ص: 455

4- گذشت زمان و انقراض نسل های پیشین ، باعث از میان رفتن خاطرات پیامبران ، کتاب های آسمانی ، شرایع الهی و محروم شدن مردم عصر بعثت از آنها شد .

و لکنّا أنشأنا قرونًا فتطاول علیهم العمر

102- زن در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 83 - 8

8- زن از دیدگاه ادیان الهی دارای هویت مستقل فکری و عقیدتی و مسؤول در برابر اعمال خویش است .

إلا امرأته کانت من الغبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 81 - 22

22- زن از دیدگاه ادیان الهی ، دارای هویت مستقل فکری و عقیدتی و مسؤول در برابر اعمال خویش است .

فأسر بأهلک بقطع من الیل . . . إلا امرأتک إنه مصیبها ما أصابهم

103- زیان دشمنان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 6

6- برگشت مکر مکاران مخالف با ادیان الهی به خود آنان ، سنت الهی است .

فهل ینظرون إلا سنت الأولین

جمله «فهل ینظرون. . .» هم می تواند ناظر به بازگشت مکر مکاران علیه خود آنان باشد و هم می تواند اشاره به کیفر الهی درباره مکاران گذشته داشته باشد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

104- سجده در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

اطاعت خداوند، تلاوت آیات الهی و سجده به درگاه او، از اصول رفتاری مشترک بین ادیان الهی

من اهل الکتب امه قائمه یتلون .. و هم یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 60 - 12

12 - سجده در برابر خدای رحمان، مظهر یگانه پرستی و روح ادیان توحیدی است.

اسجدوا للرحمن قالوا و ما الرحمن .. و زادهم نفورًا

قرار گرفتن فرمان سجده بر خدای رحمان در ردیف سلسله آیات مربوط به محکومیت شرک و اثبات توحید و یگانگی خداوند، می تواند مطلب یاد شده را برساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 10

10 - وجود سجده و رکوع (نماز) در ادیان گذشته

و اسجدی و ارکعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 12

12 - جواز سجده بر غیر خدا، به قصد احترام و تواضع و نه به منظور عبادت و پرستش در ادیان پیشین

و خزوا له سجّدًا

منزّه بودن یعقوب و یوسف (ع) از شرک و پرستش غیر خدا و مبارزه آنان با چنین عقیده و مرامی - که آیات بسیاری گویای آن است - می رساند که سجده خاندان یوسف بر او به قصد عبادت و پرستش نبوده؛ بلکه مجرد احترام و تواضع بوده است.

105- سرور اخروی پیروان ادیان

جلد - نام سوره - سوره

ص: 457

- آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 38 - 7

7 - سرای آخرت برای پیروان ادیان الهی ، سرایی به دور از عوامل ترس آور و نگران کننده و ایمن از حادثه های حزن آور و اندوهبار

فلاخوف علیهم و لاهم یحزنون

به دلیل آیه بعد - که جزای اخروی کفرپیشگان را بیان می دارد - می توان گفت: آیه مورد بحث نیز بیانگر پاداش اخروی هدایت یافتگان است. بنابراین «لاخوف...» مربوط به سرای آخرت خواهد بود.

106- سوگند در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 11

11- مشروعیت سوگند به خدا و پیمان بستن با او در ادیان گذشته و لزوم پایبندی به آنها

حتى توتون مؤثقا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 91 - 5

5- سوگند به نام خدا ، دارای پیشینه تاریخی و مجاز در شریعت های گذشته

تالله لقد ائرك الله علينا

107- شرک ستیزی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 1

1 - تمامی پیامبران و ادیان آسمانی ، مبلغ توحید و مخالف شرک و چندگانه پرستی بوده اند .

وسئل من أرسلنا من قبلك من رسلنا .. ءالیهه یعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 49 - 4

4 - مبارزه دیرین ادیان آسمانی ،

ص: 458

با شرک و ربوبیت مظاهر مادی

أَمْ لَمْ يَنْبَأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى . وَإِبْرَاهِيمَ ... وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعَرِ

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که آیه شریفه در مقام نفی ربوبیت غیر خدا باشد و نیز با اندیشه نقش ستارگان در ربوبیت، مبارزه نماید و این آیات در ادامه مطالب موجود در صحف موسی و ابراهیم(ع) به شمار آید.

108- شکست ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 7,8

7- تاریخ بشریت ، در آینده ، شاهد شکست تمامی ادیان و پیروزی و حاکمیت دین اسلام خواهد بود .

هو الذی أرسل رسوله . . . لیظهره علی الدین کله

خداوند در آیه فوق از پیروزی قطعی اسلام بر تمام ادیان جهان، خبر داده و پیشگویی کرد و چون چنین چیزی در دوران رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) اتفاق نیفتاد به دست می آید که این پیروزی مربوط به آینده تاریخ بشریت است.

8 - تعلق اراده الهی در غلبه یافتن دین حق (اسلام) بر دیگر ادیان جهان ، علی رغم کراهت مشرکان

و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون

109- صداقت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 68 - 11

11 - خیرخواهی و امین بودن ، از ارزش های متعالی در ادیان الهی

و أنا لکم ناصح أمين

110- ظلم ستیزی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 -

10 - مبارزه پیامبران و ادیان توحیدی با نظام طبقاتی و پدیده استضعاف و استکبار در جامعه

و يقوم ما لی ادعوکم إلى النجوه . . . فيقول الضعفوا للذين استكبروا إنا كنا لكم

111- عبادت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 19، 14

14 - عبادت دستجمعی و نماز جماعت در ادیان گذشته

و ارکعی مع الرّاکعین

19 - وجود عبادت کنندگان خدا و نمازگزارانی غیر از حضرت مریم ، در عصر آن حضرت

و ارکعی مع الرّاکعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 14

14 - خداوند در هیچ آیینی به پرستش معبودی جز خود، فرمان نداده است.

و أن تشرکوا بالله ما لم ينزل به سلطانا

112- عبادتگاه در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 5

5- برگزیدن مکانی خاص برای عبادت ، امری پسندیده و سابقه دار در ادیان گذشته

فخرج علی قومه من المحراب

113- عجز ادیان غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- مکاتب غیر الهی، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صرط مستقیم . صرط الله الذی

از این که «صرط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر

ص: 460

مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

114- عدالت با پیروان ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 17

17 - ضرورت اجرای عادلانه قانون درباره پیروان تمامی ادیان

و إن حکمت فاحکم بینهم بالتسط

115- عقد شرکت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 79 - 4

4- شرکت، عقدی مشروع و سابقه دار در ادیان الهی است.

فكانت لمسکین يعملون فی البحر

116- عقلانیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 9

9 - همسازی ادیان آسمانی با منطق و خرد، موجب توانمندی آنان در حل اختلافات

قال قد جئتکم بالحکمه ولأیئن لکم بعض الذی تختلفون فیه

ارتباط دو قسمت آیه شریفه، نشانگر آن است که عیسی(ع)، با تکیه بر حکیمانه بودن دعوت خویش، نقش خود را در حل اختلافات تبیین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 7

7 - تعالیم اسلام و ادیان الهی، مطابق با عقل است.

لو کنا نسمع أو نعقل

از این که کافران می گویند: اگر گوشِ شنوایی داشتیم و تعقل می کردیم، از دوزخیان نبودیم؛ می توان استفاده کرد که تعالیم دین، مطابق با عقل بشر بوده و عقل راهنمای به آنها است.

117- عمل به تعالیم ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 461

7 - عقاید و دستوره‌های اخلاقی و احکام شرعی ادیان آسمانی گذشته حجت و قابل عمل است. *

أولئك الذين هدى الله فبهداهم اقتده

هدایت‌های پیامبران گذشته شامل همه محتوای دعوت آنان می‌شود، خصوصاً که در آیه قبل به ویژگی‌های انبیای الهی - که داشتن کتاب و حکم و نبوت است - اشاره شده است.

118- عمل صالح در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 8

8- لزوم انجام اعمال صالح، از دستورات تمامی ادیان الهی

فخلف من بعدهم .. إلا من ... عمل صلحاً

119- عمل ناپسند در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 5

5- اعمال زشت و ناپسند، در همه ادیان آسمانی ناپسند است .

كلّ ذلك كان سيّئاً عند ربّك مكروهاً

«كان» فعل ماضی است و بر کراهت و نهی دیرینه الهی، از محرّمات در ادیان پیشین دلالت دارد.

120- عوامل ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 6

6 - بازگشت به خدا با توبه به درگاه او، وظیفه ای ضروری بر عهده گنهکاران

إنكم ظلمتم أنفسكم باتخاذكم العجل فتوبوا إلى بارئكم

121- عوامل طرد ادیان غیرآسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 11

11 - توجه به فرجام امور و بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند

ص: 462

، موجب طرد مکاتب انحرافی و روی آوری به دین الهی است .

صرط الله .. ألا إلى الله تصير الأمور

122- عهد در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 66 - 11

11- مشروعیت سوگند به خدا و پیمان بستن با او در ادیان گذشته و لزوم پایبندی به آنها

حتی توتون مؤثماً

123- فراموشاندن ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 5,6

2 - خداوند ، برخی از ادیان یا احکامی از یک دین را ، ممکن است از اذهان محو و از خاطر ها بزدايد .

ما ننسخ من آیه او ننسها

«انساء» (مصدر نسی) به معنای: از خاطرها زدودن است و این معنا می تواند با فرمان به متارکه ادیان و یا احکام به گونه ای که از اذهان برود، تحقق یابد.

5 - واداشتن مردم به متارکه ادیان گذشته یا برخی از آیات و احکام اسلام ، تنها به دست خدا و در اختیار اوست .

أو ننسها

نسبت دادن انساء به خداوند (از ذهنها بزداييم) و نیز جمله «ألم تعلم . . .» در ذیل آیه گویای برداشت فوق است.

6 - خداوند ، در پی نسخ ادیان گذشته و واداشتن مردم به ترک آن ، دینی بهتر و یا همانند آن را به مردم ارائه می کند .

ما ننسخ من آیه او ننسها نأت بخیر منها أو مثلها

حرف «أو» برای بیان تنويع است. بنابراین مراد

از «نأت بخیر منها...» (بهتر از آن یا همانند آنها را می آوریم) این است که احکام جایگزین شده، برخی بهتر از احکام منسوخ و برخی همانند آن است.

124- فرجام ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 14

14 - تاریخ آینده بشر ، شاهد شکست تمامی ادیان و پیروزی و حاکمیت دین اسلام خواهد بود .

هو الذی ارسل رسوله .. لیظهره علی الدین کلّه

125- فضیلت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7 - قرآن و ادیان الهی ، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذی جاء بالصدق

126- فلسفه ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 47 - 6

6 - شریعت های الهی برای رفع اختلاف میان مردم و برقراری قسط و عدل بوده است .

فإذا جاء رسولهم قضی بینهم بالقسط

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «بینهم» اختلاف موجود بین افراد امت با یکدیگر باشد.

127- فلسفه تعدد ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 33, 25

25 - شرایط و مقتضیات خاص هر امت ، دلیل ارائه شریعت های متعدد از جانب خداوند

لکل جعلنا منکم شرعه و منهاجاً

ظاهراً «منکم» متعلق به «جعلنا» است و اشاره به ریشه تعدد شرایع دارد. یعنی اختصاص هر امتی

ص: 464

از شما مردم به شریعتی

خاص، برخاسته از خصلتهای خودتان می باشد.

33- آزمون انسان ها ، فلسفه ایجاد شریعت های گوناگون و امت های متعدد

لکل جعلنا منکم شرعه و منهاجاً .. لیبلوکم

128- فلسفه نسخ ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 107 - 9

9- نسخ ادیان و جایگزینی دینی دیگر از سوی خدا، در جهت تدبیر امور انسان ها و به منظور یاری آنهاست .

ما ننسخ من ءایه .. و ما لکم من دون اللّٰه من ولی و لانصیر

برداشت فوق مقتضای ارتباط بین جمله «ما ننسخ من ءایه ..» با جمله «و ما لکم ...» است.

129- قتل مرتد در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 54 - 13

13 - کشتن مرتدان ، از قوانین کیفری در آیین حضرت موسی (ع) *

فتوبوا الی بارئکم فاقتلوا أنفسکم

130- قربانی حج در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 3

3- مراسم قربانی ، دارای زمان مشخص در هریک از ادیان آسمانی پیشین

و لکلُّ أُمَّةً جعلنا منسکاً

131- قربانی در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 1

1 - تکلیف قربانی ، از احکام مشترک تمامی ادیان آسمانی

و لکلُّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنَسَكًا

«مَنَسک» مشتق از مصدر «نُسک» است. «نُسک»؛ یعنی، اظهار

ص: 465

کردن طاعت و انقیاد خود به خدا، به وسیله قربانی کردن دام. بنابراین «منسک» در آیه یاد شده، می تواند مصدر میمی باشد؛ یعنی، ما برای هر امتی از امت های پیشین، عبادتی قرار دادیم که با قربانی کردن دام های خود به ما تقرب جویند. هم چنین می تواند اسم مکان باشد؛ یعنی، برای هر امتی محلی برای قربانی

کردن قرار دادیم و نیز می تواند اسم زمان باشد؛ یعنی، برای هر امتی، زمانی برای انجام مراسم قربانی مشخص ساختیم برداشت فوق، بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 1

1 - قربانی کردن، از مراسم عبادی در همه ادیان و شریعت های الهی

لَکَلَّ أُمَّه جَعَلْنَا مَنَسْکًا هَمَّ نَاسِکُوهُ

«منسک» مصدر میمی و مرداف با «نُسْک» است. «نُسْک» به عمل ذبح کردن حیوان با قصد تقرب به خدا، گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 7

7 - تشریح قربانی در ادیان الهی

حَتَّى يَأْتِينَا بَقْرَبَانٍ تَاكُلُهُ النَّارُ

132- قطع رحم در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 11

11- سلب پیوند ها و روابط خویشاوندی، بر اثر اعمال ناشایست، در مکاتب الهی

إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِکَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَیْرُ صَٰلِحٍ

133- قوانین ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 -

2- معارف و قوانین ادیان آسمانی ، مظهر « سبیل الله » است .

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل الله

134- قوم عاد و ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 2

2 - اطلاع قوم عاد بر پیشینه ادیان الهی در میان اقوام پیش از خود

إن هذا إلاّ خلق الأولین

135- قیامت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 7

7 - اعتقاد به قیامت اصلی مسلم در همه ادیان الهی است.

رسل منکم . . . ینذرونکم لقاء یومکم هذا

136- مالکیت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 87 - 11

11- آزادی مطلق و بی قید و شرط مالکان در تصرف اموال خویش ، امری نادرست از نظر ادیان الهی

أصلوتک تأمرک أن نترک . . . أن نفعل فی أموالنا مانشؤا

137- ماه های حرام در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 36 - 6

6- وجود چهار ماه حرام در میان ماه های سال ، حکمی الهی و دارای سابقه در ادیان پیشین

منها أربعه حرم ذلك الدين القيم

«قیم» که به معنای ثابت و استوار است، می تواند به ریشه دار بودن این حکم در ادیان پیشین اشاره داشته باشد.

138- مبارزه با ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 -

ص: 467

10 - شیاطین عامل بدعت و گناه و مبارزه با ادیان الهی و احکام آن هستند.

وإن الشیطان لیوحون إلی أولیائهم لیجدلوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 5

5 - تهدید اهل ایمان و ساختن چهره ای ناپسند از راه خدا، از روش های دشمنان دین برای مبارزه با پیامبران و ادیان الهی

و تصدون عن سبیل اللّٰه من ءامن به و تبغونها عوجاً

139- مبارزه با ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 4

4 - جبهه کفر، در طول تاریخ جبهه ای همسو و متحد در برابر ادیان و پیامبران الهی

كذّبت قبلهم قوم نوح و الأحزاب من بعدهم

به کار رفتن عنوان «احزاب» درباره اقوام کافر، می تواند گویای مطلب یادشده باشد.

140- محرمات در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 28

28 - کتمان شهادت و تغییر آن، حرام و امری ناروا در ادیان الهی

لانشتری به ثمناً و لو کان ذا قربی و لانکتّم شهده اللّٰه إنا اذاً لمن الاثمین

جمله «انا اذاً...» سخنی است که شاهدان غیر مسلمان نیز باید آن را در پایان سوگند خویش بیان دارند و در حقیقت اعتراف کنند که در

صورت کتمان شهادت گنهکار هستند و این نشان می دهد که پیروان دیگر ادیان الهی نیز شهادت های دروغین را

حرام و ناروا می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 6

6- یکسانی محرّمات اصلی خوردنی ها ، در همه شریعت های آسمانی

و علی الذین هادوا حرّمنا .. و ما ظلمنهم و لکن كانوا انفسهم يظلمون

چنان که از ارتباط این آیه با آیه قبل استفاده می شود، آیه شریفه در مقام پاسخ به سؤالی مقدر است که چرا یهودیان به تکالیف فزون تر مکلف شده اند؛ ولی در مقام بیان نگفته است که هر شریعتی تکلیف خاص به خود را دارد؛ بلکه یکسانی تکالیف را پذیرفته و بر اساس آن، عملکرد ظالمانه خود یهود را دلیل حرام شدن برخی از حلالها شمرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 7

7 - انجام اعمال زشت، رفتارهای نکوهیده، ستمگری و افترا بر خداوند، از محرّمات الهی در تمامی ادیان گذشته است.

قل إنما حرم

فعل ماضی «حرم» می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

141- محمد (صلی الله علیه و آله) در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 7

7 - تغییر یافتن قبله از بیت المقدس به مسجدالحرام ، از نشانه های بیان شده در ادیان پیشین برای حقانیت پیامبر موعود

فول وجهک شطر المسجدالحرام .. لئلا یکون للناس علیکم حجه

تعلیل «لئلا یکون ..» گویای این است که: استمرار مسلمانان بر قبله سابق (بیت المقدس) موجب می

ص: 469

شد که مخالفان اسلام علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان احتجاج کنند. بنابراین باید تغییر قبله از نشانه های مطرح شده در کتابهای آسمانی پیشین، به عنوان نشانه ای بر حقانیت پیامبر موعود شمرده شده باشد.

142- مخاطبان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 8

8 - تمامی قشرها و طیف های اجتماعی ، مخاطبان پیامبران و ادیان الهی اند .

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا .. كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا

از این که در آیه شریفه، مخاطبان پیامبر اسلام همه مردم (إلیکم) و مخاطبان حضرت موسی (ع)، فرعون و در آیات دیگر بنی اسرائیل معرفی شده است، می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

143- مسکن در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 4

4 - برخوردارى مؤمنان از مسکن مناسب و کیفیت خوب زندگی ، در دیدگاه ادیان الهی ، امری پسندیده و نعمت خدادادی است .

و لقد بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مَبَوَّأَ صَدَقٍ وَرَزَقْنَهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

144- مسلمانان در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 15

15 - امت اسلام ، امتی شناخته شده در ادیان آسمانی پیشین

هُوَ سَمِّيَكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلِ

145- مسؤولیت پیروان ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 2

2- فرمان خداوند به وحدت و یکپارچه شدن پیروان ادیان الهی بر محور قرآن

یا

ص: 470

146- مشترکات ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 5

5- ایمان به خدا و قیامت و تصدیق رسالت پیامبران ، از اصول مشترک ادیان آسمانی است .

إن الذین ءامنوا و الذین هادوا .. من ءامن بالله و الیوم الآخر

ایمان به خدا و قیامت از «من آمن . . .» به دست می آید و ایمان به رسولان الهی از عنوانهای مذکور در آیه (مسلمانان، یهودیان و . . .) معلوم می شود؛ زیرا این ملتها همه معتقد به رسالت انبیا هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 4

4- ایمان به خدا و قیامت و رسالت انبیا ، از اصول مشترک ادیان آسمانی

إنّ الذین ءامنوا و الذین هادوا و الصبئون .. من ءامن بالله و الیوم الآخر

ایمان به رسولان الهی، از عناوین مذکور در آیه (الذین ءامنوا . . . النصری) استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 6

6- توحید ، عقیده مشترک همه ادیان آسمانی

اتخذوا أحبارهم و رهبنهم أرباباً .. و ما أمروا إلا لیعبدوا إلهها وحداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 14

14- توحید ، روح و رکن اصیل آیین ابراهیم ، اسحاق

، یعقوب و یوسف (ع)

واتبعت مله اباہی ابرہیم . . ما کان لنا ان نشرک باللہ من شیء

جمله «ما کان لنا . .» توصیف «مله اباہی . .» می باشد. تفسیر و تبیین یک آیین به یکی از حقایق آن ، می رساند که حقیقت یاد شده رکن و پایه اصلی آن آیین است.

147- مشترکات ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 46 - 15

15 - اهل کتاب و مسلمانان ، در تسلیم بودن در برابر خدای واحد ، عقیده مشترک دارند .

و قولوا امتنا . . و نحن له مسلمون

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «نحن له . .» سخنی باشد که مسلمانان، از زبان خود و اهل کتاب گفته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 4

4 - توحید ، اساس همه ادیان آسمانی و مبارزه با شرک ، سرلوحه مبارزات پیامبران الهی

و لقد أوحى إليك وإلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطن عملك

148- معاد در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 18

18- وعده ادیان الهی به معاد ، وعده ای پیشینه دار و پرسابقه در تاریخ بشر

أتعداننى أن أخرج . . . فيقول ما هذا إلا أسطير الأولين

تعبیر «الأولین»، نشان می دهد که مسأله معاد در میان جوامع بشری، از دیر زمان مطرح بوده است.

149- مقبولات ادیان

جلد -

ص: 472

نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 69 - 5

5 - لزوم انجام اعمال صالح ، از دستورات تمامی ادیان الهی

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. مِنْ ءَامِنَ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا

150- مکر دشمنان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 6

6 - برگشت مکر مکاران مخالف با ادیان الهی به خود آنان ، سنت الهی است .

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ

جمله «فهل ينظرون..» هم می تواند ناظر به بازگشت مکر مکاران علیه خود آنان باشد و هم می تواند اشاره به کیفر الهی درباره مکاران گذشته داشته باشد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

151- مکمل ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 115 - 6

6 - اسلام تمام کننده و مکمل ادیان گذشته است.

و تمت كلمت ربك

اگر اسلام مکمل و متمم ادیان گذشته نبود، باید پس از آن هم دین دیگری می آمد و در این صورت تمام و کامل بودن بر آن صدق نمی کرد.

152- ملاک درستی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 120 - 6

6- هماهنگی و عدم هماهنگی با دین ابراهیم (ع) ، معیار و ملاک درستی و نادرستی احکام شریعتهاست .

ولا تقولوا .. هذا حلال وهذا حرام لتفتروا على الله الكذب ... إن إبراهيم كان

ص: 473

برداشت فوق، از ارتباط این آیه با آیات قبل و با توجه به سه نکته زیر به دست آمده است: 1- در آیات گذشته از بدعت و تحریم حلال و تحلیل حرام الهی بود. 2- همه پیروان ادیان آسمانی، مدعی پیروی از دین ابراهیم(ع) هستند. 3- تذکر به اینکه ابراهیم(ع) در برابر خدا خاضع و حنیف بود، تعریض به همان کسانی است که مدعی پیروی از ابراهیم(ع) هستند؛ ولی در عین حال، بدون هیچ دلیلی به تحلیل و تحریم امور می پرداختند.

153- منشأ ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 136 - 14

14 - آیین ابراهیم ، پایه و اساس همه ادیان الهی

مله ابرهیم حنیفاً .. قولوا ءامنا بالله و ما أنزل إلینا و ما أنزل إلی ابرهیم .

جمله «بل مله ابراهیم ..» بیان می دارد که تنها آیین بایسته پذیرش، آیین ابراهیم است و آیه مورد بحث ایمان به همه پیامبران و کتابها، معارف و احکام نازل شده بر آنان را ضروری دانسته است. مقایسه این دو معنا نشان می دهد که اساس همه ادیان پس از ابراهیم(ع)، همان آیین ابراهیم بوده است.

154- منشأ ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 11

11 - احکام شریعت های آسمانی ، براساس علم گسترده و لایزال الهی است .

إِنَّهٗ بَکَلِّ شَیْءٍ عَلِیمٌ . شرع لکم من الدین ما وصّی به نوحًا

155- مهمترین رکن ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 474

11 - یکتا پرستی و توحید عبادی، از مهمترین اصول در ادیان الهی است .

و إذ أخذنا ميثق بني إسرائيل لا تعبدون إلا الله

تقدیم «لا تعبدون إلا الله» بر دیگر عهدها و پیمانها، بیانگر اهمیت خاص این عهد و پیمان است.

156- نسخ ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 106 - 15، 14، 11، 6، 4، 1

1 - ادیان الهی قابل نسخ شدن است .

ما ننسخ من آیه أو ننسها

از مصادیق مورد نظر برای «آیه» - به دلیل آیات گذشته که درباره بعثت پیامبر و دعوت اهل کتاب به شریعت اسلام بود - ادیان گذشته است. «ما» در «ما ننسخ» شرطیه و مفعول برای «نسخ» می باشد و «من» بیانیه است؛ یعنی، آنچه از آیات را که نسخ کنیم و باطل سازیم ...

4 - نسخ ادیان و نسخ آیاتی از قرآن و احکامی از دین اسلام، تنها به دست خدا و در اختیار اوست .

ما ننسخ من آیه .. ألم تعلم أن الله على كل شيء قدير

از اینکه نسخ به خداوند نسبت داده شده و نیز از تعلیل آن به اقتدار خداوند با جمله «ألم تعلم ..»، برداشت فوق به دست می آید.

6 - خداوند، در پی نسخ ادیان گذشته و واداشتن مردم به ترک آن، دینی بهتر و یا همانند آن را به مردم ارائه می کند .

ما ننسخ من آیه أو ننسها نأت بخیر منها

ص: 475

حرف «أو» برای بیان تنويع است. بنابراین مراد از «نأت بخير منها...» (بهتر از آن یا همانند آنها را می آوریم) این است که احکام جایگزین شده، برخی بهتر از احکام منسوخ و برخی همانند آن است.

11 - نسخ ادیان گذشته و ارائه آیینی بهتر و یا همانند آن، رحمت و فضلی است از جانب خدا بر بندگان .

والله ذوالفضل العظیم. ما ننسخ من آیه... نأت بخير منها أو مثلها

بیان فضل و رحمت الهی در آیه قبل و سپس بیان نسخ دینی و جایگزین کردن شریعتی دیگر، حاکی از آن است که: نسخ دینی و ارائه آیینی جدید، از مصادیق رحمت و فضل خداوند است.

14 - نسخ ادیان و احکامی از دین، درخور دارنده قدرت مطلق است .

ما ننسخ من آیه أو نسها... ألم تعلم أن الله کل شیء قدیر

جمله «ألم تعلم...» (البته دانستی که خدا بر هر چیز تواناست) دلیل برای حقایقی است که در آیه مطرح شده است و از آنهاست نسخ کردن احکام و یا به فراموشی انداختن آنها؛ یعنی، چون خداوند دارای قدرت مطلق است، می تواند دینی را نسخ کند.

15 - تشریح دینی به جای دین نسخ شده و نازل کردن حکمی به جای حکم منسوخ، درخور دارنده قدرت مطلق است .

نأت بخير منها أو مثلها ألم تعلم أن الله کل شیء قدیر

در برداشت فوق جمله تعلیلیه «ألم تعلم...» در ارتباط با «نأت بخير...» معنا شده است؛ یعنی،

چون خداوند دارای قدرت مطلق است، بر جای گزینی شریعتی بهتر و یا همانند شریعت منسوخ، تواناست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 107 - 7

7 - توجه به قدرت همه جانبه خداوند و انحصار حاکمیت او بر هستی زایل کننده هر شبهه ای درباره نسخ ادیان و احکام دین است .

ما ننسخ من آیه أو ننسها . . . ألم تعلم أن الله على كل شيء قدير . ألم تعلم أن الل

استفهام تقریری در دو جمله «ألم تعلم أن الله على . . .» و «ألم تعلم أن الله له ...» بیانگر این است که: مخاطبان (انسانها) در

ارتباط با نسخ دین و جایگزینی آن شبهه هایی داشته یا برای آنان رخ خواهد داد. خداوند، برای یافتن پاسخ شبهات، آنان را به توجه در قدرت همه جانبه و حاکمیت مطلق خویش، سفارش کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 109 - 12

12 - یهود و نصارا با بهانه قرار دادن نسخ ادیان و نسخ برخی از آیات قرآن ، در صدد ایجاد شبهه در اذهان مسلمانان بودند .

ما ننسخ من آیه . . . أم تريدون أن تسئلوا رسولكم ... و قد كثير من أهل الكتب

بیان تلاش اهل کتاب برای مرتد ساختن مسلمانان پس از مطرح ساختن پرسشها و درخواستهای نابه جا درباره نسخ و بیان اثر سوء آن در خواستها (تبدیل شدن ایمان به کفر)، گویای این است که: اهل کتاب در

ص: 477

صدد بودند مسلمانان را درباره نسخ به شبهه اندازند و آنان را در ایمانشان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) دچار تردید کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 85 - 5

5- اسلام، ناسخ تمامی ادیان گذشته

و من یتبع غیر الاسلام دیناً فلن یقبل منه

بنابراینکه «الاسلام»، نام شریعت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

157- نقش ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 144 - 11

11- ادیان الهی، راه و روش رشد و تعالی انسان و جامعه

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

چون مراد از «انقلبتم علی اعقابکم»، بازگشت از دین الهی است و از آن تعبیر به واپسگرایی شده، معلوم می شود که دین الهی، رشد و تعالی مردم را تضمین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 149 - 4

4- ادیان الهی، راه رشد و تعالی انسان و جامعه

ان تطیعوا الذین کفروا یردّوکم علی اعقابکم

خداوند با تعبیر واپسگرایی به جای کفر و شرک، اشاره به این معنا دارد که دین الهی، راه رشد و تعالی واقعی انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 47 - 6

6- شریعت های الهی برای رفع اختلاف میان مردم و برقراری قسط و عدل بوده است .

فإذا

ص: 478

جاء رسولهم قضى بينهم بالقسط

برداشت فوق مبتنی بر این است که مقصود از «بینهم» اختلاف موجود بین افراد امت با یکدیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 88 - 5

5- ادیان الهی، در جهت تأمین خیر و صلاح جامعه بشری است.

الذین كفروا .. بما كانوا يفسدون

بازگشت معنای «افساد» به این است که: انسان خیری را از میان ببرد و یا از تحقق خیری مانع شود. بنابراین مبارزه ادیان الهی با مفسدان، در حقیقت دفاع از خیر و صلاح در جامعه است.

158- نقش ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 43 - 7

7- آیین های الهی، ناسازگار با طغیان گری و تحمل سرکشی دیگران

اذهبا إلى فرعون إنه طغى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 19

19 - ادیان الهی، هدایتگر مردم و وسیله رسیدن آنان به صلح و امنیت است.

والسلم على من اتبع الهدى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 9

9 - مردم بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی، مردمی غافل و بی خبراند.

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 -

ص: 479

5- انسان ها بدون استمداد از شریعت الهی ، از حل اختلافات خویش ناتوان اند .

و ما اختلفتم فيه من شيء فحكمه إلى الله

چنانچه جمله «فحكمه..» در مقام انشا باشد از ارجاع حکم به خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 23 - 5

5- آیین شرک ، حافظ منافع صاحبان زر و زور بوده و آیین توحیدی ناسازگار با آن است .

وقالوا لاتدرنّ الهتکم و لاتدرنّ وداً . . و نسرّاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 9

9- ادیان آسمانی ، دارای استقامت و مایه پایدار ماندن مردم است .

و ذلك دين القیّمه

«قیّمه»، در معانی «قوام بخش» و «مستقیم» هر دو استعمال شده است. در عبارت «دين القیّمه»، موصوف به صفت خود اضافه شده و حرف «تاء» در «قیّمه» برای مبالغه است. برخی آن را صفت برای موصوف محذوف و اصل تعبیر را «دين الکتب القیّمه» (اشاره به «کتب قیّمه» در آیات قبل) یا «دين الملّه القیّمه» (دين امت استوار) می دانند. در این صورت، حرف «تاء» نشانه تأنیث خواهد بود.

159- نقش پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 10

10 - اختلافات به وجود آمده در ادیان الهی ، از ناحیه پیروان آنها بود و نه تعالیم پیامبران

الذی هم فیہ یختلفون

ضمیر «هم» به اصطلاح فاعل معنوی و تقدیم آن مفید حصر است. بنابراین نسبت داده شدن اختلاف به خود بنی اسرائیل، بیانگر مطلب فوق است.

160- نقض ادیان غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 19

19 - لزوم توجه به ناتوانی و نقص مکاتب و برنامه های بشری ، در مسیر اصلاح و هدایت بایسته انسان

فمن یهدیه من بعد الله أفلاتذکرون

161- نماز در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 12 - 8

8 - پیمان الهی از بنی اسرائیل بر اقامه نماز ، پرداخت زکات ، ایمان به پیامبران و انفاق در راه خدا

و لقد اخذ الله میثق بنی اسرائیل . . . و اقرضتم الله قرضاً حسناً

به نظر می رسد از جمله موارد میثاق و پیمان الهی با بنی اسرائیل، مسائلی است که جمله «لئن اقمتم . . .» آن را بیان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 170 - 3

3 - چنگ زدن به کتاب های آسمانی و برپا داشتن نماز ، دارای پاداشی تضمین شده از جانب خداوند

و الذین یمسکون بالکتاب . . . إنا لانضیع أجر المصلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 55 - 3

3- نماز ، زکات و انفاق ، دارای سابقه ای دیرینه در ادیان

الهی

و کان یا امر أهله بالصلوه و الزكوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 59 - 8

8- نماز ، دارای جایگاهی مهم و اساسی در تمامی ادیان الهی

فخلف .. أضعوا الصلوه

آیه مورد بحث، از میان همه چیزهایی که می توان در پشت کردن و اهمیت ندادن به دین مطرح ساخت، نماز را مطرح کرده است. این گویای نقش محوری نماز در مجموعه احکام دینی و ادیان الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 13

13 - نماز در آیین موسی (ع) تشریح شده بود .

و أقم الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 39 - 6

6 - تشریح نماز در ادیان گذشته

یصلی فی المحراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 43 - 21، 10

10 - وجود سجده و رکوع (نماز) در ادیان گذشته

و اسجدی و ارکعی

21 - تشریح اجتماع مردان و زنان برای عبادت ، در ادیان گذشته

و اركعى مع التراكعين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 87 - 2

2- تشریح نماز در ادیان گذشته

قالوا يشعيب أصلوتك تأمرک

162- نماز در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره -

ص: 482

7 - اقامہ نماز و پرداخت زکات ، فرمانی الہی برای پیروان تمام ادیان آسمانی

و ما أمرُوا إِلَّا .. و یقیموا الصلوٰہ و یؤتوا الزکوٰہ

163- نہی از منکر در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 164 - 3, 1

1 - یہودیان ساکن در ایلہ متشکل از سه گروہ بودند : تجاوزگران فاسق ، صالحان موعظہ گر و نہی کنندہ از منکرات ، تارکان نہی از منکر

إذ قالت أمہ منہم لم تعظون قوماً

مقصود از موعظہ، بہ دلیل «الذین ینہون عن السوء» در آیہ بعد، نہی از منکر است.

3 - موعظہ گران یہود در آبادی ایلہ ، ہمکیشان خویش را از نافرمانی خدا (شکستن احکام روز شنبہ) بر حذر می داشتند .

لم تعظون قوماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ہود - 11 - 116 - 7

7- وجوب نہی از منکر در ادیان پیشین

فلولا کان من القرون من قبلکم أولوا بقیہ ینہون عن الفساد

164- واجبات در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - ہود - 11 - 116 - 7

7- وجوب نہی از منکر در ادیان پیشین

فلولا كان من القرون من قبلكم أولوا بقية ينهون عن الفساد

165- واقعت اديان آسمانى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 81 - 5

-5

ص: 483

گزاره های ادیان آسمانی ، گزاره از واقعیت ها است ، نه امور اعتباری و پنداری .

قل إن كان للرحمن ولد فأنا أول العبدین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر در واقعیت هستی برای خداوند فرزند وجود داشت، دین هرگز آن را نفی نمی کرد. پس اگر آن را نفی می کند، به دلیل این است که در واقعیت هستی، چنان چیزی وجود ندارد.

166- ولایت در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 35 - 6

6- ولایت مادر نسبت به فرزند ، در ادیان گذشته *

ربّ ائی نذرت لك ما فی بطنی

167- ویژگیهای ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 70 - 14

14 - ادیان الهی و پیام رسولان خدا ، متکی بر برهان و دلایل روشن است .

أتتهم رسلهم بالبینت

168- ویژگیهای ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- یس - 36 - 4 - 3

3- ادیان الهی و شریعت اسلام ، راهنمای انسان ها به راه راست بی هیچ کجی و انحرافی

إنك لمن المرسلین . علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 4

4- آیین توحیدی ، مبتنی بر دلایل و برهان های روشن و بی ابهام است .

قل إني نهيت أن أعبد الذين تدعون من دون

ص: 484

اللَّهُ لَمَّا جَاءَنِي الْبَيْتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 81 - 5

5 - گزاره های ادیان آسمانی ، گزاره از واقعیت ها است ، نه امور اعتباری و پنداری .

قل إن كان للرحمن ولد فأنا أول العبدین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر در واقعیت هستی برای خداوند فرزند وجود داشت، دین هرگز آن را نفی نمی کرد. پس اگر آن را نفی می کند، به دلیل این است که در واقعیت هستی، چنان چیزی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 5

5 - ادیان توحیدی و پیامبران الهی ، مرتبط با عالم غیب اند .

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 8 - 10

10 - دین الهی ، استوارترین آیین ها و متقن ترین آنها است .

فما یکذّبک بعد بالذین . ألیس الله بأحکم الحکمین

169- هدایتگری ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 19

19 - ادیان الهی ، هدایتگر مردم و وسیله رسیدن آنان به صلح و امنیت است .

والسلم علی من اتبع الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- ادیان الهی و شریعت اسلام ، راهنمای انسان ها به راه راست بی هیچ کجی و انحرافی

إِنك لمن المرسلین . علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 6 - 36 - 9

9 - مردم بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی ، مردمی غافل و بی خبراند .

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 5

5 - نشان دادن راه درست زندگی ، از اهداف ادیان توحیدی و پیامبران الهی

اتَّبِعُون أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که راه درستی که مؤمن آل فرعون مردم را به آن فرا می خواند، همان راه پیامبران (چون حضرت موسی(ع)) و ادیان الهی (چون یهود) بود.

170- هماهنگی ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 4 - 4

4 - ادیان الهی منزله از تضاد و ناسازگاری با یکدیگر

و الذین يؤمنون بما انزل إلیک و ما انزل من قبلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 62 - 5،7

5 - ایمان به خدا و قیامت و تصدیق رسالت پیامبران ، از اصول مشترک ادیان آسمانی است .

إن الذین ءامنوا و الذین هادوا .. من ءامن بالله و الیوم الآخر

ایمان به

ص: 486

خدا و قیامت از «من آمن . . .» به دست می آید و ایمان به رسولان الهی از عنوانهای مذکور در آیه (مسلمانان، یهودیان و ...) معلوم می شود؛ زیرا این ملتها همه معتقد به رسالت انبیا هستند.

7- انجام اعمال صالح، خواسته تمامی ادیان الهی است.

إن الذین ءامنوا و الذین هادوا . . . و عمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 8

8- پیوستگی نظام نبوت و اشتراک ادیان الهی در مسائل اساسی

ولکن البر من ءامن بالله . . . و النبیین و ءاتی المال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 183 - 5

5- تشابه احکام و مقررات ادیان الهی با یکدیگر

کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 19

19 - کلیه انبیا، مروج حق و دارای برنامه و هدفی واحد

فبعث الله النبیین مبشرین و منذرین و انزل معهم الكتاب بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 1

1 - نفی پرستش غیر خدا، نفی شرک و عدم پذیرش حاکمیت غیر خداوند، وجه اشتراک ادیان الهی

یا اهل الكتاب تعالوا الی کلمه سواء بیننا و بینکم الا نعبد الا

اللّٰه ولا نشرك ب

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 81 - 5

5 - همه انبيا ، داراي مسير و هدفی واحد

و اذ اخذ اللّٰه ميثاق التّٰبين . . . لتؤمننّ به ولتنصرنه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - آل عمران - 3 - 84 - 12، 13

12 - دعوت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از پیروان ادیان الهی به وحدت عقیدتی و فرق نگذاشتن میان انبیای الهی در جهت ایمان به آنان

لا نفرّق بین احد منهم

13 - هماهنگی ادیان الهی و انبیا ، در جهت گیری های اعتقادی و رفتاری

امنا باللّٰه و ما أنزل . . . لا نفرّق بین احد منهم ونحن له مسلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 113 - 11

11 - اطاعت خداوند ، تلاوت آیات الهی و سجده به درگاه او ، از اصول رفتاری مشترک بین ادیان الهی

من اهل الکتب امه قائمه یتلون . . . وهم یسجدون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 114 - 5

5 - ایمان به خدا و روز واپسین ، امر به معروف و نهی از منکر ، از اصول مشترک اعتقادی و عملی ادیان الهی

من اهل الکتب . . . یؤمنون باللّٰه و الیوم الاخر و یأمرون بالمعروف و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 5

5 - تشابه احکام اسلام با مقررات ادیان گذشته *

و یهدیکم سنن الذین من قبلکم

چون خداوند با بیان احکام اسلام، سنّت صحیح گذشتگان را می شناساند، معلوم می شود آن سنتها همانند احکام اسلام بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 7

7 - لزوم کفر به طاغوت و موضعگیری در مقابل آن ، فرمان مشترک همه ادیان الهی

یزعمون انهم امنوا بما انزل الیک و ما انزل من قبلک یریدون ان یتحاکموا الی الطّاغ

چون خداوند مراجعه به طاغوت را با ایمان به کتب آسمانی گذشته ناسازگار دانسته، معلوم می شود که در آن کتابها نیز چنین کرداری محکوم و ناپسند شمرده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 9

9 - بیان اشتراک تکالیف بین امت های گذشته و مسلمانان ، از روش های قرآن برای تسهیل عمل به آن تکالیف

و لقد وصینا الذین اتوا الکتب من قبلکم و ایاکم ان اتقوا الله

به نظر می رسد خداوند به منظور تسهیل رعایت تقوا، مسلمانان را متوجه این حقیقت کرده که لزوم رعایت تقوا، تکلیف همگانی است که امتهای پیشین نیز مکلف به آن بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نساء - 4 - 152 - 1

1 - پیامبران و ادیان الهی ، مجموعه ای به هم پیوسته

و الذین ءامنوا باللّٰه و رسله و لم یفرقوا بین أحد منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 48 - 7

7 - کتاب های آسمانی و ادیان الهی ، همسو و هماهنگ با یکدیگر

و ءاتینہ الانجیل . . . و انزلنا الیک الکتب بالحق مصدقاً لما بین یدیه من الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 2

2 - حرمت گرفتن اسیر پیش از غلبه بر دشمن ، سنت تمام انبیای الهی و حکمی لازم الاجرا در تمام ادیان آسمانی

ما کان لنبی ان یکون له أسری حتی یتخن فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 20

20 - هماهنگی ادیان الهی و کتاب های آسمانی در بیان اصول عقیدتی و ارزشی

إن اللّٰه اشترى من المؤمنین أنفسهم و أموالهم . . . و عدأً علیه حقاً فی التوریه و الإ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 12

12 - ممنوعیت استغفار برای مشرکان و لزوم برائت از آنان ، حکمی مشترک در ادیان آسمانی

ما کان للنبی . . . ان یتغفروا للمشرکین . . . و ما کان استغفار أبرهیم . . . أنه عدول

ص: 490

ز اینکه خداوند، به موضوع استغفار حضرت ابراهیم (ع) برای آزر، به عنوان تنها موردی که می تواند در ذهن مسلمانان ایجاد تردید کند پرداخت و از راز آن پرده برداشت نشان می دهد که مسأله ممنوعیت استغفار برای اهل شرک، مشترک همه ادیان الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 19 - 3

3 - توحید و یکتاپرستی ، دین مشترک جوامع بشری نخستین

و ما كان الناس إلا أمه و حده فاختلفوا

«امت» به هر جمعیتی که امر واحدی آنان را گرد هم آورده باشد گفته می شود. مراد از آن امر واحد - که جوامع بشری نخستین را گرد هم آورد و از ایشان یک امت تشکیل داد - به قرینه آیه قبل، توحید و یکتاپرستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 80 - 4

4- انبیای الهی و دین های آسمانی ، دارای مشترکات و همبستگی جداناپذیر و تکذیب هر یک به منزله تکذیب همه آنهاست .

و لقد كذب أصحاب الحجر المرسلين

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که برای اصحاب حجر تنها یک پیامبر مبعوث شده باشد؛ چنان که در قرآن هم تنها از حضرت صالح(ع) یاد شده است. و جمع آمدن «المرسلین» می تواند گویای این حقیقت باشد که: میان ادیان و پیامبران الهی مشترکات و همبستگی وجود دارد و تکذیب هر یک از آنها، به منزله تکذیب همه آنهاست.

جلد - نام سوره -

ص: 491

9- نحل - 16 - 51 - 4

4- دعوت به توحید و نفی شرک ، روح ادیان الهی

و قال الله لا تتخذوا إلهين اثنين إنما هو إله واحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 118 - 6

6- یکسانی محرمات اصلی خوردنی ها ، در همه شریعت های آسمانی

و علی الذین هادوا حرمنا .. و ما ظلمنهم و لکن كانوا انفسهم يظلمون

چنان که از ارتباط این آیه با آیه قبل استفاده می شود، آیه شریفه در مقام پاسخ به سؤالی مقدر است که چرا یهودیان به تکالیف فزون تر مکلف شده اند؛ ولی در مقام بیان نگفته است که هر شریعتی تکلیف خاص به خود را دارد؛ بلکه یکسانی تکالیف را پذیرفته و بر اساس آن، عملکرد ظالمانه خود یهود را دلیل حرام شدن برخی از حلالها شمرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 123 - 4

4- اسلام ، آیینی ابراهیمی و مطابق و هماهنگ با معارف و تعالیم حضرت ابراهیم (ع) است .

اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 38 - 5

5- اعمال زشت و ناپسند ، در همه ادیان آسمانی ناپسند است .

كُلِّ ذَلِكْ كَانَ سَيِّئَةً عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا

«کان» فعل ماضی است و بر کراهت و نهی دیرینه الهی،

از محرّمات در ادیان پیشین دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 60 - 7،8

7- لزوم توبه از گناه و داشتن صداقت در ایمان ، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی

فخلف من بعدهم .. . إلاّ من تاب وءامن

8- لزوم انجام اعمال صالح ، از دستورات تمامی ادیان الهی

فخلف من بعدهم .. . إلاّ من عمل صالحًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 19 - 4

4- نیاز انسان به پروردگار ، باور مشترک همه ادیان توحیدی و مکاتب شرک

هذان خصمان اختصموا فی ربّهم

از این آیه شریفه، استفاده می شود که آنچه مورد اختلاف واقع شده، مصداق «پروردگار» است و اما اصل نیاز انسان به پروردگار، باوری پذیرفته شده در میان تمامی مکاتب و ادیان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 1

1 - تکلیف قربانی ، از احکام مشترک تمامی ادیان آسمانی

و لکلّ أُمَّةٍ جعلنا مُنًسَكًا

«مَنسک» مشتق از مصدر «نُسک» است. «نُسک»؛ یعنی، اظهار کردن طاعت و انقیاد خود به خدا، به وسیله قربانی کردن دام. بنابراین «منسک» در آیه یاد شده، می تواند مصدر میمی باشد؛ یعنی، ما برای هر امتی از امت های پیشین، عبادتی قرار دادیم که با قربانی کردن دام های خود به ما تقرب جویند. هم چنین می تواند

اسم مکان باشد؛ یعنی، برای هر امتی محلی برای قربانی کردن قرار دادیم و نیز می تواند اسم زمان باشد؛ یعنی، برای هر امتی، زمانی برای انجام مراسم قربانی مشخص ساختیم برداشت فوق، بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 21، 15

15 - دفاع، حقی مشروع در تمامی شریعت های آسمانی

و لولا دفع الله... لهدمت... و مسجد

21 - ذکر و یاد خدا، روح ادیان الهی و فریضه مشترک میان همه آنها است.

صومع... مسجد یذکر فیها اسم الله کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 1

1 - قربانی کردن، از مراسم عبادی در همه ادیان و شریعت های الهی

لکلُّ أمّة جعلنا منسكاً هم ناسکوه

«منسک» مصدر میمی و مرداف با «نُسک» است. «نُسک» به عمل ذبح کردن حیوان با قصد تقرب به خدا، گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 9

9 - وحدت و یگانگی شریعت اسلام و شریعت ابراهیم (ع)

و ما جعل علیکم فی الدین من حرج ملّه أبیکم إبرهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 4

4 - اهمیت دادن به تغذیه سالم و

بهره‌گیری از نعمت‌های الهی، وجه مشترک همه ادیان آسمانی

يَا أَيُّهَا الرِّسَلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 3 - 11

11 - هماهنگی و همگونی کتاب‌های آسمانی

مصدقاً لما بين يديه و انزل التوریه و الانجیل

بنابر اینکه مصدق بودن، به معنای تصدیق محتوای دیگر کتابهای آسمانی باشد که طبعاً دلالت بر هماهنگی و همگونی آنها دارد.

171- هماهنگی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 6

6- لزوم توبه از گناه، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی است.

وإني لغفار لمن تاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 92 - 3

3- توحید، اساس وحدت ادیان الهی است.

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 123 - 3

3- پیوستگی و وحدت محتوای رسالت‌های آسمانی و برنامه پیامبران

كذَّبَتْ عَادَ الْمُرْسَلِينَ

جمع آمدن واژه «المرسلین» می‌تواند از آن جهت باشد که اساساً پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد بوده است. بنابراین انکار هر

یک از پیامبران، به منزله انکار همه رسولان الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 141 -

ص: 495

3- پیوستگی و وحدت محتوای رسالت های آسمانی و برنامه پیامبران

کذبت ثمود المرسلین

نسبت دادن تکذیب همه پیامبران به ثمودیان، با این که آنها تنها شخص صالح(ع) را انکار کردند، می تواند از آن جهت باشد که اساساً پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد است و انکار هر یک، به منزله انکار همه آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 160 - 3

3- پیوستگی و وحدت محتوای رسالت های آسمانی و برنامه پیامبران

کذبت قوم لوط المرسلین

جمع آمدن واژه «المرسلین» از آن جهت است که اساساً پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد است. بنابراین انکار هر یک از آنها، به منزله انکار همه پیام آوران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 176 - 3

3- پیوستگی و وحدت محتوای ادیان آسمانی و پیام رسولان الهی

کذب أصحاب لیکه المرسلین

«المرسلین» جمع همراه با «ال» جنس و مفید عموم است. بنابراین «المرسلین»؛ یعنی، همه رسولان. نسبت دادن تکذیب همه

رسولان به اصحاب لیکه، با این که ظاهراً آنان تنها شعیب(ع) را مورد تکذیب قرار داده بودند، می تواند از آن جهت باشد که پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد است و انکار هر رسالتی، به منزله انکار همه رسولان و پیام های آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 46 - 12

12 - ادیان آسمانی ، در توحید مشترک اند .

لا تجدلوا أهل الكتب إلا... و قولوا... و إلهنا و إلهكم وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 8

8 - هماهنگی تعالیم ادیان توحیدی و آموزه های رسولان الهی

و صدق المرسلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 83 - 3,6

3 - تداوم خط فکری و مکتبی نوح (ع) ، از سوی ابراهیم (ع) و اشتراک دین آنان در اصول و مبانی

و إنّ من شيعته لإبرهيم

6 - مکتب پیامبران ، برخوردار از اصول و مبانی ثابت و تغییرناپذیر از عصر و زمان در بستر تاریخ

و إنّ من شيعته لإبرهيم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که میان رسالت نوح(ع) و ابراهیم(ع)، چند قرن فاصله وجود داشت؛ ولی در عین حال ابراهیم(ع)، از آن حضرت پیروی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 4

4 - توحید ، اساس همه ادیان آسمانی و مبارزه با شرک ، سرلوحه مبارزات پیامبران الهی

و لقد أوحى إليك و إلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطن عملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 14, 5, 1

1 - هماهنگی آیین اسلام با

دین نوح، ابراهیم، موسی و عیسی (ع)

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا . . . و ما وصّينا به ابراهيم و موسى و عيسى

5- اتحاد و اشتراك ادیان الهی، در شریعت و روش های اصولی

شرع لكم من الدين

14- اقامه دین و حفظ وحدت در آن، تکلیف مشترک در تمامی شریعت های آسمانی است.

شرع لكم . . . أن أقيموا الدين و لا تتفرقوا فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 14

14- اتحاد و اشتراك ادیان آسمانی، در اصول اساسی دعوت خود

و قل ءامنتم بما أنزل الله من كتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 5، 1

1- تمامی پیامبران و ادیان آسمانی، مبلغ توحید و مخالف شرک و چندگانه پرستی بوده اند.

وسئل من أرسلنا من قبلك من رسلنا . . . ءالهم يعبدون

5- هم آوایی و هماهنگی ادیان آسمانی در دعوت به توحید، از نشانه های صدق مکتب توحیدی اسلام

و سئل من أرسلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 18 - 3

3- روح ادیان آسمانی، روحی یگانه و روش ها و برنامه های عملی آنان گوناگون و متفاوت *

ثم جعلنك على شريعة من الأمر

«شریعت» (به صورت نکره) گویای این حقیقت است که شریعت های متعدد با برنامه های گوناگونی وجود دارد؛ هر چند که تمامی آنها به امری یگانه (الأمر) بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 38 - 3

3 - مسؤولیت هر کس تنها در برابر عمل خود - و نه عملکرد دیگران - دیدگاه مشترک تمامی ادیان آسمانی است .

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی . و إبرهیم ... ألا تزر وازره وزر آخری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 3

3 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

و الذین ءامنوا باللّٰه ورسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 14

14 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

أعدت للذین ءامنوا باللّٰه ورسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 4

4 - ادیان آسمانی ، با یکدیگر هماهنگ بوده و اختلافات دینی مردم ارتباطی به تعالیم آنها ندارد .

و ما تفرّق الذین ... و ما أمروا إلا لیعبدوا اللّٰه مخلصین له الذین

172- هماهنگی پیروان ادیان آسمانی

جلد -

ص: 499

نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 3

3- «توحید» محور مشترک مسلمانان با پیروان دیگر ادیان آسمانی است .

و سنل من أرسلنا .. ءالیه یعبدون

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «و سنل من أرسلنا» پرسش از امت های پیامبران گذشته باشد. در این صورت استفاده می شود که پیروان ادیان آسمانی گذشته، خویشان را یکتاپرست می دانند و در نتیجه می توان گفت توحید قدر مشترک تمامی ادیان است.

173- یهود و ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 94 - 5

5- یهود، همه ادیان جز دین یهود را بی اعتبار و دیگر ملت ها را در پیشگاه خدا فاقد قدر و منزلت می شمردند .

إن كانت لكم الدار الآخرة عند الله خالصة من دون الناس

174- ادیان آسمانی

{ادیان آسمانی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 2

2- یهودیت، مسیحیت، مجوسیت و صابئیت، همه از آیین های توحیدی اند .

و الذین هادوا .. و الذین أشركوا

قرار دادن گروه های یهودی و .. در برابر «الذین اشركوا» (آنان که شرک ورزیدند) بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 13

13- شرایع آسمانی، منحصر در شریعت نوح

، ابراهیم ، موسی ، عیسی (ع) و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است .

شرع لکم من الدین ما وصّی به نوحاً . . . و عیسی

از این که خداوند به یادآوری شریعت های یاد شده بسنده نموده، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 15 - 3

3 - آگاهی کافران صدر اسلام ، از وجود ادیان الهی در گذشته تاریخ

إذا تتلى عليه آیتنا قال أسطیر الأؤلین

از این که کافران، قرآن را اسطوره ای از اساطیر پیشینیان دانسته اند، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

175- آثار ایمان به ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 5

5 - انجام دادن وظیفه بندگی در برابر خداوند ، در گرو منحصر دانستن شریعت ، به ادیان آسمانی است .

لیعبدوا الله مخلصین له الدین

«دین»، اسم تمام کارهایی است که خداوند با آن عبادت می شود. این کلمه، در معانی دیگر؛ از قبیل «جزاء»، «اسلام»، «عادت»، «عبادت» و «طاعت» (قاموس) و به صورت استعاره در معنای شریعت (مفردات راغب) نیز استعمال شده است. سیاق آیه با معانی عبادت، طاعت و شریعت تناسب بیشتری دارد.

176- آثار تکذیب ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 9 - 6

6 - دروغ پنداشتن ادیان آسمانی ، زمینه ساز آلودگی به گناهان است . *

کلاب تکذبون بالدين

کلمه «دین» ممکن است به معنای شریعت باشد.

177- آخرت در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 36 - 7

7 - توحید عبادی و در پی آخرت بودن ، دو امر اعتقادی مهم ، در تعالیم ادیان آسمانی است .

يقوم اعبدوا الله وارجوا اليوم الآخر

178- اتقان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 8 - 95 - 10

10 - دین الهی ، استوارترین آیین ها و متقن ترین آنها است .

فما يكذبك بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 5 - 98 - 9

9 - ادیان آسمانی ، دارای استقامت و مایه پایدار ماندن مردم است .

و ذلك دين القیمة

«قیمة»، در معانی «قوام بخش» و «مستقیم» هر دو استعمال شده است. در عبارت «دین القیمة»، موصوف به صفت خود اضافه شده و حرف «تاء» در «قیمة» برای مبالغه است. برخی آن را صفت برای موصوف محذوف و اصل تعبیر را «دین الکتب القیمة» (اشاره به «کتب قیمة» در آیات قبل) یا «دین المله القیمة» (دین امت استوار) می دانند. در این صورت، حرف «تاء» نشانه تأنیث خواهد بود.

179- احسان به والدین در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 4

4- انسان ها در همه ادیان آسمانی ، موظف به رعایت حقوق والدین و احسان به ایشان

و وصّينا الإنسان بولديه إحسانًا

ماضی آمدن واژه «وصّینا» و نیز اطلاق و شمول واژه «الإنسان»، می رساند که این فرمان مخصوص نسل یا امتی نیست؛ بلکه مطلق انسان ها مأمور به آن بوده و هستند.

180- اختلاف در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 6

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان ، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

181- اختلاف دینی پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 6

6 - پیروان ادیان آسمانی در طول زمان ، گرفتار اختلاف در فهم معارف آن

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

تعبیر «بنی اسرائیل» هم شامل یهود می شود و هم شامل نصارا. بنابراین «بنی اسرائیل» مرادف است با «اهل کتاب» که دربرگیرنده دو دین یهودیت و مسیحیت است.

182- ارکان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 8

8 - اعتقاد به جهان آخرت ، از ارکان و اصول آیین توحیدی است .

وویل للمشرکین . . . هم بالأخره هم کفرون

183- اقرار به تكذيب اديان آسماني

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - ملك

ص: 503

4- اعتراف کافران در دوزخ ، به تکذیب عمدی و آگاهانه خویش ، نسبت به پیامبران و ادیان الهی

قالوا بلی قد جاءنا نذیر فکذبنا و قلنا ما نزل اللّٰه من شیء

184- اهداف ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 182 - 4

4- قسط اقتصادی و عدالت اجتماعی ، از اهداف اصیل و دیرین ادیان آسمانی

أوفوا الکیل و لاتکونوا من المکسرین . وزنوا بالقسطاس المستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 40 - 13

13 - دل نبستن به دنیا ، آخرت خواهی ، ترک رفتار زشت و نیک کرداری ، بخشی از اهداف ادیان الهی

إنّما هذه الحیوه الدنیا متع . . . من عمل سیئه . . . و من عمل صلحًا . . . یرزقون ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 4

4- رفع اختلافات و نزاع های بشر ، از اهداف شریعت های الهی است .

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمه الی اللّٰه

چنانچه «حکم» در آیه شریفه به معنای شریعت باشد، از این که رفع اختلافات منوط به حکم الهی شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 8

8 - همگرایی دینی و اعتقادی ، نخستین

هدف ادیان آسمانی و همزیستی اجتماعی ، کمترین انتظار دین از بشر

فاصفح عنهم و قل سلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 3

3- ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

و الذین ءامنوا باللّٰه ورسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 14

14 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

أعدتُّ للذین ءامنوا باللّٰه ورسله

185- بقای ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 16

16 - ثبات و بقای دین توحیدی ، به خاطر هماهنگی آن با فطرت انسانی است .

فطرت اللّٰه الّتی فطر الناس علیها .. ذلک الدین القیم

«ذلک» اشاره به دینی است که از هرگونه انحراف و کجی به دور بوده و مطابق با فطرت انسان ها است و خداوند، آنان را مأمور به رویگرد تمام عیار به سمت آن کرده است.

186- بی منطقی دشمنی پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 27

27 - خصومت و ستیز پیروان ادیان توحیدی با توجه به وحدت پروردگار و بازگشت عمل هر انسان به خودش ، فاقد منطق

اللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَلْنَا وَلكُمْ أَعْمَلِكُمْ لَا حِجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ

بنابراین که مراد از «لا حجه»، نفی خصومت و نزاع باشد، برداشت بالا به دست می آید.

187- پلیدی زنا در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 20 - 7

7- زنا، عملی نامشروع و منفور در تمام ادیان الهی است.

و لم أك بغياً

188- پیوستگی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 4

4- ادیان آسمانی، سلسله ای واحد و به هم پیوسته است.

و الذین ءامنوا باللّٰه ورسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 15

15- ادیان آسمانی، سلسله ای واحد و به هم پیوسته است.

للذین ءامنوا باللّٰه ورسله

189- تاریخ ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 2

2- پیشینه و قدمت تاریخی ادیان توحیدی و شریعت های آسمانی

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا

190- تعالیم ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 6,7,9

6 - لزوم توبه از گناه، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی است .

وإني لغفار لمن تاب

7 - لزوم انجام عمل صالح، از دستورهای تمامی ادیان

ص: 506

وإني لغفار لمن تاب وءامن وعمل صلحاً

9- بشارت و انذار ، مکمل یکدیگر در روش تربیتی ادیان آسمانی

و لاتطغوا فيه فيحلّ عليكم غضبي . . . و إني لغفار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 36 - 7

7- توحید عبادی و در پی آخرت بودن ، دو امر اعتقادی مهم ، در تعالیم ادیان آسمانی است .

يقوم اعبدوا الله و ارجوا اليوم الآخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 4

4- توحید ، اساس همه ادیان آسمانی و مبارزه با شرک ، سرلوحه مبارزات پیامبران الهی

و لقد أوحى إليك و إلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطنّ عملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 1 - 4

4- وحی و ادیان الهی ، پیام آور نیکی ها و ارزش ها برای انسان ها

و المرسلت عرفاً

191- تعدد ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 12 - 5

5- شرایع آسمانی ، متعدد و متنوع بودند .

مراد از اضافه جمع «سبل» به «نا» می تواند به معنای راههای هر کدام از انبیا باشد و مراد از راهها، طبق گفته صاحب المیزان، شریعتهایی است که به انبیا إعطا شده است.

192- تنزیه ادیان آسمانی

جلد - نام سوره -

ص: 507

2 - ادیان آسمانی ، از تعالیم انحرافی میرا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند ، اخلاص ، اعتدال در دین ، اقامه نماز و پرداخت زکات ، فرمان داده اند .

و ما تفرّق الذین أوتوا الكتب . . . و ما أمرنا إلاّ ليعبدوا الله مخلصين له الد

حصر در «إلاّ ليعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

193- انواع ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 12 - 5

5- شرایع آسمانی ، متعدد و متنوع بودند .

هدینا سبلنا

مراد از اضافه جمع «سبل» به «نا» می تواند به معنای راههای هر کدام از انبیا باشد و مراد از راهها، طبق گفته صاحب المیزان، شریعتهایی است که به انبیا اعطا شده است.

194- توبه در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 6

6 - لزوم توبه از گناه ، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی است .

وإني لغفار لمن تاب

195- توحید در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 46 - 12

اند .

لا تَجِدُوا أَهْلَ الْكُتُبِ إِلَّا... وَقُولُوا... وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَحْدٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 92 - 3

3- توحید ، اساس وحدت ادیان الهی است .

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 5

5 - هم آوایی و هماهنگی ادیان آسمانی در دعوت به توحید ، از نشانه های صدق مکتب توحیدی اسلام

و سئل من أرسلنا

196- توحید عبادی در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 36 - 7

7 - توحید عبادی و در پی آخرت بودن ، دو امر اعتقادی مهم ، در تعالیم ادیان آسمانی است .

يَقُومُوا لِعِبَادَةِ اللَّهِ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ

197- توصیه به پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 16

16 - عینیت بخشیدن به تعالیم شریعت در جامعه ، توصیه خداوند به تمامی پیروان ادیان آسمانی

شَرَعَ لَكُمْ... أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ

«إقامه» (مصدر «أقيموا»)- که به معنای به پاداشتن است - مطلب بالا را افاده می کند.

198- حامی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 6

6 - خداوند ، حافظ و نگاهبان آیین توحید در گستره تاریخ

ص: 509

جعلها كلمه باقيه

بنابراین که فاعل «جعل» خداوند باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

199- حتمیت عذاب دشمنان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 10

10 - سنّت و حکم الهی درباره عقوبت و عذاب حيله گران عليه ادیان الهی ، تبدیل ناپذیر بوده و قابل انتقال به دیگران نیست .

و لا یحیی المکر السّیّی إلاّ بأهله .. فلن تجد لسنّت اللّهِ تبديلاً ولن تجد لسنّ

200- حجیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 1

1 - هیچ دینانی در برابر دین الهی ، رسمیت و اعتبار ندارد .

أم لهم شركوا شرعوا لهم من الدين ما لم يأذن به اللّهِ

201- حجیت ادیان آسمانی پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 10

10 - باقی ماندن معارف و احکام پر اهمیت ادیان پیشین در شریعت اسلام

شرع لكم .. و ما وصّینا به ابرهیم

با توجه به معنای «وصّینا» (سفارش پیاپی و مؤکد) می توان استفاده کرد که دستورات مؤکد و مهم ادیان پیشین در شریعت اسلام باقی مانده است.

202- حق طلبی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- ارائه حق ، گوهر و قلمرو اصلی دین الهی

فلما جاءهم بالحقّ

مقصود از «حقّ» در آیه شریفه، دین و پیام الهی است. این تعبیر گویای مطلب یاد شده

ص: 510

است.

203- حقانیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7- قرآن و ادیان الهی، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذی جاء بالصدق

204- حقیقت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 12 - 4

4- تسلیم در برابر خداوند، روح اسلام و سایر ادیان توحیدی

أمرت لأن أكون أول المسلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 9

9- انقیاد و تسلیم، روح ادیان الهی و توحیدی

أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو على نور من ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 36 - 2

2- اسلام و تسلیم در برابر خداوند، روح ادیان آسمانی

فما وجدنا فيها غير بيت من المسلمين

از اطلاق «مسلم» بر ایمان آورندگان به لوط(ع)، استفاده می شود که تنها بر امت پیامبر اکرم(صلی الله علیه و آله) «مسلم» اطلاق نشده؛ بلکه این عنوان از آن تمامی پیروان ادیان آسمانی بوده است.

205- دعوت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینہ - 98 - 5 - 2

2 - ادیان آسمانی ، از تعالیم انحرافی مبرّا بوده و مردم را تنها به عبادت خداوند ، اخلاص ، اعتدال در دین ، اقامه نماز و پرداخت زکات ، فرمان داده

ص: 511

و ما تفرّق الذين أوتوا الكتب . . . و ما أمروا إلاّ ليعبدوا الله مخلصين له الد

حصر در «إلاّ ليعبدوا الله»، حصر اضافی و در مقایسه با تفرقه ای است که آیه قبل آن را گریبان گیر پیروان ادیان آسمانی دانسته بود. بنابراین مفاد آیه این است که خداوند، به تفرقه فرمان نداده است؛ بلکه خواسته او توحید، اعتدال، نماز و زکات است.

206- زکات در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 7

7- اقامه نماز و پرداخت زکات ، فرمانی الهی برای پیروان تمام ادیان آسمانی

و ما أمروا إلاّ . . . و یقیموا الصلوه و یؤتوا الزکوه

207- زمینه اتحاد پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 33

33- اعتقاد به توحید و معاد ، محور مشترک برای وحدت و همبستگی پیروان ادیان آسمانی

الله ربّنا و ربّکم . . . الله یجمع بیننا و بینکم

بنابراین که مخاطبان پیامبر (صلی الله علیه و آله) اهل کتاب باشند، برداشت یاد شده به دست می آید.

208- زمینه اعراض از ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 83 - 3,4

3- برخورداری از دانش و تجربه بشری در اداره زندگی ، موجب غرور و احساس بی نیازی برخی از اقوام قدرتمند پیشین ، از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی گردید .

فلما جاءتهم رسلهم بالبینت فرحوا بما عندهم من العلم

درباره این که مقصود از علم

در این آیه چیست؟ چند احتمال از سوی مفسران ابراز شده است؛ بهترین آنها دو احتمال می باشد: 1- مقصود علوم بشری است که موجب به وجود آمدن تمدن و قدرت بسیار گردید و در نتیجه اقوام گذشته احساس می کردند که نیازی به تعالیم آسمانی برای تأمین زندگی خود ندارند. 2- مراد آگاهی هایی است که آن اقوام درباره عقاید خویش داشتند؛ آن چنان که موجب غرور آنان شده و خود را از تعالیم آسمانی بی نیاز می دانستند. گفتنی است برداشت یاد شده مبتنی بر احتمال نخست است.

4- آگاهی محدود بسیاری از اقوام پیشین نسبت به امور اعتقادی و تعالیم الهی، موجب غرور آنان و احساس بی نیازی کردنشان از تعالیم آسمانی و پیامبران الهی

فرحوا بما عندهم من العلم

209- زمینه فراموشی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 45 - 4

4- گذشت زمان و انقراض نسل های پیشین، باعث از میان رفتن خاطرات پیامبران، کتاب های آسمانی، شرایع الهی و محروم شدن مردم عصر بعثت از آنها شد.

و لکنّا أنشأنا قرونًا فتطاول علیهم العمر

210- زیان دشمنان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 6

6- برگشت مکر مکاران مخالف با ادیان الهی به خود آنان، سنت الهی است.

فهل ينظرون إلا سنّت الأولین

جمله «فهل ينظرون..» هم می تواند ناظر به بازگشت مکر مکاران علیه خود آنان باشد و هم می تواند

اشاره به کيفر الهی درباره مکاران گذشته داشته باشد. برداشت ياد شده براساس احتمال نخست است.

211- شرک ستیزی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 1

1 - تمامی پیامبران و ادیان آسمانی ، مبلغ توحید و مخالف شرک و چندگانه پرستی بوده اند .

وسئل من أرسلنا من قبلك من رسلنا .. ءالـهه يعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 49 - 4

4 - مبارزه دیرین ادیان آسمانی ، با شرک و ربوبیت مظاهر مادی

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی . و إبرهیم ... و أنه هورب الشعری

برداشت ياد شده بنابراین نکته است که آیه شریفه در مقام نفی ربوبیت غیر خدا باشد و نیز با اندیشه نقش ستارگان در ربوبیت، مبارزه نماید و این آیات در ادامه مطالب موجود در صحف موسی و ابراهیم(ع) به شمار آید.

212- ظلم ستیزی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 10

10 - مبارزه پیامبران و ادیان توحیدی با نظام طبقاتی و پدیده استضعاف و استکبار در جامعه

و يقوم ما لی أذعوکم إلى النجوه .. فيقول الضعفؤا للذین استکبروا إنا کنا لکم

213- عبادتگاه در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 11 - 5

5- برگزیدن مکانی خاص برای عبادت ، امری پسندیده و سابقه دار در ادیان گذشته

خرج على قومه من المحراب

214- عقلانیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 9

9- همسازی ادیان آسمانی با منطق و خرد ، موجب توانمندی آنان در حل اختلافات

قال قد جئتكم بالحكمه ولأبين لكم بعض الذي تختلفون فيه

ارتباط دو قسمت آیه شریفه، نشانگر آن است که عیسی(ع)، با تکیه بر حکیمانه بودن دعوت خویش، نقش خود را در حل اختلافات تبیین می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 10 - 7

7- تعالیم اسلام و ادیان الهی ، مطابق با عقل است .

لو كُنا نسمع أو نعقل

از این که کافران می گویند: اگر گوش شنوایی داشتیم و تعقل می کردیم، از دوزخیان نبودیم؛ می توان استفاده کرد که تعالیم دین، مطابق با عقل بشر بوده و عقل راهنمای به آنها است.

215- فضیلت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7- قرآن و ادیان الهی ، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

والذی جاء بالصدق

216- قوم عاد و ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 2

2- اطلاع قوم عاد بر پیشینه ادیان الهی در میان اقوام پیش از خود

إن هذا إلی خلق الأولین

217- مبارزه با ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 515

4- جبهه کفر، در طول تاریخ جبهه ای همسو و متحد در برابر ادیان و پیامبران الهی

کذبت قبلهم قوم نوح و الأحزاب من بعدهم

به کار رفتن عنوان «احزاب» درباره اقوام کافر، می تواند گویای مطلب یادشده باشد.

218- مخاطبان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 8

8 - تمامی قشرها و طیف های اجتماعی، مخاطبان پیامبران و ادیان الهی اند.

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا... كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا

از این که در آیه شریفه، مخاطبان پیامبر اسلام همه مردم (إلیکم) و مخاطبان حضرت موسی (ع)، فرعون و در آیات دیگر بنی اسرائیل معرفی شده است، می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

219- مشترکات ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 46 - 15

15 - اهل کتاب و مسلمانان، در تسلیم بودن در برابر خدای واحد، عقیده مشترک دارند.

وقولوا آمنا... ونحن له مسلمون

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «نحن له...» سخنی باشد که مسلمانان، از زبان خود و اهل کتاب گفته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 4

4- توحید، اساس همه ادیان آسمانی و مبارزه با شرک، سرلوحه مبارزات پیامبران الهی

و لقد أوحى إليك

وإلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطنّ عملك

220- معاد در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 18

18- وعده ادیان الهی به معاد ، وعده ای پیشینه دار و پرسابقه در تاریخ بشر

أتعداننی أن أخرج .. . فيقول ما هذا إلا أسطیر الأولین

تعبیر «الأولین»، نشان می دهد که مسأله معاد در میان جوامع بشری، از دیر زمان مطرح بوده است.

221- مکر دشمنان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 43 - 6

6 - برگشت مکر مکاران مخالف با ادیان الهی به خود آنان ، سنت الهی است .

فهل ينظرون إلا سنّت الأولین

جمله «فهل ينظرون ..» هم می تواند ناظر به بازگشت مکر مکاران علیه خود آنان باشد و هم می تواند اشاره به کیفر الهی درباره مکاران گذشته داشته باشد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

222- منشأ ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 11

11 - احکام شریعت های آسمانی ، براساس علم گسترده و لایزال الهی است .

إنّه بكلّ شیء علیم . شرع لكم من الدین ما وصّی به نوحًا

223- نقش ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - آیین های الهی ، ناسازگار با طغیان گری و تحمل سرکشی دیگران

اذهبا إلی فرعون إته طغی

جلد - نام سوره

ص: 517

- سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 19

19 - ادیان الهی ، هدایتگر مردم و وسیله رسیدن آنان به صلح و امنیت است .

والسلم علی من اتبع الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 9

9 - مردم بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی ، مردمی غافل و بی خبراند .

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 5

5 - انسان ها بدون استمداد از شریعت الهی ، از حل اختلافات خویش ناتوان اند .

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمه إلی الله

چنانچه جمله «فحکمه ..» در مقام انشا باشد از ارجاع حکم به خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 23 - 5

5 - آیین شرک ، حافظ منافع صاحبان زر و زور بوده و آیین توحیدی ناسازگار با آن است .

وقالوا لاتدرنّءالهتکم و لاتدرنّ وداً .. و نسرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 9

9 - ادیان آسمانی ، دارای استقامت و مایه پایدار ماندن مردم است .

و ذلك دین القیّمه

«قیّمه»، در معانی «قوام

ص: 518

بخش) و «مستقیم» هر دو استعمال شده است. در عبارت «دین القیمه»، موصوف به صفت خود اضافه شده و حرف «تاء» در «قیمه» برای مبالغه است. برخی آن را صفت برای موصوف محذوف و اصل تعبیر را «دین الکتب القیمه» (اشاره به «کتب قیمه» در آیات قبل) یا «دین المله القیمه» (دین امت استوار) می دانند. در این صورت، حرف «تاء» نشانه تأیث خواهد بود.

224- نقش پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 10

10 - اختلافات به وجود آمده در ادیان الهی ، از ناحیه پیروان آنها بود و نه تعالیم پیامبران

الذی هم فیه یختلفون

ضمیر «هم» به اصطلاح فاعل معنوی و تقدیم آن مفید حصر است. بنابراین نسبت داده شدن اختلاف به خود بنی اسرائیل، بیانگر مطلب فوق است.

225- نماز در ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 7

7 - اقامه نماز و پرداخت زکات ، فرمانی الهی برای پیروان تمام ادیان آسمانی

و ما أمروا إلا... و یقیموا الصلوه و یؤتوا الزکوه

226- واقعیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 81 - 5

5 - گزاره های ادیان آسمانی ، گزاره از واقعیت ها است ، نه امور اعتباری و پنداری .

قل إن کان للرحمن ولد فأنا أول العبدین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر در واقعیت هستی برای خداوند فرزند وجود

داشت، دین هرگز آن را نفی نمی کرد. پس اگر آن را نفی می کند، به دلیل این است که در واقعیت هستی، چنان چیزی وجود ندارد.

227- ویژگیهای ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 4 - 3

3- ادیان الهی و شریعت اسلام، راهنمای انسان ها به راه راست بی هیچ کجی و انحرافی

إِنك لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ . عَلَى صِرَطٍ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 4

4- آیین توحیدی، مبتنی بر دلایل و برهان های روشن و بی ابهام است .

قُلْ إِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لِمَا جَاءَنِ الْبَيِّنَاتُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 81 - 5

5- گزاره های ادیان آسمانی، گزاره از واقعیت ها است، نه امور اعتباری و پنداری .

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر در واقعیت هستی برای خداوند فرزند وجود داشت، دین هرگز آن را نفی نمی کرد. پس اگر آن را نفی می کند، به دلیل این است که در واقعیت هستی، چنان چیزی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 47 - 5

5- ادیان توحیدی و پیامبران الهی، مرتبط

با عالم غیب اند .

أم عندهم الغیب فهم یکتبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 8 - 10

10 - دین الهی ، استوارترین آیین ها و متقن ترین آنها است .

فما یكذبک بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

228- هدایتگری ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 19

19 - ادیان الهی ، هدایتگر مردم و وسیله رسیدن آنان به صلح و امنیت است .

والسلم علی من اتبع الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 4 - 3

3 - ادیان الهی و شریعت اسلام ، راهنمای انسان ها به راه راست بی هیچ کجی و انحرافی

إتک لمن المرسلین . علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 9

9 - مردم بی بهره از تعالیم پیامبران و ادیان الهی ، مردمی غافل و بی خبراند .

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم فهم غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 38 - 5

5 - نشان دادن راه درست زندگی ، از اهداف ادیان توحیدی و پیامبران الهی

اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که راه درستی که

ص: 521

مؤمن آل فرعون مردم را به آن فرا می خواند، همان راه پیامبران (چون حضرت موسی(ع)) و ادیان الهی (چون یهود) بود.

229- هماهنگی ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 82 - 6

6 - لزوم توبه از گناه، از تعالیم مشترک ادیان آسمانی است.

وإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَن تَابَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 92 - 3

3- توحید، اساس وحدت ادیان الهی است.

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 123 - 3

3 - پیوستگی و وحدت محتوای رسالت های آسمانی و برنامه پیامبران

كذَّبَتْ عَادَ الْمُرْسَلِينَ

جمع آمدن واژه «المرسلین» می تواند از آن جهت باشد که اساساً پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد بوده است. بنابراین انکار هر یک از پیامبران، به منزله انکار همه رسولان الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 141 - 3

3 - پیوستگی و وحدت محتوای رسالت های آسمانی و برنامه پیامبران

كذَّبَتْ ثَمُودَ الْمُرْسَلِينَ

نسبت دادن تکذیب همه پیامبران به ثمودیان، با این که آنها تنها شخص صالح(ع) را انکار کردند، می تواند از آن جهت باشد که اساساً پیام

رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد است و انکار هر یک، به منزله انکار همه

ص: 522

آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 160 - 3

3 - پیوستگی و وحدت محتوای رسالت های آسمانی و برنامه پیامبران

کذب قوم لوط المرسلین

جمع آمدن واژه «المرسلین» از آن جهت است که اساساً پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد است. بنابراین انکار هر یک از آنها، به منزله انکار همه پیام آوران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 176 - 3

3 - پیوستگی و وحدت محتوای ادیان آسمانی و پیام رسولان الهی

کذب أصحاب لیکه المرسلین

«المرسلین» جمع همراه با «ال» جنس و مفید عموم است. بنابراین «المرسلین»؛ یعنی، همه رسولان. نسبت دادن تکذیب همه رسولان به اصحاب لیکه، با این که ظاهراً آنان تنها شعیب(ع) را مورد تکذیب قرار داده بودند، می تواند از آن جهت باشد که پیام رسالت در طول تاریخ، پیامی واحد است و انکار هر رسالتی، به منزله انکار همه رسولان و پیام های آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 46 - 12

12 - ادیان آسمانی ، در توحید مشترک اند .

لاتجدلوا أهل الكتب إلا... .. وقولوا... .. وإلهنا وإلهكم وحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 8

8 - هماهنگی تعالیم ادیان توحیدی و آموزه های رسولان الهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 83 - 3,6

3 - تداوم خط فکری و مکتبی نوح (ع) ، از سوی ابراهیم (ع) و اشتراک دین آنان در اصول و مبانی

و إنّ من شیعتہ لإبرهیم

6 - مکتب پیامبران ، برخوردار از اصول و مبانی ثابت و تغییرناپذیر از عصر و زمان در بستر تاریخ

و إنّ من شیعتہ لإبرهیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که میان رسالت نوح(ع) و ابراهیم(ع)، چند قرن فاصله وجود داشت؛ ولی در عین حال ابراهیم(ع)، از آن حضرت پیروی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 4

4 - توحید ، اساس همه ادیان آسمانی و مبارزه با شرک ، سرلوحه مبارزات پیامبران الهی

و لقد أوحى إلیک و الی الذین من قبلک لئن أشرکت لیحبطنّ عملک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 14,5,1

1 - هماهنگی آیین اسلام با دین نوح ، ابراهیم ، موسی و عیسی (ع)

شرع لکم من الدین ما وصّی به نوحًا . . و ما وصّینا به إبرهیم و موسی و عیسی

5 - اتحاد و اشتراک ادیان الهی ، در شریعت و روش های اصولی

شرع لکم من الدین

14 - اقامه دین و حفظ وحدت در آن

، تکلیف مشترک در تمامی شریعت های آسمانی است .

شرع لکم . . . أن أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 14

14 - اتحاد و اشتراک ادیان آسمانی ، در اصول اساسی دعوت خود

و قلاءمنت بما أنزل الله من كتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 5، 1

1 - تمامی پیامبران و ادیان آسمانی ، مبلغ توحید و مخالف شرک و چندگانه پرستی بوده اند .

وسئل من أرسلنا من قبلك من رسلنا . . . ءاللهه يعبدون

5 - هم آوایی و هماهنگی ادیان آسمانی در دعوت به توحید ، از نشانه های صدق مکتب توحیدی اسلام

وسئل من أرسلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 3

3 - روح ادیان آسمانی ، روحی یگانه و روش ها و برنامه های عملی آنان گوناگون و متفاوت *

ثم جعلنك على شريعة من الأمر

واژه «شریعت» (به صورت نکره) گویای این حقیقت است که شریعت های متعدد با برنامه های گوناگونی وجود دارد؛ هر چند که تمامی آنها به امری یگانه (الأمر) باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 38 - 3

3 - مسؤولیت هر کس تنها در برابر عمل خود

- و نه عملکرد دیگران - دیدگاه مشترک تمامی ادیان آسمانی است .

أَمْ لَمْ يَنْبَأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى . وَإِبْرَاهِيمَ ... الْأَتَّزِرُ وَازْرَهُ وَزُرْ أُخْرَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 19 - 3

3- ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

و الذين ءامنوا بالله ورسله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 21 - 14

14 - ادیان آسمانی و پیامبران الهی ، از نظر اهداف و جهت گیری های اعتقادی و رفتاری ، مشترک و همسو هستند .

أَعَدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 4

4- ادیان آسمانی ، با یکدیگر هماهنگ بوده و اختلافات دینی مردم ارتباطی به تعالیم آنها ندارد .

و ما تفرّق الذين .. و ما أمروا إلا ليعبدوا الله مخلصين له الدين

230- هماهنگی پیروان ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 3

3- « توحید » محور مشترک مسلمانان با پیروان دیگر ادیان آسمانی است .

وسئل من أرسلنا .. ءالیه یعبدون

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از «وسئل من أرسلنا» پرسش از امت های

پیامبران گذشته باشد. در این صورت استفاده می شود که پیروان ادیان آسمانی گذشته، خویشان را یکتاپرست می دانند و در نتیجه می توان گفت توحید قدر مشترک تمامی ادیان است.

ادیان غیر آسمانی

231- انحراف ادیان غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 7

7 - مکاتب غیر الهی ، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صرط مستقیم . صرط الله الذی

از این که «صرط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

232- عجز ادیان غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 7

7 - مکاتب غیر الهی ، عاجز و ناتوان در تعیین راه صحیح و درست برای جوامع انسانی

صرط مستقیم . صرط الله الذی

از این که «صرط مستقیم» به صراط خداوند، تعبیر شده است، می توان استفاده کرد که اندیشه شرک و دیگر مکاتب غیر الهی، نمی تواند راه صحیح را به انسان ارائه دهد.

233- عوامل طرد ادیان غیر آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 53 - 11

11 - توجه به فرجام امور و بازگشت تمامی موجودات به سوی خداوند ، موجب طرد مکاتب انحرافی و روی آوری به دین الهی است .

صرط الله . . . ألا إلى الله تصير الأمور

جلد - نام

ص: 527

سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 19

19 - لزوم توجه به ناتوانی و نقص مکاتب و برنامه های بشری ، در مسیر اصلاح و هدایت بایسته انسان

فمن یهدیه من بعد الله أفلا تذکرون

12- اذان

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اذان از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

اذان

2- اذان نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 9 - 2

2- اذان ، از آداب برپایی نماز جمعه

إذا نودی للصلوة من یوم الجمعة

ندا برای نماز، همان اذان است.

3- استهزای اذان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 58 - 5، 3، 4، 2

2- بانگ نماز (اذان) ، بانگی مسخره و بازیچه در پندار کافران و گروهی از اهل کتاب

وإذا نادیتم إلی الصلوة اتخذوها هزواً ولعباً

بدان احتمال که ضمیر مفعولی «اتخذوها» به مصدر (مناداه) مستفاد از «نادیتم» برگردد.

3 - مبارزه تبلیغاتی کافران و اهل کتاب علیه اسلام ، با استهزای نماز و اذان و بازیچه خواندن آن

و إذا نادیتم إلى الصلوة اتخذوها هزواً و لعباً

4 - حرمت ایجاد روابط دوستی با کسانی که نماز و اذان را بازیچه می پندارند و آن را به تمسخر می گیرند .

لا تتخذوا الذین اتخذوا دینکم هزواً و لعباً .. و إذا نادیتم إلى الصلوة

5 - تمسخر برخی اهل

ص: 528

کتاب نسبت به نماز و اذان ، دلیل تحریم روابط دوستی با آنان
لا تتخذوا الذین .. و إذا نادیتم إلى الصلوة اتخذوها هزواً ولعباً

4- اهمیت اذان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 8

8 - نماز و اذان ، از ارکان اساسی دین و شعایر مقدس آن

الذین اتخذوا دینکم هزواً .. و إذا نادیتم إلى الصلوة اتخذوها هزواً ولعباً

آیه مورد بحث، استهزای نماز و اذان را نمونه ای از استهزای دین شمرده است و اطلاق دین بر نماز و اذان نشان می دهد که این دو از ارکان اساسی دین می باشد.

5- گناه استهزای اذان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 6

6 - تمسخر اذان ، نماز و دیگر شعایر دینی ، از گناهان بزرگ

و إذا نادیتم إلى الصلوة اتخذوها هزواً ولعباً

چون تمسخر کنندگان نماز و اذان و یا دیگر شعایر دینی، باید طرد شوند و نباید با آنان روابط دوستی برقرار کرد، معلوم می شود تمسخر نماز و اذان و دیگر شعایر، از گناهان بزرگ است.

13- اذکار

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اذکار از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- اجتناب از تعریف اذکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 59 - 8

8 - ضرورت پرهیز از تغییر متن ها و اذکار تعیین شده از جانب خدا

فبدل الذین

ص: 529

ظلموا قولاً غير الذى قيل لهم

3- اذكار ابراهيم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

18 - نجم - 53 - 37 - 8

8 - « عن أبى حمزه عن أبى جعفر (ع) قال قلت له : ما عنى بقوله « و إبراهيم الذى وقى » قال كلمات بالغ فيهنّ ، قلت : و ما هنّ قال كان إذا أصبح قال : أصبحت وربى محموداً ، أصبحت لا أشرك بالله شيئاً و لا أدعوا إلهاً و لا اتّخذ من دونه وليّاً - ثلاثاً - و إذا أمسى قال ها ثلاثاً ، قال : فأنزل الله عزّوجلّ فى كتابه « و إبراهيم الذى وقى » . . . » ;

ابى حمزه گوید: به امام باقر(ع) عرض کردم: خداوند از این سخن «و ابراهيم الذى وقى» چه قصد کرده است؟ فرمود: کلماتی بود که ابراهيم(ع) مکرر آنها را می خواند. عرض کردم: آن کلمات چه بود؟ فرمود: چون وارد صبح می شد، می گفت: «أصبحت وربى محموداً...» و این کلمات را [صبحگاهان] سه بار تکرار می کرد و چون وارد شب می شد، سه بار همان کلمات را می گفت. امام فرمود: پس خداوند در کتاب خود نازل فرمود: «و ابراهيم الذى وقى».

4- اذكار بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - یونس - 10 - 10 - 14، 15، 9، 3، 2

2 - بهشتیان ، نیایش خود را با تسبیح و تنزیه خدا آغاز می کنند .

فى جنت النعيم. دعويهم فيها سبحنك اللهم

جمله «آخر دعواهم . . . » قرینه است

ص: 530

بر اینکه مراد از «دعواهم فیها سبحانک» «أول دعواهم ...» می باشد؛ یعنی، آغاز نیایش اهل بهشت تسبیح خدا و پایان بخش آن، حمد و ستایش اوست.

3- ذکر «سبحانک اللهم» سر فصل نیایش مؤمنان با خدا در بهشت

جنت النعیم. دعویهم فیها سبحانک اللهم

9- ذکر «الحمد لله رب العالمین» حسن ختام نیایش اهل بهشت است.

وآخر دعویهم أن الحمد لله رب العلمین

14- از امام باقر (ع) روایت شده است: «... و إذا اراد المؤمن شيئاً أو انتهى انما دعواه فیها إذا أراد، أن يقول: «سبحانک اللهم» فاذا قالها تبادرت إليه الخدم بما انتهى من غیر ان يكون طلبه منهم أو أمر به و ذلك قول الله عز و جل: «دعواهم فیها سبحانک اللهم و تحیتهم فیها سلام» یعنی الخدام قال: «و آخر دعواهم أن الحمد لله رب العالمین» یعنی بذالك عند ما يقضون من لذاتهم من الجماع و الطعام و الشراب یحمدون الله عز و جل عند فراغتهم...»

... هر گاه مؤمن [در بهشت] چیزی را اراده کرد یا بدان میل پیدا کرد، دعا [و گفتار] او در آن جا این است که می گوید: «سبحانک اللهم». پس وقتی این ذکر را گفت، خادمان آنچه را او خواسته برایش حاضر می کنند بدون اینکه آن را طلبیده یا دستور داده باشد و این است معنای قول خدا «دعواهم فیها سبحانک»

ص: 531

اللهم». [و اینکه خدا می فرماید] «تحیتهم فیها سلام»؛ یعنی، تحیت مؤمنان در بهشت، سلام خادمان بهشتی است. امام فرمود: «و آخر دعواهم أن الحمد لله رب العالمین»؛ یعنی، مؤمنان هنگامی که از لذت آمیزش و خوردنیها و آشامیدنیها، بهره مند شدند، با گفتن «الحمد لله رب العالمین» خدای عزوجل را حمد می گویند

15 - از امیر المؤمنین (ع) روایت شده است: «ان اطيب شیء فی الجنة و أذنه حب الله و الحب فی الله و الحمد لله قال الله عزوجل: «و آخر دعواهم ان الحمد لله رب العالمین» ...» ;

دلپذیرترین و لذت بخش ترین چیز در بهشت، دوستی خدا و دوستی در راه خدا و «حمد» برای خداست. خدای عزوجل فرمود: آخرین دعا [و گفتار] مؤمنان در بهشت «الحمد لله رب العالمین» است

5- اذکار رکوع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 12

12 - «عن سماعه قال: سألته عن الركوع والسجود هل نزل في القرآن فقال: نعم قول الله عزوجل «يا أيها الذين آمنوا اركعوا واسجدوا» فقلت: فكيف حدّ الركوع والسجود؟ فقال: أمّا ما يجزيك من الركوع فثلاث تسبيحات تقول: سبحان الله سبحان الله ثلاثاً...» ;

سماعه می گوید: از امام (ع) پرسیدم: آیا در باره رکوع و سجود در قرآن چیزی نازل شده است؟ فرمود: آری! خداوند عزوجل می فرماید: «يا أيها الذين آمنوا اركعوا واسجدوا» به آن حضرت گفتم: حدّ رکوع

ص: 532

و سجود چیست؟ فرمود: آن مقدار ذکر که در رکوع برای تو کافی است، سه دفعه تسبیحات است. می گویی: سبحان الله سبحان الله تا سه دفعه».

6- اذکار سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 77 - 12

12 - « عن سماعه قال : سألته عن الركوع و السجود هل نزل في القرآن فقال : نعم قول الله عز وجل « يا أيها الذين آمنوا اركعوا و اسجدوا » فقلت : فكيف حد الركوع و السجود ؟ فقال : أما ما يجزيك من الركوع فثلاث تسبيحات تقول : سبحان الله سبحان الله ثلاثاً . . . »

سماعه می گوید: از امام(ع) پرسیدم: آیا در باره رکوع و سجود در قرآن چیزی نازل شده است؟ فرمود: آری! خداوند عزوجل می فرماید: «یا ایها الذین آمنوا ارکعوا و اسجدوا» به آن حضرت گفتم: حد رکوع و سجود چیست؟ فرمود: آن مقدار ذکر که در رکوع برای تو کافی است، سه دفعه تسبیحات است. می گویی: سبحان الله سبحان الله تا سه دفعه».

7- اذکار موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 75 - 11

11 - « الحمد لله رب العالمين » ، ثنا و آخرین سخن خلائق در قیامت است .

وقيل الحمد لله رب العالمين

8- اذکار مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 10 - 3

3 - ذکر « سبحانک اللهم » سر فصل نیایش مؤمنان با خدا در بهشت

ص: 533

نت النعيم. دعويهم فيها سبحنك اللهم

9- اذكار نماز

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 18

18 - نماز های یومیه ، مشتمل بر تسبیح و تحمید پروردگار و تشریح شده در مکه ، پیش از هجرت

و سَبِّحْ ... قبل طلوع ... اناي الیل فسبِّحْ و اطراف النهار

این آیه، با اوقات چهار نماز تناسب دارد: صبح (قبل طلوع الشمس)، عصر (قبل غروب ها)، صبح و مغرب (اطراف النهار) و عشا (من آناء اللیل). برخی با توجیه (اطراف النهار) به این که وسط روز نیز طرف آن است، نماز ظهر را نیز مشمول آیه دانسته اند؛ ولی چون سوره «طه» در مکه و پیش از سوره «اسرا» - که حکم نماز ظهر در آن آمده - نازل شده است، می توان گفت که نماز ظهر را مطرح نکرده است.

10- ذکر الحمد لله رب العالمین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7- یونس - 10 - 10 - 9

9- ذکر « الحمد لله رب العالمین » حسن ختام نیایش اهل بهشت است .

و اءخر دعويهم أن الحمد لله رب العلمین

11- ذکر سبحانک اللهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7- یونس - 10 - 10 - 3

3- ذکر « سبحانک اللهم » سر فصل نیایش مؤمنان با خدا در بهشت

جنت النعيم. دعويهم فيها سبحنك اللهم

14- اذیت

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اذیت از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

2- اذیت

ص: 534

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 8،10،15،17،22

8 - پیش بینی آزار فراوان اهل کتاب و مشرکان به مسلمانان

و لتسمعنّ من الذّین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذّین اشركوا اذی کثیراً

10 - مسلمانان صدر اسلام، مواجه به آزار فراوان اهل کتاب و مشرکان بودند.

و لتسمعنّ من الذّین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذّین اشركوا اذی کثیراً

15 - آزار های اهل کتاب و مشرکان نسبت به مسلمانان، از مهمترین موارد آزمایش و امتحان مؤمنان

لتبلونّ فی اموالکم و انفسکم و لتسمعنّ من الذّین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذّین

جمله «و لتسمعنّ ..»، می تواند توضیح یکی از موارد امتحان مالی و جانی باشد؛ چرا که تهمت‌ها و سخنان ناروا، جانها را می‌گزد و تبلیغات سوء علیه انفاق می‌تواند موجب ازدیاد بخل شود.

17 - لزوم پیشه کردن صبر و تقوا در برابر آزمایش های الهی و آزار های دشمنان

لتبلونّ .. و لتسمعنّ ... و ان تصبروا و تتّقوا فانّ ذلک من عزم الامور

22 - صبر توأم با تقوا، دژ مستحکم مؤمنان در برابر آزار های دشمنان

و لتسمعنّ .. و ان تصبروا و تتّقوا فانّ ذلک من عزم الامور

در برداشت فوق، «عزم» به معنای محکم گرفته شده، چنانچه مجمع البیان نقل کرده است که: قیل من محکم الامور.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 535

22 - مهاجر آواره و آزار دیده در راه خدا، و جهادگر و جان باخته، مصداق مؤمن خردمند

لایات لاولی الالباب... فالذین هاجروا و اخرجوا من دیارهم... و قاتلوا و قتلوا

اجابت دعای خردمندان به دلیل اعمال آنان است. «اَئِیْ لَا اَضِیْعُ...» و جمله «فالذین» به دلیل «فا»، بیانگر آن اعمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - هجرت، تحمّل آوارگی، آزار در راه خدا، جهاد و شهادت از نشانه های تقوا

فالذین هاجروا و اخرجوا... لکن الذین اتقوا ربهم

مراد از «الذین اتقوا»، یا خصوص کسانی هستند که در آیه 195 توصیف شدند و یا آنان، از مصادیق مورد نظر برای تقواییشان هستند.

3- آثار ادبیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - منت و آزار - چه در هنگام عمل و چه پس از آن - ، از بین برنده ارزش اعمال نیک

ثم لا یتبعون ما انفقوا متاً و لا اذی

از فعل مضارع «لا یتبعون» به دست می آید که نباید انفاق (و یا هر عمل خیری) در هیچ زمانی منت و یا آزاری را در پی داشته باشد؛ چون فعل مضارع دلالت بر استمرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اهل ایمان نباید صدقات خود را با منت گذاردن و آزار رسانیدن ، باطل و بی اثر سازند .

یا ایها الذین امنوا لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی

2 - منت و آزار ، باطل کننده صدقات

یا ایها الذین امنوا لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی

4 - منت و آزار و ریای در عمل ، موجب از بین رفتن طاعات و نتایج اعمالِ نیکِ آدمی

لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی کالذی ینفق ماله رثاء الناس

5 - همانندی انفاقِ توأم با منت و آزار مؤمنان ، با انفاق همراه با ریایِ کافران

یا ایها الذین امنوا .. کالذی ینفق ماله رثاء الناس و لا یؤمن بالله

انفاق مؤمنان آنگاه که با منت و آزار توأم شود، همانند انفاق کافرانی است که با ریا باشد.

9 - مثل انفاق کنندگان از روی منت و آزار و ریا ، همچون صخره صافی است که بر روی آن قشرِ خاکی باشد و بذرهایی در آن افشاندن شود و ناگهان ، رگباری تند بر آن رسد و همه خاک ها را بشوید و آن سنگ را کِشت ناپذیر کند .

فمثله کمثل صفوان علیه تراب فاصابه و ابل فترکه صلداً لا یقدرون علی شیء مما کسبوا

10 - بی ثمر بودن انفاق های همراه با منت و آزار و یا ریا

فمثله کمثل صفوان .. لا یقدرون علی شیء مما کسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره -

ص: 537

1 - تشبیه انفاق کننده از روی منت و آزار و ریا، به صاحب بوستانی از خرما و انگور که جوی ها در پای درختانش جاری و هر گونه میوه ای دهد و خود پیر شده و فرزندان ناتوان داشته باشد و ناگهان، گردبادی آتشی را به آن بوستان افتد و آنرا بسوزاند.

ایوّد احدکم ان تکون له جنّه . . . و اصابه الکبیر . . . نار فاحترقت

3 - آزار و ریا و منت، موجب از بین رفتن انفاق می گردد؛ به گونه ای که نه مال انفاق شده و نه آثار با برکت آن را بتوان تدارک کرد.

لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ . . . ایوّد احدکم ان تکون له جنّه . . . فاحترقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 6

6 - ترک انفاق و یا انفاق را به ریا و منت و آزار آلودن و نیز انفاق کردن از خبایث و عمل نکردن به نذر، ستمگری است.

لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی . . . انفقوا من طیبّات . . . و ما للظالمین من انصا

4- آثار اذیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 10

10 - آزاررسانی به پیامبران و برگزیدگان الهی، در پی دارنده انحراف از صراط مستقیم

لم تؤذوننی . . . فلمّا زاغوا

5- آثار اذیت خانواده شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق -

ص: 538

27 - « عن الرضا (ع) في قول الله عز وجل: « لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشه مبينه » قال: أذاها لأهل الرجل و سوء خلقها ;

از امام رضا(ع) درباره سخن خداوند عزوجل «لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشه مبينه» روایت شده که فرمود: [مراد از فاحشه مبينه] آزار دادن زن به خانواده شوهر و بد خلقی او است».

6- آثار اذیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 18

18 - اذیت و آزار رسولان و برگزیدگان الهی ، مایه محروم شدن از هدایت او است .

لم تؤذوننی . . . و الله لایهدی القوم الفسقین

7- آثار اذیت زنان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 61 - 7, 6, 4, 2, 1

1 - تداوم تعرض به زنان مسلمان ، از سوی منافقان ، باعث اجرای حکمی سخت درباره آنان و آواره شدن شان همراه با لعن خدا می شد .

لئن لم ینته المنفقون . . . لنغرینک بهم ثم لایجاورونک فیها إلا قلیلاً . ملعونین

«ملعونین» حال برای ضمیر فاعلی «لایجاورون» است.

2 - تداوم آزار و اذیت زنان مسلمان ، از سوی بیمار دلان ، موجب سخت گیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر آنان ، در حد آواره سازی همراه با لعن خدا می شد .

لئن لم ینته . . . و الذین فی قلوبهم مرض . . . لنغرینک بهم ثم لایجاورونک فیها إلا

4 - منافقان

ص: 539

آزاردهنده زنان مسلمان، در صورت تداوم کردار زشت خود، مهدورالدم بوده و در هر کجا که یافته شوند، باید به قتل برسند.

لئن لم ينته المنفقون... لغربنک بهم... اینما ثقفوا أخذوا و قتلوا تقبلاً

«ثقف» (مصدر «ثقفوا») به معنای «مهارت در درک و انجام دادن کار» است (مفردات راغب). در آیه، این واژه به معنای «به دست آوردن و دستیاری» استعمال شده است.

6- بیماردلانی که اقدام به فساد و آزار زنان می کنند، در صورت ادامه کار خود، محکوم به قتل اند.

لئن لم ينته... و الذین فی قلوبهم مرض... ملعونین اینما ثقفوا أخذوا و قتلوا

7- ادامه دهندگان به فساد در جامعه، با آزار و اذیت زنان مؤمن، هیچ محل امنی ندارند و باید به قتل برسند.

لئن لم ينته المنفقون و... لغربنک بهم... ملعونین اینما ثقفوا أخذوا و قتلوا

«این» مفید عموم است و شامل همه جا می شود و از آن، جایی استثنا نشده است.

8- آثار اذیت سست ایمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 10 - 3

3- برخی از مدعیان ایمان، به قدری ایمان شان سطحی و سست است که با فتنه و آزار مردمان، از دین، دست می کشند.

و من الناس من یقول ءامناً باللّٰه فإذا أوذی فی اللّٰه جعل فتنه الناس کعذاب اللّٰه

9- آثار اذیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه

ص: 540

6- صالح (ع) ، قوم خود را در صورت آزاررسانی به ناقه و بازداشتن آن از چرا ، به عذابی زودرس هشدار داد .

و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب قریب

10- آثار اذیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 57 - 6، 4، 3

3 - آزار دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در پی دارنده محرومیت از رحمت خداوند است .

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

«لعن» در لغت، به معنای «طرد و دور کردن از روی غضب و ناراحتی» است. لعن خدا در دنیا، به معنای بریده شدن از قبول رحمت الهی است (مفردات راغب).

4 - کسانی که وارد منزل پیامبر (صلی الله علیه و آله) شوند و اقامت خود را در حدّ آزاردهندگی آن حضرت ادامه دهند ، مورد لعن خدایند .

و لا مستنسنین لحديث إن ذلكم كان يؤذی النبى . . . إن الذين يؤذون ... ورسوله لعن

6 - مذاکره کنندگان بی پرده و رو در رو با همسران پیامبر - که موجب آزار دادن رسول خدا (صلی الله علیه و آله) است - مشمول لعن خداوندند .

و إذا سألتموهنّ متعاً فستلوهنّ من وراء حجاب. .. و ما كان لكم أن تؤذوا رسول اللّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 19

19 - خداوند ، مسلمانانِ صدر اسلام را به عواقب و پیامد های

آزارسانی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) هشدار داد .

و إذ قال موسى لقومه .. و الله لا يهدي القوم الفسقين

با توجه به این که خطاب در این آیات، متوجه مسلمانان است؛ به نظر می رسد یادآوری داستان موسی (ع) و اذیت های بنی اسرائیل نسبت به آن حضرت و پیامدهای ناگوار آن، هشدار می باشد به مسلمانان است.

11- اجتناب از اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 262 - 5, 2

2- عاری بودن انفاق از هر گونه منت و آزار - چه هنگام پرداخت و چه پس از آن - ، از شرایط ارزشمندی ، قبولی و پاداش در مقابل آن

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ .. ثُمَّ لَا يَتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى

5 - انفاق کنندگان بدون منت و آزار ، بهره مند از پاداش های والا و ویژه الهی

لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

کلمه «عند ربهم»، دلالت بر ویژگی پاداش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 3

3 - آزار و اذیت مردان و زنان مؤمن بی گناه ، گناه بوده و باید از آن اجتناب کرد .

و الَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ .. فَقَدْ أَهْلَكُوا ... إِثْمًا مَبِينًا

12- اجتناب از اذیت اهل بیت (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 47 - 9

9 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله « قل ما سألتكم من أجر فهو لكم

« و ذلك أن رسول الله سأل قومه أن يؤدّوا أقراره و لا يؤذوهم و أمّا قوله « فهو لكم » يقول ثوابه لكم ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند «قل ما سألتكم من أجر فهو لكم» روایت شده که: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) از قومش خواست [به جای پاداش او]، خویشاوندان وی را دوست داشته باشند و آنان را اذیت نکنند و اما معنای «فهلکم» این است که ثواب آن برای خودتان می باشد».

13- اجتناب از اذیت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 48 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به ترک اذیت و آزار منافقان و کافران بود . *

و دَعَّ اذیهم

برداشت بالا، بنابراین اساس است که اضافه «أذی» به «هم» اضافه مصدر به فاعل اش باشد.

14- اجتناب از اذیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 53 - 36، 22

22 - مؤمنان ، با توجه به حیای پیامبر (صلی الله علیه و آله) خود ، باید به گونه ای عمل می کردند که موجبات آزار آن حضرت را فراهم نمی آوردند .

إنّ ذلکم کان يؤذی النبیّ فیستحیی منکم

36 - هیچ مؤمنی حق نداشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را آزار و اذیت کند .

إنّ ذلکم کان يؤذی النبیّ . . . و ما کان لکم أن تؤذوا رسول الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 69 - 10

10 - حضور

ص: 543

در زمره مؤمنان ، مقتضی پرهیز از آزار و اذیت پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) بود .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى

ندا به «یا ایُّها الذین آمنوا» می تواند به منظور تشویق مخاطبان برای عدم اذیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 5، 3، 2

2 - پرهیز از اذیت و آزار پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) ، از مصادیق تقوا است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى . . اتَّقُوا اللَّهَ

بنابراین که فرمان به تقوا، پس از نهی از اذیت، فرمان به عام پس از ذکر خاص باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

3 - تقوا و ترس از خدا ، مانع ایذاء و اذیت پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى . . اتَّقُوا اللَّهَ

احتمال دارد که ذکر «اتَّقُوا اللَّهَ» پس از نهی از آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به خاطر این باشد که تقوا و ترس از خدا، باعث می شود که نهی «لا تکنونوا..» جامه عمل بپوشد.

5 - اجتناب از اتهام به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ادای سخنی آزار دهنده بر آن حضرت ، استوارگویی است .

لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى فَبَرَّاهُ اللَّهُ . . وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

15- اجتناب از اذیت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 48 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به ترک اذیت و آزار منافقان و کافران

بود. *

وَدَعُ أذِيهِمْ

برداشت بالا، بنابراین اساس است که اضافه «أذی» به «هم» اضافه مصدر به فاعل اش باشد.

16- اذیت ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 29 - 4

4- ابرار به دلیل ایمانشان در معرض تمسخر گناه پیشگان کافر، قرار گرفته و آزار می بینند.

إِنَّ الَّذِينَ أُجْرِمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ ءَامَنُوا يَضْحَكُونَ

مراد از «الذین آمنوا» - به قرینه «إِنَّ الْأَبْرَارَ..» در آیات پیشین - نیکوکاران است. تغییر عبارت به جهت اشاره به این است که آنچه برای گناه کاران خنده دار به نظر می رسد، ایمان نیکوکاران است. آیات بعد - که بیانگر مقابله به مثل نیکوکاران در قیامت است - اشاره دارد که انگیزه گناه کاران از این برخوردار، آزارسانی به آنان بوده است.

17- اذیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 3

3- حضرت لوط (ع)، هم چون حضرت ابراهیم (ع) در معرض آزار و اذیت مردم خود قرار داشت.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

کاربرد یکسان واژه نجات در باره حضرت ابراهیم و لوط (ع) بیانگر برداشت بالا- است؛ زیرا نجات در جایی به کار می رود که خطر و ضرری پیش روی باشد.

18- اذیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 12 - 7

7- اقوام کافر، انبیا را آزار و

اذیت می کردند .

و لنصبرنّ علی ماء اذیتموننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 4

4- به دنبال ردّ شدن دعوت رسولان الهی و مورد تهدید و آزار و اذیت قرار گرفتن آنان از سوی اقوام کافر ، خداوند رسولان خود را دلداری داد .

و لنصبرنّ علی ماء اذیتموننا ... و قال الذین کفروا لرسلم لئخرجنکم من أرضنا ...

19- اذیت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 12

12- فرعونیان ، پسران قوم موسی (بنی اسرائیل) را به طور گسترده سر می بریدند و زنان آنان را زنده نگه می داشتند .

و یدبّحون أبناءکم و یستحیون نساءکم

کاربرد فعل «یدبّحون» از باب تفعیل، که به معنای تکثیر هم آمده است، احتمالاً بیانگر منظور فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 2

2- بنی اسرائیل در زمان بعثت موسی (ع) ، ساکن مصر و گرفتار ستم و آزار فرعونیان بودند .

فأرسل معنا بنی إسرئیل و لاتعدّبهم

نهی شدن فرعون از عذاب و شکنجه بنی اسرائیل، بیانگر رنج و سختی آنان در مصر آن زمان است.

20- اذیت بنیامین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 2,3,8

2- بنیامین ، برادر پدری و مادری یوسف (ع)

ص: 546

، همچون یوسف (ع)، مورد آزار و اذیت برادرانش بود.

قال هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه

3- بنیامین برخوردارهای نامناسب و آزارهای برادرانش را برای یوسف (ع) شرح داده بود.

هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جهلون

عبارت «ما فعلتم بیوسف و أخیه» گویای این است که فرزندان یعقوب بنیامین را نیز آزار داده بودند و یوسف(ع) از آن مطلع بود و ظاهر این است که او از طریق بنیامین با خبر شده بود.

8- برادران یوسف پس از سپری کردن برهه ای از عمرشان از آزار و اذیت بنیامین دست کشیدند . *

هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه إذ أنتم جهلون

چون «إذ أنتم جاهلون» ظرف برای «فعلتم» است، زمان آن فعل را مقید به زمان جهل و نادانی برادران یوسف می کند و این مفهوم را القا می کند که پس از آن زمان، برخوردشان با بنیامین برخوردار نامناسبی نبوده است. تناسب حکم و موضوع و طبیعت حال، این احتمال را به ذهن می آورد که بگوییم آن زمان، زمان جدایی ایشان بوده است.

21- اذیت به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 6، 4

4 - پیامبران گذشته در برابر تکذیب و آزارهای مخالفان خویش پایداری می کردند.

فصبروا علی ما کذبوا و أوذوا

6 - پیروزی، پایانی شیرین برای صبر انبیا در برابر تکذیب و آزار مخالفان بود.

فصبروا علی ما کذبوا و أوذوا

ص: 547

22- اذیت به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 19

19 - یهودیان تحریفگر - به پندار خیر و صلاح خویش - در صدد آزار رساندن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ضربه زدن به اسلام بودند

من الذین هادوا .. لکان خیراً لهم و اقوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 7

7 - معرفی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان عامل شرور، از روش های ایدایی و تبلیغی منافقان و یهود علیه آن حضرت

ان تصبهم سیئه یقولوا هذه من عندک

برخی از مفسران با توجه به شأن نزول آیه گفته اند که مقصود از ضمیر «تصبهم»، منافقین و یهودیان هستند که حوادثی چون قحطی و خشکسالی را به پیامبر (صلی الله علیه و آله) منتسب می کردند و از این راه علیه او تبلیغ می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 17، 3، 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، مورد آزار و اذیت مستمر برخی از منافقان

و منهم الذین یؤذون النبی

«من» در «منهم» برای تبعیض و فعل مضارع «یؤذون» مفید استمرار است؛ یعنی، برخی از منافقان پیوسته پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) را مورد اذیت قرار داده و باعث رنجش خاطر آن حضرت می شدند.

3 - معرفی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به عنوان فردی ساده و خوش باور نمونه

ای از اذیت های منافقان نسبت به آن حضرت

الذین يؤذون النبی و یقولون هو اذن

«أذن» به کسی گفته می شود که به هر سخنی گوش فرا دهد و زود باور کند؛ یعنی، ساده و خوش باور باشد. گفتنی است که برداشت فوق بر این اساس است که جمله «یقولون هو اذن» برای بیان مورد و نمونه ای باشد که منافقان، پیامبر(صلی الله علیه و آله) را به آن متهم کرده و باعث رنجش خاطر آن حضرت می شدند.

17 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که ضمن یک خطبه طولانی فرمود: «سمونی اذناً و زعموا انی كذلك لكثره ملازمته [علی (ع)] ایای و اقبالی علیه حتی انزل الله عز و جل فی ذلك قرآناً» و مهم الذین يؤذون النبی و یقولون هو اذن . . .»؛

23- اذیت به مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 24

24 - آوارگی و هجرت برخی مسلمانان صدر اسلام و شکنجه و آزار آنان در راه خدا

فَالَّذین هاجرُوا و اخرجوا من ديارهم و اوذوا فی سبیلی

جمله «فَالَّذین . . .»، هر چند بیان یک ضابطه کلی است، ولی به قرینه ماضی بودن فعلهای «هاجروا و ...»، ناظر به تحقق هجرت، اخراج و آزار نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 7

7 - لزوم تعقیب و کشتن دشمنان، بدون مهلت

ص: 549

و تحت هر شرایط ، در صورت توطئه گری و عدم پیشنهاد صلح و دست بردن داشتن از اذیت مسلمانان

فان لم يعتزلوكم و يلقوا اليكم السلم و يكفوا ايديهم فخذوهم و اقتلوهم حيث ثقتمو

24- اذیت به مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 7

7- مسلمانان صدر اسلام ، به خاطر ایمان شان ، مورد آزار و اذیت قرار می گرفتند .

و من الناس من يقول ءامنا بالله فإذا أؤذى في الله جعل فتنه الناس كعذاب الله

25- اذیت پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 95 - 14

14 - چشیدن آزار و اذیت ، هدف از تشریح کفارات صید از سوی خداوند

کفره طعام مسکین ... لیدوق و بال امره

26- اذیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 57 - 2، 1

1 - آزار دهندگان و اذیت کنندگان خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مشمول لعن خدا در دنیا و آخرتند .

إنّ الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا و الآخره

2 - آزار دادن و اذیت کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همسان آزار و اذیت خدا است .

إنّ الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا و الآخره

از این که برای آزار دهندگان و اذیت کنندگان خدا و پیامبر یک کیفر قرار داده شده، فهمیده می شود که آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در ردیف اذیت خدا است.

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 7، 2

2- برخی از مدعیان ایمان، اذیت و آزار در راه ایمان شان را، در حدّ عذاب خدا تلقی کرده و آن را تحمل ناپذیر می دانند.

و من الناس من يقول ءامناً باللّٰه فإذا أُوذِيَ في اللّٰه جعل فتنه الناس كعذاب اللّٰه

تشبیه «فتنه و آزار» به «عذاب خدا»، کنایه از سختی و تحمل ناپذیری آن است. گفتنی است که «أُوذِيَ» قرینه این است که مراد از «فتنه»، سختی و ناگواری و آزار است.

7- مسلمانان صدراسلام، به خاطر ایمان شان، مورد آزار و اذیت قرار می گرفتند.

و من الناس من يقول ءامناً باللّٰه فإذا أُوذِيَ في اللّٰه جعل فتنه الناس كعذاب اللّٰه

28- اذیت روانی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 62 - 3

3- مؤمنان، در دنیا از سخنان بیهوده مردم در آزارند.

لا يسمعون فيها لغواً

بیان تمام آنچه در بهشت انجام نمی گیرد نه ممکن است و نه مفید؛ ولی طرح بعضی از آن امور، مژده ای است به مؤمنان که آنچه در دنیا شما را آزار می داد، آن جا وجود ندارد.

29- اذیت زبانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 11، 16

11 - آزار زبانی (تبلیغات سوء) از روش های اهل کتاب و مشرکان علیه مسلمانان

و

ص: 551

لتسمعن من الذين اوتوا الكتب من قبلكم و من الذين اشركوا اذى كثيراً

16 - تأثیر شدید و آزار دهنده زخم زبان ، بر روح و جان انسان

لتبلونّ . . . و لتسمعنّ من الذين ... اذى كثيراً

بنابر اینکه «لتسمعنّ»، بیان مصداقی برای «لتبلونّ فی . . . انفسکم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 3

3 - تسلی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر موضع گیری خصمانه و سخنان آزاردهنده مشرکان

ما يقال لك إلا ما قد قيل للرسل من قبلك

از این که خداوند با پیامبر از تبلیغات سوء مخالفان دین علیه پیامبرانشان، سخن می گوید مطلب بالا استفاده می شود.

30- اذیت زنان گناهکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 5

5 - آزار و اذیت مردان و زنان مؤمن ، در قبال گناه شان ، منعی ندارد .

و الذين يؤذون المؤمنين . . . بغير ما اكتسبوا

قید «بغير ما اكتسبوا» احترازی است و مفهوم اش این است که در صورت ارتکاب جرم و گناه، آزار و اذیت - با رعایت شرایط - جایز است.

31- اذیت زنان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 10، 3

3 - آزار و اذیت مردان و زنان مؤمن بی گناه ، گناه بوده و باید از آن اجتناب کرد .

و الذين يؤذون المؤمنين و المؤمنات .

.. فقد احتملوا... إثمًا مبینًا

10 - آزاردهندگان مردان و زنان مؤمن ، مورد تهدید خداوندند .

و الذین یؤذون المؤمنین .. فقد احتملوا... إثمًا مبینًا

گناه معرفی کردن آزار و اذیت مؤمنان، هشدار به افراد اذیت کننده است تا مواظب کار خود باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 3، 2، 1

1 - هشدار شدید خداوند ، به منافقان مدینه ، برای پرهیز از آزار و اذیت زنان مسلمان

لئن لم ینته المنفقون . . . لنگرینک بهم

مفعول فعل «ینته» ذکر نشده و به قرینه آیه پیش؛ می تواند آزار و اذیتی باشد که درباره زنان مسلمان روا داشته می شد. لازم به ذکر است که مصدر ثلاثی «نغرین»، «غراء» است و «غری به» در لغت به معنای «الصاق و چسباندن» است (مفردات راغب). این واژه در آیه، کنایه از تسلط همه جانبه و سخت و گریزناپذیر است.

2 - منافقان ، در مدینه ، فعال بودند و زنان مسلمان را مورد تعرض و مزاحمت قرار می دادند .

لئن لم ینته المنفقون . . . لنگرینک بهم

3 - افرادی ضعیف الایمان و بیمار دل ، در مدینه بودند که متعرض زنان مؤمن می شدند .

لئن لم ینته . . . و الذین فی قلوبهم مرض ... لنگرینک بهم

32- اذیت زنان مؤمن در مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 59 - 11

11 - در عصر پیامبر افرادی بودند که مزاحم زنان مسلمان مدینه

ص: 553

می شدند .

ذلک أدنی أن يعرفن فلا يؤذین

33- اذیت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 78 - 13

13- ملاطفت لوط (ع) با قوم خویش ، حتی به هنگامی که از ناحیه آنان در فشار و آزار بود .

قال هذا یوم عصیب . . . قال یقوم هؤلاء بناتی

لوط با گفتن «یا قوم» (ای مردم من) و پیشنهاد ازدواج با دخترانش ، لطف و عنایت خویش را به مردمان ابراز می دارد و این در زمانی است که حضرت لوط(ع) آن را روزی سخت و دشوار ارزیابی کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 3

3- حضرت لوط (ع) ، هم چون حضرت ابراهیم (ع) در معرض آزار و اذیت مردم خود قرار داشت .

و نَجِّیْنِه و لوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِی بَرَکْنَا فِیْهَا

کاربرد یکسان واژه نجات در باره حضرت ابراهیم و لوط(ع) بیانگر برداشت بالا- است؛ زیرا نجات در جایی به کار می رود که خطر و ضرری پیش روی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 6

6- اذیت و آزار شدید روحی لوط (ع) ، از اعمال ناپسند جامعه خویش

و لوطًا . . . و نَجِّیْنِه مِنَ الْقَرْیَةِ الَّتِی کَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِیْثَ

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: الف) نجات در موردی

به کار می رود که سابقه گرفتاری باشد. ب) وصف «تعمل الخبائث» برای قریه، نشان دهنده آن است که کردار آنان، ناخوشایند لوط بود و موجب اذیت و آزار وی می گشت.

34- اذیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 3

3 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) مورد تکذیب و زخم زبان و آزار کافران بود.

قد نعلم إنه ليحزنك الذي يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 63 - 3

3 - آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عیب جویی از آن حضرت، موضع گیری خصمانه در برابر خداست.

و منهم الذين يؤذون النبي... من يحادد الله ورسوله

برداشت فوق بدان جهت است که خداوند، پس از بیان کارهای نادرست منافقان، از همه کارهای آنان با جمله «يحادد الله ورسوله» یاد کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 13

13 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه تحت فشار و اذیت و آزار مخالفان خود بود.

فاصفح الصفح الجميل

توصیه خداوند به گذشت به دلیل وجود اذیت و آزار است که آیه 95 همین سوره (إنا كفيناك المستهزئين) مؤید این حقیقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 86 - 4

4 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر اذیت

و آزار دشمنان و مشکلات رسالت

فاصفح .. إن ربك هو الخلق-ق العليم

آمدن «ربک» به جای «الله» و نیز تذکر به علم و آگاهی خداوند پس از توصیه به گذشت از دشمنان، می تواند گویای حقیقت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 94 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اعراض و بی اعتنایی نسبت به اذیت، آزار و کارشکنی مشرکان و دشمنان و پایداری در دعوت خویش مأمور شد .

فاصدع بما تؤمر و أعرض عن المشركين

مراد از «اعراض از مشرکان» کناره گیری دز آنان نیست، چون با فراز نخست آیه (فاصدع بما تؤمر) - که فرمان به اظهار علنی دعوت می دهد - سازگار نیست؛ بلکه چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه مورد آزار و کارشکنی بسیار دشمنان و مشرکان بودند، مقصود همان است که در برداشت فوق آمده است. گفتمی است آیه بعد (إنا كفيناك المستهزين) نیز مؤید این حقیقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 95 - 4,6

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) در نیمه نخست رسالت (دوران مکه) مورد تمسخر مشرکان و مواجه با مخالفت ها و آزار شدید روحی آنان بود .

و أعرض عن المشركين. إنا كفيناك المستهزين

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به دشمنی، آزار روحی و تمسخر مشرکان و کافران در صورت علنی و آشکارا نمودن دعوت خویش، نگران بود .

فاصدع بما

ص: 556

تؤمر . . . إنا كفيناك المستهزئين

جمله «إنا كفيناك المستهزئين» احتمال دارد پاسخی باشد در برابر نگرانیهای پیامبر(صلی الله علیه و آله) که ممکن بود پس از فرمان آشکار کردن دعوت خود و اعراض از مشرکان (فاصدع بما تؤمر . . . و أعرض عن المشركين) بروز کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 97 - 2,4

2- دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر تبلیغات سوء و استهزای آزار دهنده مشرکان

المستهزئين . . . فسوف يعلمون . و لقد نعلم أنك يضيق صدرك بما يقولون

آزار دهنده مشرکان

4- پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) از تبلیغات سوء و استهزای آزار دهنده مشرکان و دشمنان اسلام، اندوهگین و آزرده بود .

المستهزئين . . . و لقد نعلم أنك يضيق صدرك بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 45 - 4

4- کافران، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به هنگام تلاوت آیات قرآن بر مردم، مورد آزار و اذیت قرار می دادند و برای آن حضرت ایجاد مزاحمت می کردند .

و إذا قرأت القرآن

طبق شأن نزولهایی که وارد شده است (مجمع البیان، ذیل آیه) و نیز ظاهر آیه «جعلنا بینک و بین الذین» جعل حجاب به خاطر

این بود که کافران نشنوند تا پیامبر(صلی الله علیه و آله) را اذیت نمایند و برای آن حضرت، مزاحمت ایجاد کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه -

ص: 557

1 - کافران، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را با گفته های خویش، مورد آزار و فشار روحی قرار می دادند.

فاصبر علی مایقولون

توصیه خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر صبر در برابر گفته های کافران، حکایت از آزردهی آن حضرت در برابر گفته های آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 9

9- اتکا و اتکال پیامبر (صلی الله علیه و آله) به پروردگار بخشنده در برابر تهدیدها، رجزخوانی ها و نسبت های ناروای مشرکان و کافران حق ستیز

و ربنا الرحمن المستعان علی ماتصفون

مقصود از توصیف در «ماتصفون»، ممکن است دو چیز باشد: 1- تهدیدهایی که مشرکان و کافران داشته اند و خود را پیروز و مسلمانان را شکست خورده می شمردند. 2- نسبت های ناروایی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 12

12 - امکان آسیب پذیری روحی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر تبلیغات و اذیت های کافران

و لایستخفنتک الذین لایوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 6

6 - یادآوری رسالت دشوار موسی (ع) تسلی بخش پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر آزار مشرکان بود.

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

احتمال دارد مرجع

ضمیر در «لِقائِه» آزار و اذیتی باشد که از فحوای کلام، به دلیل طرح رسالت موسی(ع)، برمی آید. در این صورت، آیه درصدد دلداری و تسلی دادن به پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 48 - 4

4 - کافران و منافقان ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مورد آزار و اذیت قرار می دادند .

وَدَعُ أذِيهِمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 57 - 5، 2، 1

1 - آزاردهندگان و اذیت کنندگان خدا و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مشمول لعن خدا در دنیا و آخرتند .

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

2 - آزار دادن و اذیت کردن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همسان آزار و اذیت خدا است .

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

از این که برای آزار دهندگان و اذیت کنندگان خدا و پیامبر یک کیفر قرار داده شده، فهمیده می شود که آزار پیامبر(صلی الله علیه و آله)، در ردیف اذیت خدا است.

5 - منافقان و کافران آزاردهنده رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، مورد لعن خدایند .

و لا تطع الكافرين و المنفقين و دَعُ أذِيهِمْ . . . إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ ... و رسوله لعنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 69 - 6

6 - مسلمانان ، مجاز نیستند که همانند

ص: 559

قوم موسی بوده و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مورد آزار و اذیت قرار دهند .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 7

7 - تسلی و دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر آزار و اربعاب دشمنان

أليس الله بكاف عبده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 3

3 - تسلی خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر موضع گیری خصمانه و سخنان آزاردهنده مشرکان

ما يقال لك إلا ما قد قيل للرسل من قبلك

از این که خداوند با پیامبر از تبلیغات سوء مخالفان دین علیه پیامبرانشان، سخن می گوید مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 3

3 - دلداری خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر مشکلات رسالت و آزار های دشمنان

فاصبر... إثمهم يرونها بعيدًا . و نريه قريبًا

آیه شریفه، در مقام دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که اگر کافران قیامت و عذاب آن را بعید می شمردند؛ ولی ما آن را ممکن و قریب الوقوع می دانیم و به حساب آنان، خواهیم رسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 1 - 2

2 - نزول وحی بر

ص: 560

پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به هنگام دل آزرده‌گی و تألمات روحی آن حضرت ، در راستای رسالت

يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ الْمَلِئُ

برداشت یاد شده از مجموع آنچه مفسران درباره شأن نزول این آیات ذکر کرده اند، استفاده می شود؛ مثلاً پیامبر (صلی الله علیه و آله) به وقت دریافت اولین وحی، احساس ناراحتی کرده، به حضرت خدیجه فرمود: مرا جامه ای بپوشان و یا آن حضرت به وقت شنیدن تهمت کهنانت، جنون و سحر درباره خود، احساس ناراحتی کرده به استراحت پرداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 5

5 - آداب و رسوم عصر جاهلی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، کوبنده ، آزاردهنده و کمرشکن بود .

الذی أنقض ظهرک

در آیه قبل، برای «وزر»، مصادیقی احتمالی ذکر شد که از جمله آنها، آداب و رسوم دوران جاهلیت بود. این احتمالات، گرچه شاهی قوی ندارد؛ ولی ممکن است هدف از مطلق آوردن کلمه «وزر»، تعمیم آن به تمام مصادیق احتمالی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 17 - 3

3 - مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آسیب رسانی به او را برخورد ، دشوار و درگرو اقدام جمعی می دانستند .

فلیدع نادیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 11، 5

5 - همسر ابولهب ، هنگام همیزم کشی به آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله) می پرداخت .

حمّاله

ص: 561

نصب «حمّاله الخطب» یا به دلیل حال بودن است و یا وصفی است که از وصف بودن قطع شده و با فعل «أذمّ» - که محذوف است - منصوب شده است. در صورت اول، مربوط به آخرت و هنگام ورود همسر ابولهب به آتش جهنم خواهد بود که تجسمی از کار او در دنیا است. برداشت یاد شده در هر دو مبنا، قابل استفاده و ناظر به شأن نزول آیه است که می گوید: «همسر ابولهب با ریختن هیزم و خار در راه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آن حضرت را آزار می داد».

11 - افزایش عذاب ابولهب، با آزارسانی همسر او به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

سیصلی نازًا .. و امرأته حمّاله الخطب

ذکر هیزم کش بودن همسر ابولهب در آخرت - پس از بیان ورود ابولهب به دوزخ - بیانگر آن است که عذاب ابولهب به دست عزیزترین افرادش، افزایش یافته و همسر او هیزم آتش او را فراهم می سازد. تأثیر رفتار همسر ابولهب در افزایش عذاب او، از آنجا است که وی کردار همسر خود را می پسندید و با آنکه می توانست مانع او شود، او را از آن کار باز نمی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فلق - 113 - 4 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در معرض خطر از سوی جادوگران و کسانی که با دمیدن در گره هایی مخصوص، درصدد آزار دادن آن حضرت بودند.

و من شرّ النّفّ - ثت فی العقد

35- اذیت مدعیان ایمان

جلد - نام

ص: 562

سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 11 - 2

2 - گرفتار شدن مدعیان ایمان به فتنه و آزار و اذیت ، آزمونی الهی است .

و من الناس من يقول ءامناً بالله فإذا أؤذى فى الله جعل فتنه الناس كعذاب الله .

36- اذیت مردان گناهکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 5

5 - آزار و اذیت مردان و زنان مؤمن ، در قبال گناه شان ، منعی ندارد .

و الذين يؤذون المؤمنين .. بغير ما اكتسبوا

قید «بغير ما اكتسبوا» احترازی است و مفهوم اش این است که در صورت ارتکاب جرم و گناه، آزار و اذیت - با رعایت شرایط - جایز است.

37- اذیت مردان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 10، 3

3 - آزار و اذیت مردان و زنان مؤمن بی گناه ، گناه بوده و باید از آن اجتناب کرد .

و الذين يؤذون المؤمنين و المؤمنت .. فقد احتملوا .. إثمًا مبینًا

10 - آزاردهندگان مردان و زنان مؤمن ، مورد تهدید خداوندند .

و الذين يؤذون المؤمنين .. فقد احتملوا .. إثمًا مبینًا

گناه معرفی کردن آزار و اذیت مؤمنان، هشدار به افراد اذیت کننده است تا مواظب کار خود باشند.

38- اذیت مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 8،10،11،15

- 8

ص: 563

پیش بینی آزار فراوان اهل کتاب و مشرکان به مسلمانان

و لتسمعنّ من الذین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذین اشركوا اذی کثیراً

10 - مسلمانان صدر اسلام ، مواجه به آزار فراوان اهل کتاب و مشرکان بودند .

و لتسمعنّ من الذین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذین اشركوا اذی کثیراً

11 - آزار زبانی (تبلیغات سوء) از روش های اهل کتاب و مشرکان علیه مسلمانان

و لتسمعنّ من الذین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذین اشركوا اذی کثیراً

15 - آزار های اهل کتاب و مشرکان نسبت به مسلمانان ، از مهمترین موارد آزمایش و امتحان مؤمنان

لتبلونّ فی اموالکم و انفسکم و لتسمعنّ من الذین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذین

جمله «و لتسمعنّ . . .» ، می تواند توضیح یکی از موارد امتحان مالی و جانی باشد ؛ چرا که تهمت‌ها و سخنان ناروا، جانها را می‌گزد و تبلیغات سوء علیه انفاق می‌تواند موجب ازدیاد بخل شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 20 - 3

3 - اذیت و آزار زبانی مسلمانان ، در غزوه احزاب ، از سوی منافقان ، ناشی از این بود که می‌پنداشتند احزاب متحد ، نرفته‌اند و در اطراف مدینه خواهند ماند .

سَلَقوكم بِالسنة حداد . . . يحسبون الأحزاب لم يذهبوا

بنابراین احتمال که «یحسبون . . .» حال برای ضمیر فاعلی «سَلَقُوا» باشد، نکته یاد شده فهمیده می‌شود.

جلد - نام سوره

ص: 564

- سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 8 - 1

1 - نجوا های منافقان ، از حرکت های آزاردهنده آنان علیه مسلمانان

ألم تر إلى الذين نهوا عن النجوى

مفسران برآند که این بخش از آیات، مربوط به منافقان و یکی از حرکات موزیانه آنان علیه مسلمانان (نجوا و درگوشی سخن گفتن) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 2 - 1

1 - اقدام مشرکان مکه به کینه توزی و آزار مسلمانان ، در صورت دست یافتن بر ایشان

إن یتفقوكم یكونوا لكم أعداء و یبسطوا إلیکم أیدیهم و ألسنتهم بالسوء

«تقف» (مصدر «یتفقون») به معنای رسیدن به چیزی و دست یافتن به آن است.

39- اذیت مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 3

3- مسلمانان صدر اسلام (در مکه) از سوی کافران و مشرکان گرفتار فشار های روحی و تنگنا های روانی بودند .

إنّ الذین ءامنوا و عملوا الصلحت سیجعل

با توجه به نزول این آیات در مکه، جمله «سیجعل . . .» باید وعده ای نزدیک به مسلمانان صدر اسلام باشد. این نوید حکایت از آن دارد که مسلمانان در زمان نزول آیات، در شرایط سختی از نظر روحی و روانی و مقبولیت اجتماعی قرار داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 54 - 4

4 - مؤمنان صدر اسلام ،

تحت فشار و آزار مشرکان

أولئك يؤتون أجرهم مرتين بما صبروا

40- اذیت مسلمانان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 96 - 3

3- مسلمانان صدراسلام (در مکه) از سوی کافران و مشرکان گرفتار فشار های روحی و تنگنا های روانی بودند .

إنّ الذين ءامنوا و عملوا الصلحت سيجعل

با توجه به نزول این آیات در مکه، جمله «سیجعل...» باید وعده ای نزدیک به مسلمانان صدراسلام باشد. این نوید حکایت از آن دارد که مسلمانان در زمان نزول آیات، در شرایط سختی از نظر روحی و روانی و مقبولیت اجتماعی قرار داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 12 - 5

5 - مسلمانان در مکه ، هم مورد آزار و اذیت جسمی بودند و هم در معرض تبلیغات منفی کافران قرار داشتند .

و من الناس من يقول ءامنا باللّٰه فإذا أوذى فى اللّٰه... وقال الذین کفروا... اتّب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 56 - 3

3 - مسلمانان مکه ، مورد اذیت و آزار مشرکان بودند و از عبادت خدا منع می شدند .

یعبادی الذین ءامنوا إنّ أرضی وسعه

مراد از «عبادی» مؤمنان مکه اند. و «إنّ أرضی واسعه» کنایه از فرمان به هجرت است. چنین فرمانی، حاکی است که آنان در مکه، مورد آزار قرار می گرفتند و نمی توانستند خداوند را، به

درستی، بندگی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 4

4 - مسلمانان در مکه، مواجهه با حرکت های ایزدایی و خصمانه مشرکان و در اندیشه مقابله با آنان

قل للذین ءامنوا یغفروا للذین لا یرجون آیام اللّٰه

فرمان الهی به غفران و چشم پوشی، از دو واقعیت تاریخی خبر می دهد: 1- حرکت های ایزدایی مشرکان مکه; 2- راه یافتن اندیشه انتقام و مقابله به مثل در ذهن مؤمنان.

41- اذیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 69 - 5، 1

1 - حضرت موسی (ع)، مورد آزار و اذیت قوم خود بوده است .

لا تکنونوا کالذین ءاذوا موسی

5 - تهمت به موسی (ع)، موجب آزردهی و اذیت آن حضرت بود .

لا تکنونوا کالذین ءاذوا موسی فبرّاه اللّٰه ممّا قالوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 15، 8، 9، 5، 2، 1

1 - داستان گفتوگوی موسی (ع) با قوم خویش و آزار های آنان نسبت به آن حضرت، در بردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إذ قال موسی لقومه یقوم لم تؤذوننی

فرمان الهی به یاد کرد گفتوگوی موسی (ع) با قومش و... نشانه مشتمل بودن آن بر درس های سازنده برای امت اسلام است. ضمناً باید توجه داشت که کلمه «إذ» در «إذ قال»، مفعول برای فعل محذوف (أذکر)

است.

2- موسی (ع)، مورد اذیت و آزار مستمر قوم خویش

و اذ قال موسی . . . لم تؤذوننی

تعبیر «تؤذوننی» به صیغه مضارع - به جای «آذیتموننی» - بیانگر آن است که موسی (ع) از سوی قومش، به صورت مکرر مورد اذیت و آزار قرار می گرفت.

5- بنی اسرائیل، به رغم آگاهی از رسالت الهی موسی (ع)، آن حضرت را مورد آزار قرار می دادند.

لم تؤذوننی وقد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

8- بنی اسرائیل، به رغم اندرزهای موسی (ع)، از اذیت و آزار آن حضرت دست برنداشتند.

يقوم لم تؤذوننی . . . فلما زاغوا

جمله «فلما زاغوا» بیانگر آن است که بنی اسرائیل، به جای پذیرش نصیحت های موسی (ع)، بر اذیت های خویش نسبت به آن حضرت پای فشردند.

9- بنی اسرائیل، بر اثر پافشاری بر آزاررسانی به موسی (ع)، از راه راست منحرف شدند.

لم تؤذوننی . . . فلما زاغوا

«زیغ» به معنای میل و انحراف است.

15- آزار رسانان به موسی (ع)، مردمانی فاسق بودند.

لم تؤذوننی . . . و الله لایهدی القوم الفسقین

42- اذیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 2

2- نسبت ناروا به مردان و زنان مؤمن بی گناه، آزار و اذیت آنان و گناه است.

الذین یؤذون المؤمنین و المؤمنت بغير ما اکتسبوا فقد احتملوا .. . إثمًا مبینًا

به قرینه «فقد احتملوا بهتاناً» مراد از آزار و اذیت مؤمنان، تهمت زدن و نسبت ناروا دادن به آنها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 59 - 14

14 - همان گونه که کسی حق آزار مؤمنان را ندارد، بر مؤمنان نیز لازم است خود را از عوامل و مقتضیات اذیت، دور نگه دارند.

و الذین یؤذون المؤمنین و المؤمنت .. . فقد احتملوا ... إثمًا ... قل ... و نساء ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 7 - 2

2 - اصرار و مداومت اصحاب اخدود، بر مقابله با مؤمنان و آزار دادن و سوزاندن آنان

یفعلون

فعل مضارع، هرگاه درباره کارهای گذشته به کار رود، استمرار را می رساند.

43- اذیت مؤمنان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 54 - 2

2 - صبر و بردباری ایمان آوردگان از اهل کتاب، در برابر فشارهای هم کیشان سابق خود و نیز تحمل آزارهای مشرکان، عامل برخوردار

شدن آنان از اجر دو برابر الهی

أولئك یؤتون أجرهم مرتین بما صبروا

«باء» در «بما صبروا» سببه و «ما» مصدریه است؛ یعنی، «بسبب صبرهم». گفتنی است در این که اشخاص مورد بحث در برابر چه چیزی

از خود صبر و تحمل نشان دادند،

ص: 569

چند نظر اظهار شده است؛ از جمله آنها صبر آنان در برابر فشار اهل کتاب و مشرکان می باشد. برداشت یاد شده بر پایه همین احتمال است.

44- اذیت مهاجران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 59 - 4

4 - توصیه خداوند به مؤمنان و مهاجران صدر اسلام ، مبنی بر اینکه در برابر فشار ها و آزار های کافران ، بردبار باشند و خویشتن داری را از دست ندهند .

و الذین هاجروا . . . ثم قتلوا ... و إنّ الله لعليم حلیم

متعلق «علیم» در جمله «و إنّ الله لعليم حلیم» محذوف است و تقدیر آن به قرینه مقام چنین می باشد: «إنّ الله لعليم بما فعل المشركون بالمؤمنين من إخراجهم من ديارهم و قتلهم المهاجرين حلیم یمهلهم و لا ینتقم منهم إلی حین؛ خدا به آنچه که مشرکان علیه مؤمنان انجام دادند، آگاه است و چون حلیم و بردبار است، به آنان فرصت می دهد». گفتنی است که جمله فوق، در واقع توصیه ای است از جانب خداوند به مؤمنان صدر اسلام که فشارهای کافران آنان را بی حوصله نکنند؛ بلکه همان طور که خدا حلیم و بردبار است، بردباری کنند و خویشتن داری را از دست ندهند.

45- اذیت همسر فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 11 - 11

11 - همسر فرعون ، افزون بر آزار دیدن از او ، از سوی کارگزاران نظام وی نیز تحت آزار و شکنجه قرار داشت .

نَجْنَى من فرعون و عمله و نَجْنَى من

ص: 570

تکرار درخواست نجات (و نَجْنی) درباره قوم ستمگر، می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

46- اذیت هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 1

1- قوم عاد ، درصدد آزار و اذیت هود (ع) و از میان برداشتن او بودند .

فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون. إني توكلت علی الله ربی وربکم

47- اذیت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 11

11- یوسف (ع) علی رغم آزار دیدن از حکومت مصر ، دانش خویش را از آنان دریغ نداشت .

قال ترعون . . . إلا قليلاً مما تأكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 89 - 2

2- بنیامین ، برادر پدری و مادری یوسف (ع) ، همچون یوسف (ع) ، مورد آزار و اذیت برادرانش بود .

قال هل علمتم ما فعلتم بیوسف و أخیه

48- اذیت یونس(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 140 - 6

6- یونس (ع) ، در معرض اذیت و آزار شدید و طاقت فرسای قوم خود قرار داشت .

إذ أبق إلى الفلك المشحون

گریختن یونس(ع) از میان قومش، می تواند به این دلیل باشد که او به شدت تحت شکنجه و آزار آنان قرار داشت.

49- ارزش تحمّل اذیت

جلد - نام سوره -

ص: 571

3 - آل عمران - 3 - 195 - 28

28 - تحمّل آزارها و شکنجه‌ها آنگاه ارزشمند است که در راه خدا باشد .

اوذوافی سبیلی

50- امتحان با اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 11 - 1، 2

1 - مبتلا شدن مدعیان ایمان به فتنه و آزار و اذیت ، به منظور بازشناسی مؤمنان از منافقان است .

و من الناس من يقول ءامناً باللّٰه فإذا أُوذِيَ فى اللّٰه جعل فتنه الناس كعذاب اللّٰه .

2 - گرفتار شدن مدعیان ایمان به فتنه و آزار و اذیت ، آزمونی الهی است .

و من الناس من يقول ءامناً باللّٰه فإذا أُوذِيَ فى اللّٰه جعل فتنه الناس كعذاب اللّٰه .

51- انواع اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 16

16 - تأثیر شدید و آزار دهنده زخم زبان ، بر روح و جان انسان

لتبلونّ . . . ولتسمعنّ من الذّٰین ... اذّٰی کثیراً

بنابر اینکه «لتسمعنّ»، بیان مصداقی برای «لتبلونّ فی . . . انفسکم» باشد.

52- پاداش اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 19، 21

19 - بخشش گناهان و دخول در بهشت ، پاداش بزرگ الهی ، برای هجرت ، آوارگی ، آزار دیدن در راه خدا و جهاد و شهادت

فألذين هاجروا واخرجوا من ديارهم واذوا

ص: 572

فی سبیلی و قاتلوا و قتلوا لا کفرنّ عنه

21 - پاداش مهاجران، آوارگان، آزاردیدگان در راه خدا، مجاهدان و شهیدان، تضمین شده از سوی خداوند

اَیُّ لا اِضِیْعَ عَمَلٍ عَامِلٍ مِنْكُمْ .. فَالَّذِیْنَ هَاجَرُوا وَاخْرَجُوا مِنْ دِیَارِهِمْ وَاوْذُوا فِی سَبِیِّ

لَا مِ قِسْمٍ وَنُونٍ تَأْکِیْدٌ دَرِ «لَا کُفْرَنْ» وَ دَرِ «لَا دَخَلَنْ» دَلَالَتٌ بَرِ تَأْکِیْدٍ وَ تَضْمِیْنِ پاداش دارد.

53- تحمل اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 32

32 - ترغیب الهی به تحمّل رنج ها و سختی های راه ایمان، با وعده بهشت و آمرزش گناه مؤمنان آزاردیده و رنج کشیده

فَالَّذِیْنَ هَاجَرُوا .. لَا کُفْرَنْ عَنْهُمْ سَبِّئَاتِهِمْ وَاَدْخَلْتَهُمْ جَنّاتٍ

54- تهدید اذیت کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 10

10 - آزاردهندگان مردان و زنان مؤمن، مورد تهدید خداوندند.

وَالَّذِیْنَ یُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِیْنَ .. فَقَدْ اِحْتَمَلُوا ... اِثْمًا مَبِیْنًا

گناه معرفی کردن آزار و اذیت مؤمنان، هشدار به افراد اذیت کننده است تا مواظب کار خود باشند.

55- حتمیت عذاب اذیت کنندگان والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 1

1- کافران گستاخ در برابر خداوند و پدر و مادر، محکوم به عذاب حتمی الهی

وَالَّذِیْ قَالَ لَوْلِیْدِهِ اُفّ .. مَا هَذَا اِلَّا اَسْطِیْرُ الْاَوَّلِیْنَ . اُولٰئِكَ الَّذِیْنَ حَقَّ عَلَیْ

مِشْرَالِیْهِ «اُولٰئِكَ» کَسِیْ اِسْتِ کِهْ بِهْ پَدْرٍ وَ مَادِرِ «اُفّ» کُفْتِهْ

و وعده الهی را «أساطیر» خوانده است.

56- رفع اذیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 53 - 14

14 - فلسفه فرمان به زود پراکنده شدن از میهمانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، رفع زحمت و اذیت از آن حضرت است .

و لا مستنسنین لحديث إن ذلكم كان يؤذى النبي

بنابراین که مشارالیه «ذلکم» همین جمله «ولا مستنسنین لحديث» باشد، نکته بالا، قابل استفاده است.

57- زمینه اذیت زنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 15

15- نظام اجتماعی ظالمانه ، همچون نظام استبدادی فرعون ، از ظلمت‌هاست .

أخرج قومك من الظلمت إلى النور . . . إذ أنجكم من آل فرعون يسومونكم سوء العذاب

58- زمینه اذیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 20

20 - ضعف و سستی برخی از مسلمانان صدر اسلام در جنگ و جهاد ، موجب آزار دیدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) گردید .

يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَمْ تَقُولُوا . . . لَمْ تُوذَوْنِي وَ قَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

سخن در آیات پیشین، درباره کسانی است که شعار جهاد می دهند ولی از شرکت در صفوف مجاهدان سر باز می زنند و یا بر فرض شرکت، ضعف و سستی نشان می دهند. به نظر می رسد مطرح ساختن موضوع آزارهای یهود به موسی(ع)، برای بیان این نکته باشد که ضعف و سستی در جهاد و تخلف از فرمان های پیامبر(صلی الله علیه و آله) در جهاد،

موجبات آزار رسول خدا(صلی الله علیه و آله) را فراهم کرده و همان عواقبی را در پی خواهد داشت که برای قوم موسی در پی داشت.

59- سرزنش اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 5,6,10

5 - رجوع مرد به زن به قصد آزار و اذیت ، تعدی به حدود الهی و ظلم است .

تلك حدود الله فلا تعتدوها و من يتعد حدود الله فاولئك هم الظالمون . . . و لا تمس

6 - رجوع مرد به زن مُطلَّقه با قصد آزار ، ظلم به خویشان است .

و لا تمسكوهنّ ضراراً لتعتدوا و من يفعل ذلك فقد ظلم نفسه

10 - رجوع مرد به زن مُطلَّقه به قصد آزار ، مسخره گرفتن آیات الهی است .

و لا تمسكوهنّ ضراراً . . . و لا تتخذوا آيات الله هُزُواً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 1,10,12

1 - ارزش و برتری گفتار پسندیده و عفو و گذشت ، نسبت به بخششی که آزار به دنبال دارد .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه يتبعها اذی

10 - نباید پس از انفاق ، با گفتاری ناصواب و یا آشکار ساختن فقر نیازمندان ، آنان را آزرده .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه يتبعها اذی

12 - غنای الهی ، کفایت کننده نیاز محرومان از انفاق های همراه با آزار و اذیت

و الله غنیّ حلیم

بکارگیری صفت «غنی» بیانگر

ص: 575

این است که نیازی به انفاق همراه با آزار محرومان نیست و خداوند با غنای خود روزی آنان را خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 11

11 - انفاق های آمیخته با ریا و همراه با منت و اذیت ، نوعی کفر است .

يا ايّها الذين امنوا .. و الله لا يهدى القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 3

3 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رفع نگرانی و ناراحتی وی از انفاق آلوده به ریا و منت و آزار برخی از مسلمانان

لیس علیک هدیهم

60- سرزنش اذیت همسایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 12

12 - « قال النبی (صلی الله علیه و آله) قال : من آذی جاره طمعاً فی مسکنه ورثه الله داره و هو قوله « وقال الذین كفروا . . . فأوحى إليهم ربهم لنهلكنّ الظالمین . و لنسکننکم الأرض من بعدهم » ;

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: هر کس همسایه خود را، به طمع گرفتن خانه اش اذیت کند، خداوند خانه خودش را نصیب همسایه خواهد کرد و این سخن خداوند است: «قال الذین كفروا .. فأوحى إليهم ربهم ...».

61- سرزنش اذیت یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 8

8 - ریاکاری شخص نمازگزار

، نکوهیده تر از یتیم آزاری و رسیدگی نکردن به مستمندان است .

الذی یدعّ الیتیم . و لایحصّ ... فویل للمصلّین ... الذین هم یراءون

آوردن حرف «فاء» در خصلت سومی که برای مکذبان جزا شمرده شده است، بیانگر آن است که آن خصلت، با تمام ویژگی هایش، نکوهیده تر از دو خصلت نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 6

6 - مضایقه کردن نمازگزاران غافل و ریاکار ، از عاریه دادن لوازم زندگی خود به نیازمندان ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و بی توجهی به فقیران است .

الذی یدعّ الیتیم . . . و لایحصّ ... فویل للمصلّین . الذین ... و یمنعون الماعون

با آن که تعبیر «فویل للمصلّین»، ادامه بیان اوصاف کسانی است که جزای الهی را تکذیب کردند؛ ولی حرف «فاء» و تغییر سیاق، نشانگر تفاوت درجه آن با دو وصف قبل است. بنابراین وصفی که در این آیه، از ویژگی های همان «مصلّین» شمرده شده است، نارواتر از اوصافی است که در آیه دوم و سوم آمده بود.

62- شگفتی ادیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 2 - 6

6 - تجویز آزار رسانی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی ساکنان مکه ، هتک حرمت آن سرزمین و اقدامی شگفت انگیز است .

لا أقسم بهذا البلد . و أنت حلّ بهذا البلد

جمله «و أنت حلّ» - در سومین معنای «حلّ» (حلال شمردن نقض

ص: 577

حریم پیامبر(صلی الله علیه و آله) - بیانگر نمونه ای برای آیات بعد است که انسان را با رنج و زحمت، همراه خواننده است. خداوند با بیان آزار رسانی مردم مکه، به پیامبر(صلی الله علیه و آله) و ابراز تعجب از رفتار آنان، رسول اکرم را برای شکیبایی و مقاومت در برابر آزارهای آنان، آماده می سازد.

63- عذاب اذیت کنندگان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 15

15 - آزاردهندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مستحق عذابی دردناک

و الذین یؤذون رسول الله لهم عذاب الیم

64- عوامل اذیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 133 - 4

4 - انکار معجزات پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دلایل روشن رسالت او، موجب آزرده‌گی و رنج آن حضرت بود.

فاصبر علی ما یقولون .. و قالوا لولا یأتینا ب-آیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 53 - 16, 13

13 - اقامت طولانی در میهمانی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موجب آزار و اذیت زیاد آن حضرت

فإذا طعمتم فانتشروا و لا مستنسنین لحدیث إن ذلکم کان یؤذی النبّی

آوردن فعل مضارع «یؤذی» برای بیان اذیت شدن آن حضرت، به جای آوردن اسم فاعل و یا امثال آن، می تواند به خاطر بیان تکرار آن - که کنایه از شدت و زیادتی است - باشد.

16 - وارد شدن بدون اجازه به خانه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و به انتظار غذا نشستن بدون

دعوت قبلی ، موجب اذیت آن حضرت بود و باید از

آن پرهیز می شد .

لاتدخلوا بيوت النبي إلا أن يؤذن لكم إلى طعام غير نظرين إنيه و لكن إذا دعيتم ف

برداشت بالا بنابراین احتمال است که مشارالیه «ذلكم» نهی «لاتدخلوا» و «غیر ناظرین» باشد.

35- بی پرده و رودر رو سخن گفتن با همسران پیامبر و یا مطالبه کردن چیزی از آنان ، موجب آزار و اذیت آن حضرت می شد .

و إذا سألتموهنّ متعاً فستلوهنّ من وراء حجاب . . . و ما كان لكم أن تؤذوا رسول الل

بنابراین احتمال که حکم «و ما كان لكم أن تؤذوا . . .» پس از بیان «إذا سألتموهنّ...» به منزله بیان فلسفه حکم باشد که در قالب نهی بیان شده، نکته بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 17 - 3

3 - استهزا و تبلیغات سوء و مغرضانه سران کفر و شرک علیه اسلام ، بسیار شدید و موجب دل آزردهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

اصبر علی ما یقولون

از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صبر و شکیبایی توصیه شده است - با آن که آن حضرت شخصیتی بزرگ و دارای سعه صدر بود - می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 3

3 - گفتار ناروای کافران علیه دین ، مایه رنج و اذیت

ص: 579

پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاصبر علی ما یقولون

65- عوامل اذیت مؤمنان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 10، 12

10 - خودکامگی ، سلطه مداری و خوی اسراف گرانه فرعون ، عامل رویارویی وی با موسی (ع) و آزار و اذیت پیروانش بود .

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم و إن فرعون ل

12 - خودکامگی و سلطه مداری فرعون ، عامل ایجاد اختناق و خفقان در سرزمین مصر بود .

فما آمن . . . إلا ذریه ... علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم و إن فرعون لعال ف

66- فلسفه اذیت مدعیان ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 11 - 1

1 - مبتلا شدن مدعیان ایمان به فتنه و آزار و اذیت ، به منظور بازشناسی مؤمنان از منافقان است .

و من الناس من یقول ءامناً باللّه فإذا أوذی فی اللّه جعل فتنه الناس کعذاب اللّه .

67- کیفر اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 9

9 - بی نیازی خداوند از انفاق آدمیان و بردباری او در کیفر دادن به انفاق کنندگان آزاررسان

قول . . . و اللّه غنیّ حلیم

68- کیفر اذیت زنان مؤمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 15

15 - آزار و اذیت زنان مؤمنان

ص: 580

، کیفری سخت دارد .

لئن لم ينته المنافقون . . . لنغرینک بهم

69- کیفر اذیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 4

4- تهدید ثمودیان از سوی صالح (ع) ، به عذاب و کیفر سخت الهی در صورت رساندن هرگونه گزندى به ناقه

و لاتمسوها بسوء فیأخذکم عذاب یوم عظیم

70- کیفر اذیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 57 - 7

7- خداوند ، برای آزاردهندگان خود و پیامبرش ، عذابی خوارکننده تدارک دیده است .

إنّ الذین یؤذون الله . . . و أعدّ لهم عذاباً مهیباً

71- گناه اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 3

3- آزار و اذیت مردان و زنان مؤمن بی گناه ، گناه بوده و باید از آن اجتناب کرد .

و الذین یؤذون المؤمنین و المؤمنات . . . فقد احتملوا... إثمًا مبینًا

72- گناه اذیت والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 2

2- آزردهن خاطر پدر و مادر ، حتی با گفتن « أف » ، جرمی گران است .

ووصّينا الإنسان بولديه إحسنًا . . . والذى قال لولديه أفّ لكما ... إنهم كانوا

73- مبارزه با اذيت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 231 - 4

4 - حرمت

ص: 581

رجوع مرد به زن مُطلَّقه ، به قصد آزار و اذیت وی

و لا تمسکوهنّ ضراراً لتعتدوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 14

14 - رجوع شوهر آنگاه که به قصد آزار و اذیت زن مُطلَّقه اش باشد ، بی اثر و فاقد اعتبار است .

و بعولتھن احق بر دهن فی ذلک ان ارادوا اصلاحاً

حق رجوع در آیه مشروط به اصلاح است؛ بنابر مفهوم شرط، آن رجوعی که به قصد اصلاح نباشد و به طریق اولی اگر به قصد اضرار باشد، حقایقیت و اعتبار آن سلب می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 17، 22

17 - لزوم پیشه کردن صبر و تقوا در برابر آزمایش های الهی و آزار های دشمنان

لتبلونّ . . . و لتسمعنّ . . . و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلک من عزم الامور

22 - صبر توأم با تقوا ، دژ مستحکم مؤمنان در برابر آزار های دشمنان

و لتسمعنّ . . . و ان تصبروا و تتقوا فانّ ذلک من عزم الامور

در برداشت فوق، «عزم» به معنای محکم گرفته شده، چنانچه مجمع البیان نقل کرده است که: قیل من محکم الامور.

74- مَبْغُوضِیة اذیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 53 - 44

44 - اذیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، امری بس ناگوار در پیش گاه خداوند

و ما کان لکم

ص: 582

أَنْ تُوذُوا رَسُولَ اللَّهِ . . . إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا

مشارالیه «ذلکم» می تواند فراز «و ما کان. . .» و یا فراز «و لا أن تکحوا...» باشد. برداشت بالا، بنابر احتمال نخست است.

75- موانع اذیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 8 - 5

5- توجه به عزّت و پسندیده بودن خداوند، زمینه ساز پیدایش ایمان و پرهیز از آزارسانی به مؤمنان است.

أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

76- ناپسندی اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 58 - 9

9- آزار بی جهت، امری محکوم و ناپسند است.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ . . . فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتًا وَإِثْمًا مُّبِينًا

قید «مبین» برای گناه، می تواند اشعار به این نکته داشته باشد که چنین عملی، گناه بودن اش نه تنها در نظر خدا، بلکه برای دیگران هم روشن و آشکار است.

77- ناپسندی اذیت رسولان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 7

7- آزار دادن رسولان و برگزیدگان الهی، امری بس زشت و ناپسند

لَمْ تُوذُونِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

78- ناپسندی اذیت یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بی توجهی نمازگزاران به نماز خویش ، نکوهیده تر از آزار یتیمان و فراموش کردن بینوایان است .

فویل للمصلین .

ص: 583

الذین هم عن صلاتهم ساهون

این آیه، مانند آیات دیگر این سوره، بیانگر خصلت های تکذیب گران کیفر الهی است. آوردن حرف «فاء» در خصلت سوم به بعد و تغییر سیاق کلام، بیانگر ترتیب رتبی و نکوهیده تر بودن آنها است.

79- نهی از اذیت شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 5

5- صالح (ع) ، برحذر دارنده قوم ثمود از ایجاد هرگونه مزاحمت و آزاررسانی به ناقه

و لاتمسوها بسوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 156 - 1

1 - هشدار صالح (ع) به ثمودیان ، نسبت به رساندن هرگونه گزندى به ناقه

و لاتمسوها بسوء . . . یوم عظیم

«مس» (مصدر «لاتمسوا») با «باء» تعدیه به معنای رساندن و وارد کردن است. «سوء» نیز معادلِ آسیب، بدی و گزند است و قرار گرفتن آن در سیاق نهی، افاده عموم می کند؛ یعنی، مبادا به او گزندى برسانید.

15- اراده

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

اراده از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- اراده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 19 - 4

4- اراده و تلاش خود انسان در سعادت و شقاوت اخروی وی نقش تعیین کننده دارد .

من كان يريد العاجله .. جعلنا له جهنم ... و من اراد الآخرة و سعى لها سعيها ...

جلد - نام سوره

ص: 584

- سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 2

2- گرایش به ایمان و کفر ، متکی به اراده و تصمیم خود انسان است .

ءامنوا به أو لاتؤمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 5

5 - درس آموز بودن آفرینش شب و روز و نظم حاکم بر آن ، به تصمیم و اراده انسان برای درس آموختن بستگی دارد .

و هو الذی جعل اللیل والنهار خلفه لمن أراد أن یدّکر

آمدن فعل «آراد» در جمله «لمن أراد أن یدّکر» - که در این جمله به منزله قید است - می رساند که اراده و تصمیم انسان نقش اساسی در درس آموزی و عبرت گیری او دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 7

7 - بهره مندی از هدایت قرآنی ، در گرو اراده و روحیه هدایت پذیری خود انسان

فمن اهتدی فإتّما بهتدی لنفسه

از نسبت داده شدن فعل «اهتدی» به «من»، معلوم می شود که شرط استفاده از آیات الهی، روحیه هدایت پذیری و اراده و خواست انسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 14

14 - انتخاب راه هدایت ، منوط به اراده خود انسان است .

لعلّهم ینهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

14 - احزاب - 33 - 5 - 13

13 - قصد و اراده ، در جرم بودن و یا نبودن عملی ، نقشی اساسی دارد .

و لیس علیکم جناح فیما أخطأتم به و لکن ما تعمّدت قلوبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 28

28 - نقش اراده و خواست انسان در گرایش یافتن وی به توحید از سوی خداوند *

اللّه یجتبی إلیه من یشاء

برداشت بالا بدین احتمال است که ضمیر مستتر در «یشاء» - به قرینه «من ینیب» - به «من» بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 7، 1

1 - شکیبایی و بخشش خطاکار ، امری ارزشمند و نیازمند اراده قوی است .

و لمن صبر و غفر إنّ ذلک لمن عزم الأمور

اضافه «عزم» به «أمور»، از باب اضافه صفت به موصوف است؛ یعنی، «من الأمور المعزومه» معنای این ترکیب در آیه - چنان که مفسران گفته اند - این است که صبر و گذشت، از اموری است که نیازمند به تصمیم و اراده استوار، می باشد.

7 - عزم و اراده قوی ، پایه و اساس کمال و رشد آدمی و اصلاح اخلاق و رفتار او

و لمن صبر و غفر إنّ ذلک لمن عزم الأمور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 9

- اراده و تصمیم خود انسان ، عامل نهایی هدایت وی و ارائه آیات ، تنها زمینه ساز آن

و صرّفنا الأیت لعَلّهم یرجعون

«لعلّ» می رساند که نمایاندن نشانه های گوناگون، دارای تأثیر حتمی و جبری نیست؛ بلکه این خود انسان است که باید تصمیم به بازگشت و توبه داشته باشد. این مطلب از نسبت رجوع به خود گمراهان، استفاده می شود (یرجعون).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 12

12 - فراهم شدن زمینه های اطمینان ، از سوی خدا است ؛ ولی حرکت در طریق ایمان ، متکی به اراده خود انسان می شود . *

أنزل السکینه . . لیزدادوا ایمناً مع ایمنهم

فعل «أنزل» به خداوند نسبت داده شده؛ اما فعل «یزدادوا» به خود مؤمنان نسبت داده شده است. بنابراین انسان در تکامل ایمان خود نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 4

4 - خواست و اراده خود انسان ، تعیین کننده سرنوشت او است .

یغفر لمن یشاء و یعذب من یشاء

ضمیر فاعلی مستتر در «یشاء» در یک احتمال به «من» باز می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 55 - 3

3 - قرآن ، مقتضی پندآموزی و بیدارگری و اراده انسان ، شرط تأثیرگذاری آن کتاب است .

إنّه تذکره . فمن شاء ذکره

ص: 587

داشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند قرآن را مایه پندگیری و بیدارگری معرفی کرده و سپس اراده انسان ها نسبت به پذیرش آن را مطرح ساخته است. این نکته می رساند که اراده و تصمیم انسان ها، در تأثیرگذاری قرآن مؤثر است و چنانچه انسان ها آن را نپذیرند، این خاصیت قرآن در حد اقتضا باقی می ماند و نمی تواند خود به خود تأثیر داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 31 - 9

9 - نقش اراده و خواست انسان ، در بهره مندی از رحمت خداوند و یا گرفتار شدن به عذاب الهی

یدخل من یشاء فی رحمته و الظلمین أعدّ لهم عذاباً أليماً

از جمله «فمن شاء اتّخذ إلی ربّه سبیلاً» و عبارت «یدخل من یشاء..» استفاده می شود که بشر، دارای نوعی اراده و مشیت است. بر این اساس می توان گفت: همین امر در بهره مندی او از رحمت خداوند و یا گرفتار شدنش به عذاب الهی، تأثیر خواهد گذاشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 6

6 - درست کاری و صلاح افراد ، در گرو اراده و خواست خود آنان است .

هل لك إلی أن تزکّی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 28 - 4

4 - راه یابی انسان به راه راست و پایداری بر

ص: 588

پیمودن آن، در گرو تصمیم و خواست خود او است.

لمن شاء منكم أن يستقيم

واژه استقامت، در معنای مداومت و ثابت قدم بودن نیز به کار می رود. (نهایه ابن اثیر)

3- آثار اراده ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 6 - 5

5 - چشمه کافور، در اختیار ابرار قرار دارد و هر جا آنان بخواهند، می جوشد و روان می شود.

يفجرونها تقجيراً

4- آثار اراده بهشتیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 14

14 - اراده و خواست مؤمنان بهشتی، مؤثر در پدید آمدن نعمت ها و خواسته های آنان

لهم ما يشاءون عند ربهم

5- آثار اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 39 - 10

10- امکان فرزندان شدن انسان در سالخوردگی و هنگام یأس از تأثیر عوامل طبیعی، با اراده و مشیت الهی

الحمد لله الذي وهب لي على الكبر إسماعيل وإسحق إن ربّي لسميع الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 1,2,3

1- بازگشت قدرت و توان بنی اسرائیل با اراده خداوند پس از نخستین شکست آنان

ثمّ ردّنا لكم الكره عليهم

«کره» در لغت به معنای بازگشت و دولت و نیز به معنای تجدید خلق پس از نابودی است. در هر حال، بازگشت قدرت و توان،

ص: 589

از آن قابل استفاده است.

2- پیروزی بنی اسرائیل بر دشمنان جنگجوی خویش با اراده خداوند پس از نخستین شکست

ثمّ ردّنا لكم الكره عليهم

3- تحولات تاریخ (شکست و پیروزی امت ها) تحت اراده الهی است .

بعثنا عليكم عبادًا .. ثمّ ردّنا لكم الكره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 10

10- ابلیس ، خود را مقهور اراده خداوند دانسته و کار خویش را منوط به اذن او می دانست .

لئن أخرجتن .. لأحتكن ذریته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 79 - 11

11- کارسازی تهجد و شب زنده داری جهت نیل به مقام محمود ، بسته به اراده خداوند است .

عسى أن يبعثك ربك مقامًا محمودًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 93 - 7

7- غفلت مشرکان مکه از نقش اصلی اراده خدا در تحقق معجزات

تفجر لنا .. تسقط السماء ... تأتي بالله ... تنزل علينا كتبًا نقرؤه

از اینکه آنان، تمامی معجزات درخواستی خود، حتی آمدن خدا را از شخص پیامبر(صلی الله علیه و آله) می خواستند، نشان دهنده نکته یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 4

4- غرق شدن فرعون و تمامی همراهانش به اراده خداوند ،

ص: 590

در پی تصمیم ظالمانه وی علیه موسی (ع) و بنی اسرائیل

فأراد... فأغرقته و من معه جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 17 - 17 - 17

17- پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز در صورت تعلق اراده الهی به گمراه کردن کسی ، راهی برای هدایت او نخواهد یافت .

و من یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 33 - 3

3- جریان رود ها و نهر ها ، به اراده خداوند است .

و فجّرنا خللهما نهراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 40 - 10

10- سرسبزی یا بی حاصلی زمین ، به خواست خدا و اراده او است .

فعسى ربّی أن... یرسل علیها حساباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 47 - 4

4- همه انسان ها ، در قیامت ، به اراده الهی ، جمع شده و گرد آوری خواهند شد .

و حشرنهم

«حشر» جمع کردن مردم در روز قیامت است (لسان العرب). ماضی آوردن «حشرنا» برای دلالت بر قطعی بودن حشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 15

15- برپایی قیامت به دست خداوند و

ص: 591

اراده او است .

بل زعمتم ألن نجعل لكم موعدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 22

22- رخداد های داستان خضر و موسی (ع) ، برخاسته از اراده خداوند و دارای تفسیری پیچیده و نیازمند آگاهی هایی ویژه است که از جانب او افزوده شود .

و ما فعلته عن امری ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 6

6- اراده الهی ، در دستیابی جوامع و اقوام به تمدن ، نقش دارد .

لم نجعل لهم من دونها سترًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 10، 7

7 - توجه زکریا به ربوبیت خداوند ، مایه اطمینان او به امکان و سهولت بارداری همسر نازایش در صورت اراده و خواست خداوند

قال ربّک هو علیّ هیّن

جمله «هو علیّ هیّن» بدون «قال ربّک» نیز معنای تامی دارد، ولی اضافه شدن آن مفید این معنا است که این سخن، گفته شخص عادی نیست که در باره نحوه آن به فکر فروری، بلکه گفته پروردگار تو است و او که تو را از هیچ آفرید، در شیوه اعطای فرزند به شما وانمی ماند.

10- پیدایش انسان در جهان به اراده خداوند و مسبوق به نیستی مطلق بوده است .

وقد خلقتک من قبل و لم تک

ص: 592

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 13 - 5

5- یحیی (ع)، در پرتو اراده خداوند، از محبت عمیق مردم نسبت به خویش برخوردار بود.

و حناناً من لدنا

در این برداشت، مراد از «حناناً» محبت مردم نسبت به یحیی(ع)، دانسته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 5

5- تحولات تاریخ و نابود شدن جوامع و تمدن ها، وابسته به اراده الهی است.

و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 5

5- وسوسه گری ها و القآت تحریک آمیز شیاطین، وابسته به اراده الهی است.

الم تر آنا أرسلنا الشیطین علی الکفرین تؤزهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 98 - 2

2- تحولات تاریخ و نابودی جوامع و تمدن ها، وابسته به اراده خداوند است.

و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 15 - 5

5 - خداوند به اراده خویش، زمان برپایی قیامت را از انسان ها مخفی نگه داشته است.

أكاد أخفيها

در قاموس آمده است که «أكاد» (در این آیه)

ص: 593

به معنای «آرید» است و «أكاد أخفيها»؛ یعنی، اراده می کنم که آن را مخفی نگه دارم، براین اساس مراد از اخفای قیامت، پنهان داشتن زمان وقوع آن خواهد بود، نه اصل وقوع آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 4,8

4 - تبدیل عصای موسی (ع) به مار و بازگشت آن به صورت اولیه، وابسته به اراده خداوند بود.

سنعیدها

8 - اشیای مادی با اذن و اراده خداوند، از حقیقت فعلی خود، به حقیقتی دیگر قابل تبدیل اند.

سنعیدها سیرتها الأولى

خداوند از حالت اولیه عصای موسی «سیرتها الأولى» تعبیر نموده است. انتخاب این تعبیر و نیاوردن تعابیری چون: «سیرتها الأصلية» یا «سیرتها الحقیقیه» و... این نکته را نشان می دهد که هیئت و شکل های عارض بر ماده، هیچ یک اصالت نداشته، بلکه ماده قابل تبدیل و تحول به هیئت های مختلف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 55 - 6

6 - آفرینش انسان از زمین و بازگشت دوباره او به آن و نیز رستاخیز و معاد او، به اراده و خواست خداوند است.

خلقنکم ... نعیدکم ... نخرجکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 102 - 8

8 - برپایی قیامت و احضار مجرمان در آن، به دست خداوند و اراده او

ص: 594

است .

نحشر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 7

7- تحولات تاریخ و دگرگونی های آن ، وابسته به اراده خداوند است .

کم أهلكنا قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 11 - 8

8- تغییرات و دگرگونی های جوامع و تمدن ها ، تحت مشیت و اراده الهی است .

و کم قصمنا .. و أنشأنا بعدها قومًا آخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 1

1- حضرت ابراهیم و لوط (ع) ، از نیرنگ ها و دسیسه های قوم خود ، به اراده الهی نجات یافتند .

و أرادوا به كيدًا .. و نجّينه و لوطًا إلى الأرض التي برکنا فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 72 - 7

7- دستیابی ابراهیم ، اسحاق و یعقوب (ع) به صلاح و شایستگی ، در پرتو اراده و عنایت خداوند بود .

و کلاً جعلنا صلحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 8

8- مسخر گشتن تندباد و به فرمان درآمدن آن برای سلیمان (ع) ، در پرتو اراده و علم گسترده الهی بود .

ولسليم الرياح

ص: 595

... و کتبا بکلّ شیء علمین

عبارت «بکلّ شیء عالمین» می‌رساند که این کار، براساس قوانین علمی صورت گرفته و خداوند با علم گسترده خویش به آن قوانین، اراده کرده بود که تندباد تحت فرمان سلیمان قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 12

12- نقش اساسی اراده الهی در تحولات تاریخ زندگی بشر

و لقد كتبنا فی الزبور من بعد الذکر أنّ الأرض یرثها عبادی الصالحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 12

12- استقرار جنین در رحم و مصونیت آن از سقط شدن، در گرو مشیت و اراده خدا است.

و تقرّ فی الأرحام مانشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 16 - 6,7

6 - هدایت یا گمراهی مردم، در گرو اراده و خواست خداوند است.

و أنّ الله یرید من یرید

7 - دستیابی به رهنمود های قرآن، منوط به اراده و خواست خداوند است.

و كذلك أنزلناه آیت ینت و أنّ الله یرید من یرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 45 - 4

4 - نقش تعیین کننده اراده الهی در تحولات تاریخ

فکأین من قریه أهلکنها و هی ظالمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه

ص: 596

6 - زدوده شدن شبهات شیطانی از آیات تلاوت شده توسط پیامبران و استوار گشتن آن به اراده خداوند

فینسخ الله ما یلقى الشیطن ثم ینسخ الله ینسخه

«نسخ» (مصدر «ینسخ») به معنای ازاله، ابطال و زدودن است. «ما» (مفعول «ینسخ») کنایه از شبهاتی است که شیطان به هنگام تلاوت آیات الهی توسط پیامبران، در آنها می نهاد. «احکام» نیز به معنای استوار کردن است. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: آن گاه خداوند شبهات شیطانی را می زدود و آیات خود را پس از سست و لرزان شده با آن شبهات، محکم و استوار می ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - زدوده شدن شبهات شیطانی از چهره آیات وحی به اراده خداوند، به این دلیل بود تا کسانی که از نعمت معرفت و دانش برخوردار بودند، به حقانیت آن پی ببرند و با آرامش خاطر، به آن ایمان بیاورند.

فینسخ الله ما یلقى الشیطن ... و لیعلم الذین أوتوا العلم ... فتخبت له قلوبهم

ضمیر در «أنته الحق» به قرآن باز می گردد که در آیه 52 از آن ذکر ضمنی به میان آمده است. «إخبات» (مصدر «تخبت») مشتق از «خَبْتُ» است. «خَبْتُ» به زمین وسیع و همواری گفته می شود که بی فراز و نشیب است. «قلب مخبت»؛ یعنی، قلبی که مطمئن آرام و بی اضطراب و تردید است. آیه یاد شده

تعلیل برای جمله «فینسخ الله ما یلقى الشیطان...» است؛ یعنی، خداوند شبهه های شیطان را از آیات وحی می زداید، تا کسانی که از نعمت دانش برخوردارند، بدانند که قرآن حق بوده و از جانب پروردگار نازل شده است و دل هایشان به آن مطمئن شود و آرام گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 66 - 3، 1

1 - انسان ، آفریده خدا وزنده به اراده او است .

و هو الذی أحياكم

3 - حیات مجدد انسان ها (در روز رستاخیز) ، به اراده خداوند

ثمّ یحييكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 1

1 - پیدایش باغ های خرما و انگور بر اثر ریزش باران ، به اراده خداوند است .

فأنشأنا لكم به جنّات من نخيل و أعنب

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای پدید آوردن و پروراندن «جنّات» (جمع «جنّه») به معنای باغات است. «نخيل» نیز جمع «نخيله» (خرما) و «أعنب» جمع «عنب» (انگور) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 27 - 5

5 - طوفان نوح ، به امر و اراده الهی بود ، نه یک رخداد طبیعی

فإذا جاء أمرنا .. من كلّ زوجین اثنین

قصود از «أمرنا» فرارسیدن عذاب طوفان است. «فار» مشتق از «فوران» و «تثور» همان تنور می باشد⁸. «سلوک» (مصدر «اسلک») به معنای

ادخال و وارد کردن است. «زوجین» (مفعول «اسلک»); یعنی، دو رأس که هر یک جفت دیگری باشد (یک نر و یک ماده). «اثنین» نیز تأکید «زوجین» است. با توجه به این که مضاف الیه «کلّ» محذوف است («من کلّ حیوان») معنا چنین می شود: پس هرگاه فرمان ما در رسید و آب از تنور فوران کرد، از هر حیوانی دو تا (یکی نر و یکی ماده) با خانواده ات - به جز آن کسی که حکم عذاب، پیش از این بر او صادر شده است - در کشتی وارد کن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 28 - 4

4 - نجات نوح (ع) و خاندان و همراهان او از شر ستمگران، به اراده خداوند

فقل الحمد لله الذی نجّنا من القوم الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 1

1 - رفع گرفتاری ها، وابسته به مشیت خداوند و در گرو اراده او است.

و لو رحمناهم .. للجبوا فی طغینهم یعمهون

«لو» در این جا معادل «إن» شرطیه است. «رحمه» (مصدر «رحمنا») به معنای بخشش و «کشف» (مصدر «کشفنا») به معنای برطرف ساختن است. «لجابه»، نیز به معنای اصرار ورزیدن و «عمه» به معنای سرگردانی و تحیر است. «یعمهون» حال برای ضمیر «لجبوا» و «فی طغیانهم» متعلق به «یعمهون» می باشد؛ یعنی، اگر آنها را مورد بخشش قرار دهیم و صدمات وارده به آنان را برطرف سازیم،

ص: 599

آنان در طغیان شان سرگردان شده [و بر آن] اصرار خواهند ورزید. گفتنی است آیه فوق، ادامه آیات پیشین و مربوط به اشراف و مرفهان کافر مکه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 77 - 4

4 - عذاب کافران در دوزخ، به اراده خدا و تحت فرمان او است.

حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 79 - 1

1 - پیدایش نسل انسان در گستره زمین، تنها به اراده و تدبیر خداوند

و هو الذی ذرأکم فی الأرض و إلیه تحشرون

«ذرع» (مصدر «ذرأ») به معنای پدید آوردن و پراکندن است. «تحشرون» - به قرینه «إلیه» - متضمن معنای «ترجعون» و «حشر» (مصدر مجهول «تحشرون») به معنای جمع و گردآوری شدن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 4,5,6

4 - حیات و مرگ انسان ها، تنها به اراده و تدبیر خداوند

و هو الذی یحیی و یمیت

برداشت فوق، بر این اساس است که مفعول محذوف، ضمیر خطاب به انسان ها باشد؛ یعنی، «یحییکم و یمیتکم».

5 - گردش و آمد و شد شب و روز، تنها به اراده خداوند

و له یختلف الّیل و النهار

حصر می باشد.

6 - تفاوت ساعات شب و روز در طول سال و پیدایش فصل

ها، تنها در اختیار و تحت اراده خداوند است .

وله اختلف الّیل والنهار

برداشت فوق، با توجه به معنای دیگر «إختلاف» - که مقابل توافق و اتفاق است - می باشد. بنابراین مراد از «اختلف الّیل والنهار» تفاوت و نوسان های موجود در هر یک، از شب و روز در طول سال خواهد بود که لازمه آن پیدایش فصل های چهارگانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 57 - 4

4 - تحولات تاریخ بشر، با اراده خدا و متأثر از مشیت او است .

وعد الله الذین ءامنوا منکم و عملوا الصلحت لیستخلفنّهم فی الأرض . . . لاتحسبنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 64 - 2

2 - دخالت اراده الهی در وادار کردن فرعونیان به پیشروی در بستر دریا

وأللفنا ثمّ الآخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 65 - 1

1 - نجات یافتن موسی (ع) و همراهان وی (بنی اسرائیل) از شرّ فرعونیان، با عبور از دریا به اراده الهی بود .

وأنجینا موسی و من معه أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 66 - 1,3

1 - غرق شدن فرعون و سپاهیانش، پس از عبور کامل

ص: 601

و أنجینا موسی و من معه أجمعین . ثمَّ أغرقنا الآخرين

3- ورود فرعون و سپاهیانش به دریا و غرق شدن آنان ، نمود اراده الهی

و أزلفنا ثمَّ الآخرين . . . ثمَّ أغرقنا الآخرين

از اسناد فعل های «أزلفنا» و «أغرقنا» به خداوند، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 119 - 2

2- نجات نوح (ع) و همراهانش ، به اراده خدا و در پی استمداد وی برای رهایی از شر کافران

و نَجّی و من معی . . . فأنجینہ و من معہ فی الفلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 139 - 1

1- هلاکت قوم عاد ، به اراده الهی و در پی تکذیب رسالت هود (ع) از سوی آنان بود .

فکذبوه فأهلکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 170 - 2

2- نجات لوط (ع) و همه کسانش ، به اراده خداوند و در پی استمداد وی برای رهایی از مکافات عمل قومش

ربّ نَجّی و أهلی ممّا یعملون . فنَجّینہ و أهله أجمعین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 192 - 2

2- تعلق اراده الهی بر نازل کردن تدریجی قرآن

إِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَلَمِينَ

به کارگیری واژه «تنزیل» به جای «انزال»، می تواند اشاره به مطلب یاد شده داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 205 - 3

3 - تمتع و بهره‌وری انسان از نعمت های دنیوی ، به اراده الهی است .

إِن مَّتَّعْنَهُمْ سِنِينَ

برداشت یاد شده با توجه به اسناد فعل «مَتَّعْنَا» به ضمیر «نا» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 53 - 1

1 - نجات یافتن مؤمنان پیرو صالح ، از عذاب نازل شده بر ثمودیان به اراده الهی

وَأُنَجِّينَا الَّذِينَ ءَامَنُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 57 - 2

2 - تقدیر عذاب برای کافران و نیز نجات مؤمنان ، متکی به اراده الهی است .

فَأُنَجِّينَهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا مِنَ الْغَابِرِينَ

برداشت یاد شده با توجه به انتساب فعل «أُنَجِّينَا» و «قَدَّرْنَا» به خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 59 - 2

2 - هلاک شرک پیشگان مفسد و نجات مؤمنان به اراده الهی و در سایه تلاش های پیامبران ، شایان سپاس گزاری به درگاه خدا و فرستادن درود و سلام بر فرستادگان او

قُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ

رهنمود الهی به حمد

ص: 603

و ستایش برای او و فرستادن درود و سلام بر بندگان برگزیده اش (پیامبران)، در پی یادآوری مکرر نجات مؤمنان و هلاکت کافران، مطلب یاد شده را افاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 61 - 5

5- آمادگی کره خاکی به اراده خداوند برای زندگی انسان ها دلیل شایستگی یگانه او برای پرستش

جعل الأرض قرارًا و جعل خللها أنهرًا .. أعله مع الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 4,8

4- همه علل و عوامل طبیعی ، مقهور خواست و اراده خداوند

أمن يجيب المضطر إذا دعاه

«اضطرار» به معنای کوتاه شدن دست انسان از همه عوامل عادی و مادی است. بنابراین اجابت دعای مضطر از سوی خدا به این معنا است که خدا با اراده خویش همه علل و عوامل مادی را در جهتی قرار می دهد که انسان بتواند با تسلط بر آنها و بهره گیری از آنها، به حل مشکلات و رفع گرفتاری های خود پردازد. جمله «و يجعلكم خلفاء الأرض» در بیان

همین نکته است.

8- روی آورندگان به شرک ، علی رغم حل شدن مشکلاتشان به اراده خدا ، مردمی غفلت زده و مستحق نکوهش

أمن يجيب المضطر .. قليلاً ما تذكرون

عبارت «قليلاً ما تذكرون» نکوهش از کسانی است که حقایق وحی را با همه روشنی در نمی یابند و با این که خداوند همواره گرفتاری هایشان را

ص: 604

برطرف و مشکلاتشان را حل می کند، از او غافلند و به غیر او روی می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 5 - 2,5

2- تعلق اراده الهی بر تغییر تحولات مصر به نفع بنی اسرائیل و رهانیدن آنان از استضعاف فرعون

و نريد أن نمنّ على الذين استضعفوا في الأرض

5- تعلق اراده الهی بر تداوم یافتن امامت و پیشوایی خلق، در نسل بنی اسرائیل

و نجعلهم الورثين

ظاهراً «وراثت» در این آیه، مربوط به امامت و پیشوایی است؛ یعنی، «الوارثين للإمامه». بنابراین ضمیر «هم» در «نجلهم» از باب استخدام بوده و به نسل بنی اسرائیل باز می گردد؛ یعنی، «و نجعل نسلهم الوارثين للإمامه»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 1,7

1- تعلق اراده الهی بر اختصاص دادن نقطه ای از زمین (ارض مقدس) به بنی اسرائیل [زمان موسی و فرعون] در خارج از کشور مصر

و نمكّن لهم في الأرض

«تمكين» از ریشه «مکان» و به معنای اسکان دادن است. بنابراین «نمكّن لهم في الأرض»؛ یعنی، «نجعل لهم مكاناً يستقرون فيه». گفتنی است «ارض مقدس» مکان و سرزمینی بود که خداوند برای بنی اسرائیل مقرر فرموده بود (ادخلوا الأرض المقدسه التي كتب الله لكم)، (مائده، آیه 21).

7- تعلق اراده الهی بر نابودی فرعون و دستگاه استکباری وی

و نرى فرعون و همن و جنودهما منهم ما

ص: 605

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 12 - 3

3 - موسی (ع) به اراده خداوند ، از خوردن شیر دایگان ممنوع بود .

و حرّما علیه المراضع من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 13 - 4

4 - تعلق اراده الهی بر بازگرداندن سریع موسی (ع) و دیر نیابیدن زمان جدایی میان او و مادرش

فرددنه إلى أمّه

به کارگیری «فاء» عاطفه - که برای بیان عدم تراخی است - نشان می دهد که زمان جدایی میان موسی (ع) و مادرش به قدری کوتاه بود که می توان آن را نادیده گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 35 - 3

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع) ، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون إلیکما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 7

7 - تعلق اراده الهی بر نابودسازی جوامع قدرت طلب و زراندوز پیش از قارون ، با خشم و قهر خود

أولم یعلم أنّ الله قد أهلک من قبله من القرون... ولا یستل عن ذنوبهم المجرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - درهم کوبیده شدن قارون و فرعون و هامان و اقوام عاد و ثمود، به اراده و عذاب الهی بود .

فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 7

7 - ویرانی و آبادانی سرزمین ها ، به اراده خدا و نشان قدرت او است .

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ . . . أَنَا نَسُوقُ . . . فنخرج به زرعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 39 - 4

4 - نابودی امت ها و نسل های انسان ها ، و وراثت و جانشینی دیگران ، با اراده خداوند و نشانه ربوبیت او است .

هو الذي جعلكم خلائف في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 2

2 - نظم کنونی آسمان ها و زمین در بقا ، همانند مرحله آغازین خود ، نیازمند به اراده و تدبیر خداوند است .

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ . . . إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 12 - 3

3 - تمام رفتار ها و کردار های پیش فرستاده انسان ها ، به اراده خدا نوشته و ثبت خواهد شد .

و نكتب ما قَدَّمُوا

جلد - نام

ص: 607

1 - خداوند هر چیزی را اراده کند ، با گفتن « باش » و « به هستی درآ » ، آن را پدید می آورد .

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اراده قاهر و قدرت مطلق خداوند بر پدید آوردن هر چیزی ، مقتضی تسبیح و تنزیه او از جانب انسان است .

و هو الخَلْقُ العَلِيمُ . إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ . فسبحن الذی

«فاء» در «فسبحان» فصیحه است و جمله «فسبحان الذی» جواب شرط مقدر می باشد که تقدیر آن چنین است. «إن كان أمره كذلك فسبحه»؛ یعنی، حال که خداوند چنان توان مند است که با صرف اراده خویش - بدون ابزار و وسایل و بی درنگ - هر چیزی را می تواند بیافریند، پس چنین خدایی سزاوار تسبیح و تنزیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - یونس (ع) با اراده الهی ، از شکم ماهی در زمینی خالی از درخت و پوشش گیاهی بیرون افکنده شد .

فنبذنه بالعرء

«نبذ» (مصدر «نبذنا») به معنای افکندن است و «عرء» به سرزمینی خالی از درخت و پوشش گیاهی گفته می شود.

جلد -

نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 146 - 1

1 - روییدن درخت پهن برگ و پوشش دهنده به اراده خداوند ، بر فراز یونس (ع) پس از بیرون آمدن او از شکم ماهی

و أنبتنا علیه شجرة من یقطین

«یقطین» به درخت و گیاه پهن برگ و پوشش دهنده (مانند کدو) گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 3 - 3

3 - نقش اراده خداوند در تحولات تاریخ

کم أهلكنا من قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 44 - 3

3 - شفاعت و وساطت کردن هر موجودی در پیشگاه خداوند ، تنها به اذن و اراده او ممکن و میسر است .

قل لله الشفعة جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 5

5 - تنظیم و تقدیر روزی موجودات زمین ، به اراده خداوند در فصل های چهارگانه

وقدر فیها أقوتها فی أربعة أيام

برداشت بالا بنابر این احتمال است که «فی أربعة أيام» فقط ظرف برای «قدر فیها أقواتها» باشد و «ایام» نظر به فصول چهارگانه داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 12 - 9, 2

2 - شکل گیری آسمان های

هفتگانه در دو روز (دو مرحله) ، به اراده خداوند بود .

فَقَضَيْنَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

9- آسمان دنیا ، ایمن و محفوظ از آسیب ها ، در پرتو اراده الهی

و زَيْنَا السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِمَصْبِيحٍ وَ حِفْظًا

«حفظاً» مفعول مطلق برای فعل مقدر «حفظنا» است؛ یعنی، «حفظنا السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِفْظًا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 4

4- اعطای قدرت نطق و سخن گویی ، به اعضای انسان در قیامت ، به اراده خداوند

قَالُوا أَنْطَقْنَا اللَّهَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 3

3- حیات و سرسبزی پهنه زمین ، در گرو نزول باران به اراده الهی

فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 29

29- گردآوری تمامی انسان ها ، در صحنه قیامت به اراده خداوند

اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 20 - 6

6- برخورداری دنیاطلبان از بخشی از موهبت های دنیایی ، به اراده و تدبیر خداوند است و نه خارج از قدرت و خواست او .

يرزق من يشاء وهو القويّ . . . من كان يريد حرث الدنيا نؤته منها

جلد - نام

ص: 610

سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 32 - 7

7 - پیشرفت صنعت و تمدن بشری ، در عین انتساب به بشر ، ناشی از اراده و قدرت الهی است .

و من ءایته الجوار فی البحر کالأعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 2

2 - وزش و سکون باد ها ، به خواست و اراده خداوند است .

إن یشأ یشکن الریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 34 - 1

1 - غرق شدن کشتی ها در اثر عملکرد ناشایست انسان ها ، ناشی از اراده و مشیت خداوند است .

إن یشأ یشکن الریح .. أو یوبقهنّ بما کسبوا

«إیباق» (مصدر «یوبق») به معنای اهلاک و کنایه از غرق کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 4

4 - کلمه توحید ، کلمه ای ماندگار در نسل ابراهیم (ع) ، به اراده و لطف الهی

إنّی براء ممّا تعبدون . إلاّ الذی فطرنی ... و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

فاعل «جعل» - به قرینه آیه بعد - می تواند خداوند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 29 - 3

3 - بعثت پیامبر اسلام (ص)

(، تحقق اراده الهی به استمرار آیین توحیدی در نسل ابراهیم (ع)

و جعلها کلمه باقیه فی عقبه . . . حتی جاءهم الحق و رسول مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 1

1 - انتخاب پیامبر و تعیین جایگاه رسالت و وحی ، تنها در حوزه اراده و انتخاب الهی است .

أهم یقسمون رحمت ربک

مراد از «رحمت ربک» - با توجه به آیه قبل - نبوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 41 - 5

5 - مرگ و حیات تمامی انسان ها ، حتی پیامبران ، به اراده خداوند است .

فإما نذهبنّ بک فإنا منهم منتقمون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند «إذهاب» را - که در این جا به معنای میراندن است - به خود نسبت داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 3

3 - نقش اساسی اراده الهی ، در ارائه معجزات از سوی پیامبران

و ما نریهم من ءایه

اسناد «ارائه» به خداوند (نُریهم)، مطلب یاد شده را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 8 - 3

3- زندگی و مرگ ، تنها در قلمرو اراده خداوند یکتا است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 15 - 3

3- برداشتن عذاب همچون نزول آن ، به مشیت و اراده الهی بستگی دارد .

رَبَّنَا اكشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ .. إِنَّا نَكَاشِفُوا الْعَذَابَ

از اسناد کشف عذاب به خداوند، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 8

8- قوای نظام فرعونى ، محکوم به نابودى و ناتوان از پایداری در برابر اراده الهی

و اترك البحر رهواً إنهم جند مغرقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 30 - 1

1- نجات بنی اسرائیل از زندگی سخت و خفت بار به اراده الهی

و لقد نجّينا بنی اسرائیل من العذاب المهبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 37 - 2

2- هلاکت قوم « تبع » و اقوام پیش از آن ، به اراده و خواست خداوند

أهم خير أم قوم تبع و الذين من قبلهم أهلكنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 1

1 - مسخر بودن تمامی موجودات آسمان ها و زمین ، به اراده الهی و در جهت منافع آدمیان

وسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

«لام» در

ص: 613

«لکم» برای منفعت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) رهیافته به مسیر دین و مصمم به هدایت خلق ، به اراده الهی

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيحَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 24 - 7

7 - زندگی و مرگ در نگاه مشرکان ، پدیده ای طبیعی و بی ارتباط با اراده الهی و وجود خداوند

و ما يهلكنا إلاَّ الدهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 26 - 2

2 - زندگی و مرگ انسان به اراده خداوند است ; نه معلول طبیعت و روزگار .

و ما يهلكنا إلاَّ الدهر .. . قل الله يحييكم ثم يميتكم

آیه شریفه در حقیقت پاسخی به دعوی دهرین است که منکر مبدأ و معاد بودند و در آیات پیشین به گفته آنان اشارت رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 11

11- هواپرستی ، مانع درک حقایق وحی و عامل مهر شدن قلب انسان به اراده خداوند *

أولئك الذين طبع الله على قلوبهم واتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ

جمله «واتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ» می تواند بیانگر علت «طبع الله .. .» باشد; چه این که «طبع الله» می تواند بیانگر علت ناتوانی کافران و منافقان از

درک پیام وحی به

شمار آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 4

4- اراده خداوند به تعیین مراتب مؤمنان ، براساس عمل ایشان و نه علم ازلی خود

و الله يعلم أعمالكم . و لنبلونكم حتى نعلم المجهدین

روشن است که خداوند، عالم به تمامی غیب است و اعمال آدمیان را قبل از وقوع آن می داند و چه بسا تعبیر «والله يعلم أعمالكم» نظر به علم قبل از عمل نیز داشته باشد. از این رو «حتى نعلم...» را بدان معناگرفت که خداوند، حقیقتاً نمی داند و پس از فعل انسان علم پیدا می کند. بنابر این جمع بین «والله يعلم» و «لنبلونكم حتى نعلم...» می تواند این باشد که خداوند، مراتب مؤمنان را براساس علم ازلی معین نمی سازد؛ بلکه پس از آزمایش داوری می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 8

8 - قلب و دل انسان ها ، در تسخیر اراده الهی است .

هو الذی أنزل السکینه فی قلوب المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 1

1 - رخداد صلح حدیبیه و باز نشدن دست مکیان و مؤمنان علیه یکدیگر ، تنها به تدبیر و اراده الهی

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم و أیدیکم عنهم ببطن مکّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 -

ص: 615

15 - تثبیت روح تقوا در پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان ، در جریان حدیبیه به اراده الهی

وألزمهم کلمه التقوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 6

6- تعلق اراده الهی ، بر غلبه و پیروزی دین اسلام بر تمامی ادیان

هو الذی أرسل .. لیظهره علی الدین کلّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 7 - 1

1- گستردگی زمین و آمادگی آن برای زندگی انسان ، به تدبیر و اراده الهی است .

و الأرض مددنها و ألقینا فیها روسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 3

3- کنار رفتن پرده های غفلت از برابر چشمان آدمی ، به اراده الهی در قیامت

فکشفنا عنک غطاءک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 1

1 - برجا ماندن نشانه ای از قوم هلاک شده لوط ، به اراده الهی ، برای عبرت دیگران

و ترکنا فیها ءایه للذین یخافون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 4

4 - افکنده شدن فرعون و لشکریانش در دریا ، با حقارت و ذلت و به اراده الهی

فبنذنبهم فی الیمّ

ص: 616

اژه «فبذناهم» اشعار به فروافکندن همراه با ذلت و حقارت دارد؛ زیرا «نبد» اختصاصاً در دور ریختن اشیایی به کار می رود که فاقد ارزش است. در این جا گفته می شود: «نبدته نبد النعل الحَلِیق» (آن را چون کفش کهنه دور انداختم).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 47 - 7

7 - نظام آسمان ها ، همچنان در حال گسترش ، به تدبیر و اراده خداوند

و السَّماء بنینها بأیُّد و إنا لموسعون

«لموسعون» - چنانکه برخی گفته اند - می تواند بدین معنا باشد که ما آسمان را بنا نهادیم و همچنان بر وسعت و گستردگی آن می افزاییم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 48 - 1

1 - گستردگی زمین و آمادگی آن برای آسایش بشر ، به تدبیر و اراده خداوند

و الأرض فرشها

«فرش» (مصدر «فرشنا») و «مهد» (مصدر «ماهدون») در اصل به معنای پهن کردن و گستردن چیزی برای نشستن بر آن و یا خوابیدن است؛ یعنی، «و الأرض بسطناها و سطحناها لتستقروا علیها و تسکنوها فنعم الباسطون نحن».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 25 - 2

2 - فرجام یافتن آرزو ها ، وابسته به اراده و مشیت الهی است .

أم للإنسن ما تمنى . فله الأخره والأولى

فاء تفریع در «فله» می تواند بیانگر این نکته باشد که انسان،

ص: 617

به آرزوهای خویش جز از طریق خداوند - که مالک هر دو جهان است - نخواهد رسید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 32 - 15

15 - خاک و عناصر آن ، ماده اصلی پیدایش انسان به اراده الهی

إذ أنشأكم من الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 44 - 1,4

1 - مرگ و حیات ، تنها به اراده خداوند و در اختیار او است .

وأنه هو أمات و أحيا

4 - تأثیر غیر خدا در روند مرگ و حیات ، در طول اراده و قدرت خداوند است ; نه مستقل از او .

وأنه هو أمات و أحيا

با توجه به این که اسباب و عوامل طبیعی - و حتی خود انسان ها - در شکل گیری مرگ و حیات به نوعی مؤثراند، انحصار یافتن میراندن و زنده کردن به خداوند، از آن جهت است که اراده الهی، حاکم بر نظام مرگ و حیات است و دیگران - هر نقشی که دارند - در پرتو اراده الهی و به افاضه و تدبیر او دارای آن نقش هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 45 - 1

1 - قانون « زوجیت » در نظام طبیعت ، پدید آمده به اراده یگانه خداوند

وأنه خلق الزوجین

جلد - نام سوره - سوره

ص: 618

- آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 46 - 1

1 - پیدایش زن و مرد ، از نطفه به اراده خدای یگانه

و أنه خلق .. الذکر و الأُنثی . من نطفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 50 - 1

1 - هلاکت و نابودی نخستین نسل قوم عاد ، به اراده خداوند

و أنه أهلک عادًا الأولى

تعبیر «عادًا الأولى»، می تواند بیانگر این باشد که قوم عاد، دارای نسل های متعدد در تاریخ بوده اند و نسل نخستین آنان نابود شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 51 - 1

1 - نابودی قوم ثمود ، به اراده خداوند

و أنه أهلک .. و ثمودًا فما أبقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 53 - 1

1 - شهر های قوم لوط ، از جمله سرزمین های نابودشده به اراده خداوند

و المؤتفکه أهوی

مفسران، «المؤتفکه» را شهرهای قوم لوط دانسته اند؛ یعنی، «والقری المؤتفکه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 12 - 1

1 - انفجار و جوشش چشمه های زمین به اراده الهی ، برای انتقام گرفتن از قوم نوح

وفجرنا الأرض عيوناً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ -

ص: 619

18 - قمر - 54 - 13 - 2، 1

1 - نجات یافتن نوح (ع) از طوفان، به اراده الهی بود.

و حملنه علی ذات ألوح و دسر

2 - نقش عوامل و اسباب طبیعی، در تحقق اراده الهی برای نجات نوح (ع)

و حملنه علی ذات ألوح و دسر

تعبیر «و حملناه علی ذات ألواح . . .» بیانگر این معنا است که: «خداوند برای تحقق اراده خویش، عوامل طبیعی (کشتی) را به کار می گیرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 34 - 2

2 - اراده الهی، محرک اصلی عوامل طبیعی در انهدام جوامع حق ستیز

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا

تأکید بر انتساب یافتن عذاب و کیفر به مبدأ الهی (إِنَّا أَرْسَلْنَا)، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 7 - 3، 4

3 - برقراری قانون، محاسبه و سنجش به اراده الهی، در ساختار نظام جهان

و السَّمَاءِ رَفَعَهَا وَ وَضَعَ الْمِيزَانَ

با توجه به این که «میزان» به ابزار سنجش گفته می شود؛ وضع میزان در آسمان، می تواند اشاره به حاکمیت قانون و محاسبه در نظام جهان داشته باشد.

4 - وجود توازن میان اجرام آسمانی، به اراده الهی

و السَّمَاءِ رَفَعَهَا وَ وَضَعَ الْمِيزَانَ

با توجه به ارتباط میان «وضع المیزان» و «السَّماء رفعها»، از آیه

ص: 620

شریفه استفاده می شود که پیدایش اجرام در فضا و حجم، اندازه و فاصله میان آنها، تصادفی و گزاف نیست؛ بلکه میان آنها موازنه وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 15 - 1

1 - جن ، آفریده شده به اراده الهی ، از شعله های خالص و بدون دود آتش

و خلق الجنّ من مارج من نار

«مارج»، به معنای آتش خالص بدون دود است (قاموس المحيط).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 19 - 1

1 - زمین ، برخوردار از دو منبع عظیم آب (رود ها و دریا ها) ، به اراده الهی

مرج البحرين

مفسران بر آنند که مراد از «بحرین» در آیه شریفه، رودها و دریاها است. گفتنی است که واژه «بحر» به مطلق آب زیاد گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 36 - 4

4 - باقی ماندن حوران بهشت بر دوشیزگی ، معلول اراده الهی درباره آنان

فجعلنهنّ أبكارًا

از آن جایی که ممکن بود مسأله «همواره باکره ماندن» در ذهن مخاطبان صدراسلام غیر قابل باور جلوه کند، خداوند آن را به خواست خود نسبت داده و فرموده است: این را ما اراده کرده ایم و اراده ما تخلف ناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56

1 - محصول دادن زراعت ، وابسته به اراده خداوند است .

لو نشاء لجعلنه حطماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 1

1 - نظام تغییر فصول و کم و زیاد شدن ساعات شب و روز در طول سال ، تحت حاکمیت اراده خداوند

یولج الیل فی النهار و یولج النهار فی الیل

«ایلاج» (مصدر «یولج») به معنای داخل کردن است. برداشت یاد شده بدان احتمال است که مقصود از «یولج الیل فی النهار» (شب را در روز داخل می کند)، این باشد که او از مقدار شب می کاهد و بر مقدار روز می افزاید و مقصود از «یولج النهار فی الیل» (روز را در شب داخل می کند) این باشد که او از مقدار روز می کاهد و بر مقدار شب می افزاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 14 - 13

13 - مرگ آدمیان ، تحت اراده و فرمان خداوند فرا می رسد .

حتی جاء أمر الله

تعبیر «أمرالله» درباره مرگ، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 2

2 - برانگیخته شدن انسان ها در روز رستاخیز به اراده الهی

یوم یبعثهم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59

1 - اراده خداوند، عامل شکست و آوارگی کافران اهل کتاب (یهود بنی نضیر)

هو الذی أخرج الذین کفروا من أهل الکتاب

به اتفاق مفسران، آیات این بخش، مربوط به یهود بنی نضیر و جریان شکست و آواره شدن آنان از مدینه است.

7 - تبلور اراده الهی، در عمل مسلمانان نسبت به تبعید بنی نضیر

هو الذی أخرج .. لأول الحشر

چنانچه مراد از «حشر» تجمع مسلمانان باشد - با توجه به نسبت دادن اخراج به خداوند در آیه شریفه - مطلب بالا قابل برداشت است.

12 - تحقق اراده الهی، علیه یهود بنی نضیر، به گونه ای غیر قابل محاسبه برای آنان

هو الذی أخرج .. و ظنوا أنهم مانعتهم ... فأتیهم الله من حیث لم یحسبوا

14 - پیدایش بیم و هراس در قلب یهودیان بنی نضیر، به اراده الهی

وقذف فی قلوبهم الرعب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 10، 11

10 - پیروزی رسولان الهی بر کافران، به اراده و مشیت خداوند است.

ولکن الله یسلط رسله علی من یشاء

11 - تسلط و غلبه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر یهود بنی نضیر، معلول اراده و عنایت خداوند بود؛ نه صرفاً تلاش مسلمانان.

فما أوجفتم علیه .. و لكن الله یسلط رسله علی من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه

- فیش

19 - صف - 61 - 8 - 6

6 - اراده خداوند ، بر گسترش اسلام و تعالیم قرآن در سراسر گیتی

یریدون لیطفوا .. و الله متم نوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 10

10 - تعلق اراده الهی بر غلبه دادن دین اسلام بر دیگر ادیان ، به رغم ناخرسندی مشرکان

أرسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون

ضمیر «یظهره» می تواند به رسول و یا «دین» برگردد. در هر دو صورت، معنا یکی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 11

11 - تعلق اراده الهی ، بر عزت و پیروزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان

و لله العزه و لرسوله و للمؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 7

7 - فرمان روایی خداوند ، حقیقی است و از غیر او ، اعتباری و مجازی و تحت اراده او است .

له الملك

تقدیم مسند (له) بر مسندالیه (الملك) افاده قصر می کند؛ یعنی، فرمان روایی تنها از آن خداوند است. وجود فرمان روایی های دیگر (مانند آنچه در زمین هست)، قرینه است بر این که مراد از «الملك» در آیه شریفه، ملک حقیقی است و آنچه وجود دارد همگی اعتباری می باشد.

ص: 624

لد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 11 - 2

2 - تأثیر و کارسازی عوامل و اسباب طبیعی ، در چارچوب اراده و رخصت خداوند است .

ما أصاب من مصيبة إلا بإذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 25 - 9

9 - رهایی از عذاب الهی در دنیا و آخرت ، جز با جلب رضای خداوند و با اراده او ممکن نیست .

فلم يجدوا لهم من دون الله أنصارًا

برداشت یاد شده، از تعبیر «من دون الله» (بدون خداوند) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 14 - 3

3 - نزول باران های فراوان از ابر های باردار ، به تدبیر خداوند و اراده او است .

و أنزلنا من المعصرت ماء ثجاجًا

«ثجاج» مبالغه «ثاج» است؛ یعنی، بسیار ریزنده (لسان العرب). این کلمه در معنای لازم و متعدی هر دو استعمال شده است و در آیه شریفه، معنای لازم مناسب تر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 1

1 - تصمیم انسان به آموختن و پیمودن راه راست ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

و ما تشاءون إلا أن يشاء الله

مفعول محذوف «و ما تشاءون» - به قرینه آیه قبل - تعبیری نظیر

«أَنْ تَسْتَقِيمُوا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 16 - 3، 1

1 - خداوند ، براساس اراده خویش عمل می کند .

فَعَال لَمَا يَرِيد

قید «لمايريد» بیانگر آن است که جز اراده خداوند، چیزی در افعال او نقش ندارد.

3 - هیچ مانعی ، خداوند را از انجام دادن وعده ها و تهدید های اراده شده اش ، باز نمی دارد .

فَعَال لَمَا يَرِيد

ارتباط این آیه با آیه «إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ...» و «هُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ»، بیانگر برداشت یاد شده است.

6- آثار اراده متقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 3

3 - تمامی خواسته های تقوایپیشگان به صرف اراده کردن و بدون اظهار کردن آنها ، از پیش آماده شده است .

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که «مشیت» به معنای خواستن و اراده کردن است و خداوند در وعده خود به بهشتیان، تنها به همین مشیت و اراده کردن آنان اکتفا کرده و فرموده است که هر آنچه آنان بخواهند و اراده کنند، بدون هیچ اظهاری به آنان اعطا خواهد کرد.

7- آثار اراده محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 34 - 6

6 - برآورده شدن تمامی خواسته های احسان کنندگان در قیامت ، به صرف اراده کردن آنان

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جِزَاءَ الْمُحْسِنِينَ

احسان» هم شامل نیکی به خود می باشد - که در این صورت مقصود نیک کرداری است - و هم شامل نیکی به دیگران می شود (لسان العرب). این واژه در آیه شریفه، ممکن است در هر دو معنای کار رفته باشد.

8- آثار اراده مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 14

14 - اراده و خواست مؤمنان بهشتی ، مؤثر در پدید آمدن نعمت ها و خواسته های آنان

لهم ما يشاءون عند ربهم

9- آثار ذکر حاکمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 36 - 8

8 - توجه مؤمنان به غلبه اراده خداوند بر قدرت کافران ، مایه امید و تسلی خاطر ایشان

و کم أهلكنا قبلهم من قرن هم أشدّ منهم بطشاً فنقبوا فی البلد هل من محیص

10- احاطه اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 57 - 14

14- حقّ گریزی کافران و منکران الهی ، در حیطة قدرت خدا و وابسته به اراده او است .

إنا جعلنا علی قلوبهم أکنه

تأکید خداوند - به وسیله «إنا جعلنا..» - بر حاکمیت و نقش خود، از آن جهت است که گمان نرود کفر کافران و منکران آیات الهی، از قلمرو قدرت الهی بیرون است و آنان تبدیل به قدرتی در برابر خدا شده اند.

11- اراده آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 11 - 5

5- زمین و آسمان (جهان هستی) ، دارای نوعی شعور ، اراده و نطق

قالتا أتینا طائعين

از واژه «قالتا» استفاده می شود که آسمان و زمین دارای نوعی نطق اند؛ چنان که از جمله «أتینا طائعين» فهمیده می شود که آن دو، از نوعی اراده و خواست نیز برخوردارند و از مجموع اراده و نطق نوعی شعور و ادراک استفاده می شود.

12- اراده ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 31 - 4

4- ابلیس ، موجودی دارای اختیار و اراده

فسجد الملائکه کلهم .. . إلا ابلیس أبی

13- اراده اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 37 - 6

6- اراده ، عزم و تصمیم آدمی در قیامت ، همواره باقی و ماندگار خواهد بود .

یریدون ان یخرجوا من النار

14- اراده الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 116 - 9

9- بی اثر بودن مال و اولاد ، در برابر اراده و خواست خداوند

لن تغنی عنهم اموالهم ولا اولادهم من الله شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 140 - 7

7 - حاکمیت اراده الهی بر حرکت تاریخ (شکست ها و پیروزی ها، تلخی ها و شادی ها)

و تلك الايام نداولها بين الناس

از اینکه خداوند

ص: 628

تمامی شکستها و پیروزیها و تلخیهها و شادیها و .. را به خود نسبت داده است (نداولها)، حاکمیت اراده الهی بر حرکت تاریخ به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 5

5 - جریان اراده الهی در مسائل روانی، اجتماعی و تاریخی انسان، از طریق اسباب و علل طبیعی

نداولها بین الناس .. و لیمحص الله الذین امنوا و یمحق الکافرین

خداوند برای خالص کردن مؤمنان - که مسأله ای روانی است - و نابودی کفار - که از مسائل اجتماعی و تاریخی است - ، از طریق علل و اسبابی همانند شکست و پیروزی، اراده خویش را اعمال می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 6

6 - قوانین حاکم بر حیات و مرگ موجودات، برخاسته از اراده و حاکمیت خداوند

و ما کان لنفس ان تموت الا باذن الله کتاباً مؤجلاً

چون عوامل و اسبابی برای مرگ و حیات در جریان است، و این آیه مرگ را به اذن الهی می داند، بنابراین به این نتیجه می رسیم که عوامل و اسباب مرگ و حیات، در تحت اراده الهی است و به اذن او عمل می کند.

15- اراده انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 2

2- رسولان الهی در طول تاریخ، مواجه با مشکلات

ص: 629

عظیم و برخوردار از اراده و عزمی بزرگ

فاصبر كما صبر أولوا العزم من الرسل

چنانچه «من» بیانیه و عزم به معنای اراده و تصمیم باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

16- اراده انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 7

7- تصمیم و خواست خود انسان ، محور و اساس ایمان و کفرش است .

فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 62 - 9

9 - انسان ، دارای اراده و موجودی آزاد و مختار

لمن أراد أن يذکر أو أراد شکورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 14

14 - انتخاب راه هدایت ، منوط به اراده خود انسان است .

لعلهم يهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 4

4 - خواست و اراده خود انسان ، تعیین کننده سرنوشت او است .

يغفر لمن يشاء و يعذب من يشاء

ضمیر فاعلی مستتر در «یشاء» در یک احتمال به «من» بازمی گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 14 - 3

3 - پیدایش موجودی شعورمند و صاحب اراده از گلی خشکیده (چون انسان) ، شایان تأمل و درس آموزی

ص: 630

است .

خلق الإنسن من صلصل

تذکر به مبدأ پیدایش انسان، ممکن است نظر به مطلب بالا داشته باشد؛ چه این که آیات سوره تماماً توحیدی است و در مقام نمایاندن ربوبیت یگانه حق می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 37 - 1

1 - انسان ، موجودی است مختار و با اراده .

لمن شاء منکم أن یتقدّم أو یتأخّر

جمله «لمن شاء...» خبر مقدم و عبارت «أن یتقدّم...» مبتدای مؤخر است. این مبتدا و خبر، جمله ای خبری و در مقام انشا است؛ مانند «فمن شاء فلیؤمن و من شاء فلیکفر»، (کهف، آیه 29). بر این اساس مفاد آیه شریفه چنین است: هر کس خواست، پیش تازد و هر کس خواست، واپس رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 3

3 - انسان ، موجودی است مختار و با اراده .

إمّا شاکراً و إمّا کفوراً

17- اراده تکوینی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 107 - 7

7 - اراده خداوند ، عین فعل اوست .

وإن یردک بخیر فلا راد لفضله

از جمله «فلا راد لفضله» - که جواب شرط است - استفاده می شود که با نفس اراده خداوند، فضل او در خارج تحقق پیدا می کند و لذا فرمود: کسی توانایی رد آن را ندارد.

جلد - نام سورہ -

ص: 631

سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 40 - 2

2- بین اراده خداوند و فرمان او بر پدید آمدن اشیاء ، فاصله ای وجود ندارد .

إنما قولنا لشيء إذا أردناه أن نقول له كن فيكون

18- اراده جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 13

13- جن ، همانند انسان ، دارای شعور و اراده و تکلیف

و إذ صرفنا إليك نفرًا من الجنّ . . . ولّوا إلى قومهم منذرين

استماع قرآن، ایمان به آن و انذار دیگران، گویای مطلب بالا است.

19- اراده جنیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 7

7 - جن موجودی دارای حیات و شعور و اراده است.

عدوا شیطین الإنس و الجن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 4

4 - جنیان موجوداتی دارای اراده و اختیار و تکلیف هستند.

يمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس

بازخواست شدن جنیان در قیامت، بیانگر مکلف بودن آنان و برخورداری آنان از اختیار است.

20- اراده جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 20 - 7

7 - نوعی اراده و توان محدود ، برای دوزخیان وجود دارد .

كَلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا

21- اراده حیوانات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 5

ص: 632

9- حیوانات دارای نوعی اراده، اختیار، شعور و تکلیف و جزا و پاداش در قیامت

أمم أمثالکم . . . ثم إلى ربهم يحشرون

22- اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 13

13 - اراده خداوند بر هدایت انسان ها و یا گمراه کردنشان ، مشروط به زمینه هایی است که آدمی خود فراهم کننده آنهاست .

يضل به كثيراً ويهدى به كثيراً و ما يضل به إلا الفسقين

جمله «و ما يضلّ . . . : خداوند تنها فاسقان را به وسیله مثلهایی از قرآن گمراه می سازد» بیانگر این حقیقت است که گمراه سازی خداوند گزاف نبوده، بلکه ریشه در عملکرد اختیاری خود انسان دارد. در حقیقت این گمراهی پیامد فسق آدمی و کیفر تبهکاری خود اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 117 - 10، 12

10 - اقتدار خداوند بر ایجاد « هر آنچه که اراده کند » ، دلیل بر منزّه بودنش از اختیار کردن فرزند و نیاز داشتن به آن است .

قالوا اتخذ الله ولداً سبحانه بل . . . و إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن

برداشت فوق بر این اساس است که: جمله «و إذا قضى أمراً . . .» نیز، همانند فرازهای قبل، دلیل و برهان برای تنزیه خدا از داشتن فرزند باشد.

12 - صفوان بن یحیی می گوید از امام رضا (ع) از اراده خدا سؤال

ص: 633

کردم، امام فرمود: «... فاراده الله الفعل لا غير ذلك، يقول له: «كن فيكون» بلا لفظ ولا نطق بلسان ولا همه ولا تفكر ولا كيف لذلك كما انه لا كيف له»

... اراده خدا عين فعل اوست نه چیز دیگر و هنگامی که خدا فرمان وجود چیزی را صادر کند، به او می گوید «موجود باش» و به دنبال این فرمان آن چیز موجود می شود بدون آنکه لفظی و گفتاری یا قصد و فکری از او صادر شود و اراده خدا از مقوله کیف نیست، همان طور که خداوند دارای کیفیت نیست».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 10

10 - هیچ قدرتی نمی تواند مانع اجرای اراده خداوند بشود .

فان زللتم... ان الله عزيز حكيم

با استفاده از معنای «عزیز»: پیروز و شکست ناپذیر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 23

23 - تحقّق اراده الهی ، به وسیله عوامل طبیعی

ولو لا دفع الله الناس بعضهم ببعض

کلمه «لو لا» حاکی از اراده الهی بر عدم فراگیری فساد در زمین است و خداوند این خواست خویش را با مبارزه انسانهای حقجو علیه متجاوزان، صورت می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 253 - 19، 21

19 - حاکمیت اراده الهی بر افعال اختیاری

انسان و تحولات اجتماعی - تاریخی

و لو شاء الله ما اقتتل . . . و لكن الله يفعل ما يريد

21 - خداوند ، هر آنچه را اراده کند ، انجام می دهد .

و لكن الله يفعل ما يريد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 28

28 - پذیرش دلایل روشن و هدایت یافتن آدمی ، منوط به تعلّق اراده خداوندی است .

فبهت الذي كفر و الله لا يهدي القوم الظالمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 11 - 13

13 - حاکمیت اراده الهی بر روند تاریخ

ان الذين كفروا .. فاخذهم الله بذنوبهم

حاکمیت خداوند از «فاخذهم الله 9» ، و تاریخ از «ال فرعون و الذين من قبلهم» که سیر تاریخ را نشان می دهد استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 15، 6

6 - خداوند ، تنها عطاکننده قدرت ، به هر کس که اراده فرماید .

تؤتي الملك من تشاء

15 - اراده و مشیت الهی ، جز به خیر تعلق نمی گیرد . *

بيدك الخير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 47 - 14، 12، 4

4 - انتظار برگزیدگان خداوند به تحقق اراده الهی در جریان امور دنیا،

ص: 635

از طریق اسباب و علل طبیعی

یا مریم انّ الله اصطفیک .. قالت ربّ ائی یكون لی

مسلماً حضرت مریم (ع) منکر امور خارق العاده نبود و خداوند را قادر بر انجام هر کاری می دانست، از این رو چنانکه در آیات سابق آمده، به زکریا فرمود: هو من عندالله، بنابراین جمله «ائی ..» می رساند که او و همه اولیاء خدا، اصل در تحقق اراده الهی در امور جهان راه، بر پایه اسباب و علل طبیعی می دانستند، نه اینکه همواره چشم انتظار معجزه باشند.

12 - اراده قطعی خدا در مورد اعطای عیسی (ع) به مریم، بدون تماس بشری با او

کذلک الله یخلق ما یشاء

14 - اراده خداوند به هر چه تعلق گیرد، چون بگوید باش، خواهد بود.

إذا قضی امرأفاثما یقول له کن فیکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 151 - 8

8 - حالات روحی و روانی آدمی، قانونمند و برخاسته از حاکمیت اراده الهی است.

سنلقی فی قلوب الذین کفروا الرعب بما اشركوا

از آنجا که رعب معلول شرک شمرده شده (بما اشركوا)، معلوم می شود رعب که یک حالت روحی است، تابع قانون و علت خویش است و از سویی چون خداوند القای رعب را به خود نسبت داده (سنلقی)، معلوم می شود که این قانون و علت تحت اراده الهی عمل می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه

ص: 636

- فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 4،5،14

4 - ضربات مرگبار مسلمانان پیکارگر در آغاز جنگ احد بر پیکره مشرکان قریش ، به اذن و اراده الهی

و لقد صدقکم اللّٰه وعده اذ تحسّونهم باذنه

5 - تأثیر اسباب و عوامل مادی ، در گرو اذن و اراده خداوند است .

اذ تحسّونهم باذنه

14 - پیروزی جامعه ایمانی بر دشمنان خویش ، برخاسته از اراده الهی

من معد ما اریکم ما تحبّون

فاعل در «اری» خداوند است ؛ و منظور از «ما» در «ما تحبّون»، پیروزی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 153 - 22

22 - هجوم اندوه های ناشی از نافرمانی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و عدم موفقیت در کارزار احد ، برخاسته از اراده الهی برای به

فراموشی سپردن اندوه از دست دادن غنائم و جراحات وارده بر ایشان

فانابکم غمّا بغمّ لکیلا تحزنوا علی ما فاتکم و لا ما اصابکم

بنابر اینکه «لکیلا» متعلق به «انابکم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 176 - 9،13،14

9 - اراده الهی مبنی بر محرومیت حتمی شتابگران در کفر از بهره های اخروی

یرید اللّٰه الاّ يجعل لهم حظّاً فی الآخرة

13 - کفرورزی کافران ، بیرون از اراده الهی نیست .

و لا یحزنک الذّین یسارعون فی الکفر أنّهم لن یضروا اللّٰه شیئاً یرید اللّٰه الاّ

جمله «یرید الله . . .»، بیان دلیلی است برای «لن یضروا الله»؛ یعنی شتاب کافران در کفر خویش، ضرری به خداوند نمی زند و کفر آنان، نشانه چیره شدن بر خداوند و اراده او نیست؛ زیرا خداوند با اراده خود آنان را به راهی انداخته که نتیجه آن محرومیت از بهره های آخرت است.

14 - اراده الهی بر محروم سازی کفرپیشگان از بهره های دنیوی نیست . *

یرید الله الا يجعل لهم حظاً فی الاخره

مفهوم کلمه «فی الاخره»، گویای آن است که اراده الهی بر محروم ساختن کافران از مواهب آخرت است، نه بهره های دنیوی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 193 - 26

26 - مرگ انسان ، به مشیت و اراده الهی است .

و توفنا مع الابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 14 - 7

7 - بهره مندی مطیعان از بهشت و گرفتاری عصیانگران در آتش ، به اراده و خواست خداست .

و من یطع الله . . . یدخله جنات . . . و من یعص الله . . . یدخله ناراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 1, 2

1 - اراده خداوند بر تبیین و روشن نمودن احکام برای مردم

یرید الله لیبین لکم

در برداشت فوق، به دلیل آیات گذشته، مفعول «لیبین»، احکام و مقررات

گرفته شده است.

2- اراده خداوند بر تبیین سنت های اقوام گذشته برای مردم

یرید الله لیبّین لکم . . سنن الذین من قبلکم

بنابر اینکه «سنن الذین»، مفعول «لیبّین» نیز باشد. یعنی هر دو فعل «لیبّین» و «یهدیکم» از باب تنازع در «سنن» عمل کرده باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 10، 1

1 - سبکبار نمودن انسان در زندگی ، خواست الهی است .

یرید الله ان یخفف عنکم

10 - ضعف و ناتوانی انسان ، منشأ تسهیل احکام دین از جانب خداوند

یرید الله ان یخفف عنکم و خلق الانسان ضعيفاً

بر این مبنا که مراد از تخفیف، سهولت در نفس احکام الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 35 - 9

9- نقش اصلاح طلبی قاضیان تحکیم در اراده الهی به ایجاد سازش بین زن و شوهر

ان یریدا اصلاحاً یوقّق الله بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 16

16 - ناتوانی همه انسان ها و تمامی عوامل در برابر اراده خدا

اتریدون ان تهدوا من اضلّ الله و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 123 - 13

گناهانشان ، تنها به دست خداوند و منوط به اراده اوست .

و لا یجد له من دون الله ولیاً و لانصیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 131 - 16

16 - کفرورزی انسان ها و بی تقوایی آنان ، خارج از خواست و اختیار خداوند نخواهد بود .

وإن تکفروا فإن لله ما فی السموت و ما فی الأرض

بیان مالکیت خداوند نسبت به تمامی هستی پس از جمله «ان تکفروا»، می تواند اشاره به این معنا باشد که، کفرورزی انسانها چون خارج از هستی نیست، در اختیار خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 137 - 9

9 - هدایت و آمرزش انسان ها ، متکی به اراده خداوند است .

لم یکن الله لیغفر لهم و لالیهدیهم سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 5

5 - تمامی قدرت ها و عوامل ، مقهور اراده و خواست خداست .

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 13

13 - اراده خداوند حاکم بر قوانین تکوینی جهان

انما المسیح عیسی ابن مریم رسول الله و کلمته القاها إلی مریم و روح منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

4 - مائده - 5 - 1 - 16,18

16 - خداوند هر حکمی را اراده کند ، صادر خواهد کرد .

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

بنابر اینکه مراد از «ما»، احکام شرعی (وجوب، حرمت، حلیت و ..) باشد.

18 - تکالیف دین ، نشأت گرفته از اراده الهی است .

أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أَحَلَّتْ .. إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 17 - 10,11

10 - نفی هرگونه قدرت ، در برابر قدرت و اراده خداوند

فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ

استفهام «فمن يملك»، استفهام انکاری است. یعنی هیچکس قادر بر ایستادگی در برابر خواست خداوند نیست.

11 - ناتوانی مسیح (ع) و مادرش و تمامی اهل زمین در برابر اراده الهی ، دلیل بطلان ادعای الوهیت برای مسیح (ع)

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ ... إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 8

8 - حیوانات ، مشمول تدبیر خداوند و کارگزارانی برای تحقق اراده و خواست او

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَاباً يَبْحِثُ فِي الْأَرْضِ لِيرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَ أَخِيهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 2,6,7

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دانا

به حاکمیت مطلق و اراده بی چون و چرای خداوند

الم تعلم إنَّ الله له ملك السموت و الارض

6 - حاکمیت و سلطه خداوند بر جهان هستی ، دلیل وابستگی آمرزش و عذاب انسان ها به خواست و اراده اوست . *

له ملك السموت و الارض يعذب من يشاء و يغفر لمن يشاء

7 - تعیین موارد اجرای حد و یا سقوط آن و گذشت از مجرمان ، به اراده و مشیت الهی است . *

والسارق و السارقه فاقطعوا .. يعذب من يشاء و يغفر لمن يشاء

مراد از جمله «يعذب ..» می تواند حکمی باشد که از جمله «فاقطعوا ...» به دست می آید و مقصود از جمله «يغفر ...» برداشتن آن حکم است که جمله «فان الله يتوب ...» بدان اشاره کرد. گفتنی است که تقدیم عذاب بر مغفرت، این احتمال را تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 33, 38

31 - اراده همه موجودات ، حتی رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، مقهور حاکمیت اراده الهی

و من یرد الله فتنته فلن تملک له من الله شیئاً

33 - تعلق اراده الهی به عذاب و ضلالت آدمی ، پیامد کفرورزی ، تحریفگری ، دروغپردازی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی از تحریفگران دین

الذین یسرعون فی الکفر .. و من یرد الله فتنته فلن تملک له من الله شیئاً

38 - پافشاری در کفر ، مانع تعلق اراده الهی به

ص: 642

پاک نمودن قلب کافران از آلودگی و ناپاکی

الذین يسرعون فى الكفر .. أولئك الذین لم یرد الله ان یطهر قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 16, 22

15 - اراده خداوند بر عذاب گنهکاران ، مانع توفیق آنان به پذیرش احکام الهی و داوری های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فان تولوا فاعلم انما یرید الله ان یصیبهم ببعض ذنوبهم

16 - توجه به حاکمیت اراده خداوند بر هدایت و ضلالت مردمان ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه بر گمراهی آنان

فان تولوا فاعلم انما یرید الله ان یصیبهم ببعض ذنوبهم

از اهداف آگاه ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فاعلم ..) به اینکه حتی گمراه ساختن مردمان نیز برخاسته از اراده الهی است، بازدارى وی از تأسف و اندوه بر گمراهی آنان است.

22 - اراده خداوند به عذاب بسیاری از یهودیان و مسیحیان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فان تولوا .. ان یصیبهم ببعض ذنوبهم وإن كثيراً من الناس لفسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 18

18 - اراده خداوند بر حیات جاودانه و فروغ پیوسته اسلام ، در پرتو حضور مؤمنان با صلابت و سرافراز

فسوف یأتى الله یقوم .. اعزه على الکفرین یجهدون فى سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 12

12 - هدایت یافتن انسان

ص: 643

ها به اراده خدا و در اختیار اوست .

والله لا يهدى القوم الفسقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 14،21

14 - عوامل طبیعی، مسخر اراده الهی و در قلمرو قدرت اوست.

کم أهلکنا .. مکنهم ... وأرسلنا السماء ... وجعلنا الأنهر

21 - پیدایش و انقراض تمدنها، تحت اراده و سیطره الهی

ألم یروا کم أهلکنا من قبلهم من قرن مکنهم فی الأرض .. فأنشأنا من بعدهم قرناء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 61 - 11

11 - اسباب و عوامل مرگ و حیات آدمی منحصرأ تحت اراده قاهر خداوند و در اختیار اوست.

وهو القاهر فوق عباده .. توفته رسلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 99 - 18

18 - جریان امور طبیعت و اداره آن در حیطة قدرت و قلمرو اراده خداوند است.

وهو الذی ... فأخرجنا ... نخرج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 8

8 - هدایت و گمراهی انسان تحت اراده خداوند است.

فمن یرد الله أن یهدیه .. و من یرد أن یضله یجعل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 4 - 7 - 5

ص: 644

5- اراده الهی دارای نقشی مؤثر در تحولات تاریخ

و کم من قریه أهلکنها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 8

8- هماهنگی و پیوستگی عوامل طبیعی و عملکرد آنها در پرتو اراده خداوند است .

و هو الذی یرسل الریح بشراً .. فاخرجنا به من کل الثمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 2

2- رویش گیاهان به اذن و اراده خداوند است .

و البلد الطیب ینخرج نباته یاذن ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 64 - 8,9

8- جریان عوامل طبیعی به اراده خداوند و در اختیار اوست .

فانجینه .. و أغرقنا الذین کذبوا

9- تحولات تاریخ بشر تحت تأثیر اراده الهی است .

فانجینه .. و أغرقنا الذین کذبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 12

12- تحولات تاریخی و اجتماعی نسل بشر ، تحت اراده و مشیت الهی است .

و اذکروا اذ جعلکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - عملکرد عوامل طبیعی به اراده خداوند و در اختیار اوست .

فکرکم

جلد - نام

ص: 645

سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 4

4 - شداید و سختی ها زمینه ساز توجه آدمی به وابستگی عوامل طبیعی به اراده و مشیت خداوند است .

أخذنا أهلها بالبأساء والضراء لعلهم يضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 3

3 - سختی ها و آسایش ها در زندگانی جوامع کفرپیشه دارای هدف و پیامی ویژه و برخاسته از اراده خداوند است .

و ما أرسلنا في قرية من نبي إلا أخذنا .. ثم بدلنا مكان السيئه الحسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 4,5

4 - جریان نعمت های فراوان بر امت ها با گشایش برکت های آسمان و زمین ، در اختیار خداوند و به اراده اوست .

لفتحنا عليهم برکت من السماء والأرض

5 - عملکرد عوامل طبیعی به اراده خداوند و در اختیار اوست .

لفتحنا عليهم برکت من السماء والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 5

5 - موسی (ع) در تعالیم خویش به بنی اسرائیل ، پندار مالکیت فرعون را بر زمین ، پنداری باطل و حاکمیت او را مقهور اراده خداوند خواند .

قال موسی لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

جلد

ص: 646

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 130 - 6

6 - اراده خداوند حاکم بر طبیعت و عوامل آن

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنين و نقص من الثمرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 6,7

6 - تنها اراده خداوند عامل نزول بلاها و مصیبت های هشدار دهنده بر فرعونیان زمان موسی

ألا إنما طئهم عند الله

7 - بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنما طئهم عند الله و لكن أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 133 - 5

5 - موجودات هستی و عوامل طبیعی در اختیار خدا و افعال آنها بسته به اراده اوست .

فأرسلنا عليهم الطوفان و الجراد و القمل و الضفادع و الدم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 17

17 - تحولات تاریخ بشر تحت اراده تدبیر خداوند است .

و أورتنا .. کلمت ربک ... و دمرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 167 - 2

2 - خداوند تعلق اراده خویش را بر گرفتار ساختن یهودیان متمرّد به زندگی زجرآور و تحت شکنجه دیگران ، به همگان اعلام کرد

و إذ تأذن ربك ليعيثن عليهم إلى يوم القيمة من يسومهم سوء العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 9، 6، 7

6 - خداوند خواهان رویارویی مسلمانان با سپاه مسلح قریش و مشرکان مکه

تودون أن .. و یرید الله أن یحق الحق بکلمته

از مقابله دو جمله «تودون ..» و «یرید الله ...» به دست می آید که اراده خداوند بر خلاف خواسته مسلمانان در انتخاب یکی از دو گروه (کاروان تجاری و سپاه مسلح مشرکان) بوده است.

7 - تعلق اراده الهی به تحقق یافتن حق و ریشه کن شدن کافران

و یرید الله أن یحق الحق بکلمته و یقطع دابر الکفرین

«دابر» به معنای آخرت است و از بین بردن آخر هر چیز به معنای نابودسازی کامل آن چیز است.

9 - فرمان خداوند به مبارزه با کفر و شرک و به وجود آوردن صحنه مبارزه، از اسباب تحقق اراده خداوند برای اظهار حق و نابودی کفر

و یرید الله أن یحق الحق بکلمته

خداوند در برابر مؤمنان که خواهان هجوم به کاروان تجاری قریش بودند، خواست تا آنان با لشکریان کفر درآویزند و به جهاد با آنان پردازند و همان را نیز مقدر ساخت و بیان داشت که احقاق حق در پرتو آن حاصل می شود. بنابراین مراد از «بکلمته» همان فرمان به جهاد و تحقق یافتن صحنه مبارزه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

ص: 648

4- خداوند خواهان نابودی کفر و گسترش توحید و معارف اسلام، علی رغم ناخشنودی مشرکان مجرم و تلاش های پیگیر آنان

ليحقق الحق... ولو كره المجرمون

کراهت مجرمان کنایه از تلاشهای پیگیر آنان برای مقابله با حق است. زیرا مجرد کراهت نفسانی مجرمان، بدون مبارزه عملی و تلاش پیگیر، مسأله ای نیست که در آیه به آن پرداخته شود. گفتنی است با توجه به مورد آیه، توحید و معارف اسلام از مصادیق مورد نظر کلمه «الحق» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 4

4- انسان در افعال خویش نه مستقل از اراده خداوند است و نه از سوی او مجبور به انجام افعال خویش

و ما رمیت إذ رمیت و لكن الله رمی

چون از یکسو فعل پیامبر(صلی الله علیه و آله) به خود او استناد داده شده و از سوی دیگر همان فعل به خداوند نسبت داده شده است، معلوم می شود انسان در انجام افعال، نه از استقلال کامل برخوردار است و نه مجبور به انجام افعال خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 9

9- تقدیر و اراده خداوند، تحقق بخش جنگ بدر و شکل دهنده مقدمات آن

و لكن ليقضى الله أمرا كان مفعولا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 -

ص: 649

2- قوای ادراکی انسان تحت سلطه و نفوذ اراده الهی

إذ يريكموهم ... و يقللکم فی أعینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 59 - 2، 1

1 - هیچ حرکت و رفتاری، حتی کفرورزی کافران و پیمان شکنی آنان، خارج از اراده خداوند نیست.

و لایحسبن الذین کفروا سبقوا إیهم لایعجزون

جمله «لایحسبن ...» در صدد رفع پندار ناصوابی است که کفرپیشگان آن را در خیال خویش می پروراندند که با توجه به آیات قبل می توان گفت آن پندار برخاسته از کفرورزی و ستیزه جویی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و شکستن پیمانهای او بوده است. آنان بر این پندار بودند که اگر دستورات پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جانب خدا و خواست اوست، آنان با مخالفتهای خویش بر خدای محمد (صلی الله علیه و آله) چیره شده اند. جمله «لایحسبن ...» بیان می دارد که این پندار ناصواب است. زیرا هیچ چیز خداوند را ناتوان نمی سازد. مفاد این جمله با توجه به آنچه گذشت این است که هیچ حرکت و رفتاری بیرون از اراده و خواست خداوند نیست.

2- کافران هرگز قادر نخواهند بود خداوند را ناتوان ساخته و مانع تحقق اراده وی شوند.

إیهم لایعجزون

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول محذوف از «لایعجزون»، الله باشد. اعجاز (مصدر یعجزون) به معنای ناتوان ساختن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 10

10 - عوامل

ص: 650

دشمنی زا، ناپایدار در مقابل اراده خداوند بر ایجاد محبت و دوستی میان انسانها

و لكن الله ألفت بينهم إنه عزيز

جمله «لو أنفقت . . .» اشاره به این دارد که عوامل دشمنی زا در میان قبایل عرب بسیار شدید بوده است. و جمله استدر اکیه «و لكن الله ...» اشاره به این دارد که آن عوامل در برابر اراده خدا نمی توانست اثری داشته باشد. یعنی اگر چه آنان دارای دشمنیهای دیرپای بودند و امکان الفت بین آنها نبود، ولی خداوند چنین خواست که آنان با یکدیگر الفت یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 66 - 11

11 - پیروزی بر دشمنان ، وابسته به اراده و اذن خداوند است .

فإن یکن . . . یاذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 9

9 - خداوند خواهان تلاش مردم برای دستیابی به منافع معنوی و مواهب اخروی است .

و الله یرید الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 7

7 - اراده خداوند منشأ اصلی تسلط پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اسیران جنگ بدر

فأمكن منهم

ضمیر فاعلی در «امکن» به «الله» برمی گردد. یعنی خداوند شما را بر آنان تسلط بخشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 -

ص: 651

8 - اراده خدا بر گسترش اسلام و تعالیم قرآن در سراسر گیتی

و یأبی الله إلا أن یتم نوره

10 - هر گونه تدبیر و تلاش در راستای مبارزه با اسلام، مغلوب اراده خداوند بوده و محکوم به شکست است.

یریدون أن یطفئوا نور الله . . . و یأبی الله . . . و لو کره الکفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 8

8 - تعلق اراده الهی در غلبه یافتن دین حق (اسلام) بر دیگر ادیان جهان، علی رغم کراهت مشرکان

و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو کره المشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 7

7 - در بینش مؤمنان جریان همه امور، تحت اراده و مشیت الهی است.

نحن نتریص بکم أن یصیبکم الله بعذاب من عنده أو بأیدینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 55 - 10

10 - تحقق اراده الهی به عذاب دنیوی، از طریق اعطای نعمت های ظاهری و اسباب طبیعی

إنما یرید الله لیعذبهم بها فی الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 111 - 11

11 - اراده خداوند به اعتلای دین و راه خود، در پرتو ایثار و جهاد

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ . . . يَقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

از اینکه خداوند، اعلام کرده است که خریدار جان و مال مؤمنان می باشد و سپس مسأله جهاد فی سبیل الله را مطرح ساخته، استفاده می شود که خداوند، پیشبرد راه خود را در پرتو جهاد مؤمنان قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 7، 2، 4

2- نوح (ع)، پس از تلاش های ناموفق خویش، این احتمال را موجه دانست که خداوند خواسته تا اشراف و سران قومش، به ورطه ضلالت و گمراهی سقوط کنند.

و لا ینفعکم نصحی . . . إِنْ كَانَ اللَّهُ يَرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ

«إِنْ» در «إِنْ كَانَ اللَّهُ . . .» شرطیه است و جمله «لا ینفعکم . . .» به منزله جواب برای آن می باشد. گرچه این احتمال نیز که مخففه از متقلبه باشد بعید به نظر نمی رسد. بر این اساس جمله «إِنْ كَانَ اللَّهُ» بیانگر آن است که نوح(ع) به ایمان نیاوردن قومش اطمینان پیدا کرده بود. قابل ذکر است که نیامدن «لام» در خبر «إِنْ» مخففه، به خاطر مشتبه نشدن آن با «إِنْ» نافی است.

4- تعالیم و نصیحت های پیامبران، در کسانی که خداوند خواهان گمراهی ایشان باشد، بی تأثیر است.

و لا ینفعکم نصحی . . . إِنْ كَانَ اللَّهُ يَرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ

«إِنْ كَانَ اللَّهُ . . .» به منزله تعلیل برای «لا ینفعکم نصحی» است؛ یعنی، چون خداوند گمراهی شما را خواسته است، نصیحت من در

شما تأثیری ندارد.

7- هدایت یابی انسان ها و گمراه شدن آنان ، از خواست و اراده خداوند خارج نیست .

و لا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یریکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 64 - 1

1- پیدایش شتری به اراده خداوند و بدون جریان اسباب و علل عادی ، معجزه صالح (ع) برای اثبات رسالت خویش

و یقوم هذه ناقه الله لکم ءایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 107 - 9

9- خداوند هر آنچه را بخواهد ، انجام می دهد .

إن ربک فعال لما یرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 5

5- سرگذشت یوسف (ع) (نجات از چاه کنعان تا رسیدن به وزارت و نیل به قدرت) به اراده خداوند و بر اساس تدبیر او بود .

و کذلک مکّنا لیوسف فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 84 - 4

4- انسان در برابر اراده خداوند ، موجودی ناتوان است .

فما أغنی عنهم ما کانوا یکسبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 61 - 7

7- در صورت تصمیم خداوند بر عقوبت و مؤاخذه

ص: 654

دنیوی ظالمان ، همه انسان ها به هلاکت می رسیدند و نسلشان منقرض می شد . *

و لو يؤاخذ الله الناس بظلمهم ما ترك عليها من دابة

احتمال دارد به قرینه «الناس» و «بظلمهم» و نیز تناسب کیفر با گناه گناهکار، مراد از «دابه» انسانها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 71 - 3

3- اراده خداوند به تفاوت روزی انسان ها ، نشأت یافته از علم او به نیازها و مصالح واقعی آنهاست . *

إن الله علیم قدیر . و الله فضّل بعضکم علی بعض فی الرزق

تصریح به اینکه خدا باعث برتری یافتن برخی بر برخی دیگر در روزی است - پس از تذکر به اینکه خدا عالم و قادر است - می تواند گویای این حقیقت باشد که این برتری دادنها عالمانه و نشأت یافته از آگاهی خداوند به مصالح و نیازهای واقعی انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 17 - 1

1- جوامع و ملت های بسیاری پس از دوران نوح (ع) در نتیجه فسق و گناه و به اراده خداوند نابود شدند .

فسقوا... و کم أهلکنا من القرون

«قرن» (مفرد قرون) به معنای قومی است که نزدیک به یک زمان و در یک عصر زندگی می کنند (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 2

ص: 655

2- برتری مرتبه برخی انسان ها بر بعضی دیگر و تفاوت مراتب مادی آنان ، در قلمرو اراده الهی است .

فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 11

11- حقیقتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عالم رؤیا دید ، با اراده و خواست خداوند بود .

و ما جعلنا الرؤيا التي أرينك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 9

9- « حسن بن محمد النوفلی یقول : . . . قال سليمان : . . . إرادته علمه ، قال الرضا (ع) : . . . ما الدليل على أن إرادته علمه ؟ وقد يعلم ما لا يريده أبداً ، و ذلك قوله عزّوجلّ : « و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک . . . قال سليمان : فإن الإرادة القدره قال الرضا (ع) : و هو عزّوجلّ يقدر على ما لا يريده أبداً و لا بدّ من ذلك لأنه قال تبارك و تعالی : « و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک » فلو كانت الإرادة هی القدره كان قد أراد أن یذهب به لقدرته . . . »

حسن بن محمدنوفلی می گوید: .. سلیمان گفت: ... اراده خدا عین علم خداست. امام رضا(ع) فرمود: ... چه دلیلی بر این هست که اراده او علم اوست؟ در حالی که خداوند تحقیقاً چیزی را می داند که آن را هرگز اراده نمی کند و آن

ص: 656

سخن خداوند - عزوجل - است که می فرماید: «و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک» ... سلیمان گفت: پس اراده همان قدرت است. امام رضا(ع) فرمود: این خداوند - عزوجل - است که هر چیزی که هرگز اراده نمی کند قادر است و ناچار باید این مطلب را پذیرفت؛ چون خداوند - تبارک و تعالی - فرمود: «و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک» پس اگر اراده همان

قدرت بود اراده کرده بود که [آنچه بر پیامبر(صلی الله علیه و آله) وحی شده] از یاد او ببرد چون قادر بود ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 19 - 1

1- بیداری اصحاب کهف از خواب، رخدادی شگفت و تحت تدبیر و اراده خداوند بود.

و کذلک بعثنهم

اسناد «بعث» و بیدارسازی به خداوند، گویای نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 3

3- پی بردن مردم به مخفی گاه اصحاب کهف، بدون کمترین تلاش از سوی آنان، تحت تدبیر و اراده خداوند بود.

أعثرنا علیهم

معنای حقیقی «عثر» سقوط است و معنای مجازی آن، آگاهی یافتن بر چیزی است بدون آن که جست و جویی انجام گیرد (برگرفته از مفردات راغب). بنابراین، جمله «أعثرنا علیهم» که در تقدیر «أعثرنا الناس علیهم» است، یعنی: «مردم را بر اصحاب کهف، واقف ساختیم بدون آن که جویای پی بردن به آن باشند.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

ص: 657

10 - كهف - 18 - 41 - 5

5- انسان ، از مقابله با اراده ناتوان است .

فتصبح صعيداً زلقاً . أو يصبح ماؤها غوراً فلن تستطيع له طلباً

«لن» برای نفی همیشگی است. جمله «لن تستطيع له طلباً» یعنی، اگر خداوند بخواهد آب ها را فرو ببرد، کسی نمی تواند در جست و جوی آن برآمده و موفق به یافتن آن گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 20

20- آگاهی خضر (ع) بر اسرار و حقایق امور عالم و نیز اطلاع او بر اراده خداوند در باره آنها ، نمودی از علم لدنی وی بود .

و علمنه من لدنا علماً . رحمه من ربك و ما فعلته عن أمري

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 84 - 2

2- قدرت و امکانات عناصر نیرومند تاریخ ، در قلمرو اراده و حاکمیت خداوند و نه مستقل از آن .

إنا مكننا له في الأرض

نسبت دادن قدرت و امکانات ذوالقرنین به خداوند، این پیام را دارد که نباید پنداشت که قدرت مندان، آنچه دارند، خود، به دست آورده اند، بلکه همه چیز از او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 9

9- برپایی قیامت و احضار غافلان از یاد خدا در آن ، به دست خداوند و

اراده او است .

و نحشره يوم القيمة أعمى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 44 - 8،15

8- بهره‌وری انسان از نعمت‌ها و مقدار عمر وی ، در اختیار خداوند و در قلمرو اراده او است .

بل متّعنا هؤلاء .. انا نأتى الأرض نقتصمها من أطرافها أفهم الغلبون

15- ضعف و زبونی کافران و خدایان آنان در برابر اراده خداوند

أفهم الغلبون

همزه در «أَفْهَمُ» برای استفهام انکاری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 82 - 1

1 - تعلق اراده الهی بر خروج جنبنده ای شگفت از زمین در آینده

و إذا وقع القول عليهم أخرجنا لهم دابّة من الأرض

«دابّه» به معنای جنبنده است و نکره آمدن آن، نشانگر عظمت و شگفتی آن می باشد. گفتنی است که به کارگیری واژه «إذا» در عبارت «إذا وقع القول...» بیانگر آن است که ظهور آن آیت الهی، امری قطعی و غیرقابل تخلف است و با توجه به این که این حادثه در گذشته رخ نداده است، معلوم می شود مربوط به تاریخ آینده بشر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 83 - 1

1 - تعلق اراده الهی بر بازگرداندن دسته ای از کافران هر امت به دنیا ، قبل از قیامت

و يوم نحشر من كلّ أمّة فوجًا

دلالت آیه بالا

بر رجعت از آن جهت است که مسأله نفخ صور، در آیات بعدی مطرح شده است و این قرینه ای است بر این که مراد از این حشر، حشر روز قیامت نیست؛ بلکه حشری است که در دنیا صورت می گیرد و با خروج «دَابَّة الْأَرْضِ» ارتباط دارد. علاوه بر این، در قیامت همه کافران بدون استثنا، محشور می شوند؛ ولی حشر در این آیه، مربوط به دسته ای از کافران هر امت است، این نیز قرینه دیگری است بر این که مراد از حشر در این جا، «رجعت» پیش از قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 5 - 7

7 - اراده خداوند بر جهت گیری تحولات تاریخ به نفع مستضعفان

ونريد أن نمّنّ على الذين استضعفوا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 20

20 - بیشتر مردم مکه در عصر بعثت، گرفتار جهل و ناآگاهی نسبت به تعلق اراده الهی بر تضمین امنیت آن مکان مقدس و تأمین روزی ساکنان آن بودند .

أولم نمكّن لهم حرماً آمناً .. و لكنّ أكثرهم لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 4 - 3

3 - تحولات تاریخ تحت اراده الهی است .

لله الأمر من قبل و من بعد

الأمر - که جمع آن «أمور» است - به معنای «کار و حادثه» است

ص: 660

(لسان العرب). «ال»، برای استغراق است. بنابراین، جمله «لله الأمر» به معنای «در حیطة قدرت اراده خداوند بودن هر رخدادی» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 13

13 - مشرکان هواپرست ، از داشتن هرگونه یابوری ، در برابر اراده الهی ، محروم اند .

فمن يهدى من أضلّ الله و ما لهم من نصرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 4

4 - نظام طبیعت ، در گردش و حیات ، مسخر اراده و خواست خداوند است .

أنا نسوق الماء . . . فنخرج به زرعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 33 - 15

15 - تعلق قطعی اراده خداوند ، برای از بین بردن همیشگی هرگونه پلیدی از اهل بیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت

(«رجس» در لغت، به چیز پلید گفته می شود (مفردات راغب). «ال» در «البیت» برای عهد و اشاره به بیت نبوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 13 - 3

3 - خورشید و ماه ، مسخر خدا و رام اراده او

وسخر الشمس والقمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 29 - 3

3 - حقارت و زبونی مردم انطاکیه ، در برابر اراده الهی و تحقیر شدنشان از جانب خداوند

إن كانت إلاّ صيحة وحده فإذا هم خمدون

تأکید خداوند بر نفرستادن هیچ لشکر آسمانی و نیز نبود کردن مردم انطاکیه تنها با یک صیحه، می تواند برای بیان ذلت، زبونی و تحقیر آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 5 - 6

6 - خورشید و ماه ، مسخر خدا و رام اراده او هستند .

وسخر الشمس والقمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 7

7 - قدرت گسترده و اراده مطلق خداوند ، در رساندن سود و زیان و رحمت و نعمت به انسان ها

قل أفرءیتم . . . إن أرادنی اللّٰه بضرّ هل هنّ کشفتم ضرّه أو أرادنی برحمه هل هنّ م

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 31 - 10

10 - خداوند ، هیچ ظلمی برای بندگانش نخواسته و در حق آنان روا نداشته است .

و ما اللّٰه یرید ظلماً للعباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 65 - 16

16 - خداوند ، از روی اختیار جهان را تدبیر می کند و در اداره آن جبر و اضطراری ندارد .

الحمد لله رب العلمین

صحت اطلاق حمد، علاوه بر زیبایی فعل و صفت، اختیاری بودن آن دو نیز قید شده است؛ یعنی، بر فعل و صفتی زیبا می توان سپاس کرد که فاعل، آن را از روی اختیار تحقق بخشیده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 12 - 13

13 - اراده و مشیت خداوند، متکی بر آگاهی نامحدود او است .

یسط الرزق لمن یشاء و یقدر إینه بکل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 60 - 8

8 - نبوت و رسالت، امری برخاسته از مشیت و اراده خداوند است .

و لو نشاء لجعلنا منکم ملئکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 28 - 4

4- انتقال تمدن و امکانات گسترده فرعونیان به قومی دیگر، براساس اراده الهی

کذلک و أورثناها قومًا اخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 9

9- هشدار خداوند به کافران، نسبت به استمرار اراده او بر نابودی ملت های کفرپیشه

دمر الله علیهم و للکفرین أمثلها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 2

2- ناتوانی بیماردلان منافق از غلبه بر اراده خداوند و پنهان داشتن چهره واقعی خود برای همیشه

يخرج

ص: 663

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 52 - 1

1 - قوم نوح ، قومی هلاک شده به اراده خداوند ، قبل از عاد و ثمود

و أنّه أهلک عاداً... و ثموداً... و قوم نوح من قبل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 12 - 2

2 - پیوستن آب های آسمان و زمین به یکدیگر ، برای محقق ساختن اراده الهی علیه قوم نوح

ففتحنا أبواب السماء... و فجّرنا الأرض عیوناً فالتقى الماء على أمر قد قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 45 - 2

2 - ناتوانی جبهه کفر با تجهیز تمامی امکانات ، برای غلبه بر اراده خداوند و جبهه ایمان

سیهزم الجمع و یولّون الدّبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 24 - 1

1 - حرکت کشتی های کوه پیکر در دریا ها ، به تدبیر و اراده الهی

وله الجوار المنشآت فی البحر کالأعلم

«جوارى» (جمع «جاریه») به معنای کشتی ها و «أعلام» (جمع «علم») به معنای کوه ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 23 - 3

3 - تداوم نظام هستی ، چونان پیدایش آن ، تحت تدبیر

و اراده الهی است .

هو الله .. الملك

وصف «الملك» در صورتی همواره بر خدا صدق می کند که فرمانروایی او همیشگی باشد؛ نه این که نظامی را به وجود آورده باشد که بی نظارت و فرمانروایی او به حیات خود ادامه دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 2

2- اراده و قدرت خداوند ، مطلق و شکست ناپذیر است .

أمن هذا الذي هو جند لكم ينصرکم من دون الرحمن

23- اراده خدا و تدبیر امور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 17

17- ناسازگار ندیدن تدبیر و برنامه ریزی در امور زندگی با حاکمیت اراده خداوند ، از دانش های اعطا شده به یعقوب (ع)

و ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنى عنکم من الله من شیء .. إنه لذو علم لما علمن

24- اراده خدا و عوامل طبیعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 68 - 16

16- حاکمیت اراده خداوند بر اسباب و علل ، از تعالیم خداوند به یعقوب (ع)

ادخلوا من أبواب متفرقة و ما أغنى عنکم من الله من شیء .. إنه لذو علم لما علمن

25- اراده در جرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 13

13 - قصد و اراده ، در جرم بودن و یا نبودن عملی ،

ص: 665

تقشی اساسی دارد .

و لیس علیکم جناح فیما أخطأتم به و لکن ما تعمدت قلوبکم

26- اراده زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 11 - 5

5- زمین و آسمان (جهان هستی) ، دارای نوعی شعور ، اراده و نطق

قالتا أتینا طائعين

از واژه «قالتا» استفاده می شود که آسمان و زمین دارای نوعی نطق اند؛ چنان که از جمله «أتینا طائعين» فهمیده می شود که آن دو، از نوعی اراده و خواست نیز برخوردارند و از مجموع اراده و نطق نوعی شعور و ادراک استفاده می شود.

27- اراده فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 13 - 3

3 - غلبه اراده الهی بر خواست و تصمیم فرعون در نابود کردن موسی (ع)

يَذَّبِحْ أَبْنَاءَهُمْ .. فرددنه إلی أمه

موسی(ع) زمانی به دنیا آمد که فرعون به بهانه از بین بردن او، هر کودک پسر بنی اسرائیلی را سر می برید؛ اما خداوند حوادث را طوری ترتیب داد که شخص فرعون به حمایت از موسی(ع) برخیزد و او را تحت سرپرستی خود قرار دهد.

28- اراده قوی در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 11

11 - صبر و شکیبایی بر مشکلات ، امری اساسی و نیازمند اراده ای محکم است .

و اصبر علی ما أصابک إنّ ذلک من عزم الأمور

«عزم» در لغت به معنای «تصمیم

قطعی قلب بر انجام دادن کار» است. (مفردات راغب) چنین معنایی، حکایت از اراده محکم می کند.

29- اراده مطلق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 3

3- قوانین طبیعی و علل عادی ، محدود کننده قدرت و اراده خداوند نیست .

قال كذلك قال ربك هو علي هين

30- اراده موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 95 - 4

4- موسی (ع) ، فردی نترس و دارای اراده ای قوی و همتی والا

قال يقوم . . . قال يهرون ... قال فما خطبك يسمري

موسی(ع)، پس از بازگشت از میقات، یک تنه و با استیضاح رئیس، مرئوس، فرد و گروه، با جو حاکم و غالب بر بنی اسرائیل درافتاد و با همه آنان از موضع قدرت سخن گفت. این برخورد، برخاسته از نیرویی وابسته به قدرت لایزال الهی بود.

31- ارزش اراده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 5

5- انسان های برخوردار از اراده قوی و خویشتن دار و اهل گذشت ارزشی والا دارند .

و لمن صبر و غفر إن ذلك لمن عزم الأمور

32- استقلال اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 3

3 - اراده خداوند در نزول وحی ، متأثر از واکنش های مردم نیست .

أفَنضرب عنكم الذكر صفحاً أن كنتم قوماً مسرفين

ص: 667

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 3

3- اراده و خواست خداوند، مستقل، مطلق و بالاتر از همه خواست‌ها و اراده‌ها است.

و ما یذکرون إلا أن یشاء الله

33- انکار اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 64 - 1

1 - یهودیان، منکر قدرت و نفوذ اراده خداوند در تدبیر جهان

وقالت الیهود یدالله مغلوله

اطلاق جمله «یدالله مغلوله» می‌رساند که یهود بر این باور بودند که خداوند هیچ دخل و تصرفی در جهان هستی ندارد. بنابراین جمله «ینفق کیف یشاء» پس از «یداه مبسوطان» تنها اشاره به نمونه و مصداقی از نفوذ و قدرت الهی در جهان هستی دارد.

34- اهمیت اراده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 46 - 4

4- عزم و اراده آدمی، در درک و عدم درک حقایق قرآنی و پذیرش آنها نقشی تعیین‌کننده دارد.

الذین لایؤمنون بالأخره... و جعلنا علی قلوبهم أکنه أن یفقهوه

ذکر جمله «الذین لایؤمنون» (آنان که ایمان نمی‌آورند) برای معرفی اندیشه‌های کافران به جای «الکافرین» می‌تواند حاکی از نقش تصمیم و قصد آنان باشد.

35- اهمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 10

10- خواست انسان‌ها و تلاش آنان در برابر اراده خداوند

، شکست خورده و بی ثمر است .

فصرف عنه کیدهٔ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 70 - 5

5- نیرنگ ها و دسیسه های اهل باطل در برابر اراده الهی ، ناتوان و نافرجام است .

و أرادوا به کیداً فجعلنهم الأخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 66 - 6

6 - انسان ها ، در برابر مشیت و اراده الهی ناتوان اند .

و لو نشاء لطمسنا علی أعینهم .. فأتی بیصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 79 - 5

5 - منکران دین و رسالت پیامبران ، رودررو با اراده خداوند و ناتوان از مقابله با آن

أم أبرموا أمراً فإتوا مبرمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 13 - 9

9- انسان ، در برابر اراده و قدرت الهی ، فاقد کمترین یاور و یاری دهنده

أهلکنهم فلاناصر لهم

36- اهمیت ذکر اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 3 - 5

5- لزوم توجّه مؤمنان به حاکمیت اراده پیروزمند الهی ، در هر فتح و گشایش

إِنَّا فَتَحْنَا... لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ... وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ

خداوند با نسبت دادن مکرر پیشامدهای مثبت «صلح حدیبیه» و یا «فتح مکه»

ص: 669

به خود، در حقیقت به مؤمنان تذکر می دهد که در اوج این پیروزی ها، از نقش اراده الهی غافل نباشند.

37- ایمان به اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 46 - 8

8 - موسی و هارون (ع)، به قدرت برتر خداوند آگاه بودند و دیگران را از مقابله با خواست و اراده خدا ناتوان می دانستند.

إِنِّي مَعَكُمْ

38- تحقق اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 6

6 - فاصله در بین اراده خداوند بر پدیدار شدن چیزی و تحقق آن وجود ندارد.

وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ

«فاء» در موردی به کار می رود که ترتیب در بین معطوف و معطوف علیه بدون فاصله باشد. بنابراین بین «کن» و «یکون» - که به وسیله «فاء» عطف بر یکدیگر شده اند - فاصله ای نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 9

9 - فرشتگان از اسباب و وسائط امداد های خداوند و تحقق یافتن اراده او

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَتِهِ .. أَنِي مَمْدُكُم بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدَفِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 16

16 - پیروزی پیاپی اسلام بر کفر، نمودی از قدرت الهی بر تحقق اراده خویش و نصرت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

اللّٰه على كل شيء قدير .. فقد نصره اللّٰه ... و جعل كلمه الذين كفروا السفلى و

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 85 - 9

9 - تحقق اراده الهی به عذاب دنیوی منافقان ، از طریق اعطای مال و فرزند فراوان و نعمت های ظاهری به آنان

إنما يريد اللّٰه أن يعذبهم بها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 40 - 6

6- فرمان « کن » (به هستی درآی) خداوند ، به تنهایی برای تحقق اراده اش کافی است .

إنما قولنا لشيء إذا أردناه أن نقول له كن فيكون

39- تذکر اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 98 - 14

14- ذوالقرنین ، آسیب دیدگان از یاجوج و ماجوج را به رحمت و اراده خداوند توجّه داد و آنان را از اعتماد مطلق به سد ، بازداشت .

هذا رحمه من ربّي فإذا جاء وعد ربّي جعله دكّاء

40- تسلیم به اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 82 - 11

11 - لزوم رضا دادن به داده خدا و اظهار تسلیم در برابر اراده او در تنگدستی

اللّٰه يبسط الرزق لمن يشاء من عباده و يقدر

41- تقدم اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- نحل - 16 - 40 - 7

-7

ص: 671

اراده خداوند بر فرمانش مقدم است .

إنما قولنا لشيء إذا أردناه أن نقول له كن فيكون

42- حاکمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 2 - 8

8- اراده و قضای الهی حاکم بر پیدایش و مرگ آدمی

هو الذی خلقکم .. ثم قضی أجلا و أجل مسمى عنده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 64 - 12

12 - غلبه اراده خداوند ، بر خواست آدمیان

يحذر المنفقون .. إن الله منخرج ما تحذرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 43 - 7

7- همه موجودات ، مقهور اراده و خواست خداوندند .

لا عاصم الیوم من امر الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 92 - 7

7- رفتار و کردار انسانها ، خارج از اراده و مشیت خداوند نیست .

إن ربی بما تعملون محیط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 56 - 7، 12

7- حاكميت اراده الهى بر جريان تاريخ و حوادث آن

و كذلك مكننا ليوسف فى الأرض

12- حاكميت مشييت خدا و نفوذ اراده او

نصيب برحمتنا من نشاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف -

ص: 672

16- حاکمیت اراده خداوند بر اسباب و علل ، از تعالیم خداوند به یعقوب (ع)

ادخلوا من أبوب متفرقه و ما أغنى عنكم من الله من شيء . . . و إنه لذو علم لما علم

21- بیشتر مردم به اسباب و علل چشم می دوزند و از حاکمیت اراده خدا و لزوم توکل بر او ، ناآگاهند .

و لكن أكثر الناس لا يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 18 - 3

3- عوامل طبیعت ، در کنترل اراده و مشیت الهی است .

من كان يريد العاجله عجلنا له فيها ما نشاء

دنیاطلبان، خواسته های خود را از طریق عوامل طبیعی به دست می آورند و خداوند تقدیر امکانات دنیوی را برای آنان به خود اسناد داده است. چنین اسنادی گویای آن است که عوامل طبیعت تحت کنترل خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 69 - 12

12- غیر خدا ، ناتوان از مقابله با قدرت و اراده او

ثم لاتجدوا لكم علينا به تبيعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 10

10- هیچ گونه قدرتی در مقابل اراده الهی ، وجود ندارد .

ثم لاتجد لك علينا نصيرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103

11- اراده خداوند ، حاکم بر اراده فرعونیان و جبّاران تاریخ است .

فأراد أن يستفرّهم من الأرض فأغرقه و من معه جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 11 - 6

6- اراده الهی ، حاکم بر روابط و عوامل طبیعی و مادی حیات است .

فضربنا علی اذانهم فی الكهف سنین عددًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 16

16- هیچ قدرت و اراده ای در مقابل اراده الهی ، مؤثر و کارساز نیست .

من یهد الله .. و من یضلل فلن تجد له ولیاً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 30

30- قلب آدمی و توجهات و غفلت های آن ، در اختیار خداوند و مقهور اراده او است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 41 - 2

2- مظاهر طبیعت ، مقهور اراده خداوند است .

فتصبح صعیداً زلّقا . أو یصبح ماؤها غورًا

تبدیل شدن باغ و کشت زار به زمینی بی حاصل و یا فرورفتن آب آن به واسطه نزول عذاب الهی، نشان دهنده این حقیقت است که اسباب و علل طبیعی، جملگی مقهور اراده حق اند و از خود، استقلالی ندارند.

جلد - نام

ص: 674

سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 5

5- عوامل و اسباب طبیعی ، تحت اراده خدا است .

كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 59 - 11

11- تحولات تاریخ و زوال تمدن ها و جوامع ، مقهور اراده الهی است .

الْقُرَىٰ أَهْلَكَنَّهُمْ . . . وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 13

13- محکم ترین دژ های ساخته بشر ، در برابر اراده و قدرت الهی ، ناپایدارند .

فَإِذَا جَاءَ وَعْدَ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 5 - 13

13- اراده الهی ، در بینش موحدان راستین ، بر عوامل طبیعی ، حاکم است .

وَكَانَتْ أَمْرًا تُعْذِرُ لِمَن لَدُنْكَ وَلِيًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 12

12- تفکر در چگونگی آفرینش انسان زداینده هرگونه تردید در حاکمیت اراده و قدرت خدا بر اسباب و علل طبیعت

هُوَ عَلِيُّ هَيْبٍ وَ قَدْ خَلَقْتِكُمْ مِنْ قَبْلِ وَلَمْ تَكُنْ شَيْئًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مريم - 19 - 10 - 13

13- اراده الهى ، حاكم

ص: 675

بر عوامل طبیعت است .

قال رب اجعل .. ایتک ألا تکلم الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 5

5- علل و اسباب عادی و مجاری طبیعی امور ، محدودکننده اراده و قدرت خداوند نیست .

قال ربک هو علیّ هین

مشکلی که برای تولد فرزندی بدون پدر متصور است، از ناحیه فقدان برخی اسباب طبیعی است، ولی خداوند حرکت بر خلاف این مسیر مأنوس را امری ساده و آسان می شمارد. پیام این قضیه همان حاکمیت خداوند بر علل و اسباب طبیعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 77 - 9

9 - طبیعت ، مقهور اراده خداوند و مجری فرمان او است .

فاضرب لهم طریقاً فی البحر یبسا

«ضرب» در «اضرب لهم» به معنای ساختن و قراردادن است. فرمان ایجاد راهی خشک در دریا، فرمان به اعجاز است و از مقهور بودن دریا در برابر اراده خداوند، حکایت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 7

7 - طبیعت ، مقهور اراده خداوند و مجری فرمان های او است .

طریقاً فی البحر یبسا .. فغشیهم من الیمّ ما غشیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 134 - 13

13 - حاکمیت اراده خداوند بر تحولات تاریخ و

سرنوشت امت ها

و لو آتأ اهلكنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 39 - 8

8- عناصر و قدرت های غیر الهی و مورد اتکای کافران ، فاقد هر گونه کارآیی در برابر اراده خداوند

لو يعلم الذين كفروا .. و لا هم ينصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 42 - 2

2- عجز و ناتوانی همه موجودات ، در برابر اراده الهی

قل من يكلوكم .. من الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 69 - 2

2- خاصیت و لوازم طبیعی اشیا و فعل و انفعالات آنها ، در قلمرو اراده خداوند و قابل تغییر به قدرت او است .

قلنا ينار كوني بردًا و سلمًا على ابراهيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 18 - 8

8 - نظام جاری طبیعت ، مقهور اراده خدا و قابل تغییر به مشیت او

و أنزلنا من السماء ماء .. و إنا على ذهاب به لقدرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 31 - 3

3 - حاکمیت اراده خدا ، در شکل گیری و نیز نابودی جوامع بشری

ثم أنشأنا من بعدهم قرناً آخرين

جلد - نام سورہ -

ص: 677

سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 42 - 4

4 - تحولات تاریخ ، تحت حاکمیت اراده خداوند

فجعلنهم غناءً .. ثم أنشأنا من بعدهم قرونًاء آخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 44 - 8

8 - حاکمیت اراده الهی بر تحولات تاریخ

ثم أرسلنا رسلنا .. فأتبعنا بعضهم بعضًا وجعلنهم أحداث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 59 - 1

1 - حاکمیت اراده خداوند بر تحولات تاریخ

فأخرجنهم من .. كذلك وأورثناها بنی إسرائيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 79 - 4

4 - تذکر ابراهیم (ع) به قوم خویش ، مبنی بر حاکمیت اراده خدا بر معاش و زندگی انسان و نفی هرگونه نقش برای بت ها

فإنهم عدو لى إلا رب العلمين .. والذى هو يطعمنى ويسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 120 - 2

2 - اراده خدا ، حاکم بر تحولات تاریخ

ثم أغرقنا بعد الباقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اراده خدا، حاکم بر تحولات تاریخ

فكذبوه فأهلكنهم إن في ذلك لآية

ص: 678

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 3

3 - اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخ

ثم دمرنا الآخرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 173 - 2

2 - جریان امور طبیعت ، در حیظه قدرت خدا و قابل تغییر و تحوّل به اراده او

ثم دمرنا الآخرين . و امطرنا عليهم مطرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 189 - 7

7 - اراده الهی حاکم بر تحولات تاریخ

فكذبوه فأخذهم عذاب يوم الظلّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 9 - 5

5 - طبیعت و جلوه های هستی ، مقهور اراده خدا و هر پدیده آن در راستای مصلحت و هدفی حکیمانه

نودی أن بورک من فی النار. .. یموسی إله أنا الله العزیز الحکیم

از ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل، می توان استفاده کرد که سخن گفتن خدای قاهر نشان دادن آیات خویش در آتشی چون

آتش طور، برای او کاری است آسان و در راستای مصلحت و هدفی حکیمانه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 8

8 - اراده خدا حاکم بر تحولات تاریخ

أنا دمرتهم وقومهم أجمعين

جلد -

ص: 679

نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 5 - 1

1 - حاکمیت اراده خداوند بر تحولات تاریخ

و نريد أن نميّ على الذين استضعفوا في الأرض... و نجعلهم الورثين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 13 - 6, 3

3 - غلبه اراده الهی بر خواست و تصمیم فرعون در نابود کردن موسی (ع)

يذبح أبناءهم... فرددنه إلى أمه

موسی(ع) زمانی به دنیا آمد که فرعون به بهانه از بین بردن او، هر کودک پسر بنی اسرائیلی را سر می برید؛ اما خداوند حوادث را طوری ترتیب داد که شخص فرعون به حمایت از موسی(ع) برخیزد و او را تحت سرپرستی خود قرار دهد.

6 - قدرت خداوند، بر جهت دادن حوادث به سمت تحقق اراده خود

أوحينا إلى أم موسى... و حرّمنا عليه المراضع... فرددنه إلى أمه

چنان که گفته شد فرعون به بهانه نابود کردن موسی(ع)، فرزندان بنی اسرائیل را سر می برید؛ ولی خداوند حوادث را به گونه ای تنظیم کرد که موسی(ع) تحت حمایت خود فرعون قرار گیرد و در کاخ او رشد کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 4

4 - تحولات تاریخ، تحت حاکمیت اراده خداوند

فأخذنه و جنوده فنبذنهم في اليمّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 13

ص: 680

قصص - 28 - 58 - 2

2 - اراده خدا، حاکم بر تحولات تاریخ

و کم أهلکنا من قریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 4

4 - نظام آفرینش، تحت اراده و تدبیر خدای یگانه است.

قل أرءیتم . . . من إله غیر الله یأتیکم بضیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 4

4 - نظام آفرینش، تحت حاکمیت اراده خدای یگانه است.

قل أرءیتم . . . من إله غیر الله یأتیکم بلیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 8

8 - حاکمیت اراده خداوند بر تحولات تاریخ

أولم یعلم أنّ الله قد أهلک من قبله من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 82 - 8

8 - حاکمیت اراده خدا در زندگی روزمره مردم

الله یبسط الرزق لمن یشاء من عباده و یقدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 4 - 4

4- پیروزی رومیان شکست خورده، پس از زمانی کوتاه، جلوه‌ای از حاکمیت اراده خداوند بر تمامی رخدادهای تاریخ است.

غلبت الروم .. لله الأمر

بیان اختصاص همه امور به

ص: 681

خداوند، پس از ذکر پیشگویی پیروزی رومیان، نوعی تعلیل برای پیروزی غیر مترقبه آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 3

3 - بالاترین اقتدار مادی، در برابر اراده خداوند، هیچ توانایی و کاربردی ندارد.

الذین من قبلهم كانوا أشد منهم قوه و أثاروا الأرض .. فما كان الله ليظلمهم و ل

جمله «فما كان الله ليظلمهم» دلالت می کند که نابودی اقوام گذشته، به دست خداوند بوده است. توصیف آن جوامع، به برتری نظامی و اقتصادی بر قریش، برای بیان این حقیقت است که تجهیزات مادی انسان ها، هر چند پیشرفته باشد، در برابر خواست خداوند، کارایی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 82 - 3

3 - اراده خدا، حاکم بر تحولات تاریخ

فانظر كيف كان عقبه المنذرین .. و لقد نادينا نوح ... ثم أغرقنا الآخرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 98 - 5

5 - اراده خدا، حاکم بر عوامل طبیعی

فأرادوا به كيداً فجعلناهم الأسفلين

برداشت یاد شده از آن جا است که مشرکان از همه عوامل طبیعی، برای نابودی ابراهیم(ع) بهره گرفتند؛ ولی خداوند همه آن عوامل، از جمله آتش را از تأثیر انداخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 -

ص: 682

9- شیاطین ، مقهور اراده خداوند هستند .

فسخرنا له .. و الشیطان کلّ بناء و غواص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 65 - 9

9 - جهان هستی ، مغلوب اراده خداوند است .

القهار

مقصود از «القهار» قهاریت و چیره بودن خداوند بر جهان هستی است؛ چنان که در آیه بعد از ربوبیت الهی بر جهان سخن به میان آمده است (ربّ السماوات و الأرض و ما بینهما. ..).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 5,6

5- معبود های مورد پرستش مشرکان ، خود مقهور اراده خدا و ناتوان در برابر قدرت او هستند .

قل أفرءیتم ما تدعون من دون الله إن أرادنی الله .. برحمة هل هنّ ممسکت رحمته

6- ناتوانی معبود های ادعایی مشرکان ، از رساندن سود به انسان ها و یا دفع گزند از آنان و نیز مقهور بودنشان در

برابر اراده و قدرت خداوند ، با اندک تأمل و دقت نظر روشن می شود .

قل أفرءیتم ما تدعون من دون الله إن أرادنی الله .. برحمة هل هنّ ممسکت رحمته

طرح مسأله ناتوانی معبودها در قالب استفهام و سؤال، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 51 - 10

10 - انسان ها ،

ص: 683

مقهور اراده و قدرت خدا هستند .

و ما هم بمعجزین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 11 - 4،6

4 - آسمان و زمین فرمانبر اراده الهی ، از سر میل و رغبت

قالتا أتینا طائعين

6 - خضوع و کرنش نظام تکوین و قوانین هستی ، در برابر اراده و فرمان خداوند

فقال لها .. ائتیا ... قالتا أتینا طائعين

بنابر این که گفتگوی یاد شده در این آیه بیان حال و کنایه از تسلیم محض شدن آسمان ها و زمین و قوانین حاکم بر عالم در برابر اراده خدا باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 5

5 - تمامی موجودات هستی ، حتی شیاطین ، مسخر خدا و محکوم اراده اویند .

و من يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطاناً

از این که خداوند، تسلط شیطان را بر غافلان از یاد خودش، به خود نسبت داده (نقیض)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 27 - 3

3 - حاکمیت اراده خداوند بر مرگ و حیات انسان ، نمودی از حاکمیت مطلق او بر هستی

قل الله يحييكم ثم يميتكم ثم يجمعكم .. و لله ملك السموت والأرض

با توجه به ارتباط دو آیه، مطلب یاد شده استفاده

می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 8 - 6

6- قدرت و اراده الهی ، مطلق و بدون معارض

فلا تملكون لی من اللّٰه شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 5

5- اراده ، قدرت و ولایت الهی ، یگانه و بدون معارض

و من لایجب داعی اللّٰه . . . و لیس له من دونه اولیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 4

4- اراده الهی ، حاکم بر تلاش ها و حرکت های بشر

و صدّوا . . . أضلّ أعملهم

از نسبت یافتن «أضلّ» به خداوند، استفاده می شود که بشر چنانچه درصدد توطئه علیه برنامه های الهی برآید، خداوند با اراده غالب خویش آن برنامه ها را بر هم زده و بی ثمر خواهد ساخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 21

21- اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخ و نصرت دهنده مؤمنان در برابر هجوم کفر

الذین کفروا . . . أضلّ أعملهم . و الذین ءامنوا . . . و أصلح بالهم

با توجه به شأن نزول آیه - که در کوران مشکلات مسلمانان نازل شده و بدانان نوید پیروزی داده است - مطلب بالا استفاده می شود. در این صورت «بال» به معنای شؤون مادی و معنوی زندگی

خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 7

7- اراده الهی، حاکم بر تحولات تاریخ بشر

دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِم

بی شک نابودی کامل یک نسل در نتیجه کفر و عصیان، تحولی عمده در تاریخ بشر به حساب می آید و خداوند این دگرگونی عظیم را به خود نسبت داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 13 - 8

8- حاکمیت اراده الهی بر تحولات تاریخ

و كَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ .. أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ

از این که خداوند، هلاکت و فروپاشی جوامع کفرپیشه را به خود نسبت داده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 23 - 11

11- اراده و تدبیر الهی، حاکم بر تأثیرها و تأثرهای طبیعی روح و اندیشه بشر *

فَأَصْمَمَهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَرَهُمْ

انسان بیماردل، در نتیجه عملکرد نادرست خویش، مورد لعن الهی قرار می گیرد و از دریافت حقایق معنوی و انسانی کر و کور می شود. این روند، به ظاهر طبیعی می نماید و در مقوله دانش روان شناسی قابل تحلیل است؛ با این حال خداوند کر و کوری آنان را به خود نسبت می دهد و این نیست مگر به خاطر این که تأثیرها و تأثرهای طبیعی نیز، به جعل و اراده اویند.

جلد - نام سوره -

ص: 686

17 - محمد - 47 - 38 - 16

16- اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخی و اجتماعی بشر

و إن تتولّوا یستبدل قومًا غیرکم

استناد فعل «یستبدل» به خداوند، بیانگر مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 6

6 - قدرت و اراده خداوند ، برتر از همه قدرت ها است .

ید الله فوق أیدیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 11

11 - اراده الهی ، حاکم بر سرنوشت و مقدرات انسان

قل فمن یملک . . . إن أراد بکم ضرًّا أو أراد بکم نفعًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 6

6- اراده الهی ، حاکم بر نزول باران و رویش زندگی در سرزمین های مرده

و نزلنا من السماء . . . و أحيینا به بلدة میتًا

انتساب فعل «نزلنا» و «أحيینا» به خداوند و عوامل تحت فرمان او، تأکیدی بر حاکمیت اراده او بر هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 36 - 9

9 - اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخ

وكم أهلكنا قبلهم من قرن . . . هل من محيص

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 687

8 - ذاریات - 51 - 30 - 3

3 - قوانین مادی عالم طبیعت ، مقهور اراده خداوند

و بشروه بغلم . . . و قالت عجوز عقیم . قالوا کذلک قال ربّک

تعبیر «کذلک قال ربّک»، می رساند که عوامل طبیعی مانع اراده الهی نیست؛ بلکه اراده او نافذ بر هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 33 - 4

4 - عوامل طبیعت ، مقهور اراده الهی است .

لنرسل علیهم حجاره من طین

با این که سنگ و خاک بر زمین نشسته و معمولاً آنچه از آسمان می بارد باران است - و نه تکه های سنگ - اما خداوند با این آیات فهمانده که برای او ریختن سنگ از آسمان، همانند ریختن قطره های باران، آسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 37 - 8

8 - اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخ و جوامع بشری

و ترکنا فیها ءایه

خداوند، به اراده و قدرت خویش جامعه مفسد لوط را آن چنان از صفحه زمین محو گردانید که تنها نشانه ای از آن برجای ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 1

1 - اراده الهی ، حاکم بر حالات شادی و غم انسان

و أنّه هو أضحک و أبکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

18 - نجم - 53 - 54 - 3

3 - اراده الهی ، حاکم بر تحولات تاریخ

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى .. فغَشَّيْهَا مَا غَشَّى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 11 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مسخر فرمان و اراده الهی

ففتحنا أبواب السماء بماء منهمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 6 - 3

3 - سراسر هستی ، از اوج ستارگان تا درختان روئیده بر زمین ، مقهور اراده و قوانین الهی

و النجم و الشجر يسجدان

در صورتی که مراد از «النجم» ستارگان باشد - نه گیاهان بی ساقه - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 3

3 - مقهور بودن انسان در برابر اراده خداوند ، مقتضی پرهیز از کفر و تکذیب

یرسل علیکم شواظ .. فبأیء الآء ربکم تکذبان

خداوند متعال در آیه قبل، قاهریت خویش را به خلق یادآوری کرده تا از تکذیب دست بردارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 22 - 6

6 - اراده الهی ، حاکم بر همه تحولات فردی و اجتماعی در زندگی بشر

ما أصاب من مصيبه فى الأرض . . . من قبل أن نبرأها

ضمير «ها» در

ص: 689

«نبرأها» به مصیبت بازمی گردد و «برء» (مصدر «نبرأ») به معنای آفریدن و پدید آوردن است. نسبت دادن همه پدیده های فردی و اجتماعی به خداوند، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 15,22

15 - قلب ها ، در اختیار خداوند و مقهور اراده او است .

وقذف فی قلوبهم الرعب

22 - غلبه اراده خدا بر استحکامات بنی نصیر ، درسی برای صاحبان فهم و بصیرت

مانعتهم حصونهم ... فأتیهم الله من حيث لم يحتسبوا ... فاعتبروا یا اولی الأبصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 8 - 7

7 - هر گونه تدبیر و تلاش در راستای مبارزه با اسلام و قرآن ، مغلوب اراده خداوند و محکوم به شکست است .

یریدون لیطفوا .. و الله متم نوره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 18 - 4

4 - فرجام فرعونیان و قوم ثمود ، نشانگر حاکمیت اراده خداوند و ناتوانی سپاه کفر از رویارویی با او است .

فَعَال لَمَا یَرِید ... فرعون و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 2

2 - دوزخیان در قیامت ، به حاکمیت اراده خداوند بر آتش جهنم ، به روشنی پی خواهند برد .

استناد «نار» به «الله»، بیانگر آن است که، استناد آتش جهنم به خداوند، بر کسی پوشیده نخواهد ماند، گرچه درباره آتش های دنیا، این حقیقت مخفی مانده و استناد آن به اسباب و علل مادی، انسان را از آن غافل ساخته باشد.

43- حتمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 41 - 32

32 - اراده حتمی خداوند بر مجازات یهودیان و منافقان شتابنده در کفر

قالوا ءامنا بافواههم و لم تؤمن قلوبهم و من الذين هادوا .. و من یرد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 31

31 - هیچ چیز مانع تحقق اراده الهی نخواهد بود .

یعذبهم الله .. و ما لهم فی الأرض من ولی و لانصیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 73 - 2

2- تحقق امری که خداوند اراده کند - هر چند خارق عادت باشد - حتمی است و شایسته تردید نیست .

قالوا أتعجبین من أمر الله

استفهام در «أتعجبین» استفهام انکار توییخی است. بنابراین جمله «أتعجبین...»؛ یعنی، چرا از تحقق امری که خدا خواسته، شگفت زده می شوی و آن را بعید می شمیری؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 22

22- هیچ چیز و هیچ کس ، توان جلوگیری از اراده

و خواست خداوند را ندارد .

والله غالب على أمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 12

12- اراده خداوند نافذ و تخلف ناپذیر است .

و إذا أراد الله بقوم سوءاً فلا مردّ له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 40 - 1

1- وقتی که اراده خداوند بر تحقق چیزی تعلق بگیرد ، با فرمان « به هستی درآ » آن را پدید می آورد .

إنما قولنا لشيء إذا أردناه أن نقول له كن فيكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 86 - 3

3- اراده و مشیت الهی ، نافذ و تخلف ناپذیر است .

و لئن شئنا لنذهبنّ بالذی أوحینا إلیک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 7,8

7 - خدا ، هر چه را بخواهد ، انجام می دهد .

إنّ الله یفعل ما یرید

8 - هیچ چیز و هیچ کس ، نمی تواند از تحقق خواست خدا جلوگیری کند .

إنّ الله یفعل ما یرید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - هیچ قدرتی توان ندارد از تصمیم خداوند درباره گرفتار کردن کسی به بدی و رنج،

ص: 692

جلوگیری کند .

من يعصمکم من اللّٰه إن أراد بکم سوءاً

4- در صورت تصمیم خداوند به اعطای رحمت به کسی ، هیچ قدرتی توان جلوگیری از آن را ندارد .

من ذا الذی يعصمکم من اللّٰه . . . أو أراد بکم رحمه

برای این که «أراد بکم رحمه» با «من ذا الذی يعصمکم من اللّٰه» قابل جمع گردد، باید کلامی در تقدیر باشد و آن می تواند چنین باشد: «من ذا الذی یصیبکم سوءاً إن أراد اللّٰه بکم رحمه»؛ یعنی: «چه کسی می تواند به شما بدی برساند، اگر خداوند برای شما رحمت بخواهد؟».

6- فرار از معرکه مرگ آور باعث نمی شود که شخص ، از تیررس اراده خداوند خارج شود .

إن فررتم من الموت . . . من ذا الذی يعصمکم من اللّٰه إن أراد بکم سوءاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 9

9- هیچ نیرویی در جهان ، نمی تواند خداوند را از تحقق اراده اش ناتوان سازد .

و ما كان اللّٰه ليعجزه من شيء في السموت ولا في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 82 - 7

7- اراده خداوند ، تخلف ناپذیر است .

إنّما أمره إذا أراد شيئاً أن يقول له کن فیکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 8

- هیچ چیز مانع از تحقق اراده خداوند جز خود او نیست .

أفرءیتم .. . إن أرادنی اللّٰه بضرّ هل هنّ کشفتم ضرّه أو أرادنی برحمه هل هنّ ممسک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 7

7 - اراده خداوند ، نسبت به برپایی قیامت ، قاطع و غیرقابل تجدید نظر است .

من قبل أن یأتی یوم لا مردّ له من اللّٰه

«لا» در «لا-مردّ له من اللّٰه» برای نفی جنس است. و «مردّ» مصدر میمی و به معنای بازگرداندن می باشد. منظور این است که برپایی قیامت، امری قطعی و تجدید نظر در آن غیر ممکن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 10

10 - تحقّق حتمی اراده الهی ، در صورت تعلّق اراده او به سود و زیان آدمی

قل فمّن یملک لکم من اللّٰه شیئاً إن أراد بکم ضرّاً أو أراد بکم نفعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 5

5 - اراده و مشیت خداوند ، در غفران یا کیفر کافران بی هیچ گونه معارضی ، تحقّق می پذیرد .

و للّٰه ملک السموت و الأرض یغفر لمن یشاء و یعذّب من یشاء

از ارتباط «لّٰه ملک..» با «یغفر لمن...» استفاده می شود که مشیّت الهی معارض ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه

ص: 694

- فیش

18 - حشر - 59 - 23 - 15

15 - خداوند یگانه و بی همتا، دارای اراده نافذ و تخلف ناپذیر

لا إله إلا هو .. الجبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 3 - 7,8

7 - خداوند، به مطلوب خود و هر آنچه اراده کند، می رسد.

إِنَّ اللَّهَ بَلِّغُ أَمْرِهِ

«امر» به معنای طلب است و در این آیه، مصدر به معنای مفعول (مطلوب) می باشد.

8 - بین طلب و مطلوب خدا و اراده و مراد او، هیچ مانعی وجود ندارد و امر و اراده او، نافذ و تخلف ناپذیر است.

إِنَّ اللَّهَ بَلِّغُ أَمْرِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 1

1 - هیچ نیرویی در عالم، توانایی ایستادن در برابر اراده خداوند و مخالفت با آن را ندارد.

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرِكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 16 - 4

4 - خداوند، هر چه را اراده کند، به طور کامل و به دون فوت وقت انجام می دهد.

فَعَالٌ لَمَّا يُرِيدُ

صیغه مبالغه «فَعَالٌ»، مبالغه در ویژگی های فعل؛ از قبیل «زمان دقیق»، «کمالات» و نظائر آن است.

جلد - نام سوره - سوره

- آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 3

3 - اراده و مشیت الهی ، نافذ و تخلف ناپذیر است .

إلا ما شاء الله

44- حتمیت تحقق اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 5

5 - آنچه را خداوند اراده پیدایش آن را بنماید، قطعاً و بدون تخلف پدیدار خواهد شد.

و یوم یقول کن فیکون

45- خواسته های انسان و اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 34 - 10

10- خواست انسان ها و تلاش آنان در برابر اراده خداوند ، شکست خورده و بی ثمر است .

فصرف عنه کیدهنّ

46- دلایل حتمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 44 - 13

13 - علم و توانایی خداوند ، دلیل بر ناتوانی قدرت ها از بازداشتن تحقق اراده الهی است .

و ما کان الله لیعجزه من شیء . . . إته کان علیماً قدیراً

جمله «إته کان علیماً قدیراً» در مقام تعلیل برای جمله پیشین است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند دانا و توانا است، هیچ نیرویی توانایی بازداشتن تحقق اراده الهی را ندارد.

47- ذکر حاکمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 30 - 3

3- لزوم توجه به حاکمیت اراده الهی ، بر فرآیند تحولات شگرف تاریخ

و لقد نجینا بنی اسرائیل

تأکید خداوند در نسبت

ص: 696

دادن نجات بنی اسرائیل و وارث قرار دادن ایشان به خود، بیانگر مطلب یاد شده است.

48- زمینه اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 7

7- صلاح و نیکی پدر یتیمان ، مایه اراده خداوند بر دستیابی آنان به گنج نهفته خویش ، هنگام توان مندی بر بهره گیری از آن شد .

و كان أبوهما صلحاً فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما

اهل لغت، در این که کلمه «أشدّ» مفردی است که وزنی مانند وزن جمع دارد، یا جمعی است که از لفظ خود مفردی ندارد، اختلاف نظر دارند. برخی، آن را جمع «شده» دانسته اند (لسان العرب). در هر صورت، مراد، حدّ توان مندی جسمی و عقلی است.

49- زمینه تحقق اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 5

5 - آمدن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همراه با هدایت (قرآن) و دین حق (اسلام) در راستای تکمیل نور الهی و تحقق اراده خداست

و يأتي الله إلا أن يتم نوره .. هو الذي أرسل رسوله بالهدى و دین الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 5

5 - نیرو و قدرت مؤمنان ، وسیله تحقق اراده الهی در نابودی و عذاب منافقان

أن يصيبكم الله بعذاب من عنده أو بأيدينا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 697

14- ورود یوسف به خانه عزیز مصر ، زمینه ساز تحقق یافتن وعده های الهی درباره او بود .

و كذلك مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ

عبارت «لنعلمه» عطف بر عبارتی مقدر است ؛ یعنی: مَكَّنَّا لِيُوسُفَ لِنَفْعَلْ كَذَا وَلِنُعَلِّمَهُ ... ؛ مراد از لنفعل كذا ، اموری است که خداوند در ابتدای داستان یوسف بیان کرد مانند «رأيتهم لي ساجدين» و «كذلك يجتبيك ربك ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 14 - 2

2 - حاکمیت مطلق خداوند بر هستی ، پشتوانه تحقق اراده او بر کیفر کافران

فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا . وَلِلَّهِ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

تذکر به حاکمیت مطلق خداوند بر هستی - در پی تهدید کافران به عذاب - بیانگر مطلب بالا است.

50- سرعت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 16 - 4

4 - خداوند ، هر چه را اراده کند ، به طور کامل و به دون فوت وقت انجام می دهد .

فَعَالٌ لِّمَا يَرِيدُ

صیغه مبالغه «فَعَالٌ»، مبالغه در ویژگی های فعل؛ از قبیل «زمان دقیق»، «کمالات» و نظائر آن است.

51- عظمت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 9 - 3

3- ماجرای اصحاب كهف ، با توجه به قدرت و اراده خداوند ، رخدادی شگفت نیست .

أم حسبت أن أصحاب الكهف . . كانوا من آيتنا عجباً

«أم» در ابتدای آیه، «أم منقطعه» است و معنای اضراب همراه با استفهام و انکار دارد، بنابراین، معنای عبارت چنین است: «آیا چنین گمان کردی که اصحاب کهف . . .».

52- عقیده به حاکمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 11 - 19

19 - عقیده به حاکمیت اراده الهی بر مقدرات انسان، زمینه ساز حرکت به سوی انجام وظایف الهی و نه ترک مسؤولیت

قل فمن يملك لكم من الله شيئاً إن أراد بكم ضرراً أو أراد بكم نفعاً

با توجه به این که خداوند، اراده نافذ خویش را به اعراب متخلف یادآور شده است؛ از آیه شریفه استفاده می شود که توجه به تخلف ناپذیری اراده خداوند، باید زمینه اطاعت و تکلیف پذیری را در انسان زنده کند؛ نه روح سستی و مسؤولیت گریزی را.

53- علو اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 56 - 3

3 - اراده و خواست خداوند، مستقل، مطلق و بالاتر از همه خواست ها و اراده ها است .

و ما يذكرون إلا أن يشاء الله

54- عینیت اراده و فعل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 82 - 1,3,6,9

1 - خداوند هر چیزی را اراده کند، با گفتن «باش» و «به هستی درآ» ، آن را پدید می آورد .

إنما أمره إذا أراد

شیئاً أن يقول له کن فیکون

3- هر چیزی به صرف تعلق اراده خداوند به پدید آوردنش، بی هیچ فاصله زمانی و صرف وقتی، پدید می آید.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

6- اتحاد و یکی بودن اراده، قول و فعل خداوند

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

9- «عن أبي إبراهيم (ع): [في قوله عزّوجلّ] إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئاً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (إنّه قال:) بمشیته من غیر تردّد فی نفس . . .»

از امام کاظم (ع) [درباره قول خدای عزّوجلّ] «إِنَّمَا أَمْرُهُ . . .» روایت شده که فرمود: موجود به محض خواست او ایجاد می شود؛ بدون این که در نفس، اندیشه ای بگذرد».

55- غفلت از اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 12 - 5

5- تحلیل متخلفان درباره سفر حدیبیه و بی فرجام بودن آن، متکی بر محاسبات بشری و نادیده گرفتن اراده الهی

بل ظننتم أن لن ينقلب الرسول والمؤمنون إلى أهليهم أبداً

از قرائن و زمینه های تاریخی، دشواری این سفر قابل پیش بینی بود و متخلفان براساس همین معیارها، این سفر را بی فرجام می دیدند؛ غافل از این که دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بن بست نخواهد رسید و حمایت الهی از آن حضرت دریغ نخواهد شد.

56- قانونمندی اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

- 17

ص: 700

5- اراده خداوند در تحقق تغییرات و تحولات تاریخ و شرایط ملت ها ، ضابطه مند و دارای ملاک علمی

و لقد اخترنهم علی علم

57- قدرت اراده اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 63 - 6

6 - طبیعت و مظاهر آن ، با اذن خدا مقهور اراده بندگان خاص او است .

أن اضرب بعصاک البحر فانقلب

58- متعلق اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 17 - 1

1- اراده خداوند ، به انجام کاری به منظور بازیچه و سرگرمی خویش تعلق نمی گیرد .

و ما خلقنا .. لعین . لو أردنا أن نتخذ لهواً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «لو» امتناعیه باشد بر این اساس معنای آیه چنین می شود: «اگر ما چیزی را - بر فرض محال و صرف نظر از غیر ممکن بودن آن و یا دون شأن ما بودن آن - به منظور بازیچه و سرگرمی خویش می گرفتیم...». گفتنی است که برخی از مفسران «إن» در «إن کتآ فاعلین» را نافیه دانسته اند؛ که در این صورت مؤید برداشت یاد شده خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 82 - 3

3 - هر چیزی به صرف تعلق اراده خداوند به پدید آوردنش ، بی هیچ فاصله زمانی و صرف وقتی ، پدید می آید .

إنما أمره

ص: 701

إذا أراد شيئاً أن يقول له كن فيكون

59- مجاری اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 20 - 7

7- عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند است .

و الأرض مددنها ... و جعلنا لكم فيها معيش و من لستم له برزقين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 22 - 6

6- عامل های طبیعی ، مجرای اراده و افعال خداوند

و أرسلنا الريح لوفح فأنزلنا من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 26 - 3

3- خداوند ، اراده خود را در عالم طبیعت ، از راه عامل های طبیعی محقق و عملی می سازد .

و لقد خلقنا الإنسان من صلصل من حمأ مسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 27 - 4

4- خداوند ، اراده خود را در عالم طبیعت از طریق عامل های طبیعی محقق و عملی می سازد .

و الجان خلقته من قبل من نار السموم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 73 - 2

2- عوامل طبیعی (چون باد ، غرش و ...) ، مجرای اراده خداوند

فأخذتهم الصيحه مشرقين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9

ص: 702

3- عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند است .

خلق الإنسن من نطفه

با آنکه خداوند ماده اصلی پیدایش انسان را نطفه معرفی می کند، در عین حال خلقت او را به خود نسبت می دهد و این، می تواند بیانگر این حقیقت باشد که عوامل طبیعی، مجراهای تحقق اراده خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 11 - 4

4- اسباب و عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند است .

هو الذی أنزل من السماء ماء .. ینبت لکم به الزرع

آیه شریفه تصریح می کند که فاعل فعل «ینبت» خداوند است و دیگر عوامل مانند «آب» به عنوان اسبابی در جهت جریان یافتن فعل خدا، مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 14

14- عوامل طبیعی مجاری تحقق اراده خداوند در تأمین نیاز های انسان

و هو الذی سخّر البحر لتأکلوا منه لحمًا طریاً و تستخرجوا منه حلیه تلبسونها و تر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 79 - 5

5- عوامل طبیعی ، مجرای اراده و قدرت خداست .

ألم یروا إلی الطیر .. ما یمسکهنّ إلاّ الله

با آنکه پرواز پرندگان به خاطر توانایی خاصی است که در وجود آنها نهفته است، اما خداوند این توانایی را به خود نسبت می

دهد؛ پس معلوم می شود که همه عوامل طبیعی به اراده خدا در کارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 6 - 11

11- خداوند ، خواست و اراده خویش را در تحولات اجتماعی ، از طریق اسباب طبیعی انجام می دهد .

و أمددکم بأموال و بنین و جعلنکم أكثر نفیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 5

5- اراده الهی ، از طریق اسباب و مسببات تحقق می پذیرد .

و إذا أردنا .. ففسقوا فیها فحقّ علیها القول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 68 - 5

5- زمین و سایر مظاهر طبیعت ، مجرای اراده خداوند

أفأنتم أن یخسف بکم جانب البرّ أو یرسل علیکم حاصباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 6

6- عوامل طبیعت ، مجرای تحقق اراده الهی

فأغرقنه و من معه جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 18 - 18

18- خداوند ، امور این جهان را از طریق اسباب و علل به انجام می رساند .

و تحسبهم أیقاظاً و هم رقود و نقلبهم .. و لملت منهم رعباً

خداوند، برای حفاظت از اصحاب کهف، جسم آنان را پهلو به

ص: 704

پهلوی می کرد و منظره آنان را منظره افرادی بیدار و با هیبت قرار داد. به کاراندازی این اسباب طبیعی، بدون نیاز به آن، نشان دهنده سنت خداوند بر نقش دادن به اسباب و علل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 82 - 19

19- خداوند در فعلیت دادن به اراده خود و عملی ساختن آن، اسباب و علل را به کار می گیرد.

فأردنا أن يبدلهما... فأراد ربك... رحمه من ربك و ما فعلته عن أمري

خداوند، ربوبیت خویش را نسبت به مؤمنان و فرزندان ایشان و نیز محرومان، از طریق مأمور ساختن خضر(ع) به شکافتن کشتی و.. عملی ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 20 - 8

8- برگزیدگان خداوند در تحقق اراده الهی در امور دنیا، انتظار معجزه نداشته و مجرای طبیعی آن را جستجو می کردند.

قالت أئی یكون لی غلم ولم یمسسني بشر

حضرت مریم(س) با آن که به قدرت خداوند ایمان داشت، ولی زمانی که بشارت فرزند را شنید، در تصور راه طبیعی آن به نتیجه نرسید و با جمله «آئی یكون لی غلام» از نحوه پیدایش آن پرسید. پیدا است که او اسباب و علل طبیعی را در این امور نیز، از نظر دور نمی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 10 -

ص: 705

9- امور طبیعی ، مجرای عملی شدن اراده خداوند در باره اعطای رسالت به پیامبران است .

إذ رءا نازًا .. لعلّ ءاتیکم منها بقبس

کشاندن موسی(ع) به کوه طور - که از آیات بعد استفاده می شود - با فراهم آوردن مقدماتی طبیعی (از قبیل گم کردن راه، احساس نیاز به آتش و ..)، گویای نکته مذکور است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 77 - 7

7- عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند

الذین کذبوا بآیتنا .. فأغرقتهم أجمعین

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند خواست خود مبنی بر هلاکت قوم نوح را، با فرستادن طوفان تحقق بخشید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 34

34 - عوامل طبیعی ، مجاری فعل و اراده خداوند

فإذا أنزلنا علیها الماء اهتزت وربت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 14

14 - عوامل طبیعی و انسانی ، در خدمت اجرای اراده الهی

و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 63 - 4

4 - عملکرد علل طبیعی و مادی ، مجرای تحقق اراده الهی

ألم تر أنّ الله أنزل من السماء ماء فتصبح الأرض مخضرة

جلد - نام

ص: 706

سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 7

7 - عوامل طبیعی ، تحت امر خدا و مجاری تحقق اراده او است .

ألم تر أنّ الله سخر لكم ما فى الأرض . . . ويمسك السماء أن تقع على الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 19 - 3

3 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند

فأنشأنا لكم به جنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 9

9 - علت ها و عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند

وهو الذى يحيى . . . والنهار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 43 - 12

12 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند است .

ألم تر أنّ الله يزجى سحاباً . . . فترى الودق يخرج من خلاله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 45 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده الهی است .

والله خلق كلّ دابة من ماء

آیه شریفه، خداوند را خالق هر موجود جاننداری معرفی کرده است؛ ولی در عین حال آب (یا جسم مایع) را منشأ و عنصر نخستین آنها

شناسانده است. حقیقت یاد شده می تواند بیانگر این نکته باشد که: اراده الهی

ص: 707

در هر امری (مانند آفرینش طبیعت) از مجرای عوامل طبیعی چون آب و... تحقق می پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 46 - 3

3 - تحولات و فعل و انفعالات موجود در جهان طبیعت ، تحت قدرت خدا و مجرای اراده و مشیت او است .

ألم تر إلى ربك كيف مدّ الظلّ . . . ثمّ قبضه إلينا قبضاً يسيراً

تردیدی نیست که حرکت سایه ها و بلند و کوتاه شدن آنها، ناشی از تابش خورشید است و این حقیقت را خود قرآن به صراحت بیان فرموده است: «جعلنا الشمس عليه دليلاً»؛ ولی در عین حال خداوند آن را به خود نسبت می دهد و امتداد سایه ها و قبض و بسط آن را کار خود قلمداد می کند، این حاکی از آن است که همه تحولات جهان طبیعت، تحت قلمرو قدرت خدا و مجرای اراده و مشیت او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 49 - 8

8 - علل و اسباب طبیعی ، مجرای اراده خداوند در عالم طبیعت

و هو الذی أرسل . . . و أنزلنا من السماء ماء طهوراً . لنحيي به بلدة ميتاً و نسقيه

برداشت فوق، با توجه به این نکته به دست می آید که خداوند، حرکت بادهای باران را، نزول باران برای احیای زمین و سیراب شدن انسان و چهارپایان را، به خود نسبت داده و کار خویش دانسته است (و هو الذی أرسل

ص: 708

الرياح . . . و أنزلنا من السماء ماء طهوراً . لنحيي...).

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 189 - 6

6 - عوامل طبيعي ، در خدمت تحقق اراده الهی

فأخذهم عذاب يوم الظلّه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 60 - 7

7 - نقش وسایط در تحقق اراده الهی

فأنبتنا به حدائق

با این که فعل «إنبت» به خداوند نسبت داده شده است، به نقش عوامل نیز اشاره شده و با تعبیر «به» وساطت باران را در رویش گیاهان هم مطرح گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 15 - 4

4 - حوادث طبيعي ، مجاری تحقق اراده الهی است . *

فأخذهم الطوفان . . . فأنجينه و أصحاب السفينه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 40 - 13

13 - عوامل طبيعي ، مجاری تحقق اراده خداوندند .

فكلاً أخذنا بذنبه فمنهم من أرسلنا عليه حاصباً و منهم من أخذته الصيحه و منهم من

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 5

5 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوندند .

من نزل من السماء ماء فأحيا به الأرض من بعد موتها

جلد - نام سوره -

ص: 709

سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 40 - 2

2 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوندند .

اللّٰه الذی خلقکم ثمّ رزقکم

بی شک، انسان ها، از طریق طبیعی خلق می شوند و همین طور، از طریق عوامل طبیعی، تأمین روزی می شوند. اسناد خلقت و رزق، به صورت مستقیم به خداوند، حکایت از این حقیقت می کند که عوامل طبیعی، مجاری تحقق اراده خداوندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 46 - 13

13 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده الهی است .

یرسل الریاح . . . و لتجرى الفلک بأمره و لتبتغوا من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 48 - 8

8 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده خداوند است .

اللّٰه الذی یرسل الریاح . . . کیف یشاء و یجعلہ کسفًا

از این که بادها، در تشکیل پراکندگی و جابه جایی ابرها نقش دارند و خداوند، آنها را به خود نسبت می دهد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 50 - 9

9 - عوامل طبیعی ، مجاری تحقق اراده و خواست خداوند است .

فتری الودق ینخرج من خلله . . فانظر إلی ءاثر رحمت اللّٰه کیف یحی الأرض

در این آیه، فاعل احیا، خداوند، معرفی شده است، در

حالی که به حسب ظاهر، نزول باران چنین نقشی را ایفا می کند. چنین اسنادی، اشاره به نکته یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 5

5 - عوامل طبیعی مجرای اراده خداوندند .

أنا نسوق الماء .. فنخرج به زرعاً

نسبت دادن جریان آب ها و نیز رویش کشت زارها به خداوند، با این که در عالم واقع آب ها باعث رویش گیاهان می شوند، دلالت بر این می کند که این عوامل، در جهت اجرای اراده الهی عمل می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 5

5 - عوامل طبیعی ، مجاری فعل خداوند است .

قل من يرزقكم من السموت و الأرض قل الله

«من» در «من السماوات» نشویه است. ذکر آسمان ها و زمین به عنوان منبع روزی و سپس ذکر خداوند به عنوان منشأ آن، نشان دهنده این حقیقت است که خداوند روزی دهی خود را از مجاری طبیعی انجام می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 9 - 6

6 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند در طبیعت است .

و الله الذي أرسل الريح فتثير سحاباً .. فأحيينا به الأرض بعد موتها

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، احیای زمین را از راه فرستادن بادهای، تشکیل ابرها

ص: 711

و نزول باران تقدیر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 11 - 5

5 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

و اللّٰه خلقکم من تراب ثمّ من نطفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 27 - 8

8 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده و فعل خداوند

أَنَّ اللّٰه أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، برای بهره مند ساختن انسان ها از انواع میوه ها، باران را سبب پدید آمدن آنها قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 15

15 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند در آفرینش

يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ .. فِي ظِلْمٍ ثَلَاثَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 21 - 10

10 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

أَنَّ اللّٰه أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً .. ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

تردیدی نیست که نزول باران، پوشیدن چشمه ها و رویش کشت ها، در اثر عوامل طبیعی انجام می پذیرد؛ چنان که خداوند در همین آیه، عامل رویش کشت ها را، آب دانسته است (ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا). در عین حال خداوند تمامی این کارها را به خود نسبت داده است («أَنْزَلَ»، «فَسَلَكَ»، «يُخْرِجُ بِهِ» و

«يجعله»). مطلب یاد شده بیانگر این حقیقت است که همه عوامل طبیعی، در طول اراده خدا و مجرای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 39 - 5

5- عوامل طبیعی جهان، در اختیار خداوند و مجاری تحقق اراده او است.

فإذا أنزلنا عليها الماء اهتزت وربت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 33 - 4

4- عوامل طبیعی، مجرای اراده الهی

إن يشأ يسكن الريح فيظللن رواكد على ظهره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 11 - 5

5- عوامل طبیعی، در خدمت اجرای مشیت و اراده الهی است.

و الذي نزل... فأنشرنا به بلدة ميتاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 55 - 7

7- عوامل طبیعی در خدمت تحقق اراده الهی

و هذه الأنهر تجري من تحتي... فأغرقنهم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 24 - 9

9- عوامل طبیعی، در خدمت تحقق اراده الهی

و اترك البحر رهواً إنهم جند مغرقون

خداوند، دریا را برای بنی اسرائیل گذرگاهی آرام قرار داد و همان دریا را غرق گاه فرعونیان ساخت.

جلد - نام سوره -

ص: 713

17 - احقاف - 46 - 25 - 3

3- عوامل طبیعی ، در خدمت تحقق اراده الهی

ریح . . . تدمر کلّ شیء بامر ربّها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 17

17 - اسباب و امکانات طبیعی ، عوامل اجرای اراده الهی

أنزل السکینه . . . ولله جنود السموت والأرض

تعبیر «جنود» می نمایاند که خداوند، برای محقق ساختن اراده خود (أنزل السکینه)، قوایی را که خود در نظام هستی به وجود آورده، به کار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 7 - 1, 2

1 - نیروها و قوای آسمان ها و زمین ، ملک خداوند و در خدمت تحقق اراده او

ولله جنود السموت والأرض

«لام» در «لله» مفید اختصاص و ملکیت است و می رساند که نیروهای هستی، مسخر خدا و در خدمت تحقق اهداف اویند؛ چه این که اطلاق «جند» بر قوای هستی ممکن است، به همین جهت صورت گرفته باشد؛ زیرا در این واژه، هدف داری و قرار داشتن تحت فرماندهی واحد نهفته است.

2 - تحقق اراده الهی بر انجام دادن امور جهان ، از طریق علل و وسایط

ولله جنود السموت والأرض

تعبیر «لله جنود» می رساند که قوانین و قوای نهفته در طبیعت مسخر خدا بوده و در جهت اراده الهی به کار گرفته می

شوند. اصولاً طرح جنود از آن جهت است که در تحقق اراده الهی نقش دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 9 - 5

5- عوامل طبیعی ، در خدمت تحقق اراده خداوند

فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 17 - 5

5- تحقق اراده خداوند در نظام تکوین ، از طریق وسایط همراه با تقسیم کارها

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٍ

به کار گرفته شدن عناصر دریافت گر و تعدد آنها و نظارت بر دو سوی مختلف یا دوگونه عمل ، حکایت از مطلب یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 43 - 2

2 - عوامل و وسایط الهی ، دارای نقش در شکل گیری مرگ و حیات موجودات *

إِنَّا نَحْنُ نَحْيِي وَنُمِيتُ

برداشت بالا بدان احتمال است که ضمیر جمع در «إِنَّا»، از جهت تعظیم نباشد؛ بلکه از آن جهت باشد که نقش عوامل و اسباب را در تحقق اراده الهی بنمایاند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 32 - 5

5 - تحقق اراده الهی در نظام جهان ، از طریق عوامل و وسایط

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که

خداوند در تحقق اراده خویش بی نیاز از فرشتگان است؛ اما برای مجازات

قوم لوط، فرشتگان را گسیل داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 41 - 4

4 - عوامل نظام طبیعت ، در خدمت تحقق اراده خداوند

أرسلنا عليهم الريح العقيم

برداشت بالا، با توجه به این نکته است که خداوند برای مجازات قوم عاد، نیروی طبیعی باد را به کار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 12 - 5

5 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده الهی

ففتحنا أبواب السماء بماء منهمر . و فجّرنا الأرض ... علی أمر قد قدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 13 - 2

2 - نقش عوامل و اسباب طبیعی ، در تحقق اراده الهی برای نجات نوح (ع)

و حملنه علی ذات ألوح و دسر

تعبیر «و حملناه علی ذات ألواح . . .» بیانگر این معنا است که: «خداوند برای تحقق اراده خویش، عوامل طبیعی (کشتی) را به کار می گیرد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 19 - 2

2 - عوامل طبیعی ، در خدمت اراده الهی ، برای کیفر اقوام حق ستیز

فکیف کان عذابی . . . إنا أرسلنا عليهم ريحاً صرصراً

جلد - نام سورہ - سورہ -

ص: 716

18 - قمر - 54 - 31 - 7

7 - عوامل طبیعی ، تحقق بخش اراده الهی در کیفر حق ستیزان

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَهُ وَحَدَّ فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 5

5 - تحقق اراده الهی در قیامت ، از طریق اسباب و علل

يُرْسِلْ عَلَيْكُمْ شِوَاطٍ مِنْ نَارٍ وَنَحَاسٍ فَلَا تَنْتَصِرَانِ

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر به دست می آید: الف) آیه شریفه مربوط به قیامت باشد. ب) خداوند «شواظ» و «نحاس» را وسیله منع نفوذ و گریز خلق قرار داده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 11 - 16

16 - مجاهدت مستمر مؤمنان با مال و جان خویش ، مجرای تحقق اراده خداوند بر پیروزی جهانی اسلام

وَاللّٰهُ مَتَمِّمٌ نُّورِهِ .. وَدِينَ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ ... وَتَجْهَدُونَ فِي سَبِيلِ ا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که خداوند، پس از بیان اراده خویش مبنی بر غلبه اسلام بر سایر ادیان، مؤمنان را به جهاد با مال و جان خویش تشویق فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 16 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

ءَأَمْنْتُمْ مِنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ

برداشت یاد

شده، با توجه به این نکته است که خداوند، عذاب کافران را با لرزش زمین تقدیر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 17 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

أم أمتم من فی السماء أن یرسل علیکم حاصبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 5 - 4

4 - عوامل طبیعی ، مجرای تحقق اراده خداوند

فأهلکوا بالطاغیه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که اراده خداوند بر هلاکت قوم ثمود از راه فرود صاعقه - که یک عامل طبیعی است - تحقق یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 7 - 3

3 - عوامل طبیعی ، مجرای تحقق اراده خداوند

فأهلکوا بریح صرصر عاتیه . سخرها علیهم... کأنهم أعجاز نخل خاویه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 20 - 3

3 - عوامل طبیعی ، مجرای اراده خداوند

ألم نخلقکم من ماء مهین

برداشت یاد شده، با توجه به این مطلب است که خداوند در بیان چگونگی آفرینش انسان ها، نقش عامل نطفه را یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فیل - 105 - 3 - 3

3 - عوامل طبیعی ، در اختیار

ص: 718

خداوند و مجرای اراده او در کیفر های دنیوی مخالفان

و أرسل علیهم طیراً أبابیل

60- مجاری تحقق اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 14 - 4

4- جنگاوران مؤمن، در عرصه نبرد، مجاری تحقق اراده خدا (پیروزی قوای اسلام و مرگ و ذلت دشمنان) هستند.

یعدبهم الله بأیدیکم و یخزهم و ینصرکم علیهم

خداوند پس از فرمان جنگ با دشمنان، نابودی و شکست آنان و پیروزی مؤمنان را به خود نسبت داد - با آنکه همه آنها نتیجه همان جنگ بود - از این مطلب استفاده می شود که اراده خدا در مورد انسانها، از راه افعال خود آنان تحقق می پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 14

14 - اسباب و وسایط، مجاری تحقق اراده خداوند

و أئده بجنود لم ترها

61- مجریان اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 81 - 2

2- خضر (ع) و همطرازان او، مجریان اراده خداوند هستند.

فأردنا أن یدلھما ربھما

با این که گوینده سخن در «أردنا» فقط خضر(ع) بوده، ولی ضمیر جمع آورده شده است. به نظر می رسد که خضر(ع) می خواهد این نکته را تفهیم کند که او، در این تصمیم، مستقل نیست، بلکه اراده خداوند، پشتیبان کار است. از سوی دیگر «رب» را فاعل «یدل» ذکر کرد تا نقش پرداز

اصلي صححه را مشخص سازد و طولی بودن اراده خود با اراده خدا را بيان کند.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - ذريات - 51 - 33 - 3

3 - فرشتگان ، مجريان اراده الهی در تحولات تاريخ

لنرسل عليهم حجاره من طين

62- محدوده اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - يونس - 10 - 49 - 3

3 - تمام حرکات و توانایی های انسان ، در قلمرو مشیت خداوند و تحت اراده اوست .

قل لأملك لنفسی ضرراً ولا نفعاً إلا ما شاء الله

63- مراد از اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 40 - 11

11- « عن صفوان بن يحيى قال : قلت لأبي الحسن (ع) أخبرني عن الإرادة من الله . . . فقال : . . . الإرادة . . . من الله تعالى . . . إحدائه . . . إرادة الله الفعل لا غير ذلك يقول له : « كن فيكون » بلا لفظ ولا نطق . . . ;

صوان بن يحيى گوید: به امام ابی الحسن(ع) عرض کردم: به من خبر ده که اراده خداوند چگونه است؟ . . . فرمود: . . . اراده . . . از خدای تعالی ایجاد اوست . . . پس اراده خدا فعل است نه غیر آن. به [چیزی را که اراده کرده است] می گوید: «کن فیکون» بدون لفظ و سخن گفتن با زبان...».

64- منشأ اراده انسان

جلد - نام سوره - سوره -

ص: 720

آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 8

8 - اراده و اقتدار خداوند ، حاکم بر اراده و اقتدار انسان ها

و کفّ أیدی الناس عنکم

تعبیر «کفّ..»، می رساند که اراده الهی، فائق بر قدرت و اراده مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 29 - 1

1 - تصمیم انسان به آموختن و پیمودن راه راست ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

و ما تشاءون إلاّ أن یشاء الله

مفعول محذوف («و ما تشاءون») - به قرینه آیه قبل - تعبیری نظیر «أن تستقیموا» است.

65- منشأ اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 15

15- اراده و تدبیر الهی ، متکی به علم و حکمت او

فعلم ما لم تعلموا

خداوند، با تعبیر «فعلم..» این واقعیت را به مؤمنان یادآور شده که کارها و تدابیر او، متکی به علم و آگاهی است؛ نه گزاف و بی حساب.

66- موانع ذکر اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 9 - 0

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 21 - 8

8- نظر دوختن به اسباب و علل طبیعی ، حجابی برای توجه به اراده خداوند و خواست او است .

أَنْتِ يَكُونُ لِي غَلْمٌ . . . هُوَ عَلَيَّ

ص: 721

67- مؤمنان و اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 52 - 7

7- در بینش مؤمنان جریان همه امور، تحت اراده و مشیت الهی است.

نحن تترصب بکم أن یصیبکم اللّٰه بعذاب من عنده أو بأیدینا

68- نشانه های اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 5 - 14

14- سقط شدن برخی از جنین ها و استقرار برخی دیگر در رحم و نیز مشخص بودن مدت هر جنین در آن، جلوه هایی از مشیت مطلق و اراده بلامنازع خدا

و تقرّ فی الأرحام. .. إلى أجل مسمّی ثمّ نخرجکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 1

1 - طلوع و غروب حکومت ها، نمود های اراده خداوند

و جعلنهم أئمه

در این آیه به قدرت رسیدن فرعون و در آیه پیش غرق شدن وی و سپاهیانش به خدا نسبت داده شده است. این بیانگر این حقیقت است که ظهور و افول تمدن ها و پیدایش و نابودی حکومت ها - چه خوب و چه بد - همگی تحت اراده خدا و به اذن او بوده و تاریخ دراز بشر عرصه گاه جریان پرفراز و نشیب اراده الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 13 - 4

4- انسان، توانا به تسخیر تمامی قوا و امکانات طبیعت در

پرتو اراده الهی *

و سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

تعبیر «سَخَّرَ لَكُمْ» ممکن است به این معنا باشد که خداوند، موجودات را مسخّر انسان قرار داده است؛ یعنی، انسان بالقوه قادر است که در همه مظاهر طبیعت به نفع خویش تصرف کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 2

2- تن دادن مکیان به صلح، با همه کفر و عناد خویش نسبت به مؤمنان، نمودی از اراده و تدبیر نافذ خداوند

و هو الذی کفّ... هم الذین کفروا

علی رغم کفر و ستیز مشرکان با اسلام، به تدبیر الهی زمینه ای پدید آمد که آنان به صلح تن دادند و شرشان از سر مسلمانان دفع گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 19 - 2

2- جریان آب های عظیم رودها و ریختن آنها به دریاها، نمود اراده و تدبیر الهی است.

مرج البحرین یلتقیان

«مرج» به معنای رها ساختن است؛ یعنی، خداوند آب رودها و دریاها را رها کرد تا به هم بپیوندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 6 - 2

2- آمد و شد شب و روز و جای گزینی مستمر هریک به جای دیگر، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر نظام طبیعت

یولج الیل فی النهار و یولج

ص: 723

مراد از «یولج اللیل فی النهار..» می تواند این باشد که خداوند، روز را می برد و شب را جایگزین آن می کند و نیز شب را می برد و روز را به جای آن قرار می دهد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 17 - 4

4 - تبدیل زمین های مرده به زمین های زنده ، سرسبز و خرم ، نمود اراده و قدرت خداوند

أَنَّ اللَّهَ يَحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

69- نشانه های تحقق اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 6

6 - پیروزی اسلام و مسلمانان ، برای حق و جلوه تحقق اراده الهی

حتى جاء الحق و ظهر أمر الله

70- نشانه های حاکمیت اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 35 - 14

14- ماجرای تولد و سخن گفتن عیسی (ع) ، نمودی از حاکمیت اراده الهی بر هستی است ؛ نه نشان فرزندی عیسی (ع) برای خداوند .

ما كان لله أن يتخذ من ولد... إذا قضى أمراً فإنما يقول له كن فيكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 30 - 5

5 - قیامت ، صحنه نمود حاکمیت اراده خداوند

فأما الذين ءامنوا و عملوا الصلحت فيدخلهم ربهم

تعبیر به

ص: 724

«یدخلهم» گویای این حقیقت است که بهره مند ساختن مردم از رحمت اخروی، کار خدا و وابسته به او است. در غیر این صورت، می فرمود: «یدخلون فی رحمته...».

71- نشانه های قوت اراده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 43 - 6

6- عفو، گذشت و خویشتن داری در حال توانمندی بر انتقام، نشانگر اراده و تصمیم قوی انسان است.

و لمن صبر و غفر إنَّ ذلک لمن عزم الأمور

قدرت بر انتقام از واژه «غفر» استفاده می شود؛ چه این که ظهور مغفرت آن است که انسان توان انتقام را داشته باشد.

72- نقش اراده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 46 - 4

4- عزم و اراده آدمی، در درک و عدم درک حقایق قرآنی و پذیرش آنها نقشی تعیین کننده دارد.

الذین لایؤمنون بالأخره... و جعلنا علی قلوبهم أکنه أن یفقهوه

ذکر جمله «الذین لایؤمنون» (آنان که ایمان نمی آورند) برای معرفی اندیشه های کافران به جای «الکافرین» می تواند حاکی از نقش تصمیم و قصد آنان باشد.

73- نقش اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 116 - 4

4- مرگ و حیات مستمر در جهان هستی، متکی به اراده و مشیت خداوند است.

إن الله... یحیی و یمیت

استمرار حیات و مرگ از به کارگیری فعل مضارع (یحیی و یمیت) استفاده

می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 10

10- مؤثر بودن نصیحت ها در آدمی ، در گرو توفیق و خواست خداوند است .

و لا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یغویکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 52 - 13

13- تلاش یوسف (ع) برای متوجه ساختن پادشاه مصر به نقش تعیین کننده سنن و اراده الهی در شکل گیری حوادث و رخدادها

ذلک لیعلم . . . أن الله لایهدی کید الخائنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 10

10- جوامع بشری در رقم زدن سرنوشت خویش نه مستقل از اراده خداوندند و نه مجبور از ناحیه او

إن الله لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

جمله «إن الله لایغیر ما بقوم» تغییر دهنده و از میان برنده را خدا می داند و عبارت «حتی یغیروا ما بأنفسهم» انسانها را در رقم زدن سرنوشت خویش دخیل می شمرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 4 - 5

5- اراده و خواست خداوند ، دخیل در تحولات و رخداد های تاریخی

و ما أهلکنا من قریه إلاّ و لها کتاب معلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15

7- عمل عوامل طبیعی ، تحت اراده و قدرت خداوند است .

و أرسلنا الريح لوقح فأنزلنا من السماء ماء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 16 - 2

2- رخدادهای تاریخ و جوامع بشری ، تحت اراده الهی است .

و إذا أردنا أن نهلك قرية أمرنا مترفيها ففسقوا فيها .. فدمرناها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 11 - 2

2- فرورفتن اصحاب كهف در خوابی عمیق و چندین ساله ، به اراده خدا بود .

فضربنا علی اذانهم فی الكهف سنین عددًا

«عددًا» مصدر و به معنای «معدوده» و یا «ذات عدد» است. توصیف «سنین» به این که دارای عدد و شمارش است - در نظر برخی از مفسران - به کثرت آن سال ها اشاره دارد؛ زیرا تعداد سال ها، اگر اندک باشد، نیاز به شمارش ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 12 - 1

1- اصحاب كهف ، به اراده خداوند ، پس از خوابی چندین ساله ، بیدار شدند .

فضربنا علی اذانهم فی الكهف سنین عددًا . ثم بعثهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 15

15- هدایت یافتن و گمراه شدن آدمی ، به اراده خداوند است .

يهده الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد له وليًا مرشدًا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 65 - 9

9- مصونيت زمين از تصادم كرات و اجرام آسماني با آن ، به اراده خداوند

و يمسك السماء أن تقع على الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - مؤمنون - 23 - 42 - 1

1 - اراده خداوند مبني بر پيدائش جوامع جديد و استمرار يافتن حيات بشري بر روي زمين ، پس از اضمحلال ثمود (قوم صالح)

ثم أنشأنا من بعدهم قرونًا آخريين

«إنشاء» (مصدر «أنشأنا») به معنای پديد آوردن است. ضمير «هم» در «من بعدهم» به جامعه پس از نوح (قوم ثمود که با صحیبه نابود شدند) باز می گردد. «قرون» جمع «قرن» است و «قرن» به مجموعه ای از انسان ها که در یک عصر و با هم زندگی می کنند گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 32 - 1

1- برتری يافتن بني اسرائيل بر مردمان عصر خویش ، به اراده الهی

و لقد اخترنهم .. على العلمين

مراد از «عالمين» ممکن است مردم عصر بني اسرائيل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 58 - 8

8- تعلق اراده الهی ، به هموار ساختن راه بيداری و هدايت ، برای

انسان ها و نه اجبار ایشان

فَاتِّمَّا يَسِّرَنه بِلِسَانِك لَعَلَّهُم يَتَذَكَّرُونَ

تعبیر «لَعَلَّهُم...» از سوی خداوند، نظر به «ترجّی» حقیقی ندارد. از این رو پیام «لَعَلَّهُم...»، حرکت انتخابی و بدون اجبار خلق است.

74- ویژگیهای اراده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 16 - 4

4 - خداوند ، هر چه را اراده کند ، به طور کامل و به دون فوت وقت انجام می دهد .

فَعَال لَمَا يَرِيد

صیغه مبالغه «فَعَال»، مبالغه در ویژگی های فعل؛ از قبیل «زمان دقیق»، «کمالات» و نظائر آن است.

16- ارتباط با خدا

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

ارتباط با خدا از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف : رسول ملکیان اصفهانی

2- آثار ارتباط با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 29

29 - روحیه انابه و ارتباط مداوم با خدا ، موجب دستیابی به هدایت الهی

و یهدی إلیه من ینیب

به کارگیری فعل مضارع «ینیب»، بیانگر تجدد و استمرار ارتباط با خدا و حاکی از داشتن روحیه انابه به درگاه او است.

3- ارتباط با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 56 - 5

5- ارتباط با خدا، رسیدگی به محرومان جامعه و فرامان بری از رهبری جامعه اسلامی، از مصداق های مهم و بارز اعمال صالح

وعد الله الذين آمنوا منكم و عملوا الصلحت . . . و أقيموا الصلوه و ءاتوا الزكوه

ص: 729

برداشت فوق با توجه به این نکته است که فریضه نماز، زکات و اطاعت از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) که جزو اعمال صالح می باشد، اختصاص به ذکر یافته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 11

11 - لزوم دعا و ارتباط با خدا، در همه حالات و نه تنها به هنگام سختی و گرفتاری

و إذا أنعمنا .. أعرض ... و إذا مسّ الشّرّ فذو دعاء عریض

4- روش ارتباط با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 10

10 - تحقق وحی در نظام طبیعت و انتخاب آن به عنوان راه ارتباط خداوند با خلق، متکی به عزت و حکمت او است .

كذلك یوحی إلیك .. الله العزیز الحكیم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که وصف عزیز و حکیم نظر به توجیه و تبیین اصل وحی داشته و پاسخی به دو پرسش باشد: الف) آیا راستی وحی امری ممکن است؟ ب) چرا شیوه وحی به عنوان راه ارتباط خدا با خلق انتخاب شده است؟

5- زمینه ارتباط با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 76 - 10

10 - محبت، دریچه ای مهم برای ارتباط انسان با پروردگار و شناخت اوست.

قال لا أحب الأفلین

ابراهیم(ع) محبت را گامی نخست در خداشناسی دانسته و به جای «لا أقبل» و مانند آن، تعبیر «لا أحب» را به کار برده

ص: 730

است. این تعبیر بیانگر نقش محبت در ایجاد این پیوند است.

6- نقش ارتباط با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 3 - 7

7 - رابطه با خدا، اساس خدمات اجتماعی مؤمنان

الذین یقیمون الصلوه و یؤتون الزکوه

تقدم نماز (رابطه فرد با خدا) بر زکات می تواند ناظر به مطلب یاد شده باشد.

17- ارتجاع

1- مشخصات کتاب

بسم الله الرحمن الرحيم

ارتجاع از دیدگاه قرآن در تفسیر راهنما

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی

2- ارتجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 5,6

5 - کفر، ارتداد و عصیان بر خداوند، حرکتی واپسگرایانه

ان تطیعوا... یردوکم علی اعقابکم

6 - واپسگرایی، پیامد پیروی جامعه ایمانی از کفرپیشگان

ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم

3- آثار ارتجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خطر ارتداد و واپسگرایی برای جامعه ، پس از فقدان رهبر دینی آن جامعه

و ما محمد الا رسول قد خلت من قبله .. افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

12 - کفر و ارتداد و پشت کردن به خط رسالت انبیا ، حرکتی ارتجاعی و واپسگرایانه است .

و ما محمد الا رسول .. افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

15 - پشت کردن به خط رسالت انبیا و بازگشت از اسلام به کفر

، زیان رساندن به خویشتن است .

و ما محمّد الا رسول . . . و من ینقلب علی عقبیه فلن یضّر اللّٰه شیئا

کفر و ارتداد، قطعاً دربردارنده زیان است و به حکم «فلن یضّر اللّٰه»، این زیان، متوجه خداوند سبحان نخواهد شد؛ بنابراین الزاماً دامنگیر فرد و جامعه مرتد و کافر خواهد شد.

17 - واپسگرایی و ارتداد، کفران نعمت رسالت انبیا و هدایت الهی است .

و من ینقلب علی عقبیه . . . و سیجزی اللّٰه الشّاکرین

مفهوم جمله «و سیجزی اللّٰه الشّاکرین» این است که مرتدان، ناسپاس هستند، و به مناسبت حکم و موضوع، این ناسپاسی در ارتباط با رسالت انبیا و هدایت الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 7

7 - ارتداد و واپسگرایی جامعه ایمانی و پیروی آنان از کفرپیشگان، حرکتی زیانبار و خسارت آفرین

ان تطیعوا الذّین کفروا یردّوکم علی اعقابکم فتتقلّبوا خاسرین

4- ارتجاع اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 24 - 14

14 - اشراف مرتجع قوم نوح، مدافع وضع موجود و مخالف دگرگونی و تحول

فقال الملؤا . . ما سمعنا بهذا فی ءابائنا الاولین

ارتجاع رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 7 - 6

6 - سران کفر و شرک در صدر اسلام، مردمی مرتجع و مخالف نوگرایی و پویایی فکری و

ما سمعنا بهذا في الملة الاخره ان هذا الا اختلق

5- ارتجاع رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 7 - 6

6- سران کفر و شرک در صدر اسلام، مردمی مرتجع و مخالف نوگرایی و پویایی فکری و عقیدتی در جامعه

ما سمعنا بهذا في الملة الاخره ان هذا الا اختلق

6- ارتجاع قوم الیاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 126 - 4

4- عقاید و دیدگاه های نیاکان، امری ارزشمند، پذیرفته شده و غیر قابل تجدید نظر در نزد قوم الیاس

اللّٰه ربّکم وربّ ءابائکم الاولین

از تصریح ربوبیت خداوند نسبت به نیاکان (آباء)، برداشت یاد شده به دست می آید.

7- ارتجاع مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 6

6- وابستگی شدید ذهن و اندیشه مردم عصر بعثت به پدران و نیاکان خود

أءذا کتّا ترّبّاً وءاباؤنا .. لقد وعدنا هذا نحن وءاباؤنا

تکرار «آباؤنا» در دو آیه و تکیه کافران به پدران و نیاکانشان، می تواند نشانگر مطلب یاد شده باشد.

8- ارتجاع مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - اهتمام طبقه مرفه جوامع ، به حفظ سنت های قومی و ابقای باور های کهن

إلّا قال مترفوها إنا وجدنا آباءنا على أمة . . . إنا بما

ص: 733

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ذکر «إن» و تکرار آن، اشاره به خصیصه مرفهان باشد که منافع آنان در حفظ باورهای خرافی کهن و اندیشه شرک می باشد و در نتیجه پایبندی ایشان را به آنها می رساند.

9- تهمت ارتجاع به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 19، 17

17- منکران معاد، توجیه کنندگان کفر خویش، با روشنفکر مآبی و اتهام ارتجاع به دین

فيقول ما هذا إلا أسطير الأولين

آیه بعد، گوینده «ما هذا إلا...» را وعده به عذاب داده است. از این نکته استفاده می شود که نسبت دادن «أسطير الأولين» به وعده های حق، نه از سر جهل و نادانی؛ بلکه به دلیل کفر و گستاخی بوده است و با این تعبیر، کافران توجیه گر کفر خویش بوده اند.

19- پیشینه داشتن اندیشه های دینی، زمینه ارتجاعی شمرده شدن آن از سوی کافران *

فيقول ما هذا إلا أسطير الأولين

تعبیر «الأولین» نشانگر پرسابقه بودن عقیده به معاد در میان جوامع است و تعبیر «أسطیر»، اشاره به ارتجاعی بودن اندیشه معاد دارد. قرین آمدن این دو تعبیر، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

10- تهمت ارتجاع به هود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 137 - 3

3- تهمت ارتجاع و واپس گرایی به هود (ع) از سوی قوم عاد

إن هذا إلا خلق الأولين

11- حرکت ارتجاعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه -

5- انعام - 6 - 71 - 11

11 - گرایش به شرک پس از توحید (ارتداد)، حرکتی ضد تکاملی و ارتجاعی است.

أندعوا من دون الله .. و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

معنای جمله «نرد علی ..» صرفاً به معنای بازگشت به گذشته تاریخی نیست بلکه حکایت از بازگشت به جهل و عقب ماندگی فکری نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 3

3- روی گردانی از دین، پس از گرایش و تمایل به آن، عملی ارتجاعی و مورد نکوهش

إنّ الذین ارتدّوا علی أدبرهم من بعد.. .. الشیطن سوّل لهم

12- خطر ارتجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 8

8 - خطر واپسگرایی مردم صدر اسلام از مسیر رهبری، پس از رحلت یا شهادت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما محمّد الاّ رسول .. افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

13- روش ارتجاعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 52 - 2

2 - تکذیب پیامبران، شیوه ای ارتجاعی است.

کذلک ما أتى الذین من قبلهم من رسول إلاّ قالوا

از آن جا که معمولاً منکران انبیا سخن خود را در قالب تقلید از پیشینیان مطرح می کنند، تعبیر «ما أتى ..» می تواند در مقام تحقیر ایشان باشد و دیرینه کفر

را در گذشته های جوامع دور از تمدن باز نمایاند.

14- عوامل ارتجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 13

13 - پندار غلط جاودانگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موجب ارتداد و واپسگرایی برخی از مبارزان احد ، و انکار رسالت آن حضرت پس از شایعه قتل ایشان

افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

مفسران در شأن نزول آیه گفته اند: آنگاه که خبر قتل پیامبر (صلی الله علیه و آله) در بین مردم شایع شد، برخی از مسلمانان اظهار داشتند که اگر محمد (صلی الله علیه و آله) پیامبر بود، کشته نمی شد. (مجمع البیان، ذیل آیه.)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 149 - 6،10

6 - واپسگرایی ، پیامد پیروی جامعه ایمانی از کفرپیشگان

ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم

10 - واپسگرایی ، پیامد پیروی مؤمنان از منافقان دعوت کننده به ارتداد ، چون عبدالله بن ابی

یا ایها الذین امنوا ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم علی اعقابکم

امیرالمؤمنین علی (ع) درباره آیه فوق فرمود: نزلت فی المنافقین اذ قالوا للمؤمنین یوم احد عند الهزیمه ارجعوا الی اخوانکم و ارجعوا الی دینهم.

مجمع البیان، ج 2، ص 856؛ نورالثقلین، ج 1، ص 402، ح 393.

15- موارد ارتجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 12

12 - کفر و ارتداد و پشت کردن به خط رسالت انبیا، حرکتی ارتجاعی

ص: 736

و واپسگرایانه است .

و ما محمدآلآ رسول . . . افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 65 - 4

4- روی گردانی از توحید و گرایش به شرک ، دگرگونی شخصیت و هویت انسانی و بازگشت به قهقرا است .

فقالوا إنکم أنتم الظلمون . ثم نکسوا علی رءوسهم

16- موانع ارتجاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 150 - 9

9- پذیرش ولایت خداوند و اعتقاد به یاری حتمی او ، مانع واپسگرایی و زیانکاری جامعه ایمانی و باعث رشد و سعادت

یردوکم علی اعقابکم فتتقلبوا خاسرین . بل اللّٰه مولیکم و هو خیر النّاصرین

پیامد پذیرش ولایت کافران، واپسگرایی و خسارت است. بنابراین پذیرش ولایت خداوند - به قرینه مقابله آن با پذیرش ولایت کافران - باعث رشد و سعادت خواهد بود.

ص: 736

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

